

Geschied of niet geschied?

R.J. Verschoof en W.M. van Rossum

Boomjuridisch

Wat doen civiele rechters en kantonrechters op zittingen als het op schikken aankomt? Welke middelen zetten ze in? Gaan ze ook in op een eventueel onderliggend conflict? Hoe werkt dat in op partijen: wat heeft invloed op hun opstelling tegenover een schikking? En ervaren zij de zitting dan als procedureel rechtvaardig?

Verschoof en Van Rossum observeerden honderd comparities na antwoord (vijftig civiel en vijftig kanton), legden vooraf en achteraf aan de zittingsdeelnemers vragenlijsten voor en interviewden de rechters en partijen na afloop. Het resultaat geeft een goed beeld van wat werkt in de zittingszaal. In dit boek vindt u antwoorden op vragen als: wanneer heeft het beproeven van een schikking geen zin, wanneer wordt bij het beproeven van een schikking door partijen dwang ervaren, en zijn er pre-existente factoren die het bereiken van een schikking bevorderen?

Een onmisbaar boek voor iedereen die in de civiele zittingspraktijk werkt.

MONTAIGNE
CENTRUM
VOOR RECHTSSTAAT
EN RECHTSPLEGING

Dit is een publicatie in de reeks van het Montaigne Centrum voor Rechtsstaat en Rechtspleging, Universiteit Utrecht.

ISBN 978-94-6290-476-7

9 789462 904767 >

Boomjuridisch

Geschied of niet geschied?

**GESCHIKT OF
NIET GESCHIKT?**

*SCHIKKINGSGEDRAG VAN DE CIVIELE RECHTER
EN DE INVLOED DAARVAN OP PARTIJEN*

RICK VERSCHOOF
WIBO VAN ROSSUM

Boom juridisch
Den Haag
2018

Omslagontwerp en opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© 2018 R.J. Verschoof en W.M. van Rossum | Boom juridisch

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6290-476-7

ISBN 978-94-6274-841-5 (e-book)

NUR 820

www.boomjuridisch.nl

INHOUDSOPGAVE

Dankwoord	9
Samenvatting	11
Lijst van praktijkaanbevelingen	19
Begrippenlijst	25
1 Inleiding	29
1.1 Het belang van het onderzoek	29
1.2 De onderzoeksvragen	34
1.3 De opbouw van dit rapport	37
2 Methodologie	39
2.1 Inleiding	39
2.2 De selectie van rechtbanken en rechters	40
2.3 De selectie van zaken	44
2.4 Het veldonderzoek: vragenlijsten, observaties, interviews	45
2.5 De verwerking van het empirische materiaal	47
3 Invloed van externe factoren op de uitkomst van de zitting	49
3.1 Inleiding	49
3.2 De uitkomsten van de zittingen	50
3.3 Externe factoren die met het geschil samenhangen	52
3.4 Externe factoren die met de rechter samenhangen	55
3.5 Externe factoren die met de partijen samenhangen	59
3.6 Externe factoren die met de organisatie van de rechtszaak samenhangen	63
3.7 Conclusies van dit hoofdstuk	67
4 De doelen van rechters, hun inzet en de uitkomst van de zitting	71
4.1 Inleiding	71
4.2 Het beproeven van een schikking als doel van rechters voorafgaand aan de zitting	72

4.3	Het doel van de rechter en de in het beproeven van een schikking gestoken energie	75
4.4	Andere factoren die het energieniveau beïnvloeden	77
4.5	De doelen van de rechter en de aantallen geobserveerde schikkingsinterventies	83
4.6	Energieniveau, aantallen interventies en uitkomst	90
4.7	Conclusies van dit hoofdstuk	93
5	De gerapporteerde houding van partijen vóór de zitting en het beproeven van een schikking	95
5.1	Inleiding	95
5.2	Het beproeven van een schikking als doel van partijen voorafgaand aan de zitting	96
5.3	De motivering van de antwoorden van partijen	100
5.4	Conclusies van dit hoofdstuk	107
6	Specifieke schikkingsinterventies en de uitkomst van de zitting	109
6.1	Inleiding	109
6.2	Procesinterventies	110
6.3	Inhoudelijke interventies	116
6.4	Conflictinterventies	140
6.5	Conclusies van dit hoofdstuk	148
7	De partijen en de rechter op de zitting: wat bepaalt de uitkomst?	155
7.1	Inleiding	155
7.2	Voortprocederen door een oorzaak ‘van buiten’	157
7.3	Voortprocederen doordat minstens één partij beslist niet wilde regelen of een partij financieel gezien niet kon regelen	162
7.4	Voortprocederen doordat de rechter bewust niet aanstuurt op een regeling	185
7.5	Wat hielp het meest bij het praten over een regeling?	197
7.6	Voortprocederen doordat er geen <i>common ground</i> voor een schikking is	201
7.7	Voortprocederen na een door de rechter gemiste kans op een regeling	204
7.8	Wat hielp het meest, als een schikking tot stand kwam?	222
7.9	Wat hielp het meest, als een werkafpraak tot stand kwam?	225
7.10	Ervaren dwang om te regelen	229
7.11	Conclusies van dit hoofdstuk	252

8	Conflictinterventies	259
8.1	Recapitulatie en inleiding	259
8.2	Voornemens en verwachtingen	262
8.3	Conflictinterventies en procedurele rechtvaardigheid	274
8.4	Wel of geen conflictinterventies: wat zeggen betrokkenen erover?	280
8.5	Conflictinterventies en hun invloed op de uitkomst	319
8.6	Conflictinterventies en zittingstijd	332
8.7	Conclusies van dit hoofdstuk	338
 9	 Antwoord op de onderzoeksvragen	 343
9.1	De eerste onderzoeksvraag: Welke schikkingsinterventies zien we en hoe vaak komen die voor?	343
9.2	De tweede onderzoeksvraag: Waar leiden de schikkingsinterventies toe en zijn verschillen te verklaren?	347
9.3	De derde onderzoeksvraag: Welke gedragingen van de rechter zijn gericht op conflictoplossing en hoe vaak komen deze voor?	355
9.4	De vierde onderzoeksvraag: Vinden de rechters conflictoplossing behoren tot hun taken?	359
9.5	De vijfde onderzoeksvraag: Is er een verband te leggen tussen (de gedragingen gericht op) conflictoplossing en de door partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid?	362
9.6	De zesde onderzoeksvraag: Is er een verband te leggen tussen (de gedragingen gericht op) conflictoplossing en de uitkomst van de zitting (voortprocederen, schikking, werkafpraak)?	367
9.7	De zevende onderzoeksvraag: Hoeveel zittingstijd is gemoeid met conflictoplossing? Zijn zittingen (daardoor) uitgelopen?	369
 10	 Aanbevelingen voor een andere zittingsaanpak en voor verder onderzoek	 373
10.1	Inleiding	373
10.2	Aanbevelingen voor de praktijk	374
10.3	Aanbevelingen voor verder onderzoek	400

Geraadpleegde literatuur	407
Bijlagen	411
Document 01 Algemeen interview met de rechter	413
Document 02 Vragenlijst voor eiser voorafgaand aan de zitting	415
Document 03 Vragenlijst voor de advocaat van eiser voorafgaand aan de zitting	419
Document 06 Vragenlijst voor de rechter voorafgaand aan de zitting	423
Document 09 Vragenlijst voor eiser na de zitting	425
Document 10 Vragenlijst voor de advocaat van eiser na de zitting	429
Document 13 Vragenlijst voor de rechter na de zitting	435
Document 14 Interview met eiser na de zitting	439
Document 16 Interview met de rechter na de zitting	445

DANKWOORD

Dit onderzoek was bijna te groot om uit te voeren. Gelukkig kregen we hulp.

Het bestuur van wat toen nog heette het Landelijk Overleg Vakinhoud Civiel en Kanton (LOVCK) heeft het praktisch belang van dit onderzoek onderschreven. Het onderzoek is financieel ondersteund door het Montaigne Centrum voor Rechtspleging en Conflictoplossing en de Raad voor de rechtspraak. Daardoor konden we van start.

Bij die start en daarna hadden we veel ondersteuning van de rechtbanken die aan ons onderzoek medewerking verleenden. Die medewerking was er op bestuurlijk niveau in de vorm van instemming tot medewerking en het leggen van de eerste contacten. Daarna kregen we hulp van de teamvoorzitters bij het ‘werven’ van de deelnemende rechters. Vervolgens werden we ondersteund in de vorm van roosters en andere berichten over zittingen, en bij het inzien van dossiers door secretaresses, managementassistenten of administratief medewerkers. Ook de hulp van de bodes bij de uitvoering van het veldonderzoek was erg waardevol voor ons.

Binnen het onderzoeksteam noemen we allereerst de studenten die zich met ons hebben ingezet voor het veldwerk. Na een oproep onder de studenten van de onderzoeksmaster van de Utrechtse rechtenfaculteit, meldden zich Willemijn Dagevos, Vivan IJzerman, Rosa Kindt, Sophie Reddering, Jos Meyer en Thijmen Nuninga. Zij konden voor hun veldwerk studiepunten krijgen binnen de onderzoeksmaster. Thijmen heeft na enkele observaties gekozen voor een andere invulling van dit deel van zijn studie. De andere vijf hebben vijftien of zestien observaties gedaan en een deel van de bijbehorende interviews en analyses.

Later hebben we nog drie studenten ingezet, die interesse hadden in dit werk: Marianne Robijn, Reinier Cobussen en Pim Lenstra. Zij deden dit werk zonder dat zij daarvoor studiepunten konden krijgen, want zij volgden andere masters. Ook zijn nog enkele zittingen geobserveerd door onze toenmalige collega Claire Mulder, docent bij de vakgroep Rechtstheorie.

Doordat in combinaties van twee personen werd geobserveerd, zijn wij als onderzoekers zelf bij ongeveer tachtig van de honderd zittingen direct betrokken geweest. Maar de bijstand van de genoemde mensen was onontbeerlijk.

Dat geldt ook voor die van de student-assistenten die aan het onderzoek meewerkten. Eerst waren dat Maaike Breugem en Jeanne van Deursen. Zij hebben de interviews afgenomen van de rechters over hun beroepsopvattingen. Net als hun opvolgers Sharona Franca en Stephanie van Loozenoord waren zij verder verantwoordelijk voor de selectie van de zaken en het onderhouden van de contacten met de advocaten/gemachtigden en de rechters. Wij danken Eddie Bongers, destijds afdelingsvoorzitter van de Rechtbank Midden-Nederland, voor zijn bereidheid deze laatste twee student-assistentschappen te financieren. Verder gaat onze dank uit naar Stefan Lipman, die als student-assistent voor ons een groot deel van de data heeft ingevoerd in SPSS. Al deze studenten-assistenten waren van de Universiteit Utrecht. Ten slotte danken wij Jacqueline Brand en Haris Sabanović, student-assistenten van de rechtenfaculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam, voor hun literatuuronderzoek.

Wij danken de voorzitter en leden van de begeleidingscommissie – mr. U. van Houten (destijds voorzitter van het LOVCK, nu geheten LOCVK+T) en dr. H.G.E. Verberk (Raad voor de rechtspraak), mr. M. Bakker (ADR Instituut Amsterdam) en prof. dr. K. van den Bos (Montaigne Centrum Utrecht) – hartelijk voor hun werk. De kritische bespreking van onze analyses heeft het rapport naar een hoger niveau gebracht. Laatstgenoemde was verder bereid om de vele statistische samenhangen waarnaar we zochten voor ons te berekenen. Dat was een enorme hulp!

Maar onze grootste dank gaat uit de 39 rechters en alle partijen en hun vertegenwoordigers die bereid waren aan het onderzoek hun medewerking te verlenen. Zonder die bereidheid was dit onderzoek nooit verricht.

SAMENVATTING

Waar gaat het om? Zie hoofdstuk 1.

Ons empirisch onderzoek gaat over het schikkingsgedrag van de rechter op de comparitie na antwoord. Wat doen kantonrechters en civiele rechters als zij een schikking beproeven? Welke uitkomsten hebben zittingen en hoe droegen de schikkingsinterventies van de rechter daaraan bij? Gaan rechters ook in op een eventueel conflict onder het geschil en hoe maken zij hun keuzes daarin? Beheersen zij de noodzakelijke gesprekstechniek? En neemt de procedurele rechtvaardigheid zoals partijen die ervaren toe als er aandacht is voor het conflict?

Wij wilden de rode draden ontdekken in deze op het oog zeer gevarieerde praktijk. Wij wilden weten of tevoren al bekende factoren die verbonden zijn met de zaak, de rechter of de partijen van belang zijn voor de uitkomst van de zitting. Wij wilden begrijpen waarom dezelfde soort schikkingsinterventies soms heel anders uitpakken. Wij wilden blootleggen wat niet optimaal gaat.

Na een analyse van onze data, komen we niet alleen tot conclusies, maar ook tot aanbevelingen. Want veel gaat goed, maar regelmatig is verbetering mogelijk.

Met ons onderzoek en de resultaten daarvan richten we ons in de eerste plaats tot zittingsrechters in civiel en kanton en verder tot de praktijkopleiders en degenen die de rechterlijke opleiding vormgeven. Daarnaast is ons onderzoek van belang voor de andere procesdeelnemers, advocaten en gemachtigden voorop, die meer inzicht willen krijgen in wat er nu eigenlijk gebeurt bij het beproeven van een schikking. In het rapport worden vergelijkingen gemaakt met eerder veldonderzoek, wat voor wetenschappers interessant is.

Hoe zijn we te werk gegaan? Zie hoofdstuk 2.

We hebben 37 rechters van vijf rechtbanken benaderd (zie 2.2 en 2.3 voor de selectiemethode). Wij hebben deze rechters geïnterviewd over hun beroepsopvattingen. Daarna hebben we hun comparities na antwoord geobserveerd. Voorafgaand aan de zitting zijn vragenlijsten ingevuld door de rechters, de partijen en hun procesvertegenwoordigers. Na afloop gebeurde dat opnieuw. Het ging voornamelijk om stellingen met antwoordmogelijkheden op een vijfpuntsschaal. Daarna hielden we separate halfgestructureerde interviews met elk van partijen en de rechter (zie 2.4). De data hebben we geanalyseerd per zitting. Vervolgens analyseerden we de data van alle honderd zittingen (vijftig kanton en vijftig civiel) die we in ons onderzoek betrokken (zie 2.5).

Zijn er voorspellers van de uitkomst? Zie hoofdstuk 3.

Aan het eind van de zitting is er óf een vorm van een regeling óf moet worden voortgeprocedeerd. In onze honderd zittingen zagen we drie uitkomsten: voortprocederen en, als vormen van een regeling, een schikking of een werkafpraak (zie 3.2).

Zijn er factoren die van invloed zijn op de uitkomst van een zitting, los van wat de betrokkenen van plan zijn en los van wat er op de zitting gebeurt? We zijn het nagegaan voor factoren die verbonden zijn met het geschil (financieel belang, rechtsgebied, kanton/civiel, zie 3.3), met de rechter (ervaring, vrouw/man, zie 3.4), met partijen (*one shotter* of *repeat player*, particulier of zakelijk, voortgaande verbinding, zie 3.5) en met de organisatie van de rechtszaak (locatie, geplande zittings-tijd, zie 3.6).

Wij concluderen (zie 3.7) dat zittingen statistisch significant vaker eindigen in een regeling (schikking of werkafpraak) als het gaat om zaken met een kleiner financieel belang en om kantonzaken. Hetzelfde zagen we als partijen nog ‘door met elkaar’ moeten. Dat was nog niet bekend uit eerder onderzoek. Statistisch zeer duidelijk van invloed blijkt verder de rechterlijke ervaring. Het loont als rechters (snel) zittingservaring opbouwen.

Maakt het uit of rechters van plan zijn actief naar een oplossing op zoek te gaan? Zie hoofdstuk 4.

Rechters noemden na de zitting veel factoren die maakten dat zij meer of juist minder energie in het beproeven van een schikking stopten. Voor een deel zijn die ook al uit eerder onderzoek bekend (zie 4.2 en 4.4). Des te opvallender is het – en niet uit eerder onderzoek bekend – dat rechters achteraf rapporteren dat zij (statistisch significant) meer energie hebben gestoken in het beproeven van een schikking als zij zich hadden voorgenomen op de zitting actief met partijen op zoek te gaan naar een oplossing (zie 4.3). Wij observeerden in die gevallen ook werkelijk méér schikkingsinterventies (zie 4.5). Het voornemen van de rechter en de uitkomst van de zitting houden echter weinig verband met elkaar. Die extra energie en de toename van de schikkingsinterventies leidden dus niet tot meer schikkingen (zie 4.6). Daarmee hangt samen dat we in die gevallen niet méér inhoudelijke interventies zagen, terwijl die interventies juist leiden (statistisch marginaal significant) tot meer schikkingen. Het voornemen actief op zoek te gaan naar een oplossing leidt dus wel tot meer energie en activiteit van de rechter, maar niet tot meer sturing. Maar is het wel aan de rechters om op een schikking aan te sturen? Zo ja, waarom dan niet méér gestuurd? Zo nee, waarom dan extra energie? Kortom, besteden de rechters hun energie en tijd wel goed (zie 4.7)?

Maakt het uit of partijen van plan zijn actief naar een oplossing op zoek te gaan? Zie hoofdstuk 5.

Ook partijen gaven voorafgaand aan de zitting antwoord op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' (zie 5.2). Hun motieven daarvoor liepen uiteen. Behoeftte aan rust werd het vaakst vermeld als prikkel om te zoeken naar een oplossing en de overtuiging van het eigen gelijk leidde juist naar het tegendeel (zie 5.3). Maar de antwoorden bleken helemaal geen goede voorspeller van de uitkomst (zie 5.2). Misschien ligt dat aan onze formulering: we hebben aanwijzingen dat partijen soms onder 'een oplossing' ook verstaan dat ze de rechter horen zeggen dat ze gelijk hebben, waarna de wederpartij zal toegeven. De houding van partijen op de zitting is veel relevanter, maar dat komt later aan bod.

Welke soorten schikkingsinterventies hangen samen met de uitkomst? Zie hoofdstuk 6.

Rechters plegen interventies bij het beproeven van een schikking. We maken onderscheid tussen interventies om het proces van het schikken aan de gang te houden, interventies op basis waarvan partijen hun onderhandelingspositie kunnen bepalen (inhoudelijke interventies) en interventies die ingaan op een onderliggend conflict (conflictinterventies). Daarbinnen maken we ook nog onderscheid. Hangt de uitkomst van de zitting statistisch significant samen met het soort interventies?

Bij de procesinterventies hangen schorsingen (aantal en duur) en de hervatting van het schikkingsgesprek na een schorsing samen met de uitkomst van de zitting. De uitkomst schikking en werkafpraak komen vaker voor na een of meer schorsingen. Dit ligt voor de hand: schikkingen worden meestal eerst 'op de gang' geprobeerd. Het is waarschijnlijk dat andere factoren erop wijzen dat een schikking haalbaar is en dat er om die reden extra geschorst wordt en niet andersom. Ook worden er meer schikkingen bereikt na hervatting van het schikkingsgesprek als in de schorsing geen overeenstemming is bereikt, dan in het geval het schikkingsgesprek niet wordt hervat. Dit bewijst de praktijkwijsheid dat als partijen er niet meteen uitgekomen zijn, een schikking soms nog steeds bereikbaar is. Hervatting van het schikkingsgesprek gebeurde waarschijnlijk ongeveer even vaak als uit eerder onderzoek blijkt (zie 6.2).

Als inhoudelijke interventie passen rechters vaker dan in eerder onderzoek is gebleken het voorlopig oordeel toe. Voorlopige oordelen zijn er in soorten en maten. Die over de bewijslast en over het deels toe- of afwijzen van vorderingen blijken vaker voor te komen op zittingen die een schikking als uitkomst hebben. Voorlopige oordelen over het algeheel toe- of afwijzen van vorderingen, leiden niet vaker tot schikkingen en die over juridische argumenten evenmin. Juist minder vaak dan

bleek bij eerder onderzoek wijzen rechters op het beste alternatief zonder oplossing (bazo). Blijkbaar zetten rechters het wijzen op het bazo selectiever in dan vroeger. Deze interventie is wel behoorlijk effectief: zittingen waarop rechters wijzen op kosten en op procesrisico als zou worden voortgeprocedeerd kennen vaker dan gemiddeld een schikking of een werkafpraak als uitkomst. Dat geldt niet voor zittingen waar is gewezen op psychische belasting bij voortprocederen of op de tijd die ermee zal zijn gemoeid. Ook observeerden we schikkingsvoorstellen die rechters zelf deden. Dit eigen voorstel van de rechter komt veel vaker voor dan bleek tijdens eerder onderzoek. Het is ook het effectiefst: zittingen waarop de rechter een eigen voorstel deed tot een schikking of werkafpraak leidden relatief het vaakst tot zo'n uitkomst (zie 6.3).

Rechters zijn op de inhoud van het geschil nog veel actiever geworden dan zij al waren. En zij beheersen de regels van het spel: het aantal door partijen ervaren dwangschikkingen nam licht af in vergelijking met de resultaten van eerder onderzoek.

Ook een uitbreiding ten opzichte van vroeger is actief gedrag van rechters als het gaat om conflictinterventies. Vroeger zochten ze niet naar of gingen ze nauwelijks in op een eventueel onderliggend conflict, maar nu zien we dat rechters in meer dan de helft van de zittingen conflictinterventies toepassen. Maar het is altijd nog een heel stuk minder dan het plegen van inhoudelijke interventies. Anders dan bij inhoudelijke interventies, vertonen de diepgang van de conflictinterventies en de zittingsfase waarin deze worden geplaatst geen statistische samenhang met de uitkomst van de zitting (zie 6.4). Toch blijkt die samenhang er wel degelijk te zijn als we de zaken inhoudelijk analyseren: in 21 van de 43 zittingen met conflictinterventies van een grotere diepgang droegen deze bij aan de uitkomst, zij het dat die uitkomsten verschilden (zie 8.5.3).

Wat gebeurt er op de zitting en welke uitkomsten zien we dan? Zie hoofdstuk 7.

De honderd zittingen delen we in groepen in om een verklaring te vinden voor de uitkomsten: voortprocederen of een regeling (schikking/werkafpraak).

Op drie zittingen viel iets voor, waardoor een regeling onbereikbaar werd nog voordat het gesprek daarover kon worden gevoerd (zie 7.2). In vier andere zittingen was een regeling onhaalbaar, omdat gedaagden financieel niets konden (aan)bieden (zie 7.3). Vervolgens blijkt er een flink aantal zittingen waarin een of meer zittingsdeelnemers 'er strak inzitten'. De houding van partijen tegenover een regeling heeft veel invloed. Met name als (een van) partijen beslist niet wil(len) regelen, komt die regeling er niet. Dat was in dertig zittingen zo: steeds was de uitkomst van de zitting dat er moest worden voortgeprocedeerd. Daarbij is het niet van belang of rechters

veel of weinig doen aan het beproeven van een schikking en ook niet of zij wel of geen visie geven over de zaak in de vorm van een voorlopig oordeel (zie wederom 7.3). Maar niet alleen partijen zitten er soms strak in: dat geldt ook voor de rechters. In negen zittingen (waarvan er vijf samenvielen met de genoemde dertig) wilden de rechters niet dat er een regeling zou worden getroffen. Rechters dringen dan niet aan op een regeling of beginnen er letterlijk helemaal niet over (zie 7.4). Hun drijfveer: een van partijen krijgt zonder meer gelijk en die wil ik geen water bij de wijn laten doen. Wat er ook is te zeggen over deze rechtvaardiging, een feit is dat rechters op deze manier niet de regeling, maar de uitspraak bewust faciliteren.

Dan houden we 59 zittingen over, waarin meer uitkomsten dan voortprocederen praktisch denkbaar waren. Bij die zittingen hebben we anders dan statistisch gekeken naar de schikkingsinterventies van de rechters: we hebben aan partijen gevraagd welke daarvan het meest bijdragen aan het denken over een regeling (zie 7.5). Dat zijn: het voorlopig oordeel, het bazo, het eigen voorstel en het ingaan op conflict (7.5), in wisselende volgorde naargelang de uitkomst een schikking is (7.8) of een werkafpraak (7.9). Een schikking werd 29 keer bereikt en een werkafpraak dertien keer. Samen zijn dat dus 42 regelingen in deze 59 zittingen. In zeventien zittingen was de uitkomst voortprocederen. Dat dan niet steeds een regeling wordt bereikt, lag zes keer aan een gebrek aan *common ground* tussen partijen (zie 7.6) en elf keer aan een suboptimale aanpak door de rechter, die regelmatig is terug te voeren op het onvoldoende doorvragen wat partijen beweegt. Rechters veronderstellen dan iets, maar checken het niet (zie 7.7). Dit zien wij als een basale fout, die rechters niet zouden mogen maken.

Partijen zijn over het algemeen tevreden over de inspanningen van de rechters. We hebben relatief weinig negatieve antwoorden geteld bij de stellingen: 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' en 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide'. Rechters weten dus het midden te houden. Echt spannend wordt het bij de dwangschikking, waarvan wij blootleggen waardoor die kan worden ervaren (zie 7.10). Het gaat mis als rechters te lang op hetzelfde aambeeld hameren, te snel naar de schikkingsfase in de zitting overstappen, of eigen voorstellen stevig presenteren, maar onvoldoende uitleggen. Ook hier kunnen rechters zich verbeteren. Dat partijen ook dwang ervaren doordat zij hun gelijk moeten loslaten, hoeven rechters zich minder aan te trekken.

Welke aandacht geven rechters op de zitting aan een eventueel onderliggend conflict?
Zie hoofdstuk 8.

Onze bijzondere aandacht ging uit naar conflictinterventies, omdat aandacht voor het onderliggende conflict een relatief nieuw verschijnsel is op zittingen. Mogelijk

bleef daardoor het aantal conflictinterventies duidelijk achter bij het aantal inhoudelijke interventies: zestig tegenover 89 zittingen, met een gemiddelde van minder dan twee tegenover precies zes interventies per zitting (zie ook hoofdstuk 4).

Rechters die in het interview over hun taakopvatting zeiden dat het zonder meer bij hun beroep hoort dat zij ingaan op een onderliggend conflict, zien vaker conflicten in een dossier, nemen zich vaker voor ernaar te vragen en doen dat op de zitting ook, alles statistisch significant (zie 8.2). De door partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid neemt (marginaal significant) toe als de diepgang van de conflictinterventies toeneemt (zie 8.3).

Rechters die geen aandacht geven aan een mogelijk conflict, zitten er in meer dan de helft van de gevallen naast als zij veronderstellen dat er niets speelt onder de oppervlakte. Partijen hebben daarop niet steeds kritiek, maar vaak zijn zij teleurgesteld dat zij hun onderliggend punt niet konden maken. Als er iets onder de oppervlakte speelt, verwachten partijen dat de rechter ernaar vraagt. Rechters die wel aandacht geven aan een mogelijk conflict, terwijl er niets speelt, krijgen daarentegen heel weinig kritiek van partijen. Hetzelfde geldt als rechters ingaan op een conflict dat maar één partij ervaart: de andere partij heeft daarvoor haast altijd begrip. Rechters die ingaan op een conflict dat bij beide partijen speelt, krijgen wisselende waardering. Dat is te verklaren door de behoefte die partijen al dan niet hebben om over het onderliggende conflict te spreken. De kunst is goed aan te sluiten bij wat partijen op dit punt blijken te wensen (zie 8.4).

Het afhouden, wegduwen van een door een partij aangestipt onderliggend punt, is steeds suboptimaal: zo'n partij voelt zich niet gehoord. Het is verrassend (maar niet positief) dat rechters soms die houding aannemen. Conflictinterventies met een geringe diepgang hebben zelden invloed op de uitkomst, die met een grotere diepgang hebben in de helft van de gevallen invloed op de uitkomst (zie 8.5).

Een argument dat wel gebruikt wordt om het niet te hebben op zittingen over een eventueel conflict, is dat zittingen daardoor uitlopen. We hebben dat niet kunnen vaststellen (zie 8.6).

Onze conclusies over wat rechters doen aan conflictoplossing, zijn niet onverdeeld positief, hoewel kritiek van partijen niet heel vaak voorkomt en dan doorgaans mild is.

Rechters besteden zeer regelmatig ten onrechte geen aandacht aan een onderliggend conflict. Zij voelen vaker verkeerd dan goed aan dat er geen conflict zou zijn en gaan er dan niet op in, terwijl partijen dat wel verwachten. Als rechters wél ingaan op het conflict, dan doen ze dat te vaak afhoudend of heel oppervlakkig. Als rechters dieper ingaan op het conflict, doen ze dat in meer dan de helft van de

gevallen eenzijdig, dus maar bij één partij. Rechters schieten regelmatig tekort in de gesprekstechniek die nodig is om op professionele wijze het gesprek te begeleiden.

Hoewel we uitzonderingen hebben gezien, beheersen rechters in het algemeen dit onderdeel van hun ambacht onvoldoende, waarbij we erop wijzen dat onze selectiemethode ertoe heeft geleid dat vooral rechters aan ons onderzoek meededen die *conflict-minded* zijn. We hadden daarom meer expertise op dit vlak verwacht.

Wat zijn de antwoorden en de aanbevelingen? Zie hoofdstuk 9 en 10.

In hoofdstuk 9 beantwoorden we onze zeven onderzoeksvragen. De antwoorden komen ook al aan de orde in de eerdere hoofdstukken en in deze samenvatting.

In hoofdstuk 10 doen we dertig praktijkaanbevelingen, gebaseerd op ons onderzoek. De dertig aanbevelingen zijn, ter wille van de overzichtelijkheid en zonder toelichting, ook opgenomen aan het begin van ons rapport. We wijden ook enkele gedachten aan verder theoretisch onderzoek en we doen twee aanbevelingen voor verder veldonderzoek (over de rol van de advocaat en over het mogelijke effect van een andere inrichting van de zittingszaal).

LIJST VAN PRAKTIJKAANBEVELINGEN

In hoofdstuk 10 geven we – naast enkele aanbevelingen voor verder onderzoek – dertig praktijkaanbevelingen, gebaseerd op ons onderzoek. Voor het overzicht worden de dertig aanbevelingen hier zonder toelichting opgenomen.

Als niets vermeld is bij een aanbeveling, dan wordt deze gedaan aan de zittingsrechter.

- (1) Houd rekening met de aard (kanton of civiel) en het financiële belang van de zaak als factoren die van invloed kunnen zijn op de uitkomst.
Is het een kantonzaak en/of is het financiële belang klein(er), dan verdient het zeker aanbeveling een schikking te beproeven. Is het groot/groter, dan kan misschien een tussenstap in de vorm van een werkafpraak aan de orde zijn.
- (2) Ga na wie het financiële belang in de portemonnee voelt, omdat dit gegeven van invloed kan zijn op de uitkomst.
Voelen beide (vertegenwoordigers van) partijen op de zitting de uitkomst van de zaak *niet* in de eigen portemonnee, dan neemt de kans dat moet worden voortgeprocedeerd toe.
- (3) Sta erbij stil of partijen na afloop van de zitting nog ‘door met elkaar’ moeten, want dit gegeven kan van invloed zijn op de uitkomst.
Moeten partijen nog ‘door met elkaar’, dan verdient het aanbeveling een schikking te beproeven of het nut van een werkafpraak na te gaan.
- (4) Maak onderdeel van het beleid dat rechters zo snel mogelijk beginnen met het leiden van comparities en richt de (individuele) opleiding daarop vanaf het begin in, opdat zij zo vroeg mogelijk in staat zijn om op basis van toenevende ervaring partijen bij het beproeven van een schikking steeds beter te faciliteren.¹
- (5) Bepaal de werklust zo dat rechters een groter deel van hun werktijd kunnen besteden aan intervisie (in de vorm van het bij elkaar kijken op en met elkaar

¹ Deze aanbeveling wordt gedaan aan de opleiders van rechters en de beleidsmakers in de organisatie.

nabespreken van zittingen) en, aan de rechters, gebruik die ruimte om van elkaar te leren.²

- (6) Train rechters in de vaardigheid van het interviseren.³
- (7) Sta bij de zittingsvoorbereiding uitdrukkelijk stil bij de vraag of u graag met partijen actief op zoek gaat naar een oplossing en overdenk in dat geval wat mogelijk een oplossing zou kunnen zijn.
- (8) Vraag als rechter aan partijen hoe zij tegenover de zaak staan (zich tot de zaak verhouden) en wat zij in dat verband van de zitting verwachten. Doe dit bij voorkeur vroeg in de zitting, maar in elk geval voordat u (achteraf vruchteloze) schikkingsinterventies pleegt. Stel de vraag bij voorkeur op een indirecte manier.
- (9) Wees bij het aftasten of een schikking mogelijk is niet te terughoudend in de formulering. Beëindig de schikkingsfase niet dan nadat beide partijen duidelijk hebben kunnen zeggen of zij daartoe bereid zijn. Vraag bij verschil van opvatting aan de partij die wél wil schikken of deze nog openingen ziet die u kunt benutten, gegeven de opstelling van de andere partij, en respondeer daarop.
- (10) Maak onderdeel van het opleidingsbeleid en de opleiding dat rechters de-escalatietechniek als zittingsvaardigheid aanleren. Onderdeel van het opleidingsbeleid moet zijn dat ook de praktijkopleiders deze techniek beheersen en kunnen overbrengen aan rechters in opleiding.⁴
- (11) Gun partijen en hun procesvertegenwoordigers voldoende tijd op de gang en beëindig een schorsing bij voorkeur niet als men zegt ‘nog even nodig te hebben’.
- (12) Vraag na een schorsing waarin partijen geen regeling hebben bereikt of het zin heeft het schikkingsgesprek te hervatten en trek geen conclusies dan na een gedegen antwoord.

2 Het eerste deel van deze aanbeveling wordt gedaan aan de beleidsmakers in de organisatie.

3 Deze aanbeveling wordt gedaan aan de beleidsmakers in de organisatie en degenen die de rechtersopleiding inrichten.

4 Deze aanbeveling wordt gedaan aan de opleiders van rechters en de beleidsmakers in de organisatie.

- (13) Het inbouwen van een voorbehoud in voorlopige oordelen werkt schikkingsbevorderend, evenals voorlopige oordelen die niet over alle vorderingen gaan of het gelijk en het ongelijk meer verdelen over partijen.
- (14) Stellige voorlopige oordelen met een ruime strekking (toewijzen of afwijzen van de vordering) leiden niet tot schikkingen. Tegen de achtergrond van de wetwijziging door de zogenoemde KEI-wetgeving kan in zulke gevallen tegenwoordig beter gekozen worden voor een mondeling eindvonnis.
- (15) Geef – tegen de achtergrond dat een van partijen duidelijk gelijk heeft – geen vage voorlopige oordelen, omdat partijen (ook hun advocaten) die verkeerd kunnen begrijpen, waardoor zij op een verkeerd begrepen basis onderhandelen.
- (16) Geef met name ten behoeve van partijen die kennelijk, maar niet geheel terecht, overtuigd zijn van hun eigen gelijk voorlopige oordelen over dat ‘gelijk’. Dat kan helpen een starre houding tegenover een regeling te doorbreken.
- (17) Wijs alleen selectief op het bazo, namelijk wanneer de genoemde factoren werkelijk kunnen spelen. Wijs dan vooral (ook) op het procesrisico en op de kosten, want die zijn voor partijen doorgaans relevanter dan tijd en psychische belasting.
- (18) Snijd, indien mogelijk, het bazo specifiek op de zaak toe, want dat is voor partijen het meest relevant.
- (19) Denk gericht met partijen mee over een oplossing en doe daartoe voorstellen.
- (20) Gaat u er niet van uit dat u vanzelf wel signalen krijgt van partijen als er een conflict speelt. Gaat u er evenmin van uit dat er geen conflict zal zijn bij gebrek aan signalen daarover; mogelijk ziet u ze niet, of worden ze niet zomaar door partijen gegeven. U moet actief bij partijen nagaan of mogelijk een conflict speelt, als u daar zeker van wilt zijn.
- (21) Maak de zittingsvaardigheid van rechters, met name neerkomende op communicatietechniek en op het aanleren om met voldoende diepgang – dat wil zeggen een diepgang die aansluit bij de concrete behoefte van partijen – in te gaan op een onderliggend conflict, tot een groter onderdeel van de opleiding

van rechters en tot een wezenlijk onderdeel van het opleidingsbeleid. Onderdeel van het opleidingsbeleid moet zijn dat ook de praktijkopleiders deze techniek beheersen en kunnen overbrengen aan rechters in opleiding.⁵

- (22) Het ingaan op een conflict kost in verreweg de meeste gevallen in de huidige praktijk relatief weinig zittingstijd en behoeft dus niet achterwege te worden gelaten met het oog op de klok.
- (23) Het uitgebreid ingaan op een groot conflict kost relatief veel zittingstijd. Bedenk tevoren of de na te streven oplossingsrichting deze aanpak rechtvaardigt en welke maatregelen dan nodig zijn of welke afspraken gemaakt moeten worden, om te ontkomen aan een dwingende tijdsklem.
- (24) Het gesprek over het conflict moet in de zaal zelf plaatsvinden onder regie van de rechter. U kunt er niet van uitgaan dat partijen daarover wel op de gang zullen spreken of dat dit gesprek net zo vruchtbaar zal zijn als het in de zaal mogelijk is.
- (25) Let bij het beginnen over een schikking op de timing. Begin niet eerder over een schikking dan na bespreking van het geschil óf na dit eerdere begin te hebben afgestemd met partijen.
- (26) Hamer niet te lang op hetzelfde aambeeld, wat in de praktijk neerkomt op het niet te veel herhalen van dezelfde inhoudelijke schikkingsinterventie. Het herhalen van wat niet aanslaat, doet dwang ervaren. Dat geldt voor het herhalen van onvruchtbare eigen voorstellen, maar ook voor het herhalen van een onvoldoende indruk makend bazo en voor het meermaals herhaald schorsen van de zitting zonder dat eerder al een regeling was bereikt. Bewaar bij procesinterventies ook het evenwicht tussen partijen: richt niet alle interventies tot één partij als daartoe geen aanleiding is.
- (27) Meeonderhandelen in de vorm van het doen van eigen voorstellen, kan als techniek worden beoefend zonder veel kans op door partijen ervaren dwang, als die voorstellen vragenderwijs geopperd worden en meteen worden gecheckt op aanvaardbaarheid, kortom als er ruimte geboden wordt en afstemming wordt gezocht.

5 Deze aanbeveling wordt gedaan aan de opleiders van rechters en de beleidsmakers in de organisatie.

LIJST VAN PRAKTIJKAANBEVELINGEN

- (28) Inhoudelijke interventies zonder uitleg zijn apocrief en laten partijen dwang ervaren. Motiveer dus uw inhoudelijke interventies.
- (29) Check uw veronderstellingen over de opstelling van partijen bij een schikking en het bereikte tussenresultaat op de gang. Vraag of de behoefte bestaat (verder) te spreken over een regeling en laat het antwoord toelichten. Kortom, onderzoek en bespreek steeds in voldoende mate wat de optimale uitkomst van de zitting (oplossingsrichting) is.
- (30) Zijn partijen er bijna uit of onderhandelen zij buiten het kader van uw (mogelijk nog niet duidelijk uitgesproken) voorlopig oordeel, wees dan (alsnog) duidelijk over uw voorlopig oordeel en over wat dat in uw ogen betekent voor de schikkingsonderhandelingen.

BEGRIPPENLIJST

Bazo – Afkorting voor ‘beste alternatief zonder oplossing’. Als alternatief voor het bereiken van een oplossing noemt/schetst de rechter het vervolg van de procedure in termen van kosten, tijd, psychische belasting en/of procesrisico. Dit kan voor partijen van belang zijn bij het bepalen van hun onderhandelingspositie en -strategie, of het nadenken over een regeling. Om die reden is het een vorm van een inhoudelijke interventie.

Conflict – Een verschil van mening waarbij twee of meerdere personen/partijen doelstellingen nastreven of waarden aanhangen die onverenigbaar (b)lijken te zijn en daardoor in botsing komen. In relatie tot het geschil: kijken we breder naar wat niet aan de rechter in die rechtszaak is voorgelegd, dan noemen wij dat ‘het conflict’. Het gaat om iets onderliggends of achterliggends, waarover geen vonnis hoeft te worden uitgesproken of kan worden uitgesproken en dat buiten beeld blijft als de rechter en partijen zich alleen richten op het te beslissen geschil.

Conflictinterventies – Schikkingsinterventies die zien op het onderliggende conflict. Voor het schrijven van het vonnis hoeven rechters aan een conflict per definitie geen aandacht te besteden: het valt buiten het ter beoordeling voorgelegde geschil. Dat zij er toch aandacht aan besteden, hebben wij daarom geduid als gericht op het doel een schikking te beproeven. Het conflict kan immers (sterk) van invloed zijn op de wil om te regelen.

Dwangschikking – Iedere actie van de rechter waardoor partijen zich (in enige mate) gedwongen voelen de zaak te regelen, ongeacht of een regeling daadwerkelijk wordt bereikt. Onze definitie is ruimer dan de gebruikelijke omschrijving van het begrip ‘dwangschikking’: een schikking die, naar partijen het hebben ervaren, tot stand is gekomen onder door de rechter uitgeoefende dwang.

Eigen voorstellen – Schikkingssuggesties die een rechter aan partijen doet, ongeacht de vorm (vragend: ‘Is het een idee dat...?’; checkend: ‘Heeft u al gedacht aan...?’; stellend: ‘Ik denk dat u beter...’) en ongeacht of het specifiek op de zaak toegesneden voorstellen zijn (‘Als u nou nog een keer de renbaan egaliseert?’) of meer algemeen toepasbare (‘Zou u het verschil niet delen?’)

Een eigen voorstel kan voor partijen van belang zijn bij het bepalen van hun onderhandelingspositie en -strategie en, ruimer, bij het nadenken over de inhoud van een regeling. Om die reden is het een vorm van een inhoudelijke interventie.

Externe factoren – Voorafgaand aan de zitting al vaststaande gegevens, die niet veroorzaakt worden door de opstelling van de actoren tegenover het geschil/conflict en die ook niet voortkomen uit wat er op de zitting gebeurt. Voorbeelden zijn de ervaring van de rechter, het financieel belang van de zaak en de na afloop van de rechtszaak al dan niet voortgaande relatie tussen partijen.

Geschil – Als een verschil van mening (een conflict) voor de rechter wordt gebracht, is het in juridische vorm gegoten: de casus, de juridische interpretatie daarvan en de eis die daarop is gebaseerd. Het op deze manier vormgegeven en aan de rechter voorgelegde conflict wordt in dit onderzoek ‘het geschil’ genoemd. Het geschil omvat alles wat aan de rechter ter beslissing is voorgelegd, maar niet méér dan dat.

Inhoudelijke interventies – Schikkingsinterventies die van belang (kunnen) zijn voor de inhoud van (de onderhandelingen over) een schikking. De inhoudelijke interventies (kunnen) helpen bij het door partijen bepalen van hun onderhandelingspositie en -strategie, of ruimer: bij het nadenken over een regeling.

Oplossingsrichting – De uitkomst van de zitting, zie ook bij ‘Uitkomst’.

Procesinterventies – Schikkingsinterventies die gericht zijn op het op gang brengen, het aan de gang houden of het afronden van het schikkingsproces.

Regeling – De verzamelterm voor een werkafpraak en een schikking.

Schikking – Een van de drie door ons geobserveerde uitkomsten van zittingen. Het is een definitieve vorm van een door partijen afgesproken regeling van de zaak, waardoor de uitkomst van de zitting samenvalt met de uitkomst van de zaak. De procedure over de zaak wordt meteen beëindigd.

Schikkingsinterventies – Acties van de rechter die voor een schikking van belang kunnen zijn, ongeacht in welke fase van de zitting deze acties plaatsvinden.

Schikkingsproces – Het gesprek over een schikking.

Uitkomst – De uitkomst (afloop) van de zitting (comparitie na antwoord). We observeerden drie uitkomsten: voortprocederen, schikking en werkafpraak. Alleen bij de schikking valt de uitkomst van de zitting samen met de uitkomst van de rechtszaak zelf.

Voorlopig oordeel – De voorlopige visie van de rechter op (onderdelen van) het geschil, ongeacht of deze visie expliciet of impliciet is gegeven, ongeacht ook of deze visie gevraagd of ongevraagd is gegeven, ongeacht of het voorzichtig of stellig is gegeven, ongeacht in welke fase van de zitting het is gegeven. Het voorlopig oordeel gaat meestal over de bewijslastverdeling, over het honoreren of afwijzen van juridische argumentatie, of over gedeeltelijk of geheel toe- of afwijzen van eisen. De complete lijst die wij hanteren, is te zien in tabel 35 in hoofdstuk 6. De visie van de rechter kan voor partijen van belang zijn bij het bepalen van hun onderhandelingspositie en -strategie en het nadenken over de inhoud van een regeling. Om die reden is het een vorm van een inhoudelijke interventie.

Voortprocederen – Een van de drie door ons geobserveerde uitkomsten van zittingen. Aan het eind van de zitting wordt de conclusie getrokken dat de procedure moet worden voortgezet. Daarover worden dan afspraken gemaakt. Meestal komt het neer op het noemen van een datum van het uit te spreken vonnis, maar het kan ook gaan om een verdere akte- of conclusiewisseling. Dit alles vatten we onder het begrip ‘voortprocederen’.

Werkafpraak – Een van de drie door ons geobserveerde uitkomsten van zittingen. Het gaat om een tussenstap die partijen afspreken. Zij kunnen de zaak nog niet schikken, maar willen ook nog niet voortprocederen. Eerst moet er iets anders gebeuren. Over dat andere maken ze een afspraak, die wij ‘werkafpraak’ noemen. Het kan bijvoorbeeld gaan over de afspraak dat de accountant van eiser de administratie van gedaagde mag inzien. Pas na de daardoor te verkrijgen duidelijkheid besluiten partijen of zij gaan onderhandelen over een schikking of voortprocederen. De procedure wordt meestal aangehouden in afwachting van de uitvoering van de werkafpraak.

1 INLEIDING

Samenvatting van dit hoofdstuk

Dit onderzoek is belangrijk voor de zittingspraktijk van de civiele rechter en de kantonrechter en door het grote aantal zittingen is het ook van maatschappelijk belang. We concentreren ons op het optreden van rechters tijdens comparities na antwoord in kantonzaken en civiele zaken. We gaan in op wat rechters doen bij het beproeven van schikkingen. We willen weten welke interventies zij plegen en welke invloed die hebben op de uitkomst van de zitting. Wij kijken ook naar de aandacht die rechters geven aan het onderliggende conflict, hoe zij dat doen, of dat invloed heeft op de uitkomst van de zitting en hoe partijen deze aandacht ervaren in termen van procedurele rechtvaardigheid. Naast inventarisatie en analyse van het voorgaande willen we komen tot aanbevelingen voor de rechterlijke praktijk. Hoe we het rapport hebben opgebouwd, staat ook in dit hoofdstuk.

1.1 HET BELANG VAN HET ONDERZOEK

In dit onderzoek staat het schikkingsgedrag van de rechter op de comparitie na antwoord centraal. We hebben het over comparities in kantonzaken en in civiele zaken bij rechtbanken.¹ Het is belangrijk om dit gedrag te onderzoeken, omdat deze zitting de spil is van de dagvaardingsprocedure. Met de invoering van de nieuwe regels over digitaal procederen wordt dat niet anders: ook dan is de mondelinge behandeling in de wet opgenomen als de standaard in alle privaatrechtelijke bodemprocedures. Dergelijke procedures worden in heel grote aantallen gevoerd.² Comparities worden nagenoeg altijd gehouden met ook het doel van het beproeven van een schikking.³ Een simpele rekensom leert dat het aantal schikkingspogingen op comparitie na antwoord boven honderdduizend per jaar ligt. Een kleine 30% eindigt

1 Als het niet nodig is om dit onderscheid te maken, gebruiken we de termen ‘civiele zaken’ en ‘civiele rechter’ voor allebei. Zittingen in verzoekschriftenprocedures bleven buiten het onderzoek, waardoor we nauwelijks zittingen in familierechtelijke zaken hebben geobserveerd, op enkele verdelingszaken na. Procedures over verdeling van de boedel na echtscheiding en over de verdeling van een erfenis beginnen met een dagvaarding en kennen ook de comparitie na antwoord.

2 In 2014 waren dat er meer dan 475.000 en in 2015 zakte dit naar bijna 457.000. Daarbij zitten ongeveer 300.000 verstekzaken, waarin geen zitting wordt gehouden. Deze getallen zijn afkomstig van de Raad voor de rechtspraak in samenwerking met het WODC.

3 Het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) maakt onderscheid tussen de schikkingscomparitie (art. 87 Rv) en de inlichtingencomparitie (art. 88 Rv). In de praktijk worden deze comparities gecombineerd in één zitting. De oproep voor die zitting (meestal in de vorm van een gestandaardiseerd vonnis) bevat de mededeling dat op de zitting inlichtingen ingewonnen zullen worden over het geschil en een schikking zal worden beproefd.

met een schikking. Het maatschappelijk belang van deze zittingen en deze schikkingen is groot. Wat dragen de rechters bij aan de uitkomst van de zittingen, hoe gaan rechters te werk, hoe werkt dat in op partijen en welke mate van procedurele rechtvaardigheid ervaren zij?

Wij hebben het met observaties, vragenlijsten en interviews onderzocht en geanalyseerd.

De schikkingscomparitie is al heel oud.⁴ Maar de omvangrijke praktijk van de comparitie na antwoord is jong, pas begonnen na een wetwijziging in 2002. Toen is het wettelijk uitgangspunt geworden dat er na de eerste schriftelijke ronde van dagvaarding en conclusie van antwoord een zitting wordt gehouden (art. 131 Rv), aangevuld met het wettelijk uitgangspunt dat er na die comparitie niet alsnog een schriftelijke ronde volgt (art. 132 Rv) en ook geen tweede mondelinge ronde in de vorm van een pleidooi (art. 134 Rv). Deze regels worden nog aangevuld met de inlichtingenplicht en de waarheidsplicht (art. 21 Rv), de substantiëringsplicht en de bewijsaandraagplicht (art. 111 lid 3 Rv). Het geheel heeft geleid tot een aangeklede eerste schriftelijke ronde en een comparitie die het partijdebat en de partij-inbreng heel vaak afsluit, althans in die fase van de procedure.⁵

Deze wetwijziging heeft, na enige aanlooptijd, een grote vlucht van de comparitie na antwoord op gang gebracht. Dat is nu ruim tien jaar geleden. Dat geeft aanleiding te veronderstellen dat deze praktijk zich nog steeds ontwikkelt. Er is geen recent kwalitatief empirisch onderzoek gedaan naar deze praktijk in Nederland. Het meest recente onderzoek met kwalitatieve aspecten is gebaseerd op gegevens uit 2006 en begin 2007.⁶ Recenter kwantitatief onderzoek is er wel.⁷ Wij hebben een kwantitatieve (vragenlijsten) en een kwalitatieve (observaties en interviews) benadering gecombineerd om een zo grondig mogelijke analyse te kunnen maken. Daarbij voelden we ons uitgedaagd door deze verzuchting uit een onderzoek in

4 Willem de Groot, *Inleyding tot de practyck, Van den Hove van Holland, 's-Gravenhage 1667* (2e druk), p. 83 vermeldt deze al: 'te compareren voor Commissarisen op hoope van accoordt'. Met 'Commissarisen' wordt bedoeld een rechter-commissaris die namens de meervoudige kamer van het hof de schikkingscomparitie leidde.

5 Aldus R.J. Verschoof, *Waar gaat het over?* (oratie Utrecht), Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 6. Verschoof noteert in noot 5: 'Deze wetwijzigingen in 2002 zijn het gevolg van de in de praktijk vanaf 1996 opgedane ervaringen met het procederen in "versneld regime", gebaseerd op de door de Commissie Punt ontworpen Handleiding versneld regime. Het rapport "Meer efficiency in civiele procedures" van de Commissie is aangeboden aan de Minister van Justitie op 5 juli 1995 en gepubliceerd in de Trema special 1995, nr. 7a en als bijlage bij Advocatenblad 1995/16. De opdracht aan de commissie is verstrekt door de Nederlandse Orde van Advocaten en de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (vandaar de bijnaam "gemengde commissie") en hield in het doen van voorstellen ter stroomlijning en efficiencybevordering van de gewone civiele procedure.'

6 J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010.

7 A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities?: Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014.

2006/2007: ‘Hoe gaan rechters te werk bij het beproeven van een schikking? Het is erg moeilijk, zo niet onmogelijk, om dat proces precies te doorgronden (...).’⁸

Onderzoek naar het schikkingsgedrag van de civiele rechter is ook van belang, omdat er een nieuwe ontwikkeling op gang is gekomen: de rechter heeft op de comparitie na antwoord steeds meer oog voor conflictoplossing naast geschilbeslechting.

Van het begrip ‘conflict’ bestaan veel definities. Een ruime definitie is: een conflict is een verschil van mening waarbij twee of meerdere personen/partijen doelstellingen nastreven of waarden aanhangen die onverenigbaar blijken te zijn en daardoor in botsing komen.⁹ Als een conflict voor de rechter wordt gebracht, is het in juridische vorm gegoten: de casus, de juridische interpretatie daarvan en de eis die daarop is gebaseerd. Het op deze manier vormgegeven en aan de rechter voorgelegde conflict wordt in dit onderzoek ‘het geschil’ genoemd. Kijken we breder naar wat niet aan de rechter in die rechtszaak is voorgelegd, dan noemen wij dat ‘het conflict’. Het gaat om iets onderliggends of achterliggends, waarover geen vonnis *hoeft* te worden uitgesproken of waarover een vonnis niet *kan* worden uitgesproken en dat buiten beeld blijft als de rechter zich alleen richt op het te beslissen geschil.

Er is niet altijd sprake van een conflict achter een geschil. Als het er is, kan het verschillen van aard en omvang. Juristen zijn getraind om het geschil als een casus te beschrijven. Het onderliggende conflict is niet altijd als een casus te beschrijven. Maar het is een misverstand te denken dat er dan geen conflict is, want zodra er sprake is van niet (meteen) te verenigen behoeften, doelen of belangen die niet in het geschil zelf ter beslissing zijn voorgelegd, is er al een conflict achter of naast het geschil. Denk hierbij ook aan in omvang vrij beperkte belangen, zoals de behoefte aan excuses of erkenning. Deze behoefte van een van partijen kan in termen van een tweezijdig conflict worden geduid: de andere partij komt niet aan die behoefte tegemoet, waardoor er sprake is van niet (meteen) verenigde belangen.¹⁰

Of de botsende doelstellingen in een conflict onverenigbaar blijven, is de vraag: conflicten kunnen ook worden opgelost en de veronderstelling is onder andere dat

8 J. van der Linden, *Zitten, luisteren en schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008.

9 De definitie op de site van ENSIE, Eerste Nederlandse Systematisch Ingerichte Encyclopaedie (E.N.S.I.E.), laatst bezocht op 7 december 2017.

10 Daar kunnen allerlei redenen voor zijn, zoals: de andere partij weet helemaal niet dat die behoefte er is, de andere partij vindt dat er geen enkele aanleiding is tot excuses of erkenning, de andere partij heeft zelf ook een vergelijkbare behoefte waaraan niet wordt tegemoetgekomen en wil niet als eerste/enige in beweging komen.

dat mede goed is voor het oplossen van het juridische geschil. En dat is precies de reden dat rechters er regelmatig aandacht aan geven op zittingen.

Als rechters met conflictoplossing naast geschilbeslechting bezig zijn, heeft dat tot doel breder te onderzoeken of een schikking van het geschil mogelijk is. De veronderstelling is dat aandacht voor het conflict, hoewel het gaat over aspecten buiten het te beslissen geschil, van belang kan zijn voor de verhouding tussen partijen en daardoor voor de oplossing van het geschil. Het doel bij het door de rechter ingaan op het conflict is om van een al dan niet juridisch vormgegeven standpunt (een eis/verweer) – waarover per definitie niet valt te onderhandelen – te komen bij belangen en behoeftes. Doet een rechter dit niet, dan valt er alleen positioneel te onderhandelen (loven en bieden) en resteert meestal niets anders dan het doorhakken van knopen. Gaat een rechter wel in op het conflict, dan zouden zich meer mogelijkheden tot een regeling openen en zou de ervaren procedurele rechtvaardigheid toenemen. Er zou ook beter zicht ontstaan op de oplossingsrichting: een uitspraak, een schikking, een werkafpraak, een verwijzing naar mediation, of combinaties hiervan. Dat zijn althans de claims die achter deze aanpak schuilgaan. Maar kloppen die claims, die deels voortkomen uit onderzoek naar *law in action* elders in de wereld? We hebben het voor de Nederlandse civiele rechtspraak onderzocht en geanalyseerd.

De ontwikkelingen elders in de wereld, vonden vooral eerst plaats in de Verenigde Staten. Het sterkst is dat gebeurd in het strafrecht, waar onder andere *problem solving courts* zijn ontstaan op het gebied van drugs- en familieproblematiek.¹¹ In dit soort (onderdelen van) rechtbanken gaat het niet om het zich repressief richten op de verdachte, maar om het bieden van behandeling en het faciliteren van trajecten die problemen blijvend oplossen.¹² Na verloop van tijd is in een aantal *problem solving courts*, met name in het strafrecht, een sterk op de psychologie geënte aanpak toegepast, die in enkele staten breder weerklank vond.¹³ Uitgangspunten daarvan zijn een informele, pragmatische, probleemgerichte benadering van verdachten in hun maatschappelijke context. Het maakt de rol van de rechters veel groter dan in een formele benadering en daarvoor moeten zij de vaardigheden ontwikkelen. Er

11 Zie voor het ontstaan van deze ontwikkeling en een vergelijking met Nederland het proefschrift van Suzan Verberk: S. Verberk, *Probleemoplossend strafrecht en het ideaal van responsieve rechtspraak* (diss. Rotterdam), Den Haag: Sdu Uitgevers 2011.

12 B.J. Winick, 'Therapeutic Jurisprudence and Problem Solving Courts', *Fordham Urban Law Journal* 2002, jrg. 30, nr. 3; S. Fay-Ramirez, 'Therapeutic Jurisprudence in Practice: Changes in Family Treatment Court Norms Over Time', *Law & Social Inquiry* 2015, jrg. 40, nr. 1, p. 205-236.

13 C. McCoy, 'The Politics of Problem-Solving: An Overview of the Origins and Development of Therapeutic Courts', *American Criminal Law Review* 2003, jrg. 40, nr. 4, p. 1513-1534; J.M. Spinak, 'Romancing the Court', *Family Court Review* 2008, jrg. 46, nr. 2, p. 258-274.

is een gespecialiseerde rechter nodig, die bereid en in staat is de daarbij horende gesprekstechnieken toe te passen.¹⁴ Deze technieken zijn voor een groot deel mediationvaardigheden, ontleend aan het discours van mediation en mediation naast rechtspraak.¹⁵ Op het civiele terrein vinden we concepten als *judicial mediation*, de rechter als *problem solver*, de *judge-mediator* enzovoort. Het gaat om verschillende maar tot op zekere hoogte vergelijkbare ontwikkelingen waarbij de rechter meer aandacht heeft voor het geval zelf (maatwerk), voor de in de rechtszaak betrokken mens die met een probleem zit (aandacht voor communicatie met rechtzoekenden naast advocaten en voor dejuridisering), voor de context waarin een juridisch probleem zich afspeelt (conflictbenadering naast geschilbeslechting) en die voor dat alles informele communicatieve technieken inzet die ontleend zijn aan mediation en psychologische inzichten.¹⁶ Het is een gebied dat sterk in ontwikkeling en debat is en dat in verschillende landen verschillend wordt uitgewerkt en toegepast.¹⁷ Daardoor is de stand van zaken in de zittingspraktijk van alledag diffuus – elders, maar ook in Nederland.

De praktijkontwikkeling is dus ook in Nederland dat de rechter op de comparitie na antwoord oog heeft voor conflictoplossing naast geschilbeslechting. Deze ontwikkeling is op gang gekomen, zonder dat hierover – anders dan in het bestuursrecht bij de introductie van de nieuwe zaaksbehandeling – op rechterlijk niveau afspraken zijn gemaakt. Het lijkt er sterk op dat rechters ieder voor zichzelf het wiel zijn gaan uitvinden. Dan valt te verwachten dat we op dit terrein grote verschillen in optreden tussen de rechters zien. En kunnen ze het eigenlijk wel? Ook dit hebben we onderzocht.

Indien inderdaad vaker schikkingen worden bereikt als de rechter aan conflictoplossing doet, heeft dat effectiviteitseffecten: voor de rechter is de zaak weg, terwijl de naleving van schikkingen groter is dan die van vonnissen.¹⁸ Het belang van het

14 V. Lens, 'Against the Grain: Therapeutic Judging in a Traditional Family Court', *Law & Social Inquiry* 2015, jrg. 41, nr. 3, p. 701-718, op p. 715.

15 M.W. de Hoon & S. Verberk, 'Towards a More Responsive Judge. Challenges and Opportunities', *Utrecht Law Review* 2014, jrg. 10, nr. 4, p. 27-40; R. Boldt, & J. Singer, 'Juristocracy in the Trenches: Problem-solving Judges and Therapeutic Jurisprudence in Drug Treatment Courts and Unified Family Courts', *Maryland Law Review* 2006, jrg. 65, nr. 1.

16 Vgl. T. Sourdin & A. Zariski, *The Multi-Tasking Judge. Comparative Judicial Dispute Resolution*. Thomson Reuters, Australië 2013.

17 Zie voor een empirisch gefundeerd debat o.a. H. Genn, 'What Is Civil Justice For? Reform, ADR, and Access to Justice', *Yale Journal of Law & the Humanities* 2012, jrg. 24, nr. 1.

18 Zie R.J.J. Eshuis, *De daad bij het woord. Het naleven van rechterlijke uitspraken en schikkingsafspraken* (Research Memoranda, jrg. 5, nr. 1), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009.

onderzoek is dus ook gelegen in de vraag of rechters meer aan conflictoplossing doen en zouden moeten doen dan vroeger en nu het geval is, wat invloed kan hebben op de inrichting van de (praktijk)opleiding van rechters in de toekomst.

Een laatste belang van het onderzoek is gelegen in het karakter van een nulmeting. De vanaf 2017 gefaseerd in werking tredende wetgeving (KEI¹⁹), waarbij civiele procedures digitaler worden ingericht met meer maatwerkregie van de rechter, heeft invloed op deze procedures in het algemeen en zeer waarschijnlijk ook op de aanpak ter zitting. Het valt eenvoudig te voorspellen dat enige tijd na invoering van de nieuwe wetgeving veldonderzoek gedaan zal worden naar de effecten ervan. Dan is belangrijk dat recent vergelijkingsmateriaal dat verkregen is onder het 'oude' recht voorhanden is. Dat levert inzichten op die gebruikt kunnen worden bij toekomstige vormgeving van procesrecht.

Maar met ons onderzoek en de resultaten daarvan richten we ons in de eerste plaats tot zittingsrechters in civiel en kanton en verder tot de praktijkopleiders en degenen die de rechterlijke opleiding vormgeven. Daarnaast is ons onderzoek van belang voor de andere procesdeelnemers, advocaten en gemachtigden voorop, die meer inzicht willen krijgen in wat er nu eigenlijk gebeurt bij het beproeven van een schikking. In het rapport worden vergelijkingen gemaakt met eerder veldonderzoek, wat voor wetenschappers interessant is.

1.2 DE ONDERZOEKSVRAGEN

In dit onderzoek staat het gedrag van de rechter op de comparitie na antwoord centraal. We plaatsen dat gedrag tegen de achtergrond van de genoemde ontwikkeling van geschilbeslechting naar conflictoplossing.

Aan het gedrag ligt een rolopvatting van de rechter ten grondslag. In dit onderzoeksverslag gaan we niet in op de vraag of iedere in dit onderzoek betrokken rechter op elk van de geobserveerde zittingen handelt naar de eigen rolopvatting. We besteden wel aandacht aan de vraag of het ingaan op het onderliggende conflict in de door ons geobserveerde zittingen voorkomt met een frequentie die we zouden kunnen verwachten op basis van de interviews die we met de rechters over hun rolopvattingen hielden.

19 KEI staat voor 'kwaliteit en innovatie', een groot project binnen de Rechtspraak, waarbij het in eerste instantie alleen ging om de digitalisering van de procedure, maar waarbij ook al snel vrij ingrijpende veranderingen in het burgerlijk procesrecht kwamen kijken, zoals het veel meer voeren van regie door de rechter, onder meer ter voorbereiding van en gericht op de mondelinge behandeling.

Een onderzoeksvraag is dus of de rechters die in ons onderzoek betrokken waren, vinden dat conflictoplossing tot hun taak behoort.

Natuurlijk komt ook het gedrag zelf aan bod. Wat doen rechters in de praktijk van hun zittingen als het aankomt op het beproeven van een schikking? Gegeven de genoemde ontwikkeling van geschilbeslechting naar conflictoplossing, wordt door ons specifiek gekeken naar rechterlijke gedragingen gericht op conflictoplossing. We beperken ons daartoe echter niet, omdat onze veronderstelling bij aanvang van het onderzoek was dat schikkingsinterventies en -acties lang niet allemaal met conflictoplossing te maken hebben, terwijl al die acties en interventies wel van invloed (kunnen) zijn op de uitkomst van de zitting.

De uitkomst van de zitting hoeft natuurlijk niet in het verlengde te liggen van de acties van de rechter. Als deze bijvoorbeeld erg gericht zijn op het bereiken van een schikking, is er geen zekerheid dat die schikking daadwerkelijk wordt bereikt. Of de acties van de rechter zijn nauwelijks op een schikking gericht, terwijl toch een schikking bereikt wordt. Ook kan het zijn dat de uitkomst van de zitting wél in het verlengde ligt van wat de rechter deed, maar dat diens acties helemaal niet op een schikking waren gericht.

De vraag naar de uitkomst van de zitting willen we daarom in relatie brengen met de doelen van de procesdeelnemers, meer in het bijzonder die van de rechter en van de partijen. De vraag waartoe de acties leidden, omvat op die manier ook de component in welke mate de doelen van deze procesdeelnemers zijn bereikt. In ons onderzoek maken we onderscheid tussen het doel (van de rechter en van elk van partijen) wél te schikken en het doel níét te schikken. De claim dat conflictoplossing leidt tot een optimaal zicht op de oplossingsrichting, houdt hiermee verband en is het onderzoeken waard.

Een argument dat regelmatig wordt aangevoerd door rechters die niet aan conflictoplossing willen doen of daar terughoudend in zijn, is dat deze werkwijze veel tijd kost. En dat is tijd die zij zeggen niet te hebben op een zitting. Het leek ons van belang dit argument op zijn houdbaarheid in de praktijk te toetsen, door na te gaan hoeveel tijd er aan conflictoplossing in de zittingzaal wordt besteed, in relatie tot de vraag of zittingen (daardoor) uitlopen.

Ten slotte staan wij stil bij de vraag of er een effect is van conflictoplossing op ervaren procedurele rechtvaardigheid. Daarbij gaat het ons om die elementen van

procedurele rechtvaardigheid die worden ervaren in directe relatie tot zittingen: *voice* en *due consideration*, respect, neutraliteit en uitleg.

Bij *voice* moet gedacht worden aan de mate waarin een partij heeft ervaren dat hij zijn verhaal kon doen. Bij *due consideration* gaat het om de door een partij ervaren mate waarin de rechter naar dat verhaal heeft geluisterd, het heeft meegewogen.

Bij respect gaat het om hoe partij heeft ervaren dat hij door de rechter tegemoet getreden werd.

Het element neutraliteit omvat onpartijdigheid, openheid (transparantie) en bekritiseerbaarheid van de rechter (omgaan door de rechter met kritiek).

Bij uitleg, ten slotte, gaat het om hoe een partij de door de rechter gegeven uitleg heeft ervaren. Dat kan zowel gaan over uitleg over de gang van zaken als over de inhoud van de zaak.

Met name de elementen *voice* en *due consideration* worden, zo is onze onderzoekshypothese, direct beïnvloed door conflictoplossing: partijen ervaren dat zij hun verhaal nog meer kwijt kunnen dan anders en voelen zich nog beter gehoord. Wij gaan daarom in op het verband tussen conflictoplossing en alle genoemde elementen van procedurele rechtvaardigheid als gezamenlijk construct, maar ook op het verband tussen conflictoplossing en alleen de elementen *voice* en *due consideration* samen.

De onderzoeksvragen zijn:

1. Welke schikkingsinterventies zien we en hoe vaak komen die voor?
2. Waar leiden de schikkingsinterventies toe? Zijn verschillen te verklaren?
3. Welke gedragingen van de rechters zijn gericht op conflictoplossing en hoe vaak komen deze voor?
4. Vinden de rechters conflictoplossing behoren tot hun taken?
5. Is er een verband te leggen tussen (de gedragingen gericht op) conflictoplossing en de oplossingsrichting (voortprocederen, schikking, werkafpraak, verwijzing naar mediation)?
6. Is er een verband te leggen tussen (de gedragingen gericht op) conflictoplossing en de door partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid?
7. Hoeveel zittingstijd is gemoeid met conflictoplossing? Zijn zittingen (daardoor) uitgelopen?

1.3 DE OPBOUW VAN DIT RAPPORT

In hoofdstuk 2 beschrijven wij uitgebreid de methodologie van ons onderzoek. Deze beschrijving is noodzakelijkerwijs tamelijk uitgebreid, omdat wij op verschillende wijzen verschillende typen data hebben verzameld. Het gaat bovendien om een methodologie die in Nederlands empirisch rechtssociologisch onderzoek nog nauwelijks is gebruikt, maar die naar onze overtuiging gedegen resultaten oplevert.

In hoofdstuk 3 gaan we in op een aantal factoren die van invloed zouden kunnen zijn op de uitkomst van de zittingen, maar die losstaan van de zitting zelf. Wij noemen deze 'externe factoren'. Denk hierbij aan de ervaring van de rechter, het financieel belang van de zaak enzovoort.

In hoofdstuk 4 staan de doelen van de rechters centraal: willen zij graag de zaak op de zitting geregeld zien of niet? Heeft hun doelstelling invloed op de energie die zij achteraf zeggen in het beproeven van een schikking te hebben gestoken en konden wij dat ook observeren? Kan er vervolgens een verband met de uitkomst van de zitting worden geconstateerd?

In hoofdstuk 5 gaan we in op het mogelijke effect van de houding van partijen voorafgaand aan de zitting tegenover een schikking: willen zij graag een oplossing bereiken en zien we dit dan terug in de uitkomst van de zitting?

Vanaf hoofdstuk 6 betrekken we wat er tijdens de zitting gebeurt in onze analyses. Allereerst doen we dit (in hoofdstuk 6 zelf) door de verbanden bloot te leggen tussen een aantal specifieke schikkingsinterventies van de rechter en de uitkomst van de zitting. Maakt het bijvoorbeeld verschil of de rechters voorlopige oordelen uitspreken, uitgebreid op het conflict ingaan of het schikkingsgesprek voortzetten als tijdens een eerste schorsing geen resultaat is behaald?

In hoofdstuk 7 maken we inzichtelijk wat in elke concrete zitting de uitkomst bepaalde. Dat doen we door de door ons geobserveerde zittingen in een aantal groepen te verdelen. Hier blijkt de zittingsinteractie en de grondhouding van de actoren samen te komen. We benutten dit hoofdstuk ook om diep in te gaan op het fenomeen 'dwangschikking'.

In hoofdstuk 8 ronden we onze analyses af door uitgebreid in te gaan op de aandacht die de rechters geven aan het conflict. Maakt de beroepsopvatting van de rechters verschil? En wat verwachten partijen eigenlijk van rechters? Kunnen we een statistisch significant verband vaststellen tussen het ingaan op het conflict en de ervaren procedurele rechtvaardigheid? Wat vinden partijen ervan als de rechter conflictinterventies pleegt terwijl er volgens hen geen conflict is en vice versa? Is er een verband tussen het ingaan op het conflict en de uitkomst van de zitting? Hoeveel tijd kost het ingaan op het conflict gemiddeld en lopen zittingen daardoor uit?

In hoofdstuk 9 beantwoorden we de onderzoeksvragen die we in dit hoofdstuk 1 stelden en we eindigen in hoofdstuk 10 met aanbevelingen voor de praktijk en voor verder onderzoek.

2 METHODOLOGIE

Samenvatting

Hoe zijn we te werk gegaan? We hebben 39 rechters van vijf rechtbanken geïnterviewd over hun beroepsopvattingen. Daarna hebben we hun zittingen (allemaal comparities na antwoord) geobserveerd. Voorafgaand aan de zitting zijn vragenlijsten ingevuld door de rechters, de partijen en hun procesvertegenwoordigers. Na afloop gebeurde dat ook. Het ging voornamelijk over stellingen met antwoordmogelijkheden op een vijfpuntsschaal. Daarna hielden we separate halfgestructureerde interviews met elk van partijen en de rechter. De data hebben we geanalyseerd per zitting en daarna kwantitatief en kwalitatief over alle honderd zittingen die we in ons onderzoek betrokken.

Hoe we de rechtbanken, rechters en zaken selecteerden, staat ook in dit hoofdstuk. Ook is vermeld hoe we te werk gingen bij het observeren, interviewen en analyseren.

2.1 INLEIDING

Bij het zoeken naar antwoorden op onze onderzoeksvragen is het vertrekpunt natuurlijk de werkelijkheid die we empirisch wilden onderzoeken. Zittingsgedrag is complex en wordt getoond in een complexe setting, het gebeuren in de rechtszaal zelf. De zitting heeft meerdere actoren: de rechter, partijen en hun vertegenwoordigers, de griffier, en soms zijn ook familie en kennissen aanwezig die met hun (doorgaans) stille maar zichtbare aanwezigheid ook bijdragen. Ook veel andere factoren dan het gedrag van betrokkenen hebben invloed. Daarbij valt te denken aan zakenmerken als de visie van partijen op hun gelijk, de onderlinge machtsbalans, de (duur)relatie tussen partijen, de financiële belangen enzovoort. Om robuuste conclusies te trekken op basis van alleen kwantitatief vormgegeven onderzoek, zouden waarschijnlijk grotere aantallen zittingen in het onderzoek moeten worden betrokken dan wij deden. Alleen kwalitatief empirisch onderzoek leek ons een te kleine uitsnede op te leveren van een complex terrein, met het risico dat veel buiten beeld zou blijven. Daarom kozen we voor een mix van beide. Naar de comparitie na antwoord in Nederland is nog geen onderzoek verricht met onze gemengde methode.¹

1 Janneke van der Linden hield beperkte interviews, met vijf vragen aan partijen, ter toelichting op een gegeven antwoord bij een voorgelegde stelling in de vragenlijst na afloop van de zitting. Daarvan werden twee vragen alleen gesteld als een bepaald antwoord bij die stelling was aangekruist. De rechters kregen vier vragen ook ter toelichting op aangekruiste antwoorden bij voorgelegde stellingen, waarvan drie vragen alleen gesteld werden

Om te komen tot antwoorden op onze onderzoeksvragen hebben wij, naast literatuuronderzoek, gebruik gemaakt van observaties, vragenlijsten en halfgestructureerde interviews.²

2.2 DE SELECTIE VAN RECHTBANKEN EN RECHTERS

De observaties hebben plaatsgevonden bij vijf verschillende rechtbanken op vijf locaties.³ Dat waren de locaties (zittingsplaatsen) Amsterdam,⁴ Den Bosch, Leeuwarden, Utrecht en Zwolle.⁵ Hiermee hebben we een grote, twee middelgrote en twee kleine (locaties van) rechtbanken in ons onderzoek opgenomen.⁶ De spreiding zorgt ervoor dat een voldoende breed beeld ontstaat van de praktijk van alle-daags zittingsgedrag.

Per locatie wilden we acht rechters in ons onderzoek betrekken. Alle civiele rechters in Utrecht, waar een van de onderzoekers werkt, zijn tegelijk door hem per mail uitgenodigd om mee te doen. De eerste acht die zich meldden, zijn in het onderzoek betrokken. Op de andere locaties hebben de onderzoekers de leidinggevend benaderd. Zij hebben vervolgens ‘hun’ rechters uitgenodigd mee te doen.⁷ In alle gevallen

als een bepaald antwoord bij die stelling was aangekruist. Zie: J. van der Linden, *Zitten, luisteren en schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008.

- 2 De modellen van alle vragenlijsten, van het observatieformulier en van het halfgestructureerde interview zijn als bijlage bij dit rapport gevoegd.
- 3 Deze vijf locaties waren oorspronkelijk dezelfde als die in een onderzoek naar bestuursrechtelijke zittingen zijn gekozen. Het rapport van dat onderzoek is inmiddels gepubliceerd: A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2015. De gedachte was vergelijkingen te trekken met dat onderzoek, maar het week te veel af van het onze. Die gedachte is daarom losgelaten, met handhaving van vier van de vijf locaties in kwestie.
- 4 Eerst hadden we de Rechtbank Den Haag benaderd, maar aldaar vond de teamvoorzitter de werkdruk te hoog om medewerking te kunnen toezeggen, terwijl er ook reserves waren tegenover het onderzoek. Wij vonden het verstandiger een andere grote rechtbank (Amsterdam) te benaderen.
- 5 De rechtbanken zijn Amsterdam, Oost-Brabant, Noord-Nederland, Midden-Nederland en Overijssel.
- 6 Na de herziening van de gerechtelijke kaart op 1 januari 2013 is de omvang van de meeste rechtbanken sterk veranderd. Deze fusie is echter vooral een samengaan van rechtbanken op bestuurlijk niveau geweest. De hoofdlocaties van de rechtbanken die toen ontstonden zijn dezelfde als de hoofdlocaties van de vroegere rechtbanken. De in ons onderzoek betrokken soorten zaken (civiel en kanton) zijn niet verplaatst naar een andere locatie van de nieuwe rechtbanken. Kortere gezegd, er is binnen de nieuwe rechtbanken niet geschoven met zaakspakketten (wat deze zaken betreft). De ‘nieuwe’ locaties behielden dus min of meer dezelfde omvang, althans dat was nog het geval ten tijde van onze observaties. Ook de rechters in ons onderzoek waren door de fusies niet van elders naar de in ons onderzoek betrokken locaties verplaatst.
- 7 De eerste contacten zijn gelegd met sectorvoorzitters of bestuursleden. Na hun initiële instemming het onderzoek aldaar uit te voeren, benaderden zij de leidinggevend van de teams. Die nodigden de rechters uit mee te werken.

is aan de leidinggevend en informatie over het onderzoek verstrekt. Het ging ons om het vinden van een antwoord op onze onderzoeksvragen, waarvoor cruciaal is dat op voldoende zittingen die we observeerden ingegaan wordt op het conflict. Omdat we veronderstelden dat het ingaan op het conflict (zoals door ons omschreven als een tegenstelling tot het geschil)⁸ in de zittingszaal nog niet heel frequent voorkomt, hebben we de leidinggevend en verzocht een inschatting te maken wie van ‘hun’ rechters dat wél doen en te proberen juist hen met het onderzoek te laten meedoen.

Verder hebben we laten weten geen rechters in opleiding in ons onderzoek te willen betrekken, om het risico te vermijden dat gebrek aan ervaring te veel van invloed zou zijn op de gang van zaken ter zitting, maar vooral ook omdat de opleider bij dergelijke zittingen een rol heeft, waardoor in ons onderzoek deze zittingen onvoldoende vergelijkbaar zijn met de andere zittingen. Op ervaring hoefde verder niet gelet te worden, hebben we gezegd.⁹ Voor het overige hebben we ons met de selectie van de rechters niet bemoeid. Maar we hebben dus niet gewerkt met een willekeurig tot stand gekomen groep rechters (met uitzondering van Utrecht).¹⁰ Door deze selectie kunnen we de frequentie waarin conflictoplossing werd toegepast niet extrapoleren. De rechters die meededen zijn geen willekeurige groep en dus geen dwarsdoorsnede van de rechters in Nederland die dit soort zittingen leiden.¹¹ Wij menen echter dat deze selectie gerechtvaardigd is met het oog op een van onze deelvragen, namelijk inzicht krijgen in de vraag welke verschillen in behandeling, verloop en uitkomst zijn te constateren in zaken waarin de rechters wel en waarin zij niet op het onderliggende conflict ingaan. Dan hebben we uiteraard voldoende zaken nodig die ons dat inzicht kunnen opleveren.

8 Zie voor het onderscheid dat we maken tussen het geschil en het (onderliggend) conflict hoofdstuk 1.

9 Een gegeven is dat een rechter in de opleiding al snel enkele tientallen comparities na antwoord leidt. Iemand die kort rechter (na de opleiding) is, heeft in de praktijk in korte tijd al meer dan vijftig comparities geleid. De routine wordt dus in korte tijd opgebouwd. Daarom hebben we niet in ervaringsjaren willen onderscheiden bij de selectie van rechters. In het interview over beroeps- en rolomvatting hebben we wel steeds naar het aantal geleide comparities gevraagd. De schattingen varieerden van 65 tot 1500 en nog meer (‘talloos’). Maar twee rechters lieten minder dan honderd comparities noteren.

10 Ook in Utrecht is natuurlijk informatie verstrekt over het onderzoek, zij het dat daarin niet heel nadrukkelijk werd ingegaan op onze belangstelling voor het onderliggende conflict. Niettemin is ook in Utrecht niet uit te sluiten dat een vorm van zelfselectie heeft plaatsgevonden bij de aanmelding door de rechters.

11 Wij worden hierin bevestigd door de uitkomst van het onderzoek van Marseille e.a. in 2014 van 95 kantonzittingen. In 22% van de 95 zittingen vroegen de kantonrechters expliciet naar de belangen van de partijen en in 7% van de 95 zittingen is de vraag gesteld hoe de partijen het conflict ervaren. Die percentages liggen in ons onderzoek veel hoger, zie daarvoor met name hoofdstuk 8. Zie A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 86.

In totaal 39 rechters hebben zich tot medewerking aan dit onderzoek bereid verklaard.¹² Ieder van hen hebben we een halfgestructureerd interview van ongeveer een uur afgenomen over hun beroeps- en rolopvattingen. Daarin kwamen vragen aan de orde als: ‘Wat vindt u het belangrijkste in uw werk als (civiele) rechter?’, ‘Wat wilt u in het algemeen bereiken op een comparitie na antwoord?’, ‘Hoe stelt u zich op bij het beproeven van een regeling?’, ‘Gaat u op de zitting in op onderliggende (buiten het geschil liggende) belangen, behoeften, zorgen?’¹³

Het interview is steeds afgenomen voordat de eerste zitting van die rechter werd bijgewoond. Het gaf ons een indicatie over wat we op de zittingen van die rechter konden verwachten. Verderop in dit rapport staan we stil bij de vraag of het ingaan op het onderliggende conflict in de door ons geobserveerde zittingen voorkomt met een frequentie die we zouden kunnen verwachten op basis van de interviews die we met de rechters over hun rolopvattingen hielden.¹⁴

Alle interviews zijn afgenomen door twee daarin getrainde masterstudenten. Ieder nam ongeveer de helft daarvan voor haar rekening. De interviews zijn opgenomen en nagenoeg geheel uitgewerkt in goed lopende zinnen, dus niet woordelijk. De concepten zijn voorgelegd aan de rechters in kwestie. Hun aanvullingen of opmerkingen over feitelijke onjuistheden zijn overgenomen. Soms reageerde een rechter niet op het concept van het uitgewerkte interview, wat wij als instemming met het concept hebben opgevat.

Met het oog op variatie in zittingen was onze bedoeling om van iedere rechter drie zittingen bij te wonen. Dat is niet gelukt. Vijf rechters zijn vier keer geobserveerd.¹⁵ Maar veertien rechters zijn minder dan drie keer (namelijk nul tot twee keer) geobserveerd. Dat had verschillende redenen. Sommige rechters zijn tijdens het

12 Door een misverstand werd in Den Bosch verondersteld dat we op zoek waren naar niet meer dan zes rechters. Toen dat misverstand bleek, waren we al begonnen met onze dataverzameling. Aan de groep kon te elfder ure nog één rechter worden toegevoegd. Daar deden dus zeven rechters mee; op de andere vier locaties waren dat er steeds acht.

13 Het model van dit interview is als bijlage bij dit rapport gevoegd.

14 In een latere publicatie zal ruimer aandacht worden besteed aan deze algemene interviews. Hoe vertaalt zich de rolopvatting van de rechters in hun zittingen? Is er een verband te leggen tussen rolopvatting en het type rechter?

15 In twee gevallen was dit omdat een van de eerdere observaties was mislukt door achteraf blijkend gebrek aan medewerking door partijen. In een derde geval was dit omdat we twijfelden over de bruikbaarheid van een eerdere zitting. De vierde keer was het omdat de rechter haar aanpak na de tweede zitting drastisch veranderde (die wilden we nog eens zien). In het vijfde geval was dit omdat sprake was van een speciale zitting. Die speciale zitting was in het GOO-project in de Rechtbank Amsterdam. ‘GOO’ staat voor ‘Gericht Op Oplossing’. Zittingen in dit project kenmerken zich door een op het conflict gerichte aanpak, met gebruikmaking door de rechter van communicatietechnieken die ook een mediator gebruikt. Dit project was net begonnen met het uitvoeren van deze zittingen toen onze observatieperiode ten einde liep. We hebben dus nog net een van de eerste GOO-zittingen kunnen observeren.

onderzoek elders gaan werken, waardoor zij niet langer konden deelnemen. Enkele andere rechters zijn minder dan drie keer geobserveerd doordat zij langdurig afwezig waren.¹⁶ Weer andere rechters besteedden een deel van hun tijd aan andere werkzaamheden dan de door ons onderzochte zittingen.¹⁷ Ook viel de medewerking door partijen aan ons onderzoek tegen.¹⁸ Voor een deel hebben we dit alles gecompenseerd door verlenging van de tijdspanne van onze observaties van zes naar ruim vijftien maanden.

In de oorspronkelijke opzet van het onderzoek zou het gaan om observatie van 120 zittingen. Dat zijn er 103 geworden, waarvan er voor ons onderzoek precies honderd bruikbaar bleken.¹⁹ Uit het voorgaande volgt al dat we uitsluitend zittingen van de enkelvoudige kamer hebben bezocht, oftewel zittingen die door één rechter werden geleid.

16 Het elders gaan werken is gekomen door roulatie binnen de rechtbank, maar ook door wisseling van werkkring (naar een andere rechtbank of naar een gerechtshof). De persoonlijke omstandigheden waren ziekte, zwangerschap en een sabbatical.

17 Met name bij rechters die ook op buiten ons onderzoek vallende soorten zittingen zijn ingezet door hun rechtbank, zoals insolventiezaken of kleine kantonzaken zonder procesvertegenwoordigers, zijn daardoor soms te weinig observatiemogelijkheden gegenereerd. Bij één rechter die heel veel op verdelingszaken (van een huwelijksboedel of van een erfenis) wordt ingezet, bleek het moeilijk tot observaties te komen, omdat partijen in die zaken veel minder dan gemiddeld wilden meewerken aan ons onderzoek. Een laatste oorzaak van het niet halen van de aantallen is geweest dat rechters die meewerkten aan ons onderzoek, als opleider werden ingedeeld op zittingen die dan niet door hen (maar door de rechter in opleiding) werden geleid. De eigen zittingen van die rechters namen navenant af en daarmee onze observatiekansen.

18 De zittingen zijn openbaar, dus voor de observaties hadden we geen medewerking van partijen nodig. Maar de observaties op zichzelf leveren geen bruikbare onderzoeksgegevens. Die gegevens kwamen uit de interviews na de zitting, waarvoor vanzelfsprekend wel medewerking nodig was. Die interviews vormen de kern van het onderzoek. Lang niet alle kansen op een bruikbare zitting konden daarom benut worden. We hebben niet bijgehouden in welke mate we medewerking kregen, maar we schatten dat we in een kleine 50% van de gevallen waarin we om medewerking vroegen, die van ten minste één partij kregen.

Opmerkelijk weinig bereidheid tot medewerking, in verhouding tot de andere locaties, ondervonden we bij de advocatuur in Amsterdam. Heel veel van de benaderde advocaten vonden hun zaak zo speciaal dat die zich beslist niet leende voor ons onderzoek. Ook doordat we in Amsterdam later van start gingen met de observaties dan elders – door de wisseling van Den Haag naar Amsterdam, zie noot 28 – en doordat van de acht Amsterdamse rechters er drie geheel of gedeeltelijk ‘uitvielen’ door verandering van werkkring of persoonlijke omstandigheden, is het aantal observaties daar duidelijk geringer dan op de andere locaties.

19 Bij de honderd bruikbare (en gebruikte) zittingen waren niet alle 39 rechters die meewerkten aan ons onderzoek betrokken. Twee rechters hebben we helemaal niet geobserveerd. Van hen is wel een interview afgenomen over hun beroeps- en rolopvatting. De verdeling over de overige 37 rechters was aldus: één keer geobserveerd twee rechters, twee keer geobserveerd tien rechters, drie keer geobserveerd 22 rechters, vier keer geobserveerd drie rechters.

2.3 DE SELECTIE VAN ZAKEN

Bij de selectie van de te observeren comparities hebben we student-assistenten ingezet.²⁰ Op gezette tijden ontvingen zij een bericht van de rechtbanken dat er weer voldoende dossiers waren om uit te selecteren. Zij keken die dossiers op de rechtbanken in. De selectiecriteria waren als volgt. Er mochten niet meer dan twee partijen betrokken zijn, anders werd de interactie te ingewikkeld om goed te observeren. De meewerkende partijen moesten voldoende Nederlands spreken, anders zouden de vragenlijsten en het interview misschien onbetrouwbare gegevens opleveren. De zaak moest bij voorkeur op het eerste oog niet te juridisch zijn ingestoken. Als de kern van de zaak bijvoorbeeld ging over de uitleg van een wettelijke bepaling, dan leek de kans kleiner dat er over méér dan dat zou worden gesproken ter zitting. De aanwezigheid van een eventueel onderliggend conflict leek ons dan minder waarschijnlijk. In potentie had zo'n zaak minder waarde voor ons onderzoek. Een andere aanwijzing voor hetzelfde was dat de procespartijen beide grote ondernemingen (rechtspersonen) waren, met een – afgaande op het dossier – erg zakelijke opstelling.

Verder was nog de voorwaarde dat beide partijen zich lieten vertegenwoordigen door een advocaat of een gemachtigde. De reden daarvoor is dat we niet vanuit het dossier van de rechtbank rechtstreeks partijen wilden benaderen, omdat dit negatief op de rechtbanken zou kunnen afstralen. Professionele vertegenwoordigers hebben hiermee meer ervaring. In de praktijk heeft dit inderdaad nooit een probleem gegeven.²¹

We hebben zowel kantonzaken als civiele zaken in ons onderzoek betrokken.²² We hebben geen rechtsgebieden uitgesloten. Evenmin hebben we selectiecriteria

20 Dit waren masterstudenten privaatrecht of ondernemingsrecht. In de eerste periode van ons onderzoek werkten we met twee studenten, die ook de rechters interviewden over hun beroeps- en rolopvattingen. Tijdens ons onderzoek zijn deze studenten afgestudeerd, waarna twee andere studenten het selectiewerk overnamen. Deze studenten legden ook de contacten met de advocaten en gemachtigden van partijen, om voorlichting te geven over het onderzoek en om hun medewerking te vragen. Als werd meegewerkt, onderhielden deze studenten ook de verdere contacten voorafgaande aan de zitting. Ook hielden zij de observanten op de hoogte.

21 Het kwam een enkele keer voor dat een partij zijn gemachtigde niet meenam naar de comparitie, uit kostenoverweging. Deze zaken hebben we wel in ons onderzoek meegenomen.

22 De rechtbanken die meededen aan ons onderzoek, hadden zich toen zo georganiseerd dat zij niet alle privaatrechtelijke zaken door dezelfde groep rechters lieten behandelen. Men gebruikt in de praktijk van oudsher een driedeling: kantonzaken, zaken over personen- en familierecht, overige zaken op privaatrechtelijk terrein. Die laatste groep zaken wordt meestal aangeduid met de wat misleidende term 'civiele zaken', die dan worden behandeld door 'de civiele rechter' in de 'sector civiel recht'. Wij volgen die terminologie. De driedeling is voor een stuk losgelaten in de moderne organisatie van de rechtbanken.

In de door ons onderzochte rechtbanken was er wel steeds een organisatorisch onderscheid tussen zaken op het terrein van het personen- en familierecht enerzijds en de rest van de zaken op privaatrechtelijk gebied anderzijds. Die twee groepen zaken werden behandeld in verschillende afdelingen of teams (dus door andere groepen

geformuleerd voor het soort procespartijen in de door ons te observeren zaken. Aan ons onderzoek is dus meegewerkt door partijen die een privébelang hadden bij hun proces (burenruzie, ontslagzaak) of een eigen zakelijk belang (eigenaar eenmanszaak of eenmansvennootschap), maar ook door vertegenwoordigers van rechtspersonen en zelfs een enkele maal van bestuursorganen, die namens hun werkgever op de zitting aanwezig waren.

We bemerkten direct in de eerste maanden van de empirische onderzoeksfase dat niet altijd *beide* partijen tot medewerking bereid bleken. We hebben daarom al snel besloten om ook zaken in ons onderzoek te betrekken waarin maar door één partij werd meegewerkt. Van de honderd in onze analyse betrokken zittingen, was in zestig zittingen sprake van medewerking door beide partijen en in veertig van medewerking door een van hen. Bij ‘enkelzijdige’ medewerking werkten we geheel zoals bij medewerking door beide partijen, zowel bij de verzameling van de data als bij de analyse. De informatie uit onze observaties en de data die we van de meewerkende partij (met procesvertegenwoordiger) en van de rechter ontvingen door vragenlijsten en het interview was niet van een ander gehalte dan die bij ‘tweezijdige’ medewerking en bleek goed te kunnen worden verwerkt in het onderzoek. We kregen ook zicht op de andere, niet-meewerkende partij, maar dat zicht was natuurlijk beperkt. Die andere partij is dan ook niet in de analyses betrokken.

2.4 HET VELDONDERZOEK: VRAGENLIJSTEN, OBSERVATIES, INTERVIEWS

Aan de rechter en aan de partijen die meewerkten en hun procesvertegenwoordigers legden we voorafgaand aan de zitting een vragenlijst voor.²³ Hierin werden

rechters). Echtscheidingszaken en zaken over een omgangsregeling bijvoorbeeld bleven daardoor buiten ons gezichtsveld, ook al omdat die zaken niet de comparitie na antwoord kennen. Zaken op het terrein van de kantonrechter werden door alle rechtbanken door dezelfde rechters behandeld als de zaken op het terrein van de rest van het civiele recht. De Rechtbank Amsterdam had een iets andere indeling gemaakt: de kantonzaken boven € 5.000 werden wel op die manier gecombineerd met overige civiele zaken. De zaken onder € 5.000 en de aardzaken kanton (met name huur en arbeid) werden echter door een afzonderlijke afdeling kanton behandeld. Door de manier waarop wij onze zaakselectie hadden georganiseerd, bleven in Amsterdam deze laatste zaken buiten beeld. Daar staat tegenover dat soms familiezaken die ingeleid worden met een dagvaarding – grosso modo zijn dat verdelingszaken – wél door dezelfde rechters worden gedaan als de andere zaken op het terrein van het civiele recht. Die familiezaken hebben we ook in ons onderzoek betrokken, als zich de gelegenheid voordeed. Dit deed zich voor op vier van de vijf onderzochte locaties van rechtbanken (Leeuwarden uitgezonderd).

23 Dit ging digitaal. Als die vragenlijst niet voorafgaand aan de zitting was teruggestuurd of als partijen hun medewerking ter plaatse pas toezegden, werd hun (en hun procesvertegenwoordigers) dezelfde vragenlijst in papieren vorm aangeboden. Het invullen ervan vergde niet meer dan vijf minuten. Nagenoeg steeds vonden partijen en hun vertegenwoordigers gelegenheid tot het voorafgaand aan de zitting invullen ervan. Een enkele maal werd deze vragenlijst na afloop van de zitting pas ingevuld. Voor de rechters geldt dat zij de vragenlijsten ook nagenoeg steeds voorafgaand aan de zitting invulden en digitaal terugstuurden of ter plaatse aan de observanten teruggaven.

vragen gesteld over de proceservaring, de doelen die men op/met de zitting wilde bereiken, de eigen schikkingsbereidheid en of men verwachtte dat de rechter naar een oplossing op zoek zou gaan. Ook werd gevraagd of er meer speelde dan waarover het geschil ging en of men dacht dat de rechter daarnaar op zoek zou gaan.

Daarna woonden wij met twee observanten de zitting bij.²⁴ Van de zitting maakten we een geluidsopname. De observanten beschikten over een observatieformulier waarop zij konden noteren wat er op de zitting gebeurde en waarop – voor zover nodig letterlijk – hetgeen ter zitting was besproken kon worden weergegeven.

Na afloop van de zitting werd aan dezelfde betrokkenen een tweede vragenlijst voorgelegd. Daarin vroegen we partijen en hun procesvertegenwoordigers onder meer in welke mate men de gestelde doelen bereikt vond en legden we een groot aantal stellingen voor over de zitting (te beantwoorden op een schaal van vijf, lopend van ‘zeer eens’ tot ‘zeer oneens’). Ook kon men het antwoord invullen op de vragen welke woorden of welk gedrag van de rechter het meest respectievelijk het minst bij had gedragen aan de eigen schikkingsbereidheid.

De aan de rechter voorgelegde stellingen gingen ook over de gehouden zitting, waarbij wij vooral wilden weten of er factoren waren die invloed hadden op de inspanningen die de rechter zich had getroost bij het beproeven van een schikking.

Ten slotte hielden we met de rechter en met de meewerkende partij(en) een interview, waarin we – globaal gezegd – vroegen naar het waarom achter de antwoorden in de vragenlijst. Met de procesvertegenwoordigers is geen interview gehouden. Dat was uit overwegingen van tijd en kosten. We verzochten de procesvertegenwoordigers niet deel te nemen aan het interview met hun cliënt, zodat we zo veel mogelijk het perspectief van de betrokken partij konden achterhalen. Die verzoeken werden steeds ingewilligd.

Vaak werden de interviews met partijen ter plaatse en direct na de zitting afgenomen, soms per telefoon. Dat telefoongesprek was meestal een of twee dagen na de zitting, en op één uitzondering na steeds binnen een week na de zitting.²⁵ Wij weten

24 Van de honderd in de analyse betrokken zittingen hebben de twee onderzoekers er zelf (opgeteld) 78 geobserveerd, acht keer alleen en verder met elkaar of met een student-observant. Daarnaast zijn 22 zittingen geobserveerd door alleen studenten, twintig keer met elkaar en twee keer door maar één student. Die laatste twee keer heeft een van de onderzoekers de geluidsopnames van de zitting beluisterd en mede de interviews afgenomen. Studenten gingen de eerste drie keren altijd met een onderzoeker mee; pas daarna konden zij ook deelnemen aan combinaties met andere studenten.

25 Slechts één keer is het interview veel later afgenomen, namelijk vier weken na de zitting, door vakantie van de betrokken partij.

niet of en met wie de geïnterviewde in deze gevallen tussentijds over de zitting heeft gesproken. We kunnen niet uitsluiten dat contacten tussendoor van invloed zijn geweest op de antwoorden in het interview, maar hebben ook niet kunnen vaststellen dat er systematische verschillen waren tussen interviews meteen na de zitting of later per telefoon.

De interviews met de rechters waren doorgaans ter plaatse na de zitting²⁶ of anders per telefoon een of twee werkdagen daarna.

De interviews zijn gehouden door de observanten van die zitting, soms als koppel soms door een van hen.²⁷

Alle interviews zijn opgenomen en op voor de onderzoeksvragen belangrijke punten letterlijk uitgewerkt.

2.5 DE VERWERKING VAN HET EMPIRISCHE MATERIAAL

De twee observanten die de zaak hadden ‘gedaan’, hebben ook elk van die zaken apart geanalyseerd. In deze analyse zijn steeds de zittingsobservaties, de interviews en de vragenlijsten betrokken. In elk van de honderd zaken is dus geprobeerd om de deelvragen van het onderzoek te beantwoorden. Wij menen dat het werken in paren bij elke zaak heeft bijgedragen aan een hoge kwaliteit van onze gegevens. Niet alleen konden de twee observanten op die manier elkaar aanvullen bij het zo zorgvuldig mogelijk beschrijven van wat op de zitting was voorgevallen, maar vooral droeg deze samenwerking bij aan de analyse van elke zaak doordat de observanten met elkaar in discussie moesten gaan over de relevantie van de observaties, interviews en op vragenformulieren aangekruiste gegevens voor de onderzoeksvragen. De analyse van de zaak werd door de twee observanten systematisch vastgelegd in een apart document.

Behalve dat wij elke zaak afzonderlijk hebben geanalyseerd, hebben we ons materiaal ook cijfermatig willen ontsluiten. We hebben daartoe een groot aantal

26 Als we partijen meteen na de zitting konden interviewen, kozen we daarvoor en spraken we de rechter daarna, indien dat nog mogelijk was.

27 De keuze voor een interviewerskoppel of voor het separaat interviewen werd steeds gemaakt uit praktische overwegingen. Als beide partijen meewerkten en meteen na de zitting het interview wilden geven, splitsten de observanten zich op. Als één partij meewerkte en het interview wilde geven, deden de observanten dat interview samen. De ‘thuisbasis’ van de observanten was Utrecht en zo’n keuze maakte een gezamenlijke terugreis mogelijk met overleg over de eerste indrukken. Om die reden zijn ook bijna alle interviews die ter plaatse met de rechter werden gehouden, door de observanten samen afgenomen. Telefonische interviews werden vaak door één observant afgenomen. Bij het samen afnemen van interviews was de rolverdeling meestal dat een van de observanten ‘de leiding’ had en de ander aanvulde. De student-observanten deden hun eerste drie interviews steeds samen met een van de onderzoekers.

kenmerken (*tags*) bepaald en die per zaak laten scoren door een student-assistent die ervaring had met het door ons gebruikte softwareprogramma en met het invoeren van gegevens daarin. Zijn werk is gecontroleerd door de onderzoekers. Informatie die niet makkelijk uit de data was te halen, hebben de onderzoekers zelf opgezocht en ingevoerd. De gegevens zijn ingevoerd in het softwareprogramma SPSS. De aldus verkregen variabelen konden we vervolgens in samenhang met elkaar in beeld brengen, waarbij wij zijn begonnen met het toetsen van een aantal hypothesen en gaandeweg andere samenhangen hebben onderzocht. Dit hielp ons het probleem van onze *rich data* te overwinnen. We kregen zicht op ‘wat we nou eigenlijk in handen hebben’, los van het direct vinden van antwoorden op een paar van onze onderzoeksvragen. Het cijfermatig ontsluiten van het verzamelde materiaal en de analyses van de totale data zijn uitsluitend door de onderzoekers en niet door de andere observanten verricht.

3 INVLOED VAN EXTERNE FACTOREN OP DE UITKOMST VAN DE ZITTING

Samenvatting

We toetsen in dit hoofdstuk de hypothese dat diverse factoren die al vaststaan voor de zitting begint (door ons om die reden ‘extern’ genoemd) invloed hebben op de uitkomst. We zijn dat nagegaan voor factoren die verbonden zijn met het geschil (financieel belang, rechtsgebied, kanton/civiel), met de rechter (ervaring, vrouw/man), met partijen (*one shotter* of *repeat player*, particulier of zakelijk, voortgaande verbinding) en met de organisatie van de rechtszaak (locatie, geplande zittingstijd).

In zaken met een kleiner financieel belang, in kantonzaken, in zaken met meer ervaren rechters en in zaken waarin partijen nog ‘door met elkaar’ moeten, is de uitkomst van de zitting vaker een schikking en/of werkafpraak. Behalve de laatste factor, zijn die factoren statistisch significant van invloed.

3.1 INLEIDING

Hoe de zitting verloopt en wat de uitkomst ervan is, hangt natuurlijk vooral samen met de actoren op die zitting, met hun opvattingen, doelen en verwachtingen en met hun interactie. Daarop gaan we in de volgende hoofdstukken uitgebreid in. Maar voor iedere zitting in ons onderzoek zou ook invloed kunnen uitgaan van een aantal tevoren vaststaande gegevens, die niet veroorzaakt worden door de opstelling van de actoren tegenover het geschil en die ook niet voortkomen uit wat er op de zitting gebeurt. We noemen deze gegevens ‘externe factoren’. Die onderzoeken we in dit hoofdstuk.

We onderscheiden daarbij vier groepen van factoren. De factoren die verbonden zijn met het geschil (financiële belang, rechtsgebied, kanton/civiel), met de rechter (ervaring, man/vrouw), met partijen (*one shotter/repeat player*, particulier/zakelijk, voortgaande verbinding) en met de organisatie van de rechtszaak (locatie, geplande zittingstijd).¹ Deze vier groepen van factoren komen vanaf paragraaf 3.3 aan de orde. De vraag is steeds of er een verband met de uitkomst van de zitting is te leggen. Daarom gaan we in paragraaf 3.2 eerst op die uitkomsten in.

¹ De indeling is enigszins arbitrair. Met name de onderscheiding kanton/civiel zou ook gekoppeld kunnen worden aan de organisatie van de rechtbank in plaats van aan de aard van het geschil.

Uit de opsomming blijkt dat sommige factoren nog wel verbonden zouden kunnen worden aan de visie van de actoren op de zaak. Het financiële belang van de zaak wordt bepaald door de visie op hoe groot bijvoorbeeld de schade is (waarover partijen van mening kunnen verschillen). De geplande zittingstijd komt voort uit de visie van de planner (dat kan de zittingsrechter zelf zijn) op de rechtbank over onder meer de vermoedelijke complexiteit van de zaak. Zelfs de locatie kan te maken hebben met de visie op of de inhoud van de zaak (forumkeuzebeding). Maar wij gaan ervan uit dat deze factoren geen invloed zullen hebben op de opstelling van de actoren tijdens de zitting en beschouwen ze daarom als 'extern'. Om die reden beschouwen we de aanwezigheid van een onderliggend conflict niet als extern. De opstelling van partijen op de zitting kan daardoor immers wél beïnvloed worden. De samenhang tussen de aanwezigheid van een conflict en wat er op de zitting gebeurt, inclusief de uitkomst van de zitting, vormt het onderwerp van de volgende hoofdstukken.

3.2 DE UITKOMSTEN VAN DE ZITTINGEN

We onderscheiden hier en verderop in ons rapport drie uitkomsten: er is een schikking bereikt (waarmee de rechtszaak eindigt), er is een werkafsprake gemaakt (waarbij nog onduidelijk is hoe het na uitvoering van de werkafsprake verdergaat), of er wordt voortgeprocedeerd (meestal aldus dat de eerstvolgende proceshandeling een uit te spreken vonnis zal zijn). Het is duidelijk dat het hier (behalve bij een schikking) niet gaat om de uitkomst (afloop) van de rechtszaak. Wij zijn niet nagegaan wat de uiteindelijke afloop van de rechtszaak was en weten dus ook niet of werkafspraken uiteindelijk resulteerden in een schikking of in voortprocederen. Evenmin weten we of uitspraken, schikkingen en werkafspraken daadwerkelijk zijn nagekomen.

Het is gebruikelijk in Nederland dat de zitting wordt geschorst om partijen in de gelegenheid te stellen intern te overleggen en vervolgens met elkaar te spreken over een schikking. Men gaat daarvoor de zittingszaal uit ('naar de gang'). Bij onze observaties volgden we partijen. Wij gingen dus ook de zittingszaal uit tijdens een schorsing. Maar we observeerden de onderhandelingen op de gang niet. Of er een schikking werd bereikt, viel niettemin eenvoudig te observeren. Na de schorsing wil de rechter worden voorgelicht over de stand van zaken. Dan werd met zoveel woorden gezegd of een schikking al dan niet was bereikt. In het laatste geval werd soms het schikkingsgesprek in de zaal voortgezet, soms gevolgd door een tweede schorsing. Maar steeds was in de zaal uiteindelijk te horen (te observeren) of er

een schikking was bereikt. Schikkingen werden bovendien vastgelegd in het proces-verbaal van de zitting.

De uitkomst ‘werkafpraak’ was voor ons op vergelijkbare wijze te observeren. Ook hier lieten partijen weten of er een werkafpraak was gemaakt en meestal werd ook de inhoud van de afspraak in het proces-verbaal van de zitting vastgelegd. De relevantie is natuurlijk dat duidelijk moet zijn wat de invloed van de afspraak is op de rechtszaak. Die zal waarschijnlijk moeten worden aangehouden in afwachting van de uitvoering van de afspraak, terwijl ook de manier van eventuele hervatting van de rechtszaak kan worden beïnvloed door de inhoud van de werkafpraak. Meestal kwamen werkafspraken neer op het nog in onderling contact uitzoeken van nadere gegevens, met als doel vervolgens vruchtbaar over een eventuele regeling te kunnen spreken. Een enkele keer hield de werkafpraak in dat partijen elkaar later nog zouden opzoeken aan de onderhandelingstafel. We hebben dergelijke afspraken alleen tot werkafpraak bestempeld als een en ander voldoende concreet was. Met name de enkele keer dat er tijdgebrek was om ter plaatse verder te onderhandelen, hebben we die keuze gemaakt. Vrijblijvende opmerkingen dat partijen nog zouden bezien of ze er misschien toch nog zouden uitkomen, hebben we ingedeeld bij de uitkomst ‘voortprocederen’, al helemaal als de rechters de procedure daarvoor niet wilden aanhouden.

De uitkomst ‘voortprocederen’ omvat alle andere manieren van het voorzetten van de rechtszaak. Aan het eind van elke zitting was duidelijk hoe de zaak precies zou worden voortgezet, omdat er afspraken gemaakt moeten worden over de volgende stap in het proces. Heel vaak was die volgende stap dat er op een termijn van vier (kanton) tot zes (civiel) weken een vonnis zou worden uitgesproken. Soms ook werd een nadere aktewisseling of conclusiewisseling afgesproken. Voor ons onderzoek en de beantwoording van de onderzoeksvragen is de manier waarop de rechtszaak wordt voortgezet niet van belang. We hebben daarom deze varianten niet onderscheiden in ons rapport. Een uitzondering vormt de aanhouding van de zitting om die op een later moment voort te zetten. Dat kwam één keer voor en is van belang voor onze zevende onderzoeksvraag: ‘Hoeveel zittingstijd is gemoeid met conflict-oplossing? Zijn zittingen (daardoor) uitgelopen?’

Met de uitkomst ‘verwijzing naar mediation’ hielden we voorafgaand aan het onderzoek ook rekening, maar die kwam geen enkele keer voor. Een heel enkele keer kwam (*court-annexed*) mediation wel op de zitting ter sprake, maar dat werd

door partijen en hun advocaten dan een gepasseerd station genoemd of als een vruchteloze weg afgewezen.²

Van de honderd door ons geobserveerde zittingen waren de uitkomsten aldus: 58 keer voortprocederen, 29 keer schikking en 13 keer werkafpraak.³

3.3 EXTERNE FACTOREN DIE MET HET GESCHIL SAMENHANGEN

Een belangrijke factor in een geschil is het financiële belang ervan. Uit eerder onderzoek zou kunnen worden afgeleid dat schikkingen vaker voorkomen bij de kantonrechter dan bij de civiele rechter;⁴ de kantonrechter is bevoegd in zaken waarin de vordering niet hoger is dan € 25.000 en in zogenoemde aardzaken, zoals die over arbeid en huur. Ook uit de rechtseconomische en -psychologische literatuur is bekend dat mensen eerder geneigd zijn tot onderhandelen en compromisvorming als er financieel minder op het spel staat.⁵ Wij konden het financiële belang van de zaken vaststellen aan de hand van de procesdossiers die we van tevoren inzaggen.⁶ We hebben de zaken verdeeld in groepen naargelang het financiële belang,

2 Dit past bij het beeld dat de verwijzing naar mediation door de kantonrechter en de civiele rechter sterk is verminderd, na een stevige start aan het begin van deze eeuw. De oorzaken daarvan zijn divers, maar lijken te maken te hebben met de grotere bekendheid van mediation en de kosten. Door het eerste kiezen partijen die daarvoor openstaan al voorafgaand aan de rechtszaak voor mediation. De aan het begin van de eeuw deels gefinancierde *court-annexed* mediation is er niet meer. Daardoor dragen partijen niet alleen de kosten van de rechtszaak, maar ook die van de mediation. Ook dit zal een meer doordachte keuze voor een van de twee vooraf stimuleren en zal het aantal verwijzingen doen verminderen. Zie onder meer M. Gerritsen, J. Weda & J. Poort, *Mediation naast rechtspraak: Kosten en doorlooptijden* (Research Memoranda, jrg. 5, nr. 3), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009.

3 Het aantal (en percentage) van 29 schikkingen op honderd zaken is opvallend dicht bij de meting van R.J.J. Eshuis & T. Geurts, *Lagere drempels voor rechtzoekenden. Evaluatie van de Verhoging van de Competentiegrens in 2011* (Cahier 2016-14), Den Haag: WODC 2016, op p. 208, b3.24. Zij onderzochten ruim vijfduizend zaken in 2011 en kwamen op een percentage van 28.3% schikkingen in het segment van € 5.000 tot € 25.000.

4 De publicatie van Eshuis en Geurts (zie de vorige voetnoot) wijst niet op zo'n verschil. A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Bating & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, geeft in tabel 3.2 op p. 28 een overzicht van de schikkingspercentages in kantonzaken zoals de auteurs dat ontvingen van twaalf rechtbanken. Daaruit blijken hogere percentages dan de gemiddelden die Eshuis en Geurts rapporteren. Of de opgaven van de rechtbanken betrouwbaar zijn, is niet vermeld.

5 J.Z. Rubin & B.R. Brown, *The Social Psychology of Bargaining and Negotiation*, New York: Academic Press 1975, p. 136; I. Morley & G. Stephenson, *The Social Psychology of Bargaining*, Hove: Psychology Press 2015.

6 Dit werk werd gedaan door de vier student-assistenten (zie hoofdstuk 2). Zij deden dat primair om te beoordelen of een zaak geschikt was om op zitting te observeren. Zij maakten een korte samenvatting van het geschil (de casus), waarbij ook de eis en de eventuele tegeneis werden vermeld. Die samenvattingen waren voorhanden voordat de observatie en de interviews met partijen plaatsvonden. Als iets in de samenvatting niet duidelijk was over het financiële belang van de zaak, werd dat hersteld tijdens de observatie en de interviews. Dat is slechts in één geval niet gelukt, zie de tabel bij 'onbekend'.

op de manier die te zien is in tabel 1. Maakt het financiële belang verschil voor de uitkomst van de zitting?

Tabel 1 Het financiële belang van de zaak en de uitkomst⁷

financieel belang van de zaak in euro	uitkomst			totaal
	v	s	w	
< 5.000	6	5	3	14
5.000-10.000	7	5	0	12
10.000-25.000	7	9	0	16
25.000-50.000	8	2	2	12
50.000-100.000	13	3	3	19
> 100.000	13	3	2	18
onbepaalde waarde	3	2	3	8
onbekend belang	1	0	0	1
totaal	58	29	13	100

Als we de zaken tot € 25.000 samennemen dan blijken 22 zittingen in een regeling (schikking of werkafpraak) te zijn geëindigd tegenover 20 die eindigden in voortprocederen. Naarmate het financiële belang groter wordt, blijken er in verhouding steeds wat meer zittingen de uitkomst voortprocederen te hebben (8 van de 12, 13 van de 19, 13 van de 18). Maar dit verschil loopt in deze categorieën minder snel op in vergelijking met de categorie tot € 25.000. We concluderen dat naarmate het financiële belang toeneemt een regeling moeilijker is te treffen, vooral vanaf € 25.000.⁸ Maar de hoogte van het financiële belang bij de zaak is niet allesbepalend: ook drie zaken waarin het belang hoger was dan € 100.000 zijn geschikt en twee keer is in die categorie een werkafpraak gemaakt. Het verband tussen het financiële belang en de uitkomst is statistisch significant.⁹

7 De letters V, S en W onder het woord 'uitkomst' in deze en volgende tabellen zijn afkortingen voor voortprocederen, schikking en werkafpraak.

8 Een van de leden van de begeleidingscommissie opperde de mogelijkheid dat hier de theorie van de 'onderhandelingsdans' een rol speelt: elke volgende stap is kleiner en het kost meer tijd deze te zetten. Schikkingsonderhandelingen in zaken met een groter financieel belang vergen meer stappen en kosten dus meer tijd. Als die in de zitting ontbreekt, zijn minder vaak uitkomsten in de vorm van een schikking te verwachten.

9 $F(2, 72) = 4.59, p < .02$. De F staat voor 'F-waarde', de uitkomst van de F-toets. De F-toets is een statistische toets om na te gaan of van twee normale verdelingen de varianties verschillen. De p staat voor de kans dat de uitkomst op toeval berust, in dit geval minder dan 2%. Voor een verdere uitleg van deze notatie verwijzen wij naar paragraaf 4.4 en met name noot 92 in het volgende hoofdstuk.

Als we naar de gemiddelden kijken dan valt op dat het financiële belang het kleinst is in geval van schikkingen ($M = 2.67, SD = 1.74$). Het financiële belang is duidelijk groter bij de uitkomst voortprocederen ($M = 3.91, SD = 1.75$) en zeker bij de uitkomst werkafpraak ($M = 4.38, SD = 1.60$). Dit blijkt ook bij een zogenoemde *least significant difference test* als vervolganalyse.

De cesuur bij € 25.000 doet meteen denken aan het onderscheid tussen kantonzaken en civiele zaken. Blijkt er verschil in uitkomst als we deze zaken vergelijken?¹⁰ We tonen het in tabel 2.

Tabel 2 Het soort zaak (kanton/civiel) en de uitkomst

soort zaak	uitkomst			totaal
	v	s	w	
kanton	25	20	5	50
civiel	33	9	8	50
totaal	58	29	13	100

Uit de tabel blijkt dat precies de helft van de door ons geobserveerde zittingen over kantonzaken ging en de andere helft over civiele zaken. Dat is toeval. De tabel bevestigt wat al te zien was in tabel 1. Bij de helft van de kantonzaken is een regeling (schikking of werkafpraak) getroffen, terwijl dat maar voor 34% van de civiele zaken (17 van de 50) geldt. Beperken we ons tot schikkingen – de definitieve vorm van een regeling – dan is het verschil nog groter. In 40% van de kantonzaken eindigde de zitting in een schikking, terwijl dat maar bij 18% van de civiele zaken het geval was.

Zaken met een kleiner financieel belang en kantonzaken worden dus vaker geschikt dan zaken met een groter financieel belang en civiele zaken. Zaken met een kleiner belang en kantonzaken vielen goeddeels samen in ons onderzoek¹¹ en dat geldt ook voor de andere groep. We vermoeden dat de werkelijke prikkel tot schikken het financieel belang is en niet de eigen(aardig)heid van de kantonzitting,¹² maar we hebben geen data in ons onderzoek waarmee we dit kunnen staven.

Ten slotte kijken we naar het rechtsgebied waarop het geschil zich afspeelde. Maakt dat verschil voor de uitkomst? Zie daarvoor tabel 3.

M staat voor 'mean', het gemiddelde; SD staat voor de afwijkingen van het gemiddelde, de zogenoemde standaarddeviatie.

10 Ook hier konden we de procesdossiers weer gebruiken als bron voor onze indeling. Het verschil tussen civiel en kanton blijkt op alle locaties alleen al door het verschil in kleur van de dossiermappen en verder door het rolnummer en vanzelfsprekend uit de dagvaarding, waarin is vermeld voor welke rechter gedaagde moet verschijnen.

11 Er waren een paar aardzaken die over een groter bedrag dan € 25.000 gingen.

12 Vergelijk K. van de Kraats, *De eigen(aardig)heid van de kantonrechter* (diss. Utrecht), 2017.

Tabel 3 De zaken onderscheiden naar het rechtsgebied en de uitkomst

aard van het geschil	uitkomst			totaal
	v	s	w	
familie	4	4	1	9
buren	1	0	2	3
huur	3	6	2	11
arbeid	5	3	2	10
aanneming van werk	6	2	1	9
onrechtmatige daad	6	2	0	8
geschil binnen VVE	2	0	0	2
nakoming/wanprestatie	17	3	0	20
koop	6	4	1	11
verzekering	2	1	0	3
einde samenwerking	3	3	3	9
overig	3	1	1	5
totaal	58	29	13	100

De indeling naar rechtsgebied is door ons wederom op basis van het procesdossier gemaakt. Familie, huur, arbeid, koop en einde samenwerking lijken qua schikking iets hoger te scoren dan de andere geschillen, terwijl nakoming/wanprestatie juist laag lijkt te scoren. Misschien dat hier veeleer de samenhang met zaken van een kleiner financieel belang en met kantonzaken doorklinkt. Het gaat om kleine aantallen, dus al te veel waarde mogen we er niet aan hechten. Het enige dat we misschien kunnen concluderen is dat het treffen van regelingen vrijwel op elk rechtsgebied voorkomt.

3.4 EXTERNE FACTOREN DIE MET DE RECHTER SAMENHANGEN

In de algemene interviews die wij met alle rechters die aan ons onderzoek meewerkten hebben gehouden, is onder meer aan de orde geweest hoeveel ervaring elke rechter had met het leiden van een comparitie na antwoord. Ervaring is ook een externe factor, in die zin dat ervaring een gegeven is op het moment dat de zitting begint. Rechters veronderstellen dat bij meer ervaring makkelijker schikkingen worden bewerkstelligd.¹³

Wij hebben 'ervaring' geoperationaliseerd met het aantal comparities na antwoord dat rechters zeiden te hebben gedaan. We vroegen de rechters naar een schatting van het aantal comparities na antwoord dat zij in hun carrière hadden geleid. De meeste rechters schatten dit aantal door het aantal jaren dat zij in de

¹³ K. van de Kraats, *De eigen(aardig)heid van de kantonrechter* (diss. Utrecht), 2017, p. 203.

desbetreffende sector(en) van de rechtbank hadden gewerkt te vermenigvuldigen met het aantal comparities dat zij per jaar ongeveer doen. Bij kanton zijn dat er zo'n honderd en bij civiel zijn dat er ongeveer vijftig, aldus de meeste rechters. Hieruit blijkt wel dat de aantallen vrij snel kunnen oplopen. Wij hebben de rechters op basis van deze schattingen ingedeeld in vijf groepen en zijn nagegaan of er een samenhang is tussen ervaring en uitkomst van de zitting. Dat verschil is er en het is zelfs statistisch significant.¹⁴ In tabel 4 laten we de verschillen zien.

Tabel 4 Ervaring van rechters en de uitkomst

rechterservaring aantal zittingen	uitkomst			totaal	regeling (s of w)
	v	s	w		
< 100	6	2	0	8	25%
100-250	11	2	3	16	31%
250-500	15	4	4	23	35%
500-1000	14	8	5	27	48%
> 1000	12	13	1	26	54%
totaal	58	29	13	100	42%

De tabel moet aldus worden gelezen dat bijvoorbeeld de rechters met een ervaring van 500-1000 zittingen in ons onderzoek bij elkaar 27 zittingen hebben geleid, waarvan er veertien de uitkomst vonnis hadden, acht de uitkomst schikking en vijf de uitkomst werkafpraak. Als we de laatste twee getallen optellen, dan is die som 48% van de zittingen (13 van de 27). Anders gezegd: 48% van de zittingen die door deze groep rechters is geleid, hadden als uitkomst een regeling (schikking of werkafpraak).

Uit de tabel blijkt dat naarmate de ervaring toeneemt, het percentage van de zittingen met als uitkomst een regeling stijgt. Als we alleen naar de schikkingen kijken en we vergelijken alle rechters met een ervaring tot 500 zittingen met die boven 500 zittingen, dan blijkt dat de eerste groep 47 zittingen heeft geleid, waarvan er acht (17.0%) zijn geschikt, terwijl de tweede groep 53 zittingen leidde, waarvan er 21 (39.6%) zijn geschikt. Ook deze getallen bevestigen het beeld: naarmate de ervaring van de rechters toeneemt, stijgt het aantal schikkingen.¹⁵

14 $F(2, 97) = 3.32, p < .05$. Rechters die schikken zijn meer ervaren dan rechters bij wie de uitkomst van de zitting een vonnis of werkafpraak is, $F(1, 98) = 6.69, p < .02$. Vonnis: $M = 3.26, SD = 1.28$, werkafpraak: $M = 3.31, SD = 0.95$, schikking: $M = 3.97, SD = 1.24$.

15 Zie ook A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 88. In dit onderzoek worden drie stijlen onderscheiden waarin kantonrechters zittingen leiden: de sturende, de faciliterende en de lijdelijke stijl. De sturende rechter bereikt het hoogste schikkingspercentage. De onder-

We denken dat hier geen effect is van de leeftijd van de betrokken rechters, dus van het overwicht dat een *éminence grise* als vanzelfsprekend kan hebben. Dat komt door de al genoemde vrij snelle opbouw van ervaring. In de groepen van meest ervaren rechters zitten veel veertigers.¹⁶

We hebben ook nog gekeken of er een samenhang is tussen het geslacht van de rechter en de uitkomst van de zitting. Er is Amerikaans onderzoek naar strafzittingen waaruit naar voren komt dat mannelijke en vrouwelijke rechters verschillende communicatietechnieken hanteren, althans dat dit zo door de respondenten wordt ervaren.¹⁷ Dat zou van invloed kunnen zijn op de uitkomst van de zitting. Ook blijkt uit onderzoek dat vrouwelijke rechters gemiddeld hoger straffen in strafzaken, waaruit wij afleiden dat vrouwelijke en mannelijke rechters verschillen in het doel dat met een strafzitting kan worden bereikt.¹⁸ Het verschil in geslacht van de rechters zou, zo veronderstelden wij, wellicht ook voor de uitkomst van de door ons geobserveerde zittingen relevant kunnen zijn. Uit ons onderzoek komt naar voren dat de zittingen die geleid worden door mannelijke rechters vaker een schikking als uitkomst hadden dan de zittingen die door vrouwelijke rechters werden geleid, zie tabel 5. Uit deze tabel blijkt ook dat het aantal werkafspraken elkaar procentueel weinig ontloopt. Het verschil in schikkingspercentage komt (omgekeerd) vooral terug bij de uitkomst voortprocederen.

Tabel 5 Rechter is man/vrouw en de uitkomst

geslacht rechter	uitkomst						totaal
	v		s		w		
	abs	%	abs	%	abs	%	
vrouw (n = 44)	28	63.6	10	22.7	6	13.6	44
man (= 56)	30	53.6	19	33.9	7	12.5	56
totaal	58		29		13		100

zoekers maken niet goed duidelijk hoe zij per zitting die stijl hebben bepaald. Wij hebben deze indeling in onze analyse niet gemaakt, hoewel de data voorhanden zijn.

16 Wij schatten de leeftijden van de rechters, want we hebben er niet naar gevraagd.

17 P.D. Blanck, R. Rosenthal & L. Hazzard Cordell, 'The Appearance of Justice: Judges' Verbal and Nonverbal Behavior in Criminal Jury Trials', *Stanford Law Review* 1985, jrg. 38, nr. 1, p. 89-164.

18 P. Coontz, 'Gender and Judicial Decision: Do Female Judges Decide Cases Differently from Male Judges?', *Gender Issues* 2000, jrg. 18, nr. 4, p. 59-73. Zie ook J. Prinz, 'Sex on the Bench: Do Women and Men Have Different Moral Values? Gender and judges: Do women and men have different moral values?', *Psychology Today* 18 mei 2010, Psychologytoday.com. Zie verder C. Bijleveld & H. Elfers, 'Sekse en straftoemeting. Een experiment', *Tijdschrift voor Criminologie* 2010, nr. 4, p. 365-373. Zie ook nog de ingezonden brief op NRC.nl van 10 juni 2014 van Gerard Spong waarin hij zich afzet, onder verwijzing naar genoemde bronnen, tegen de stelling van de Raad voor de rechtspraak dat er geen verschil is (G. Spong, 'Vrouw vonnist anders dan man', *NRC* 10 juni 2014, Nrc.nl).

Ons is geen systematisch verschil in schikkingsvaardigheid opgevallen tussen vrouwelijke en mannelijke rechters. De verschillen zijn zeer waarschijnlijk terug te voeren op andere, al genoemde gegevens: de ervaring van de rechters, het financiële belang van de zaak en het soort zaak (kanton/civiel). De vrouwelijke rechters in ons onderzoek waren gemiddeld wat minder ervaren dan de mannelijke rechters, zij leidden in verhouding meer zittingen met een groter financieel belang en minder kantonzittingen dan de mannelijke rechters deden.¹⁹

We gaan nog in op één mogelijke samenhang, die dicht bij het hoofdonderwerp van ons onderzoek ligt. We hebben alle rechters een algemeen interview over hun beroepsopvattingen afgenomen voordat wij bij hen kwamen observeren.²⁰ Daarin kwam naar voren hoe zij dachten over conflictoplossing tijdens de zitting, dus over het ingaan op het conflict dat achter het voorgelegde en te beoordelen geschil ligt. We hebben de rechters op basis van hun antwoorden – niet op basis van onze observaties – ingedeeld in vijf groepen, variërend van (1) afwijzend tot (5) initiërend/zeer positief ten aanzien van het ingaan op het conflict.²¹ Is er een samenhang tussen deze groepsindeling en de uitkomst van de zitting? Dat blijkt niet het geval, zie tabel 6.

Tabel 6 De beroepsopvatting van de rechter en de uitkomst

beroepsopvatting rechter	uitkomst						totaal
	v		s		w		
	abs	%	abs	%	abs	%	
1 (n = 2)	0	0	1	50.0	1	50.0	2
2 (n = 20)	11	55.0	8	40.0	1	5.0	20
3 (n = 18)	12	66.7	5	27.8	1	5.5	18
4 (n = 16)	9	56.3	4	25.0	3	18.8	16
5 (n = 44)	26	59.1	11	25.0	7	15.9	44
totaal	58	100	29	100	13	100	100

19 Vrouwelijke rechters leidden 44 van de door ons geobserveerde zittingen, mannelijke 56. De percentages hierna zijn van die twee getallen afgeleid. Vrouwelijke rechters met een ervaring van vijfhonderd of meer zittingen leidden 45.5% van het genoemde aantal; mannelijke rechters met dezelfde ervaring leidden 58.9% van de zittingen. Van de door vrouwelijke rechters geleide zittingen ging 63.6% over zaken met een financieel belang boven € 25.000; voor mannelijke rechters was dat 37.5%. De getallen van kantonzittingen zijn 38.9% voor vrouwelijke rechters en (toevallig opnieuw) 58.9% voor mannelijke.

20 Zie paragraaf 2.2.

21 Zie subparagraaf 8.2.1 voor een veel uitgebreidere behandeling van dit onderwerp.

De categorieën 1 en 2 nemen we samen bij het trekken van conclusies. Het gaat dan over rechters die afwijzend of zeer terughoudend staan tegenover conflictoplossing. Zij leidden samen 22 zittingen in ons onderzoek. Voor de rechters met een (zelfgerapporteerde) beroepsopvatting in categorie 5 (het positiefst tegenover conflictoplossing) waren dat er 44. De schikkingspercentages zijn respectievelijk 40.9²² en 25.0. Bij terughoudende rechters is de uitkomst dus relatief veel vaker een schikking. Als we kijken naar een regeling (schikkingen en werkafspraken samen) dan gaat het om percentages van respectievelijk 50.0²³ en 40.9.²⁴ De beroepsopvatting tegenover conflictoplossing heeft dus geen bevorderend effect op het aantal schikkingen of regelingen, eerder het tegenovergestelde volgt uit de cijfers. Veel meer effect dan van de beroepsopvatting mag verwacht worden van het werkelijke gedrag van rechters op de zitting. Dat is geen externe factor en komt daarom in latere hoofdstukken aan de orde.²⁵

3.5 EXTERNE FACTOREN DIE MET DE PARTIJEN SAMENHANGEN

We hebben drie factoren onderzocht die met partijen en/of met hun onderlinge verhouding samenhangen. Ook hier geldt weer dat het om externe factoren gaat: voorafgaand aan de zitting staan ze al vast.

In de eerste plaats hebben we onderscheid gemaakt tussen partijen die voor het eerst op een rechtszitting als deze kwamen (*one shotters*) en partijen die daar al minstens één keer eerder waren geweest (*repeat players*).²⁶ *One shotters* zouden op de zitting op achterstand staan en minder sociale macht hebben dan *repeat players*, waardoor de uitkomst van de zitting voor *one shotters* in negatieve zin wordt beïnvloed. Wij veronderstelden dat *one shotters* vaker met een schikking genoegen moesten nemen. De informatie over zittingservaring verkregen we van partijen zelf, in antwoord op een vraag daarover in de vragenlijst die zij voorafgaand aan de zitting invulden. Als de vragenlijst helemaal niet was ingevuld, of de desbetreffende vraag was niet ingevuld, hebben we op basis van de interviews de informatie

22 9 van de 22 zittingen hadden als uitkomst een schikking.

23 Dit percentage is verkregen door de schikkingen en werkafspraken van de rechters in de categorieën 1 en 2 op te tellen (11) en te vergelijken met het totaal aantal zittingen (22) dat deze rechters deden.

24 Dit percentage is verkregen door de schikkingen en werkafspraken van de rechters in categorie 5 op te tellen (18) en te vergelijken met het totaal aantal zittingen (44) dat deze rechters deden.

25 De samenhang tussen op de zitting toegepaste conflictoplossing en de uitkomst is onderwerp van hoofdstuk 6, met name van paragraaf 6.4. Andere aspecten en effecten van rechterlijke conflictoplossing op de zitting zijn onderwerp van hoofdstuk 8.

26 Het onderscheid voert terug op M. Galanter, *Why the haves come out ahead. Speculations on the limits of legal change*, Law & Society Review, Vol. 9, Nr. 1, Litigation and Dispute Processing: Part One (Autumn, 1974), pp. 95-160.

achterhaald.²⁷ In tabel 7 geven we de vergelijking weer tussen eisers als *one shotter* en als *repeat player* respectievelijk tussen gedaagden als *one shotter* en *repeat player*. Wat is de samenhang met de uitkomst?

Tabel 7 Eisers respectievelijk gedaagden zijn OS en RP; wat is de uitkomst?

hoedanigheid partijen: <i>one shotter</i> (OS) of <i>repeat player</i> (RP)	uitkomst						totaal
	v		s		w		
	abs	%	abs	%	abs	%	
eiser OS (n = 52)	29	55.8	16	30.8	7	13.5	52
eiser RP (n = 29)	17	58.6	6	20.7	6	20.7	29
gedaagde OS (n = 47)	25	53.2	16	34.0	6	12.8	47
gedaagde RP (n = 33)	19	57.6	9	27.3	5	15.2	33

Uit de tabel blijkt dat er geen samenhang is tussen de hoedanigheid van partijen en de uitkomst van de zitting. Bij de uitkomst voortprocederen ontlopen de procentuele scores bij eisers in de twee hoedanigheden elkaar weinig. Hetzelfde geldt voor gedaagden. Bijna alle andere absolute aantallen zijn onder de tien, waardoor hieraan in procentuele zin geen conclusies verbonden kunnen worden, hoewel de procentuele verschillen wat groter zijn.²⁸

Van eisers en gedaagden als *one shotters* en als *repeat players* zijn vier combinaties op een zitting denkbaar.²⁹ Omdat wij ook zittingen observeerden waar maar een van partijen bereid was mee te werken aan ons onderzoek, beschikken wij van niet meer dan 64 zittingen over complete informatie. Het zal duidelijk zijn dat dit aantal – verdeeld over vier verschillende combinaties en dan weer verdeeld naargelang de uitkomst van de zitting – te gering is om conclusies op te baseren. Voor de volledigheid geven we een en ander toch weer in tabel 8.

27 Dat is twee keer niet gelukt, één keer bij een eiser en één keer bij een gedaagde. In totaal zijn de gegevens van 81 eisers en van 80 gedaagden bekend.

28 Een iets andere score in de absolute aantallen geeft meteen een vrij grote afwijking in de percentages. De toevalsfactor wordt te hoog voor conclusies.

29 Beide partijen zijn OS. Beide partijen zijn RP. Eiser is OS en gedaagde is RP. Eiser is RP en gedaagde is OS.

Tabel 8 Wat is de uitkomst van de zitting bij de vier combinaties van one shotter en repeat player?

hoedanigheid partijen: <i>one shotter</i> (OS) of <i>repeat player</i> (RP)	uitkomst						totaal
	v		s		w		
	abs	%	abs	%	abs	%	
eiser OS, gedaagde OS	7	35.0	10	50.0	3	15.0	20
eiser OS, gedaagde RP	10	50.0	7	35.0	3	15.0	20
eiser RP, gedaagde OS	12	66.7	3	16.7	3	16.7	18
eiser RP, gedaagde RP	5	83.3	1	16.7	0	0.0	6

Een tweede externe factor die gerelateerd is aan partijen is de vraag of de persoon die op de zitting als partij aanwezig is een eigen financieel of ander direct belang heeft bij de uitslag van de zaak, dus deze uitslag ‘in de eigen portemonnee voelt’. We hebben dit bepaald op basis van het dossier. We veronderstelden dat de partij die het in de eigen portemonnee voelt, minder snel tot schikken over zou gaan. Was de procespartij een rechtspersoon dan hebben we deze steeds als ‘zakelijke partij’ genoteerd, ook als de persoon die namens deze rechtspersoon op de zitting kwam eigenaar was en dus op die wijze indirect (als aandeelhouder) de uitslag in de portemonnee kon voelen. Zo hebben we ook gekozen bij eenmanszaken, omdat het zakelijke karakter van het geschil dan overweegt.

Is de partij betrokken als ‘particulier’ of ‘zakelijk’? En wat is dan de samenhang met de uitkomst van de zitting? In tabel 9 geven we de getallen.

Tabel 9 Particuliere of zakelijke partij en de uitkomst

hoedanigheid partijen: <i>particulier</i> of <i>zakelijk</i>	uitkomst						totaal
	v		s		w		
	abs	%	abs	%	abs	%	
beide particulier	9	50.0	5	27.8	4	22.2	18
gemengd	24	51.1	17	36.2	6	12.8	47
beide zakelijk	25	71.4	7	20.0	3	8.6	35
totaal	58		29		13		100

Als we kijken naar de percentages dan blijkt dat in de 35 zittingen waarin beide partijen op de zitting ‘zakelijk’ waren de uitkomst voortprocederen duidelijk hoger is dan in alle honderd zittingen samen (zie daarvoor in absolute getallen en in percentages de onderste regel). Dienovereenkomstig is het percentage regelingen (schikking of werkafpraak) niet meer dan 28.6 tegenover 42% in alle honderd zittingen samen. Bij ‘gemengde zittingen’ en ‘particuliere zittingen’ is het aantal keren dat wordt voortgeprocedeerd juist lager dan over alle honderd zittingen, terwijl bij

gemengde zittingen het schikkingspercentage en bij particuliere zittingen het percentage werkafspraken hoger is dan het getal dat geldt voor alle zittingen.

Wij konden geen statistisch significant verband vaststellen, waarschijnlijk omdat het aantal zaken te gering is.³⁰

Ten slotte is interessant te onderzoeken of de uitkomst van de zitting samenhangt met het gegeven dat partijen een zodanige relatie hebben dat ze ook na afloop van de rechtszaak nog met elkaar te maken hebben (partijen moeten nog ‘door met elkaar’). Op basis van de *relational distance theory* veronderstelden wij dat partijen die nog een toekomstige relatie met elkaar hebben, eerder tot schikken bereid zouden zijn.³¹ Of partijen nog een relatie zouden hebben na afloop van de rechtszaak hebben we allereerst onderzocht op basis van het dossier. Meestal was het meteen duidelijk. Dan was er bijvoorbeeld sprake van een familierelatie of een duurovereenkomst die niet door de rechtszaak tot een einde zou komen (bijvoorbeeld arbeid, huur, samenwerking, vereniging van eigenaren). Of het tegenovergestelde was aan de orde: een rechtszaak over de enige relatie tussen partijen in de vorm van één overeenkomst (bijvoorbeeld koop, aanneming van werk, dienstverlening in de ICT) of over het beëindigen van de samenwerking. Als het niet meteen duidelijk was uit het dossier of alsnog duidelijk werd door het verhandelde op de zitting, vroegen we ernaar tijdens het interview. Op deze wijze hebben we in 98 van de honderd zaken kunnen vaststellen of partijen nog een relatie zouden hebben na afloop van de rechtszaak.

In tabel 10 geven we de samenhang met de uitkomst van de zitting weer.

Tabel 10 Moeten partijen nog door met elkaar en de uitkomst

moeten partijen na de rechts- zaak door met elkaar of niet?	uitkomst						totaal
	v		s		w		
	abs	%	abs	%	abs	%	
door (n = 25)	12	48.0	7	28.0	6	24.0	25
niet door (n = 73)	45	61.6	21	28.8	7	9.6	73
onbekend (n = 2)	1	50.0	1	50.0	0	0.0	2
totaal	58		29		13		100

30 $F(2, 96) = 1.78$, niet significant ($M = 2.17$, $SD = 0.72$).

31 D. Black, *The Behavior of Law*, New York: Academic Press 1976.

Wij hadden, als gezegd, de verwachting dat schikkingen meer zouden voorkomen in zaken waarin partijen nog een toekomstige relatie hebben, maar uit tabel 10 blijkt dat het aantal schikkingen in beide categorieën nauwelijks van elkaar verschilt. Wel zijn er relatief veel meer werkafspraken als uitkomst van de zitting als partijen nog met elkaar door moeten en dienovereenkomstig is de uitkomst van de zitting minder vaak dat men voortprocedeert. Het is twijfelachtig of statistisch betrouwbare berekeningen gedaan kunnen worden, omdat het aantal zaken in de groep 'door met elkaar' klein is.³² We hebben preciezer naar de dertien zaken met een werkafpraak gekeken. Daardoor konden we vaststellen dat het in tien zaken de oprechte bedoeling van partijen was om later alsnog een schikking te treffen, vijf keer in de groep 'door' en vijf keer in de groep 'niet door'. Als we ervan uitgaan dat in al die gevallen een schikking is bereikt en dat de resterende drie zaken met werkafspraken uiteindelijk resulteerden in voortprocederen, dan zouden er uiteindelijk in de groep 'door met elkaar' twaalf zaken geschikt zijn (48.0%) en in de groep 'niet door met elkaar' 26 zaken (35.6%). Dat is weliswaar een duidelijk verschil dat zou wijzen op invloed van deze externe factor, maar we weten niet echt hoe de zaken na de werkafspraken verdergingen. Deze onzekerheid staat in de weg aan het trekken van de conclusie dat een blijvende relatie tussen partijen zichtbaar invloed heeft op de uitkomst van de zaak.³³

3.6 EXTERNE FACTOREN DIE MET DE ORGANISATIE VAN DE RECHTSZAAK SAMENHANGEN

In deze paragraaf gaan wij enkele verbanden na die van belang zijn om verschillende toevalligheden uit te sluiten. Komen niet heel veel schikkingen toevallig op één rechtbank voor, bijvoorbeeld? Of worden zaken van een bepaald type op de ene rechtbank qua organisatie van de zitting geheel anders benaderd dan op een andere rechtbank?

We gaan eerst na hoe de zittingsplaats en de uitkomst van de zitting met elkaar samenhangen. Dat is af te lezen uit tabel 11.

³² Chi-kwadraat = 3.52, $N = 98$, $df = 2$, niet significant.

³³ De uitkomst van de zaak is wat anders dan de uitkomst van de zitting. Die laatste uitkomst, steeds de kern van ons onderzoek, staat in tabel 10.

Tabel 11 De zittingsplaats en de uitkomst

zittingsplaats	aantal zaken	uitkomst					
		v		s		w	
		abs	%	abs	%	abs	%
Amsterdam	13	11	84.6	1	7.7	1	7.7
Den Bosch	19	11	57.9	7	36.8	1	5.3
Leeuwarden	24	9	37.5	9	37.5	6	25.0
Utrecht	25	17	68.0	4	16.0	4	16.0
Zwolle	19	10	52.6	8	42.1	1	5.3
totaal	100	58		29		13	

Opvallend is dat Amsterdam en Utrecht relatief laag scoren in het aantal schikkingen.

Ons is geen systematisch verschil in schikkingsvaardigheid opgevallen tussen rechters aldaar en in de andere zittingsplaatsen. Het verschil is zeer waarschijnlijk terug te voeren op drie dingen: het financiële belang van de zaak, de verhouding tussen kanton/civiel en de geringe aantallen per locatie, waardoor de toevalsfactor hoog wordt.³⁴ Zowel zaken met een kleiner financieel belang als kantonzaken kennen hogere schikkingspercentages. Daarvoor verwijzen we naar tabel 1 en 2.

Het financiële belang per zittingsplaats laten we zien in tabel 12.

Tabel 12 Zaken met een belang van meer dan € 25.000 per zittingsplaats

zittingsplaats	alle zaken	zaken > € 25.000	verhouding (%)
Amsterdam	13	8	61.5
Den Bosch	19	11	57.9
Leeuwarden	24	8	30.8
Utrecht	25	14	56.0
Zwolle	19	8	42.1
totaal	100	49	49.0

Deze tabel verklaart het verschil tussen enerzijds Amsterdam en Utrecht en anderzijds Leeuwarden en Zwolle. Maar Den Bosch had in dezelfde omvang zaken met een groter financieel belang als Amsterdam en Utrecht, terwijl het schikkingspercentage in Den Bosch hoger ligt en vergelijkbaar is met dat in Leeuwarden en Zwolle.

Daarom geven we in tabel 13 ook de verhoudingen per zittingsplaats tussen kantonzaken en civiele zaken. We laten daarin ook (nogmaals) zien hoe het zit met de schikkingen in deze soorten zaken.

³⁴ Zie ook noot 79.

Tabel 13 Civiele zaken en kantonzaken per zittingsplaats

zittingsplaats	alle zaken	civiel	kanton	schikkingen		
				totaal	civiel	kanton
Amsterdam	13	10	3	1	0	1
Den Bosch	19	9	10	7	2	5
Leeuwarden	24	6	18	9	2	7
Utrecht	25	19	6	4	3	1
Zwolle	19	5	14	8	1	7
totaal	100	49	51	29	8	21

Deze tabel laat zien dat wij in Amsterdam en Utrecht relatief minder kantonzaken hebben geobserveerd en dat die zaken in verhouding minder werden geschikt dan elders. In Leeuwarden en vooral in Den Bosch en Zwolle werden per zittingsplaats relatief meer kantonzaken geschikt dan civiele zaken. Dit alles kan vele oorzaken hebben. De kleine aantallen per zittingsplaats zouden weleens de belangrijkste verklaring kunnen zijn: toeval. Mocht dat anders zijn, dan hebben wij in ons onderzoek niet één bepaalde verklaring kunnen vinden voor de verschillen.³⁵

Ten slotte gaan we in op de geplande zittingstijd en de uitkomst van de zitting. Deze geplande tijd staat voorafgaand aan de zitting al vast en is in die zin een externe factor. We vermelden dat de meeste rechtbanken met vaste varianten in de planningstijden werken. In Den Bosch is bijvoorbeeld de geplande zittingstijd voor een civiele zaak altijd 180 minuten, terwijl dat elders 90 of 120 minuten is. Bij kantonzaken zagen we een spreiding van 30 tot 120 minuten. Wij weten uit de dossiers hoeveel tijd er voor iedere zitting was uitgetrokken. Dit staat in het comparatievonnis of in correspondentie met (de procesvertegenwoordigers van) partijen.

35 Op het niveau van de individuele zaak is het vrij goed mogelijk de uitkomst van de zitting te verklaren. We doen daarvan uitgebreid verslag in hoofdstuk 7. Daar zal blijken dat die verklaringen, hoewel te groeperen, sterk zittings- en zaaksgebonden zijn. Wij hebben die niet kunnen herleiden tot de zittingslocatie. Wij doen daarom niet de aanbeveling die Marseille e.a. doen op basis van de door hen geconstateerde verschillen tussen rechtbanken in kantonzaken. Wij citeren: 'Het onderzoek wijst uit dat ongeacht de aard van de zaak, er tussen rechtbanken verschillen bestaan wat betreft (...) de kans dat een rechter bij de zaak aanstuurt op een schikking en de kans dat daadwerkelijk een schikking tot stand komt. Die verschillen achten wij niet zonder meer gerechtvaardigd. De geconstateerde verschillen brengen ons tot het formuleren van twee aanbevelingen. De ene is dat gerechten en rechters meer informatie met elkaar moeten delen. De andere is dat – op basis van die informatie – een discussie gestart moet worden over de vraag welke werkwijze ter zake van de kantoncomparitie bij voorkeur zou moeten worden gevolgd.' Zie A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 88 en 89.

In tabel 14 staat de geplande zittingsduur in relatie tot de uitkomst van de zitting.

Tabel 14 Geplande zittingsduur en de uitkomst

duur in minuten	totaal aantal		uitkomst					
	zittingen	abs	v		s		w	
			abs	%	abs	%	abs	%
30	1	1	100		0	0.0	0	0.0
60	10	5	50.0		5	50.0	0	0.0
90	45	24	53.3		16	35.5	5	11.1
120	33	20	60.6		6	18.2	7	21.2
180	11	8	72.7		2	18.2	1	9.1
totaal	100	58			29		13	

Uit de tabel blijkt dat zittingen waarvoor de langste tijden zijn gepland (120 en 180 minuten) vaker de uitkomst voortprocederen hebben. Wij zien hier in feite bevestigd dat kantonzaken makkelijker geschikt worden dan handelszaken, want kantonzaken worden korter ingepland. Dat heeft – weten we uit de planningspraktijk – ook te maken met het financiële belang en de complexiteit van zaken. Kortom, de factoren financieel belang, soort zaak (kanton/civiel) en geplande zittingsduur wijzen allemaal in dezelfde richting. Intussen is de geplande zittingsduur zelf een variabele die afhankelijk is van de andere twee. De samenhang tussen geplande zittingsduur en uitkomst van de zitting zijn dus veeleer beide terug te voeren op financieel belang en op soort zaak (kanton/civiel) dan dat de uitkomst van de zitting wordt veroorzaakt door de geplande zittingsduur.

Op basis van de vragenlijsten die partijen na afloop van de zitting invulden en de antwoorden die zij gaven in de interviews is de analyse van het verband tussen geplande zittingstijd en uitkomst van de zitting praktisch niet erg relevant. Partijen laten namelijk maar zeer sporadisch weten dat zij tijdsdruk hebben ervaren, ook niet als zittingen uitliepen. Daaruit volgt dat de uitkomst van de zitting niet vaak door de geplande duur ervan (door tijdgebrek) wordt beïnvloed.

De werkelijke zittingsduur is interessanter, maar die duur is direct verbonden met de interactie ter zitting en in die zin geen externe factor. De werkelijke zittingsduur komt later in dit rapport aan de orde.³⁶

³⁶ Zie paragraaf 8.6, waar vooral ingegaan wordt op de relatie tussen werkelijke zittingsduur en het ingaan op het conflict. Voor nu vermelden we kort dat ongeveer 70% van de zittingen waarvan de uitkomst voortprocederen is binnen de geplande tijd afgerond worden. Het percentage voor de uitkomst schikking is 66 en voor de uitkomst

3.7 CONCLUSIES VAN DIT HOOFDSTUK

Sommige externe factoren vertonen een samenhang met de uitkomst van de zitting. Dit geldt in de eerste plaats voor het financiële belang van de zaak: naarmate dat belang kleiner is, blijkt de uitkomst van de zitting vaker een schikking (zie tabel 1). Hierbij sluit aan dat ook de soort zaak een indicator is voor de uitkomst: kantonzittingen eindigen vaker met een schikking dan civiele zittingen (zie tabel 2). Uit dezelfde tabellen blijkt dat de uitkomst werkafpraak juist vaker aan de orde is bij zaken met een groter financieel belang en bij civiele zaken. Dat wordt mogelijk verklaard door de grotere complexiteit van deze zaken en/of door de grotere zorgvuldigheid waarmee partijen willen werken, gegeven het financiële belang. Men wil niet zonder meer voortprocederen, maar is niet in staat het meteen te regelen. Dat is iets wat goed kan passen bij dit soort zaken. Een andere indicator die deze hypothesen lijkt te bevestigen, is het onderscheid tussen particuliere en zakelijke procespartij, in de zin dat de uitslag van de rechtszaak wel of niet in de eigen portemonnee van de ter zitting aanwezige actoren wordt gevoeld (zie tabel 9). Voelt geen van de aanwezigen die uitslag in de portemonnee, dan zijn de uitkomsten schikking en werkafpraak minder aan de orde. Dit heeft, denken wij, te maken met het grotere financiële belang dat in deze combinatie van partijen vaak speelt en mogelijk ook met de geringere behoefte om op zorgvuldige wijze (via een werkafpraak) later een schikking te beproeven. Anders gezegd, schikken is door de grotere bedragen moeilijker en een ongunstig vonnis (na voortprocederen) deert de aanwezigen financieel niet direct: 'Laat maar zitten en doe maar een vonnis.' Ook de geplande zittingstijd in relatie tot de uitkomst bevestigt dat het financiële belang en de soort zaak (kanton/civiel) relevant zijn (zie tabel 14).

Het gegeven dat partijen na afloop van de rechtszaak nog een relatie behouden ('met elkaar door moeten') vertoont ook een samenhang met de uitkomst van de zitting, die in zulke gevallen vaker een werkafpraak is (zie tabel 10). Op basis van onze waarneming dat partijen in zulke gevallen doorgaans oprecht op een later tot stand te brengen schikking waren gericht en aannemende dat dit doorgaans werkelijk lukt, zou de conclusie zijn dat een duurrelatie leidt tot minder vonnissen en meer schikkingen. Maar of dat zo is, weten we niet uit ons onderzoek, omdat we de afloop van de zaak na de gemaakte werkafpraak niet hebben gevolgd.

werkafpraak is dat 54. Nemen we die samen als 'regeling' dan is 55% van die zittingen op tijd klaar. Regelen kost tijd, lijkt de gerechtvaardigde conclusie.

Naast het voorgaande is de ervaring van de rechter van groot belang. Naarmate die ervaring toeneemt, komt de regeling (schikking of werkafpraak) als uitkomst van de zitting vaker voor. Vanaf een ervaring van vijfhonderd comparities neemt het schikkingspercentage zeer duidelijk toe (zie steeds tabel 4). Het verband is statistisch significant.

De beroepsopvatting van de rechter over conflictoplossing laat niet meer regelingen als uitkomst van de zitting zien. Het tegendeel is het geval, zie tabel 6. Als rechters op zittingen daadwerkelijk handelen conform hun opvattingen, indiceert dit dat schikkingen vaker op andere wijze dan via conflictoplossing worden bereikt. Dat is onderdeel van het vervolg van dit rapport, want dan gaat het over wat er op de zitting gebeurt.³⁷

Het rechtsgebied (zie tabel 3) en de uitkomst van de zitting laten geen samenhang zien, wat mogelijk komt doordat de aantallen zittingen per onderscheiden rechtsgebied heel klein zijn (de toevalsfactor is daardoor veel te groot). Hetzelfde geldt voor de hoedanigheid van *one shotter* en *repeat player* (tabel 7) en de diverse combinaties daarvan (zie tabel 8).

Of de rechter een man of een vrouw is, lijkt geen verband te houden met de uitkomst van de zitting, althans is die uitkomst te herleiden tot een of meer van de factoren die we zojuist noemden (zie tabel 5).

De verschillen in uitkomst tussen de vijf zittingsplaatsen waar wij hebben geobserveerd, zijn deels te verklaren door de verschillen in financieel belang en de soort zaak (kanton/civiel) per zittingsplaats. Maar we hebben in ons onderzoek geen data verzameld die de verschillen voor het overige verklaren. Wij vermoeden dat toeval hier een rol speelt, door de vrij kleine aantallen zaken per plaats.

Samenvattend kunnen we van alle theoretisch relevante veronderstellingen vaststellen dat er twee kunnen worden bevestigd. De eerste is dat hoe lager het financiële belang van de zaak is, des te vaker een schikking tot stand komt. De tweede is dat hoe meer de rechter ervaring heeft met comparities na antwoord, des te vaker een schikking tot stand komt.

³⁷ Zie met name hoofdstuk 6 tot en met 8.

Verrassend vonden wij dat wij in ons materiaal geen bevestiging vonden van de theoretische veronderstellingen dat *one shotters* en particuliere partijen vaker tot schikken komen en dat schikkingen meer zouden voorkomen in zaken waarin partijen nog een toekomstige relatie hebben. Wel blijkt dat een toekomstige relatie tussen partijen ('nog door met elkaar') leidt tot relatief veel meer werkafspraken.

In de volgende drie hoofdstukken zijn de 'interne factoren' ons vertrekpunt, dus factoren die samenhangen met de visie van betrokkenen op de zaak en met de zitting zelf. We staan stil bij de mogelijke invloed van de visie van de rechter voorafgaand aan de zitting op het met partijen zoeken naar een oplossing, bij de visie van partijen zelf op dat punt en bij schikkingsinterventies op de zitting en hun invloed op de uitkomst.

4 DE DOELEN VAN RECHTERS, HUN INZET EN DE UITKOMST VAN DE ZITTING

Samenvatting

Als rechters zich voornemen op de zitting actief met partijen op zoek te gaan naar een oplossing, ervaren zij na afloop meer energie gestoken te hebben in het beproeven van een schikking. Rechters noemen ook specifieke andere factoren die hun 'schikkingsenergie' beïnvloedden. Niettemin observeerden wij na zo'n voornemen statistisch significant méér schikkingsinterventies, maar daarbinnen niet méér inhoudelijke interventies.

Zittingen met meer conflictinterventies eindigen statistisch significant vaker met een werkafpraak. We betwijfelen of deze samenhang oorzakelijk is, nog afgezien van het geringe aantal zittingen met die uitkomst. Bij zittingen met als uitkomst een schikking observeerden we meer inhoudelijke interventies, maar die zijn bij alle zittingen gemiddeld ongeveer gelijk, ongeacht het voornemen van de rechter. Voor de rest vonden we geen samenhangen tussen het voornemen van de rechter en de uitkomst van de zitting.

Het voornemen van de rechter en de uitkomst van de zitting houden, kortom, weinig verband met elkaar.

4.1 INLEIDING

In Nederland heeft de civiele rechter sterk de regie over wat er aan de orde komt op de zitting. Doorgaans bepalen de rechters de agenda van de inhoudelijke bespreking van de zaak, stellen zij alle vragen, leiden zij de schikkingsfase in en zijn zij ook in die fase actief.

We veronderstelden dat als rechters zich ten doel stelden op de zitting met partijen een schikking te beproeven, dit zou zijn terug te zien in hun gedrag. Zouden zij het zo ervaren dat zij dan meer energie steken in het beproeven van een regeling? En observeren we werkelijk meer schikkingsinterventies? En vooral vroegen wij ons af of een en ander van invloed is op de uitkomst van de zitting.

4.2 HET BEPROEVEN VAN EEN SCHIKKING ALS DOEL VAN RECHTERS VOORAFGAAND AAN DE ZITTING

Om erachter te komen welk doel rechters zichzelf stelden in termen van een oplossing in elke concrete rechtszaak die wij in het onderzoek hebben betrokken, hebben wij aan hen vooraf de volgende stelling voorgelegd: 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing.' Er kon geantwoord worden op een vijfpuntsschaal van 'zeer eens' tot 'zeer oneens'.

Een meerderheid van 65.3% van de rechters is het (zeer) eens met de stelling en staat dus (zeer) positief tegenover het zoeken naar een oplossing. Maar een kleine minderheid van 7.4% is het oneens met deze stelling en niemand is het ermee zeer oneens. In ruim een kwart van de gevallen is neutraal geantwoord. Een en ander blijkt uit tabel 15.

Tabel 15 *Antwoorden van de rechters voorafgaand aan de zitting op de stelling: 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing'*

antwoord op de stelling	aantallen	%
zeer eens	9	9.5
eens	53	55.8
beetje eens/beetje oneens	26	27.4
oneens	7	7.4
zeer oneens	0	0
totaal ¹	95	100

In box 1 is een aantal citaten opgenomen van de genoemde redenen om het zeer eens te zijn met de stelling. De citaten komen uit de interviews na de zitting, waarin wij rechters onder andere vroegen om een toelichting op de stelling.

Hieruit blijkt dat sommige rechters zo tegen hun vak aankijken dat zij schikken het optimale resultaat vinden, liefst onder hun strakke regie, zelfs de tevredenheid bij partijen moet daarvoor wijken. Maar de meeste antwoorden laten een verband zien met de concrete zaak. Daarbij valt op dat graag naar een oplossing wordt gezocht als een vonnis het probleem niet voldoende bedient: er moet iets anders gebeuren. In paragraaf 4.4 zullen we zien dat dit voor rechters ook reden is om meer energie in een schikking te steken als dit *tijdens de zitting* pas blijkt. En ook wordt het geringe financiële belang genoemd om een schikking na te streven. Hoewel het nastreven van een oplossing nog geen schikking garandeert, zagen we in hoofdstuk 3 dat in

1 Uit de tabel blijkt dat het antwoord van de rechters in vijf zaken onbekend is. Dat is vier keer omdat wij niet beschikken over een ingevuld formulier, en één keer omdat de rechter het antwoord op deze stelling openliet.

zaken met een kleiner financieel belang meer schikkingen worden bereikt dan in zaken met een groter financieel belang (zie tabel 1 aldaar).

Box 1 Welke redenen noemden rechters als zij het zeer eens waren met de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing'?

1. Mijn doel was wel om een schikking na te streven, omdat een vonnis niet de problemen tussen partijen zal oplossen en in elk geval niet snel. (...) Gezien de aard van het geschil (een burengeschil²) zou een oplossing partijen beter helpen dan een vonnis. (Zaak 05)
2. In deze zaak zou ik normaal – als het niet speelde in het experiment Gericht Op Oplossing – minder energie gestoken hebben. (Zaak 11)
3. In een erfeniskwestie: als die achterdocht weg is, ja dan lukt het wel, want financieel ging het echt over niets, een paar duizend euro. (Zaak 14)
4. Ik vind het altijd wel prettig als mijn leiding en bijdrage iets toevoegt aan een schikking. Dus daarom heb ik nog even toegevoegd hoe ik erover dacht. Baat het niet, dan schaadt het niet. (...) Ik stop er altijd veel energie in. (Zaak 38)
5. Interviewer: Had je voorafgaand aan de zitting het idee dat hier wel iets geregeld moest/kon worden? Rechter: Ja, want op grond van het dossier leek er echt een patstelling te zijn. (Zaak 49)
6. Dat heeft te maken met het financiële belang van de zaak (in conventie) en met mijn twijfel over de haalbaarheid van de (grotere) vordering in reconventie. (Zaak 50)
7. Interviewer: Wat was het belangrijkste van deze doelen?
Rechter: Toch wel het bereiken van een oplossing.
Interviewer: En waarom was dat?

² Tekst tussen haakjes zijn onze toevoegingen in een citaat om het citaat beter te kunnen lezen of ter toelichting van wat is geciteerd. Dit geldt voor alle citaten in boxen in dit rapport.

Rechter: Nou ja goed, ik denk toch dat het voor de partijen het beste is dat ze eruit komen. Dat het geschil een einde neemt. Als ze tevreden zijn is het ook mooi, maar dat is toch vers twee. (Zaak 52)

8. Het liefst tref je een regeling in deze zaak (een letselschadezaak), maar het is aan partijen om dat te beslissen. Het belangrijkste is toch dat partijen bewust worden gemaakt dat ze een keuze hebben en dat ze daar een juiste beslissing in maken. Die keuze bepaalt wat we verder gaan doen. (Zaak 77)
9. Ik dacht, gezien het geringe financiële belang van de zaak en de mogelijke proceskosten, het zou wat zijn als we het kunnen regelen. (Zaak 81)

In box 2 is een aantal citaten weergegeven van de genoemde redenen om het oneens te zijn met deze stelling. Het lijkt erop dat rechters het vooral oneens zijn met deze stelling als zij voor de zitting menen dat een van partijen volledig gelijk heeft. In het verlengde daarvan ligt dat rechters wel laten weten weinig aan te dringen op een regeling als zij tijdens de zitting overtuigd zijn geraakt van het gelijk van een van partijen. Zie daarvoor het slot van paragraaf 4.4. We observeerden het ook tijdens zittingen, zie daarvoor paragraaf 7.4.

Een andere genoemde reden dat er niet geschikt kan worden, is dat er zoveel onduidelijk is dat partijen geen referentiepunten hebben.

De in box 2 onder 4 genoemde reden zien we vaker, maar dan bij de rechters die een neutraal antwoord gaven bij de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing'. De rechter wilde zich van tevoren niet vastleggen op het 'graag' en 'actief' beproeven van een schikking. Het hing ervan af hoe partijen zich zouden opstellen.

Box 2 *Welke redenen noemen rechters als zij het oneens zijn met de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing'?*

1. Alleen als eiser ervan doordrongen was geraakt dat er geen schade is geleden, had het ter plaatse geregeld kunnen worden. En dat ging niet gebeuren, na wat de advocaat van eiser allemaal gezegd had, dat was duidelijk. (Zaak 01)

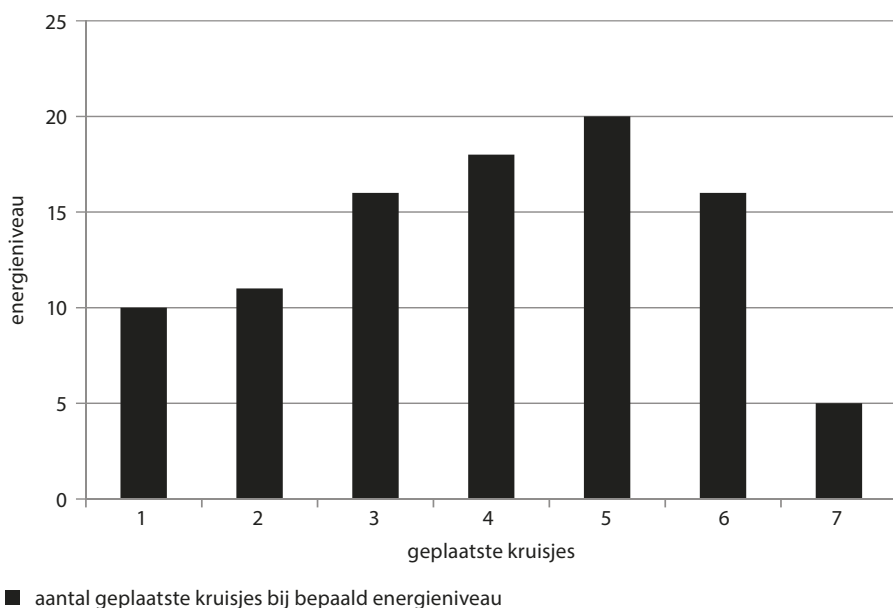
2. De zaak is duidelijk. Dat is op zichzelf nog geen reden om niet over een schikking te beginnen. Maar in een zaak die al zo uitentreuren in arbitrage is behandeld en waarin je geen enkele bevoegdheid hebt... (Zaak 10)
3. Waarom ik niet een regeling verwachtte: gedaagde had de uitspraak van de Ombudsman van het Kifid en daartegenover stond het verhaal van eiseres. Ik dacht ook niet dat de kosten van het deskundigenbericht veel zouden uitmaken. (Zaak 16)
4. Interviewer: Dus het effect dat je wilde bereiken – als je wist welk vlees je in de kuip had en het geen boeman en geen sul bleken – was een regeling?
Rechter: Ja. (...) Alleen niet dat ik al tevoren het doel had te schikken. Ik wilde eerst weten wat voor vlees ik in de kuip had. (Zaak 53)
5. Ja, de inschatting van de zaak was eigenlijk hetzelfde (als mijn voorlopig oordeel op de zitting). Dat de vordering wordt afgewezen. Ja. Zo hard. (Zaak 72)
6. Ik had niet gedacht dat hier geschikt zou gaan worden vanwege de technische ruzie en de onduidelijkheden die daarover bestonden. (Zaak 73)
7. Kijk als de (inmiddels overleden) huurder geen duurzame gemeenschappelijk huishouding vormde met gedaagde, dan moet die er uit (uit de gehuurde woning), dat staat in de wet. (...) Ik had het gevoel dat deze zaak aanhangig was gemaakt door een advocaat die er zelf helemaal niet in geloofde. (Zaak 86)

4.3 HET DOEL VAN DE RECHTER EN DE IN HET BEPROEVEN VAN EEN SCHIKKING GESTOKEN ENERGIE

We hebben na afloop van de zitting aan de rechters gevraagd op een zevenpuntschaal aan te geven hoeveel energie zij in het beproeven van een schikking hebben gestoken. Wij wijzen erop dat het gaat om zelfrapportages; de rechters rapporteren hun subjectieve beleving van de door hen erin gestoken energie. De 96 respondenten bleken aan zeven punten niet voldoende te hebben, want zij zetten regelmatig een kruisje tussen de zeven getallen op die schaal in. Omdat er in grafiek 16 dan geen inzichtelijk overzicht zou ontstaan, hebben we de ‘halve waarden’ toegevoegd aan het naast hogere hele getal. Een kruisje tussen de 3 en de 4 op de schaal hebben we dus geteld als een kruisje bij 4.

Het midden van de zevenpuntsschaal ligt op 4. Dat midden is achttien keer (18.8%) aangekruist. Het valt op dat 41 keer (42.7%) een kruisje is gezet boven dat midden en 37 keer (38.5%) eronder. Uit de grafiek komt naar voren dat het energieniveau per zitting maximaal uiteen kan lopen – de hele zevenpuntsschaal is benut door de respondenten samen. Maar ook blijkt dat de antwoorden over de gepercipiëerde energie vrij gelijkmatig verdeeld zijn.³

Grafiek 16 De door de rechters gemelde mate van energie die zij staken in het beproeven van een schikking

We hebben deze gegevens gecombineerd met de voorafgaand aan de zitting gegeven reacties op de aan de rechters voorgelegde stelling ‘Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing’. Van de 95 rechters die antwoord gaven op de stelling over het nastreven van een oplossing, hebben er twee het energieniveau niet aangekruist na de zitting. Het levert de volgende tabel op.

³ Een nagenoeg gelijke verdeling vond Van der Linden in haar onderzoek. Zij komt op een zevenpuntsschaal op 38.6% (de antwoorden op het niveau 1, 2 en 3), 18.7% (de antwoorden op niveau 4) en 42.7% (de antwoorden op niveau 5, 6 en 7). Zie J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010, p. 62.

Tabel 17 De door de rechters gemelde mate van energie die zij staken in het beproeven van een schikking, verdeeld naargelang hun streven naar een oplossing

Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing (n = 93) ⁴	zelf ervaren energieniveau op een zevenpuntsschaal						
	1	2	3	4	5	6	7
zeer eens (9)	0	1	0	1	2	3	2
eens (52)	4	4	10	10	10	11	3
beetje eens/beetje oneens (25)	4	3	4	6	6	2	0
oneens (7)	1	3	0	1	2	0	0

Elke regel toont eerst het antwoord voorafgaande aan de zitting op de stelling ('Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing'). Dan volgt het aantal antwoorden dat na de zitting is gegeven bij de (oplopende) energieniveaus. Als een bepaald energieniveau niet is gerapporteerd, lieten we het hokje leeg. Het antwoord 'zeer oneens' is op de stelling door niemand gegeven. Daarom is dit antwoord niet in de tabel opgenomen.

Hoewel het door de vele cijfers in de tabel misschien niet meteen opvalt, blijkt er een verband te bestaan: naarmate rechters positiever waren in hun reactie op de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing', hebben zij meer energie gestoken in het beproeven van een schikking. Dit verband is statistisch (sterk) significant.⁵

4.4 ANDERE FACTOREN DIE HET ENERGIELEVELAU BEÏNVLOEDEN

Hoewel er een statistisch significant verband is tussen de opstelling van de rechter voorafgaand aan de zitting tegenover het beproeven van een schikking en de daarin op de zitting gestoken energie, ligt het voor de hand dat wat er op de zitting gebeurt dit energieniveau beïnvloedt. Daarom hebben we na de zitting de rechters gevraagd

⁴ Twee antwoorden ontbreken en vijf formulieren zijn nooit ingevuld.

⁵ Pearson, $r = .326$, $N = 95$, $p = .001$. Hierbij geeft N het aantal antwoorden van de rechters weer, r staat voor de correlatie en p staat voor de kans dat de uitkomst op toeval berust. Een r-waarde van .326 staat voor een 'matige correlatie' en het gegeven dat het getal positief is, laat zien dat méér schikkingsgerichtheid leidt tot méér energie. In onze berekeningen kregen we een negatieve score, maar dat komt omdat we in onze dataverwerking de gegevens per abuis 'omgekeerd' hebben gecodeerd. Bij de r-waarden die we verder in dit rapport presenteren, brengen we dezelfde correctie aan. Uit het getal bij p blijkt dat hier een tiende procent kans is dat dit verband toevallig is. Wij kozen voor 5% als grens voor significantie, een hoger percentage laat zien dat de uitkomst te veel op toeval zou kunnen berusten om van statistische significantie te spreken. In de tekst van dit rapport zullen we ook wel de term 'marginaal significant' gebruiken, maar slechts als indicatie. Met een 'marginaal significant' verband bedoelen we dan dat de kans meer dan 5% maar minder dan 10% is dat de uitkomst op toeval berust. Een enkele keer, weer uitsluitend als indicatie, gebruiken we de term 'sterk significant', als de toevallskans 1% of kleiner is.

in te vullen of zij door twintig door ons geformuleerde factoren meer, evenveel of minder energie hebben gestoken in het beproeven van een schikking. De rechters konden antwoord geven bij alle factoren die zij relevant vonden en de rest overslaan. Als zij nog andere factoren wilden vermelden, was daartoe ook gelegenheid.⁶ De aantallen zijn te klein om statistische berekeningen mee uit te voeren, maar geven niettemin een interessant inzicht.

De interessante antwoorden zijn vooral die waaruit blijkt dat een factor rechters tot minder of juist meer inspanning heeft gebracht. In tabel 18 geven we een overzicht van de top 10 van factoren die de rechterlijke energie bij het beproeven van een schikking hebben beïnvloed.⁷ Dat doen we in volgorde van het aantal keren dat deze antwoorden zijn gegeven.

Tabel 18 De top 10 van factoren die in negatieve of in positieve zin invloed uitoefenden op de energie die de rechter stak in het beproeven van een schikking

Factor	aantal	%⁸
1. Mijn verwachting voor de zitting dat een regeling erin zat	43	46.7
2. Het soort zaak (het rechtsgebied)	31	33.7
3. De mate waarin partijen nog met elkaar verbonden waren	31	33.7
4. De niet-juridische belangen van partijen bij een regeling	30	32.6
5. Mijn idee of een vonnis het probleem zou oplossen	28	30.4
6. De mate waarin de standpunten van partijen uiteenlagen	28	30.4
7. De mate waarin partijen zich redelijk en coöperatief opstelden	26	28.3
8. De mate waarin advocaten zich redelijk en coöperatief opstelden	22	23.9
9. De te verwachten duur van de verdere rechtszaak	20	21.7
10. Het aantal partijen dat mij vroeg hen te helpen bij het beproeven van een schikking	19	20.7

Een van de belangrijke vragen in dit onderzoek is of en hoe rechters op de zitting aandacht geven aan iets anders dan het geschil, namelijk aan (wat wij hebben genoemd) het onderliggende conflict. Dat kan natuurlijk alleen als de rechters om te beginnen oog hebben voor de mogelijke aanwezigheid van iets ‘onder de oppervlakte’. In dat verband vallen de factoren op de plaatsen 3 tot en met 5 in de top 10 bijzonder op. Dat zijn: ‘De mate waarin partijen nog met elkaar verbonden waren’, ‘De niet-juridische belangen van partijen bij een regeling’ en ‘Mijn idee of een

6 Zie de bijlagen, Document ‘13. Vragenlijst voor de rechter na de zitting’, vraag 4.

7 Antwoorden op de open vraag naar nog andere factoren zijn 22 keer gegeven, waarbij het antwoord zeven keer naadloos paste in een van de door ons genoemde andere categorieën. De inhoud van de antwoorden is te verschillend om de categorie ‘Eigen antwoord’ op te nemen in de top 10.

8 $N = 92$. Er ontbreekt één vragenlijst en niet alle rechters hebben deze vraag in de vragenlijst ingevuld.

vonnis het probleem zou oplossen'. Al deze factoren gaan over dat onderliggende: belangen bij partijen die niet aan de rechter ter beslissing zijn voorgelegd, maar die wel van invloed zijn op hun verhouding. Uit de aanwezigheid van deze factoren in de bovenste helft van de top 10 van gegeven antwoorden blijkt dat de rechters die in ons onderzoek participeerden er zeer regelmatig blij van geven oog te hebben voor een eventueel conflict.

Tabel 18 laat niet zien in welke richting het energieniveau werd beïnvloed. De vragenlijst bood de mogelijkheid tot veel keuzes. Rechters konden bijvoorbeeld bij de factor 'De mate waarin partijen zich redelijk en coöperatief opstelden' kiezen uit 'zeer/gemiddeld/weinig' om vervolgens in te vullen of zij daardoor 'meer/minder/evenveel' energie hadden besteed aan het beproeven van een regeling. In de antwoorden zijn evenredige verbanden te zien. Er waren dus rechters die invulden minder energie te hebben gestoken in het beproeven van een regeling, omdat partijen zich volgens hen weinig coöperatief opstelden, en rechters die invulden meer energie in het beproeven van een regeling te hebben gestoken, omdat partijen zich volgens hen zeer coöperatief opstelden. Die antwoorden geven dezelfde richting aan: naarmate de opstelling van partijen meer coöperatief is, neemt het energieniveau bij de rechter toe. Als we alleen acht slaan op de antwoorden waarin rechters invullen dat de factor niet gemiddeld was (maar 'meer' of 'minder') en tegelijk dat hun energieniveau werd beïnvloed (dus niet 'evenveel'), dan krijgen we de richting in de antwoorden in beeld.

In tabel 19 hebben we de top 9 van deze antwoorden samengebracht.⁹ Het zijn dezelfde factoren als in tabel 18 en ook hun volgorde is door ons gelijk gehouden. De factoren zijn iets anders genoemd, omdat dit de leesbaarheid van tabel 19 ten goede komt.¹⁰

De tabel moet bij elke factor zo begrepen worden dat naarmate een factor zich minder voordeed er ook minder energie in het beproeven van een schikking gestoken is door de rechter en naarmate een factor zich meer voordeed er meer energie in gestoken is door de rechter, een evenredig verband dus. Nog steeds geldt dat de subjectieve beleving van de rechters bepaalt hoe zij de aanwezigheid van een factor waardeerden en waar zij het kruisje zetten op de zevenpuntsschaal van de energie.

9 De factor 'Het soort zaak' laat zich op deze manier niet indelen. Daarop gaan we in in tabel 20.

10 Zie J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010. Daarin is op een wat andere wijze ook ingegaan op deze factoren. Haar lijst van factoren is niet helemaal gelijk aan de onze. Zie haar proefschrift p. 280 en 281.

Tabel 19 De top 9 van factoren die de rechter meer energie deden steken in het beproeven van een schikking

factor	aantal	% ¹¹
1. De verwachting voor de zitting of een regeling erin zat	31	33.7
2. De verbondenheid tussen partijen	29	31.5
3. De niet-juridische belangen van partijen bij een regeling	28	30.4
4. Het idee dat een vonnis het probleem niet zou oplossen	27	29.3
5. Het uiteenlopen van de standpunten van partijen	20	21.7
6. De redelijke en coöperatieve opstelling van partijen	17	18.5
7. De redelijke en coöperatieve opstelling van advocaten	13	14.1
8. De verwachte duur van de verdere rechtszaak	16	17.4
9. Het aantal partijen dat vroeg de rechter te helpen bij een schikking ¹²	16	17.4

We zien in tabel 19 dat nog steeds de factor van de verwachting vooraf het vaakst effect heeft. Dat kwam ook al naar voren in het statistisch significante verband tussen de antwoorden van de rechters voorafgaande aan de zitting op de stelling ‘Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing’ en de energie die zij in het beproeven van een regeling staken.

Verder vallen de drie daarna genoemde factoren op. Deze moeten net als de andere factoren aldus begrepen worden dat rechters minder energie steken in het beproeven van een schikking als deze factoren naar hun idee minder spelen en meer energie als zij naar hun idee meer spelen. Bij tabel 18 werd geconcludeerd dat de rechters die in ons onderzoek participeerden duidelijk oog hebben voor een eventueel conflict. En op basis van tabel 19 concluderen wij dat deze rechters meer hun best doen voor een regeling als zij menen dat er een conflict speelt.¹³

¹¹ N = 92.

¹² Hier hebben wij het aantal malen vermeld dat rechters invulden dat zij meer energie in een regeling staken, omdat beide partijen om hulp vroegen, én dat zij minder energie in een regeling staken, omdat geen van beide partijen om hulp vroegen.

¹³ Zie J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010, p. 63 e.v. Zij vroeg niet naar de factoren die op 2 en 3 in onze top 9 staan, maar trok wel conclusies op basis van het soort geschil over de verbondenheid tussen partijen en de invloed daarvan op de actieve opstelling van de rechter. Naar de factor op plaats 4 vroeg zij wel expliciet. De verbondenheid tussen partijen en het idee van de rechter dat een vonnis het probleem niet zou oplossen, kwamen in haar onderzoek ex aequo op de zesde plaats qua invloed, samen met de mate waarin de advocaten zich redelijk en coöperatief opstelden. Deze factoren werden nog voorafgegaan door (in volgorde): 1. De mate waarin partijen zich redelijk en coöperatief opstellen (bij ons op 6), 2. De mate waarin de standpunten van partijen van elkaar verwijderd zijn (bij ons op 5), 3. De hoogte van de vordering (bij ons niet in de top 9, maar wel constateerden wij dat zaken met een kleiner belang vaker worden geregeld, zie hoofdstuk 3), 4. De verwachting van de rechter voor de zitting of een regeling erin zat (bij ons op 1), 5. De verwachte duur van de verdere rechtszaak (bij ons op 8).

Dan is er nog iets bijzonders aan de hand met drie andere factoren. Het gaat om ‘Het uiteenlopen van de standpunten van partijen’, ‘De redelijke en coöperatieve opstelling van partijen’ en ‘De redelijke en coöperatieve opstelling van advocaten’. Het aantal keren dat ‘omgekeerd evenredig’ is geantwoord bij deze factoren is: acht, zes en zes.¹⁴ Deze rechters steken juist meer energie in het beproeven van een schikking als de standpunten van partijen verder uiteenlopen, dan wel hun opstelling of die van de advocaten weinig coöperatief is. Dat lijkt duidelijk te maken te hebben met hun beroepsopvatting, zoals die naar voren kwam uit de algemene interviews met hen. Als zij menen dat een schikking het nastreven waard is, dan streven zij die na, ook als partijen of de advocaten niet (meteen) happig daarop zijn of als er een groot verschil in standpunten moet worden overbrugd.

Dan geven we in tabel 20 weer hoe de antwoorden zijn te verdelen over de rechtsgebieden in de 31 gevallen dat rechters in de vragenlijst invulden dat het rechtsgebied van invloed was op de energie die zij in de schikking staken.

Daarbij vallen twee dingen op. We hebben in ons onderzoek onderscheid gemaakt tussen elf rechtsgebieden en als twaalfde een rubriek ‘overig’ gehanteerd. Zie daarvoor tabel 3 in hoofdstuk 3. Slechts vijf daarvan worden door rechters genoemd als van invloed op hun energie. Zes andere door ons onderscheiden soorten zaken, waaronder die over familierecht en over ontplofte samenwerkingsverbanden, doen niets met deze energie. En dat geldt ook voor de ‘overige’ rechtsgebieden die in vijf rechtszaken aan de orde waren. Het tweede dat opvalt is dat de richting van de energiebeïnvloeding verschilt. Sommige rechters steken meer energie in een schikking en andere juist minder bij hetzelfde rechtsgebied. De aantallen zijn klein, dus het zegt niet veel meer dan dat professionals zo hun voorkeuren hebben.¹⁵

14 Bij de andere zes factoren kwamen die omkeringen nauwelijks voor: samen maar drie keer.

15 Zie J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010, p. 64. Zij komt tot wat eenduidiger bevindingen op basis van 59 genoteerde antwoorden. Haar conclusie is dat de rechter actiever is als partijen een persoonlijke relatie hebben (boedelverdeling, burens, nalatenschappen) en als emoties een rol spelen (letselschade). De persoonlijke relaties als factor noteerden wij ook, maar wij kunnen op basis van de door de rechters ingevulde vragenlijsten geen verbinding leggen met het rechtsgebied.

Tabel 20 Rechtsgebied en energie

rechtsgebieden	meer energie	minder energie
burenrecht	8	3
huurrecht	3	6
arbeidsrecht	3	0
aanneming van werk	4	2
onrechtmatige daad	1	1

We benadrukken dat minder of meer energie (in tabel 19 en 20) slechts richtingen zijn en niet heel veel zeggen over het (zelfervaren) energieniveau. Het is immers goed denkbaar dat een rechter invult minder energie gestoken te hebben in het beproeven van een schikking, terwijl deze rechter op de zevenpuntsschaal van het (zelfervaren) energieniveau desondanks bijvoorbeeld 4 aankruist.

Ten slotte staan we stil bij de open antwoorden die rechters in 22 gevallen gaven. Daarvan waren er zestien anders dan de antwoorden die zij bij dezelfde vraag konden geven bij de door ons aangereikte alternatieven. Als redenen om meer energie te steken in het beproeven van een schikking zijn vier factoren genoemd, elk één keer: de onzekere uitkomst van de procedure¹⁶, hoge kosten die de procedure nog zou meebrengen¹⁷, de betalingsonmacht van gedaagde versus het belang dat eiser toch iets zou ontvangen¹⁸ en de onrechtvaardigheid (in de ogen van de rechter) van de juridisch waarschijnlijk onvermijdelijke uitkomst van de zaak.¹⁹

Als factoren om minder energie te steken in het beproeven van een schikking zijn het principiële karakter van het geschil en de onwil van (een van) partijen om te regelen het vaakst genoemd, samen zeven keer.²⁰ Tot minder energie leidden ook de volgende vier factoren, die allemaal één keer zijn genoemd: de waarschijnlijke uitkomst van de zaak (eiser wint)²¹, de onzekere uitkomst van de zaak (kan gedaagde iets bewijzen?)²², tijdgebrek²³ en dat partijen erg boos op elkaar waren.²⁴

16 Zaak 38.

17 Zaak 16.

18 Zaak 36.

19 Zaak 02.

20 Zaak 23, Zaak 43, Zaak 51, Zaak 61, Zaak 78, Zaak 79 en Zaak 88.

21 Zaak 30.

22 Zaak 81.

23 Zaak 92.

24 Zaak 22.

4.5 DE DOELEN VAN DE RECHTER EN DE AANTALLEN GEOBSERVEERDE SCHIKKINGSINTERVENTIES

4.5.1 Soorten schikkingsinterventies

Alle zittingen die wij in ons onderzoek hebben betrokken, hebben wij bijgewoond. We hebben er ook geluidsopnames van gemaakt. Dat stelde ons in staat nauwkeurig te noteren welke acties we van de rechter hebben gezien die voor een schikking van belang konden zijn. Deze acties noemen we ‘schikkingsinterventies’.²⁵ We hebben daarbij een driedeling gehanteerd.

In de eerste plaats zijn er interventies die gericht zijn op het op gang brengen, het aan de gang houden of het afronden van het schikkingsproces. Denk aan teksten als ‘Wilt u praten over een regeling?’, ‘Heeft het zin nog verder te spreken?’ (nadat partijen zonder schikking van de gang terugkomen), ‘Als u er zo tegen aankijkt, denk ik dat we naar een vonnis toe moeten’.

Deze interventies kunnen zich vanzelfsprekend in zeer veel varianten voordoen, van vaag (‘Ja, ... en nu?’) tot concreet (‘Ik heb nog een voorstel dat misschien iets voor u is’) en van terughoudend (‘U heeft waarschijnlijk al voor deze procedure onderhandeld, dat heeft nu zeker geen zin meer?’) tot dwingend (‘U gaat hier niet weg zonder regeling’).

Deze schikkingsinterventies hebben we procesinterventies genoemd, omdat ze zijn gericht op het proces van het schikken.

In de tweede plaats zijn er interventies die partijen (kunnen) helpen bij het bepalen van hun onderhandelingspositie en -strategie, of ruimer: die van invloed (kunnen) zijn op de inhoud van de schikkingsonderhandelingen of op het nadenken door een partij over een regeling. Deze schikkingsinterventies hebben we inhoudelijke interventies genoemd, omdat zij van belang (kunnen) zijn voor de inhoud van (de onderhandelingen over) een schikking. Het bekendste voorbeeld is het voorlopig oordeel: de voorlopige visie van de rechter op onderdelen van het geschil is van belang voor de onderhandelingspositie van partijen. Voorlopige oordelen zelf zijn er in aardig wat varianten. Het oordeel kan impliciet gegeven worden (bijvoorbeeld

25 Voor de goede orde vermelden we dat het woorddeel ‘interventie’ erop zou kunnen wijzen dat de rechter intervenueert in een al op gang gekomen schikkingsgesprek van partijen. Die interpretatie is echter beperkter dan wij het begrip bedoelen. Ook interventies van de rechter die plaatsvinden om het schikkingsgesprek op gang te brengen, tellen we mee. En dat geldt ook voor interventies die wel van belang zijn voor een schikking, terwijl het gesprek over de schikking veel later in de zitting pas begint.

door een gelaatsuitdrukking die laat zien dat de rechter het niet eens is met een bepaald verweer). Als het expliciet wordt gegeven, kan dat desgevraagd gebeuren, maar ook ongevraagd. Het oordeel kan gaan over alles wat partijen verdeeld houdt, of over slechts een gedeelte daarvan. Het kan neerkomen op het afwijzen of honoreren van bepaalde juridische argumenten, het kan gaan over bewijslastverdeling of andere tussenstappen in het proces (zoals een deskundigenbericht). Maar het kan ook direct zien op de uitkomst: het afwijzen of toewijzen van bepaalde of zelfs alle eisen. Daarnaast kan het voorlopig oordeel met veel of juist met weinig slagen om de arm worden gegeven. Denk verder aan de kracht van herhaling van het voorlopig oordeel: als drie keer op één zitting hetzelfde voorlopig oordeel wordt gegeven (wat voorkomt), dan heeft dit allicht meer effect dan als het maar één keer wordt gegeven.

Naast het voorlopig oordeel in allerlei varianten zijn er andere inhoudelijke interventies. Denk aan het schetsen van het vervolg van de procedure in termen van kosten, tijd en psychische belasting. Maar denk ook aan eigen schikkingssuggesties die een rechter kan doen, het meegeven van een bandbreedte in bedragen waaraan partijen zich kunnen vasthouden bij onderhandelingen op de gang, het advies het resterende verschil in onderhandelingsuitkomst te delen en het advies aan één partij om nog een stap te zetten of om het aanbod van de ander te aanvaarden.

In de derde plaats zijn er interventies die zien op het onderliggende conflict. Dit begrip moet breed worden geduid, we verwijzen naar hoofdstuk 1.²⁶ Het gaat, kort gezegd, om alle vormen van onenigheid tussen partijen waarover in het vonnis niet kan worden beslist, hetzij omdat de onenigheid niet-juridisch is, hetzij omdat de onenigheid niet ter beslissing is voorgelegd. Deze schikkingsinterventies hebben we conflictinterventies genoemd.

Voor het schrijven van het vonnis hebben rechters al deze informatie niet nodig. Ze kunnen er per definitie niet over oordelen. Dat zij er toch aandacht aan besteden, hebben wij daarom geduid als gericht op het doel een schikking te beproeven. Het conflict kan immers (sterk) van invloed zijn op de wil om te regelen. We geven twee voorbeelden. Het eerste gaat over een niet-juridisch punt van conflict: als een partij

26 Daar is te lezen: 'Van het begrip "conflict" bestaan veel definities. Als een conflict voor de rechter wordt gebracht, is het in juridische vorm gegoten: de casus, de juridische interpretatie daarvan en de eis die daarop is gebaseerd. Het op deze manier vormgegeven conflict wordt in dit onderzoek "het geschil" genoemd. Juristen zijn getraind om het geschil als een casus te beschrijven. Het onderliggende conflict is niet altijd als een casus te beschrijven. Maar het is een misverstand te denken dat er in die gevallen alleen een geschil is, want zodra er sprake is van niet (meteen) te verenigen belangen die niet in het geschil zelf ter beslissing zijn voorgelegd, is er al een conflict achter of naast het geschil. De ontwikkeling in de praktijk van de comparitie na antwoord is dus dat de rechter oog heeft voor conflictoplossing naast geschilbeslechting.' In de kern komt het er dus op neer dat een conflict groter is dan het juridische geschil, maar dit geschil wel omvat.

zich beledigd voelt, kan het door de rechter aansturen op een excuus op de zitting die partij helpen om te willen nadenken over een regeling. Het tweede voorbeeld gaat over een juridisch punt van conflict: als de rechter in een verdelingszaak²⁷ het gesprek over de omgangsregeling die niet is voorgelegd, bevordert, kan dat helpen een regeling te bereiken over (ook) de wél voorgelegde verdeling.

Samengevat: wij onderscheiden de schikkingsinterventies van rechters in procesinterventies, inhoudelijke interventies en conflictinterventies.

4.5.2 *Het doel van de rechter en de aantallen schikkingsinterventies*

Wij veronderstelden dat als rechters zich ten doel stellen een schikking op de zitting te beproeven, het aantal schikkingsinterventies zou toenemen. We veronderstelden ook dat als het aantal schikkingsinterventies toe zou nemen, de kans op een schikking groter werd. Partijen krijgen dan immers meer aanwijzingen hoe de rechter over de zaak denkt. Daarbij was een verdere veronderstelling dat de drie door ons onderscheiden typen interventies niet allemaal hetzelfde effect zouden sorteren. We veronderstelden dat inhoudelijke interventies tot meer schikkingen zouden leiden; van de andere twee typen hadden wij eigenlijk geen idee hoe we het effect ervan moesten inschatten.

Voordat we op de verschillende typen interventies ingaan, geven we eerst een overzicht van de aantallen interventies die we observeerden. We merken op dat we elke interventie afzonderlijk hebben geteld. Dus als een voorlopig oordeel over de bewijslastverdeling eerst impliciet werd gegeven bij het bespreken van de inhoud van de zaak (tijdens de informatiefase in de zitting) en daarna expliciet nadat om een voorlopig oordeel werd gevraagd (in de schikkingsfase van de zitting), dan zijn dat in onze telling twee interventies, ook al houdt het oordeel precies hetzelfde in. En een in één keer gegeven voorlopig oordeel over twee onderwerpen (bijvoorbeeld over een beroep op dwaling bij punt A en meteen aansluitend over bewijslastverdeling bij punt B) telden we als twee interventies, omdat zij allebei en afzonderlijk van belang kunnen zijn voor partijen bij het bepalen van hun (onderhandelings) positie. Zo deden we het niet alleen bij de inhoudelijke interventies, maar ook bij de conflictinterventies en de procesinterventies.

²⁷ Deze zaken worden bij dagvaarding aangebracht, ook als de partners niet gehuwd waren en geen geregistreerd samenlevingscontract hadden. In sommige rechtbanken worden die zaken behandeld door de civiele rechter en niet door de familierechter. Daardoor zijn dergelijke zaken ook in het onderzoek door ons geobserveerd.

De aantallen interventies in honderd zittingen zijn de volgende. Alle soorten schikkingsinterventies samen: 1272. Deze kwamen in alle zittingen voor, zodat het gemiddelde per zitting 12,7 schikkingsinterventies is geweest. Procesinterventies: 553. Deze kwamen in 97 zittingen voor, zodat het gemiddelde per zitting met deze soort interventies 5,7 is geweest. Inhoudelijke interventies: 533. Deze kwamen in 89 zittingen voor, zodat het gemiddelde per zitting met deze soort interventies 6,0 is geweest. Conflictinterventies: 186. Deze kwamen in 60 zittingen voor, zodat het gemiddelde per zitting met deze soort interventies 3,1 is geweest.

Omdat de frequentie van de interventies verschilt, is het nodig een wat andere schaalverdeling aan te houden bij de tabellen waarin we de interventies weergeven. We hebben gekozen voor vier verschillende tabellen.

Tabel 21 gaat over aantallen schikkingsinterventies per zitting. We hebben deze aantallen gegroepeerd in vijftallen en daarbij steeds genoteerd in hoeveel zittingen we dit gegroepeerde aantal schikkingsinterventies zagen. Uit de tabel blijkt dat in geen enkele zitting het aantal schikkingsinterventies nul was. Verder blijkt dat in 73 zittingen het aantal interventies 1-15 is geweest, waarbij 6-10 interventies het meest voorkomen. Het aantal zittingen met meer dan vijftien interventies is duidelijk kleiner, maar toch waren er nog elf zittingen waarin we meer dan 25 interventies konden noteren. De top bestaat uit twee zittingen met 39 en 44 interventies. Vanzelfsprekend konden wij al onze honderd geobserveerde zittingen in deze tabel opnemen. De absolute aantallen zijn daardoor gelijk aan de procentuele aantallen.

Het aantal procesinterventies zegt overigens niet alles over de duur van de schikkingsfase in de rechtszaal. Dat komt omdat inhoudelijke interventies als voorlopige oordelen al tijdens de informatiefase kunnen worden gegeven²⁸, terwijl conflictinterventies ook tijdens de fase aan het begin van de zitting waarin de belangenvraag wordt gesteld aan de orde kunnen zijn, of ergens in de informatiefase.²⁹ Maar in grote lijnen duurt de schikkingsfase langer naarmate het aantal schikkingsinterventies toeneemt.

28 In Zaak 25 stuurde de rechter niet aan op een schikking, maar op een vonnis. Niettemin gaf zij tijdens de informatiefase een aantal voorlopige oordelen, waarschijnlijk om de verwachtingen van partijen over de uitkomst van de zaak in het latere vonnis te managen. Daardoor telden de schikkingsinterventies op tot negen, terwijl er tijdens de zitting helemaal geen schikkingsfase was.

29 In Zaak 59 was sprake van zo'n zitting, waardoor het aantal schikkingsinterventies optelde tot 33, terwijl de schikkingsfase zelf maar zes minuten duurde.

Tabel 21 *Frequentie van zittingen ingedeeld op basis van het totaal aantal schikkings-interventies (in vijftallen)*

het aantal interventies in vijftallen	in hoeveel zittingen kwamen die voor
0	0
1-5	21
6-10	32
11-15	20
16-20	9
21-25	7
26-30	4
31-35	5
36 en meer	2

Tabel 22 gaat over het totaal aantal inhoudelijke interventies per zitting. Ook hier gaat het weer om honderd zittingen, waardoor de absolute aantallen in de tweede kolom gelijk zijn aan de percentages. We hebben deze aantallen interventies in de eerste kolom gegroepeerd in drietallen. In de tabel hebben we weergegeven in hoeveel zittingen deze (gegroepeerde) aantallen interventies voorkwamen. Het vaakst komt de frequentie 1-6 voor. Dat was in 61 zittingen zo. Het aantal zittingen met tien of meer inhoudelijke interventies is duidelijk kleiner, maar bij zes zittingen hebben we toch nog zestien of meer inhoudelijke interventies genoteerd.

Tabel 22 *Frequentie van zittingen ingedeeld op basis van het aantal inhoudelijke interventies (in drietallen)*

het aantal inhoudelijke interventies (in drietallen)	in hoeveel zittingen kwamen die voor
0	11
1-3	33
4-6	28
7-9	14
10-12	4
13-15	4
16-18	3
18-21	2
22 en meer	1

In tabel 23 gaat het over conflictinterventies. Die komen minder voor dan inhoudelijke interventies, reden om deze aantallen niet te groeperen. In de tabel hebben we weergegeven in hoeveel zittingen deze aantallen interventies voorkwamen. Ook nu gaat het weer om in totaal honderd zittingen. Het absolute aantal zittingen in de

tweede kolom is daarom is gelijk aan het percentage. Duidelijk is dat deze interventies, hoewel er meer aandacht is voor het conflict dan pakweg tien jaar geleden, nog steeds weinig voorkomen. In 75 zittingen nul tot twee keer. Wij wijzen erop dat ook bij twee interventies er haast geen sprake geweest kan zijn van een gesprek over het onderliggende, of hoogstens een heel korte interactie met één partij. In hoofdstuk 6 gaan we hierop dieper in.

Tabel 23 Frequentie van zittingen ingedeeld op basis van het aantal conflictinterventies

het aantal conflictinterventies	in hoeveel zittingen kwamen die voor
0	40
1	17
2	18
3	9
4	6
5	1
6	6
7	0
8	1
9	0
10 en meer	2

In tabel 24 hebben we ten slotte de procesinterventies weergegeven. Ook hier gaat het weer om honderd zittingen, waardoor de absolute aantallen in de tweede kolom gelijk zijn aan de percentages. We hebben deze aantallen interventies in de eerste kolom gegroepeerd in drietallen. In de tabel hebben we weergegeven in hoeveel zittingen deze (gegroepeerde) aantallen interventies voorkwamen. Het vaakst komt de frequentie 1-6 voor, samen in 71 zittingen. Zestien of meer procesinterventies noteerden wij bij zes zittingen. Houd daarbij in gedachten dat de opening van de schikkingsfase met een vraag als ‘Wilt u nog over een schikking nadenken?’ en de sluiting ervan met een vaststelling als ‘Dan constateer ik dat een schikking er niet inzit en we naar een vonnis toegaan’ door ons als twee procesinterventies zijn geteld. Het aantal van tussenliggende interventies zouden richting moeten geven aan het gesprek over een schikking. Bij een aantal tot drie procesinterventies heeft er dus niet of nauwelijks een gesprek over schikken plaatsgevonden. Het verband tussen deze lage aantallen en de uitkomst van de zitting (vonnis, schikking, werkafpraak) ligt voor de hand: voortprocederen. Ook daarop gaan we in dit hoofdstuk nog in, zie paragraaf 4.6.

Tabel 24 Frequentie van zittingen ingedeeld op basis van het aantal procesinterventies (in drietallen)

het aantal procesinterventies (in drietallen)	in hoeveel zittingen kwamen die voor
0	3
1-3	40
4-6	31
7-9	10
10-12	5
13-15	5
16-18	5
19 en meer	1

Als we vervolgens een verband leggen tussen de 95 antwoorden van de rechters op de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing' en de aantallen schikkingsinterventies tijdens die 95 zittingen van die rechters, dan krijgen we tabel 25 hieronder. We roepen in herinnering dat geen van de rechters 'zeer oneens' bij deze stelling heeft ingevuld. Die regel laten we daarom weg in de tabel.

De tabel moet aldus worden gelezen, bijvoorbeeld op de tweede regel met getallen, dat wij 683 schikkingsinterventies hebben geteld op de (uiteraard 53) zittingen van de 53 rechters die bij de stelling 'eens' hebben ingevuld, wat neerkomt op een gemiddelde van 12,89 interventies per zitting.

Uit de gegevens is af te leiden dat het gemiddelde aantal schikkingsinterventies kleiner wordt naarmate rechters de stelling negatiever beantwoorden. Het verschil tussen de groepen die het met de stelling 'eens' zijn en het met stelling een 'beetje eens/beetje oneens' zijn, is echter klein: allebei gemiddeld ruim twaalf schikkingsinterventies. Het verschil tussen de groepen 'eens' en 'oneens' is heel duidelijk, maar die groepen zijn in aantallen rechters klein. Het verschil bij de inhoudelijke interventies is ook al klein en dat geldt dan ongeacht het antwoord op de stelling. Sterker nog, degenen die het met die stelling oneens waren, plegen gemiddeld meer inhoudelijke interventies dan de groepen die het met de stelling (zeer) eens waren. Kijken we echter naar de conflictinterventies dan is hier een hoger aantal interventies te zien naargelang de rechters het met de stelling meer eens waren. Bij de procesinterventies ontlopen de middelste twee groepen elkaar weer weinig, terwijl het verschil tussen 'eens' en 'oneens' groot is, maar vanzelfsprekend zijn ook hier die laatste twee groepen klein.

Van al deze samenhangen is het verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal conflictinterventies (sterk) statistisch significant, terwijl het verband (de correlatie) ‘matig’ is.³⁰ Het verband tussen het antwoord op de stelling en het totaal aantal schikkingsinterventies is (marginaal) significant.³¹ Dat geldt ook voor het verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal procesinterventies.³² In beide gevallen is de correlatie laag. Het verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal inhoudelijke interventies is uiteraard zichtbaar in de tabel, maar niet statistisch significant.³³

Tabel 25 Rechter zoekt oplossing en aantallen schikkingsinterventies per type

antwoord bij de stelling of de rechter op zoek gaat naar een oplossing	alle schikkings- interventies		inhoudelijke interventies		conflict- interventies		proces- interventies	
	totaal	gem.	totaal	gem.	totaal	gem.	totaal	gem.
zeer eens (9)	158	17.55	46	5.11	31	3.44	81	9.00
eens (53)	683	12.89	273	5.15	124	2.34	286	5.40
beetje eens/beetje oneens (26)	320	12.31	150	5.77	18	0.69	152	5.85
oneens (7)	61	8.71	37	5.29	4	0.57	20	2.86

Als het antwoord van de rechters op de stelling ‘Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing’ van invloed is op zowel de zelfervaren energie als op de aantallen interventies, ligt het voor de hand dat er ook een correlatie bestaat tussen de energie en de aantallen. Dat blijkt bij doorrekening zo te zijn: hoe meer energie rechters ervaren in het beproeven van een schikking te hebben gestoken, hoe groter het door ons geobserveerde aantal schikkingsinterventies is dat zij hebben gepleegd.³⁴

4.6 ENERGIENIVEAU, AANTALLEN INTERVENTIES EN UITKOMST

We vatten het voorgaande samen. Er blijkt een (sterk) significant verband te zijn tussen het voor de zitting gegeven antwoord van rechters op de stelling ‘Ikzelf zou

30 $r = .305$, $N = 95$, $p = .003$. De p-waarde laat zien dat er maar drie promille kans is dat deze uitkomst op toeval berust. Er is in de terminologie van de statistiek sprake van een ‘matige correlatie’. Dat volgt uit de r-waarde. Van $r = .10$ tot $r = .29$ spreekt men van een ‘lage’ correlatie. Van $r = .30$ tot $r = .49$ spreekt men van een ‘matige’ correlatie. Van $r = .50$ tot $r = 1$ spreekt men van een ‘hoge’ correlatie. In hoofdstuk 6 en 8 gaan we verder op de conflictinterventies in.

31 $r = .174$, $N = 95$, $p = .091$. Er is sprake van een lage correlatie. Er is ruim 9% kans dat deze uitkomst op toeval berust.

32 $r = .187$, $N = 95$, $p = .070$. Er is sprake van een lage correlatie. Er is 7% kans dat deze uitkomst op toeval berust.

33 $r = -.037$, $N = 95$, $p = .723$. De kans dat de uitkomst toevallig is, is dus meer dan 72%.

34 $r = .555$, $N = 96$, $p = .000$. De getallen laten een (sterk) significant verband zien, terwijl er sprake is van een hoge correlatie.

graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing' en hun na de zitting zelfgerapporteerde energieniveau dat zij staken in het beproeven van een schikking. Naarmate rechters positiever antwoordden op de stelling nam het energieniveau toe. Ook is er een correlatie tussen die energie en het aantal schikkingsinterventies.

In dezelfde richting bestaat een (marginaal) significant verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal schikkingsinterventies, een (sterk) significant verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal conflictinterventies, en een (marginaal) verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal procesinterventies. Er is geen statistisch verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal inhoudelijke interventies.

Maar dit zegt allemaal nog niets over de uitkomst (afloop) van de zitting. We onderscheiden drie uitkomsten: er is een schikking bereikt (waarmee de rechtszaak eindigt), er is een werkafpraak gemaakt (waarbij nog onduidelijk is hoe het na uitvoering van de werkafpraak verder zal gaan), of er wordt verder geprocedeerd (meestal aldus dat de eerstvolgende proceshandeling een uit te spreken vonnis zal zijn). Met de uitkomst 'verwijzing naar mediation' hielden we vooraf ook rekening, maar die kwam geen enkele keer voor. Het is duidelijk dat het hier (behalve bij een schikking) niet gaat om de uitkomst van de rechtszaak.

Zijn er verbanden met de uitkomst? Kunnen er met andere woorden statistische 'voorspellingen' worden gedaan over die uitkomst naargelang de rechters voor de zitting van plan zijn actief met partijen op zoek te gaan naar een oplossing? Dan moet er dus gekeken worden naar de factoren die door dit rechterlijk voornemen zijn beïnvloed, zie de eerste alinea van deze paragraaf.

Er is geen statistisch significant verband tussen de energie en de uitkomst.³⁵ Er wordt, als we inzoomen, ook niet statistisch significant méér energie gerapporteerd door rechters als we alleen de uitkomsten schikking en voortprocederen vergelijken.³⁶

Er is geen statistisch significant verband tussen het aantal schikkingsinterventies en de uitkomst.³⁷ Er is een parallel te trekken met de tijd die in de zaal wordt besteed aan het beproeven van een schikking. Die verschilt nauwelijks als we kijken

35 $F(2, 93) = 1.52, p = .224 (M = 3.90, SD = 1.72)$.

36 $F(1, 94) = 2.55, p = .114$.

37 $F(2, 97) = 0.10, p = .901 (M = 12.63, SD = 9.09)$.

naar de verschillende uitkomsten. Bij de uitkomst voortprocederen is dat per zitting gemiddeld 16 minuten, bij de andere twee uitkomsten 14 minuten.³⁸

Er is geen statistisch verband tussen het aantal procesinterventies en de uitkomst.³⁹

Er is wel een (sterk) statistisch significant verband tussen het aantal conflictinterventies en de uitkomst.⁴⁰ Meer in het bijzonder blijken de conflictinterventies vaker voor te komen als de uitkomst een werkafpraak is, groter dan bij andere uitkomsten.⁴¹ Het geringe aantal werkafspraken (13) maakt dat deze gegevens met voorzichtigheid moeten worden benaderd. Het verband lijkt bovendien sterk bepaald te zijn doordat in twee zittingen met de uitkomst werkafpraak een heel groot aantal conflictinterventies plaatsvond (11 en 22 stuks), terwijl in negen andere zittingen met die uitkomst het aantal interventies bleef steken op nul tot drie.⁴² Het verband tussen beide hoeft bovendien geen oorzakelijk verband te zijn in de zin dat juist door conflictinterventies meer werkafspraken tot stand komen.⁴³

Zoals gezegd is er geen verband tussen het antwoord van de rechters op de stelling over het actief op zoek gaan naar een oplossing en het aantal inhoudelijke interventies. Maar om de lijst compleet te maken, vermelden wij dat ook blijkt van een (marginaal) statistisch significant verband tussen de inhoudelijke interventies en de uitkomst.⁴⁴ Meer in het bijzonder blijken de inhoudelijke interventies meer voor te komen bij de schikking als uitkomst, groter dan bij andere uitkomsten.⁴⁵ Ook

38 De precieze getallen zijn als volgt. In de 58 zittingen waarvan de uitkomst voortprocederen was is 949 minuten in de zaal aan het beproeven van een schikking besteed, want neerkomt op gemiddeld 16.4 minuten per zitting. In de 29 zittingen die eindigden met een schikking was de totale tijd die in de zaal aan het beproeven van een schikking is besteed 405 minuten, wat neerkomt op 14.0 minuten gemiddeld per zitting. Bij de uitkomst werkafpraak (dertien zittingen) waren de getallen 183 minuten en 14.1 minuten.

39 $F(2, 97) = 0.89, p = .414$ ($M = 5.53, SD = 4.59$).

40 $F(2, 97) = 5.27, p = .007$.

41 $F(1, 98) = 9.51, p = .003$. In geval van werkafspraken worden meer conflictinterventies gepleegd ($M = 4.08, SD = 6.24$) dan in geval van vonnis of schikking ($M = 1.42, SD = 1.69$).

42 In de resterende twee zittingen hebben we 4 en 6 conflictinterventies geteld.

43 Wij vermoeden dat er geen oorzakelijk verband is en dat beide fenomenen een gevolg zijn van de aanwezigheid van een conflict. Als dat er is en de rechter staat ervoor open dat te bespreken, dan zijn er allicht meer conflictinterventies tijdens zo'n zitting, dan als er helemaal geen conflict is. Als er een conflict is, dan veronderstellen we dat partijen vaker ervaren dat een vonnis in het geschil geen integrale oplossing biedt. Omdat zij die wel nastreven en een zitting meestal te kort duurt om een conflict algeheel op te lossen, neemt het aantal werkafspraken toe. Al deze veronderstellingen zijn niet gebaseerd op de data uit ons onderzoek. We hebben partijen na afloop niet systematisch gevraagd of zij tot een werkafpraak zijn gekomen met in het achterhoofd het bestaan van een onderliggend conflict. Vandaar dat we met deze voetnoot volstaan.

44 $F(2, 97) = 2.49, p = .089$ ($M = 5.33, SD = 4.87$).

45 $F(1, 98) = 5.00, p = .028$. In geval van schikking worden meer inhoudelijke schikkingsinterventies gepleegd ($M = 7.00, SD = 5.71$) dan in geval van voortprocederen of werkafspraken ($M = 4.58, SD = 4.07$). Vergelijking

hier hoeft dat verband niet oorzakelijk te zijn in de zin dat juist door inhoudelijke interventies meer schikkingen tot stand komen.

Dus het doel van de rechter voorafgaand aan de zitting heeft soms een voorspelende waarde voor wat er op de zitting gebeuren zal (toename van erin gestoken energie, toename van schikkingsinterventies), maar zegt veel minder over de uitkomst (afloop) van die zitting.⁴⁶ Die belangrijkste verbinding loopt via de conflictinterventies. Een toename daarvan is te zien in zittingen die eindigen met een werkafpraak. Maar of dat verband oorzakelijk is, valt te betwijfelen, afgezien van de geringe aantallen die wij konden observeren. Een statistische verbinding is er ook, maar minder significant, tussen inhoudelijke interventies en een schikking als uitkomst van de zitting. Ook dit verband hoeft niet oorzakelijk te zijn.⁴⁷

4.7 CONCLUSIES VAN DIT HOOFDSTUK

We veronderstelden dat als rechters zich ten doel stelden op de zitting met partijen een schikking te beproeven, dit zou zijn terug te zien in hun gedrag. Dat blijkt zo te zijn.

We legden vooraf aan de zitting aan de rechters de stelling voor 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing'. Naarmate het antwoord op een vijfpuntsschaal positiever was ('eens' of 'zeer eens') nam zowel de energie die de rechters zeiden te hebben gestoken in het beproeven van een schikking toe als het aantal schikkingsinterventies. Er is een samenhang tussen die energie en het aantal schikkingsinterventies.

Maar het verband tussen het antwoord op de stelling en de schikkingsinterventies is in statistische zin wisselend. Er bestaat niet meer dan een marginaal significant verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal schikkingsinterventies, er is wel een sterk significant verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal conflictinterventies, en weer niet meer dan een marginaal verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal procesinterventies. Er is geen statistisch verband tussen het antwoord op de stelling en het aantal inhoudelijke interventies.

tussen schikking en alleen het voortprocederen als uitkomst levert ook op dat bij een schikking meer inhoudelijke schikkingsinterventies worden gepleegd ($M = 7.00$, $SD = 5.71$) dan bij voortprocederen ($M = 4.69$, $SD = 4.52$).

⁴⁶ $F(2, 92) = 0.43$, $p = .655$ ($M = 2.33$, $SD = 0.75$).

⁴⁷ Hier veronderstellen we dat dit verband wél oorzakelijk is. Ook dat is niet te herleiden uit de kwantitatieve data van ons onderzoek, maar komt wel naar voren in het kwalitatieve deel, zie met name hoofdstuk 7. Hier volstaan we daarom met deze voetnoot.

We veronderstelden ook dat als het aantal schikkingsinterventies toe zou nemen, de kans op een schikking groter werd. Daarbij was een verdere veronderstelling dat de drie door ons onderscheiden typen interventies niet allemaal hetzelfde effect zouden sorteren. We veronderstelden dat inhoudelijke interventies tot meer schikkingen zouden leiden; van de andere twee typen hadden wij eigenlijk geen idee hoe we het effect ervan moesten inschatten.

De resultaten vielen in statistische zin wat tegen.

Er is geen statistisch significant verband tussen de energie en de uitkomst. Er is geen statistisch significant verband tussen het aantal schikkingsinterventies en de uitkomst. Er is geen statistisch verband tussen het aantal procesinterventies en de uitkomst.

Er is wel een sterk statistisch significant verband tussen het aantal conflictinterventies en de uitkomst, in die zin dat die uitkomst dan vooral een werkafpraak is. Maar wij twijfelen over de relevantie van dit gegeven, omdat maar dertien zittingen die uitkomst hadden, terwijl bij de meeste daarvan weinig conflictinterventies plaatsvonden.

Er blijkt een marginaal statistisch significant verband te zijn tussen de inhoudelijke interventies en de uitkomst. Inhoudelijke interventies blijken vooral meer voor te komen op zittingen met een schikking als uitkomst. Dit laatste bevestigt (statistisch marginaal) onze veronderstelling dat inhoudelijke interventies van invloed zijn op de uitkomst.

Als het voornemen actief op zoek te gaan naar een oplossing wél meer energie en schikkingsinterventies teweegbrengt, maar de samenhang met de uitkomst niet zo duidelijk is, rijst de vraag of rechters hun extra energie wel goed besteden. Moeten zij gericht sturen op een schikkingsresultaat? Of is dat niet de taak van de rechter? Maar waarom stoppen ze er dan wel méér energie in?

Heel duidelijk is het allemaal nog niet. We moeten kennelijk nog een stap zetten. Zou de houding van partijen tegenover een oplossing, zoals zij die opgaven voorafgaand aan de zitting, verschil maken? Daarop gaan we in het volgende hoofdstuk in. In hoofdstuk 6 bespreken we vervolgens een aantal specifieke schikkingsinterventies en hun samenhang met de uitkomst van de zitting.

5 DE GERAPPORTEERDE HOUDING VAN PARTIJEN VÓÓR DE ZITTING EN HET BEPROEVEN VAN EEN SCHIKKING

Samenvatting

Het voornemen van partijen over het op de zitting actief met de wederpartij op zoek gaan naar een oplossing houdt geen verband met de uitkomst van de zitting. De motivering van hun voornemen laat wel duidelijke rode draden zien. Als partijen een oplossing willen zoeken, dan is dat het vaakst ingegeven door behoefte aan rust en belang bij een snelle afloop. Als zij die oplossing niet willen zoeken, komt dat het vaakst omdat zij vinden dat ze gelijk hebben, ze het een principiële zaak vinden en de wederpartij niet vertrouwen.

We lopen in dit hoofdstuk nog niet vooruit op wat we bij partijen observeerden tijdens de zitting en wat we optekenden in de interviews met hen na de zitting. Want als we ons daarop baseren, blijken er wel duidelijk verbanden te zijn tussen enerzijds wat zij als gedrag laten zien en na afloop als doelen melden en anderzijds de uitkomst.

5.1 INLEIDING

Uit hoofdstuk 4 is af te leiden dat het antwoord van de rechter op de stelling ‘Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing’ weliswaar effecten heeft op de energie die de rechter vervolgens in het beproeven van een schikking steekt en ook op het aantal schikkingsinterventies, maar dat het de uitkomst van de zitting (voortprocederen, schikking, werkafpraak) niet kan voorspellen.

In dit hoofdstuk is ons vertrekpunt het antwoord van partijen op de vergelijkbare stelling die aan hen is voorgelegd voorafgaand aan de zitting: ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting.’ We laten zien dat er geen duidelijke verbanden zijn te leggen tussen deze antwoorden en de uitkomst van de zitting (voortprocederen, schikking, werkafpraak). In hoofdstuk 7 zal blijken dat er wél

verbanden zijn tussen het streven van partijen en de uitkomst, als we ons baseren op wat we observeerden tijdens de zitting en optekenden in de interviews daarna.

5.2 HET BEPROEVEN VAN EEN SCHIKKING ALS DOEL VAN PARTIJEN VOORAFGAAND AAN DE ZITTING

Zoals geschreven, is ons vertrekpunt in dit hoofdstuk het antwoord van partijen op de voorafgaand aan de zitting aan hen voorgelegde stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting'. Deze stelling konden de respondenten beantwoorden op een vijfpuntsschaal (van 'zeer oneens' tot 'zeer eens').¹ Na afloop van de zitting hebben we niet aan partijen voorgelegd hoeveel energie zijzelf vonden dat zij hadden gestoken in het beproeven van een regeling. Die vraag hebben we alleen aan de rechter voorgelegd, omdat in Nederland het vooral de rechter is die de regie in de zaal bepaalt en niet partijen. Hun eigen energie en initiatieven zullen vooral tijdens de schorsingen ('op de gang') tot uitdrukking komen, maar wat er 'op de gang' gebeurde hebben we niet systematisch geobserveerd.

Natuurlijk komt het af en toe voor dat in de zittingszaal een volgende stap in de schikkingsonderhandelingen gezet wordt op initiatief van een partij of diens advocaat/gemachtigde. Maar doorgaans wordt zo'n stap gezet in het kader van het door de rechter geregisseerde schikkingsgesprek, meestal in reactie op een gerichte vraag van de rechter of die partij nog tot een verdere stap bereid is (of een vraag van vergelijkbare strekking). In onze beleving kwam een echt eigen initiatief van of namens partijen weinig voor, maar we hebben de schikkingsinterventies van partijen in de zaal niet systematisch geregistreerd.

In deze paragraaf kunnen we dus niet ingaan op de doelen van partijen voorafgaand aan de zitting in relatie tot hun energie of in relatie tot hun eigen schikkingsinterventies tijdens de zitting. Wel kunnen we nagaan of er een verband bestaat tussen de antwoorden van partijen op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' en de uitkomst van de zitting. Maar voor we dat doen, geven we in tabel 26 weer wat de op de stelling gegeven antwoorden zijn.

We hebben in tabel 26 de antwoorden van partijen gegroepeerd. Als zij op de genoemde stelling antwoordden met 'zeer eens' of met 'eens' nemen we die samen als een 'positief' antwoord. Als er is geantwoord 'beetje eens/beetje oneens' noemen

1 Zie voor de desbetreffende vragenlijsten de bijlagen, documenten 02 en 04. Het gaat in beide documenten om de stelling bij vraag 5 onder c.

we dat in de tabel ‘neutraal’. De antwoorden ‘oneens’ en ‘zeer oneens’ nemen we samen als een ‘negatief’ antwoord.

Niet van alle partijen die meewerkten aan ons onderzoek hebben we antwoorden. Soms omdat de vragenlijst voorafgaande aan de zitting helemaal niet is ingevuld, soms omdat het antwoord op deze stelling niet is ingevuld. Er deden in dit stadium van het onderzoek zowel 81 eisers mee als 81 gedaagden – van wie enkelen na de zitting alsnog bedankten – terwijl wij van zeven eisers en van vier gedaagden geen antwoord op de stelling in ons databestand hebben. Het aantal antwoorden dat wij konden registreren was dus 151.

Tabel 26 *Antwoorden van beide partijen op de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’*

reactie op de stelling	eisers	gedaagden	totaal
positief	44	41	85
neutraal	11	21	32
negatief	19	15	34
totaal	74	77	151

Bij 54 zaken/zittingen beschikken we over de antwoorden van beide partijen en is dus de samenhang in beeld te brengen. In tabel 27 hebben we dat gedaan, in getallen. Er zijn bij drie verschillende antwoorden negen combinaties denkbaar. Ook hebben we in die tabel bij elk van die negen combinaties de uitkomst van de zitting vermeld.

Tabel 27 *Samenhang in getallen tussen de antwoorden van partijen op de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’ en de uitkomst*

antwoorden eisers/ gedaagden	aantal keren dat deze combinatie voorkwam	uitkomst		
		v	s	w
positief / positief	19	8	8	3
positief / neutraal	5	2	3	0
positief / negatief	12	5	4	3
neutraal / positief	4	4	0	0
neutraal / neutraal	0	0	0	0
neutraal / negatief	2	1	0	1
negatief / positief	6	4	1	1
negatief / neutraal	4	3	1	0
negatief / negatief	2	1	1	0
totaal	54	28	18	8

Wat kunnen we concluderen op basis van deze twee tabellen?

Tabel 26 roept twijfels op over het verband tussen de visie van partijen op het vinden van een oplossing² en de uitkomst van de zitting. Een absolute meerderheid van de respondenten (85 van de 151, neerkomende op 56.3%) staat immers positief tegenover een regeling, maar slechts in een minderheid van 42 van de honderd zittingen was de uitkomst anders dan voortprocederen, namelijk in 29 zittingen een schikking en in dertien zittingen een werkafpraak. Tussen droom en daad staan blijkbaar praktische bezwaren. Er blijkt inderdaad geen statistisch significant verband tussen de door eiser ingevulde houding tegenover een regeling en de uitkomst.³ Evenmin is er zo'n verband tussen de door gedaagde ingevulde houding tegenover een regeling en de uitkomst.⁴

In tabel 27 blijkt dat ook de samenhang tussen de gegeven antwoorden laag is: in 21 van de 54 gevallen waren de visies van beide respondenten gelijk. Dan blijkt verder dat de uitkomst in die gevallen verdeeld is. Een negatieve houding van beide partijen tegenover een regeling kwam in twee gevallen voor en de uitkomst is dan nog verdeeld. Een positieve houding van beide partijen kwam negentien keer voor en ook hier is de uitkomst verdeeld.

In tabel 27 valt op dat acht van de achttien schikkingen worden bereikt in de gevallen dat beide partijen positief tegenover een schikking staan. Dat is het hoogste getal in de kolom 'schikking'. Tegelijk geldt dat de tien andere schikkingen bereikt zijn, terwijl ten minste één partij daar vooraf gereserveerder tegenover stond. Nog een opvallend gegeven is dat vijftien van de achttien schikkingen bereikt zijn, terwijl eiser daar vooraf positief tegenover stond; bij gedaagden geldt dat in acht gevallen. Een verklaring hebben we daarvoor niet. Het toeval zou hier, gegeven de kleine

2 Sommige respondenten bleken de stelling anders geïnterpreteerd te hebben dan wij deze bedoelden. Met 'een oplossing' dachten wij vooral aan een regeling. Sommige respondenten dachten daarbij echter aan het tegenovergestelde: een vonnis, of algemener 'duidelijkheid', of specifiekere 'gelijk krijgen'. Dat kwam naar voren uit de antwoorden op de daaraan voorafgaande open vraag naar de doelen op de zitting en ook uit de antwoorden op de vervolgvraag in de vragenlijst, waarop wij ingaan in de volgende paragraaf. We lazen dan 'eens' in reactie op de stelling, terwijl diezelfde partij wel in een vonnis gelijk wilde krijgen, of in ieder geval duidelijkheid. Zoals wij de stelling hadden bedoeld, zou de reactie daarop hebben moeten zijn, in zo'n geval, 'oneens' of 'zeer oneens' (dus negatief over een regeling). Tijdens het interview beschikten we over de ingevulde vragenlijsten en konden we dus op deze tegenstelling (gegeven zoals wij de stelling bedoeld hadden) ingaan. Daardoor werd in die gevallen steeds duidelijk – zij het pas na de zitting – hoe een respondent voorafgaand aan de zitting tegenover een regeling stond. In de tabel hebben we de reacties op de stelling waar nodig langs deze lijnen gecorrigeerd.

3 $F(2, 73) = 0.41, p = .654 (M = 2.33, SD = 1.16)$.

4 $F(2, 70) = 0.95, p = .392 (M = 2.52, SD = 1.11)$.

aantallen, een rol kunnen spelen. Ook kan het zijn dat de houding vooraf van partijen weinig relevant is voor de uiteindelijke uitkomst.

Dat wordt bevestigd als we uit tabel 27 de vijf rijen met minstens één positief antwoord bezien in relatie tot de uitkomst respectievelijk de vijf rijen met minstens één negatief antwoord in relatie tot de uitkomst. Dat leidt evenmin tot duidelijke verbanden. Zie daarvoor tabel 28.

Tabel 28 Van beide partijen was er minstens één positief of juist negatief in reactie op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' in relatie tot de uitkomst

door partijen gegeven antwoorden	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
minstens één positief (n = 46)	23	50.0	16	34.8	7	15.2
minstens één negatief (n = 26)	14	53.8	7	26.9	5	19.2

De conclusie moet zijn dat de reactie van partijen op de genoemde stelling geen voorspellende waarde heeft voor de uitkomst van de zitting.

We hebben ten slotte de antwoorden van de rechters op de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing' gecombineerd met die van partijen. Omdat de correlatie tussen de antwoorden van partijen al laag is, hebben we ons gericht op die gevallen dat alle drie (eiser, gedaagde en rechter) positief respectievelijk negatief antwoordden op deze stellingen. Dat eerste was tien keer en het laatste was maar één keer het geval. De uitkomsten bij deze tien keer waren: drie keer voortprocederen, vijf keer schikking en twee keer werkafpraak. In het ene drievoudig negatieve geval was de uitkomst voortprocederen. Ook dit levert dus geen nieuwe inzichten op, alleen al door het zeer geringe aantal gevallen.

Statistische berekeningen hebben we met deze variabelen die in deze paragraaf zijn besproken verder niet uitgevoerd, omdat de betrouwbaarheid (interne consistentie tussen de variabelen) te slecht was om door te rekenen.⁵

⁵ alfa = -.020.

5.3 DE MOTIVERING VAN DE ANTWOORDEN VAN PARTIJEN

Aan alle respondenten is gevraagd hun antwoord bij de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' toe te lichten. Daarbij is hun een aantal mogelijke redenen voorgelegd, die verschilden naargelang hun antwoord bij de stelling. De redenen zijn gebaseerd op een vragenlijst die Van der Linden in haar onderzoek aan partijen voorlegde.⁶ Wij hebben redenen toegevoegd.⁷ De respondenten mochten alle mogelijkheden aankruisen die zij van toepassing vonden. Zo zijn 229 antwoorden aangekruist. In tabel 29 wordt ingegaan op de motivering die de partijen opgaven als zij het 'zeer eens' of 'eens' waren met de genoemde stelling. We maken onderscheid tussen eisers en gedaagden en geven ook de totalen in aflopende volgorde. Het gaat om vijftien door ons voorgelegde mogelijke redenen. Het was ook mogelijk (aanvullend) een open antwoord te geven.⁸ Dat is tien keer gedaan. Op de antwoorden op de open vragen gaan we in box 3 apart in.

In tabel 29 is te zien dat de redenen in de top vijf steeds minstens enkele tientallen keren worden genoemd: behoefte aan rust, belang bij een snelle oplossing, gepercipieerde onderhandelingsruimte, de zaak achter zich willen laten ('ik wil door met mijn leven') en kostenbesparing. Vergelijking tussen eisers en gedaagden laat zien dat zij deze antwoorden in dezelfde mate geven. Deze antwoorden kwamen ook al sterk naar voren in het eerste onderzoeksrapport van Van der Linden.⁹

Ons valt op dat het belang bij een snelle oplossing hoog op de lijst staat. De tijdswinst vanaf de zitting is namelijk niet heel groot meer. In de meeste gevallen waarin voortgeprocedeerd wordt, is de volgende proceshandeling een vonnis. Onderzocht hebben we het in onze honderd zaken niet, maar in het algemeen worden er meer

6 J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010. Zie voor de door haar gebruikte vragen p. 263.

7 Zie de bijlagen, de inhoudelijk gelijke documenten 02 en 04, de vragen 6, 7 en 8. In vraag 6 zijn onze alternatieven c en j onder 1, 2, 3, 4 en 7 eerder in gelijke of vergelijkbare vorm ook door Van der Linden gebruikt. In de antwoorden op haar open vraag kwamen een paar redenen veel voor. Die hebben we toegevoegd aan onze lijst met mogelijke redenen. In totaal voegden wij tien mogelijke redenen toe. In onze vraag 7 zijn de alternatieven c, d, e en i eerder door Van der Linden gebruikt; wij voegden vijf mogelijke redenen toe. In onze vraag 8 zijn de alternatieven a, f en i eerder door Van der Linden gebruikt; wij voegden zes mogelijke redenen toe.

8 Sommige antwoorden op de open vraag kwamen neer op een van de door ons al voorgelegde alternatieven. In die gevallen hebben we het eigen antwoord meegeteld bij het desbetreffende alternatief, als dat tenminste niet ook al was aangekruist.

9 Zie p. 31 en 32 in J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008. Zij schotelde niet de alternatieven over behoefte aan rust en het achter zich willen laten van de zaak aan partijen voor, maar kreeg deze motieven heel vaak bij de open vraag naar andere redenen.

eindvonnissen dan tussenvonnissen uitgesproken na een comparitie. In handelszaken is de termijn voor een vonnis zes weken en in kantonzaken vier. Dat zijn ook de termijnen die steevast op de door ons geobserveerde zittingen worden gehanteerd. Er waren bij de rechtbanken die wij in ons onderzoek hebben betrokken blijkbaar geen achterstanden in die periode. De tijd die na de zitting nog verstrijkt is veel korter dan de tijd die de procedure tot de zitting in beslag neemt.¹⁰ Kortom, de relatieve tijdswinst die een regeling ter zitting oplevert, is vrij gering. Iets soortgelijks geldt voor de kosten, die voor partijen tot en met de zitting veel hoger zijn dan daarna (als er een eindvonnis wordt uitgesproken en hoger beroep achterwege blijft). Het advies van Van der Linden aan de rechterlijke macht om aandacht te blijven schenken aan interventies die de doorlooptijd bekorten¹¹, is echter verstandig, gegeven het belang dat partijen aan snelheid hechten. Dat geldt ook voor het expliciet wijzen op de tijd die voortprocederen nog zal kosten, als de kans bestaat dat er geen eindvonnis volgt na de zitting.

Wij wijzen ook nog op het antwoord dat er behoefte is aan een regeling, omdat dan ook andere conflicten met de andere partij kunnen worden meegenomen. Dit antwoord is acht keer (3.5%) gegeven. Dat is veel minder dan het aantal keren dat de rechters tijdens de zitting ingingen op ‘het conflict’. Om misverstanden te voorkomen gaat het in het laatste geval om een conflict zoals wij dat ruim hebben gedefinieerd (zie hoofdstuk 1), terwijl partijen bij hun antwoorden zeer waarschijnlijk andere in de desbetreffende rechtszaak niet voorgelegde geschillen op het oog hadden, waarover een rechter ook zou kunnen oordelen.

10 Vanaf de dagvaarding verstrijken een paar weken tot de datum waarop de procedure bij de rechtbank wordt aangebracht. Dan wordt een termijn van zes weken (bij kanton vier weken) gegeven voor het nemen van een conclusie van antwoord, maar een uitstel van nog eens zes weken (bij kanton vier weken) wordt zonder meer toegestaan. Dan beraadt de rechtbank zich twee weken op de vraag of er een comparitie na antwoord moet worden gehouden. En dan moet de zitting nog worden ingepland, waarvoor de termijn afhankelijk is van de agenda's van de betrokkenen. Heel vaak is die termijn drie maanden of meer. Termijnen van een halfjaar van dagvaarding tot zitting zijn niets bijzonders.

11 J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schicken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 31.

Tabel 29 De redenen waarom partijen ‘zeer eens’ of ‘eens’ hebben geantwoord op de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’

gegeven antwoorden	eisers		gedaagden		totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%
Ik heb behoefte aan rust.	20	17.5	25	21.7	45	19.7
Ik heb belang bij een snelle oplossing.	21	18.4	16	13.9	37	16.2
Er is onderhandelingsruimte voor een redelijke oplossing.	18	15.8	14	12.2	32	13.1
Ik wil door met mijn leven.	13	11.4	13	11.3	26	11.4
Ik zal mij zo aanzienlijke proceskosten besparen.	11	9.6	11	9.6	22	9.6
Ik vind dat het echte probleem niet wordt opgelost met een vonnis.	7	6.1	9	7.8	16	7.0
Ik heb nog vaker met de andere partij te maken.	7	6.1	3	2.6	10	4.4
Ik denk dat de andere partij wel wil meewerken.	5	4.4	5	4.3	10	4.4
Ik wil invloed hebben op de uitkomst.	4	3.5	6	5.2	10	4.4
Ik denk dat dan ook andere conflicten met de andere partij kunnen worden meegenomen.	3	2.6	5	4.3	8	3.5
Ik denk dat ik in deze zaak juridisch niet sterk sta.	2	1.8	2	1.7	4	1.7
De standpunten liggen niet zo ver uit elkaar.	1	0.9	3	2.6	4	1.7
Met de andere partij is wel te onderhandelen.	1	0.9	1	0.9	2	0.9
Ik denk dat ik de andere partij wel kan vertrouwen.	1	0.9	1	0.9	2	0.9
Eerdere onderhandelingen hebben een oplossing dichterbij gebracht.	0	0.0	1	0.9	1	0.4
totaal	114	100.0	115	100.0	229	100.0

Van de tien antwoorden van partijen op de open vragen, vielen er zes niet samen met door onszelf voorgestelde alternatieven. Twee daarvan zijn zo specifiek op de zaak gericht dat het geen zin heeft deze weer te geven. De andere vier citeren we in box 3. De eerste drie lijken terug te voeren op de overtuiging dat een geschil of conflict door partijen zelf opgelost behoort te worden, niet via de rechter. Het vierde citaat komt van een gedaagde die de proceslust en verbetering van eiser niet begreep.

Box 3 *Open antwoorden van partijen ter toelichting waarom zij graag een oplossing wilden vinden tijdens de zitting*

1. Ik zie veel mogelijkheden voor een regeling, omdat ik vind dat er een regeling getroffen dient te worden. (Zaak 80, eiser)
2. Ik vind dat dit geschil niet voor de rechter hoort. Ik zal daarom proberen het daar zo snel mogelijk weg te krijgen. (Zaak 60, gedaagde)

3. Ik ben van mening dat partijen altijd in redelijkheid en billijkheid tot een vergelijk/oplossing zouden moeten komen. Een rechter zou hier niet bij nodig moeten zijn. (Zaak 32, gedaagde)
4. Rust en gezondheid wederpartij. (Zaak 44, gedaagde)

Als partijen op de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’ aankruisten ‘beetje eens/beetje oneens’ kregen zij door ons vervolgens acht mogelijke redenen voorgelegd. Zij konden ook nog eigen redenen opgeven. In tabel 30 geven we de aantallen antwoorden weer op dezelfde manier als in tabel 29. Op de eigen antwoorden van partijen gaan we daarna in.

In tabel 30 komen veel van de alternatieven uit tabel 29 niet terug, omdat die specifiek horen bij een positief antwoord op de stelling.

Voor de houding tegenover een oplossing is de visie op de zaak een dominante factor. ‘Ik denk eigenlijk dat ik het gelijk aan mijn zijde heb’ en het in het verlengde daarvan liggende ‘Een oplossing is mooi, maar het is ook een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt’ waren samen goed voor 42.6% van de antwoorden. Dat laat zien dat als partijen denken (waarschijnlijk) gelijk te krijgen in de rechtszaak, de bereidheid vooraf tot onderhandelen afneemt.

Het alternatieve motief ‘Ik denk dat ik in deze zaak juridisch niet sterk sta’ bij de positief tegenover de stelling staande respondenten, neemt in tabel 29 maar een heel bescheiden plaats in. De visie op het eigen ongelijk speelt nauwelijks een rol bij deze respondenten. Blijkbaar gaan ook zij doorgaans uit van hun eigen gelijk en hebben zij andere motieven om het te willen regelen.

De visie op het eigen (waarschijnlijke) gelijk wordt als motief direct gevolgd door ‘Ik twijfel of de andere partij wel wil meewerken’. Dit antwoord werd in het onderzoek van Van der Linden het vaakst gegeven,¹² maar zij legde de twee motieven die bij ons vaker worden genoemd niet voor. Zij wijst erop dat dit antwoord in overeenstemming is met eerder onderzoek: als een partij (al dan niet terecht) denkt dat de ander niet coöperatief is, zal deze partij dat ook niet zijn uit zelfbescherming.¹³

12 J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 33.

13 Zij noemt: C.K.W. de Dreu, V. Yzerbyt & J. Leyens, ‘Dilution of stereotype-based cooperation in mixed-motive interdependence’, *Journal of Experimental Psychology* 1995, jrg. 21, p. 575-593 en C.K.W. de Dreu & P.J. Carnavale, ‘Motivational Bases of Information Processing and Strategy in Conflict and Negotiation’, *Advances in Experimental Social Psychology* 2003, jrg. 35, p. 235-291.

Als beide partijen de ander als niet-coöperatief zien, is het heel waarschijnlijk dat deze overtuigingen bevestigd worden, aldus Van der Linden. Wij kunnen die bevestiging niet geven op basis van de data in ons onderzoek. Het kwam namelijk geen enkele keer voor dat beide partijen in dezelfde zaak dit alternatief aankruisten. In de elf gevallen waarin dit antwoord werd gegeven, ging het dus om elf verschillende zaken. De zittingen daarin eindigde zeven keer met voortprocederen, drie keer met een schikking en één keer met een werkafpraak, wat zich aardig verhoudt met de verdeling in uitkomsten van alle honderd geobserveerde zittingen (58, 29 en 13).

‘Er is onderhandelingsruimte voor een redelijke oplossing’ was in tabel 29 het derde antwoord (13.1%), terwijl in tabel 30 het equivalent ‘Ik twijfel of er voldoende onderhandelingsruimte is’ het op één na minst gegeven antwoord is (5%).

Tabel 30 De redenen waarom partijen ‘beetje eens/beetje oneens’ hebben geantwoord op de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’

gegeven antwoorden	eisers		gedaagden		totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%
Ik denk eigenlijk dat ik het gelijk aan mijn zijde heb.	10	24.4	11	28.2	21	26.3
Een oplossing is mooi, maar het is ook een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt.	6	14.6	7	17.9	13	16.3
Ik twijfel of de andere partij wel wil meewerken.	7	17.1	4	10.3	11	13.8
Eerdere onderhandelingen hebben niet tot een oplossing geleid.	5	12.2	5	12.8	10	12.5
De standpunten liggen waarschijnlijk te ver uit elkaar.	5	12.2	5	12.8	10	12.5
Ik twijfel of ik de andere partij kan vertrouwen.	4	9.8	4	10.3	8	10.0
Ik twijfel of er voldoende onderhandelingsruimte is.	3	7.3	1	2.6	4	5.0
Ik vind het moeilijk om met de andere partij te onderhandelen.	1	2.4	2	5.1	3	3.8
totaal	41	100.0	39	100.0	80	100.0

Ook de respondenten die ‘beetje eens/beetje oneens’ aankruisten bij de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’ konden een eigen antwoord geven ter motivering. Dat is maar vier keer gedaan. Twee keer kwamen die antwoorden neer op de door ons al voorgelegde mogelijkheden. Twee keer waren het echt andere antwoorden, zie de citaten in box 4.

Box 4 Een aantal open antwoorden van partijen ter toelichting waarom zij twijfelden over een oplossing tijdens de zitting

1. Ik zie weinig mogelijkheden voor een regeling, omdat ieder contact werd vermeden dan wel ontweken. (Zaak 24, eiser)
2. Ik denk dat de wederpartij het niet kan betalen. Hij had al aangegeven dat hij zeer slecht werk had geleverd, dus een definitieve oplossing zou mooi zijn. (Zaak 48, eiser)

Als partijen op de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’ aankruisten ‘oneens’ of ‘zeer oneens’, kregen zij door ons vervolgens acht mogelijke redenen voorgelegd. Zij konden ook nog eigen redenen opgeven. In tabel 31 geven we de aantallen antwoorden weer op dezelfde manier als in tabel 29 en 30. Op de eigen antwoorden van partijen gaan we daarna in.

Tabel 31 De redenen waarom partijen ‘oneens’ of ‘zeer oneens’ hebben geantwoord op de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’

gegeven antwoorden	eisers		gedaagden		totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%
Ik heb het gelijk aan mijn zijde.	10	19.2	17	31.5	27	25.5
Het is een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt.	10	19.2	9	16.7	19	17.9
Ik kan de andere partij niet vertrouwen.	7	13.5	8	14.8	15	14.2
De andere partij wil niet meewerken.	6	11.5	6	11.1	12	11.3
Eerdere onderhandelingen hebben niet tot een oplossing geleid en ik ga het niet nog eens proberen.	7	13.5	3	5.6	10	9.4
Ik zie geen onderhandelingsruimte.	5	9.6	5	9.3	10	9.4
De standpunten liggen te ver uit elkaar.	6	11.5	3	5.6	9	8.5
Ik vind het te moeilijk om met de andere partij te onderhandelen.	1	1.9	3	5.6	4	3.8
totaal	52	100.0	54	100.0	106	100.0

We zien in tabel 31 hetzelfde als eerder. ‘Er is onderhandelingsruimte voor een redelijke oplossing’ is in tabel 29 het derde antwoord (13.1%), terwijl in tabel 30 het equivalent ‘Ik twijfel of er voldoende onderhandelingsruimte is’ het op één na minst gegeven antwoord is (5%). Hier is het antwoord ‘Ik zie geen onderhandelingsruimte’ het op twee na minst vaak gegeven (9.4%). Veel meer dan die (gepercipieerde) onderhandelingsruimte speelt ook hier de visie op het eigen gelijk een dominante

rol. Die visie komt naar voren in de twee antwoorden die het vaakst zijn gegeven, samen goed voor 43.4% van alle antwoorden.

Het motief dat de andere partij niet wil meewerken staat in tabel 31 ook in de bovenste helft van de antwoorden, zie over dit motief onze opmerkingen onder tabel 30. Ook hier kan het door Van der Linden veronderstelde verband niet uit onze data worden geput. Dit argument is twaalf keer aangekruist in elf verschillende zaken. Die zaken eindigden acht keer in een vonnis en drie keer in een schikking. De verhouding is redelijk gelijk aan die in ons totale bestand en het aantal zaken is te gering om harde conclusies te trekken.

Het genoemde motief wordt in tabel 31 nog voorafgegaan door 'Ik kan de andere partij niet vertrouwen'. Het equivalent daarvan in tabel 30 is 'Ik twijfel of ik de andere partij kan vertrouwen' en in tabel 29 is het equivalent 'Ik denk dat ik de andere partij wel kan vertrouwen'. In die twee tabellen bevindt zich dit motief in de onderste helft (tabel 30) tot zelfs bijna onderaan (tabel 29). De factor vertrouwen in de andere partij is blijkbaar voor de houding tegenover een oplossing bepalender naarmate dit vertrouwen kleiner is.

Ook de respondenten die 'oneens' of 'zeer oneens' aankruisten bij de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' konden een eigen antwoord geven ter motivering. Dat is zes keer gedaan. Drie keer kwamen die antwoorden niet neer op de door ons al voorgelegde mogelijkheden, zie de citaten in box 5.

Box 5 *Een aantal open antwoorden van partijen ter toelichting waarom zij twijfelden over een oplossing tijdens de zitting*

Ik zie geen mogelijkheden voor een regeling, omdat

1. mijn woede en walging inmiddels zo groot is, dat ik er geen energie meer in wil stoppen. (Zaak 17, eiser)
2. het niet uitspreken van ontruimingsvonnis precedentwerking in (plaatsnaam) en wellicht daarbuiten zal hebben. (Zaak 90, eiser)
3. ik alle reparatiekosten t.g.v. bouwkundige problemen gespecificeerd (moet) krijgen van onze huurder (naam huurder). (Zaak 3, gedaagde)

Tijdens de zitting die hoort bij het eerste citaat is de-escalatie helemaal niet gelukt. Integendeel, eiser is tot twee keer toe boos de zittingszaal uitgelopen – in onze observatie en volgens de rechter zelf, door toedoen van de rechter – en kwam de tweede keer niet meer terug; de zitting is voortgezet met alleen de advocaat van eiser en de uitkomst was dat er is voortgeprocedeerd.

In het derde geval lichtte gedaagde toe dat hij graag een compromis sluit, maar dat dit niet kon op de zitting. Hij heeft schade geleden in de vorm van gederfde huur. Dat schrijft hij toe aan eiser die bouwkundige problemen zou hebben veroorzaakt in het verhuurde gebouw. Maar hoeveel huur hij daardoor heeft gederfd in de loop der jaren, moet gedaagde eerst uitrekenen. Hij wil vervolgens die kosten verrekenen met de door eiser gevorderde som. Gedaagde vond het uitrekenen veel werk en zag daar duidelijk tegen op. Gedaagde hoopte dat de vordering van eiser was verjaard. Zou dat zo blijken te zijn in het vonnis, dat laat hij het rekenwerk liever helemaal zitten en zijn tegenvordering ook.

5.4 CONCLUSIES VAN DIT HOOFDSTUK

We hadden verwacht dat de houding van partijen tegenover een schikking van invloed zou zijn op de uitkomst van de zaak. Als een partij voor de zitting bereid zou zijn om te praten over een regeling, dan zouden we vanuit onze *common sense* aannemen dat dan vaker een regeling tot stand zou komen. Dat blijkt niet het geval, of mogelijk in beperkte mate (zie tabel 27 waarin de aantallen klein zijn en het toeval een rol kan spelen). Opnieuw moeten we concluderen dat cijfers en ingevulde vragenlijsten slechts een deel van het verhaal kunnen vertellen. We hebben gegevens uit de interviews nodig om dieper op de problematiek van motivaties, interpretaties en subjectieve beleving ter zitting in te kunnen gaan.

6 SPECIFIEKE SCHIKKINGSINTERVENTIES EN DE UITKOMST VAN DE ZITTING

Samenvatting

Welke soorten schikkingsinterventies hangen statistisch significant samen met de uitkomst van de zitting?

Bij de procesinterventies hangen schorsingen (aantal en duur) en de hervatting van het schikkingsgesprek na een schorsing samen met de uitkomst van de zitting. Oorzakelijk is dit waarschijnlijk niet. Het is daarentegen waarschijnlijk dat andere factoren erop wijzen dat een schikking haalbaar is en dat er om die reden extra geschorst en doorgepraat wordt.

Bij de inhoudelijke interventies komen voorlopige oordelen over de bewijslast en over het deels toe- of afwijzen van vorderingen vaker voor op zittingen die een schikking als uitkomst hebben. Hetzelfde geldt voor het wijzen op kosten en op procesrisico als zou worden voortgeprocedeerd. De uitkomst werkafpraak en schikking is duidelijk hoger als daartoe op de zitting door de rechter eigen voorstellen zijn gedaan.

De diepgang van de conflictinterventies en de zittingsfase waarin deze worden geplaatst, zijn geen goede voorspellers van de uitkomst van de zitting.

6.1 INLEIDING

In hoofdstuk 7 gaan we in op wat partijen zelf vertellen. Wij staan dan onder meer stil bij de vraag wat hen het meest hielp bij het praten/denken over een regeling. Dat doen we op basis van hun open antwoorden op een vraag daarover. In dit zesde hoofdstuk gaan we echter eerst met getallen in op specifieke schikkingsinterventies. Anders dan in hoofdstuk 4 gaat het hier dus niet om aantallen interventies, maar om soorten. We tonen in kruistabellen wat de uitkomst van de zitting (voortprocederen, werkafpraak of schikking) was nadat deze soorten interventies waren gepleegd.¹

Is er een verband te zien tussen de onderzochte interventies en de uitkomst?

¹ Hier hebben we niet de ordinale vijfpuntsschaal (zeer oneens - oneens - neutraal - eens - zeer eens) gebruikt. Bij een ordinale schaal is de volgorde duidelijk, maar zijn de verschillen niet interpreteerbaar: 'zeer mee eens' ligt niet noodzakelijk net zover boven 'mee eens' als dat 'mee eens' boven 'neutraal' ligt. Metingen op ordinaal

6.2 PROCESINTERVENTIES

6.2.1 Inleiding

Procesinterventies zijn gericht op het op gang brengen, het aan de gang houden of het afronden van het schikkingsproces. Om verbanden te laten zien die voldoende relevant (zouden kunnen) zijn, is nodig dat de procesinterventies zich voldoende vaak hebben voorgedaan in de door ons onderzochte zittingen. Procesinterventies geven naar hun aard veel minder richting aan het denken van partijen over hun onderhandelingspositie dan een inhoudelijke interventie zoals het voorlopig oordeel.² Drie in het oog springende procesinterventies zijn de schorsing, het laten voortduren daarvan en het door de rechter hervatten van het schikkingsgesprek na de schorsing (partijen komen zonder resultaat van de gang terug).³ De interventies verschillen in die zin dat de hervatting van het schikkingsgesprek haast altijd uitgaat van de rechter, terwijl een schorsing niet altijd door de rechter wordt voorgesteld. Dit onderscheid negeren we hierna, omdat onze (niet met tellingen gestaafde) ervaring is dat een verzoek om een schorsing van een advocaat zelden uit de lucht komt vallen; het is bijna altijd de op dat moment voor de hand liggende stap, gegeven het punt dat het schikkingsgesprek heeft bereikt.

6.2.2 Het aantal schorsingen

Tabel 32 gaat over schorsingen en de uitkomst van de zitting. We hebben het aantal malen dat een zitting is geschorst geteld. Maar niet alle getelde schorsingen hebben we in de tabel opgenomen. Schorsingen kunnen om vele redenen plaatsvinden, zoals om het proces-verbaal te maken, de parkeerautomaat te vullen of als ‘plas-pauze’. We hebben ons beperkt tot twee soorten schorsingen. In de eerste plaats zijn dat de schorsingen die plaatsvonden met het oog op een schikking. Verder hebben we ook alle schorsingen opgenomen waarin over een regeling is gesproken tussen (de vertegenwoordigers van) partijen, hoewel dat niet (expliciet) de reden was om te

niveau kennen niettemin een ‘natuurlijke’ ordening. Dat geldt niet voor de metingen of een bepaalde schikkingsinterventie al dan niet voorkwam. Toetsende analyses hebben we niet uitgevoerd.

- 2 Een naar haar aard wel vrij dwingende procesinterventie als ‘We praten nog even door, want u gaat hier niet weg zonder regeling’ hebben we daarom buiten beschouwing gelaten. Deze kwam in ons onderzoek niet of nauwelijks voor.
- 3 De tijd die in de zaal aan het beproeven van een schikking wordt besteed, is geen specifieke procesinterventie en wordt daarom hier niet behandeld. In paragraaf 4.6 blijkt dat die tijd nauwelijks verschilt naargelang de verschillende uitkomsten. Bij de uitkomst voortprocederen is dat per zitting gemiddeld ruim 16 minuten, bij de andere twee uitkomsten rond 14 minuten.

schorsen. Soms is die reden van een schorsing namelijk vaag gehouden door rechters. Zij kondigen dan direct na de informatiefase van de zitting aan dat er geschorst zou worden om het proces-verbaal te maken en zeiden erbij dat er niets op tegen was als partijen die tijd zouden gebruiken om met elkaar te spreken. Een enkele keer werd dat niet gezegd, maar werd na de schorsing wel naar een mogelijk schikkingsgesprek gevraagd.

Na de laatste opmerkingen in de informatiefase van partijen sluit de rechter af met: 'Ik had het al aangekondigd. Ik ga nu de zitting onderbreken. Ik ga proces-verbaal maken. Een minuut of twintig schat ik. Ik zie u graag terug.' Na deze schorsing vroeg de rechter of partijen nog aanleiding hadden gezien om met elkaar te praten.⁴

Omdat de observanten het 'ritme' van partijen volgden en dus tijdens een schorsing ook de zittingszaal verlieten, konden zij zien of er tussen (de advocaten van) partijen nog werd gesproken, hoewel ze de inhoud van die gesprekken niet volgden. Waar nodig checkten we later of er nog over een regeling was gepraat.⁵

In tabel 32 geven we in de eerste kolom het aantal schorsingen per zitting, gevolgd door het aantal zittingen waarin we deze hoeveelheid schorsingen noteerden. Dan volgen de drie kolommen met uitkomsten.

Tabel 32 Het aantal schorsingen per zitting en de uitkomst van de zitting

aantal per zitting	schorsingen		uitkomst		
	aantal zittingen	v	s	w	
0	23	21	1	1	
1	58	29	18	11	
2	13	4	8	1	
3	4	3	1	0	
4	2	1	1	0	
totaal	100	58	29	13	

Als er niet wordt geschorst, wordt er nauwelijks geschikt. Die praktijkregel is terug te zien in de eerste regel met getallen in tabel 32. In tabel 24 in hoofdstuk 4 is te

⁴ Zaak 03.

⁵ Dat was niet altijd nodig, want schikkingsonderhandelingen op de gang lijken zich steeds te voltrekken volgens een vast ritueel. Eerst spreken de partijen met hun eigen advocaat/gemachtigde, op een afstand van het andere tweetal. Dan lopen de advocaten/gemachtigden naar elkaar toe en spreken zij met z'n tweeën. Daarna lopen zij weer naar hun cliënt terug. Dat herhaalt zich eventueel. Als het spreken tussen de advocaten/gemachtigden ophoudt, is het schikkingsgesprek geëindigd (met of zonder regeling).

zien dat er bijna geen zittingen zijn geweest zonder procesinterventies. De eerste interventie op dit vlak is bijna altijd de vraag of partijen willen praten over een regeling. Blijkbaar was de reactie op die vraag zodanig dat in 21 zittingen geen schorsing plaatsvond omdat een schikking er niet in zat. De twee uitzonderingen op de genoemde praktijkregel worden gevormd door zittingen waarin het inhoudelijke gesprek over een schikking respectievelijk een werkafpraak zich geheel in de zittingszaal afspeelde, zonder dat geschorst is.

Verder is uit de tabel af te leiden dat in de meeste zittingen (77) wordt geschorst en dat één schorsing het vaakst voorkomt (58 keer). Hoewel het aantal schikkingen in verhouding duidelijk het grootst is bij twee schorsingen, terwijl nog meer schorsingen verhoudingsgewijs niet nóg meer schikkingen opleveren, blijkt er geen statistisch significant verband te zijn tussen het aantal schorsingen en de uitkomst.⁶ Maar er is wel een statistisch significant verband als we inzoomen op het soort uitkomst. In geval van schikking is er meer geschorst dan in geval van vonnis of werkafpraak.⁷ Dat ligt in het verlengde van de praktijkregel dat voor schikkingsonderhandelingen bijna altijd wordt geschorst. Is schorsen (statistisch bezien) een recept om meer schikkingen te bewerkstelligen? Dat kunnen we niet zeggen, want de richting van het verband is niet gegeven: leiden schorsingen tot schikkingen, of leidt schikkingbereidheid bij partijen tot schorsingen door de rechter?

6.2.3 De duur van de schorsing(en)

In tabel 33 laten we de totale duur van de schorsingen zien in relatie tot de uitkomst van de zitting.

Tabel 33 Totale duur van de schorsing en de uitkomst van de zitting

minuten op de gang	uitkomst			totaal
	v	s	w	
0	21	1	1	23
1-10	5	3	1	9
11-20	17	5	1	23
21-30	9	5	4	18
31-45	3	9	4	16
46-60	2	3	2	7
61 of meer	1	3	0	4
totaal	58	29	13	100

6 Het aantal schorsingen is een ordinale variabele, zodat wij hier wel een discriminantanalyse konden doen. $F(2, 97) = 4.71, p = .011$.

7 $F(1, 98) = 9.09, p = .003$. Bij schorsingen en de uitkomst schikking: $M = 1.41, SD = 0.78$. Bij schorsingen en de uitkomst werkafpraak of voortprocederen: $M = 0.92, SD = 0.55$.

Tabel 33 laat zien dat een schikking relatief het vaakst wordt voorafgegaan door een half uur tot drie kwartier op de gang.⁸ Het vaakst worden schikkingen bereikt als er meer dan twintig minuten op de gang was besteed (twintig van de 29 schikkingen). Dat laatste geldt in nog sterkere mate voor werkafspraken: tien van de dertien afspraken werden voorafgegaan door meer dan twintig minuten op de gang. Blijkbaar kost het maken van werkafspraken relatief veel tijd. Dat is niet echt verrassend, omdat het gaat om een tussenstap op weg naar duidelijkheid: pas daarna kan bezien worden of een regeling of een vonnis passend is. Die tussenstap komt er vaak op neer dat de ene partij naar stukken mag kijken van de ander. Omdat het vertrouwen tussen partijen op dat moment (nog) niet erg groot is, zijn meestal gedetailleerde afspraken nodig (waar vindt dit plaats, wie komt kijken, wanneer, wat mag er gezien worden, mogen er kopieën gemaakt worden, is de partij die de stukken laat bekijken erbij, kunnen er vragen gesteld worden aan die partij, wat doen we na het inzien, enz.).

De gemiddelde tijden op de gang waren bij de drie uitkomsten voortprocederen, schikking en werkafpraak respectievelijk 14, 31 en 28 minuten.

De praktijkregel die lijkt te volgen uit de gegevens in tabel 33 is dat rechters de schorsingen niet te kort moeten laten duren. Als partijen laten weten meer tijd nodig te hebben, is dat een serieus te nemen mededeling: relatief meer schikkingen en werkafspraken zijn door ons genoteerd naarmate er meer tijd op de gang was besteed. Het gaat om meer dan een praktijkregel, want er blijkt een statistisch significant verband te bestaan tussen de duur van de schorsing en de uitkomst.⁹ Inzoomend op het soort uitkomst, blijkt dat bij de uitkomst voortprocederen de schorsing(en) statistisch significant korter duurden dan bij de uitkomsten werkafpraak en schikking.¹⁰

6.2.4 De hervatting van het schikkingsgesprek na de schorsing

In tabel 34 gaan we ten slotte in op de (mogelijkheid tot) hervatting van het schikkingsgesprek door de rechter, na de schorsing. Niet in elke zitting komt het moment langs waarop het schikkingsgesprek na een schorsing kan worden hervat. Zittingen zonder schorsingen (25 keer is er helemaal niet geschorst, noch met het oog op een schikking noch om andere redenen) vallen af. Zittingen met één schorsing, waarin een schikking is getroffen of een sluitende werkafpraak is gemaakt, vallen ook af.

⁸ Bij meer dan één schorsing per zitting hebben we de tijden opgeteld.

⁹ $F(2, 97) = 11.74, p = .000$ (vaak uitgedrukt als: $p < .001$).

¹⁰ $F(1, 98) = 11.74, p < .001$. Bij voortprocederen duurde de schorsing gemiddeld minder dan een kwartier ($M = 13.66, SD = 16.41$) en bij de andere uitkomsten bijna een half uur ($M = 29.79, SD = 17.47$).

Dat waren er 21. In die gevallen wordt het gesprek in de zaal natuurlijk wel voortgezet, maar de uitkomst is op de gang al bereikt. Interventies van de rechter gaan dan hoogstens over verduidelijking ('Is dat inclusief btw?') of over een ondergeschikte aanvulling ('Binnen hoeveel tijd moet het geld worden overgemaakt, zullen we twee weken opnemen in de vaststellingsovereenkomst?'). Het gaat ons hier om het hervatten van het schikkingsgesprek nadat partijen meedelen dat ze er op de gang niet of maar (zeer) ten dele zijn uitgekomen. We hielden 54 zittingen over waarin zich die gelegenheid voordeed.

Als rechters de mededeling na de schorsing dat partijen er niet uitgekomen waren voor kennisgeving aannamen en constateerden dat er dan een vonnis zou moeten komen, deelden wij die zittingen in in de categorie 'dringt niet aan'.

In de categorie 'hervat gesprek over regeling' zijn alle gevallen gevat, waarin de rechter het beproeven van een schikking echt voortzette door (opnieuw) schikkingsinterventies te plegen. Meestal kwam de eerste vraag van rechters in dit verband erop neer of zij nog konden faciliteren bij het verder spreken over een regeling en of partijen bereid waren opening van zaken te geven.

Het voortgezette gesprek op de zitting kon ook gaan over een werkafpraak als dit de optimale uitkomst leek.

Wij geven twee voorbeelden van 'dringt nauwelijks aan', een soort 'tussencategorie' waarin de rechter nog wel een opening laat voor het eventueel hervatten van het gesprek over een regeling:

Na de schorsing zegt de advocaat van eiser dat er wel wat water bij de wijn is gedaan van beide kanten, maar dat het gat nog te groot is en dat er aan de kant van gedaagde sprake is van een financieringsprobleem. De andere advocaat bevestigt deze woorden met lichaamstaal. Dan vraagt de rechter: 'Dus het heeft geen zin meer als de kantonrechter even met u meedenkt?' 'Nee', is het antwoord van beide advocaten. 'Dan zal er een uitspraak moeten komen. Als u het zeker weet, dan houdt het op, denk ik. Dan heeft het niet zoveel zin meer om verder te praten.' 'Nee', antwoordt een van de advocaten ter bevestiging. 'Dan gaan we afspraken maken voor een vonnis.'¹¹

11 Zaak 48.

En

De rechter vraagt partijen of zij opening van zaken willen geven over waar partijen staan in de schikkingsonderhandelingen en ook dat dit niet hoeft. ‘Het kan zin hebben dat ik me er nog mee bemoei, maar meestal is dat zo als het al een heel eind is gelukt, maar nog niet helemaal tot het eindstreepje. Heeft het nog zin dat ik me er nog verder mee bemoei?’ Eisers advocaat zegt: ‘Wat ons betreft niet.’ De advocaat van gedaagde vult aan dat zijn cliënte niet meer kan aanbieden dan een heel klein maandbedrag, gezien haar financiële mogelijkheden. Dat is voldoende voor de rechter om een schikking niet langer te beproeven.¹²

Tabel 34 De reactie van de rechter als partijen van de gang terugkomen zonder regeling en de uitkomst van de zitting

wat deed de rechter?	uitkomst			totaal
	v	s	w	
dringt niet aan	8	0	0	8 (14.8%)
dringt nauwelijks aan	7	0	1	8 (14.8%)
hervat gesprek over regeling	20	13	5	38 (70.4%)
totaal	35	13	6	54 (100.0%)

In de eerste plaats vallen de verhoudingen op in de laatste kolom. Rechters zetten veel vaker het gesprek voort dan dat zij de schikkingsfase (vrijwel) meteen beëindigen. Het percentage van ruim 70% lijkt in dezelfde orde van grootte te liggen als Van der Linden rapporteert in haar onderzoek.¹³

Het verrast niet dat als rechters niet of nauwelijks aandringen, de uitkomst van de zitting een vonnis is. De enige uitzondering werd veroorzaakt door tijdgebrek. Partijen wilden graag regelen, maar een van de advocaten had een vervolgspraak. Daarom hadden partijen de werkafpraak gemaakt in de weken na de zitting alsnog

¹² Zaak 58.

¹³ J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 47, tabel 30, regels 5 en 7. Van der Linden vermeldt afzonderlijk of rechters – ‘nadat partijen minstens 1 keer op de gang onderhandeld hebben’ – een vraag stelden die erop neerkwam of partijen bereid zijn iets te vertellen over de uitkomst van de schikkingsonderhandelingen (64 keer) en een vraag die erop neerkwam of partijen nog willen doorgaan met onderhandelen (37 keer). In hoeveel zittingen die vragen zijn gesteld, vermeldt zij niet en evenmin wat de uitkomsten van die zittingen waren. Verder is niet duidelijk of de vraag over de opening van zaken ook is meegeteld als partijen op de gang tot overeenstemming bleken te zijn gekomen.

te proberen een regeling te treffen. De rechter drong kort aan, maar respecteerde de verhindering van de advocaat, waarna met deze werkafpraak de zitting werd beëindigd.¹⁴

De interessantste categorie is die waarin de rechter wel het gesprek over een regeling hervatte. In die 38 gevallen was voortprocederen 20 keer (52.6%) de uitkomst, een schikking 13 keer (34.2%) en een werkafpraak 5 keer (13.2%). Dat zit in de buurt van de uitkomsten bezien over alle honderd zittingen (58 keer voortprocederen, 29 keer schikking, 13 keer werkafpraak). Bedenk daarbij dat rechters het beproeven van een regeling alleen hervatten als zij daarvoor de ruimte krijgen van partijen (en hun advocaten/gemachtigden); partijen staan dus niet per se afwijzend tegenover een voortgezette poging, wat allicht is terug te zien in het iets hogere aantal regelingen dan over alle honderd zittingen bezien.¹⁵

6.2.5 *Conclusies over procesinterventies*

We concluderen dat er een statistisch significant verband is tussen het aantal schorsingen en de uitkomst van de zitting, dat er meer schikkingen (dan gemiddeld over alle zaken in ons onderzoek) worden bereikt op zittingen waarin de schorsingen langer duren en dat er in lichte mate meer schikkingen worden bereikt op zittingen waarin rechters het schikkingsgesprek na de schorsing hervatten, waartoe zij dan wel (enige) ruimte kregen.

Hiermee is niet gezegd dat schorsingen als zodanig de totstandkoming van schikkingen stimuleert. Het zal veeleer zo zijn dat andere factoren wijzen op de kans dat een schikking haalbaar is en dat er om die reden extra geschorst of doorgepraat wordt.

6.3 INHOUDELIJKE INTERVENTIES

6.3.1 *Inleiding*

In paragraaf 4.6 is vermeld dat er een statistisch significant verband is tussen de uitkomst en de aantallen inhoudelijke interventies. Dat roept de vraag op of er ook een verband is tussen bepaalde soorten inhoudelijke interventies en de uitkomst. We gaan hierna in op de meest voorkomende inhoudelijke interventies, te weten

¹⁴ Zaak 55.

¹⁵ De aantallen waren te gering en het meetniveau van 'Interventies na de gang' is ook wat te multi-interpretabel (vooral nominaal, hoewel er ook een ordinaal patroon in zit) om een zinvolle statistische vergelijking te maken.

het voorlopig oordeel, het wijzen op de gevolgen van voortprocederen en de eigen voorstellen van rechters. We lichten deze inhoudelijke interventies steeds toe. We kiezen, net als in paragraaf 6.2, voor een weergave in kruistabellen.

6.3.2 *Het voorlopig oordeel*

We beginnen met het voorlopig oordeel. Voorlopige oordelen zijn er in de praktijk in vele varianten, van meer en minder verstrekkende aard, zowel qua presentatie als qua inhoud (zie ook subparagraaf 4.5.1). Wij hebben zeven benoemde categorieën en een achtste restcategorie ('anders') onderscheiden. Hierbij hebben we dezelfde indeling gemaakt als Van der Linden in haar onderzoek.¹⁶ Vergelijking is daardoor mogelijk.

In tabel 35 staan de zeven door ons (en Van der Linden) benoemde soorten voorlopige oordelen. Bij iedere soort geven we het aantal zittingen weer ($n = 100$) waarin dit soort voorlopig oordeel is gegeven. Het getal staat (met honderd zittingen) zowel voor absolute aantallen als percentages. In de laatste kolom geven we de door Van der Linden gevonden percentages weer (bij de in haar onderzoek geobserveerde 150 zittingen). Het getal 88 staat voor het aantal zittingen waarin een of meer van deze voorlopige oordelen voorkwamen. Omdat in veel zittingen meer dan één soort van voorlopig oordeel is uitgesproken, is deze 88 niet gelijk aan de optelsom van de getallen erboven in dezelfde kolom. De optelsom van die getallen is 142. Het totaal aantal voorlopige oordelen is nog hoger, namelijk 246, omdat van sommige soorten meer dan één voorlopig oordeel werd gegeven en/of omdat precies hetzelfde voorlopig oordeel tijdens de zitting werd herhaald. In 88 zittingen hebben we dus 142 verschillende soorten voorlopige oordelen en 246 afzonderlijke voorlopige oordelen geobserveerd.¹⁷ In twaalf zittingen is geen enkel voorlopig oordeel geobserveerd.

¹⁶ J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5) Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 46, tabel 29.

¹⁷ In één zitting (Zaak 13), met ook andere voorlopige oordelen, gaf de rechter ook een soort waarschuwing dat toewijzing van de primaire eis zou moeten leiden tot afwijzing van de hogere (!) subsidiaire eis. Dit zit dicht aan tegen een oordeel over het gedeeltelijk afwijzen van de vordering (categorie 6), maar omdat nu juist volgt uit het instellen van een primaire en een subsidiaire vordering dat maar een van de twee wordt toegewezen – waarbij eisers voorkeur normaal gesproken uitgaat naar de primaire vordering – hebben wij dit oordeel maar opgenomen in de categorie 'anders' en niet meegeteld bij de genoemde aantallen.

Tabel 35 Waarover ging het voorlopig oordeel van de rechter en hoe vaak kwam dat soort voorlopig oordeel voor?

Het voorlopig oordeel ging over ...	aantal zittingen waarin	
	abs / %	% vdl
de bewijslastverdeling	37	36.7
de voorspelde uitkomst of kans van slagen van de bewijslevering	8	21.3
de juridische stellingen en weren	44	51.3
een range van bedragen waarbinnen geschikt zou kunnen worden	1	2.0
een concreet bedrag waarop geschikt zou kunnen worden	1	6.7
het gedeeltelijk toe- of afwijzen van de vordering(en)	18	16.7
het toe- of afwijzen van de vordering(en)	33	10.7
minstens een van de voorgaande varianten	88	69.3

De volgorde in de tabel is die van Van der Linden, zoals gezegd. Het criterium dat zij hanteerde om tot deze volgorde te komen, is de verstrekkendheid van het voorlopig oordeel: bovenaan het minst verstrekkende. We vermelden dat hier, maar hebben onze tabel 35 anders genoemd. We willen Van der Linden graag toegeven dat louter naar de aard van het voorlopig oordeel deze indeling op basis van verstrekkendheid is te verdedigen. Maar de tabel laat niet zien hoe het zit met de echte aantallen voorlopige oordelen, omdat herhalingen van precies dezelfde oordelen niet in de tabel zijn meegenomen. Dat geldt ook voor dezelfde soort oordelen over verschillende punten, bijvoorbeeld een voorlopig oordeel over drie juridische argumenten.

De tabel mag dan door Van der Linden zijn ingedeeld op basis van de verstrekkendheid van het voorlopig oordeel, maar dat moet dus niet worden uitgelegd als de impact van het voorlopig oordeel.

Wat opvalt in tabel 35 is dat voorlopige oordelen nog vaker voorkomen dan tien jaar eerder. Was dat tien jaar geleden in bijna 70% van de zittingen, nu is dat in 88%. Verder is opmerkelijk dat de trend in de percentages lijkt op die in het onderzoek van Van der Linden. Een voorlopig oordeel dat uitkomt op een bedrag of op een bandbreedte van bedragen komt heel weinig voor en dat was in 2006 niet anders.¹⁸ Een opvallend verschil in de uitkomsten is er echter ook. Het aantal zittingen waarin een voorlopig oordeel neerkwam op het toewijzen of afwijzen van de vordering(en) is sterk toegenomen: het percentage is gestegen van ruim 10 naar 33. Let wel, deze oordelen kunnen ook inhouden dat een deel van de vorderingen wordt toegewezen

¹⁸ Op zittingen noemen rechters vaker concrete bedragen waarop geschikt kan worden. Dat is dan echter niet als de uitkomst van een voorlopig oordeel, maar als een op andere dan juridische gronden gedaan voorstel aan partijen om de zaak op af te doen. We zitten dan meer in de sfeer van 'koehandel'. Op deze en andere eigen voorstellen van rechters gaan we in deze paragraaf later in.

en een ander deel wordt afgewezen. De oordelen betekenen dus niet per definitie het totale (on)gelijk van één partij. Het kan zijn dat het verschil louter op toeval berust, maar daarop wijst de globale overeenstemming van de meeste andere percentages niet. Een verklaring zou kunnen zijn dat rechters minder terughoudend zijn dan vroeger om te zeggen hoe het ervoor staat, ook als dat oordeel zo verstrekkend is dat het niets meer aan duidelijkheid te wensen overlaat. Daar staat tegenover dat rechters ons na afloop van de zittingen soms vertelden dat zij geen of een opzettelijk vaag voorlopig oordeel hadden uitgesproken, omdat het gelijk duidelijk bij een van partijen lag en zij liever een vonnis uitspraken over dat gelijk dan dat zij de betrokken partij water in de wijn zagen doen als resultante van een schikking (zie verder paragraaf 7.4). In paragraaf 7.10 zal blijken dat verstrekkende oordelen die grotendeels uitvallen in het nadeel van één partij, die partij schikkingsdwang doet ervaren.

De volgende vier tabellen gaan over de vier vaakst voorkomende soorten voorlopige oordelen in relatie tot de uitkomst van de zitting.

Tabel 36 Voorlopig oordeel (VO) over juridische stellingen/verweren en de uitkomst

VO over juridische stellingen/ verweren?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
geen (n = 56)	31	55.4	16	28.6	9	16.1
wel (n = 44)	27	61.4	13	29.5	4	9.1
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Uit de tabel is af te leiden dat het voorlopig oordeel over juridische stellingen en verweren weinig invloed heeft op de uitkomst van de zitting. Het aantal schikkingen blijft procentueel nagenoeg gelijk, het aantal werkafspraken is procentueel duidelijk lager na een zitting met zo'n voorlopig oordeel (maar het aantal werkafspraken is laag, zodat één zitting meer of minder veel procentpunten verschil maakt) en het aantal keren dat wordt voortgeprocedeerd is procentueel wat hoger. Deze uitkomst is contra-intuïtief. De 'logische' verwachting zou zijn dat duidelijkheid over juridische stellingen en verweren ertoe leidt dat partijen hun positie beter kunnen bepalen en daardoor vaker tot een schikking komen. Het is daarom goed erop te wijzen dat ieder voorlopig oordeel over een stelling of een verweer is meegeteld. Dat geldt voor oordelen over punten die niet de kern van het debat raakten, zoals over de vraag of de wettelijke rente moest zijn gebaseerd op artikel 6:119 BW in plaats van artikel 6:119a BW. Een oordeel daarover heeft normaal gesproken niet al te veel impact op de houding van partijen tegenover het al dan niet regelen van de zaak. Ook telden

we oordelen mee die gingen over maar een van de ankers waarvoor een advocaat was gaan liggen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het oordeel dat van een schending van de klachtplicht (art. 6:89 BW) geen sprake was. Dat oordeel leidt ertoe dat de inhoud van de klacht (en dus van het geschil) kan worden besproken, maar zegt nog niets over de uitkomst van dat geschil. Ook telden we oordelen mee die erg genuanceerd of met veel voorbehoud werden gegeven, waardoor het dus niet meteen duidelijk was of die stelling of dat verweer daadwerkelijk zou slagen of sneuvelen.

Tabel 37 Voorlopig oordeel (VO) over bewijslast en de uitkomst

VO over bewijslast?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
geen (n = 63)	38	60.3	16	25.4	9	14.3
wel (n = 37)	20	54.0	13	35.1	4	10.8
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Een voorlopig oordeel over wie de bewijslast heeft, behoeft natuurlijk niet te gaan over de kern van het geschil. Het kan ook om bewijs van een kleiner onderdeel gaan. De impact van zo'n oordeel kan ook verschillen naargelang de partij die de bewijslast heeft zelf denkt het bewijs te kunnen leveren. Niettemin neemt de uitkomst in de vorm van een schikking duidelijk toe. Wij wijzen erop dat een oordeel van deze strekking een extra effect kan hebben, omdat er gevolgen uit voortvloeien voor de lengte en kosten van de procedure, die bij bewijslevering toenemen. Het alternatief voor een schikking (voortprocederen) wordt daardoor allicht minder aantrekkelijk, ook voor de partij die de bewijslast niet heeft. Het aantal werkafspraken neemt procentueel af, maar (nogmaals) de aantallen zijn hier heel klein en dus ontstaan snel procentuele verschillen. Per saldo neemt het percentage van zaken waarin wordt voortgeprocedeerd met meer dan zes procentpunten af.

Tabel 38 Voorlopig oordeel (VO) over het toe- of afwijzen van de gehele vordering(en)

VO over het toe- of afwijzen van de gehele vordering(en)?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
geen (n = 67)	39	58.2	21	31.3	7	10.4
wel (n = 33)	19	57.8	8	24.2	6	18.2
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Het meest verstrekkende voorlopig oordeel – over het toewijzen en/of afwijzen van de gehele vordering(en) – is nauwelijks van invloed op het percentage zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd. Natuurlijk is het zo dat deze voorlopige

oordelen soms onder veel voorbehoud zijn gegeven en daardoor niet de uiterste duidelijkheid boden. Maar voor veel oordelen geldt dat niet. Een verklaring kan zijn dat na een oordeel dat zoveel duidelijkheid biedt, de onderhandelingsruimte zo klein is geworden dat het geen zin heeft voor partijen om nog een schikking na te streven. Wellicht speelt het gevoel van gezichtsverlies een belemmerende rol: de partij in wiens nadeel het voorlopig oordeel uitvalt, heeft geen ruimte meer om met opgeheven hoofd een regeling te treffen. Ook is denkbaar dat een partij in wiens nadeel het oordeel is, kiest voor een vonnis om de mogelijkheid van hoger beroep te behouden; een schikking in het verlengde van het voorlopig oordeel is dan niet aantrekkelijk. In een enkel geval kwam trouwens de boodschap van de rechter niet over: de partij had niet door dat zijn vordering zou worden afgewezen.

Tabel 39 Voorlopig oordeel (VO) over het gedeeltelijk toe- of afwijzen van de vordering(en)

VO over het gedeeltelijk toe- of afwijzen van de vordering(en)?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
geen (n = 82)	50	61.0	20	24.4	12	14.6
wel (n = 18)	8	44.4	9	50.0	1	5.6
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Het aantal keren dat een voorlopig oordeel is uitgesproken over het toewijzen of afwijzen van een deel van de vordering(en) is niet groot (18), waardoor het afgaan op aantallen en percentages neerkomt op het zich begeven op glad ijs. Maar toch is het aantal schikkingen procentueel veel hoger als uitkomst van zittingen waarop zulke oordelen zijn uitgesproken. Het percentage werkafspraken neemt af na zulke voorlopige oordelen (maar het zijn kleine aantallen!). Het percentage van de zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd neemt duidelijk af. Het verschil met de voorlopige oordelen van ruimere strekking in tabel 38 is opvallend. Naar ons idee is de onderhandelingsruimte die nog overblijft de reden dat meer schikkingen worden bereikt na voorlopig oordelen over slechts een deel van de vordering(en).

Het aantal keren dat wij een oordeel observeerden over de voorspelde uitkomst of kans van slagen van de bewijsoverlevering (8), over een range van bedragen waarbinnen geschikt zou kunnen worden (1) of over een concreet bedrag waarop geschikt zou kunnen worden (1), is te gering om daarover, al dan niet met een kruistabel, zinvolle uitspraken te doen in relatie tot de uitkomst van de zitting.

6.3.3 *Het beste alternatief zonder oplossing (bazo)*

Het ‘bazo’ is een term uit de wereld van mediation, die door ons is overgenomen voor de aanduiding van een verschijnsel dat vaak in de zittingszaal voorkomt en (dus) ook door ons is waargenomen. Rechters laten in meer of minder beknopte termen weten wat de gevolgen zijn van voortprocederen. Zij zetten dit, soms impliciet en soms expliciet, af tegen de gevolgen van het bereiken van een regeling. ‘Wat is het alternatief als u geen regeling treft?’, oftewel wat is het bazo? Er zijn verschillende gevolgen verbonden aan voortprocederen. Wij observeerden in de honderd zittingen die we in ons onderzoek betrokken dat de rechters wezen op de tijd die nog met voortprocederen is gemoeid, de kosten die daaraan zijn verbonden, de psychische belasting die partijen er (mogelijk) door ervaren en het procesrisico, door ons bij de analyse onderverdeeld in de onzekerheid van de uitslag van de procedure bij de rechtbank en de mogelijkheid van hoger beroep. Naast deze vijf varianten waren er nog zeventien uitingen van rechters die neerkwamen op iets anders, maar ook als een ‘bazo’ getypeerd kunnen worden.

Van de door ons benoemde vijf varianten in het bazo heeft Van der Linden er drie ook in haar onderzoek betrokken, evenwel zonder deze uit te splitsen. Dat waren tijd, kosten en psychische belasting. Zij constateerde dat in 83 (55.3%) van de door haar geobserveerde 150 zittingen een of meer van deze drie door rechters zijn genoemd. Bij ons was dat minder: in 42% van de zittingen. Verder telde zij 101 van dergelijke interventies in deze 83 zittingen (gemiddeld 1,21 per zitting), terwijl wij kwamen op relatief meer: 70 in 42 zittingen (gemiddeld 1,67 per zitting). Een mogelijke verklaring voor deze verschillen is dat rechters inmiddels selectiever met deze inhoudelijke schikkingsinterventie omgaan. Wij noteerden in interviews met rechters na afloop van de zitting regelmatig dat zij *niet* hadden gewezen op de tijd, kosten en belasting die zijn gemoeid met voortprocederen, omdat de volgende proceshandeling zeer waarschijnlijk een eindvonnis zou zijn en het dus wel meeviel met tijd, kosten en belasting vanaf de zitting gerekend. Een bevestiging van deze hypothese zien we in het gegeven dat als rechters aanleiding zien deze interventie *wel* te plegen (in 42 zittingen) zij dat intensiever doen dan Van der Linden in haar onderzoek observeerde.

In tabel 40 geven een overzicht van de vijf door ons benoemde bazo’s. Bij iedere soort geven we, in volgorde van afnemende frequentie, het aantal zittingen weer ($n = 100$) waarin dit soort bazo voorkwam. Het getal staat (met honderd zittingen) zowel voor absolute aantallen als percentages. Het getal 63 staat voor het aantal

zittingen waarin ten minste een van deze soort interventies is geobserveerd. Omdat in veel zittingen meer dan één soort bazo is uitgesproken, is deze 63 niet gelijk aan de optelsom van de getallen erboven in dezelfde kolom. De optelsom van die getallen is 129. Dat hogere getal wordt verklaard doordat in één zitting vaak verschillende soorten bazo werden genoemd. Het aantal keren dat een bazo werd genoemd is nog hoger, namelijk 184, omdat hetzelfde bazo tijdens de zitting soms werd herhaald. In 63 zittingen hebben we dus 129 keer een bazo van verschillende soort geobserveerd en in totaal 184 verschillende bazo's. Als rechters ingingen op bazo's, noemden zij er gemiddeld bijna drie per zitting van gemiddeld iets meer dan twee verschillende soorten.

In 37 zittingen wees de rechter geen enkele maal op welk effect van voortprocederen dan ook. Dat is meer dan de twaalf zittingen waarin rechters geen enkel voorlopig oordeel gaven. Het voorlopig oordeel wordt frequenter dan het bazo ingezet als schikkingsinterventie, wat ook te zien is aan de andere aantallen: 129 versus 142 en 184 versus 246.

Tabel 40 Op welke gevolgen wezen rechters als er voortgeprocedeerd zou worden en hoe vaak kwam dat voor?

De rechter wees op ...	aantal zittingen waarin dit gebeurde
onzekere uitkomst (procesrisico)	38
tijd	28
kosten	26
psychische belasting	16
kans op hoger beroep (voortgezet procesrisico)	5
ander gevolg	16
minstens een van deze gevolgen	63

Het aantal varianten is in detail haast oneindig, maar in wezen verschillen de uitingen van de rechters niet al te veel. In box 6 staan wat citaten van rechters die wijzen op de onzekere uitkomst van de procedure. Soms wordt uitdrukkelijk de verbinding met een regeling gelegd, soms niet; soms is de rechter heel kort, soms wat uitgebreider. De variatie bij de andere benoemde soorten bazo is vergelijkbaar.

Box 6 *Een aantal formuleringen van rechters bij het wijzen op het procesrisico (de onzekere uitkomst van een vonnis)*

1. De vraag is wat wilt u, verder procederen? Want iemand gaat gelijk krijgen, dat mag duidelijk zijn, of misschien gaat u een beetje moeten ingeven op uw vorderingen, maar dat kan misschien wel een risico zijn voor u beiden. Dus misschien wilt u het heft in eigen hand nemen, dat kan wellicht aantrekkelijk zijn, ik weet het niet? (Zaak 08)
2. Nou het voordeel zou misschien kunnen zijn dat u weet waaraan u toe bent als u het zelf regelt in plaats van het te laten afhangen van een vonnis. (Zaak 20)
3. U bent niet gedwongen hoor. Maar ik vind het altijd verstandiger als partijen het zelf kunnen oplossen. Omdat het anders een alles-of-niets verhaal wordt. (Zaak 27)
4. ...ehh met deze regeling koopt u een stuk zekerheid. (Zaak 36)
5. Er ligt een reëel procesrisico aan beide kanten, ... wat ik nog moet interpreteren achter mijn bureau, ... het is niet te zeggen waarop het precies uitkomt. Het kan veel meer en het kan veel minder worden dan u nu in het kader van deze schikking zelf kunt bepalen. (Zaak 68)
6. Eiser: Ik kan de omvang gewoon aantonen met mijn administratie en de afspraken met getuigen. Ik heb getuigen genoeg. (...)
Rechter: Helder. Ter voorkoming van misverstanden: of er getuigen worden gehoord als u deze zaak voortzet, beslis ik. Het is de vraag of dat gaat gebeuren. Het kan ook zijn dat ik op basis van deze zitting tot een eindoordeel kom. U zegt dat nou, maar het is helemaal niet gezegd dat dat ook gaat gebeuren. Dat u niet straks een verkeerde verwachting heeft. (Zaak 96)

Rechters wezen zestien keer op een andere wijze op het bazo als partijen geen schikking zouden bereiken. De meeste daarvan gingen over het incassorisico voor eiser als hij de procedure zou winnen, het gegeven dat een vonnis niet zou inhouden waarom het (een van) partijen eigenlijk ging of het belang van behoud van goede verhoudingen in de toekomst. In box 7 is een aantal citaten gegeven ter illustratie.

Box 7 Een aantal andere gevolgen van voortprocederen waarop rechters wezen

1. Advocaat gedaagde: Als de algemene voorwaarden van gedaagde niet houden, heeft dat zeer verstrekkende gevolgen.
Rechter: Maar dat zou ook een goede reden kunnen zijn, om geen vonnis te willen. Dan ligt het vast en hebt u een probleem. (Zaak 23)
2. Het kan zijn dat u gelijk krijgt, maar dan bent u daar nog geen meter mee opgeschoten. (Zaak 24)
3. Rechter tegen eiser die zich op dwaling beroept bij de aankoop van een huis, maar datzelfde huis inmiddels heeft verkocht: Dan verkoopt u (het huis) en wordt het (de overeenkomst van aankoop) vernietigd, dan kun je niet leveren. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? (Zaak 30)
4. Gedaagde wilde buiten rechte twee vorderingen verrekenen, reden voor eiser om zijn klandizie te heroverwegen. Tijdens de zitting houdt gedaagde voet bij stuk.
Rechter: Ja, ja, zo bent u wel een klant kwijt, meneer X. (Zaak 31)
5. Maar als u denkt dat die rechter (dit zei de rechter over zichzelf) te veel op een schikking aanstuurt, dan kunt u ook een vonnis vragen. Maar dan is de volgende vraag, of u het (wellicht toegewezen bedrag) ook gaat incasseren. (Zaak 36)
6. Eiser vraagt nakoming van een samenwerkingsovereenkomst (*fee*).
Rechter: Kijk, uw (eisers) stelling is dat de overeenkomst tussen partijen geldig is. Daarmee verdraagt zich wat minder goed dat het concurrentiebeding van tafel is (zoals eiser in een schikking zou willen). Gesteld dat uw vordering toewijsbaar is, dan ligt het beding er. Het effect van die toewijzing is dat u dan eraan gebonden bent, terwijl u dat niet wilt. (Zaak 56)
7. Want dan ga je naar huis met een beslissing van de rechter, waarvan je je afvraagt: 'Word ik hier blij van? Nee!' (Zaak 59)
8. Rechter tot gedaagde: U kunt elkaar toch nog tegenkomen in de toekomst, toch? (Zaak 68)

9. Dan is er ook nog de mogelijkheid van een schikking. Ik kan mij voorstellen dat u van de zaak af wil. Er zijn ook risico's aan verbonden. U bent ook lid van de organisatie, dus het gaat ook om het behoud van goede verhoudingen. (Zaak 72)
10. Ik probeer te kijken naar aanknopingspunten waarop u zelf de zaak kunt regelen, want ik weet niet of u echt geholpen bent door een vonnis van mij, of dat al uw problemen gaat oplossen. Want het vonnis gaat sowieso niets zeggen over het beslag dat er ligt, terwijl u daar misschien wel last van heeft. (Zaak 97)

Net als bij de voorlopige oordelen staan we stil bij de verschillende soorten bazo in relatie tot de uitkomst van de zitting. We geven in kruistabellen deze verbanden in getallen weer voor de vijf meest voorkomende soorten bazo.

Tabel 41 Bazo procesrisico (onzekerheid over vonnis) en uitkomst

Procesrisico genoemd?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 62)	41	66.1	15	24.2	7	11.3
ja (n = 38)	17	44.7	14	36.8	6	15.8
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Uit tabel 41 blijkt dat zittingen waarin het procesrisico van voortprocederen is genoemd verhoudingsgewijs vaker eindigen met een schikking en vaker met een werkafpraak dan het geval is als we kijken naar alle in ons onderzoek geobserveerde zittingen. Dienovereenkomstig neemt verhoudingsgewijs de uitkomst voortprocederen zeer duidelijk in omvang af.¹⁹

Tabel 42 Bazo tijd en uitkomst

Tijd genoemd?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 72)	42	58.3	20	27.8	10	13.9
ja (n = 28)	16	57.1	9	32.1	3	10.7
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

¹⁹ Statistisch significante verbanden zijn er niet. Dat geldt ook voor de andere variabelen in deze subparagraaf.

Rechters zijn vrij terughoudend in het gebruiken van de tijdsfactor als argument (28 van de honderd zittingen), waardoor verondersteld zou kunnen worden dat zij dit argument vooral bezigen als het voortprocederen daadwerkelijk extra tijd kost (meer dan de tijd om tot een eindvonnis te komen). In tabel 42 is te zien dat zittingen waarin rechters wijzen op de extra tijd die gemoeid is met voortprocederen ongeveer op dezelfde manier eindigen als zittingen waarin niet op dit gevolg is gewezen. De impact van de factor extra tijd lijkt dus – hoewel waarschijnlijk niet te pas en te onpas ingezet – toch gering.

Tabel 43 Bazo kosten en uitkomst

Kosten genoemd?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 74)	46	62.2	19	25.7	9	12.2
ja (n = 26)	12	46.2	10	38.5	4	15.4
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

De kostenfactor is in iets meer dan een kwart van de zittingen genoemd. Ook dat vinden we vrij weinig. Ook hier zou verondersteld kunnen worden dat op dit gevolg van voortprocederen terughoudend – dus niet te onpas – wordt gewezen. Zittingen waarin op dit gevolg is gewezen, eindigen duidelijk vaker met een schikking dan zittingen waarin niet op dit gevolg is gewezen. Ook de werkafspraken nemen een klein beetje toe in verhouding. Dienovereenkomstig neemt de uitkomst voortprocederen duidelijk af.

Tabel 44 Bazo psychische belasting en uitkomst

Belasting genoemd?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 84)	50	59.5	25	29.8	9	10.7
ja (n = 16)	8	50.0	4	25.0	4	25.0
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Het argument van de psychische belasting die voortprocederen zou kunnen meebrengen wordt evenmin vaak door rechters gebruikt. Het weegt voor partijen blijkbaar niet al te zwaar, want de procentuele verhoudingen verschillen weinig ten opzichte van de zittingen waarin het argument niet is gebruikt. Alleen de

werkafpraak als uitkomst is procentueel veel hoger, maar dat moet zeer waarschijnlijk worden toegeschreven aan de kleine aantallen.²⁰

Tabel 45 Bazo anders en uitkomst

Een ander bazo genoemd?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 83)	49	59.0	23	27.7	11	13.3
ja (n = 17)	9	52.9	6	35.3	2	11.8
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

De uitkomst van de zittingen waarin rechters een specifiek bazo noemen, is duidelijk vaker een schikking dan in het tegenovergestelde geval of dan gemiddeld over alle zittingen gemeten, waardoor in deze gevallen per saldo minder vaak wordt voortgeprocedeerd (het aantal werkafspraken is ongeveer gelijk aan dat bij andere zittingen). Een mogelijke verklaring is dat het door de rechter voorgehouden alternatief specifiek betrekking heeft op de zaak. Het is maatwerk, terwijl het wijzen op extra tijd en kosten niet per se appelleert aan wat voor partijen van belang is. Voor een partij bijvoorbeeld die denkt te verliezen, is uitstel niet onwelkom, terwijl een partij met een rechtsbijstandsverzekering (oude stijl) geen extra kosten zal maken.

Vijf keer noemden rechters hoger beroep als risico van voortprocederen, te gering om conclusies aan te verbinden in relatie tot de uitkomst.²¹

6.3.4 Het eigen schikkingsvoorstel

In het onderzoek van Van der Linden was ook aandacht voor eigen voorstellen die rechters deden of adviezen die zij gaven om partijen tot een schikking te brengen. Zij maakt in haar rapport geen onderscheid binnen de categorie ‘De rechter deed een eigen voorstel’ en noemt daarvan ook geen voorbeelden. Verder noemt zij de

20 Een andere, speculatieve verklaring is de volgende. Als partijen bereid zijn werkafspraken te maken dan kan dat een teken zijn dat zij extra investeren in een poging tot een schikking. Werkafspraken zijn immers vaak nodig om meer duidelijkheid te krijgen, alvorens het echte schikkingsgesprek kan beginnen. Die weg kiezen partijen dus, in plaats van de weg van het vonnis. Waarom? Mogelijk omdat er andere redenen zijn – onderliggende belangen – om er onderling uit te komen. Diezelfde redenen kunnen ook de psychische belasting voortbrengen. Dan zouden beide fenomenen dus dezelfde oorzaak hebben en daardoor met elkaar in verband staan.

21 De uitkomsten van die vijf zittingen waren: drie keer voortprocederen, één keer schikking en één keer werkafpraak.

adviezen: het bod van de andere partij te accepteren, concessies te doen, of het verschil te delen (tussen beide schikkingsvoorstellen).²²

Ook om de uitkomsten van Van der Linden te kunnen vergelijken met de onze, hebben we de drie door haar benoemde soorten van adviezen ook in onze observaties betrokken. We hebben daaraan toegevoegd dat de rechter een concreet bedrag adviseert waarop partijen de zaak zouden kunnen schikken.²³ Naast deze vier benoemde soorten van eigen voorstellen, gebruikten we de categorie ‘specifiek eigen voorstel’ om alle andere eigen voorstellen van de rechter in onder te brengen. We geven in tabel 46 eerst de aantallen in vergelijking met die van Van der Linden (zie ‘vdL’ in de laatste twee kolommen). Het totaal van 46 zittingen waarin wij een schikkingsvoorstel van de rechter observeerden, is kleiner dan de optelsom van de voorstellen. Die som is 61. Dat komt omdat in tien zittingen meer dan één voorstel is gedaan, oplopend tot vier.

Tabel 46 Soorten eigen schikkingsvoorstellen van de rechter en het aantal zittingen waarin deze werden gedaan

Deed de rechter een schikkingsvoorstel?	Aantal zittingen waarin		
	abs / % (n = 100)	abs vdL (n = 150)	% vdL
specifiek eigen voorstel	36	10	6.7
middel het verschil	9	3	2.0
doe een concessie aan de ander	8	31	20.7
maak het af op het bedrag dat ik u noem	6	-	-
aanvaard het voorstel van de ander	2	3	2.0
totaal	46	onbekend	onbekend

Wij denken dat de vergelijking met de onderzoeksuitkomsten van Van der Linden mank gaat bij het onderdeel ‘Doe een concessie aan de ander’. Van der Linden noteert als item ‘De rechter zegt (één) partij(en) dat het doen van concessies verstandig zou zijn’. Zij zal dus ook algemene opmerkingen dat schikken betekent dat je water bij de wijn moet doen en dat het geen zin heeft met elkaar te gaan praten als (een van) partijen niet wil(len) bewegen, hebben meegeteld. Dat hebben wij niet gedaan. Het ging ons om de adviezen die gegeven worden om haast vastgelopen

22 J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5) Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 47, tabel 30.

23 Dit is iets anders dan een voorlopig oordeel dat uitmond in het noemen van een verschuldigd concreet bedrag. Dan komt het bedrag immers voort uit een redenering van de rechter op basis van de voorliggende casus. Bij een bedrag als eigen voorstel zijn er andere redenen dan de casus die de rechter tot dit voorstel brengen.

onderhandelingen nog een laatste zetje te geven. In box 8 geven wij de citaten van de gevallen die wij als zodanig hebben geregistreerd.

Box 8 *Wat zeiden rechters als zij aandrongen op het doen van concessies?*

1. Nu heeft u een heel nieuw strak plafond, anders had u een ouder plafond gehad, nooit zo mooi als dat het nu is, dus een beetje nieuw voor oud, dus daar kan je dan wel iets aftrekken van de vordering. (Zaak 19)
2. Bij een arbeidsgeschil, over een van de minder belangrijke onderdelen in het geschil: Goed..., ja..., nou... Het aantal dagen waarover u van mening verschilt, het lijkt me dat dat misschien iets is om op te lossen. (Zaak 22)
3. Als gedaagde zou denken dat zij uit elkaar wil gaan (op een manier) die ook aan eiser het vertrouwen geeft in uw (gedaagdes) concern, dat u er (dan) misschien een schepje bovenop zou moeten doen. (Zaak 32)
4. Oké en dat kunt u niet optrekken naar € 6.000? (Zaak 36)
5. Een impliciete hint aan beide partijen hun eisen wat te matigen: Maar goed, u bent zelf natuurlijk wel als grote mensen in staat om vast te stellen dat de discussie gaat over de vraag of u nog wat aan de uren moet doen en moet ik (de andere partij) wat met die schade(claim) doen. (Zaak 50)
6. Je zou kunnen zeggen dat het pand leeg stond in juli en augustus. In juni is het wat onduidelijk. In het kader van een schikking zou je over juni een afspraak kunnen maken en je, in het kader van een schikking, kunnen afvragen of het redelijk is over juli en augustus huur te vragen als gedaagde er feitelijk niet woonde. (Zaak 52)
7. U (de eisende verhuurder) zegt: 'Het is niet geloofwaardig dat mevrouw (de gedaagde huurder) niet geweten heeft dat haar dochter op zolder (een hennepplantage had).' Daar kun je het nodige van zeggen. Ik zeg niet dat mevrouw het niet geweten heeft, want dat weet ik niet, maar ik zit met de vraag of het niet mogelijk is om te spreken in deze zaak van zodanig bijzondere omstandigheden – eventueel met bijkomende afspraken als u daar iets creatiefs bij kunt bedenken – om te zeggen: laten we het nog een keer aanzien

en bekijken of mevrouw inderdaad de huurovereenkomst na kan komen?
(Zaak 90)

8. Na twee schorsingen en drie voorlopige oordelen, zegt de rechter dat zij de tegenvordering verder uitgediept wil zien: Repliek en dupliek in reconventie. Best uitvoerig en tijd kostend. En het kost geld. Dat maakt dat ik u adviseer, gebaseerd op mijn ervaring met andere zaken, om deze zaak te schikken, om water bij de wijn te doen, om ervoor te zorgen dat u van de zaak af bent. Dan moet u opzijzetten dat u uw recht wilt halen. (Zaak 95)

Als we alle eigen voorstellen van de rechter in relatie tot de uitkomst van de zittingen brengen, zien we in tabel 47 dat het verschil maakt of deze eigen voorstellen (tezamen bezien) gedaan worden of niet.

Tabel 47 *Eigen voorstellen van de rechter en de uitkomst van de zitting*

Deed de rechter enig eigen voorstel?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 54)	36	66.7	13	24.1	5	9.3
ja (n = 46)	22	47.8	16	34.8	8	17.4
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Wat opvalt is dat de zittingen waarop rechters eigen voorstellen doen veel vaker eindigen met een schikking of een werkafpraak dan de zittingen waarop ieder eigen voorstel ontbreekt. Dit verband wordt nog sterker als we kijken naar de zittingen waarop meer dan één keer een eigen voorstel is gedaan. Dat waren er tien, waarvan er negen in een schikking eindigden, terwijl er één keer werd voortgeprocedeerd.

De getallen geven hetzelfde beeld als we kijken per soort eigen voorstel. Net als bij Van der Linden zijn de aantallen van de door ons tevoren benoemde eigen voorstellen laag, te laag om zinvolle verbanden te kunnen leggen met de uitkomst van de zitting. We volstaan daarom met de getallen in een noot.²⁴ De schikking als uitkomst blijkt zeer dominant te zijn.

²⁴ Van de negen zittingen waarin de rechter het doen van een concessie voorstelde, waren de uitkomsten: vier keer voortprocederen, vier keer schikking, één keer werkafpraak. Van de acht zittingen waarin de rechter voorstelde het verschil tussen partijen te middelen, waren de uitkomsten: één keer voortprocederen en zeven keer schikking. Van de zes zittingen waarin de rechter zelf een bedrag voorstelde, waren de uitkomsten: één keer voortprocederen en vijf keer schikking. De twee zittingen waarin de rechter voorstelde dat een partij het aanbod

In tabel 48 laten we wel de uitkomsten zien van de dertien zittingen waarin rechters een of meer van de door ons tevoren benoemde eigen voorstellen hebben gedaan, zonder dat zij óók een specifiek eigen voorstel deden. Ook dan blijkt dat de uitkomst schikking duidelijk veel vaker aan de orde is dan als deze vier interventies geheel ontbreken en ook vaker dan gemiddeld, terwijl dat bij de uitkomst voortprocederen juist andersom is. Maar ook opgeteld zijn de aantallen zo klein dat wij hieruit geen conclusies durven trekken.

Tabel 48 *Het verband tussen de door ons benoemde vier eigen voorstellen (samen) van de rechter en de uitkomst van de zitting*

Deed de rechter een of meer van deze vier voorstellen?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 87)	54	62.1	21	24.1	12	13.8
ja (n = 13)	4	30.8	8	61.5	1	7.7
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

We geven ook de verbanden tussen de specifieke eigen voorstellen van de rechter en de uitkomst van de zitting, zie tabel 49.

Tabel 49 *Het verband tussen eigen specifieke schikkingsvoorstellen van de rechter en de uitkomst van de zitting*

Deed de rechter een specifiek voorstel?	v		s		w	
	abs	%	abs	%	abs	%
nee (n = 64)	40	62.5	18	28.1	6	9.4
ja (n = 36)	18	50.0	11	30.5	7	19.4
totaal (n = 100)	58	58	29	29	13	13

Hoewel het percentage aan schikkingen niet veel verschilt, is dat bij de uitkomst werkafpraak duidelijk anders. De kleine aantallen hebben relatief echter veel invloed op de procentuele verschillen. Scherper wordt het beeld als we ons concentreren op de gegevens bij de uitkomst voortprocederen. Het wel of niet doen van een specifiek eigen schikkingsvoorstel scheelt 12.5 procentpunten meer of minder bij deze uitkomst. Ook het verschil met het gemiddelde over alle honderd zaken is acht procentpunten.²⁵

van de ander zou aanvaarden, eindigden beide in een schikking. De aantallen zijn klein, maar de schikking als uitkomst is zeer dominant.

25 Een statistisch significant verband is er niet.

De conclusie die Van der Linden trok op grond van haar lage aantallen²⁶ luidt: ‘Dit wijst erop dat veel rechters vinden dat zij zich met dergelijke interventies te veel op het terrein van partijen begeven. Zij wagen zich hier derhalve niet aan.’²⁷ Deze conclusie trekken wij op grond van onze bevindingen niet. Dat deze interventies voorkomen in 46 van de honderd geobserveerde zittingen, wijst al niet op terughoudendheid. Dat beeld wordt versterkt door het grote aantal zittingen (36) waarin rechters specifieke eigen voorstellen deden. Dat waren bij elkaar 26 verschillende rechters.²⁸ In box 9 geven we een ruim aantal voorbeelden van deze voorstellen om de geringe terughoudendheid te illustreren, ook al worden voorstellen vaak voorzichtig, vragenderwijs geopperd. Rechters lijken duidelijk veel verder te gaan in het beproeven van een schikking dan acht jaar eerder toen Van der Linden haar data verzamelde.

Box 9 Welke specifieke eigen schikkingsvoorstellen deden rechters?

1. Wat ik nog in de groep wil gooien en dat doe ik een beetje voorzichtig want dat speelt in deze procedure, en dat zeg ik er nadrukkelijk bij, *geen* rol: de wetgever heeft nog wel een mogelijkheid geboden voor wat te doen als er een overeenkomst met een succes-fee is afgesproken en de opdracht voortijdig wordt beëindigd zonder dat het resultaat is bereikt, wat een beetje een vergelijkbare situatie is, dat er dan toch een loon verschuldigd zou zijn voor de wel verrichtte werkzaamheden. Dus de wetgever gaat er ook van uit dat het treurig is om, als er een hoop werk is verricht en de opdracht wordt beëindigd, dat daar dan geen vergoeding tegenover staat. Ik weet niet of de situatie van toepassing is, ik kan in ieder geval niet naar aanleiding van dat artikel deze zaak gaan beoordelen want dat is hier niet aan de orde, dus als u het aan mij overlaat in een vonnis wordt het alles of niets. Daar wilde ik het even bij laten. (Zaak 02)
2. De rechter vraagt of het niet een idee is om alles samen met een deskundige na te lopen: Dan kunt u samen ook al die dingen zeggen tegen de deskundige, ook de beplanting nog eens een keer zeggen. Is dat een oplossing? Want u bent nu heel erg tegen elkaar, dat gaat zo, zien we hier wel vaker. Maar is het

26 Zie de percentages van 6.7 en lager in de laatste kolom van onze tabel 46.

27 J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5) Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 48.

28 Wij hebben in ons onderzoek in totaal 37 rechters op zittingen geobserveerd.

voor u beiden mogelijk samen iemand aan te wijzen, die de oorzaken noemt, die er een kostenplaatje aan hangt...? (Zaak 05)

3. Zou het een optie zijn, dat u die eenmalige bijdrage (aan de VvE) betaalt en als dat geld nog terugkomt langs andere weg ... (bij de notaris die een fout zou kunnen hebben gemaakt, maar geen procespartij is)? (Zaak 07)
4. De rechter wijst op het verschil van inzicht tussen gedaagde en gedaagdes advocaat. Hij zegt dat het ook én-én kan, een fraaie nieuwe site en een vergoeding: Ik zou het mooi vinden als u tijdens de schorsing die twee geluiden gaat combineren. (Zaak 24)
5. De rechter vraagt of een deel van het geschil kan worden opgelost doordat partijen bij elkaar gaan zitten om bepaalde digitale gegevens door eiser te laten ontsluiten ten behoeve van gedaagde (dat was de tegeneis). (Zaak 26)
6. Als er tussen partijen nog een gat resteert van enkele duizenden euro's: En de (naam van de rechtsbijstandsverzekeraar van eiser), kan die niets betekenen? (Zaak 27)
7. Een rechtszaak over een huurachterstand bij bedrijfsruimte. De rechter gaat op verschillende momenten tussendoor in op het uit de stukken blijkende thema dat gedaagde (huurder) bereid was de loods te kopen. Nadat door de rechter de bereidheid is afgetast bij eiser, verkent de rechter de variant dat de huurachterstand met de koopprijs verrekend kon worden. De rechter houdt wat later voor aan gedaagde dat het pand hem past, want hij wilde toch kopen. (Zaak 36)
8. Om het laatste verschil van mening weg te werken stelt de rechter voor de proceskosten in te ruilen voor een kortere termijn waarbinnen de schutting in orde zou worden gebracht. (Zaak 37)
9. Gedaagde zegt geen regeling te kunnen treffen op de gang, omdat er meer gegevens nodig zijn om het bedrag goed uit te rekenen: er is nog een hobbel te nemen.
Rechter: Het kan best zijn dat u de hobbel neemt door de afspraak te maken dat een te berekenen reëel bedrag wordt betaald en een schepje er bovenop

om de procedure te beëindigen. Dan kan de zaak worden aangehouden in afwachting van het rekenwerk. (Zaak 44)

10. Over een burengeschil: Wat ik aanbied, vrijblijvend, is dat we de zitting ter plaatse voortzetten. Dan kijk ik hoe het eruit ziet en praten we over of er iets valt te regelen. En als u nou slim bent, heeft u dan al met een tuinman gesproken over wat leuk zou zijn aan groenvoorziening. (Zaak 59)
11. Kijk, ik kan er wel iets over zeggen. Een schikking zou kunnen inhouden dat de registratie (van eiser) wordt doorgehaald (ex nunc), als de bank (gedaagde) daartoe bereid is. En, niet dat de bank daarmee erkent dat zij onrechtmatig heeft gehandeld, maar wellicht dat de bank aangeeft welk onderzoek zij heeft gedaan en tot welke conclusies dat leidde ... (Zaak 64)
12. De advocaat van gedaagde wil niet ter plaatse regelen, omdat hij niet weet wat de verzekeraar van gedaagde voor ogen staat. De rechter intervenueert door de suggestie te doen in een regeling een voorbehoud te maken voor een 'nee' van de verzekeraar. (Zaak 74)
13. De rechter merkt terloops op dat eiseres de factuur van gedaagde ook nog niet heeft voldaan en dat de verplichting tot betaling wel meespeelt, hoewel daarover geen eis in reconventie is ingesteld. (Zaak 83)
14. In een zaak over achterstand in de huurtermijnen bij bedrijfsruimte: Zit er een mogelijkheid in een afgeslankte voortzetting? (Zaak 87)
15. Wat is dan wel mogelijk als je iets zou willen doen? Er zit wel een ontslagneming, waarvan ik nog even achter de kiezen houd of die geldig is. Zou een gedachte geweest zijn om wel uit te gaan van een ontslagneming maar dan een wat ruimere opzegtermijn te hanteren dan nu is gedaan? Die is misschien wat krap, zou je kunnen denken. Zit daar muziek in, ik vraag het u. (Zaak 92)

6.3.5 Conclusies over inhoudelijke interventies

Het geven van voorlopige oordelen

Voorlopige oordelen komen nog vaker voor dan tien jaar eerder tijdens het onderzoek van Van der Linden. Was dat toen in bijna 70% van de zittingen, nu is dat in

88%. De frequentie van specifieke vormen van voorlopige oordelen is vergelijkbaar met die in het onderzoek van Van der Linden. Een voorlopig oordeel bijvoorbeeld dat uitkomt op een bedrag of op een bandbreedte van bedragen komt heel weinig voor en dat was in 2006 niet anders.

Een opvallend verschil in de uitkomsten is er echter ook. Het aantal zittingen waarin een voorlopig oordeel neerkwam op het toewijzen of afwijzen van de vordering(en) is sterk toegenomen: het percentage is gestegen van ruim 10 naar 33. Deze categorie omvat ook het deels toewijzen en het deels afwijzen van de vorderingen, tezamen een oordeel gevend over het geheel ervan. Een verklaring zou kunnen zijn dat rechters minder terughoudend zijn dan vroeger om te zeggen hoe het ervoor staat, ook als dat oordeel zo verstrekkend is dat het niets meer aan duidelijkheid te wensen overlaat. Daar staat tegenover dat rechters ons na afloop van de zittingen regelmatig vertelden dat zij geen of een opzettelijk vaag voorlopig oordeel hadden uitgesproken, omdat het gelijk duidelijk bij een van partijen lag en zij liever een vonnis uitspraken over dat gelijk dan dat zij de betrokken partij water in de wijn zagen doen als resultante van een schikking (zie verder paragraaf 7.4).

Als we zoeken naar de samenhang tussen specifieke vormen van voorlopige oordelen en de uitkomst van de zitting, dan blijkt die er niet steeds duidelijk te zijn. Dat geldt in de eerste plaats voor voorlopige oordelen over juridische stellingen en verweren. Het aantal schikkingen bleef in die zittingen procentueel nagenoeg gelijk, het aantal werkafspraken was procentueel duidelijk lager (maar het aantal van dertien zittingen met als uitkomst een werkafpraak is laag, zodat één zitting meer of minder veel procentpunten verschil maakt) en het aantal keren dat wordt voortgeprocedeerd was procentueel wat hoger. Deze uitkomst is contra-intuïtief. Het is daarom goed erop te wijzen dat ieder voorlopig oordeel over een stelling of een verweer is meegeteld, waaronder oordelen die niet over de kern van het debat gingen en oordelen die erg genuanceerd of met veel voorbehoud werden gegeven, waardoor het dus niet meteen duidelijk was of die stelling of dat verweer daadwerkelijk zou slagen of sneuvelen.

Een voorlopig oordeel over wie de bewijslast heeft, behoeft natuurlijk niet te gaan over de kern van het geschil. Het kan ook om bewijs van een kleiner onderdeel gaan. De impact van zo'n oordeel kan ook verschillen naargelang de partij die de bewijslast heeft zelf denkt het bewijs te kunnen leveren. Niettemin neemt de uitkomst in de vorm van een schikking duidelijk toe. Wij wijzen erop dat een oordeel van deze strekking een extra effect kan hebben, omdat er gevolgen uit voortvloeien voor de lengte en kosten van de procedure, die bij bewijslevering toenemen. Het alternatief voor een schikking (voortprocederen) wordt daardoor allicht minder aantrekkelijk,

ook voor de partij die de bewijslast niet heeft. Het aantal werkafspraken neemt procentueel af, maar (nogmaals) de aantallen zijn hier heel klein en dus ontstaan snel procentuele verschillen. Per saldo neemt het percentage van zaken waarin wordt voortgeprocedeerd met meer dan zes procentpunt af.

Het meest verstrekkende voorlopig oordeel – over het toewijzen en/of afwijzen van de gehele vordering(en) – is nauwelijks van invloed op het percentage zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd. Natuurlijk is het zo dat deze voorlopige oordelen soms onder veel voorbehoud zijn gegeven en daardoor niet de uiterste duidelijkheid boden. Maar voor veel oordelen geldt dat niet. Een verklaring kan zijn dat na een oordeel dat zoveel duidelijkheid biedt, de onderhandelingsruimte zo klein is geworden dat het geen zin heeft voor partijen om nog een schikking na te streven. Wellicht speelt het gevoel van gezichtsverlies een belemmerende rol: de partij in wiens nadeel het voorlopig oordeel uitvalt, heeft geen ruimte meer om met opgeheven hoofd een regeling te treffen. Ook is denkbaar dat een partij in wiens nadeel het oordeel is, kiest voor een vonnis om de mogelijkheid van hoger beroep te behouden; een schikking in het verlengde van het voorlopig oordeel is dan niet aantrekkelijk.

Het aantal keren dat een voorlopig oordeel is uitgesproken over het toewijzen of afwijzen van een deel van de vordering(en) is niet groot (18), waardoor het afgaan op aantallen en percentages risico's inhoudt. Maar het valt op dat het aantal schikkingen procentueel veel hoger is als uitkomst van zittingen waarop zulke oordelen zijn uitgesproken. Het percentage werkafspraken neemt af na zulke voorlopige oordelen (maar het zijn kleine aantallen!). Het percentage van de zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd neemt duidelijk af. Het verschil met de voorlopige oordelen van ruimere strekking is opvallend. Naar ons idee is de onderhandelingsruimte die nog overblijft de reden dat meer schikkingen worden bereikt na voorlopig oordelen over slechts een deel van de vordering(en).

Het aantal keren dat wij een oordeel observeerden over de voorspelde uitkomst of kans van slagen van de bewijslevering (8), over een range van bedragen waarbinnen geschikt zou kunnen worden (1) of over een concreet bedrag waarop geschikt zou kunnen worden (1), is te gering om daarover, al dan niet met een kruistabel, zinvolle uitspraken te doen in relatie tot de uitkomst van de zitting.

Het wijzen op het bazo

Wij observeerden in de honderd zittingen die we in ons onderzoek betrokken dat de rechters wezen op de tijd die nog met voortprocederen is gemoeid, de kosten

die daaraan zijn verbonden, de psychische belasting die partijen er (mogelijk) door ervaren en het procesrisico, door ons bij de analyse onderverdeeld in de onzekerheid van de uitslag van de procedure bij de rechtbank en de mogelijkheid van hoger beroep. Naast deze vijf varianten waren er nog zeventien uitingen van rechters die neerkwamen op iets anders, maar ook als een 'bazo' getypeerd kunnen worden.

In 37 zittingen wees de rechter geen enkele maal op welk effect van voortprocederen dan ook. In 63 zittingen hebben we 129 keer een bazo van verschillende soort geobserveerd en in totaal 184 verschillende bazo's. Als rechters ingingen op bazo's, noemden zij er gemiddeld bijna drie per zitting van gemiddeld iets meer dan twee verschillende soorten. Het voorlopig oordeel wordt frequenter dan het bazo ingezet als schikkingsinterventie, wat ook te zien is aan de aantallen: 63 versus 88, 129 versus 142 en 184 versus 246.

Van de door ons benoemde vijf varianten van het bazo heeft Van der Linden er drie ook in haar onderzoek betrokken, evenwel zonder deze uit te splitsen. Dat waren tijd, kosten en psychische belasting. In vergelijking met Van der Lindens bevindingen wijzen rechters in ons onderzoek in minder zittingen op kosten, tijd en psychische belasting (55.3% versus 42%). Maar er wordt in die zittingen vaker op deze gevolgen gewezen dan bij Van der Linden (gemiddeld 1,21 versus 1,67 per zitting). Een verklaring voor deze verschillen is dat rechters inmiddels selectiever met deze inhoudelijke schikkingsinterventie omgaan. Wij noteerden in interviews met rechters na afloop van de zitting regelmatig dat zij niet hadden gewezen op de tijd, kosten en belasting die zijn gemoeid met voortprocederen, omdat de volgende proceshandeling zeer waarschijnlijk een eindvonnis zou zijn en het dus wel meeviel met tijd, kosten en belasting vanaf de zitting gerekend.

Als we de specifieke vormen van het bazo in verbinding met de uitkomst van de zitting beschouwen, dan blijkt er soms een samenhang te zijn, maar soms ook niet. Zittingen waarin het procesrisico van voortprocederen is genoemd, eindigen verhoudingsgewijs vaker met een schikking en vaker met een werkafpraak dan het geval is als we kijken naar alle in ons onderzoek geobserveerde zittingen. Dienovereenkomstig neemt verhoudingsgewijs de uitkomst voortprocederen zeer duidelijk in omvang af. Hetzelfde geldt voor het wijzen op de kosten van voortprocederen. Daarop wezen rechters in iets meer dan een kwart van de zittingen, wat duidt op een selectief gebruik van deze vorm van het bazo. Rechters wijzen er blijkbaar niet te pas en te onpas op, maar alleen als het relevant is. Dat zou ook kunnen worden gezegd van het wijzen op de tijd die met voortprocederen gemoeid is. Ook dat gebeurde in iets meer dan een kwart van de zittingen. Hier echter eindigen zittingen ongeveer op

dezelfde manier als zittingen waarin niet op dit gevolg is gewezen. De impact van de factor extra tijd lijkt dus – hoewel waarschijnlijk niet te onpas ingezet – toch gering.

Het argument van de psychische belasting die voortprocederen zou kunnen meebrengen, wordt evenmin vaak door rechters gebruikt. Het weegt voor partijen blijkbaar niet al te zwaar, want de procentuele verhoudingen verschillen weinig ten opzichte van de zittingen waarin het argument niet is gebruikt. Alleen de werkafpraak als uitkomst is procentueel veel hoger, maar dat moet zeer waarschijnlijk worden toegeschreven aan de kleine aantallen.

Vijf keer noemden rechters hoger beroep als risico van voortprocederen, te gering om conclusies aan te verbinden in relatie tot de uitkomst.

Kortom, van de vijf specifieke vormen van het bazo die wij hebben benoemd, vertonen er twee samenhang met de uitkomst, twee niet en één kwam te weinig voor om over die samenhang iets te zeggen. De samenhang bestaat bij het wijzen op kosten en op procesrisico en houdt in dat zittingen waarin dit gebeurt vaker een schikking als uitkomst hebben.

De uitkomst van de zittingen waarin rechters een specifiek bazo noemen, is duidelijk vaker een schikking dan in het tegenovergestelde geval of dan gemiddeld over alle zittingen gemeten, waardoor in deze gevallen per saldo minder vaak wordt voortgeprocedeerd (het aantal werkafspraken is ongeveer gelijk aan dat bij andere zittingen). Een mogelijke verklaring is dat het door de rechter voorgehouden alternatief specifiek betrekking heeft op de zaak. Het is maatwerk, terwijl het wijzen op extra tijd en kosten niet per se appelleert aan wat voor partijen van belang is. Voor een partij bijvoorbeeld die denkt te verliezen, is uitstel niet onwelkom, terwijl een partij met een rechtsbijstandsverzekering (oude stijl) geen extra kosten zal maken.

Het doen van eigen voorstellen

Wij hebben zelf van tevoren vier eigen voorstellen benoemd, omdat we verwachtten dat die zouden voorkomen. Die eigen voorstellen zijn: ‘Middel het verschil’, ‘Doe een concessie aan de ander’, ‘Maak het af op het bedrag dat ik u noem’ en ‘Aanvaard het voorstel van de ander’. Daarnaast hielden we rekening met schikkingsvoorstellen van de rechter die specifiek zouden samenhangen met het voorliggende geschil.

Eigen voorstellen van de rechter tot oplossing van (een deel van) het geschil komen minder frequent voor dan het geven van voorlopige oordelen of het wijzen op het bazo. In 46 zittingen hebben wij 61 schikkingsvoorstellen van de rechter geobserveerd. De conclusie die Van der Linden trok op grond van haar lage

aantallen luidt: ‘Dit wijst erop dat veel rechters vinden dat zij zich met dergelijke interventies te veel op het terrein van partijen begeven. Zij wagen zich hier derhalve niet aan.’ Deze conclusie trekken wij op grond van onze bevindingen niet. Dat deze interventies voorkomen in 46 van de honderd geobserveerde zittingen, wijst al niet op terughoudendheid. Dat beeld wordt versterkt door het grote aantal zittingen (36) waarin rechters specifieke eigen voorstellen deden. Dat waren bij elkaar 26 verschillende rechters. Rechters lijken duidelijk veel verder te gaan in het op deze wijze beproeven van een schikking dan acht jaar eerder toen Van der Linden haar data verzamelde.

Wat opvalt is dat de zittingen waarop rechters eigen voorstellen doen veel vaker eindigen met een schikking of een werkafpraak dan de zittingen waarop ieder eigen voorstel ontbreekt. Dit verband wordt nog sterker als we kijken naar de zittingen waarop meer dan één keer een eigen voorstel is gedaan. Dat waren er tien, waarvan er negen in een schikking eindigden, terwijl er één keer werd voortgeprocedeerd. De getallen geven hetzelfde beeld als we kijken per soort eigen voorstel. Het aantal malen dat de door ons tevoren benoemde eigen voorstellen voorkwamen, was te gering om zinvol statistische verbanden te leggen, maar de schikking als uitkomst blijkt dominant.

Ook keken we naar de uitkomst van zittingen waarop door de rechters specifiek op de zaak toegesneden eigen schikkingsvoorstellen zijn gedaan. Hoewel het percentage aan schikkingen niet veel verschilt, is dat bij de uitkomst werkafpraak duidelijk anders. De kleine aantallen hebben relatief echter veel invloed op de procentuele verschillen. Scherper wordt het beeld als we ons concentreren op de uitkomst voortprocederen. Deze uitkomst neemt met 12.5 procentpunten af bij zittingen waarop specifiek toegesneden schikkingsvoorstellen door rechters zijn gedaan in vergelijking met zittingen waarop dat niet gebeurde. Ook het verschil met het gemiddelde over alle honderd zaken is acht procentpunten.

6.4 CONFLICTINTERVENTIES

6.4.1 Inleiding

In paragraaf 4.6 hebben we gezien dat het aantal conflictinterventies en de uitkomst in zoverre verband houden dat het aantal van deze interventies groter is geweest tijdens zittingen die eindigen met een werkafpraak. Dit verband is weliswaar statistisch significant, maar een werkafpraak was maar dertien keer de uitkomst van zittingen in ons onderzoek. Dit kleine aantal noopt tot voorzichtigheid. Het is tijd

gedetailleerder te kijken naar conflictinterventies en te bezien wat het verband is met de uitkomst van de zitting.

6.4.2 De diepgang van de conflictinterventies

Wij veronderstelden dat de invloed van een conflictinterventie groter is naarmate deze diepgaander is. Als rechters maar zeer oppervlakkig aandacht en ruimte geven aan een onderliggend punt, dan zal dat minder invloed hebben dan als dit met veel meer diepgang plaatsvindt. Zo zijn we gekomen tot een achtpuntsschaal waarop wij de diepgang van de conflictinterventie noteerden. Voor de duidelijkheid herhalen we dat het conflict in onze definitie elk punt van verdeeldheid tussen partijen kan zijn dat ‘onder de oppervlakte’ van het voorgelegde door de rechter te beslissen geschil aan de orde is. Het kan bijvoorbeeld ook gelegen zijn in de behoefte aan het adresseren van een niet-juridisch verwijt (‘Ik ondervond geen respect’) of een in rechte niet te honoreren belang (‘Dat we als burens weer op acceptabele wijze met elkaar kunnen omgaan’). Met dit voor ogen zijn de categorieën hierna vrij eenvoudig te duiden.

1 = de rechter neemt het voor kennisgeving aan, gaat op iets anders door, houdt het af

2 = de rechter stipt het heel kort aan of geeft slechts een heel korte reactie

3 = de rechter diept het uit, bij maar één partij

4 = de rechter diept het uit bij beide partijen

5 = de rechter reflecteert erop, bij maar één partij

6 = de rechter reflecteert erop bij beide partijen

7 = de rechter laat één partij reflecteren op de ander

8 = de rechter laat partijen reflecteren op elkaar

In box 10 geven we van elke soort conflictinterventie een voorbeeld.

Box 10 Soorten conflictinterventies naar de mate van hun ‘diepgang’

1. Rechter: Zijn er verder nog dingen die u minder juridisch zou willen toevoegen over waarom u vindt dat u recht heeft op de vergoeding of anderszins iets wat u van het hart wilt?
Eiser: Nou ja, het is gewoon heel vervelend gedrag wat hier heeft plaatsgevonden.
Rechter: Hoeveel tijd heeft u hier ingestoken?

Eiser: Ongeveer een jaar.

(Meer is er niet gezegd hierover. De rechter gaat in wezen niet in op de opmerking van eiser over vervelend gedrag van gedaagde en houdt dit deel van het gesprek ter zitting heel kort.) (Zaak 02)

2. In het schakelpunt zegt de rechter: Is er nog een basis voor een gesprek? Er zitten emoties. U had vertrouwen, maar ergens is iets misgegaan.
(Meer is niet gezegd hierover.) (Zaak 15)

3. Rechter: Ik ga nog even naar eiser. Ik begreep dat u zich erg gekwetst heeft gevoeld. En even later ook tegen eiser: Wat heeft u nodig om die boosheid kwijt te raken? (Gevolgd door:) Heeft u ook een excuus naar u toe nodig?
(Aan gedaagde is niet gevraagd of er bij hem iets onderliggends speelde.)
(Zaak 44)

4. Rechter: Hoe is het voor u om hier vandaag te zijn?

Eiser: Slecht.

Rechter: Vertel.

Eiser Je hoort hier niet te wezen.

Rechter: Het voelt niet goed?

Eiser: Nee, normaal gesproken had het niet hoeven, toch?

Rechter: Want wat was u liever geweest?

Eiser: Dat de zaak goed afgewikkeld was.

(...)

Rechter: Ik stel dezelfde vraag aan u. Hoe is het voor u om hier te zijn?

Gedaagde: Heel vervelend om hier te zijn, omdat ik ervan overtuigd ben dat ik niets verkeerd gedaan heb.

Rechter: Wat doet dat met u?

Gedaagde: Het is wel emotioneel. Zenuwachtig en onterecht aangesproken, niet boos, maar verdrietig. Dat een goede zakelijke relatie op deze manier eindigt, vind ik wel heel treurig. (Zaak 74)

5. Rechter tegen eiseres: Had gedaagde niet een tweede kans moeten krijgen?
(...)

Eiseres: Het is (voor mij) zes weken werk. De opening van ... (waar het kunstobject zou komen) is uitgesteld. De deadline was al voorbij en het vertrouwen was weg. (Zaak 38)

Rechter, zich wendend tot gedaagde: Mevrouw vond dat ze een geweldig figuur sloeg.

6. Rechter: We zitten hier in een procedure, u vliegt elkaar in de haren, de relatie is behoorlijk verstoord geraakt, als ik afga op de stukken, dat mag ik zo wel samenvatten toch? Maar als ik u hier zo zie zitten, dan valt dat wel mee? Of ben ik dan optimistisch? (Zaak 98)

7. Als de beheerder van eiser (een VvE) herhaalt dat het geschil ging en gaat over de bedragen die gedaagde toezegde en dat de sociale verhoudingen daarbuiten staan, reageert de rechter met: Dat zegt u, maar ik hoorde (...) iets anders zeggen.
Eisers beheerder: Ook die zei dat de financiën belangrijk zijn. En het uitschrijven van een vergadering heeft met de zaak niets te maken.
Rechter: Nou, dat is uw beleving dat het er niets mee te maken heeft. Daar aan wil ik niets afdoen. Maar ik heb de indruk dat het voor gedaagde van wezenlijk belang is dat er duidelijkheid komt over die vergadering, over het krijgen van kopieën van (...) en over de verantwoording van die € (...). Of niet, (gedaagde)? (ja, zegt gedaagde) (Zaak 07)

8. Rechter: Hoe komen we nou tot een oplossing? Wat zou u willen bereiken, even los van alles? Zit er los van het geld, u iets heel erg dwars? Is er iets dat u nog wil vragen aan elkaar, dat u zegt 'ik heb dat nooit begrepen'? Zit er nog iets achter deze zaak, een achterliggend belang? (...) U kent elkaar al meer dan zeven jaar. Eigenlijk is het pas vorig jaar fout gelopen tussen u. Kunnen we wat vastgelopen is, weer vlot trekken? (Zaak 54)

In tabel 50 brengen we de soorten conflictinterventies (naar diepgang) in verband met de uitkomst van de zitting. Omdat we met aantallen niet al te ver komen, hebben we ons gericht op de meest diepgaande interventie als er tijdens een zitting meer dan één conflictinterventie voorkwam. Bij elke soort geobserveerde conflictinterventie vermelden we hoe vaak een zitting een bepaalde uitkomst had. In totaal gaat het om 60 zittingen waarop deze conflictinterventies door ons zijn geobserveerd. De andere 40 zittingen komen in tabel 50 niet terug.

Tabel 50 Diepgang van de geobserveerde conflictinterventies en de uitkomst van de zitting

diepgang conflictinterventies	uitkomst			totaal
	v	s	w	
1	6	0	0	6
2	6	5	0	11
3	4	4	1	9
4	3	1	0	4
5	4	1	1	6
6	7	3	3	13
7	4	1	1	6
8	2	1	2	5
totaal (n = 60)	36 60%	16 26.7%	8 13.3%	60 100%

Wat opvalt in de laatste kolom is dat de aandacht voor ‘het onderliggende’ – hoewel in opkomst in civiele zittingen – nog niet heel erg groot is. We roepen daarbij in herinnering dat wij bij de selectie van rechters op vier locaties hebben gevraagd naar degenen die erom bekendstonden die aandacht te hebben.²⁹ Het getal van zestig (van de honderd) zittingen is voor de voorstanders van deze benadering op het eerste gezicht bemoedigend, maar op niveau 1 en 2 hebben de conflictinterventies nauwelijks diepgang. Maar het is niet zonder meer zo dat rechters die op een zitting niet verdergaan dan dit niveau niets doen met ‘het onderliggende’, of hoogstens toestaan dat een partij het (kort) verwoord zonder dat zij er zelf als rechters echt op ingaan. Tot deze gevallen behoren ook de zittingen waarin de rechter uitdrukkelijk vroeg aan beide partijen of er meer speelde dan ter beoordeling en beslissing was voorgelegd en het antwoord ‘nee’ was. Het gesprek over het onderliggende stopt dan vanzelfsprekend meteen. Maar hoe dan ook, op niveau 1 en 2 komt ‘het onderliggende’ niet naar boven, omdat het ontbreekt of omdat de rechters er niet echt op ingaan als het wel speelt.³⁰

Dan blijven er 43 zittingen over, waarin meer dan dat gebeurde. Maar dan lijkt de techniek van de rechters nog niet erg ontwikkeld. De interventies met een diepgang op niveau 3, 5 en 7 zijn weliswaar uitgebreider dan die op niveau 1 en 2, maar niet in balans. Bij die conflictinterventies ging het maar om één partij van wie ‘het onderliggende’ werd uitgediept, waarop werd gereflecteerd door de rechter en waarop de andere partij om een reactie werd gevraagd. Dat de andere partij geen onderliggend punt had, werd mogelijk goed aangevoeld door de rechters in die zittingen, maar

²⁹ Zie paragraaf 2.2.

³⁰ In hoofdstuk 7 en 8 gaan we dieper in op conflictinterventies.

in elk geval niet gecheckt. Soms miste de rechter dit punt volledig, omdat het er wel was (zo bleek ons uit interviews achteraf). Met als gevolg dat ook de reflectie van de rechter uit evenwicht was of dat de andere partij zich op achterstand vond staan, want die werd wel om een reactie gevraagd op ‘het onderliggende’ van de wederpartij, maar niet uitgenodigd het eigen punt te vertellen. Het gaat om 21 van de 43 zittingen waarop het conflict meer dan oppervlakkige aandacht kreeg. In de andere 22 zittingen werd ‘het onderliggende’ bij beide partijen uitgevraagd. In dertien gevallen reflecteerden de rechters daarop, waarmee zij dus gedachten over het conflict (‘het onderliggende’ over en weer) te berde brachten. En in vijf gevallen is aan beide partijen gevraagd op elkaars onderliggende punt te reageren, waarmee (een begin van) een gesprek ontstond, de in onze ogen meest uitdiepende wijze van conflictinterventie. Dat gebeurde dus in slechts vijf van de in totaal honderd zittingen die we observeerden, bij drie verschillende rechters.

Kijken we vervolgens naar de uitkomst door de getallen in de kolommen tot ons te nemen, dan blijkt een verband tussen de diepgang van de interventies en de uitkomst van de zitting niet duidelijk, behalve bij werkafspraken. Die worden op één na allemaal bereikt op zittingen met conflictinterventies met de meeste diepgang (5 of meer op onze schaal). Schikkingen worden juist vaker genoteerd als uitkomst van zittingen waarop de conflictinterventies minder diepgaand waren. Het aantal keren dat wordt voortgeprocedeerd ligt ongeveer gelijk als we de onderste helft van onze schaal vergelijken met de bovenste. De uitkomst van de zitting verschilt statistisch niet significant naargelang de diepgang van de conflictinterventies.³¹

Kijken we horizontaal door de tabel dan vallen de verhoudingen tussen voortprocederen, schikking en werkafpraak op. De totalen zijn ook in percentages (van 60 zittingen) gegeven en die liggen heel dicht in de buurt van de percentageverdeling over alle honderd zittingen (58, 29 en 13). Dat beeld wordt niet wezenlijk anders als we de verhoudingen vergelijken tussen de uitkomsten van zittingen in de bovenste helft van onze achtpuntsschaal.

De mate van diepgang van conflictinterventies is dus geen goede voorspeller van de uitkomst van de zittingen.

31 Bij de berekening hebben we de diepgang van de conflictinterventies als een ordinale variabele beschouwd.

6.4.3 De timing van de conflictinterventies

Is er misschien wel een verband te zien tussen de timing van de conflictinterventies en de uitkomst van de zitting? De comparitie na antwoord wordt wel onderverdeeld in de volgende fasen:

- de start
- de fase van de belangenvraag
- de informatiefase
- de schikkingsfase
- de afronding³²

Schikkingsinterventies (waaronder conflictinterventies) komen in de praktijk niet voor in de startfase van de zitting. Daarin is aandacht voor het vaststellen wie er zijn, eventueel benodigde volmachten, het inventariseren van de processtukken, het uitleggen van de doelen van de zitting en dergelijke. Ook tijdens de afronding van de zitting, die gaat over het afspreken hoe de procedure zal worden voortgezet (indien aan de orde) en het maken van het proces-verbaal, vinden geen schikkingsinterventies plaats. We kunnen ons dus voor conflictinterventies concentreren op de middelste drie zittingsfasen.

De fase van de belangenvraag gaat specifiek over het conflict. De theorie is dat direct na de startfase eerst een vraag gesteld wordt aan partijen zelf over wat zij het belangrijkste vinden, los van het juridische. De fase draait dus om de vraag of er een conflict speelt. De informatiefase gaat over het geschil. Wat is er nog van belang om te bespreken met het oog op een vonnis? De schikkingsfase gaat over de schikking. Hier zijn alle soorten schikkingsinterventies denkbaar.

Onze hypothese is dat de fase waarin conflictinterventies worden gepleegd, mogelijk iets kan zeggen over de intensiteit van de interventies. Gebeurt dat in de fase van de belangenvraag, die specifiek om deze interventies draait, dan zou de intensiteit groter kunnen zijn dan in de schikkingsfase, die gericht is op het beproeven van een schikking en waar alle soorten interventies aan de orde kunnen zijn. Conflictinterventies zijn in de schikkingsfase daardoor wellicht wat minder intensief, omdat zij plaatsvinden naast andere schikkingsinterventies. De informatiefase is gericht

32 De indeling van de zitting wordt bepaald door de rechter. Er zijn geen voorschriften voor. Regelmatig ontbreekt de fase van de belangenvraag. Een enkele keer wordt eerst geprobeerd een schikking te bereiken en pas daarna (als dat niet is gelukt) wordt informatie over het geschil ingewonnen. De informatiefase en de schikkingsfase zijn dan omgedraaid.

op feiten en toepassing van het recht. Conflictinterventies gaan hier wellicht meer tussen neus en lippen door. Kortom, de fase waarin de interventies plaatsvinden, dus de timing van de interventies door de rechter, kan iets zeggen over de intensiteit ervan. En die intensiteit heeft wellicht invloed op de uitkomst.

In tabel 51 hebben we deze timing in beeld gebracht. Van boven naar beneden hebben we de drie zittingsfasen genoteerd in volgorde van de door ons veronderstelde intensiteit van de conflictinterventies. De fase van de belangenvraag staat daarom bovenaan, gevolgd door de schikkingsfase en ten slotte de informatiefase.³³ Steeds hebben we daarachter vermeld wat de aantallen zittingen naargelang hun uitkomst waren. Als in een zitting conflictinterventies werden gepleegd in meer dan één fase, hebben we deze zitting in de tabel ingedeeld op basis van de meest intensieve van de fasen waarin we conflictinterventies observeerden. De veertig zittingen waarin helemaal geen conflictinterventies plaatsvonden, hebben we niet in de tabel opgenomen. Tabel 51 gaat dus over de andere zestig zittingen.

Tabel 51 De timing van conflictinterventies en de uitkomst van de zitting

In welke fase van de zitting vonden conflictinterventies plaats?	uitkomst							
	v		s		w		totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
fase van de belangenvraag	10	66.7	5	33.3	0	0.0	15	100
schikkingsfase	18	56.3	8	25.0	6	18.8	32	100
informatiefase	7	53.8	6	46.2	0	0.0	13	100
totaal	35	58.3	19	31.7	6	10.0	60	100

Uit de laatste kolom in tabel 51 is af te leiden dat rechters in de praktijk maar in vijftien zittingen van alle honderd zittingen respectievelijk van de zestig zittingen met conflictinterventies daadwerkelijk aan het begin van de zitting (na de startfase) een fase van de belangenvraag inbouwen. Dit vinden wij niet veel, gegeven dat in de rechtersopleiding van de SSR deze fase wordt gepropageerd en met conflictinterventies wordt getraind.³⁴ Het vaakst worden conflictinterventies gepleegd in de schikkingsfase.³⁵

³³ Deze volgorde is niet gelijk aan de gebruikelijke chronologische volgorde van deze fasen in de zitting.

³⁴ Tijdens ons veldonderzoek was deze aandacht in de rechtersopleiding van de SSR niet meer dan enkele jaren oud, terwijl de rechters die meededen in ons onderzoek bijna allemaal daarvoor al moeten zijn opgeleid. Vergeet echter niet dat juist deze 'generatie' rechters veelal de opleiders *on the job* levert. Hoe de training van de SSR dan in de praktijk verder wordt 'doorgezet' is ons niet bekend, maar de verwachtingen kunnen nauwelijks hoogspannen zijn.

³⁵ Als er tijdens een zitting conflictinterventies voorkwamen in meer dan één fase, is, zoals gezegd, in de tabel alleen de meest intensieve fase genoteerd. Het gaat ons immers over de mogelijke invloed van de fase (ingedeeld

De invloed op de uitkomst is niet duidelijk toe te schrijven aan de timing van de conflictinterventies. Kijken we naar de rijen (horizontaal) in tabel 51 dan blijkt van de zittingen waarop een conflictinterventie plaatsvond tijdens de fase van de belangenvraag – intensiever, veronderstelden wij – twee derde deel de uitkomst voortprocederen te hebben en een derde deel eindigt met een schikking. Conflictinterventies in de informatiefase – minder intensief, zo veronderstelden wij – combineren vaker met zittingen waarvan de uitkomst een schikking is.

Als de uitkomst een werkafpraak is, dan blijken er uitsluitend in de schikkingsfase conflictinterventies te zijn geweest. Er is nauwelijks een pijl op te trekken. Er is geen statistisch significant verband.³⁶ De timing van de conflictinterventies is geen goede voorspeller van de uitkomst.

6.4.4 *Conclusies over conflictinterventies*

Conflictinterventies en uitkomsten van de zittingen houden nauwelijks verband met elkaar in cijfermatige zin. In paragraaf 4.6 is vastgesteld dat er weliswaar een statistisch significant verband bestaat tussen het aantal conflictinterventies en (uitsluitend) de uitkomst werkafpraak, maar door de kleine aantallen en twee uitschieters qua aantal is hier grote voorzichtigheid geboden.

De diepgang van de conflictinterventies (zie subparagraaf 6.4.2) en de zittingsfase waarin deze worden geplaatst (zie subparagraaf 6.4.3) zijn geen goede voorspelers van de uitkomst.

6.5 CONCLUSIES VAN DIT HOOFDSTUK

Het ging ons in dit hoofdstuk om het vaststellen van een mogelijke samenhang tussen de uitkomst van de zitting en specifieke schikkingsinterventies. We hebben in drie paragrafen aandacht besteed aan achtereenvolgens procesinterventies, inhoudelijke interventies en conflictinterventies.

naar intensiteit) waarin die interventies werden geplaatst en de uitkomst. In de tabel is daardoor zeven keer niet genoteerd dat conflictinterventies (ook) voorkwamen in de schikkingsfase (naast de fase van de belangenvraag) en vijf keer dat deze (ook) voorkwamen in de informatiefase (naast een van de twee andere of beide andere fasen). We hebben dus 39 keer conflictinterventies in de schikkingsfase geobserveerd en achttien keer in de informatiefase. Hierdoor is het aantal van vijftien keer in de fase van de belangenvraag relatief nog magender.

³⁶ Daar komt bij dat de variabele ‘Wanneer vinden de conflictinterventies plaats?’ multi-interpretabel is: deze is weliswaar voornamelijk ordinaal, maar er zit ook een nominale kant aan. Dit bemoeilijkt de analyses en de aantallen zaken per categorie zijn ook niet veel.

Procesinterventies

De door ons in relatie tot de uitkomst van de zitting onderzochte procesinterventies zijn de schorsing en de hervatting door de rechter van het schikkingsgesprek daarna, als blijkt dat tijdens de schorsing geen overeenstemming is bereikt.

Er is een statistisch significant verband tussen schorsen en schikken. De uitkomst van bijna alle 23 zittingen zonder schorsing was voortprocederen. Zittingen die eindigen met een schikking zijn vaker onderbroken voor een gesprek op de gang dan zittingen waarvan de uitkomst voortprocederen of een werkafpraak is. Dat ligt in het verlengde van de praktijkregel dat voor schikkingsonderhandelingen bijna altijd wordt geschorst. Is schorsen een recept om meer schikkingen te bewerkstelligen? Dat kunnen we niet zeggen, want de richting van het verband is niet gegeven: leiden schorsingen tot schikkingen, of leidt schikkingbereidheid bij partijen tot schorsingen door de rechter? We vermoeden het laatste: andere factoren wijzen erop dat een schikking denkbaar is en om die reden wordt er geschorst. Daarbij past onze observatie dat als rechters niet tot schorsing overgaan dat meestal komt doordat een of beide partijen duidelijk zegt dat onderhandelingen over een schikking ongewenst zijn of geen zin hebben.

Als we binnen de groep van 77 zittingen met ten minste één schorsing kijken naar het aantal schorsingen en de uitkomst, dan is het beeld wat genuanceerder. Achttien van de 58 zittingen met één schorsing hadden als uitkomst een schikking en elf keer was de uitkomst een werkafpraak. In precies de helft van deze zittingen was de uitkomst dat er voortgeprocedeerd werd. Bij acht van de negentien zittingen met meer schorsingen was de uitkomst voortprocederen, tien keer was dat een schikking en één keer een werkafpraak. Als partijen tijdens een eerste schorsing geen overeenstemming hebben bereikt, kan dus statistisch niet voorspeld worden hoe de zitting zal aflopen.

Verder hebben we vastgesteld dat er meer schikkingen (dan gemiddeld over alle zaken in ons onderzoek) worden bereikt op zittingen waarin de schorsing of de schorsingen samen langer duren en dat er in lichte mate meer schikkingen worden bereikt op zittingen waarin rechters het schikkingsgesprek na de schorsing hervatten, waartoe zij dan wel (enige) ruimte kregen.

De conclusie uit dit alles is dat voor het bereiken van een schikking zoveel tijd en schorsingen gebruikt moeten worden als nodig is en dat gebrek aan overeenstemming tussen partijen na een eerste schorsing niet steeds betekent dat het

schikkingsgesprek muurvast zit en dat het hervatten daarvan op initiatief van de rechter tot niets zal leiden.

Inhoudelijke interventies

In de paragraaf over inhoudelijke interventies zijn we specifiek ingegaan op diverse vormen van het voorlopig oordeel, van het bazo en van eigen voorstellen van de rechters.

We onderzochten de samenhang tussen specifieke vormen van voorlopige oordelen en de uitkomst van de zitting. Het aantal keren dat wij een oordeel observeerden over de voorspelde uitkomst of kans van slagen van de bewijslevering (8), over een range van bedragen waarbinnen geschikt zou kunnen worden (1) of over een concreet bedrag waarop geschikt zou kunnen worden (1), is te gering om daarover zinvolle uitspraken te doen in relatie tot de uitkomst van de zitting.

Voorlopige oordelen

Vormen van het voorlopig oordeel die wij in voldoende mate observeerden om conclusies te trekken waren: die over juridische stellingen en verweren, die over de bewijslast, die over het deels toe- of afwijzen van de vorderingen, en die over het integraal toe- of afwijzen van de vorderingen.

Kort samengevat was er wel een samenhang tussen voorlopige oordelen over de bewijslast en over het deels toe- of afwijzen van vorderingen en de uitkomst van de zitting. Er was geen samenhang tussen die uitkomst en voorlopige oordelen over juridische stellingen en verweren en over het integraal toe- of afwijzen van de vorderingen.

Als op zittingen voorlopige oordelen over juridische stellingen en verweren voorkwamen, bleef het aantal schikkingen procentueel nagenoeg gelijk, was het aantal werkafspraken procentueel duidelijk lager (maar het aantal van dertien zittingen met als uitkomst een werkafpraak is laag, zodat één zitting meer of minder veel procentpunten verschil maakt) en was het aantal keren dat wordt voortgeprocedeerd procentueel wat hoger. Deze vorm van het voorlopig oordeel maakte dus niet veel uit voor de uitkomst.

Deze uitkomst is contra-intuïtief. Het is daarom goed erop te wijzen dat ieder voorlopig oordeel over een stelling of een verweer is meegeteld, waaronder oordelen die niet over de kern van het debat gingen en oordelen die erg genuanceerd of met veel voorbehoud werden gegeven, waardoor het dus niet meteen duidelijk was of die stelling of dat verweer daadwerkelijk zou slagen of sneuvelen.

Een voorlopig oordeel over wie de bewijslast heeft, behoeft natuurlijk niet te gaan over de kern van het geschil. Het kan ook om bewijs van een kleiner onderdeel gaan. De impact van zo'n oordeel kan ook verschillen naargelang de partij die de bewijslast heeft zelf denkt het bewijs te kunnen leveren. Niettemin neemt de uitkomst in de vorm van een schikking duidelijk toe. Wij wijzen erop dat een oordeel van deze strekking een extra effect kan hebben, omdat er gevolgen uit voortvloeien voor de lengte en kosten van de procedure, die bij bewijslevering toenemen. Het alternatief voor een schikking (voortprocederen) wordt daardoor allicht minder aantrekkelijk, ook voor de partij die de bewijslast niet heeft. Het aantal werkafspraken neemt procentueel af, maar (nogmaals) de aantallen zijn hier heel klein en dus ontstaan snel procentuele verschillen. Per saldo neemt het percentage van zaken waarin wordt voortgeprocedeerd met meer dan 6 procentpunt af. Hier lijkt dus wel sprake van invloed van het voorlopig oordeel op de uitkomst van de zitting.

Het meest verstrekkende voorlopig oordeel – over het toewijzen en/of afwijzen van de gehele vordering(en) – is nauwelijks van invloed op het percentage zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd. Natuurlijk is het zo dat deze voorlopige oordelen soms onder veel voorbehoud zijn gegeven en daardoor niet de uiterste duidelijkheid boden. Maar voor veel oordelen geldt dat niet. Een verklaring kan zijn dat na een oordeel dat zoveel duidelijkheid biedt, de onderhandelingsruimte zo klein is geworden dat het geen zin heeft voor partijen om nog een schikking na te streven. Wellicht speelt het gevoel van gezichtsverlies een belemmerende rol: de partij in wiens nadeel het voorlopig oordeel uitvalt, heeft geen ruimte meer om met opgeheven hoofd een regeling te treffen. Ook is denkbaar dat een partij in wiens nadeel het oordeel is, kiest voor een vonnis om de mogelijkheid van hoger beroep te behouden; een schikking in het verlengde van het voorlopig oordeel is dan niet aantrekkelijk.

Anders lijkt dat bij een voorlopig oordeel over het toewijzen of afwijzen van een deel van de vordering(en). Het aantal zittingen waarop dat gebeurde is niet groot (18), waardoor het afgaan op aantallen en percentages risico's inhoudt. Maar het valt op dat het aantal schikkingen procentueel veel hoger ligt. Het percentage werkafspraken neemt af na zulke voorlopige oordelen (maar het zijn kleine aantallen!). Het percentage van de zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd neemt duidelijk af. Het verschil met de voorlopige oordelen over het geheel van de vorderingen is opvallend. Naar ons idee is de onderhandelingsruimte die nog overblijft, in combinatie met een grote mate van verkregen duidelijkheid, de reden dat meer schikkingen worden bereikt na voorlopig oordelen over slechts een deel

van de vordering(en). Mogelijk speelt ook het gevoel van gezichtsverlies een rol: bij overblijvende onderhandelingsruimte neemt de kans op een oplossing zonder gezichtsverlies bij een van partijen toe.

Bazo

De door ons geobserveerde hoofdvormen van het bazo zijn: de tijd, de kosten, de psychische belasting, en het procesrisico van voortprocederen. Het procesrisico is door ons bij de analyse onderverdeeld in de onzekerheid van de uitslag van de procedure bij de rechtbank en de mogelijkheid van hoger beroep. Naast deze vijf varianten waren er nog zeventien uitingen van rechters die neerkwamen op iets anders, maar ook als een bazo getypeerd kunnen worden.

Als we de specifieke vormen van het bazo in verbinding met de uitkomst van de zitting beschouwen, dan blijkt er soms een samenhang te zijn, maar soms ook niet. Kort samengevat: van de vijf specifieke vormen van het bazo die wij hebben benoemd, vertonen er twee samenhang met de uitkomst, twee niet en één kwam te weinig voor om over die samenhang iets te zeggen. De samenhang bestaat bij het wijzen op kosten en op procesrisico (onzekere uitslag bij de rechtbank) en houdt in dat zittingen waarin dit gebeurt vaker een schikking als uitkomst hebben.

Zittingen waarin het procesrisico van voortprocederen is genoemd, eindigen verhoudingsgewijs vaker met een schikking en vaker met een werkafpraak dan het geval is als we kijken naar alle in ons onderzoek geobserveerde zittingen. Dienovereenkomstig neemt verhoudingsgewijs de uitkomst voortprocederen zeer duidelijk in omvang af. Hetzelfde geldt voor het wijzen op de kosten van voortprocederen. Daarop wezen rechters in iets meer dan een kwart van de zittingen, wat duidt op een selectief gebruik van deze vorm van het bazo. Rechters wijzen er waarschijnlijk alleen op als het relevant is.

Dat zou ook kunnen worden gezegd van het wijzen op de tijd die met voortprocederen gemoeid is. Ook dat gebeurde in iets meer dan een kwart van de zittingen. Hier echter eindigen zittingen ongeveer op dezelfde manier als zittingen waarin niet op dit gevolg is gewezen. De impact van de factor extra tijd lijkt dus – hoewel waarschijnlijk niet te onpas ingezet – toch gering. Ook het argument van de psychische belasting die voortprocederen zou kunnen meebrengen, wordt niet vaak door rechters gebruikt. Het weegt voor partijen blijkbaar niet al te zwaar, want de procentuele verhoudingen in de uitkomst van de zittingen verschillen weinig ten opzichte van de zittingen waarin het argument niet is gebruikt. Alleen de werkafpraak als

uitkomst is procentueel veel hoger, maar dat moet zeer waarschijnlijk worden toegeschreven aan de kleine aantallen.

Vijf keer noemden rechters hoger beroep als risico van voortprocederen, te gering om conclusies aan te verbinden in relatie tot de uitkomst.

De uitkomst van de zittingen waarin rechters een specifiek bazo noemen, is duidelijk vaker een schikking dan in het tegenovergestelde geval of dan gemiddeld over alle zittingen gemeten, waardoor in deze gevallen per saldo minder vaak wordt voortgeprocedeerd (het aantal werkafspraken is ongeveer gelijk aan dat bij andere zittingen). Een mogelijke verklaring is dat het door de rechter voorgehouden alternatief specifiek betrekking heeft op de zaak. Het is maatwerk, terwijl het wijzen op extra tijd en kosten niet per se appelleert aan wat voor partijen van belang is. Voor een partij bijvoorbeeld die denkt te verliezen, is uitstel niet onwelkom, terwijl een partij met een rechtsbijstandsverzekering (oude stijl) geen extra kosten zal maken.

Eigen voorstellen

Wij hebben zelf van tevoren vier eigen voorstellen benoemd, omdat we verwachtten dat die zouden voorkomen. De voorstellen zijn: 'Middel het verschil', 'Doe een concessie aan de ander', 'Maak het af op het bedrag dat ik u noem' en 'Aanvaard het voorstel van de ander'. Daarnaast hielden we rekening met schikkingsvoorstellen van de rechter die specifiekere zouden samenhangen met het voorliggende geschil.

Wat opvalt is dat de zittingen waarop rechters eigen voorstellen doen veel vaker eindigen met een schikking of een werkafpraak dan de zittingen waarop ieder eigen voorstel ontbreekt. Dit verband wordt nog sterker als we kijken naar de zittingen waarop meer dan één keer een eigen voorstel is gedaan. Dat waren er tien, waarvan er negen in een schikking eindigden, terwijl er één keer werd voortgeprocedeerd. De getallen geven hetzelfde beeld als we kijken naar elke door ons benoemde vorm van een eigen voorstel. Het aantal malen dat de door ons tevoren benoemde eigen voorstellen voorkwamen, was te gering om zinvol statistische verbanden te leggen, maar de schikking als uitkomst blijkt dominant.

Ook keken we naar de uitkomst van zittingen waarop door de rechters specifiek op de zaak toegesneden eigen schikkingsvoorstellen zijn gedaan. Hoewel het percentage aan schikkingen niet veel verschilt, is dat met werkafspraken duidelijk anders. De kleine aantallen hebben relatief echter veel invloed op de procentuele verschillen. Scherper wordt het beeld als we ons concentreren op de uitkomst voortprocederen. Deze uitkomst neemt met 12.5 procentpunten af bij zittingen waarop

specifiek toegesneden schikkingsvoorstellen door rechters zijn gedaan in vergelijking met zittingen waarop dat niet gebeurde.

Zonder deze conclusie statistisch te kunnen onderbouwen, lijkt het erop dat eigen voorstellen van de rechter tot meer schikkingen en werkafspraken leiden, terwijl de uitkomst voortprocederen afneemt.

Conflictinterventies

We hebben conflictinterventies niet, zoals de inhoudelijke interventies, verdeeld in verschillende vormen, maar naar de mate van diepgang. Ook keken we naar de timing van de conflictinterventies.

De conclusie is dat conflictinterventies en uitkomsten van de zittingen nauwelijks verband houden met elkaar in cijfermatige zin.

In paragraaf 4.6 is vastgesteld dat er weliswaar een statistisch significant verband bestaat tussen het aantal conflictinterventies en (uitsluitend) de uitkomst werkafpraak, maar door het kleine aantal zittingen met die uitkomst en door het voorkomen van twee uitschieters – zittingen met hoge aantallen conflictinterventies die eindigden met een werkafpraak – is hier grote voorzichtigheid geboden.

De diepgang van de conflictinterventies (zie subparagraaf 6.4.2) en de zittingsfase waarin deze worden geplaatst (zie subparagraaf 6.4.3) zijn geen goede voorspellers van de uitkomst.

Hoe gaan we verder?

Aangezien de cijfers zelf nog onvoldoende inzicht geven in mogelijke verbanden met de uitkomst van de door ons geobserveerde rechtszaken, is het van belang om te onderzoeken hoe het gebeuren op de zitting, specifiek de interventies van de rechter, door partijen is geïnterpreteerd. Hun subjectieve beleving van de interventies is wellicht bepalend voor hun proceshouding en keuzes en dus voor de uitkomst van de zitting. We betrekken daarom in hoofdstuk 7 in meer detail dan tot nu toe onze zittingsobservaties bij onze analyse en vooral ook wat wij optekenden in de interviews na de zitting.

In hoofdstuk 8 laten we de focus op de uitkomst van de zitting los en gaan we breder in op het effect dat conflictinterventies op partijen hebben. Dat doen we ook weer vooral op basis van de interviews in verbinding met onze zittingsobservaties.

7 DE PARTIJEN EN DE RECHTER OP DE ZITTING: WAT BEPAALT DE UITKOMST?

Samenvatting

Een enkele keer gebeurt er iets op een zitting, waardoor een regeling onbereikbaar wordt nog voordat het gesprek daarover kon worden gevoerd (7.2). Als de schikking wel als optie aan de orde kan komen, is de uitkomst van de zitting voortprocederen als partijen (of een van hen) beslist niet willen regelen, of dat financieel niet kunnen (7.3). Hetzelfde geldt als rechters bewust niet aansturen op een regeling (7.4).

Als de procesdeelnemers er minder 'strak' inzitten, dragen volgens partijen het voorlopig oordeel, het bazo, het eigen voorstel en het ingaan op het conflict het meest bij aan het denken over een regeling (7.5), in wisselende volgorde naargelang de uitkomst een schikking is (7.8) of een werkafpraak (7.9). Dat dan niet steeds een regeling wordt bereikt, ligt soms aan een gebrek aan *common ground* tussen partijen (7.6) en soms aan een suboptimale aanpak door de rechter (7.7).

Wat partijen vinden van het optreden van rechters (deden zij te veel of te weinig aan het beproeven van een schikking?) komt in deze paragrafen ook aan de orde, terwijl het in 7.10 specifiek gaat over de dwangschikking, die vooral wordt ervaren als rechters te lang op hetzelfde aambeeld hameren, te snel naar de schikkingsfase van de zitting overstappen, of eigen voorstellen robuust neerzetten, maar onvoldoende uitleggen.

7.1 INLEIDING

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat op basis van getallen alleen niet voldoende inzicht kan worden verkregen in wat de uitkomst van zittingen bepaalt. Daarvoor is meer informatie nodig. Die hebben we gevonden door de zittingen te observeren en door na afloop een vragenlijst te laten invullen door en interviews te houden met de partij(en) die aan ons onderzoek meewerkte(n) en de rechter.

We gingen daarbij niet alleen in op wat bepalend was voor of ten minste van invloed was op de uitkomst. Bij de uitkomst voortprocederen dringt zich bijvoorbeeld de vraag op of partijen vonden dat de rechter er alles uit gehaald heeft wat erin zat om een schikking (werkafpraak) te bereiken. Als partijen per se niet wilden regelen, zou het kunnen dat zij vonden dat de rechter zich te veel met (het gesprek

over) de regeling bemoeide. Bij de uitkomst schikking of werkafpraak is als vanzelf aan de orde of door partijen is ervaren dat de rechter dwang oplegde. Op een en ander gaan we in voorkomend geval in. In plaats van op collectief, cijfermatig niveau, gaan we in dit hoofdstuk dus op individueel zaaksniveau in op de vraag hoe de zitting verliep en afliep en hoe dat door de rechtzoekenden is ervaren.

We hebben de honderd door ons geobserveerde zittingen onderverdeeld in een aantal categorieën en die bespreken we in afzonderlijke paragrafen. We geven een overzicht.

In drie zittingen werd de kans op een andere uitkomst dan voortprocederen sterk verkleind door een besluit of optreden van de rechter dat gelegen was buiten het daadwerkelijk beproeven van een schikking of het bewerkstelligen van een werkafpraak. We hebben het over voortprocederen door oorzaken ‘van buiten’ en bespreken dit onderwerp in paragraaf 7.2.

In maar liefst 34 zittingen wilde (minstens) één partij beslist niet schikken of kon een partij (steeds gedaagde) financieel gezien helemaal niets aanbieden in het kader van een schikking. Soms voelden rechters dat al aan en besteedden zij weinig woorden aan het beproeven van een schikking, soms besteedden ze er (eerst/toch) meer tijd aan. Hoe is dat gewaardeerd? In paragraaf 7.3 gaan we erop in.

In vijf van deze 34 zittingen en in nog eens vier andere zittingen hadden de rechters voor ogen dat het gelijk duidelijk bij een van partijen lag. De rechters besloten daarop in deze negen gevallen niet of zo weinig mogelijk op een schikking aan te sturen. Hoe verloopt de zitting dan op dat punt en hoe ervaren partijen dat? We schrijven erover in paragraaf 7.4.

Tot en met paragraaf 7.4 hebben we dan in dit hoofdstuk 41 zittingen de revue laten passeren. In al deze zittingen was maar één denkbare uitkomst: voortprocederen. In de overige 59 zittingen lag dat anders. Daar was werkelijk kans op elk van de drie uitkomsten die we in ons onderzoek hebben geobserveerd: voortprocederen, schikking of werkafpraak. Oorzaken ‘van buiten’ die uitsluitend de uitkomst voortprocederen nog mogelijk maakten, waren er niet. De rechters waren niet tegen het doen van schikkingsinterventies, omdat zij vonden dat een partij duidelijk gelijk had. En schikkingsinterventies zouden in vruchtbare aarde kunnen vallen, omdat geen van partijen sterk afwijzend stond tegenover een schikking als uitkomst en partijen (gedaagden) financieel in staat waren wat aan te bieden.

Het heeft daarom in deze 59 gevallen zin te vragen naar de schikkingsinterventies die bij partijen invloed hadden: wat deed/zei de rechter dat het meest hielp bij het

praten over een regeling? Die vraag kan beantwoord worden ongeacht de uiteindelijke uitkomst van de zitting. In paragraaf 7.5 geven we in een aantal tabellen een overzicht van de gegeven antwoorden.

Daarna verdelen we deze 59 zittingen in vier categorieën die we afzonderlijk bespreken. De eerste twee categorieën betreffen die gevallen waarin een schikking in theorie mogelijk was, maar in de praktijk niet werd bereikt. De laatste twee categorieën betreffen die gevallen waarin een schikking wel werd bereikt of waarin werkafspraken werden gemaakt. Eerst gaan we in op de (slechts) zes zittingen waarin een schikking is beproefd, maar waarin moest worden voortgeprocedeerd omdat er geen *common ground* gevonden werd (paragraaf 7.6). Vervolgens stellen we in paragraaf 7.7 elf zittingen aan de orde, waarin naar onze mening de schikkingsinterventies niet optimaal waren. Ook van deze zittingen was de uitkomst dat er moest worden voortgeprocedeerd. In paragraaf 7.8 hebben we het over zittingen die eindigden met een schikking en in paragraaf 7.9 over zittingen die eindigden met een werkafpraak. Hoewel we verwachtten dat ‘de dwangschikking’ als vanzelf in deze laatste twee paragrafen terecht zou komen, plaatsen we deze in een afzonderlijke paragraaf (7.10), omdat de dwang tot schikken blijkt te kunnen worden ervaren ongeacht de uitkomst van de zitting. In paragraaf 7.11 sluiten we af met de conclusies van dit hoofdstuk.

7.2 VOORTPROCEDEREN DOOR EEN OORZAAK ‘VAN BUITEN’

Zoals wij in de inleiding schreven, werd in drie zittingen de kans op een andere uitkomst dan voortprocederen sterk verkleind door een besluit of optreden van de rechter. Wat er gebeurde belemmerde het gesprek over een schikking volledig of bemoeilijkte dat gesprek zodanig dat het niet goed van de grond kon komen.

Het eerste geval¹ betreft een zitting waarbij eiser twee keer boos wegliep uit de zitting, de tweede keer definitief. Dat is tamelijk bijzonder, want we hebben dat slechts één keer meegemaakt. Eiser schoof dat op de rechter die hem niet liet uitspreken toen hij een voorbereid betoog van vijf minuten wilde voordragen en aanvankelijk ook mocht voordragen. Deze tekst ging, zo bleek al heel snel, over een strafzaak met eiser als verdachte, waarin hij terecht was gekomen na een aangifte door gedaagde. Die strafzaak hing slechts zeer zijdelings samen met het onderwerp van het civiele geschil. Eisers in die strafzaak opgelopen frustratie was dat hij bij politie en justitie

1 Zaak 17.

geen enkel gehoor had ondervonden voor zijn kant van het verhaal. In stevige maar nog diplomatieke taal luchtte eiser zijn hart, voorlezend vanaf zijn iPad. De rechter vermoedde (zei hij in het interview) dat het betoog feller zou worden en vond dat het onvoldoende met de zaak te maken had. Na achttien seconden werd eiser door de rechter in zijn betoog onderbroken. Dat was in het hart van eisers frustratie: ook in deze zittingszaal mocht hij niet uitpraten. Eiser liep weg. Zijn advocaat wist hem terug te halen, maar eiser was het voorval niet vergeten. Ongeveer een half uur later onderbrak hij zelf de advocaat van gedaagde, die zich de kaas niet van het brood liet eten en met stemverheffing zijn zin afmaakte. Eiser werd boos, want hij vond dat hij werd onderbroken door de advocaat van gedaagde, hoewel het eiser zelf was die de advocaat van gedaagde had onderbroken met een opmerking. Eisers advocaat zei dat eiser de beurt zou krijgen en dan niet zou worden onderbroken.

Rechter: U wordt niet onderbroken, maar ...

Eiser: Toen ik daarnet wat voor wilde lezen, werd ik toch ook onderbroken. Kotsmisselijk word ik ervan. (...)

Eiser ging weer weg en kwam niet meer terug. Het is duidelijk dat de kansen om verder een schikking te beproeven in deze zaak waren verkeken. Met de stelling 'De rechter heeft er alles uit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' was eiser het 'zeer oneens'.

Het tweede geval² ging over een zaak met een geldelijk belang van ongeveer twaalf miljoen euro. De rechter liet aan het begin van de zitting weten dat zij zou verwijzen naar de meervoudige kamer, als het op voortprocederen zou aankomen. Later in de zitting zei de rechter dat zij geen voorlopig oordeel over het geschil wilde uitspreken, omdat zij dan zou vooruitlopen op het oordeel van die meervoudige kamer. Een voorlopig oordeel was nodig om partijen in 'de schikkingsstand' te krijgen. Eiseres deed daarom het procesvoorstel om in een later stadium meervoudig te compareren. De beslissingen van de rechter stonden in de weg aan de kans op een regeling in de zitting die zij leidde.

Gedaagde zegt daarover in het interview:

Interviewer: Maar hoe het verder gaat, is niet duidelijk?

Gedaagde: Nee, de rechter zei aan het begin van de zitting dat het naar de meervoudige kamer zou gaan en dat zij daarom nog geen richting zou aangeven. Dus dat was ook helder.

2 Zaak 49.

Interviewer: Had u zich voorbereid op de zitting?

Gedaagde: Ik had één eerdere comparitie en met die in het achterhoofd had ik een aardig beeld. Voor mij was onverwacht dat er verwezen zou worden naar de meervoudige kamer en dat er geen richting gegeven zou worden (een voorlopig oordeel). Ik moest daardoor even schakelen. Maar voor mij is dat goed, want het is ook gewoon een complexe zaak.

Interviewer: Dus op basis van uw eerdere ervaring had u verwacht meer richting te krijgen?

Gedaagde: Ja, in die eerdere zaak hebben we een schikking bereikt op de gang. Maar die zaak ging over een aanmerkelijk geringer bedrag.

Gedaagde kreeg dus onvoldoende richting mee om zijn positie te bepalen. Ook eiser, die terughoudend maar niet afwijzend tegenover een schikking stond, heeft het zo ervaren dat het schikkingsgesprek vastliep. Eiser zegt daarover in het interview:

Eiser: Ze (de rechter) heeft (de mogelijkheden tot een regeling) verkend, maar ze heeft niet doorgevraagd. Want voor de schorsing had zij aan partijen gevraagd, om eens even na te denken om tot een voorstel te komen. Ik heb haar toen na de schorsing daarop bevraagd, van u zou daar nog even op terugkomen, en dat was ook zo, dus dat greep ze meteen aan en legde dat voor aan de tegenpartij. En wat schetste toen onze verbazing, dat de tegenpartij achter zich ging kijken, van wat moet ik hiermee, hier heb ik niet echt een antwoord op. En toen had de rechter wat mij betreft wel tegen de tegenpartij kunnen zeggen 'Dat was wel de bedoeling' en nu zit je hier en je hebt niks. Daar had ze nog wel wat verder op in kunnen prikken, nog wat meer kunnen uitvragen.

Interviewer: Wat had u eraan gehad om dat te weten?

Eiser: Wij hebben heel voorzichtig aangegeven dat het heel moeilijk is daar op te reageren, zo hebben wij dat ingestoken met onze advocaat, en zo staan wij er ook in, want wij zeggen 'de afspraak is geldend en die moet nu nagekomen worden'. Zij heeft geprobeerd om te verkennen, van zit er ruimte, nou daar hebben wij heel zuur moeilijk op gezegd, zo van 'moeilijk, moeilijk, moeilijk'. En ze nam het toen eigenlijk voor ons op door toen te zeggen, ja de juiste partijen zitten nu niet aan tafel dus het is ook lastig tot iets te komen. Terwijl ze ervan uit mocht gaan, vind ik, dat daar partijen aan tafel zaten die, ook al deden ze dingen schoorvoetend, tot iets misschien hadden kunnen komen.

Interviewer: Zegt u nu eigenlijk dat de rechter tegen u strenger had moeten zijn?

Eiser: Zij had denk ik uitgebreider in kunnen gaan op de vraag die ze voor de schorsing had gesteld. Dan was er wellicht meer ruimte ontstaan.

De derde zaak³ kende een zitting waarin de rechter, haast intuïtief, het onderliggende conflict tussen partijen verkende en besprak. Dat kostte echter zoveel zittingstijd dat het geschil nauwelijks meer kon worden besproken en daardoor kwam het beproeven van een schikking niet van de grond. Er is wel gesproken op de gang, maar het was voor partijen onmogelijk om op basis van wat op de zitting was besproken hun onderhandelingspositie te bepalen en het was voor de rechter haast niet mogelijk inhoudelijke schikkingsinterventies te plegen, want ook zij moest daarvoor eerst met partijen het geschil bespreken. De rechter verwoordt het zo in het interview:

Er zat volgens mij meer in dan ik eruit heb kunnen halen. Waar lag dat aan? Ik had door kunnen vragen, ook op juridische punten en feiten die relevant waren voor het vonnis.

De rode draad in deze drie zittingen is dat het eigenlijke beproeven van een schikking niet van de grond komt door het optreden van de rechter dat daarbuiten is gelegen. Dat die interventies onderling sterk afwijken – het afkappen van eiser die daarna boos wegloopt, het verwijzen naar de meervoudige kamer en het nauwelijks houden van de informatiefase – maakt daarbij niet uit: zij leidden tot een blokkade in zaken waarin partijen niet op voorhand negatief tegenover een schikking stonden. Dat laatste blijkt ook uit de vragenlijsten van en interviews met partijen.

In deze drie zaken werkten alle eisers en twee gedaagden mee aan ons onderzoek, dus in totaal vijf van de zes partijen. Twee van deze vijf mensen waren het zeer oneens met de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’. Eén was het er een beetje mee eens en een beetje mee oneens. En twee waren het eens of zeer eens met deze stelling. De antwoorden weerspiegelen vooral de verschillende mate van teleurstelling dat een regeling er niet in zat.

3 Zaak 60.

In de tweede zaak bijvoorbeeld was gedaagde het een ‘beetje eens/beetje oneens’ met deze stelling. Daarbij past dat hij wat teleurgesteld was dat het beproeven van een regeling niet verder werd geëxploreerd, zoals blijkt uit het citaat hierboven uit het interview.

En eiser in de derde zaak was het zeer eens met deze stelling en ook een beetje eens met de stelling ‘Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide’. In het licht dat een echt gesprek over de schikking helemaal niet van de grond kwam, laten deze antwoorden vooral zien dat deze partij wel wilde schikken, maar dan vooral op basis van zijn eigen gelijk. Hij zegt dat zo in het interview:

Ik had uiteindelijk liever gehad dat de zaak was geschikt, maar zij boden maar een derde deel van mijn vordering en ja ...

En over de tegeneis zei hij:

Ik denk dat die advocaat maar wat verzonnen had voor zijn cliënt, hij moet toch wat.

In de vragenlijst voor de zitting kruiste deze eiser aan: ‘Ik denk eigenlijk dat ik het gelijk aan mijn zijde heb’ als verklaring waarom hij niet heel graag op zoek zou gaan naar een oplossing.

Gedaagde in dezelfde zaak was het juist zeer oneens met de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’.

Als persoonlijk doel had ik oplossing van het geschil. Dat is niet gelukt. We zijn er niet uitgekomen, helaas. (...) Ik denk dat het niet in het belang is van welke partij dan ook, de rechterlijke macht, onze partij of de wederpartij, dat een geschil wordt voortgezet. Het kost capaciteit van de rechterlijke macht en van twee bedrijven. Het is dus in ieders nadeel. Ik had gehoopt dat er wat meer dwang zou zijn om eenieder ertoe te dwingen zijn best te doen om de zaak op te lossen. Ik had er graag wat meer druk achter willen zien.

In de vragenlijst voor de zitting schreef deze gedaagde als verklaring waarom hij graag op zoek zou gaan naar een oplossing:

Ik vind dat dit geschil niet voor de rechter hoort. Ik zal daarom proberen het daar zo snel mogelijk weg te krijgen.

Wij spreken overigens geen normatief oordeel uit over de vraag of de rechters in deze zaken de juiste beslissing hebben genomen. Wij constateren alleen dat hun interventie ertoe leidde dat een schikking niet meer mogelijk werd.

7.3 VOORTPROCEDEREN DOORDAT MINSTENS ÉÉN PARTIJ BESLIST NIET WILDE REGELEN OF EEN PARTIJ FINANCIIEEL GEZIEN NIET KON REGELEN

7.3.1 Inleiding

Op een voor ons onverwacht groot aantal van dertig zittingen bleek dat minstens een van partijen zo stellig tegen een regeling was, althans tegen een regeling die anders dan heel dicht in de buurt van ‘hun gelijk’ zou liggen, dat de enige redelijkerwijs denkbare uitkomst van de zitting was dat er moest worden voortgeprocedeerd. Als we bij deze zittingen de vier gevallen optellen waarin het onmogelijk was om te regelen omdat gedaagde geen geld had, dan komen we in totaal op 34 zittingen waarin een regeling er echt niet in zat. In theorie hadden alle 68 betrokken partijen in deze 34 zaken kunnen meewerken aan ons onderzoek. In de praktijk was dat beperkt tot 51 partijen: 29 eisers en 22 gedaagden.

7.3.2 Waarop baseren we onze conclusie dat een partij beslist niet wilde regelen?

Het aantal van dertig zittingen was voor ons verrassend, omdat we aan het slot van paragraaf 5.4 moesten concluderen dat de reactie van partijen op de voor de zitting voorgelegde stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’ geen voorspellende waarde heeft voor de uitkomst van de zitting.

Dat alleen al geeft aanleiding in deze subparagraaf dieper in te gaan op de vraag hoe wij tot de conclusie komen dat een of beide partijen beslist niet wilde of kon regelen. Vanzelfsprekend deden wij dit niet op basis van de vragenlijst vooraf, maar op basis van onze observaties tijdens de zitting en de interviews met partijen na afloop. Het is te veelomvattend om hierover al onze observaties en alle passages uit de interviews weer te geven. We volstaan met zes voorbeelden om onze conclusies te

onderbouwen: twee zaken waarin eiser beslist niet wilde regelen, twee zaken waarin gedaagde beslist niet wilde regelen en twee zaken waarin zij dat allebei niet wilden.

Het eerste voorbeeld van een zaak waarin een *eiser* niet wilde schikken, anders dan heel dicht in de buurt van zijn eis, gaat over het volgende.⁴ Eiser had een grondwerkbedrijf en had zijn materieel verzekerd via een verzekeringstussenpersoon, gedaagde. Een van eisers graafwerktuigen ging stuk door een eigen gebrek. De schade was ruim € 8.500. Er bleek geen dekking voor eigen gebrek. Eiser rekende dat gedaagde aan als een fout. Hij vorderde ruim € 8.500 aan materiële schadevergoeding (schade aan het materieel), naast een claim voor gevolgschade (stilstand van de machine gedurende een jaar) van ruim € 80.000.

Wij observeerden dat de rechter meer dan vijftien inhoudelijke interventies pleegde, inclusief een voorstel dat gedaagde ertoe bracht nog te stijgen tot € 6.600 als vergoeding van de schade aan de machine zelf. De rechter liet duidelijk blijken dat de gevolgschade aan eisers eigen gedrag was te wijten (hij had de machine meteen moeten laten maken). Eiser leek aan die claim niet zwaar te tillen. De schade aan de machine was zijn kernpunt. Op de zitting bleek dat eiser niet bereid was verder te zakken dan tot € 8.200.

Uit het interview met eiser na de zitting:

Interviewer: Voelde u zich verantwoordelijk voor het bereiken van een oplossing? Want u hield op een zeker moment de poot stijf en bewoog niet meer.

Eiser: Dat klopt. Dat is mijn verantwoordelijkheid. Tot zover en niet verder. Met mijn werkelijke materiële schade ben ik nog nergens (...)

Interviewer: Had de rechter meer kunnen doen om een regeling tot stand te brengen, of heeft ze er alles uit gehaald wat erin zat?

Eiser: Nee, meer had ze niet kunnen doen. Ik denk dat ze het al best heeft geprobeerd.

(...)

Interviewer: Wat vond u ervan dat de rechter een eigen voorstel deed?

Eiser: Op zich wel goed. In mijn ogen is de rechter daar vrij in. Alleen wat eruit kwam, was voor mij niet bevredigend.

4 Zaak 31.

Een tweede voorbeeld van een zaak waarin *eiser* niet wilde regelen, was Zaak 85. Partijen waren getrouwd geweest en waren nog samen eigenaar van de toenmalige echtelijke woning, waarin de man nog woonde. De vrouw wilde uit het hypothecair verband worden ontslagen, omdat zij zelf geld wilde kunnen lenen voor de aankoop van een eigen woning. De bank wilde niet meewerken en alleen verkoop van de woning leek nog een optie. De man wilde dat echter onder geen beding. Hij had verschillende voorstellen gedaan om de vrouw van aanspraken door de bank te vrijwaren, maar die waren door de vrouw niet aanvaard.

De zaak lag zwart-wit en principieel in de ogen van de rechter en hij vatte die visie tijdens de zitting samen met de woorden: ‘Er valt weinig te schikken, hè?’ Dat bleek zo te zijn, de schikkingsfase was vrijwel meteen afgerond na een negatief antwoord op deze vraag.

Uit het interview met eiseres na de zitting:

Ik kan alleen verder met mijn toekomst als ik uit de hypotheek word gezet en daar moet de rechter zich over buigen. Maar het hoofddoel is dit afsluiten en verder met mijn leven.

(...)

Mijn advocaat zei duidelijk dat er op meerdere manieren (eerder) geprobeerd is te schikken, maar dat dat op niks is uitgelopen. Daar heeft de rechter naar geluisterd. Respect is ook een stuk dat je luistert naar elkaar. De rechter zei: ‘Er valt weinig te schikken, hè?’ Dat klopt. We zijn op een punt beland dat er weinig te regelen valt. We hebben het geprobeerd onderling maar dat lukte niet. Dus dan nemen we de weg hier naartoe.

Een eerste voorbeeld van een zitting waarop de *gedaagde* liet blijken niet te willen regelen, ging over het volgende.⁵ Eiser bouwde een sportcomplex. Gedaagde had daartoe jaren terug opdracht gegeven, maar kon eiser niet geheel betalen. Er zou een vaststellingsovereenkomst zijn gesloten en eiser vroeg daarvan nakoming. Gedaagde ontkende de vaststellingsovereenkomst en voerde aan dat de vordering tot nakoming van de oorspronkelijke overeenkomst was verjaard. Gedaagde stelde verder een tegenclaim te hebben: het gebouwde vertoonde gebreken en daardoor moest gedaagde zijn verhuursommen over een reeks van jaren verlagen. Gedaagde had die tegenclaim niet ingediend. Er zou heel wat uitzoekwerk gedaan moeten

5 Zaak 03.

worden om deze claim te begroten. Gedaagde had dat werk niet gedaan en kon dus ook niet concreet worden over de tegenclaim. Hij had ook niet veel zin om het allemaal nog uit te zoeken. Gedaagde ‘gokte’ er liever op dat de vordering van eiser op grond van verjaring zou worden afgewezen en dan zou hij die tegenclaim helemaal laten zitten. Eiser noemde de tegenclaim ‘stemmingmakerij’ en wilde geld zien.

Wij observeerden dat de rechter de tegenclaim niet wenste te verkennen (wat ook weinig zou hebben opgeleverd), omdat er ter zake geen eis was ingesteld. De rechter aarzelde over de verjaring en liet weten dat eiser bewijs moest leveren, als er van verjaring sprake zou zijn, dat er later een vaststellingsovereenkomst was gesloten die dan de basis van de eis kon zijn. In het verlengde daarvan wees de rechter erop dat de procedure nog wel een tijd kon duren. Deze interventies leidden niet tot enige schikkingsbereidheid bij gedaagde. Die bereidheid was voor de zitting gelijk aan die tijdens de zitting. Gedaagde zegt het zo in het interview:

Interviewer: U had als doel een compromis te sluiten. Dat doel is in lage mate bereikt.

Gedaagde: Ik had het het liefst vandaag geregeld en wel met gesloten beurzen. Nu moet ik gaan uitzoeken wat ik precies van hen te vorderen heb. En dat kost mijn advocaat ook veel tijd. En die advocaat kost veel geld.

Interviewer: Is er iets besproken op de gang?

Gedaagde: Ja, of ik een compromis wilde sluiten. Dat wilde ik helemaal niet. Ik krijg zes ton van hen en zij krijgen maar twee ton van mij. Dus als ze niet willen verrekenen met gesloten beurzen, dan zet ik ze het mes op de keel. Dat heb ik allemaal tegen mijn advocaat gezegd. Verder is er niet onderhandeld. Er valt niets te bespreken zonder dat ik de hele klerezooi uitzoek. (...) Er komt een vonnis. Als ik dat niet win door verjaring, dan zet ik ze het mes op de keel. Dan kom ik met mijn tegeneis. Dat zoek ik dan allemaal uit.

Interviewer: Wat gebeurt er dan als u het niet regelt?

Gedaagde: Dan moet ik naar mijn advocaat om ervoor te zorgen dat zij gaan betalen. Dat wordt dan eventueel een nieuw proces.

Een tweede voorbeeld van een zaak⁶ waarin gedaagde beslist niet wilde regelen, ging over de erfgenaam (eiser) van mevrouw Z, die procedeerde tegen de vroegere huishoudster (gedaagde) van die mevrouw. Gedaagde had ruim € 37.000 van de

⁶ Zaak 71.

erflaatster betaald gekregen, terwijl de geestelijke gezondheid van de erflaatster achteruit zou zijn gegaan. Volgens eiser had gedaagde daarvan onrechtmatig geprofiteerd. Er was eerder een strafrechtelijke aangifte gedaan, met een strafzaak als gevolg. Gedaagde voerde uitgebreid verweer. Zij stelde geen tegeneis in.

Wij observeerden dat de rechter een voorlopig oordeel gaf, dat inhield dat eiser de bewijslast had van de toenmalige geestelijke gezondheidstoestand van mevrouw Z en dat eiser weleens bewijsproblemen zou kunnen ondervinden. Dit oordeel combineerde de rechter met het vooruitzicht dat het proces nog wel een hele tijd kon gaan duren ('twee tot vijf jaar'). Vervolgens vroeg hij partijen naar hun schikkingsbereidheid. De advocaat van eiser antwoordde dat die er was, en gedaagde zelf zei dat ze daar moeite mee had, omdat haar zoveel onrecht was aangedaan door het moeten doorlopen van een strafzaak, ook financieel. Hierop reageerde de rechter door gedaagde mede te delen dat de advocaten met elkaar zouden praten, en dat financieel onrecht meegenomen kon worden in de schikking. Na het gesprek op de gang heeft de rechter het feit dat partijen geen regeling hadden bereikt nagevoel meteen voor kennisgeving aangenomen. Hij heeft slechts gecheckt of partijen misschien dicht bij elkaar zaten (wat niet het geval was). Dat partijen niet dicht bij elkaar zaten, blijkt meer in detail uit het interview met gedaagde na afloop van de zitting:

Interviewer: Uw doel voorafgaand aan de zitting was 'gelijk krijgen'. Dat is volgens u in lage mate bereikt. Legt u eens uit.

Gedaagde: Ik ben al zo lang met deze zaak bezig. Al twee keer eerder een procedure. Dit is nu al de derde keer. De eiser geeft mij constant ongelijk. Ik wil mijn recht halen. (...) De rechter heeft voldoende gedaan. Het was welles-nietes, dan is het moeilijk om daar nog wat uit te halen. Ik had vooraf met mijn advocaat gesproken over hoe een regeling zou kunnen zijn. Ik kan me niet associëren met een betaling aan eiser. Het is eerder andersom. Ik wilde € 10.000 hebben, in verband met alle advocaatkosten die ik had gemaakt in deze procedures. Eiser wil van mij € 30.000.

Dan geven we nog twee voorbeelden van zittingen waarin *beide partijen* beslist niet wilden regelen.

In de eerste zaak ging het over een opdracht tot het vinden van geschikte huurruimte voor een bedrijf op basis van *no cure no pay*. De opdrachtgever vond toevallig een

geschikte locatie buiten de opdrachtnemer om. Er was niet afgesproken of er ook in dat geval al dan niet betaald moest worden.⁷

Tijdens de zitting gaf de rechter een voorlopig oordeel met ruimte. Voor de opdrachtnemer pleitte dat de heel korte tekst van de overeenkomst geen enkele uitsluiting kende voor het geval dat zich had voorgedaan. Voor de opdrachtgever pleitte dat bij zo'n uitleg de opdrachtnemer 'achterover hangend bij de televisie' zijn geld ook zou hebben gekregen en dat kon toch niet de bedoeling geweest zijn. Ook deed de rechter nog als voorstel dat partijen ter zitting een redelijke vergoeding zouden kunnen overeenkomen, in plaats van *no cure no pay*.

Voorafgaand aan de zitting hadden beide partijen ingevuld dat zij onderhandelingsruimte zagen, maar eiser noteerde ook als zijn doel van de zitting: 'Mijn recht halen op basis van de overeenkomst die ik heb gesloten en het werk dat ik daarvoor gedaan heb'.

En gedaagde schreef als doelen op: 'Dat de rechter de foute informatie van de tegenpartij doorziet' en 'Dat de rechter daaruit de juiste conclusies trekt'.

Partijen verweten elkaar dat er niet serieus onderhandeld was, maar beiden hielden de onderhandeling op de gang vrijwel meteen voor gezien. De eiser zei in het interview na de zitting:

Interviewer: Wat waren uw doelen op deze zitting?

Eiser: Ten eerste om mijn gelijk te halen, dat is mijn hoogste doel, en ten tweede de daaruit voortvloeiende financiële vergoeding opstrijken. (...) Ik vond de rechter deskundig, omdat de rechter een aantal van mijn argumenten gelijk honoreerde, zij prikte snel door de aangevoerde en onzinnige tegenargumenten van de wederpartij heen. De rechter had ook wel door hoe de zaak in elkaar stak. (...) Nou, er was geen onderhandeling, de wederpartij wilde geen voorstel doen, dus dan houdt het op.

Gedaagde in het interview:

We zijn heel open de schikking ingegaan. De tegenpartij heeft het ons heel makkelijk gemaakt. Wij hebben al een keer een aanbod gedaan, een zeer redelijk aanbod. Wij hebben nu gewoon gevraagd: 'Jongens, waar zouden jullie voor willen settelen?' En ze hebben gewoon gezegd

7 Zaak 02.

eigenlijk: 'Alles.' (...) En ja dat maakt het voor ons heel makkelijk hè. Dan wachten we wel het vonnis af. Dan kunnen we nog dat hebben of niks. Hoger dan dat zal het nooit zijn. Dus dat is geen schikkingsvoorstel. Daar kunnen we heel makkelijk nee tegen zeggen.

In Zaak 69 stelde eiser gedaagde aansprakelijk als bestuurder van een vennootschap. Gedaagde had die vennootschap een vordering laten kopen die eiser had op een derde, terwijl gedaagde wist dat de vennootschap de koopsom van € 20.000 niet kon betalen. De eis was rond € 30.000, omdat er intussen veel rente was bijgekomen.

Wij observeerden dat de rechter partijen in algemene termen voorhield dat voortprocederen risico's, tijd en geld meebracht. Verder gaf de rechter impliciet een voorlopig oordeel door te benadrukken dat het dossier dun was en eiser dus een extra inspanning zou moeten doen ('bij mij of bij een rechter in hoger beroep') om zijn zaak over het voetlicht te brengen en dat een schikking tot een sneller resultaat zou leiden, met minder inspanning. Dat was niet genoeg.

Dat een regeling niet is bereikt, verwijten beide partijen in deze zaak aan de andere partij. Eiser wilde het niet regelen anders dan voor een bedrag dat in de buurt lag van zijn vordering. En gedaagde wilde niet regelen, want de aansprakelijkheid door eiser beschouwde hij als een daad 'uit wrok'.

Eiser in het interview na de zitting:

Eiser: Maar er zat geen regeling in. (...) Op de gang was er een ruzie ontstaan tussen de advocaten, omdat de andere advocaat zei dat we geen schade leden, omdat we de € 20.000 hadden kunnen afboeken. Ja, dag...!

Interviewer: Zo'n advocatenruzie kan een regeling blokkeren...

Eiser: Ja, maar het maakte me niet uit. Ik wilde € 30.000 hebben en als het niks wordt, dan niet.

Interviewer: Had u gewild dat de rechter nog wat zou doen aan een regeling na de gang?

Eiser: Nee, ik vond het prima. Iemand (gedaagde) die niet wil, die wil niet.

Gedaagde in het interview:

Gedaagde: Hij (de rechter) heeft ons alle ruimte gegeven om dat te doen, dus ja, dan heeft hij in principe ook alles gedaan wat hij kon. Of je doet het wel of je doet het niet.

Interviewer: Had hij meer kunnen doen volgens u?

Gedaagde: Nee, er was gewoon onwil bij de tegenpartij. Die wilde eigenlijk helemaal niet regelen, maar omdat de rechter erop aandrong hebben ze dat wel gedaan. (...) Dit is gewoon wrok, 'we zullen jou pakken'. Zakelijk kunnen we je niet pakken dus gaan we je privé pakken (bestuurdersaansprakelijkheid). Kunnen ze wel proberen maar dat gaat niet dus gebeuren.

Deze uitingen wijzen er sterk op dat beide partijen helemaal geen regeling wilden, maar dat het hen ging om gelijk krijgen. Daarbij past wat partijen invulden in de vragenlijst vooraf als hun doelstellingen voor de zitting. Eiser noteerde: 'Dat ik mijn openstaande schuld plus rente betaald krijg'. En gedaagde schreef eenvoudig op: 'Vrijspraak'.

Tot zover de voorbeelden in zes zaken en van acht partijen die ons steeds tot de slotsom leidden dat de bereidheid tot een schikking door water bij de wijn te doen ontbrak bij een of beide partijen. Hoewel het in de andere zaken⁸ natuurlijk net anders op de zitting en in de interviews werd verwoord en de voorliggende geschillen ook anders waren, kwamen zij allemaal neer op het door een of beide partijen in eenzelfde mate vasthouden aan het eigen gelijk en het niet bereid zijn tot een regeling door water bij de wijn te doen.

De conclusie aan het slot van paragraaf 5.2 was dat de reactie op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' geen voorspellende waarde heeft voor de uitkomst van de zitting. De conclusie die wij in deze paragraaf (7.3) presenteren en met voorbeelden onderbouwen is dat we niettemin in dertig zittingen konden observeren respectievelijk in de interviews na afloop konden verifiëren dat de opstelling van (een van) partijen doorslaggevend was voor de uitkomst van de zitting.

⁸ Het gaat om Zaak 01, Zaak 02, Zaak 03, Zaak 06, Zaak 08, Zaak 11, Zaak 18, Zaak 23, Zaak 25, Zaak 31, Zaak 43, Zaak 46, Zaak 48, Zaak 50, Zaak 51, Zaak 54, Zaak 58, Zaak 61, Zaak 63, Zaak 64, Zaak 69, Zaak 71, Zaak 74, Zaak 75, Zaak 76, Zaak 77, Zaak 78, Zaak 79, Zaak 80, Zaak 85, Zaak 87, Zaak 88, Zaak 98 en Zaak 99.

Daaruit zou moeten volgen dat de opstelling van de partij die beslist niet wil regelen, verschilt van de reactie die deze partij gaf op de genoemde stelling voorafgaand aan de zitting. Dat blijkt ook zo te zijn, bij vergelijking. In 33 gevallen werkte de partij die niet wilde regelen mee aan ons onderzoek. Van die 33 personen hebben er 31 de vragenlijst vooraf ingevuld en gereageerd op de stelling. In tabel 52 laten we deze reacties in aantallen zien, ingedeeld naargelang deze op de vijfpuntsschaal zijn gegeven.

Tabel 52 *De antwoorden vooraf op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' van partijen die daarna niet wilden regelen*

Graag een oplossing?	zeer eens	beetje eens/		oneens	zeer oneens	totaal
		eens	beetje oneens			
eisers	2	6	3	2	1	14
gedaagden	0	4	4	3	5	16
totaal	2	10	7	5	6	30

De antwoorden 'zeer eens' en 'eens' lijken te wijzen op een inconsistentie: die partijen zoeken graag een oplossing, maar willen vervolgens niet of nauwelijks regelen. Deze schijnbare inconsistentie komt twaalf keer voor, zoals in de tabel is te zien, tegenover maar elf keer het consistente antwoord 'oneens' of 'zeer oneens'. Als wij die twaalf keer nader bekijken, dan blijken de vragenlijsten vooraf alle twaalf keren bij nader inzien zeer duidelijke informatie te geven over de houding van partijen tegenover hun gelijk. Dat blijkt uit de door partijen opgegeven doelstellingen die zij voor de zitting hadden. Deze doelstellingen geven we weer in box 11.

Uit box 11 blijkt dat de desbetreffende partijen zonder meer hun gelijk willen halen, zij zijn daarover erg duidelijk. Hoe kunnen zij dan óók noteren dat ze het (zeer) eens zijn met de stelling dat zij graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting? Niet voor niets schreven we net dat er sprake is van een schijnbare inconsistentie. De betrokken partijen konden hun antwoord bij deze stelling toelichten door in de vragenlijst door ons gepresenteerde motieven naar eigen inzicht aan te kruisen en/of andere motieven op te geven. Dat laatste deden deze twaalf partijen niet. Wel kruisten zij steeds door ons gepresenteerde motieven aan. Die aangekruiste motieven blijken in twee groepen in te delen. Acht respondenten⁹ noemen hun behoefte aan rust, een snelle oplossing en/of kostenbesparing als drijfveer om graag naar een oplossing op zoek te gaan. Deze respondenten geven dus twee signalen af die tegelijk

9 De eisers in Zaak 01, Zaak 54, Zaak 75, Zaak 87, Zaak 88 en Zaak 98, de gedaagden in Zaak 11 en Zaak 71.

aan de orde zijn: ik heb gelijk, maar ik wil ervan af of er snel uitkomen. Zij staan dan wel voor een dilemma: kies ik voor mijn gelijk of voor een snelle oplossing/kostenbesparing/rust? Blijkbaar woog voor deze acht partijen uiteindelijk het eerste zwaarder.

In de resterende vier gevallen¹⁰ is als motief voor het op zoek gaan naar een oplossing tijdens de zitting gegeven dat er onderhandelingsruimte is, dat de andere partij wel wil meewerken of dat de standpunten niet zo ver uit elkaar liggen. Tegelijkertijd stellen ook deze vier partijen zich ten doel hun gelijk te halen. Hier speelt een overschatting van de kennelijke redelijkheid van het eigen gelijk: men lijkt ervan uit te gaan dat de wederpartij dat toch ook wel zal inzien. ‘Ik heb gelijk, maar er is onderhandelingsruimte’ blijkt neer te komen op: ik ga ervan uit dat de wederpartij in de onderhandelingen mij gelijk zal geven en (nagenoeg) zal doen wat mijn doel is. ‘Ik heb gelijk en de standpunten liggen niet zo ver uit elkaar’ komt neer op: de wederpartij heeft me al bijna gelijk gegeven en zal vast nog wel het laatste stukje ook naar mij opschuiven. ‘Ik heb gelijk en ik denk dat de andere partij wel wil meewerken’ komt neer op: de wederpartij zal inzien dat ik gelijk heb en zal dus doen wat ik wil. Bij deze vier respondenten is geen sprake van een dilemma, maar komt de oplossing op de zitting waarnaar zij graag op zoek gaan, neer op het (nagenoeg) binnenhalen van hun gelijk. Hun antwoorden zijn dus niet inconsistent, maar wel te optimistisch.

Box 11 De antwoorden op de vraag ‘Wat hoopt u te bereiken op deze zitting? Oftewel: wat zijn uw persoonlijke doelen voor deze zitting?’, gegeven door de partijen die (zeer) eens aankruisten bij de stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’

1. Eiser: Mijn destijds gestorte geld weer terug, minus de waarde van de (effecten) van nu (dit staat gelijk aan de hele schadeclaim van eiser).
2. Eiser: Het halen van mijn recht op basis van de gesloten overeenkomst.
3. Eiser: Recht te krijgen.
4. Eiser: Mijn in beslag genomen auto terug en financiële genoegdoening.
5. Eiser: Mijn openstaande schuld plus rente betaald krijgen.

¹⁰ De eisers in Zaak 02, Zaak 31 en Zaak 69, de gedaagde in Zaak 02.

6. Eiser: Gerechtigheid.
7. Eiser: Een snelle betaling van een inmiddels enorme huurachterstand van ruim € 55.000.
8. Eiser: Het geld krijgen waar we recht op hebben.
9. Gedaagde: Juiste weergave van de feiten en onredelijkheid tegenpartij aantonen.
10. Gedaagde: Genoegdoening, gelijk krijgen in mijn visie op de zaak.
11. Gedaagde: Gelijk krijgen.
12. Gedaagde: Gesloten beurzen, dat de rechter ziet dat ik geen verplichtingen ben aangegaan.

Concluderend kunnen we stellen dat het simpelweg vragen of een rechtzoekende bereid is om te schikken, onvoldoende informatie oplevert (voor de onderzoeker, maar ook voor de rechter ter zitting). Doorvragen over de persoonlijke doelen van de partij, levert betere informatie op.

7.3.3 *Deed de rechter volgens partijen genoeg of juist te veel in deze gevallen?*

Uit de voorbeelden in subparagraaf 7.3.2 blijkt al dat rechters soms veel¹¹ en soms nauwelijks¹² schikkingsinterventies inzetten tijdens zittingen waarop een van partijen niet echt wil regelen. Het beeld is wisselend, maar hoe is het werk van de rechter door partijen ervaren in die 34 zittingen waarin zij beiden of een van hen beslist niet wilde(n) schikken of waarin een regeling niet mogelijk was door geldgebrek? Vinden zij dat een rechter te weinig deed om eruit te halen wat erin zit om een schikking te bereiken, ook als deze wel schikkingsinterventies pleegde? Of vinden zij dat een rechter zich te veel met een regeling bemoeide, ook als deze nauwelijks interventies pleegde? En verschillen de visies naargelang zij horen bij de partij die tegen een regeling was of bij de partij die daar niet tegen was? Deze vragen komen er

11 Zaak 31.

12 Zaak 85.

in de kern op neer of de rechters in deze gevallen in de ogen van partijen wisten aan te sluiten bij de realiteit dat een schikking er niet in zat. De opvattingen van partijen hierover zeggen uiteraard ook wat over hun visie op die realiteit.

We gaan eerst in op de vraag of de rechters in de ogen van partijen te weinig deden aan het beproeven van een schikking. In tabel 53 geven we een overzicht van de aantallen antwoorden die we hebben gekregen op de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen'. Die stelling legden we na afloop van de zitting aan partijen voor. De antwoorden konden gegeven worden op een vijfpuntsschaal van 'zeer eens' tot 'zeer oneens'. Ook het antwoord 'niet van toepassing' kon worden gegeven. Als dat antwoord was ingevuld, zijn we in het interview nagegaan hoe een partij dacht over deze stelling. Dan bleek steeds dat een partij dit antwoord had ingevuld, omdat de rechter helemaal niet kon toekomen aan 'alles eruit halen', omdat een schikking er gewoon niet in zat. De opvatting die de geïnterviewde daarover vervolgens had, hebben we in tabel 53 ingedeeld in de bijbehorende categorie. In totaal kregen we van 51 respondenten een antwoord.

Tabel 53 De antwoorden van partijen op de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' in de 34 zittingen waarin (een van) partijen beslist niet wilde(n) regelen of een partij het financieel gezien niet kon regelen

Partijen en hun houding tegenover een regeling	(zeer) eens		beetje eens/ beetje oneens		(zeer) oneens		totaal
	abs	%	abs	%	abs	%	
eiser niet bereid (n = 16)	11	68.8	4	25.0	1	6.3	16
gedaagde niet bereid (n = 17)	14	82.4	1	5.9	2	11.8	17
eiser wel bereid (n = 13)	7	53.8	3	23.1	3	23.1	13
gedaagde wel bereid (n = 5)	4	80.0	1	20.0	0	0.0	5
totaal (n = 51)	36	70.6	9	17.6	6	11.8	51

Uit tabel 53 blijkt dat in 36 (70.6%) van de 51 gevallen partijen vinden dat de rechter eruit gehaald heeft wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen. Ook is te zien dat partijen die zelf niet bereid waren te regelen zeer duidelijk vaker vinden dat de rechter er alles uit haalde dan partijen die niet tegen een regeling waren, en dat gedaagden positiever over de inspanningen van de rechters zijn dan eisers. In een flinke meerderheid van de gevallen doen rechters dus in de ogen van partijen genoeg om hen tot een regeling te laten komen tijdens zittingen waarin een van hen of zij allebei niet wilde(n) regelen of een van hen het financieel gezien niet kon regelen.

We staan nog stil bij de negen keer dat een partij antwoordde het een beetje oneens te zijn met deze stelling en de zes keer dat een partij antwoordde het (zeer) oneens te zijn met deze stelling. Deze vijftien keer gegeven antwoorden indiceren namelijk dat de rechter het beproeven van een schikking niet optimaal uitvoerde. Maar blijkt dat ook uit wat partijen daarover zeggen in de interviews? Dat is maar zeer zelden het geval.

We beginnen met de partijen die zelf niet wilden regelen en het toch (in wisselende mate) oneens waren met de stelling dat de rechter er alles uit gehaald heeft. In box 12 geven we eerst als voorbeeld twee citaten van wat we vijf keer hoorden zeggen. Die citaten (Zaak 69 en Zaak 23) laten zien dat deze partijen diep in hun hart vonden dat de rechter niet veel meer kon doen en het blijkbaar oneens waren met de stelling dat de rechter er alles uit gehaald heeft, omdat het hen toch speet dat er geen regeling uitkwam.

Daarna citeren we de vier partijen die negatiever waren. Die vier citaten hebben als kern dat de rechter duidelijker tegen de andere partij had moeten zeggen dat diens standpunt onredelijk was, want dan was er misschien wel een (redelijke) regeling denkbaar geweest.

We weten ook hoe de rechters in deze zaken tegen hetzelfde punt aankijken. In het eerste geval (Zaak 48) vond de rechter dat er geen opening meer was, omdat gedaagde niet alleen geen geld zou hebben, maar ook omdat beide gemachtigden zeiden dat partijen nog ver uit elkaar zaten en dat het geen zin had om verder te praten.

In het tweede geval (Zaak 54) vond de rechter dat het verweer van de respondent (als partij in het geschil) niet voldoende zwaar woog, waaruit is af te leiden dat deze rechter juist niet wilde zeggen wat onze respondent graag had gehoord.

In het derde geval (Zaak 01) wist de rechter wel degelijk (anders dan eiser dacht) wat zij aan het doen was en hoe de zaak verder moest. De rechter heeft duidelijke voorlopige oordelen gegeven, maar wilde zich om inhoudelijke redenen – zij kende de inhoud van een te laat ingediend stuk niet en kon daardoor niet goed ‘mee-denken’ – niet bemoeien met een schikking ter zitting. Zij stuurde wel aan op een gesprek tussen de advocaten na de zitting, maar verwachtte daar eigenlijk niets van en heeft meteen de zaak voor vonnis gezet.

In het vierde geval (Zaak 11) dacht de rechter dat de consequentie van het voorlopig oordeel misschien niet goed was begrepen door de wederpartij (hoewel die een gemachtigde had) van onze respondent en meende de rechter achteraf dat hij het mogelijk explicieter had moeten herhalen.

Box 12 Voorbeelden van wat partijen zeiden als zij het (in wisselende mate) oneens waren met de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen', terwijl zij zelf niet wilden regelen

1. Ik had verwacht dat de rechter wat meer had willen regelen op de zitting. Maar er zat geen regeling in. (Zaak 69)
2. Ze deed weinig, maar ze had door dat het een principekwestie was. De tegenpartij was ook niet beweeglijk. Daar had ze misschien nog iets kunnen proberen. Ik denk echter dat ze dat ook niet zouden willen. (Zaak 23)
3. De rechter ging niet verder in op het financieringsprobleem van gedaagde dat mijn advocaat aanstipte. De rechter had tegen gedaagde kunnen zeggen of het dan wel zin had met de procedure verder te gaan en: kan er nu niet iets geregeld worden? Ik had graag een oplossing gehad, want het wordt nu alleen maar erger. Hij had gedaagde met de billen bloot moeten laten komen. (Zaak 48)
4. Ik vond dat de rechter heel erg stuurde op dat wij het onderling op moesten lossen. Ik denk dat het beter geweest was als hij van tevoren een richting had aangegeven. (...) Als je de indruk krijgt dat mensen het niet begrijpen, zeg het dan maar hardop. Als de rechter gewoon had gezegd: (naam gedaagde), u moet die afspraak nakomen, doet u dat niet, dan moet die auto elders gemaakt worden, dat kost u ten minste € 3.000. Dan ga je (de wederpartij) niet een bedrag van € 2.000 voorstellen. (Zaak 54)
5. Ik denk niet dat er meer mogelijk was om te doen voor de rechter. Ze wist zelf niet wat ze moest doen. Ze zat niet met de handen in het haar, maar hoe ze precies verder moest, wist ze niet. (Zaak 01)
6. Ik had het zeer prettig gevonden als ze het aspect van 21 jaar (het belangrijkste verweer van gedaagde was het grote tijdsverloop) wat meer op tafel had gelegd. Ze heeft niet gezegd tegen eiser dat dit aspect toch ook meegewogen zou moeten worden. Dat had ook meer redelijkheid in de zaak gebracht. (Zaak 11)

Dan gaan we nog in op de zeven gevallen dat de respondenten zelf wel wilden regelen, maar hun wederpartijen niet. Zijn deze respondenten kritischer in hun reacties

op de stelling dat de rechter eruit gehaald heeft wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen, omdat zij waarschijnlijk graag hadden gezien dat dit was gelukt? Dat blijkt deels het geval. In box 13 geven we de citaten van wat partijen hierover in de interviews vertelden.

De eerste drie citaten laten zien dat deze respondenten er niet echt in geloofden dat verdere schikkingsinterventies van de rechter effect zouden hebben. Bij de daaropvolgende vier citaten zijn de respondenten daar minder van overtuigd. Zij hadden graag een meer directief rechterlijk optreden gezien.

In de laatste van de vier citaten zegt de respondent zelfs dat de rechter de andere partij had moeten pressen het op tafel liggende voorstel te aanvaarden. In twee zaken (Zaak 61 en Zaak 25) weten we van de rechters dat zij niet gericht waren op een schikking, omdat ze vonden dat het gelijk duidelijk lag bij de wederpartij van de respondent. In beide zaken gaven de rechters wel impliciet of expliciet voorlopige oordelen tijdens de informatiefase, maar deden zij niets of vrijwel niets aan het beproeven van een schikking. Daarop gaan we in paragraaf 7.4 verder in.

In de derde zaak (Zaak 85) vond de rechter dat de zaak zo principieel lag, zonder al te weten wie gelijk had, dat een schikking niet goed denkbaar was. Hij wilde daarop dus niet aandringen en volstond met de vraag ‘Er valt hier weinig te schikken denk ik, hè?’ in het schakelpunt naar de schikkingsfase, daarmee deze fase vrijwel meteen afsluitend.

In de laatste zaak (Zaak 03) voelde de rechter zich belemmerd door de zwakke conditie van gedaagde (een man op leeftijd die een paar dagen voor de zitting was gevallen). Die conditie stond eraan in de weg goed contact te maken. Ook hier deed de rechter tijdens de informatiefase enkele inhoudelijke schikkingsinterventies, maar de schikkingsfase in de zaal duurde nog geen twee minuten. De rechter is over het schikkingsdeel van de zitting niet tevreden, maar wist ook achteraf niet wat anders had gekund.

Box 13 *Wat zeiden partijen als zij het (in wisselende mate) oneens waren met de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’, terwijl zij zelf wel wilden regelen?*

1. Partij: Ik ben het een beetje oneens met die stelling, omdat uiteindelijk de basis voor een regeling niet erg breed was. En dat blijkt ook wel, want uiteindelijk heeft de tegenpartij geen contact met ons opgenomen (op de gang).
Interviewer: Maar kwam dat door de rechter, dat de basis niet erg breed was?
Partij: Nee dat denk ik niet. Het is niet dat dat per se door de rechter kwam. (Zaak 08)

2. Interviewer: Heeft u het idee dat de rechter meer had kunnen doen om een regeling tot stand te brengen?
Partij: Ze heeft kansen gegeven en ik heb duidelijk gezegd dat ik wel wilde.
Interviewer: Meer druk zetten misschien?
Partij: Ik weet niet. Dit is mijn eerste rechtszaak. (Zaak 63)
3. Interviewer: Vindt u dat de rechter u nog een keer de gang op had moeten sturen?
Partij: Hij heeft niet geweten wat de tegenpartij zei (op de gang). Hij had het kunnen proberen. Nu dat je het zegt had hij dat misschien moeten proberen. Maar omdat zij zo stellig waren, nam ik aan, nu komt er niets meer. (Zaak 71)
4. De rechter heeft hier besloten om geen enkele hint te geven. (...) En dus weet je als partijen nog net zo veel van elkaar als je voor de zitting van elkaar wist. Dan had je ook voor de zitting een compromis met elkaar kunnen sluiten. Een hint van de rechter was fijn geweest. Dit had ons geholpen bij het schikken. (Zaak 61)
5. De rechter heeft in mijn ogen niets gedaan aan een regeling. Ik had wel gehoopt op een oplossing. (...) Ik vind het heel opmerkelijk dat de rechter niet over een schikking begon. Ik ben ervan overtuigd dat ook gedaagde ervan uitging dat de mogelijkheid er zou zijn om dit te bespreken. (Zaak 25)
6. Hij had dan tegen haar moeten zeggen van 'luister er wordt een redelijke oplossing geboden, doe er wat mee!'. Maar dat deed hij niet. (Zaak 85)
7. De rechter heeft ons aangehoord. Hij heeft gezegd dat we de gelegenheid tijdens de schorsing konden benutten met elkaar te praten. Maar een indringende oproep van 'jongens ga er uitkomen', dat heb ik wel gemist ja. Ik had ook een indicatie willen hebben van hoe het ervoor stond. (Zaak 03)

Als we het voorgaande samenvatten dan waren partijen in acht van de 51 gevallen¹³ kritisch over de rechter als het ging om eruit halen wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen. Dat betreft dan uitsluitend de 34 zittingen waarin

13 De laatste vier citaten in box 12 en de laatste vier citaten in box 13.

een regeling niet denkbaar was door de opstelling van (een van) partijen of door geldgebrek. In twee gevallen¹⁴ vinden de rechters ook dat zij mogelijk meer hadden moeten doen; in de andere gevallen vinden zij dat het maximale gedaan was of wilden zij juist niet méér doen.

Het spiegelbeeld van te weinig is te veel. In tabel 54 geven we een overzicht van de aantallen antwoorden die we hebben gekregen op een andere stelling die we na afloop van de zitting aan partijen voorlegden. Die stelling luidt: 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide'. De antwoorden konden gegeven worden op een vijfpuntsschaal van 'zeer eens' tot 'zeer oneens'. Ook het antwoord 'niet van toepassing' kon worden gegeven. Als dat antwoord was aangekruist, zijn we weer in het interview nagegaan hoe een partij dacht over deze stelling. Dan bleek steeds dat een partij dit antwoord had ingevuld, omdat de rechter zich er helemaal niet te veel mee kon bemoeien, omdat een regeling er niet in zat en nauwelijks besproken was. Die antwoorden hebben we in tabel 54 ingedeeld in de bijbehorende categorie. In totaal kregen we van 51 respondenten een antwoord. Wij roepen in herinnering dat het nog steeds alleen maar gaat over de 34 zittingen waarin een regeling er echt niet in zat.

Tabel 54 De antwoorden van partijen op de stelling 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide' in de 34 zittingen waarin (een van) partijen beslist niet wilde(n) regelen of een partij het financieel gezien niet kon regelen

Partijen en hun houding tegenover een regeling	(zeer) eens		beetje eens/ beetje oneens		(zeer) oneens		totaal
	abs	%	abs	%	abs	%	
eiser niet bereid (<i>n</i> = 16)	1	6.3	3	18.8	12	75.0	16
gedaagde niet bereid (<i>n</i> = 17)	1	5.9	0	0.0	16	94.1	17
eiser wel bereid (<i>n</i> = 13)	0	0.0	1	7.7	12	92.3	13
gedaagde wel bereid (<i>n</i> = 5)	1	20.0	1	20.0	3	60.0	5
totaal (<i>n</i> = 51)	3	5.9	5	9.8	43	84.3	51

Uit tabel 54 blijkt dat in 84.3% van de gevallen partijen het '(zeer) oneens' zijn met de stelling dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide. Wij interpreteren het zo dat rechters met hun schikkingsinterventies tijdens zittingen waarin een schikking er niet in zit, weten aan te sluiten bij de verwachtingen van partijen. De interventies van de rechter stuitten niet op weerstand.

¹⁴ Het laatste citaat in box 12 en het laatste citaat in box 13.

De kritische uitingen zitten in de kolommen ‘(zeer) eens’ en ‘beetje eens/beetje oneens’. Het gaat om acht van de 51 reacties op deze stelling. Partijen die het zelf niet wilden regelen, zijn minder vaak kritisch dan partijen die het wel wilden regelen.¹⁵ Dat is opvallend, want als partijen niet willen schikken, lijkt de veronderstelling gerechtvaardigd dat zij schikkingsinterventies eerder als een te grote bemoeienis zien. Eisers zijn ook hier vaker kritisch dan gedaagden¹⁶, net zoals te zien is in tabel 53.

We gaan nog in op wat de acht meer kritische partijen hierover in de interviews zeiden. Net als bij de vorige stelling scheiden we de antwoorden naargelang partijen zelf wel wilden regelen respectievelijk zelf niet wilden regelen.

In box 14 zijn citaten opgenomen van partijen die zeiden wel te willen regelen. Dat was drie keer het geval. Wat blijkt is dat de kritiek van partijen, die zou kunnen worden afgeleid uit het aangekruiste alternatief bij de stelling, in de eerste twee gevallen helemaal niet bestaat. In het derde geval heeft de respondent de stelling omgekeerd geïnterpreteerd: hij kruiste bij de stelling dat de rechter zich te veel met een regeling had bemoeid aan ‘beetje eens/beetje oneens’, omdat hij vond dat de rechter zich er veel meer mee had moeten bemoeien. Dus hier is de kritiek in wezen dat de rechter er niet alles heeft uit gehaald. We zien de respondent in deze zaak inderdaad ook in box 13 (bij nummer 6). Er is, kortom, geen enkele respondent onder de partijen die de zaak wel hadden willen regelen die het (in welke mate dan ook) eens is met de stelling dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide.

Box 14 *Wat zeiden partijen als zij het (in wisselende mate) eens waren met de stelling ‘Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide’, terwijl zij zelf wel wilden regelen?*

1. Interviewer: Beetje eens/beetje oneens, kunt u dat toelichten?
Partij: Nogmaals de rechter bemoeide zich eigenlijk helemaal niet er mee, daar was geen sprake van. Ze probeerde wel de kans te bieden om tot een regeling te komen, maar over de inhoud van de regeling hebben we het eigenlijk niet gehad. Dus dan kan je daar ook niet echt iets over zeggen. (Zaak 08)

¹⁵ Vijf van de 33 partijen die het niet wilden regelen, waren het in wisselende mate eens met de stelling dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide, tegenover drie van de achttien die het wel wilden regelen. Dat komt neer op 15.2% respectievelijk 16.7%.

¹⁶ Vijf van de 29 eisers waren het in wisselende mate eens met de stelling en drie van de 22 gedaagden. Dat komt neer op 17.2% respectievelijk 13.6%.

2. Interviewer: We hebben u de stelling voorgelegd; ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide. Ja, zei u, daar ben ik het mee eens, hij bemoeide zich er te veel mee. Vertelt u eens.
Partij: Nou, te veel, dat weet ik eigenlijk niet. Hij drong ons er alles op aan om te schikken.
Interviewer: Ja zeker, maar hoe heeft u dat nou ervaren? Vond u dat goed of slecht?
Partij: Goed!
Interviewer: Dus het was niet te veel voor u, niet te veel van het goede?
Partij: Nee. (Zaak 50)
3. Interviewer: Dus de rechter had sturender mogen zijn?
Partij: Ja, hij had zeker moeten zeggen van 'dit wordt aangeboden, waarom ga je daar niet op in?'. (Zaak 85)

In box 15 citeren we de vijf partijen die zelf niet wilden regelen, als zij hun kritische reactie op de stelling toelichten. Van hen zou zwaardere kritiek te verwachten zijn, want partijen die niet willen regelen, zullen allicht eerder vinden dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeit.

In het eerste citaat (Zaak 06) blijkt de partij juist een heel positieve kijk te hebben op wat de rechter deed.

Het tweede citaat (Zaak 11) laat zien dat deze partij het met het oordeel van de rechter niet eens was, waardoor de rechter de zaak in de ogen van die partij uit balans bracht. De rechter liet op de zitting en in het interview na afloop weten dat zij het verweer van het lange tijdsverloop juridisch niet van belang vond. Het belangrijkste verweer was gedaagde daarmee kwijt. Dat heeft hij als een inbreuk ervaren op zijn kansen om vrijelijk het schikkingsgesprek in te gaan. Daardoor was er onvoldoende vrijheid om te regelen en in die zin bemoeide de rechter zich er te veel mee. Wij observeerden dat het voorlopig oordeel waaruit bleek hoe de rechter over dit verweer dacht, is gegeven na instemming van beide advocaten, nadat er al een eerste schorsing en een voortgezette onderhandeling op basis van een voorstel van de advocaat van gedaagde (de respondent) waren gepasseerd. Het was de enige inhoudelijke interventie tijdens de zitting. Van een overval, een vroege interventie van de rechter of een batterij aan schikkingsinterventies was dus objectief gezien geen sprake, al dacht de respondent daar anders over.

De drie citaten erna hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat deze partijen de rechter te veel vonden 'drammen', wat goed past bij hun eigen onwil om te schikken.

In de zaak die hoort bij het citaat onder 3 (Zaak 46) gaf de rechter een voorlopig oordeel ('Ik wijs de vordering af op de stelplicht of ik gelast een deskundigenbericht') dat niet in het voordeel was van de eiser van wie het citaat is en verder heeft de rechter niet meer gedaan dan gevraagd of partijen bereid waren te regelen (gedaagde zei 'nee') en of partijen misschien zelf een deskundige wilden inschakelen (gedaagde zei 'nee'). Niettemin is de visie van eiser dat de rechter een schikking 'het liefste had'.

En in de zaak die hoort bij het citaat onder 4 (Zaak 48) vroegen de gemachtigden om een voorlopig oordeel en vervolgens 'zat de rechter te drammen', volgens eiser (de respondent), door aan dat verzoek gevolg te geven. Dat voorlopig oordeel paste in de sleutel van een regeling, wat eiser begreep, maar hij voelde daarvoor heel weinig. Dat de rechters in deze twee zaken niet de beleving hadden dat zij zich te veel met een regeling bemoeiden, is niet verbazend tegen de achtergrond van wat wij observeerden.

In de zaak die hoort bij het laatste citaat (Zaak 87) heeft de rechter uitgebreid verkend of een regeling mogelijk was. De rechter begon de zitting met deze verkenning. Hij deed dat dus zonder eerst de zaak inhoudelijk te bespreken. De schikkingsfase, die zich geheel in de zaal afspeelde, duurde 31 minuten (de hele zitting duurde 55 minuten). Er vonden veertien schikkingsinterventies plaats.

De rechter zegt in het interview na de zitting:

De achtergrond van wat ik deed, was dat gedaagde moet betalen, maar dat een vonnis niemand gaat helpen. (...) Ik wees hem (eiser) erop dat een vonnis hem niet grote vreugd zou brengen. Zijn advocaat heeft hem verteld – zo voel ik dat – dat de juridische werkelijkheid de echte werkelijkheid is. Dat zal niet waar zijn. Als de huurder (gedaagde) hoort dat hij eruit moet, betaalt hij helemaal niet meer. Eiser kan dan naar zijn geld fluiten. En ik vond dat ik dat probeerde te voorkomen en hem uit te leggen dat hij heel wat nodig had om zijn geld nog te vangen, in dat geval. Ik heb geprobeerd uit te zoeken of er nog beweging zat in eiser. Hij wilde wel praten als gedaagde zou betalen. Maar verder ben ik met hem niet gekomen.

De rechter heeft niet eerst uitgelegd waarom hij een verkenning relevant vond en verkende zonder op enig moment te toetsen of partijen daaraan behoefte hadden. Voor eiser was deze verkenning van de rechter blijkbaar te uitgebreid en te weinig van context voorzien, tegen de achtergrond van zijn drang gelijk te krijgen. Deze zaak bespreken we nog uitgebreider in paragraaf 7.10 over de dwangschikking.

Box 15 *Wat zeiden partijen als zij het (in wisselende mate) eens waren met de stelling 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide', terwijl zij zelf niet wilden regelen?*

1. Wij wilden echt niet regelen, er is gewoon te veel gebeurd. We zijn er helemaal klaar mee en willen niets meer met die mensen te maken hebben. Maar de rechter heeft echt haar best gedaan. Ze bleef het proberen. En dat vond ik niet erg. Ik voelde namelijk geen druk dat we een regeling moesten treffen. Ze hield het gesprek namelijk wel open, en bleef veel vragen stellen en begreep ons. Het was goed dat ze ons voorhield dat een eventueel vonnis ook niet positief zou kunnen uitpakken en dat ze ons vroeg, wat gebeurt er dan? En wat gebeurt er als het vonnis wel positief uitpakt? Want ik ben bang dat het conflict dan ook niet over is. Het was goed dat de rechter dit deed, want we waren toch de zitting ingegaan met het idee dat we zouden winnen, we staan er juridisch goed voor. En doordat ze dit zei realiseer je je toch ook wel weer dat het niet vast staat dat we gaan winnen en dat als we wel winnen het ook nog niet over is. Dit heeft bij ons wel de mogelijkheid weer een beetje getriggerd om misschien later toch aan een mediation traject te denken. Nu niet hoor, nu echt niet. We willen rust. Maar wie weet, later op een ander moment. De rechter heeft daar in ieder geval een kleine opening voor gecreëerd. Want van tevoren stonden we zeker niet open voor een regeling. (Zaak 06)

2. Partij: Ik vond dat ze te snel doorstapte naar de financiële afwikkeling van het geheel.

Interviewer: En dus te weinig tijd besteedde aan een regeling, bedoelt u het zo?

Partij: Nou gewoon aan het geheel: het bij elkaar komen om te zien of we eruit konden komen.

Interviewer: De rechter had op die 21 jaar moeten wijzen, om de inhoudelijke argumentatie wat meer in evenwicht te krijgen?

Partij: Inderdaad, de argumenten wat afremmen van de tegenpartij, dat had ik wel prettig gevonden.

Interviewer: Ze ging te snel naar de inhoud van het oordeel toe en deed dus te weinig om het door partijen te laten regelen?

Partij: Zo heb ik dat bedoeld. (Zaak 11)

3. Nou je kon merken aan de rechter dat ze dat (een schikking) het liefste had. Maar dat komt van ons niet af. (lees: Wij hadden niet de intentie voor minder dan onze eis te schikken.) (Zaak 46)
4. Partij: Voor mijn gevoel zat de rechter te drammen.
Interviewer: Hoe bedoelt u?
Partij: Nou ja, dat we naar de gang moesten, omdat hij moest nadenken over wat hij van de zaak vond.
Interviewer: Maar daar vroegen de advocaten toch om, om dat voorlopig oordeel?
Partij: Ja, die waren erop uit om een uitspraak te krijgen.
Interviewer: Volgens mij ook, maar waarom bemoeide de rechter zich er dan te veel mee?
Partij: Ja, ik weet niet. Hij had toch kunnen zeggen wat hij precies vond.
Interviewer: Dan had u dus liever een vonnis dan een regeling?
Partij: Ja. (Zaak 48)
5. Ik vond dit een lastige stelling. Als een regeling op z'n plaats is of nut heeft, dan deed de rechter het goed. Maar in onze zaak vond ik dat de rechter er te veel mee bezig was, alleen maar. (Zaak 87)

Als we het voorgaande samenvatten, dan waren partijen in vier van de 51 gevallen¹⁷ kritisch over de rechter als het ging om te veel bemoeienis met een regeling. In twee gevallen deden de rechters niets anders dan waarom de gemachtigden/advocaten van partijen vroegen.¹⁸ In een derde geval deed de rechter bijna niets aan schikkingsinterventies.¹⁹ In het laatste geval konden wij de beleving van de respondent beter plaatsen.²⁰

We herinneren eraan dat het in deze paragraaf en dus bij deze samenvatting uitsluitend gaat om de 34 zittingen waarin een regeling niet denkbaar was door de opstelling van (een van) partijen of door geldgebrek.

17 Citaat 2 en volgende in box 15.

18 Citaat 2 en 4 in box 15.

19 Citaat 3 in box 15.

20 Citaat 5 in box 15.

7.3.4 Conclusies van paragraaf 7.3

In 34 van de honderd zittingen die wij observeerden was een schikking niet denkbaar doordat (een van) partijen beslist niet wilde(n) regelen of een partij financieel niet in staat was te regelen.

Van de 51 partijen die antwoord gaven op de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen', waren er, na toetsing van de antwoorden in de interviews, zeven kritisch op dit punt. Twee keer waren de rechters hierover ook zelf kritisch.

Van de 51 partijen die antwoord gaven op de stelling 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide', waren er, na toetsing van de antwoorden in de interviews, vier kritisch op dit punt. Slechts één keer kunnen wij deze kritiek begrijpen op basis van onze observaties. De andere drie keer zegt het meer over de grondhouding van partijen dan over wat er op de zitting gebeurde.

Bij elkaar waren dus elf van 102 antwoorden daadwerkelijk kritisch over het door de rechter binnen de bandbreedte blijven van een aanvaardbaar actieve houding (niet te weinig en niet te veel). Tien van deze antwoorden kwamen van de 29 eisers die repondeerden en één van de 22 gedaagden die repondeerden.²¹ Zeven van deze antwoorden kwamen van partijen die het zelf niet wilden regelen en vier van hen die het wel wilden regelen.

In het licht van onze onderzoeksvraag en -interesse kunnen wij op basis van bovenstaande gegevens concluderen dat rechters het in de ogen van partijen niet snel 'verkeerd' zullen doen als zij aandacht besteden aan de mogelijkheid van een regeling en daartoe verschillende interventies plegen. Ook als een regeling er financieel niet in zit of minstens één partij voelt niet voor een regeling, lijken partijen het op prijs te stellen als de rechter de mogelijkheid ervan verkent.

Er zijn partijen die kritiek hebben omdat rechters te weinig of juist te veel aandacht besteedden aan een mogelijke regeling, maar hun kritiek lijkt voort te komen uit het feit dat zij de signalen die de rechter wel heeft afgegeven (over de haalbaarheid van hun argumenten bijvoorbeeld), niet hebben opgepikt. Anderzijds wordt de kritiek ook gegeven op rechters die voor zichzelf al een standpunt hebben bepaald en helemaal niet op een regeling willen aansturen. In beide gevallen zullen partijen de zitting wellicht als onbevredigend hebben ervaren in het licht van de

²¹ Wat opvalt is dat eisers veel meer vertegenwoordigd zijn dan gedaagden in de groep met kritiek. De aantallen zijn echter zo klein dat dit toeval kan zijn. We wagen ons dan ook niet aan een verklaring.

noties inzake procedurele rechtvaardigheid, maar kan de rechter weinig doen om deze kritiek van deze partijen te voorkomen.

7.4 VOORTPROCEDEREN DOORDAT DE RECHTER BEWUST NIET AANSTUURT OP EEN REGELING

7.4.1 *Inleiding*

In negen van de honderd zittingen die we observeerden, stuurde een rechter aan op voortprocederen. Dat had alle keren te maken met het oordeel van de rechter over de afloop van het geschil. Dit oordeel hield steeds in dat een van partijen duidelijk gelijk had (en de ander dus duidelijk ongelijk). In vijf van die zaken was de partij die volgens de rechter gelijk had precies om die reden niet bereid te schikken. Die vijf zaken vallen dus (ook) in de groep van 34 zaken die we in paragraaf 7.3 bespraken. In de andere vier zaken waren partijen (dus ook de potentiële winnaars) minder stellig tegen een regeling, of weten we niet wat hun opvatting was, omdat zij niet meewerkten aan ons onderzoek. In deze negen zaken werkten zes eisers en acht gedaagden mee aan ons onderzoek, in totaal dus veertien respondenten.

We gaan eerst in op de uitleg van de rechters om niet aan te sturen op een schikking als zij vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft, waarbij we bespreken hoe de rechters dit op de zitting aanpakten.

Dan volgt hoe partijen het hebben ervaren: vonden ze dat de rechter er alles uit haalde wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen en/of vonden zij dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide?

7.4.2 *Waarom sturen rechters niet aan op een schikking als zij vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft en wat doen zij dan?*

Wij hebben de rechters in de interviews na de zittingen in deze negen zaken gevraagd waarom zij niet willen aansturen op een schikking als zij vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft. De antwoorden over de drijfveren om niet aan te sturen op een schikking zijn in essentie allemaal gelijk, maar de rechters verschillen in hun uitvoering. We geven zes voorbeelden waaruit de overeenkomsten en de verschillen blijken, waarna wij een en ander analyseren.

Als eerste noemen we een zitting waarbij de rechter in de informatiefase zes keer een voorlopig oordeel uitsprak, deels herhalend. De rechter wilde – zo zei ze in het

interview – door haar oordelen duidelijk maken dat eiseres geen zaak had. Daarbij past dat de rechter geen enkele procesinterventie pleegde, dus niet één interventie die erop gericht was het gesprek over een schikking te openen, voort te zetten of af te ronden. De zitting kende dan ook geen schikkingsfase. De rechter sloot de informatiefase af met de woorden ‘Ik denk ik voldoende ben geïnformeerd’, om vervolgens meteen verder te praten over het maken van het proces-verbaal en een vonnisdatum.

In het interview zei de rechter hierover het volgende:

Zoals eiser de vordering had ingericht, leek het, mede gelet op het verweer, tevoren een kansloze missie. (...) Het lag zelfs zo dat het voor mij raadselachtig was waarom eiser deze kansloze procedure was begonnen. Je moet er dan voor openstaan dat kan blijken dat er nog heel andere dingen aan de hand zijn, zoals (...) maar dat kwam niet naar voren. (...) Hoe vervelend en begrijpelijk zo'n standpunt van (naam eiser) ook is, dat kun je niet als verwijt bij (naam gedaagde) neerleggen. Je hebt gewoon geen vordering dan. Het is niet mijn taak als rechter te zeggen tegen gedaagde dat eiser zich er zo vervelend onder voelt, dat zij misschien wel een duit in het zakje willen doen. (...) Dan moet de partij (eiser) die totaal geen recht heeft dat maar gewoon horen. Dat is wel wat je taak als rechter is en niet een beetje gaan babbelen om de wederpartij zover te krijgen om geld over te maken. Waarom? Dat is zinloos. Alleen als er een aangrijpingspunt is om een partij een kant op te masseren, kun je het hebben over een oplossingsrichting. (...) Ik vind het ook heel fout om partijen dan met elkaar over een regeling te laten praten, terwijl je weet dat een van hen onterecht iets zou kunnen inleveren. (Zaak 25)

In Zaak 66 troffen we een soortgelijke zitting. De rechter liet tijdens de informatiefase op drie verschillende punten impliciet weten wat zijn voorlopig oordeel was. Na de informatiefase schorste de rechter om het proces-verbaal te maken. Na de schorsing werd dat voorgelezen en getekend. De rechter verwees de zaak daarna naar de rol voor vonnis.

In het interview zei de rechter hierover het volgende:

Rechter: En eerlijk gezegd wil ik in deze zaak niet verantwoordelijk zijn voor welke schikking dan ook. Omdat het een kansloze zaak is

voor eiser. Volstrekt kansloos. Iedere cent die de gedaagde betaalt, is onterecht.

Interviewer: Niet een aankondiging dat er geen schikkingsfase is, zo van 'u verwacht dat misschien'?

Rechter: Ik twijfelde. Partijen sloegen er ook niet op aan dat ik het niet deed. Ja, eigenlijk, ik heb dat maar zelden hoor, maar een zaak waarin het zó evident is wie zou moeten winnen, dan vind ik het niet passen.

Verder woonden we een zitting bij waarin de rechter aan het eind van de informatiefase uitsprak dat zij de stellingen in de dagvaarding erg summier vond, zij het dat er een rapport van een partijdeskundige was bijgevoegd. De rechter zei de zaak af te doen op de stelplicht óf een deskundigenbericht te gelasten. Daarna vroeg ze of partijen wilden regelen. Toen gedaagde 'nee' zei, herhaalde de rechter haar voorlopig oordeel. De rechter vroeg nog of partijen mogelijk zelf een deskundige wilden aanstellen. Gedaagdes advocaat wilde dan eerst een uitspraak waaruit zou blijken dat de zaak niet op de stelplicht werd afgedaan. De rechter beëindigde daarop de schikkingsfase.

In het interview zei de rechter hierover het volgende:

Ik heb heel weinig interventies ingezet voor een regeling. (...) Omdat ik tevoren al dacht dat deze eis best weleens kon sneuvelen (...) En dan is het in strijd met mijn rechtvaardigheidsgevoel om iemand als het ware een regeling op te leggen. Ik denk toch dat je als rechter een bepaalde macht hebt, als je pusht. (Zaak 46)

In een andere zaak (Zaak 10) vorderde eiser vernietiging van een arbitraal vonnis waarin hij was veroordeeld om een grote som geld aan gedaagde te betalen. Tijdens de informatiefase gaf de rechter een voorlopig oordeel dat neerkwam op de integrale afwijzing van de eis. Later tijdens de zitting opende de rechter aldus de schikkingsfase:

Ik zit nog een beetje in mijn achterhoofd te denken. Het is natuurlijk een enorm bedrag. Maar gelet op wat er allemaal is gebeurd, zat ik heel even te denken: is er nog een mogelijkheid tussen u beiden nog een betalingsregeling...

Gedaagde onderbreekt door meteen 'nee' te zeggen, waarna de rechter vervolgt met:

...maar ik merk dat dat station wel is gepasseerd.

In het interview reageerde de rechter, toen wij zeiden te denken dat gedaagde de zaak zou winnen, als volgt:

Dat is op zichzelf nog geen reden om niet over een schikking te beginnen. (...) Kijk, ik vraag het natuurlijk nog wel (of men bereid is te regelen), omdat het voor beide partijen gewoon een rampzalige geschiedenis is. Maar toen gedaagde niet wilde praten, was ik klaar. Als iemand dat zo duidelijk zegt, houdt het wat mij betreft op, dan ga ik niet pushen. Het staat partijen vrij zo'n standpunt in te nemen. Het hangt natuurlijk ook wel een beetje van de zaak af. Soms zeg ik: 'Zou u niet gebaat zijn bij een regeling?' (Zaak 10)

Bij een andere zitting (Zaak 09) in dezelfde stad zagen we de rechter uitsluitend procesinterventies plegen bij het beproeven van een schikking. Zij had in de informatiefase geen inhoudelijke interventies gedaan, zoals bijvoorbeeld het geven van een voorlopig oordeel. De rechter vroeg of het nog zin had te onderhandelen. De rechter vroeg bevestiging van wat zij al uit het dossier afleidde, namelijk dat partijen in het verleden al met elkaar hadden onderhandeld. Toen werd gezegd:

Rechter: En u ziet geen mogelijkheden meer om dat nu, ehh ..
Gedaagde: Als ik er profijt van had gehad (van de energielevering waarvan eiseres betaling eiste), dan zouden we willen betalen. Maar de huurders hebben ervan geprofiteerd, niet ik.
Rechter tegen eiseres: Dan kunt u ook niks, als de andere kant niet wil. (Daarna beëindigde de rechter de schikkingsfase door de vonnisdatum te noemen.)

De rechter zegt hierover in het interview:

Rechter: Nou, nee, van tevoren dacht ik niet: dit is een zaak waarbij ik belangen zie aan alle kanten om het te gaan regelen. (...) Ze hebben alleen het geschil (niet een ander onderliggende conflict) dat ze moeten regelen, maar goed: gedaagde, daar zag ik sowieso al niet zoveel belang bij een regeling omdat ik dus zelf vind dat...
Interviewer: Je hebt een 3 op een schaal van 5 gegeven bij de stelling: ik zelf zou met advocaten en partijen graag naar een schikking op zoek gaan. Eigenlijk zeg je nu: ik ben het oneens... feiten moet ik hebben, voor een vonnis.

Rechter: Ja, in zoverre. Dat was mijn inschatting van wat partijen wilden hebben, maar dat wilde ik wel eerst onderzoeken om te kijken ... ik dacht van tevoren al dat gedaagde waarschijnlijk geen oplossing zou willen. En dat bleek ook zo te zijn, maar had hij het wel gewild, dan had ik er vol ingegaan.

Interviewer: Hoe duidelijk was je (met een voorlopig oordeel) daarin geweest?

Rechter: Ik denk wel dat ik dat een beetje omwonden had gezegd, want anders is het al gauw 'alles of niets'.

Interviewer: Maar dat had je wel in je hoofd, namelijk niets voor (naam eiser) en alles voor gedaagde.

Rechter: Ja, maar dan had ik het waarschijnlijk ingekleed als dat ik onvoldoende aanknopingspunten had om ... althans, zoiets. Ik had niet keihard gezegd: '(naam gedaagde), ik ga de vordering afwijzen', want dan is alle onderhandelingsruimte weg. (Zaak 09)

Ten slotte geven we als voorbeeld een zitting (Zaak 88), waarin de rechter na de informatiefase het volgende zegt:

Ja, wat wilt u? Wilt u proberen het in onderling overleg alsnog op te lossen? Dan zou u wel allebei water bij de wijn moeten doen, anders komt u niet tot een oplossing. En dan kom ik tot een vonnis, misschien getuigen horen, ...houdt u dit in uw hoofd, dat ik misschien moet beslissen op basis van de informatie die ik gehoord heb of nog moet verzamelen. Dat is de ene kant van het verhaal. De andere kant van het verhaal is dat u samen kunt proberen eruit te komen. Is daartoe bereidheid?

Dan volgt een schorsing. Wij hoorden in de geciteerde woorden van de rechter en de manier waarop hij ze presenteerde dat gedaagde de zaak zou verliezen. Op de gang hoorden we toevallig de advocaat van gedaagde tegen zijn cliënt zeggen dat de rechter zeer waarschijnlijk een bewijsopdracht zou geven. Die conclusie was onjuist, maar vormde waarschijnlijk wel de basis voor het advies dat deze advocaat aan zijn cliënt gaf om de kwestie al dan niet te regelen en onder welke condities. Als partijen van de gang terugkomen, vraagt de rechter:

*Hebt u kunnen schikken? Partijen ontkennen.
Kan ik in dat verband nog iets betekenen voor u? Partijen ontkennen
opnieuw. De rechter beëindigt op dat moment de schikkingsfase.*

In het interview bevestigt de rechter dat het gelijk bij eiser ligt en dat hij tot een eindvonnis zou komen. Over zijn optreden zegt de rechter:

Meestal stuur ik ze eerst de gang op, wilt u praten? Ja? Ja, oké. Nou veel plezier. Als ze dan terugkomen en ze zijn er nog niet uit, dan probeer ik nog weleens of ik iets kan betekenen. Maar ja, ik had het ook wel verwacht hoor. Die eiser die denkt: die kletsverhalen van (naam gedaagde), hij zoekt het maar uit.' Dus toen hij zei, we zitten te veel uit elkaar, wijst u maar een vonnis, toen: achhhhhjjaaaa. (...) Nou laat ik zeggen, de mate waarin er wel duidelijkheid is, is nu zo groot, dan ga ik nu geen voorlopig oordeel geven, want dan moet ik te veel schipperen tussen wat ik eigenlijk vind en wat ik moet zeggen om partijen tot een schikking te bewegen. (Zaak 88)

De rode draad in deze antwoorden is dat rechters een dilemma ervaren. Een schikking betekent dat partijen die duidelijk gelijk hebben, inleveren op hun gelijk. Het dilemma is of rechters in dat licht partijen nog willen faciliteren om tot een regeling te komen. Een regeling kan immers ook 'winst' betekenen in de vorm van duidelijkheid, het einde van de zaak, rust, opluchting en mogelijk een tevredenheid bij beide partijen die niet weten hoe de zaak anders zou zijn afgelopen. Bekend is bovendien dat schikkingen beter worden nageleefd dan vonnissen. Verder lijkt het dat rechters het soms ongemakkelijk vinden om in gevallen dat een partij duidelijk gelijk heeft nog te beginnen over een schikking, waartoe zij zich wel verplicht voelen, omdat dit nu eenmaal een doel van de zitting is dat is vermeld in het vonnis waarmee partijen zijn opgeroepen op de zitting te komen.

De rechters maken verschillende keuzes om uit dit dilemma te komen. Sommigen²² beginnen gewoon niet over een schikking. Daarbij schromen ze niet per se om te laten blijken wat ze van de zaak vinden. Dat gebeurt dan in de informatiefase van de zitting. Deze voorlopige oordelen worden dan niet ingezet als inhoudelijke interventies opdat partijen hun onderhandelingspositie kunnen bepalen in de latere

22 De rechters in Zaak 25 en Zaak 66. Deze rechters ervoeren blijkbaar geen ongemak.

schikkingsfase, maar om de verwachtingen van de verliezer in spe te temperen door alvast de inhoud van het latere vonnis aan te kondigen.

Andere rechters²³ beproeven wel een schikking, maar beperken zich daarbij tot procesinterventies. Hun visie is dat het aan partijen is om te zeggen of zij een schikking wensen. Hun focus ligt dan bij de wens van de winnaar in spe. Als die niet wil schikken, houden deze rechters meteen op met het beproeven van een schikking. De manier waarop zij de schikking aan de orde stellen, is terughoudend. Het verschilt of deze rechters (al dan niet in de informatiefase) voorlopige oordelen geven. Dat rechters voorlopige oordelen voor zich houden als zij vinden dat één partij duidelijk gelijk heeft, heeft dezelfde verklaring als de rechter in Zaak 88 gaf in het interview, namelijk dat hij te veel moest ‘schipperen’ om niet duidelijk zijn oordeel te geven.

Nog een variant is dat rechters niet alleen de mogelijkheid van een schikking aan de orde willen stellen, maar ook echt nog ruimte willen meegeven aan partijen om te onderhandelen.²⁴ Dit doen ze door schijnbaar gewoon de schikkingsfase te beginnen door zonder terughoudendheid aan partijen te vragen of zij bereid zijn te regelen. Na deze procesinterventie volgt dan soms ook een voorlopig oordeel, maar dát is dan wel met (een grote mate van) terughoudendheid gegeven. Omdat deze rechters niet met droge ogen kunnen zeggen dat zij het nog niet weten, geven zij hun terughoudendheid vorm door het voorlopig oordeel opzettelijk vaag uit te spreken, zonder in strijd te komen met wat zij van plan zijn in het eindvonnis. Zij willen, ook al weten ze zelf al precies hoe de zaak zal aflopen als het tot een vonnis komt, inhoudelijk ruimte meegeven aan partijen om te onderhandelen. Deze aanpak houdt het risico is dat het vaag gehouden oordeel verkeerd wordt begrepen, waardoor partijen hun positie niet goed inschatten en op een verkeerde basis onderhandelen.

7.4.3 *Hoe ervaren partijen het optreden van de rechters in deze zittingen?*

Zoals aan alle partijen hebben wij ook aan de veertien respondenten in deze negen zaken de stellingen voorgelegd: ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’ en ‘Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide’. De antwoorden konden worden aangekruist op een vijfpuntschaal (‘zeer eens’ tot ‘zeer oneens’). In de interviews vroegen we om een toelichting. Als een partij het alternatief ‘n.v.t.’ (niet van toepassing) aankruiste, vroegen we in het interview ook om een toelichting. Dan bleek dat dit alternatief gekozen was, omdat de rechter helemaal niets aan een schikking had gedaan. Uit het verdere

²³ De rechters in Zaak 09, Zaak 10 en Zaak 46 zijn daarvan voorbeelden.

²⁴ Een voorbeeld daarvan is de rechter in Zaak 88 en ook de rechter in Zaak 09 geeft daarvan blijkt, zij het dat deze aanpak door haar is genoemd, maar op die zitting niet aan de orde kwam.

gesprek bleek vervolgens of een partij daarover een opvatting had die op deze vijf-puntsschaal zou passen. We verwerkten deze opvatting in tabel 55 en 56.

Net als in paragraaf 7.3 willen we weten of partijen vinden dat rechters het midden houden. Doen zij te weinig bij het beproeven van een schikking, of bemoeien zij zich er te veel mee?

Het aantal respondenten is vanzelfsprekend veel te klein om statistische berekeningen met de antwoorden zinvol te kunnen uitvoeren. Dat hebben we daarom niet gedaan. Om dezelfde reden hebben we alleen percentages vermeld bij de totalen in de onderste rij van beide kruistabellen.

Tabel 55 De antwoorden van partijen op de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' in de elf zittingen waarin de rechter aanstuurde op voortprocederen

Partijen en hun houding tegenover een regeling	(zeer) eens		beetje eens/ beetje oneens		(zeer) oneens		totaal
	abs	%	abs	%	abs	%	
eiser niet bereid	1		0		0		1
gedaagde niet bereid	5		0		0		5
eiser wel bereid	3		0		2		5
gedaagde wel bereid	0		2		1		3
totaal (n = 14)	9	64.3	2	14.3	3	21.4	14

Tabel 56 De antwoorden van partijen op de stelling 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide' in de elf zittingen waarin de rechter aanstuurde op voortprocederen

Partijen en hun houding tegenover een regeling	(zeer) eens		beetje eens/ beetje oneens		(zeer) oneens		totaal
	abs	%	abs	%	abs	%	
eiser niet bereid	0		1		0		1
gedaagde niet bereid	0		0		5		5
eiser wel bereid	0		1		4		5
gedaagde wel bereid	0		0		3		3
totaal	0	0.0	2	14.3	12	85.7	14

De kritische antwoorden in tabel 55 zijn te vinden in de kolommen 'beetje eens/ beetje oneens' en '(zeer) oneens'. Dat zijn er respectievelijk 2 en 3.

De kritische antwoorden in tabel 56 zijn te vinden in de kolommen 'beetje eens/ beetje oneens' en '(zeer) eens'. Dat zijn er respectievelijk 2 en 0.

Samen gaat het om zeven kritische antwoorden.

We kijken kort naar de vijf kritische reacties op de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’. Als we de interviews erbij pakken dan blijkt in twee zaken uiteindelijk geen kritiek over te blijven (Zaak 12 en Zaak 66) en in een derde zaak een heel licht verwijt (Zaak 09).

De gedaagde in Zaak 12 concludeert dat de rechter niet langer had hoeven stilstaan bij de mogelijkheid van een regeling, hoewel deze gedaagde ‘beetje eens/beetje oneens’ aankruiste bij de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’. Gedaagde antwoordt in het interview op de vraag of de rechter meer had kunnen doen:

Gedaagde: Ja misschien wel. Hij had kunnen zeggen tegen eiser dat hij nog meer kon doen door contact te leggen met verschillende organisaties. Maar de rechter had volgens mij het idee dat dat geen zin had. Ook omdat eiser zelf de hele tijd al zei dat hij al zoveel had gedaan. Wij konden sowieso niet regelen, eventueel slechts bemiddelen.

Interviewer: Had u verwacht dat de rechter meer zou doen?

Gedaagde: Nee, omdat de rechter veel vroeg naar wat eiser al gedaan had, maakte hij daaruit op dat dat geen zin zou hebben. De rechter zei vrij snel: ‘Het lijkt me niet zinnig om te schorsen en de gang op te gaan’.

Interviewer: Vond u dat daar langer bij had moeten worden stilgestaan?

Gedaagde: Nee, nee.

In Zaak 66 kruiste gedaagde ‘oneens’ aan bij de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’. Maar dit lijkt terug te voeren op gedaagdes proceservaring: normaal zie je rechters meer doen. In elk geval zei hij niet waarom hij vond dat de rechter in dit geval meer had moeten of kunnen doen. Gedaagde zegt in het interview:

Interviewer: Wat doet de rechter dan om partijen te bewegen richting een schikking?

Gedaagde: Dan geeft hij signalen af. Dat ben ik van andere zaken wel gewend. Maar hij heeft niet gestuurd.

Interviewer: Maar als hij dat wel had gedaan, dan was die ruimte er wel geweest?

Gedaagde: Dan had die ruimte ontstaan. Als hij inzicht geeft van zijn richting, dan zijn dat signalen richting partijen. Dat is dan de motivatie om te gaan kijken of er nog iets valt te regelen.

Interviewer: En nu ...?

Gedaagde: ... hadden wij de signalen dat de rechter met ons mee ging.

Ook in Zaak 09 kruiste de gedaagde ‘beetje eens/beetje oneens’ aan bij de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’. Het blijkt dan te gaan om de mogelijkheid dat gedaagde eiser, een nutsbedrijf, wel had willen helpen bij de incasso van de openstaande vordering (ook de eis in de rechtszaak) bij de huurders van gedaagde. Die huurders hadden namelijk de energie van eiser betrokken en verbruikt. In het interview blijkt gedaagde zichzelf meer de schuld te geven dan de rechter dat dit niet aan de orde kwam. Gedaagde in antwoord op de vraag of de rechter eruit gehaald heeft wat erin zat om een regeling te bereiken:

Gedaagde: Ik denk niet dat zij.. ik denk dat we er allemaal van overtuigd waren dat we hier niet uit konden komen, dus de rechter ging daar vrij snel overheen want we hebben het er maar heel kort over gehad, en dat was voldoende in dezen.

Interviewer: Want u heeft aangekruist ‘nvt’. Maar dat kan eigenlijk niet, want er is over gesproken. U moet toch een idee hebben of ze er alles uit heeft gehaald.

Gedaagde: Ja ze had, maar dat is achteraf lullen ... ze had misschien moeten vragen: kunnen we niet de kosten verhalen... maar goed, dat kan ik mezelf ook verwijten. Dat punt is niet ter sprake geweest, en dat had achteraf wel ter sprake moeten komen. Kunnen we degenen die het wel verbruikt hebben samen aanpakken.

Interviewer: Dus de rechter had meer kunnen doen...?

Gedaagde: Ja, achteraf...

Interviewer: ...dat proef ik bij u.

Gedaagde: ...maar ik vind nog steeds dat ik mezelf dat eerder moet verwijten dan de rechter.

Interviewer: Dus de rechter had het wel kunnen doen, maar eigenlijk lag het meer op uw weg.

Gedaagde: Vind ik wel. Ik ken die zaak natuurlijk redelijk goed. Zij heeft natuurlijk veel meer zaken.

In Zaak 25 is eiser het oneens met de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’ en in Zaak 61 is eiser het met deze stelling zeer oneens. Van beide respondenten gaven wij al de citaten in box 13 (subparagraaf 7.3.3), waar wij ook deze citaten analyseerden.

Twee respondenten waren kritisch bij de andere stelling: ‘Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide’. Beiden kruisten ‘beetje eens/beetje oneens’ aan. Eiser in Zaak 46 is al geciteerd in box 15 (paragraaf 7.3.3), waar wij ook dit citaat analyseerden.

In Zaak 10 is de kritiek van eiser mild. Hij vond het vooral niet goed dat de rechter vroeg of het nog zin had om te spreken over een regeling, want die regeling zat er niet in (door de opstelling van de wederpartij).

Interviewer: Is voor u duidelijk wat de gevolgen zijn van het niet regelen van de zaak? Eiser: Daar heb ik de rechter niets over horen zeggen. Er was sowieso geen regeling te treffen. Ik wilde wel, maar de gedaagde niet. Die denken echt dat ze al het geld gaan vangen.

Interviewer: Aan het eind van de zitting vroeg de rechter of er nog iets geregeld kon worden. Had dat nog zin?

Eiser: Nee, dat had veel eerder (in het verleden) gekund. De relatie is nu helemaal verpest.

(...)

Interviewer: De rechter vroeg op een gegeven moment of het nog zin had om te praten over een regeling. Vond u dat goed?

Eiser: Nee. Er zat al geen regeling meer in. Als ze de stukken had doorgelezen dan had ze dat ook geweten. Dan had ze die vraag niet hoeven stellen.

7.4.4 Conclusies van paragraaf 7.4

Rechters die vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft, ervaren een dilemma bij het aan de orde stellen van een regeling. De signalen van de rechter kunnen veroorzaken dat de winnaar in spe water bij de wijn doet, terwijl hij eigenlijk in zijn juridische gelijk staat. Maar als de zaak wordt geregeld, zijn partijen mogelijk meer

tevreden, terwijl een vonnis (als uitkomst van voortprocederen) minder vaak wordt nageleefd dan een schikking.²⁵

Rechters gaan verschillend om met dit dilemma, maar zonder uitzondering leidt het tot een terughoudende opstelling. Sommigen beginnen helemaal niet over een regeling. Anderen beginnen wel over een regeling, maar doen dat terughoudend in de vorm van uitsluitend procesinterventies, die zij dan voorzichtig of terughoudend formuleren. Weer anderen beginnen wel ‘gewoon’ over een regeling, maar plaatsen daarna terughoudend inhoudelijke interventies in de vorm van voorlopige oordelen, door deze oordelen vaag te formuleren. Dat laatste geeft weer het risico dat het voorlopig oordeel verkeerd begrepen wordt, ook door de advocaten/gemachtigden van partijen, met als gevolg dat de onderhandelingspositie verkeerd wordt getaxeerd. Waar de rechters ruimte wilden meegeven, geven zij onduidelijkheid mee.

Partijen hebben relatief weinig kritiek op deze terughoudende aanpak. De vier keer dat we anders dan heel milde kritiek konden optekenen, werd die kritiek steeds geuit door de partijen die de zaak zouden verliezen, terwijl zij zich dat niet altijd realiseerden. Zij hadden nog wel willen onderhandelen, maar kregen geen handvatten mee. Of zij wilden het net als de wederpartij niet regelen en vonden dat de rechter te veel naar een regeling stuurde, hoewel de rechter nauwelijks iets aan interventies inzette. Of zij wilden wel regelen, maar wisten dat de andere partij niet wilde en vonden zelfs het heel geringe aantal interventies van de rechter tijdverspilling.

Deze kritiek van partijen vinden we niet verontrustend voor de rechters. Ten eerste gaat het om maar vier gevallen. De twee eisers die vonden dat de rechter te weinig deed, nog hadden willen onderhandelen, maar geen handvatten meekregen van de rechter, onderschatten de weerstand van hun wederpartij om nog te onderhandelen. Die weerstand kwam neer op: niet bereid tot welk compromis dan ook. De twee eisers die vonden dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide, toonden zich ronduit overgevoelig voor het perspectief van een regeling. Hun kritiek is niet te verklaren als we kijken naar het weinige dat de rechter op de zitting deed.

25 Zie R.J.J. Eshuis, *De daad bij het woord. Het naleven van rechterlijke uitspraken en schikkingsovereenkomsten* (Research Memoranda, jrg. 5, nr. 1), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009.

7.5 WAT HIELP HET MEEST BIJ HET PRATEN OVER EEN REGELING?

7.5.1 *Inleiding op de rest van dit hoofdstuk*

In de vorige paragrafen in dit hoofdstuk zijn 41 zittingen besproken. In drie daarvan stond een interventie/keuze van de rechter buiten de schikkingsfase in de weg aan een schikking, in 34 zittingen was er minstens één partij die niet wilde regelen of een partij die financieel gezien niet kon regelen. In negen zittingen (vijf daarvan behoorden ook al tot de groep van 34) stuurden de rechters niet aan op een regeling, omdat zij vonden dat een partij duidelijk gelijk had. Wat deze zittingen gemeen hebben, is dat een regeling er gewoon niet in zat; het moest wel voortprocederen worden.

Dan blijven er 59 zittingen over van de door ons geobserveerde honderd zittingen. In die 59 zittingen waren ook andere uitkomsten dan voortprocederen denkbaar: de rechters waren bereid tot het beproeven van een schikking, partijen stonden daar niet afwijzend tegenover, de financiële armslag was voldoende om een schikking te kunnen aangaan en oorzaken 'van buiten' vormden geen obstakel. In 42 zittingen ervan is daadwerkelijk een andere uitkomst bereikt, namelijk een werkafpraak (13 keer) of een schikking (29 keer). Van de resterende zeventien zittingen was de uitkomst voortprocederen. Tot en met paragraaf 7.9 gaat het alleen over deze 59 zittingen.

Omdat bij deze 59 zittingen redelijkerwijs ook andere uitkomsten mogelijk waren dan alleen de uitkomst voortprocederen, terwijl we in de praktijk drie verschillende uitkomsten constateerden, kwam de vraag op wat de verschillen zou kunnen verklaren.

Centraal staat voor ons de vraag wat de rechter deed of zei dat het praten of denken over een regeling bij onze respondenten heeft gestimuleerd. Door deze vraag willen we zicht krijgen op de meest effectieve schikkingsinterventies. In paragraaf 4.6 hebben we vermeld dat er een (marginaal) statistisch significant verband is tussen inhoudelijke interventies en het bereiken van een schikking. Daarmee stelden we niet meer vast dan dat in zittingen die als uitkomst een schikking hadden vaker inhoudelijke interventies werden gepleegd dan in zittingen die een andere uitkomst hadden. Niet gegeven is daarmee dat er een causale relatie tussen deze gegevens bestaat. Hetzelfde geldt voor onze conclusie dat er een (sterk) statistisch significant verband bestaat tussen conflictinterventies en de uitkomst werkafpraak.

Door niet te volstaan met deze statistisch berekende verbanden, maar aan partijen te vragen wat hen het meest hielp, willen we meer zicht krijgen op de vraag of er wel zo'n causaal verband bestaat, althans tussen de schikkingsinterventie en het denken over een regeling door partijen.

In paragraaf 7.5 geven we eerst een overzicht van de aantallen gegeven antwoorden in relatie tot de uitkomst van de 59 zittingen. In de paragrafen daarna verdelen we de zittingen naargelang hun uitkomst.

De paragrafen 7.6 en 7.7 gaan allebei over zittingen waarvan de uitkomst voortprocederen was. In paragraaf 7.6 gaan we in op de zittingen die als uitkomst voortprocederen hadden, omdat er tussen partijen geen *common ground* voor een regeling was te vinden, hoewel beiden daarvoor wel hun best deden. In paragraaf 7.7 hebben we het over in onze ogen door de rechter gemiste kansen, die de mogelijkheid van een regeling zouden hebben kunnen vergroten.

In paragraaf 7.8 zijn de zittingen met als uitkomst een schikking en in paragraaf 7.9 de zittingen met als uitkomst werkafpraak aan de orde.

Het ligt voor de hand te denken aan de mogelijkheid van een dwangschikking als de uitkomst van de zitting een schikking was, of een werkafpraak. Interessanter dan de dwangschikking is echter de ruimere vraag wanneer partijen dwang ervaren. In de praktijk blijken partijen namelijk soms dwang te voelen als de uitkomst voortprocederen is, ook bij sommige van de 41 zittingen die al zijn besproken in de paragrafen hiervoor. Daarom besteden we aan de dwangschikking aandacht in een afzonderlijke paragraaf (7.10).

7.5.2 *Wat hielp het meest bij het praten/denken over een regeling en wat was de uitkomst van de zitting?*

Na afloop van de zitting legden we aan partijen in de door ons steeds gebruikte vragenlijst²⁶ een open vraag voor: 'Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het meest hielp bij het praten over een regeling?' Deze vraag is ook te beantwoorden als er uiteindelijk geen schikking of werkafpraak tot stand was gekomen. We hebben in de interviews waar nodig gevraagd naar uitleg van het schriftelijk gegeven antwoord. Ook onze eigen observaties brachten we in. Als er geen antwoord was gegeven op de vraag, vroegen we het opnieuw tijdens het interview. Als er dan werd geantwoord dat niets hielp, omdat de wederpartij bij het praten over de regeling

26 Zie de bijlagen, de gelijkkluidende vraag 4 in de documenten 09 (voor eiser) en 11 (voor gedaagde).

uiteindelijk blokkerend was opgetreden, herformuleerden we de vraag in: ‘Wat deed of zei de rechter dat uw denken over een regeling op gang heeft gebracht?’ Aldus ontstond een goed beeld van welke interventies het meest bijdroegen bij het praten en denken over een regeling. Desalniettemin wisten in ruim een kwart van de gevallen de respondenten geen (positief) antwoord te geven en kwamen ze niet verder dan ‘niets droeg bij’. Dat antwoord is terug te voeren op hetzij het gegeven dat de rechter helemaal niet over een schikking begon of dat deze schikking slechts heel kort als optie aan de orde kwam, omdat (een van) partijen niet wilde regelen, hetzij op de gedachte dat partijen geheel op eigen kracht de regeling hadden weten te bereiken, waarbij in hun beleving de invloed van de rechter miniem was.

Niet altijd werkten beide partijen mee aan ons onderzoek. Waar dat wel het geval was, was er een zeer opvallende eensgezindheid over wat het praten/denken over een regeling had gestimuleerd. Daarom hebben we in de tabellen geen onderscheid gemaakt tussen de antwoorden van eisers en die van gedaagden. Als maar één partij meewerkte aan ons onderzoek hebben we de antwoorden van die partij gebruikt, hoewel we niet weten hoe de andere partij erover dacht.

We geven in tabel 57 een overzicht van alle soorten interventies die plaatsvonden tijdens de 59 zittingen die wij betrokken in onze analyse van wat het meest heeft bijgedragen aan het denken/praten over een regeling.

Tabel 57 Wat droeg bij aan het praten/denken over een regeling en wat was de uitkomst van de zitting?

soort interventie	uitkomst							
	v		s		w		totaal	
	abs	% n = 17	abs	% n = 36	abs	% n = 19	abs	% n = 72
voorlopig oordeel	9	52.9	10	27.8	4	21.1	23	31.9
bazo	3	17.6	11	30.6	4	21.1	18	25.0
eigen voorstel	3	17.6	8	22.2	5	26.3	16	22.2
ingaan op conflict	2	11.8	6	16.7	5	26.3	13	18.1
sfeer creëren	0	0.0	1	2.8	1	5.3	2	2.8
totaal	17	100.0	36	100.0	19	100.0	72	100.0

Om de tabel goed te lezen is wat uitleg nodig. In de laatste twee kolommen zijn de totalen gegeven in absolute aantallen en in percentages. Als we ons nu beperken tot de absolute aantallen dan is daar te zien dat het voorlopig oordeel 23 keer door ons kon worden genoteerd als interventie die volgens partijen het meeste bijdroeg, het

bazo achttien keer, het eigen voorstel van de rechter zestien keer, het ingaan op het conflict dertien keer en sfeer creëren twee keer.

Als we de tabel horizontaal lezen, dan zien we dat bijvoorbeeld het ingaan op het conflict in twee gevallen het meest hielp bij het praten/denken over een regeling, terwijl de uitkomst van de zitting voortprocederen was. Procentueel was dat 11.8% van alle (het meest bijdragende) interventies in zittingen met die uitkomst. Bij zittingen waarvan de uitkomst een schikking was, vormde het ingaan op het conflict in zes gevallen (16.7%) de interventie die het meest bijdroeg aan het praten/denken over een regeling en bij de uitkomst werkafpraak was dat in vijf gevallen (26.3%) zo. Omdat deze interventies niet ordinaal zijn – geen onderlinge ordening (van hoog naar laag) kennen – en de aantallen te klein zijn, is door ons niet gezocht naar statistisch significante verbanden.

Bij de schikking als uitkomst van de zitting is het totaal op 36 berekend en bij de uitkomst werkafpraak op negentien. Die getallen zijn hoger dan het aantal zittingen dat als uitkomst een schikking (29) of een werkafpraak (13) had. De verklaring is dat soms twee interventies in gelijke mate bijdroegen volgens partijen en dan door ons allebei zijn geteld, of dat partijen een enkele keer een verschillende interventie noemden.²⁷ Het een of het ander was in zeven van de 29 zittingen het geval.

Wat kunnen we uit de getallen afleiden? In de 42 zittingen waarin de uitkomsten schikking of werkafpraak werden bereikt, droegen de volgende schikkingsinterventies daaraan bij: vijftien keer wijzen op het bazo, veertien keer het voorlopig oordeel, dertien keer het eigen voorstel van de rechter (dat in voorkomend geval ook gericht kan zijn op een werkafpraak), elf keer het ingaan op het conflict en twee keer sfeer creëren.²⁸ Samen zijn dat 55 schikkingsinterventies in 42 zittingen, want soms zijn er meer interventies tegelijk genoemd.

Zittingen waarop rechters actief zijn met interventies en partijen een voldoende positieve grondhouding tegenover een regeling hebben, eindigden in 42 van de 59 gevallen met een regeling in de vorm van een schikking of een werkafpraak. Het percentage schikkingen is vanzelfsprekend hoger dan als we meten over alle

27 Bij de zittingen met als uitkomst een schikking was er één keer de combinatie van ingaan op conflict + eigen voorstel, één keer ingaan op conflict + voorlopig oordeel, één keer eigen voorstel + voorlopig oordeel, twee keer eigen voorstel + bazo, twee keer voorlopig oordeel + bazo. Bij zittingen met als uitkomst een werkafpraak was er twee keer de combinatie van ingaan op conflict + eigen voorstel, twee keer ingaan op conflict + voorlopig oordeel, één keer voorlopig oordeel + eigen voorstel, één keer voorlopig oordeel + bazo.

28 Tel daarvoor de getallen op bij elk van deze interventies in de kolommen 'schikking' en 'werkafpraak'.

honderd zittingen (49.2% versus 29.0%); hetzelfde geldt voor het percentage werkafspraken (22.0% versus 13.0%).

In zeventien van deze 59 zittingen werd geen regeling bereikt in vorm van een schikking of een werkafpraak²⁹, maar was de uitkomst van de zitting dat er werd voortgeprocedeerd, hoewel de rechters wel in al die zittingen een van de genoemde soorten interventies plaatsten en partijen niet negatief tegenover een regeling stonden. De vraag is waardoor het verschil in uitkomsten wordt verklaard.

7.6 VOORTPROCEDEREN DOORDAT ER GEEN *COMMON GROUND* VOOR EEN SCHIKKING IS

Natuurlijk geldt voor alle 58 zittingen met de uitkomst voortprocederen dat partijen niet tot elkaar kwamen en dus geen *common ground* hadden. Maar dat had in veel gevallen oorzaken die wij anders hebben geduid en ingedeeld in ons onderzoek, zie de paragrafen 7.2 (oorzaak 'van buiten'), 7.3 (partijen wilden beslist niet regelen of konden dat financieel niet), 7.4 (de rechter stuurde opzettelijk niet of nauwelijks aan op een regeling) en 7.7 (er werd een kans gemist).

In deze paragraaf (7.6) bespreken we de (slechts) zes zittingen waarin geen overeenstemming werd bereikt en dus moest worden voortgeprocedeerd, hoewel partijen wel wilden regelen en daartoe ook financieel in staat waren en ook de rechter energie in het beproeven van een schikking stak, zonder (in onze ogen) kansen te missen. Partijen wilden wel regelen, maar niet tegen elke prijs. Zij maakten wel vorderingen in de onderhandelingen, maar (uiteindelijk) bleef er een gat over dat zij niet (meer) wilden overbruggen. Het antwoord op de vraag waarom in deze zaken geen overeenstemming werd bereikt, is belangrijk voor onze onderzoeksfocus op de effectiviteit van rechterlijke interventies: kunnen rechters op zitting inschatten of hun interventies vruchteloos zullen zijn?

We laten deze zes zaken kort de revue passeren, waarbij we ook kritische geluiden melden van onze acht respondenten in deze zaken in reactie op de stellingen 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' en 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide'. Als die er niet waren, gaan we op de antwoorden op de stellingen verder niet in.

²⁹ Tel daarvoor de getallen op in de eerste kolom met getallen.

In vijf zaken lieten de respondenten weten dat het voorlopig oordeel het meest had geholpen bij het praten/denken over een regeling. In twee³⁰ van die vijf zaken gold dat in gelijke mate voor het tijdens de zitting door de rechter gedane eigen voorstel. In de zesde zaak³¹ hielp het meest de informatie over het vervolg van de procedure als er niet geregeld zou worden.

Zaak 13 is een buitenbeentje in de groep van zes, omdat we vermoeden dat eiser na het voorlopig oordeel van de rechter in zijn voordeel helemaal niet meer wilde regelen. Deze zaak zou dan thuishoren in de groep van 34 (dan dus 35) die is besproken in paragraaf 7.3, maar omdat eiser niet aan ons onderzoek meewerkte, weten we niet zeker of hij beslist niet wilde regelen en delen we de zaak toch in bij de groep van zes. Achter beide partijen figureerden concurrerende restaurantketens, die belang hadden bij de uitkomst. Omdat de keten achter eiser niet aanwezig was, kon deze niet meeonderhandelen en strandden de pogingen van gedaagde om een onderhandelingresultaat te boeken (ook) daarop. Gedaagde meldt in het interview dat hij vond dat de rechter meer uit een schikking had kunnen halen als zij een voorlopig oordeel had gegeven dat minder in het voordeel van maar één partij (eiser) was:

Als ze de ene stok (die van eiser, om de ander mee te slaan) nou iets korter had gehouden om de onderhandelingen mee in te gaan, dan waren we er wel uitgekomen, denk ik.

Dat past bij ons vermoeden dat eiser door het voorlopig oordeel in zijn voordeel niet (echt) meer wilde onderhandelen.

Ook in Zaak 15 gaf de rechter een voorlopig oordeel dat neerkwam op een toewijzing van de eis (boete wegens overtreding van een non-concurrentiebeding), zij het dat gedaagde nog mocht bewijzen dat hij gedwaald had bij het aangaan van dit beding. Gedaagde (die niet meewerkte aan ons onderzoek) leek niet te willen aanvaarden dat hij het non-concurrentiebeding had overtreden, het voorlopig oordeel ging als het ware langs hem heen. In de onderhandeling kwam hij met een te laag bod, zeker tegen de achtergrond van het gegeven dat eiser zijn (voorwaardelijke) gelijk zojuist had gehoord uit de mond van de rechter.

In Zaak 24 heeft de rechter impliciet gezegd dat de eis tot overdracht van een domeinnaam niet zou worden toewezen, maar ook dat gedaagde daaraan eigenlijk niets had. Hij deed niets meer met zijn site en een minnelijk aanbod van eiser

³⁰ Zaak 24 en Zaak 92.

³¹ Zaak 95.

om deze site te verfraaien als aandenken aan de vroegere beroepsuitoefening door gedaagde zou in het vonnis ook niet meer aan de orde zijn, want was niet ter beoordeling aan de rechter voorgelegd. En met een afwijzing van de eis ontving gedaagde bovendien geen cent voor de domeinnaam. De rechter stelde voor dat gedaagde misschien beide kon combineren als hij wat minder geld voor de domeinnaam zou vragen dan hij tot nu toe had gedaan (bedragen zijn op de zitting niet genoemd overigens en de rechter kende die ook niet). Gedaagdes advocaat wilde de door eiser opgeëiste domeinnaam in een regeling verkopen voor een hoog bedrag en negeerde het element van de verfraaiing van de site. Het gevraagde bedrag vond eiser te hoog; hij zei op de zitting het dan wel te doen zonder die domeinnaam. Gedaagde liet zich erg leiden door zijn advocaat. Gedaagde twijfelde in het interview of hij daaraan goed gedaan had.

In Zaak 40 ging het om de ontruiming van een huurwoning wegens de aanleg van een hennepplantage. Gedaagde, de huurder, werkte niet mee aan ons onderzoek. Het voorlopig oordeel hield in dat eiser in beginsel recht had op ontruiming, maar dat de rechter nog een belangafweging moest maken. Eiser wilde per se ontruiming van het gehuurde, maar was bereid gedaagde een langere termijn te gunnen dan uit haar eis voortvloeide. Gedaagde wilde de ontruiming niet overeenkomen, maar een tweede kans onder strikte voorwaarden (zei de advocaat van gedaagde op de zitting). Hier was wel bereidheid te bewegen (langere ontruimingstermijn/onderwerping aan strikte voorwaarden zonder ontruiming), maar geen *common ground*.

In Zaak 92 ging het over een ontslag dat de werknemer zelf had genomen. De werknemer wilde daarop terugkomen. De werkgever voelde daar niets voor. De rechter zei op de zitting: ‘Het herstel van de dienstbetrekking is niet de heel waarschijnlijke uitkomst van deze procedure, dat zeggen we bijna allemaal’ en hij stelde voor dat partijen zouden verkennen of zij elkaar zouden kunnen vinden in het hanteren van een langere opzegtermijn. Partijen hebben onderhandeld in het verlengde van dat voorstel, maar konden het over de termijn niet eens worden. De gedaagde werkgever was, na de geciteerde uiting van de rechter, niet erg geneigd veel toe te geven.

In Zaak 95, ten slotte, was de eis in conventie van ongeveer € 21.000 niet betwist, maar was een tegeneis ingesteld. Partijen hebben onderhandeld, maar bleven steken op een gat van € 6.000. De rechter kon niet sturen met een voorlopig oordeel over de inhoud van de tegenvordering, omdat deze nog onvoldoende was onderbouwd, terwijl de rechter die onderbouwing nog wel wilde toestaan (dus niet meteen een afwijzing van de tegenvordering op de stelplicht). Daarmee was ook duidelijk dat de procedure nog met conclusiewisseling zou worden voortgezet. Ook hier is weer geen *common ground* bereikt.

Wat opvalt aan vier van de zes zaken³² is dat het voorlopig oordeel duidelijk in het voordeel was van een van partijen, wat hun wil veel toe te geven in de onderhandelingen verkleinde. Die waarneming sluit aan bij wat andere rechters soms doen als ze vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft: een vaag voorlopig oordeel formuleren, om ruimte in de onderhandelingen mee te geven. Opvallend is dat ook in die gevallen niet altijd een schikking tot stand komt, maar dan vanwege de onduidelijkheid.³³ Ook valt op dat onze vier respondenten in de twee zittingen waarin de rechter een eigen voorstel deed dit sterk in overweging hebben genomen. In één zaak is er in het verlengde van dit voorstel onderhandeld. In de andere zaak wilde eiser in het verlengde van het voorstel onderhandelen, maar zette de advocaat van gedaagde een andere koers in, terwijl gedaagde later in het interview twijfelde of hij niet toch de optie van de rechter had moeten volgen.

Uit het voorgaande blijkt dat de kritiek die onze acht respondenten uitten in hun zestien antwoorden bij de twee meergenoemde stellingen heel beperkt was. Slechts twee van de zestien antwoorden, afkomstig van twee verschillende respondenten, waren negatief of licht negatief bij een van deze stellingen. De respondent die het in de vragenlijst een beetje eens was met de stelling dat de rechter zich te veel met een regeling had bemoeid, bleek in het interview die negatieve blik helemaal niet te hebben. De andere reactie hebben we al vermeld bij Zaak 13. De respondenten vonden dus bijna zonder uitzondering dat de rechters het midden wisten te houden in deze zes zittingen tussen te weinig en te veel bemoeienis met een regeling.

7.7 VOORTPROCEDEREN NA EEN DOOR DE RECHTER GEMISTE KANS OP EEN REGELING

7.7.1 Inleiding

Het gaat in deze paragraaf om elf zittingen, waarin de rechters bewust of onbewust interventies pleegden die uiteindelijk in de weg stonden aan (het beproeven van) een schikking. Zoals in het gehele rapport het geval is, gaat het hierbij om een interpretatie van ons als onderzoekers, alle door ons verzamelde gegevens in de zaak

32 Zaak 13, Zaak 15, Zaak 40 en Zaak 92, zij het dat we dit niet meer dan alleen kunnen vermoeden in Zaak 13, omdat eiser niet meewerkte aan ons onderzoek; gedaagdes interview in die zaak wijst wel in die richting.

33 Zie het slot van subparagraaf 7.4.1.

overziend. Die interpretatie hoeft niet per se gedeeld te worden door de partijen en de rechters zelf in deze elf zittingen.³⁴

Doordat wij over meer gegevens beschikken dan de rechter en de partijen (namelijk over precieze observaties van de zitting en de mening van alle betrokkenen daarover, hun ideeën voorafgaand aan de zitting en hun evaluaties achteraf) kunnen wij kritischer zijn dan betrokkenen over het rechterlijk optreden in deze zaken. Achttien partijen werkten mee aan ons onderzoek in deze elf zaken. Van de zestien partijen die antwoord gaven op de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' gaven er maar twee (allebei gedaagden) een negatief antwoord ('beetje eens/beetje oneens'). Op de stelling 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide' antwoordden alle achttien respondenten. Drie van hen (alle drie eisers) waren negatief, variërend van 'beetje eens/beetje oneens', via 'eens' tot 'zeer eens'.

Dat waren vijf negatieve reacties in vijf verschillende zaken. Ook vonden vijf (deels weer andere) respondenten dat sprake was van een dwangschikking, waarop wij ingaan in paragraaf 7.10.

De meeste van deze elf zaken vergen een wat uitgebreidere bespreking, omdat we anders onze kritische analyse niet kunnen onderbouwen.

7.7.2 De elf zaken op een rij

In Zaak 07 was sprake van een geschil tussen een vereniging van eigenaren en een van die eigenaren over de reguliere bijdrage die zijn voorganger niet had betaald (en per abuis niet door de notaris was verrekend tussen de vorige en de nieuwe eigenaar) en over een bijzondere bijdrage in groot onderhoud waartoe voor zijn tijd door de vereniging was besloten. In deze zaak wilde de vertegenwoordiger van eiser (de beheerder die voor de vereniging de administratie voerde) eigenlijk niet regelen. Hij vond het een 'schone zaak', rechttoe rechtaan in het voordeel van de vereniging. Dat er een zitting was gelast, verbaasde eiser op zichzelf al: andere keren waren vergelijkbare zaken gewonnen zonder zitting. Op de zitting was deze beheerder samen met een bestuurslid aanwezig namens de vereniging.

Gedaagde bracht op de zitting naar voren dat hij een vergadering van de vereniging van eigenaren uitgeschreven wilde zien, een kopie van de opstalpolis wilde ontvangen en zo nog wat zaken, die hij niet in een formele tegeneis had neergelegd.

34 In onze aanbevelingen komen wij op deze kwestie terug. Aanbevelingen zijn immers normatief gekleurd: wat is 'het beste' of 'het verstandigste' of 'het efficiëntste' om als rechter op comparities te doen als 'X' je doel is?

De rechter heeft drie keer laten schorsen om de bestuurder van de vereniging te laten overleggen met zijn medebestuurders over een schikking. Dat gebeurde steeds op aandringen van de rechter. De rechter pleegde 26 schikkingsinterventies, waarvan zeventien procesinterventies. Mede te verklaren door de afhoudende opstelling van de beheerder van de vereniging tegenover een regeling, zei deze beheerder in het interview achteraf dat de zitting veel te lang duurde, dat de rechter veel te veel aandacht gaf aan bijzaken (de wensen van gedaagde) en dat er veel te vaak op aandringen van de rechter is geschorst. Maar de vereniging kwam wél in beweging in de schikkingsonderhandelingen. Zij was bereid 'de bijzaken' voor gedaagde uit te voeren. Gedaagde kwam ook in beweging, want hij bleek al na de eerste schorsing bereid de gevorderde hoofdsommen te betalen. Het stokte op de proceskosten.

Wat ons opviel was dat de rechter zijn interventies na de eerste schorsing vooral richtte op eiser. Eiser bewoog nog verder en wilde volstaan met een betaling aan haar door gedaagde van de helft van de proceskosten. Gedaagde bleef echter bij het standpunt 'ieder eigen kosten', waarop hij ook al zat na de eerste schorsing. Het gat was € 1.000. De rechter bood wel een voorlopig oordeel aan voor de tweede schorsing, maar hij heeft dit niet meer gegeven, ook niet toen partijen zonder regeling van de derde schorsing terugkwamen in de zittingszaal. Inmiddels had de schikkingsfase in deze zitting 74 minuten geduurd, inclusief de drie schorsingen, na een informatiefase van 44 minuten.

De rechter is kritisch over zichzelf in het interview:

Ik had vooral tegen gedaagde nog wat meer hierover kunnen zeggen. Ik heb bijvoorbeeld niet gezegd of hij er rekening mee hield dat het ook zou kunnen dat de vordering tegen hem integraal wordt toegewezen. (...) Ik herinner me nog dat na de laatste schorsing eiser terugkwam met het aanbod dat gedaagde de helft van zijn (eisers) proceskosten zou betalen en dat gedaagde dat niet wilde. Ik dacht toen achteraf, na de zitting, dat ik toen had kunnen en moeten zeggen tegen gedaagde wat ik net tegen jou zei (dat u de zaak niet wint). Dat deed ik niet, omdat ik er – denk ik – genoeg van had op dat moment. Ik dacht, ik heb er nu zo veel tijd aan besteed. Dat is eigenlijk gek.

De rechter deed dus heel veel bij het beproeven van een schikking. In de ogen van eiser te veel; gedaagde vond het niet te veel, maar tot hem richtte de rechter zich minder. En toch deed de rechter in zijn eigen ogen te weinig door geen voorlopig oordeel te geven, althans geen duidelijk signaal over hoe het zou lopen met de proceskosten als het tot een vonnis kwam. Wij zijn dat met hem eens. Partijen echter

kruisten allebei 'eens' aan bij de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen'. Het geheel overziend, is onze interpretatie dat een uitgesproken voorlopig oordeel over de proceskosten gedaagde over de streep had kunnen trekken. Dan had een regeling tot stand kunnen komen.

In Zaak 20 was een merkwaardige eis ingesteld. Partijen zijn een overeenkomst aangegaan ter zake de plaatsing van zeven advertenties in het huis-aan-huisblad van eiser. De afspraak was dat gedaagde met dit afnamevolume een gratis pagina tekst zou krijgen. Na een paar advertenties heeft gedaagde laten weten haar winkel te sluiten en geen advertenties meer af te nemen. Dat was op grond van de overeenkomst niet mogelijk. Eiser had recht op betaling van de resterende advertenties. Hij stelde als compromis voor dat gedaagde hem de kosten van de anders gratis pagina tekst zou vergoeden. Die kosten waren lager dan wat gedaagde zou moeten betalen voor de resterende advertenties. Gedaagde aanvaardde dat compromisaanbod niet en eiser begon de procedure, waarin hij nakoming van het voorgestelde compromis eiste. Die eis was kansloos, terwijl eiser op andere basis (nakoming van de advertentieovereenkomst) wel recht zou hebben op meer geld dan hij in werkelijkheid vorderde. De rechter heeft dat onvoldoende duidelijk gemaakt tijdens de zitting, althans voor gedaagde. We noteerden als interactie op de zitting:

Rechter tegen gedaagde: Als ik eiser ongelijk zou geven dan komt u er – u zat door de overeenkomst in principe vast aan de kosten van zeven advertenties – wel heel makkelijk van af.

(en)

Eiser: Maar we vorderen een lager bedrag dan wat we kunnen eisen voor de resterende niet afgenomen advertenties en dat doen we uit coulance.

Rechter: Ja en dat is ook het hele onredelijke van ... Dat zie ik ook best wel van u in. En misschien dat dat toch wel reden is voor gedaagde om te kijken of ... U heeft allebei wat te winnen en te verliezen.

Gedaagde zei in het interview:

Wel ben ik tevreden dat we in het voorlopig oordeel bevestigd zijn dat we gelijk hebben. Verder ben ik onzeker of de rechter niet zal zeggen dat ik alsnog de vier niet afgenomen advertenties moet betalen. Daar schiet ik natuurlijk niets mee op.

Gedaagde was in het interview erg gefocust op de vraag of eiser ook de proceskosten zou moeten betalen. Het lijkt niet tot gedaagde te zijn doorgedrongen dat een nieuw proces een optie was, dat ze dat proces zou verliezen en dat zij dan de proceskosten zou moeten dragen. Het is niet tot eiser doorgedrongen dat hij ter zitting nog om een eiswijziging kon vragen. De rechter zegt in het interview:

Rechter: In het voorlopig oordeel wilde ik nog een beetje laten zien dat de zaak een onredelijke uitkomst zou hebben. Daarom wees ik er nog op dat eiser in principe recht had op betaling van de kosten van vier niet geplaatste advertenties.

Interviewer: Had u meer moeten doen om gedaagde nog in beweging te brengen, omdat u het een zielige zaak voor eiser vond?

Rechter: Nee. Eiser had de zaak helemaal verkeerd ingestoken. Dan is er voor gedaagde begrijpelijkerwijs weinig reden te schikken.

Interviewer: Misschien gaat hij nog aan de slag met zijn oorspronkelijke eis?

Rechter: Ja, maar nu is zijn vordering afgewezen en in deze zaak houdt het wel zo'n beetje op.

De rechter koos ervoor niet sturender te zijn, hoewel ze het sneu vond voor eiser dat de eis verkeerd was ingestoken én vond dat gedaagde er daardoor gemakkelijk afkwam én dit samen 'het hele onredelijke' van de procedure noemde.

Wij interpreteren het geheel zo, dat de rechter keuzes maakte vanuit haar taakopvatting. Die lijkt erop neer te komen dat zij heeft te oordelen over de aan haar voorgelegde zaak en niet over nog meer. Eiser had geen recht op nakoming van de vordering zoals hij die had ingesteld (nakoming van een niet door gedaagde aanvaard aanbod uit coulance) en de rechter wilde niet duidelijker aan gedaagde zeggen dat zij ongelijk zou krijgen als eiser een nieuwe dagvaarding zou uitbrengen, waarschijnlijk omdat die nieuwe dagvaarding buiten de grenzen zou gaan van wat in de lopende procedure was geëist. Het is de vraag of we van een rechter in een zaak als deze minder terughoudendheid mogen verwachten. Als de rechter duidelijker was geweest richting gedaagde, had deze wellicht een regeling geaccepteerd. Dat had eiser maar ook de rechtspraak een nieuwe procedure en dus kosten geschied. De andere kant van de medaille is dat de rechter in zo'n geval vooruitloopt op een eis die er nog niet is en die misschien ook helemaal niet zal komen (eiser kan het erbij laten zitten, bijvoorbeeld).

Gedaagde vond overigens dat de rechter er alles uit gehaald had om partijen tot een regeling te laten komen; eiser heeft deze stelling niet beantwoord.

In Zaak 26 speelde een overeenkomst waarin gedaagde aan eiser managementwerk had opgedragen. De relatie liep op z'n eind toen gedaagde eiser bepaalde werkzaamheden niet meer liet afmaken. Het geschil gaat over het afrekenen van het verrichte werk tegenover een schadeclaim wegens werk dat onder de maat zou zijn. Het is jammer dat eiser niet meewerkte aan ons onderzoek, omdat er een blokkade bij hem zat om te willen spreken over een regeling. De rechter heeft deze blokkade bemerkt door het antwoord dat zij van eiser kreeg op haar vraag aan het begin van de zitting of partijen iets dwarszat, los van het juridische. Het blijkt te gaan om, volgens eiser, 'absoluut beledigende' en 'schofferende' en 'echt keiharde woorden' die gedaagde heeft gebruikt, zoals 'Je bent niet deskundig' en 'Je bent niet in staat dat goed in te schatten'. Gedaagde zei dat hij niet meer dan een zakelijke keuze had willen maken door een ander het werk over te laten nemen met het oog op continuïteit. Gedaagde eindigt met: 'En had me dan erop aangesproken, ik was me er niet van bewust.' Dat greep de rechter aan door erop aan te sturen dat partijen eerst dit pijnpunt zouden uitpraten op de gang. De gemachtigden van partijen kozen ervoor om partijen onder vier ogen met elkaar te laten spreken. Binnen een paar minuten was het geëscaleerd en brak eiser het gesprek af. Na terugkeer in de zittingszaal vond het volgende gesprek plaats, nadat was gezegd dat partijen er niet uitgekomen waren:

Rechter: Wat jammer. Kan ik u daarbij nog helpen, of zegt u laten we nu eerst maar de juridische zaken behandelen en dan ...

Advocaat eiser: Kunt u daarbij nog helpen? Ja, ongetwijfeld.

Advocaat gedaagde: Ehm ..., ja ik heb mijn twijfels erover of dat wel zin heeft om te kijken of partijen nog tot elkaar kunnen komen. Maar als u zegt 'Ik wil nog een poging wagen', dan is dat uiteraard goed.

Rechter (tegen gedaagde): Nee, het moet uw behoefte zijn. Als u zegt we willen er vandaag uitkomen en we hebben daarbij wat hulp nodig; 'Hoe kijkt u hier tegenaan en zit daar wat in?', dan kan ik u daarbij behulpzaam zijn. Maar als u zegt: 'Ik zie er niks in...'. Voor mij hoeft u het niet te doen.

Gedaagde: Ik denk niet dat dat enig nut zal hebben.

Volgens ons gaf de rechter ongewild een deel van de regie over de zitting uit handen door partijen voor het gesprek over het pijnpunt van eiser naar de gang te sturen. De rechter vroeg na terugkeer van partijen niet door waarom gedaagde vond dat hulp geen nut zou hebben en pakte aldus de regie niet terug. Na de informatiefase, zo bleek uit het verloop van de zitting, kwam ze niet meer terug op een regeling, bijvoorbeeld door op dat moment een voorlopig oordeel aan te bieden. De rechter

wijt dat aan tijdgebrek. Uit het interview met de rechter blijkt dat ook zij meent dat zij kansen heeft laten liggen:

Interviewer: Mij viel op dat je niet aan gedaagde vroeg om uit te leggen waarom hij dacht dat het helpen door jou geen nut zou hebben.

Rechter: Ja, dan denk ik: 'Ik dring het op'. Maar ik denk nu dat dit een gemiste kans is. Want de vraag 'Leg eens uit?' maakt niet dat ik me opdring.

Interviewer: Je vulde 'beetje eens/beetje oneens' in bij de stelling dat je er alles uit gehaald hebt om partijen tot een regeling te laten komen.

Rechter: Dat heeft te maken met de aandacht voor het onderliggende (eens) en met het achterwege laten van de rest (oneens).

Ook het interview met gedaagde bevestigt onze interpretatie dat de rechter meer had kunnen doen om partijen richting een regeling te bewegen:

Gedaagde: Deze rechter zat er gewoon op een goede manier in. Ze kijkt helder uit haar ogen, geeft iedereen de ruimte en probeert iedereen daarin te verzorgen. Ze probeerde zich in te leven in wat er eigenlijk speelde. Met 'verzorgen' bedoel ik dat ze naging wat we bedoelden te zeggen en wat het met ons had gedaan. Toch ook een stukje emotie pakken. (...) Hij (eiser, op de gang) was aan het tieren en met zijn handen aan het schudden en liep weg. Ik kon het niet de-escaleren. Dit zat in mijn hoofd toen ik zei dat hulp van de rechter niet nuttig meer was. Hij liep weg met grote stappen en dan is het voor mij ook klaar. Mijn inschatting was dat de rechter het niet meer kon de-escaleren bij eiser.

Interviewer: Maar wilde u dat nog wel?

Gedaagde: Ja.

Interviewer: Dus als ze dat had gekund, had u dat positief beoordeeld?

Gedaagde: Ja, absoluut. (...) Ik kan niet zo snel invullen wat de rechter dan had moeten doen, als ik wel hulp had aanvaard. Ik zie geen andere ruimte.

Interviewer: U zei net dat u een voorlopig oordeel had willen horen, ook als basis om nog te onderhandelen. Klopt dat?

Gedaagde: Ja, dan was ik een tweede keer naar de gang gegaan. Ik had beter verzorgd kunnen zijn op dat punt.

Hoewel gedaagde tevreden is over het optreden van de rechter bij het conflict, spreekt hij, maar ook de rechter zelf, van een gemiste kans het gesprek daarover voort te zetten.

In Zaak 30 was tijdgebrek een doorslaggevende factor. Hier is dus door de rechter verkeerd geappointeerd³⁵ of de zitting is niet optimaal ingedeeld. Het gebrek aan tijd uitte zich na de gang, doordat de rechter geen verdere interventies pleegde. Beide partijen hadden willen regelen, maar kijken anders aan tegen de gang van zaken en de rol van de rechter. Eiser vindt dat het aan hemzelf ligt dat er niet is geregeld, aan zijn kant 'zat niet meer ruimte', maar hij zegt ook dat hij niet tevreden is over het feit dat de zaak niet geregeld is. Interventies van de rechter hadden hem wellicht in beweging kunnen brengen. Gedaagde vindt dat er aan beide zijden nog ruimte zat en dat de rechter nog had kunnen duwen (maar dat deed zij niet door tijdgebrek). De rechter zelf denkt ook dat zij bij meer tijd eiser nog wel in beweging had kunnen krijgen. Door tijdgebrek is dus (wellicht) geen regeling tot stand gekomen. Eiser antwoordt in het interview op de vraag of de rechter er alles uit gehaald heeft wat erin zat om een regeling te bereiken:

Ja. Aan onze kant zat er niet meer ruimte. Dat lag aan onszelf. (...) Ik ben het minst tevreden over het feit dat we niet hebben kunnen regelen.

Gedaagde antwoordt in het interview op dezelfde vraag:

Ze had meer kunnen doen. Bemiddelen bijvoorbeeld. Ze had mij wat kunnen laten inleveren en de eiser ook. De rechter had zich iets meer mogen bemoeien met de regeling en meer druk mogen leggen op de eiser. Dit gevoel had ik met name vanwege de tijdsdruk na de onderhandelingen.

De rechter zegt in het interview:

Interviewer: Had de tijdsdruk gevolgen voor het schikkingsproces?
Rechter: Ja. Als ik meer tijd had, zou ik gemachtigde van de eisende partij meer in beweging kunnen krijgen.

³⁵ Appointeren is het bepalen van de tijd die voor de zitting nodig is, om deze vervolgens met die tijd in de agenda te zetten. In dit geval had de rechter dat zelf gedaan.

Interviewer: U heeft wel het idee dat u er alles aan heeft gedaan om tot een schikking te komen?

Rechter: Gezien de omstandigheden wel. Je kan natuurlijk altijd meer doen als je alle tijd hebt.

In Zaak 32 maakte eiser aanspraak op een boetebeding ter hoogte van € 100.000. Partijen kwamen van de gang terug, waarbij gedaagde € 60.000 bleek te willen betalen. Eiser leed geen daadwerkelijke schade, dat stond vast. Eiser liet na de schorsing weten dat hij ‘zich niet liet afscheppen’. De rechter bestreed het gevoel van eiser: ‘De eerste gedachte die bij me bovenkomt, meneer (naam eiser), is niet “afschep- pen”.’ Daarna wendde de rechter zich tot gedaagde met de mededeling dat die er een schepje bovenop zou moeten doen, wilde ze eiser nog over de streep trekken. De rechter liet echter ook doorschemeren dat het bedrag in een vonnis lager zou kunnen worden dan het bedrag dat eiser nu had afgewezen. Die prikkel werkte niet, hoewel eisers advocaat duidelijk liet weten het te snappen.

De rechter vroeg niet waarom eiser zich afgescheept voelde met het geboden bedrag. De rechter kon daardoor geen gerichte vervolgenterventies plegen. Haar signaal dat het minder zou kunnen zijn in een vonnis, werkte niet. Blijkbaar was die interventie niet goed gericht, maar waarom dat zo was, onderzocht de rechter ook niet. De suggestie aan gedaagde om er nog een schepje bovenop te doen, was eigenlijk een schot in het duister: in het midden bleef waarom hij dat zou moeten doen, omdat niet duidelijk was waarom eiser zich afgescheept voelde.

De rechter had het lastig, omdat zijzelf tijdens de zitting aan een lager bedrag dacht dan de geboden € 60.000, waarmee eiser zich afgescheept voelde. De rechter in het interview na de zitting:

Rechter: (En toen gaven ze opening van zaken na de schorsing) en dat zat eigenlijk ... en daarom viel ik stil.

Interviewer: Jij viel stil omdat ...?

Rechter: Omdat het ongeveer ..., het iets hoger was dan het bedrag wat ik zou toewijzen. (...)

Interviewer: Je zei uiteindelijk: de slechte smaak kan misschien worden weggespoeld door nog iets hoger te gaan zitten dan zestig.

Rechter: Ja ik moet toch wel wat zeggen: ik heb gezegd: ja, u maakt het mij heel lastig.

Als de rechter duidelijker was geweest over het bedrag dat zij voor toewijzing bij vonnis in haar hoofd had of bij eiser had doorgevraagd wat hij bedoelde met

‘afschepen’, was de interactie waarschijnlijk anders gelopen. De rechter viel echter ‘stil’ door het onverwacht hoge aanbod van gedaagde. Zij kon daardoor kennelijk niet meer de regie over de interactie ter zitting terugvinden.

In Zaak 33 gaf de rechter een verstrekkend voorlopig oordeel, maar negeerde hij alle signalen en zelfs expliciet verwoorde uitingen van beide partijen over het onderliggende conflict. Aangezien het voorlopig oordeel was bedoeld om richting te geven aan partijen, was dat een gemiste kans, want eisers waren bereid voor veel minder dan hun eis te regelen als gedaagde had toegegeven op het voor hen onderliggende punt, en gedaagde zat vast op zijn interpretatie en indruk dat eisers geen cent wilden zakken. Beide partijen waren het niettemin eens met de stelling dat de rechter er alles uit gehaald heeft wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen. We bespreken deze casus verder in hoofdstuk 8.

In Zaak 65 was de vordering € 31.000. De rechter gaf een voorlopig oordeel over het geschil, dat vrij sterk in het voordeel van gedaagde was. Partijen probeerden een regeling te treffen tijdens de daaropvolgende schorsing. Dat lukte niet. De interactie in de zaal verliep daarop als volgt:

Wij observeerden dat de rechter met een blik en zonder woorden vroeg wat de stand van zaken is.

De advocaat van eiser zei: Helaas.

De advocaat van gedaagde zei: Ja, we vragen tóch vonnis.

De rechter met een glimlach naar de advocaat van gedaagde: Dat is duidelijk. Die toevoeging betekent dat er ook niks te duwen of te trekken valt ...

Wij observeerden dat de advocaat van gedaagde een kort lachgeluidje maakte in reactie.

Rechter: ... voor zover u daarop al prijs zou stellen. Ummm, 9 april had ik uitgerekend (als vonnisdatum)

De rechter in het interview na de zitting:

Interviewer: Alles eruit gehaald wat erin zit om partijen tot regeling te laten komen?

Rechter: Ik had nog meer mijn best kunnen doen of kunnen vragen: ‘Wat houdt jullie precies verdeeld?’ Daar kun je energie in gaan steken. Je kan je theoretisch voorstellen dat je vraagt: ‘Hoever liggen jullie uit

elkaar?’ Maar dat vond ik niet passen, omdat dit een zwart-witzaak is (een one-issue-zaak). Stel dat (naam gedaagde) zegt om ervan af te zijn: € 4.000. Wie ben ik om te zeggen: doe maar € 6.000 om van een vervolg af te zijn?

Interviewer: Zie je het als je taak om zo’n gaatje te dichten in een zwart-witzaak?

Rechter: Wel als ze openbaren wat hun verschil is. Maar niet in zo’n zaak als deze, waarin ik denk te weten wat er ongeveer is gebeurd op de gang. Hier zat het meer op drie versus twintig (duizend euro).

Interviewer: Maar wat is de reden om niet te checken?

Rechter: Ik had niet de indruk dat een van partijen zin had om dit te doen. Uit hun lichaamstaal en verschijning had ik niet de indruk dat ze verder wilden regelen. De advocaat van eiser zei alleen: ‘helaas’. Ik geloof dat het woord ‘helaas’ bijna altijd wordt gebruikt omdat het sociaal wenselijk is. Het is een neutrale uiting. Dit is geen reden om een schikkingsinterventie te plegen. Als deze advocaat expliciet had gezegd dat hij nog ruimte zag om door te praten, dan was ik daarop ingegaan door de andere advocaat ernstig te stimuleren het gesprek voort te zetten.

Interviewer: Eiser keek strak na de tweede schorsing, viel ons op.

Rechter: Ja, dat zag ik ook. Daarom denk ik ook dat gedaagde zich vrij strak heeft opgesteld in de onderhandelingen op de gang, een paar duizend euro en ieder eigen kosten en that’s it.

De rechter veronderstelde veel na de schorsing, maar checkte niets. Zijn interpretatie van het gedrag en de inzet van partijen, was niet in overeenstemming met hoe partijen dat zelf zagen. Het gat op de gang tussen partijen was niet zoiets als het verschil tussen drieduizend en twintigduizend euro, zoals de rechter meende te weten. Het verschil was duizend euro, vernamen wij achteraf.

De rechter heeft in het interview gezegd dat hij bij zo’n klein verschil meestal doorpakt. De rechter veronderstelde, zonder te checken, dat de advocaat van eiser met ‘helaas’ niet bedoelde dat hij het jammer vond dat een regeling niet was gelukt. Het was de rechter opgevallen dat eiser zelf na de tweede schorsing erg strak keek, veel meer dan aan het begin van de zitting. Ook dat gaf de rechter geen aanleiding een en ander te checken. Eiser werkte niet mee aan ons onderzoek, maar die strakke blik verklaren wij uit het gegeven dat hij toen al was gezakt tot een kwart van zijn vordering. De rechter interpreteerde, zonder te checken, dat de advocaat van gedaagde met ‘We vragen tóch vonnis’ bedoelde dat niets meer mogelijk was.

Van deze advocaat weten we dat zijn cliënt nog wél zou hebben bewogen (dat zei hij toen deze cliënt zich na de zitting en vlak voor het interview even terugtrok).

De drijfveren van de rechter om niet verder door te vragen, waren zonder uitzondering gebaseerd op onjuiste (bij eisers advocaat waarschijnlijk onjuiste) en niet gecheckte veronderstellingen over hoe de advocaten hun uitingen bedoelden en hoe groot het gat tussen partijen daadwerkelijk was. Als de rechter wel zijn veronderstellingen had gecheckt, was de interactie op de zitting waarschijnlijk anders gelopen en had een regeling er mogelijk wel in gezeten.

In Zaak 81 ging het om de opdracht een bestelwagen te verbouwen tot *food truck*. Partijen lagen elkaar qua karakter niet goed en tijdens de klus ontstonden wrijvingen. De opdrachtgever verweet op een zeker moment tijdens een woordenwisseling aan de opdrachtnemer twee concrete fouten. De opdrachtnemer liep daarop weg. De opdrachtgever duidde dat in de procedure juridisch als toerekenbaar tekortschieten en als een houding waaruit mocht worden afgeleid dat de opdrachtnemer niet meer zou nakomen. De opdrachtnemer eiste nakoming door betaling van de aanneemsom; de tegenvordering van de gedaagde opdrachtgever bestond uit schade door tekortschieten van de ander op vele punten.

Uit het interview met de rechter:

Interviewer: Je hebt cruciaal en essentieel genoemd dat duidelijk was welke klachten er speelden toen de opdrachtnemer boos wegliep, maar het spiegelbeeld van ‘wat toen allemaal niet aan klachten genoemd is, dat kun je wel vergeten in reconventie’, die conclusie heb ik je niet hardop horen trekken.

Rechter: Klopt, en dat had ik achteraf misschien wel kunnen gebruiken om die procesrisico’s wat strakker neer te zetten. Overigens is dat ook wel een beetje een dilemma, want op het moment dat je zegt: in de stukken staan eigenlijk maar twee klachten, op die basis gaan we beoordelen dat er sprake is van verzuim, dan lok je misschien ook wel uit dat mevrouw (naam opdrachtgever) zegt: ja maar er is nog veel meer aan de orde geweest, en dit en dat is ook nog gezegd. Dat gebeurde ook wel tijdens de zitting. Ik moet er nog eens goed over nadenken wat ik daarmee doe. Achteraf denk ik: haar procesrisico’s zijn echt wel groter dan ze waarschijnlijk ingeschat heeft. In dat opzicht heb ik er niet alles aan gedaan.

De rechter vindt dus dat hij er meer aan had kunnen doen door zijn voorlopig oordeel 'strakker' neer te zetten. Dat zijn we met hem eens, in de zin dat daarmee de bedoeling van de rechter om partijen realistisch hun kansen te kunnen laten inschatten, waarschijnlijk dichterbij zou zijn gekomen (en daarmee een mogelijke regeling). Maar de rechter had een dilemma. Zijn strakkere interventie had kunnen leiden tot een aanpassing van de stellingen van gedaagde. Voor de rechter speelde ook nog mee dat in de zaal twee getuigen aanwezig waren die hun verklaring over wat er tijdens de ruzie tussen partijen passeerde, zouden kunnen afstemmen op wat er in de zitting was gezegd. Of een 'strakker' oordeel een regeling dichterbij had gebracht, lijkt daarom ook weer niet heel erg zeker. Met name kan getwijfeld worden of dat oordeel tot beweging had geleid bij de gedaagde opdrachtgever. Zij had niet veel financiële bewegingsruimte meer. Verder kruiste zij, zonder die 'strakke interventie', in de vragenlijst na afloop al aan dat zij het een 'beetje eens/beetje oneens' was met de stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen'. Niettemin en ondanks het dilemma komt het niet 'strak' neerzetten van het voorlopig oordeel neer op een gemiste kans op een regeling.

In Zaak 91 kwamen partijen zonder regeling terug na een schorsing. Zij gaven opening van zaken: gedaagde wilde enkele honderden euro's betalen, naast wat er al eerder was betaald, terwijl eiser nog € 5.500 wilde ontvangen. De rechter vroeg of partijen wilden weten welk bedrag hij had intussen uitgerekend. Dat wilden partijen.

Rechter: Maar ik laat de berekening verder niet zien. Ik wil mij alle rechten namelijk voorbehouden om, als u aangeeft niet te willen schikken, er na een nachtje slapen nog anders over te denken. Inclusief proceskosten komt die rekensom uit op bij te betalen € 2.100 (ex btw) in het kader van een schikking. Ik heb uiteraard bepaalde methodieken toegepast... enerzijds/anderzijds... Het kan best na een nachtje slapen nog anders uitvallen. Het is namelijk een kwestie van Haviltexen. Ik vind wel dat de proceskosten nog vergoed moeten worden. Moet ik even schorsen of zegt u van ...

Advocaat eiser: Ik denk het niet, ... en ik hoop dat u goed slaapt.

Beide partijen vonden dat de rechter er alles uit gehaald had wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen. Eiser liet echter ook weten niets te kunnen met het door de rechter genoemde bedrag, omdat hij geen inzicht gaf in zijn berekening.

Hoewel partijen niet vonden dat de rechter zich er te veel mee bemoeide, ervoer eiser wel dwang door deze interventie. De rechter zei in het interview na de zitting:

Rechter: Tijdens zo'n schorsing ga je zelf wat rekenen en nadenken. En toen partijen een heel eind van elkaar afzaten dacht ik: ik gooi gewoon een bedrag in het midden, en dan kijk ik wel of ze daarop 'happen'. En als ze dat niet doen, nou ja, ook goed. (...)

Interviewer: Denkt u dat partijen er meer mee hadden gekund als u het bedrag onderbouwd had?

Rechter: Ja, misschien wel, maar dat wilde ik niet. Ik wilde de handen helemaal vrijhouden in het vonnis. (...)

Interviewer: U noemde een bedrag, waarom niet gekozen voor nog een andere interventie, aangezien u zelf aangeeft dat dit een zaak was die geregeld had moeten worden?

Rechter: Ja, maar daar houd ik niet zo van. Partijen hebben twee keer de gelegenheid gekregen om te schikken. Voor de zitting en tijdens de zitting. Als laatste redmiddel heb ik nog een bedrag de groep in gegooid. Als dan nee wordt gezegd, dan houd ik op. Want dan vind ik dat je als rechter gaat zeuren. En is het net alsof je ontzettend graag een schikking wil, omdat je misschien geen zin hebt om een vonnis te schrijven. Die indruk wil ik zeker niet wekken. Dan houd ik ook op.

Ook na deze uitleg van de rechter is ons niet duidelijk waarom hij de berekening tijdens de zitting niet wilde toelichten. Het gaat om een voorstel dat is gebaseerd op een voorlopig oordeel in het kader van een schikking. Als de rechter aan partijen had toegevoegd dat hij op een of meer punten nog niet helemaal zeker van zijn zaak was, dan had hij zonder meer zijn handen vrijgehouden bij het oordeel in het vonnis, terwijl hij partijen toch meer referentiekader had gegeven om over het genoemde bedrag na te denken. Dat hadden ze nu niet. In het interview zei eiser dat hij met dat bedrag 'niks kon'. En gedaagde zei dat partijen het op de gang al genoeg hadden geprobeerd en dat de rechter dan maar een vonnis moest wijzen en niet een bedrag moest noemen. Gedaagde was dus wel zo'n beetje klaar met het schikken, terwijl de rechter partijen niet méér bood dan een niet toegelicht handvat om positioneel verder te onderhandelen. Of het geregeld zou zijn bij een toelichting door de rechter op het door hem genoemde bedrag, is natuurlijk de vraag.

Het geheel overziend, gesteund door de antwoorden van partijen, is onze interpretatie dat partijen niet voldoende werden gefaciliteerd bij het tot stand komen van

een regeling door het noemen van een niet toegelicht bedrag. Zij konden hun positie zonder die toelichting niet inschatten. De uitleg van de rechter om de toelichting achterwege te laten, snappen we niet. Hij wilde zijn handen vrijhouden om het in een vonnis anders te beslissen, maar dat had ook gekund door een uitdrukkelijk voorbehoud. Aan de taakopvatting van de rechter dat partijen zelf ook hun verantwoordelijkheid moeten nemen, willen we niets afdoen, maar in dit geval hadden partijen iets anders van de rechter nodig (niet alleen een bedrag, maar ook de uitleg daarvan) om dat te kunnen doen.

Zaak 96 was een bouwzaak. Eiser had als aannemer nog niets van zijn aanneemsom van € 38.000 betaald gekregen en claimde verder een vergelijkbaar bedrag aan meerwerk. Gedaagden wilden dat eerst alles zou worden opgeleverd en betwistten het meerwerk. Het gehele gevorderde bedrag stond in depot bij de advocaat van eiser. De rechter stelde op de zitting vijftien keer (in twintig minuten) een voor eiser niet aanvaardbare en dus niet vruchtbare oplossing voor, die erop neerkwam dat partijen de opleverpunten zouden langlopen met een deskundige erbij. Aldus verbond de rechter de aanneemopdracht en het meerwerk aan elkaar, zonder het debat over het meerwerk tussen partijen te beslechten. Ze mikte op het verhelpen van de laatste punten. Dat was misschien omdat het gevorderde bedrag geheel in depot stond bij de advocaat van eiser.

Aan het eind van de schikkingsfase, toen het niet geregeld was, merkte de rechter nog op:

Rechter: Dat betekent voor u, eiser – ik neem aan dat dat afgesproken is – dat het geld bij uw advocaat blijft staan en niet vrijkomt. En dat u voorlopig niet over dat geld kunt beschikken.

Eiser: Ja.

Tevoren had eiser op de vragenlijst ingevuld dat voor hem een reden om te schikken was dat hij dan eerder zijn geld kreeg. De opmerking van de rechter had dus een schot in de roos kunnen zijn. Maar na vijftien interventies over het eigen voorstel, kwam dit schot te laat en was eiser wel uitgepraat. Uit het interview met eiser:

Interviewer: Wat had de rechter dan in plaats daarvan moeten doen?

Eiser: Ze had moeten voorstellen dat gedaagde 75% van de aanneemsom van € 38.000 zou betalen en dat er een onafhankelijke deskundige de situatie zou komen bekijken. Dan weer terug naar een zitting, met die

deskundige erbij en dan ter plaatse bepalen hoe het zit met meerwerk en wat betaald moet worden. Dan heb je iets waar je wat mee kunt.

Interviewer: Waarom heeft u dit niet voorgesteld? Als er nog muziek in zat, was die beweging nog wel te maken door u.

Eiser: Ik dacht, laat de rechter het maar beslissen.

Verder lijkt het erop dat de rechter zichzelf een soort tunnelvisie op een oplossing aanpraatte door zo lang en vaak op de ingeslagen weg door te gaan. Daardoor kwamen andere opties niet in zicht, realiseerde de rechter zich achteraf. Uit het interview met de rechter na afloop:

Interviewer: Jij kwam na de gang, toen het niet geregeld bleek, niet met een andere suggestie dan je al had gedaan (...) Ikzelf had na de gang nog de gedachte dat een regeling misschien mogelijk was geweest door een splitsing te maken. Is het werk goed uitgevoerd binnen de oorspronkelijke opdracht dan wordt € 38.000 betaald als werkafpraak/regeling en een vonnis over het meerwerk.

Rechter: Ja, daar heb ik niet aan gedacht. Ik heb het wel onderscheiden bij de bespreking (de informatiefase) maar heb niet gedacht aan gesplitste afdoening. Dat was een oplossing geweest.

De aanpak van de rechter paste goed bij de visie van gedaagde op het geschil, die in alle opzichten positief is over het rechterlijk optreden. Eiser dacht daar duidelijk anders over en twijfelde zelfs over de onpartijdigheid van de rechter:

Ik had er een beetje een raar gevoel bij hoe dat ging, moet ik eerlijk zeggen.

(en)

De rechter ging niet in op onze wens dat we een regeling wilden die voor iedereen sluitend is. Dat vind ik echt vooringenomenheid.

Het geheel overziend, is onze interpretatie dat de rechter naar het idee van eiser te veel hamerde op slechts één oplossing, die voor hem niet acceptabel was. Door onvoldoende andere opties open te houden, blokkeerde de rechter onbedoeld een mogelijke regeling.

In Zaak 100 had de rechter tijdens de informatiefase in de zitting over de buitengerechtelijke kosten laten doorschemeren dat ze die niet volledig zou toewijzen. Bij

het geven van haar voorlopig oordeel zei de rechter: 'Buitengerechtelijke kosten ga ik kritisch naar kijken, want er is verweer gevoerd'. Partijen waren een heel eind gekomen in de onderhandelingen tijdens de schorsing. Het resterende punt van verschil ging nog over de buitengerechtelijke incassokosten. Uit ons observatieverslag van de zitting:

De rechter vroeg: Heeft het zin als ik nu over de buitengerechtelijke kosten mijn voorlopig oordeel geef, of wilt u liever dat ik het voor het vonnis precies uitpluis?

Toen eiser of diens gemachtigde over de verdeling van de proceskosten en buitengerechtelijke kosten geen voorlopig oordeel wilde, maar liever een vonnis, zei de rechter: Dan neemt u voor lief dat het anders uitpakt.

Uit het interview met de rechter blijkt dat ze deze kosten wilde afwijzen en ook dat ze dit naar haar idee op de zitting had laten blijken:

Rechter: Hoe duidelijk wil je het hebben? (...) Het rare vond ik dat ze wel een voorlopig oordeel wilden, maar dat het uiteindelijk niet bepalend was voor het treffen van een schikking. Want over de buitengerechtelijke kosten, toen was het ineens niet meer nodig. Dat was inconsequent, vond ik.

Interviewer: U had niet het idee dat u daar nog iets aan kon doen?

Rechter: Nee. Misschien had ik nog meer kunnen aangeven wat ik ging doen (...).

Hoewel wij het als observanten op de zitting vrij duidelijk vonden hoe de rechter dacht over de geëiste buitengerechtelijke kosten, was dat voor eiser blijkbaar niet het geval. De rechter noemt in het interview de opstelling van eiser inconsequent, maar stelde er op de zitting geen vragen over.

Wij weten niet wat eiser begreep of wat hem dreef, want hij werkte niet mee aan ons onderzoek. De rechter heeft in onze ogen een kans op een regeling gemist, door richting eiser niet nog duidelijker te zijn over de afwijzing van de buitengerechtelijke kosten. Gedaagde, die wel meewerkte, meent dat de rechter er alles uit gehaald heeft. Maar de rechter kruiste bij deze stelling 'beetje eens/beetje oneens' aan. In het interview vond ze dat ze het 'nog meer (had) kunnen aangeven'. Met andere woorden, achteraf gezien beseft de rechter ook dat meer duidelijkheid richting eiser waarschijnlijk geleid had tot een regeling.

Punt van discussie over de professionele houding en inzet van een rechter is of een rechter alleen een voorlopig oordeel mag geven als partijen beiden zeggen dat zij dat wensen en er behoefte aan hebben. Het was lang gebruikelijk om eerst toestemming te vragen aan partijen voor het geven van een voorlopig oordeel, maar dat gebruik is op zijn retour – we observeerden regelmatig rechters die ongevraagd voorlopige oordelen gaven.³⁶ Het gebruik is niet op een voorschrift gebaseerd. Er is geen regel die aan het ongevraagd geven van voorlopige oordelen in de weg staat. In het voorliggende geval is een complicatie dat de rechter eerst toestemming vroeg en die werd door eiser niet gegeven. Mag je dan als rechter alsnog een voorlopig oordeel geven? In de onderhavige zaak lijkt ons dat geen probleem: het had aan eiser expliciet duidelijk gemaakt dat hij zijn buitengerechtelijke kosten met een vonnis niet vergoed had gekregen. Dat had de weg geëffend naar een regeling.

Partijen gaven in de interviews nooit te kennen met een voorlopig oordeel moeite gehad te hebben omdat het onverwacht werd gegeven. Wetenschappelijke conclusies kunnen we daaraan niet verbinden, omdat we het niet systematisch hebben gevraagd.

7.7.3 Conclusies van paragraaf 7.7

De verschillen tussen de geschetste elf zittingen zijn in de details aanzienlijk. Als we kijken naar de grote lijn dan is die dat rechters soms niet duidelijk genoeg zijn in wat zij willen zeggen³⁷, soms iets niet zeggen³⁸, soms niet doorvragen³⁹ en soms iets anders suboptimaal doen.⁴⁰

36 Zie ook A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 87, die observeerden dat kantonrechters bij het geven van een voorlopig oordeel, wat in de helft van de 95 zittingen in dat onderzoek gebeurde, bijna nooit vragen of partijen dat willen horen.

37 Zaak 20 (niet duidelijk gezegd: een nieuwe procedure wint eiser wél), Zaak 81 (de rechter vindt dat hij een ‘strakker’ voorlopig oordeel had kunnen geven), Zaak 91 (een eigen voorstel zonder uitleg hoe het bedrag is berekend), Zaak 100 (een niet voldoende duidelijk voorlopig oordeel over de afwijzing van de buitengerechtelijke kosten, het enige onderwerp dat partijen nog verdeeld hield).

38 Zaak 07 (geen voorlopig oordeel), Zaak 30 (tijdsdruk belemmerde het verder beproeven van een regeling, dus geen verdere interventies).

39 Zaak 26 (waarom heeft verder praten geen enkel nut?), Zaak 32 (waarom voelt u zich ‘afgescheept’?), Zaak 33 (geen vragen over het conflict, hoewel partijen daar allebei dingen over zeiden), Zaak 65 (hoe groot is het gat tussen u beiden en is het werkelijk zo dat u niet verder wilt onderhandelen met mijn hulp?; handelen door de rechter op grond van verkeerde aannames).

40 Zaak 26 (regie uit handen geven op het gesprek over het conflict door te schorsen en het niet in de zaal te houden), Zaak 96 (de rechter hield bij voortduring een eigen oplossing op tafel, die eiser niet wilde en die de rechter het zicht op alternatieven ontnam).

Partijen waren vaak minder kritisch dan wij in dit rapport zijn, maar wij weten als onderzoekers dan ook meer dan de afzonderlijke deelnemers apart.⁴¹

Wij hadden het als onderzoekers een stuk makkelijker dan de rechters. Zij moeten tijdens de zitting handelen in de interactie. Wij konden in alle rust de zitting analyseren en dan aanwijzen wat er in onze ogen niet optimaal ging, gezien de doelen die de rechter zich kennelijk stelde. Onze conclusies op dat punt hebben we niet steeds aan de rechters voorgelegd in de interviews. Soms omdat we die conclusie toen nog niet hadden getrokken (de analyse moest nog worden gemaakt) en vaker omdat we niet op zoek waren naar discussie, maar naar een antwoord op de vraag waarom de rechters handelden zoals zij deden. Uit wat sommige rechters tijdens de interviews zeiden, kunnen we afleiden dat ook zij hun optreden niet optimaal vonden of aan een alternatief niet hebben gedacht.⁴² Andere rechters waren het niet met onze interpretatie eens of lieten weten dat zij bewust een andere keuze maakten.⁴³ Wij komen daar in het hoofdstuk met onze aanbevelingen op terug.

7.8 WAT HIELP HET MEEST, ALS EEN SCHIKKING TOT STAND KWAM?

In 29 van de in ons onderzoek betrokken honderd zittingen kwam een schikking tot stand.

Uit tabel 57 is af te leiden hoe vaak bepaalde soorten schikkingsinterventies naar het oordeel van partijen het meest bijdroegen aan het praten/denken over een regeling, onder meer in de gevallen dat een schikking tijdens de zitting is bereikt. Op het eerste gezicht lijkt tabel 57 ook de effectiviteit van deze soort interventies te tonen. Maar dat is niet zo. In tabel 23 in hoofdstuk 4 en in tabel 35, 40 en 46 in hoofdstuk 6 is getoond op hoeveel zittingen deze interventies zijn ingezet. In tabel 58 hierna tonen we de verhoudingen.

41 Zie subparagraaf 7.7.1 over de 34 antwoorden op de stellingen 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' en 'Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide' Daarvan waren er vijf negatief, die gingen over vijf verschillende zittingen.

42 Zie in subparagraaf 7.7.2 de citaten uit de interviews van de rechters in Zaak 07, Zaak 26, Zaak 30, Zaak 32, Zaak 81 en Zaak 96.

43 Zaak 20, Zaak 65, Zaak 91 en Zaak 100.

Tabel 58 Hoe vaak droegen interventies bij aan het praten/denken over een regeling en is een schikking bereikt in verhouding tot het aantal zittingen waarop die soorten interventies zijn ingezet?

soort interventie	aantal zittingen waarop deze soort interventie is ingezet	aantal zittingen daarvan waarop deze soort interventie het meeste bijdroeg aan de schikking	
		abs	%
bazo	63	11	17.5
eigen voorstel van de rechter	46	8	17.4
voorlopig oordeel (VO)	88	10	11.4
ingaan op conflict	60	6	10.0
sfeer creëren	-	1	-

In tabel 58 hebben we de vijf soorten interventies onder elkaar gezet in volgorde van procentuele effectiviteit (de laatste kolom). Uit de tabel blijkt dat in absolute aantallen het bazo vaker het meest bijdraagt aan het praten/denken over een regeling dan het eigen voorstel van de rechter. Maar als we het afzetten tegen het aantal malen dat deze soorten van interventies zijn ingezet in alle honderd zittingen die we observeerden (63 respectievelijk 46 keer), dan blijkt het relatieve effect van het eigen voorstel van de rechter nagenoeg gelijk (17.5% tegenover 17.4%). Duidelijk lager liggen de relatieve impact van het voorlopig oordeel – terwijl dat het meest wordt ingezet op zittingen – en die van het ingaan op het conflict (11.4% en 10.0%).

De interventie ‘sfeer creëren’ is niet te observeren, omdat de beleving van ‘sfeer’ veel subjectiever is dan het observeren van bijvoorbeeld een voorlopig oordeel. Daarom hebben we bij deze soort interventie een streepje gezet in de eerste kolom met getallen in tabel 58. Wel konden we natuurlijk die ene keer noteren dat door een partij zelf ‘sfeer creëren’ is genoemd als relevante bijdrage aan het praten/denken over een schikking.

De optelsom van het aantal zittingen in de tweede kolom van rechts is groter dan het aantal zittingen dat als uitkomst een schikking had. Dat komt, net als bij tabel 57, doordat op sommige zittingen meerdere interventies tegelijk het meeste bijdroegen aan het praten/denken over een regeling.⁴⁴

⁴⁴ Bij de zittingen met als uitkomst een schikking was er één keer de combinatie van ingaan op conflict + eigen voorstel, één keer ingaan op conflict + voorlopig oordeel, één keer eigen voorstel + voorlopig oordeel, twee keer eigen voorstel + bazo, twee keer voorlopig oordeel + bazo.

Het aantal respondenten bij deze 29 zittingen was 48, van wie 22 eisers en 26 gedaagden. Op het eerste gezicht is opmerkelijk dat een aantal van hen het niet (volledig) eens was met de stelling dat de rechter er alles uit gehaald had wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen. Dat blijkt echter nagenoeg steeds te worden verklaard in de interviews door de visie dat de rechter zelf er niet zoveel aan hoefde te doen of aan heeft gedaan, omdat partijen het op eigen kracht tijdens de eerste schorsing hebben geregeld.⁴⁵

Er waren drie respondenten die het om een andere reden niet (volledig) eens waren met deze stelling. Die reden kwam er twee keer⁴⁶ op neer dat deze partijen graag de inhoud van het geschil nog wat meer uitgediept hadden willen zien alvorens tot regelen over te gaan. De derde respondent⁴⁷ vond dat de uitkomst *unfair* was (door de strenge regels van het arbeidsrecht, niet door de rechter) en had graag gezien dat de rechter de eisende werknemer voorafgaand aan de schorsing wat steviger had voorgehouden dat het eigenlijk geen stijl was om deze eis in te dienen.

Als een zitting de uitkomst schikking heeft, is het antwoord op de stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen' spannender dan het antwoord op de stelling 'De rechter bemoeide zich te veel met een regeling'. Op de dwangschikking gaan we in paragraaf 7.10 afzonderlijk in.

Tot besluit van deze paragraaf hebben we in box 16 een beperkt aantal typerende citaten opgenomen, waarin partijen de verbinding leggen tussen een interventie van de rechter en de invloed daarvan op hen bij het praten over een regeling. De citaten komen uit de antwoorden van partijen op de open vraag 'Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het meest hielp bij het praten over een regeling?' in de vragenlijst na afloop van de zitting. Vanzelfsprekend beperken we ons daarbij tot de zittingen met als uitkomst een schikking.

45 Dat wil niet per se zeggen dat partijen het op eigen kracht snel voor elkaar hadden. De schorsing in Zaak 42 duurde bijvoorbeeld 69 minuten.

46 Gedaagden in Zaak 83 en Zaak 89.

47 Gedaagde in Zaak 53.

Box 16 *Een aantal antwoorden van partijen in de vragenlijst na afloop op de vraag ‘Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het meest hielp bij het praten over een regeling?’ in zittingen met als de uitkomst een schikking*

1. Benadrukken verdere kosten. (Zaak 73 – gedaagde over het bazo)
2. Hij liet merken: doe nou € 6.000 dan ben je overal van af. (Zaak 36 – gedaagde over een voorstel van de rechter)
3. Hij gaf de richting van zijn vonnis aan! (Zaak 35 – eiser over voorlopig oordeel)
4. Was wel empathisch. (Zaak 38 – eiser over ingaan op het conflict)
5. Ons de mogelijkheid geven om op de gang er gezamenlijk uit te komen. (Zaak 42 – gedaagde over sfeer creëren)

7.9 WAT HIELP HET MEEST, ALS EEN WERKAFSPRAAK TOT STAND KWAM?

In dertien van de in ons onderzoek betrokken honderd zittingen kwam een werkafpraak tot stand.

Een werkafpraak als uitkomst van de zitting onderscheidt zich van de uitkomst schikking, doordat er bij een werkafpraak geen definitieve regeling is getroffen ter beëindiging van het geschil. Een werkafpraak als uitkomst van de zitting onderscheidt zich van de uitkomst voortprocederen, doordat er eerst een andere stap (de werkafpraak) wordt gezet, waarvoor de procedure enige tijd wordt aangehouden. Tot de werkafspraken rekenen we niet de min of meer vrijblijvende opmerking aan het eind van de zitting dat partijen nog zullen proberen eruit te komen, terwijl de zaak wel gewoon voor vonnis komt te staan: ‘We berichten u binnen twee weken of het nog gelukt is.’

We weten niet of de gemaakte werkafspraken daadwerkelijk zijn uitgevoerd en evenmin wat de afloop daarvan was (schikking, voortprocederen, een mengvorm, of nog wat anders).

We gaan eerst in op de strekking en het waarom van de gemaakte werkafspraken. Er deden zich in ons onderzoek werkafspraken voor van vier verschillende strekkingen.

In de eerste plaats de werkafpraak (vier keer gemaakt) om onderling nog gegevens te vergelijken en dan te berekenen wat de stand van zaken is. Dan bezien partijen daarna of zij de zaak kunnen schikken. De procedure is aangehouden in afwachting daarvan.⁴⁸

In de tweede plaats de werkafpraak (vier keer gemaakt) om onderling te bespreken of voor de toekomst opnieuw of beter kan worden samengewerkt. De uitkomst van die verkenning kan een schikking zijn. De procedure is in afwachting daarvan aangehouden.⁴⁹

In de derde plaats de werkafpraak (drie keer gemaakt) om samen een derde te benaderen, zoals een deskundige die partijen zicht geeft op wat hen verdeeld houdt en/of voorstellen kan doen, op basis waarvan partijen verder kunnen praten over een schikking. De procedure is in afwachting daarvan aangehouden.⁵⁰ Het ging in deze gevallen overigens niet om het inschakelen van een mediator.

In de vierde plaats de werkafpraak (twee keer gemaakt) om korte tijd later te proberen om een schikking te treffen. ‘We denken serieus eruit te komen en gaan verder in gesprek, maar nu is daarvoor niet (langer) de gelegenheid.’ De procedure is in afwachting daarvan aangehouden.⁵¹ In Zaak 55 moest een van de advocaten dringend weg en in Zaak 62 moest een niet op de zitting aanwezige hogere manager van gedaagde de onderhandelingen voeren en die manager was op dat moment niet per telefoon bereikbaar.

Uit het voorgaande blijkt meteen waarom de optie van een schikking niet haalbaar was tijdens en als directe uitkomst van de zitting, terwijl ook blijkt dat partijen op dat moment niet wilden kiezen voor de optie voortprocederen.

Uit tabel 57 is af te leiden hoe vaak bepaalde soorten schikkingsinterventies naar het oordeel van partijen het meest bijdroegen aan het praten/denken over een regeling, onder meer in de gevallen dat een werkafpraak tijdens de zitting is bereikt. Op het eerste gezicht lijkt tabel 57 ook de effectiviteit van deze soort interventies te tonen. Maar dat is niet zo. In tabel 23 in hoofdstuk 4 en in tabel 35, 40 en 46 in hoofdstuk 6 is getoond op hoeveel zittingen deze interventies zijn ingezet. In tabel 59 hierna tonen we de verhoudingen.

48 Zaak 14, Zaak 41, Zaak 44 en Zaak 70.

49 Zaak 45, Zaak 47, Zaak 72 en Zaak 97.

50 Zaak 05, Zaak 39 en Zaak 59.

51 Zaak 55 en Zaak 62.

Tabel 59 Hoe vaak droegen interventies bij aan het praten/denken over een regeling en is een werkafpraak bereikt in verhouding tot het aantal zittingen waarop die soorten interventies zijn ingezet?

soort interventie	aantal zittingen waarop deze soort interventie is ingezet	aantal zittingen daarvan waarop deze soort interventie het meeste bijdroeg aan de werkafpraak	
		abs	%
eigen voorstel van de rechter	46	5	10.9
ingaan op conflict	60	5	8.3
bazo	63	4	6.3
vVoorlopig oordeel (VO)	88	4	4.6
sfeer creëren	-	1	-

Uit tabel 59 blijkt dat in absolute aantallen het eigen voorstel en het ingaan op het conflict het vaakst zijn ingezet als de interventies die het meest bijdroegen aan het praten/denken over een regeling. Als we het afzetten tegen het aantal malen dat deze soorten van interventies zijn ingezet in alle honderd zittingen die we observeerden (46 respectievelijk 60 keer), dan blijkt het relatieve effect van het eigen voorstel van de rechter het grootst (10.9%). Opvallend is dat de vaakst ingezette interventie, het voorlopig oordeel (88 keer), relatief het minst vaak leidt tot een werkafpraak (4.6%). De aantallen zijn echter klein, dus de verhoudingen moeten met grote voorzichtigheid worden gezien.

De interventie 'sfeer creëren' is niet te observeren, omdat de beleving van 'sfeer' veel subjectiever is dan het observeren van bijvoorbeeld een voorlopig oordeel. Daarom hebben we bij deze soort interventie een streepje gezet in de eerste kolom met getallen in tabel 59. Wel konden we natuurlijk die ene keer noteren dat door een partij zelf 'sfeer creëren' is genoemd als relevante bijdrage aan het praten/denken over een schikking.

De optelsom van het aantal zittingen in de tweede kolom van rechts is groter dan het aantal zittingen dat als uitkomst een werkafpraak had. Dat komt, net als bij tabel 57, doordat op sommige zittingen meerdere interventies tegelijk het meeste bijdroegen aan het praten/denken over een regeling. Dat was in zes van de dertien zittingen het geval⁵², in zeven zaken is maar één soort interventie aangewezen als het meest van invloed.

52 Bij zittingen met als uitkomst een werkafpraak was er twee keer de combinatie van ingaan op conflict + eigen voorstel, twee keer ingaan op conflict + voorlopig oordeel, één keer voorlopig oordeel + eigen voorstel, één keer voorlopig oordeel + bazo.

Het aantal respondenten bij deze dertien zittingen was 23, van wie twaalf eisers en elf gedaagden. Op het eerste gezicht is opmerkelijk dat vijf van hen het niet (volledig) eens waren met de stelling dat de rechter er alles uit gehaald had wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen. Op basis van de interviews is de uitleg voor ons één keer niet duidelijk.⁵³ De andere keren blijkt het antwoord terug te voeren op teleurstelling over de bespreking van het geschil (onvoldoende diepgaand), de houding van de rechter tegenover de wederpartij (niet streng genoeg, want ik heb eigenlijk gewoon gelijk), en de verwachtingen over de rolverdeling tussen rechter en partijen (de rechter liet het te weinig of juist te veel aan partijen over). In box 17 citeren wij in deze volgorde de vier respondenten.

Box 17 *Citaten van de partijen die het niet volledig eens waren met de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’ in de zittingen met als uitkomst een werkafpraak*

1. Ze heeft er niet alles uit gehaald wat erin zat om tot een regeling te komen, ze had wat strenger kunnen zijn. Ze neemt het wel serieus. Ze is er wel mee bezig, maar wees wat harder voor de wederpartij. ‘Geef mij maar m’n zin.’ (Zaak 05, eiser – beetje eens/beetje oneens)
2. Nee. De rechter had alle punten moeten bespreken. Als de rechter alle punten had besproken, hadden we alle informatie gehad. Dat heeft ze niet gedaan, doordat ze ingegaan is op de feiten rondom de windturbine. Eigenlijk vind ik dat deze comparitie van partijen helemaal niet had moeten plaatsvinden, eigenlijk had ze nog een schriftelijke ronde moeten inlassen, zodat wij in hadden kunnen gaan op alle punten die de tegenpartij had ingebracht. Nu hadden we nog niet alle informatie. (Zaak 44, eiser – oneens)
3. Ze heeft er nadrukkelijk op gestuurd, dat bedoel ik ermee. Dat was duidelijk haar agenda. (Zaak 62, gedaagde – beetje eens/beetje oneens)
4. De rechter heeft ons de kans gegeven om samen een oplossing te zoeken, maar hij heeft niet concreet een suggestie gedaan. Dat moeten we zelf uitvisen en met elkaar bespreken. Aan de hand daarvan zien we verder. (Zaak 90, eiser – beetje eens/beetje oneens)

⁵³ Eiser in Zaak 70 legde zijn antwoord (beetje eens/beetje oneens) op de stelling aldus uit: ‘Het is de taak van de rechter. De rechter deed het op een normale manier.’ Hierin lijkt geen kritiek verscholen te zijn.

Als een zitting de uitkomst werkafpraak heeft, is het antwoord op de stelling ‘Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen’ spannender dan het antwoord op de stelling dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide. Op de dwangschikking gaan we in de volgende paragraaf (7.10) afzonderlijk in.

Tot besluit van deze paragraaf hebben we in box 18 een beperkt aantal citaten opgenomen, waarin partijen de verbinding leggen tussen een interventie van de rechter en de invloed daarvan op hen bij het praten over een regeling. De citaten komen uit de antwoorden van partijen op de open vraag ‘Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het meest hielp bij het praten over een regeling?’ in de vragenlijst na afloop van de zitting. Vanzelfsprekend beperken we ons daarbij tot de zittingen met als uitkomst een werkafpraak.

Box 18 *Een aantal antwoorden van partijen in de vragenlijst na afloop op de vraag ‘Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het meest hielp bij het praten over een regeling?’ in zittingen met als de uitkomst een werkafpraak*

1. Het blijven hameren op het stellen van een regeling! (Zaak 14 – eiser over het voorstel van de rechter)
2. Dat de rechter zei dat een bedankje naar mij (eiseres) zou op zijn plaats zijn. (Zaak 41 – eiseres over ingaan op conflict)
3. Hoge kosten. (Zaak 62 – eiser over het bazo)
4. Een voorlopig oordeel geven. (Zaak 72 – gedaagde)
5. Dat we moesten praten met elkaar. (Zaak 45 – eiser over de sfeer op de zitting)

7.10 ERVAREN DWANG OM TE REGELEN

7.10.1 Inleiding

Als er sprake is van een schikking die tot stand is gekomen onder door de rechter uitgeoefende dwang, wordt van een dwangschikking gesproken. Het gaat dan om de

door de schikkende partijen ervaren dwang. Dit begrip is beperkter dat wat wij in deze paragraaf bespreken, omdat wij uitgaan van een glijdende schaal van subjectief ervaren dwang. Wij nemen als vertrekpunt de stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen'. Als het antwoord 'zeer eens', 'eens', of 'beetje eens/beetje oneens' is aangekruist, heeft dat in deze paragraaf onze aandacht. Net zoals bij het begrip dwangschikking gaan wij uit van de door partijen ervaren dwang, maar wij behandelen ook die gevallen waarin de uitkomst van de zitting *niet* een schikking was, maar voortprocederen of een werkafpraak. Dwang kan immers ook ervaren worden indien er (uiteindelijk) niet geregeld is. In onze gegevens komt dat elf keer voor.

Hierna gaat het niet alleen om de ervaren dwang, maar vooral ook om de redenen die partijen dwang doen ervaren, waarbij we waar nodig onderscheiden naargelang de uitkomst. We vermoedden dat er een samenhang zou zijn tussen ervaren dwang en ervaren procedurele rechtvaardigheid. Die samenhang bestaat inderdaad. Voor eisers⁵⁴ en voor gedaagden⁵⁵ geldt dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid⁵⁶ afneemt naarmate er meer dwang om te schikken is ervaren. Kijkend naar twee elementen van procedurele rechtvaardigheid, *voice* en *due consideration*, blijkt hetzelfde te gelden bij eisers⁵⁷, terwijl bij gedaagden⁵⁸ van een contra-intuïtieve uitkomst sprake is, die we niet kunnen verklaren. Omdat dit geen onderwerp is van onze onderzoeksvragen, volstaan we met deze constatering.

In subparagraaf 7.10.2 geven we aantallen in tabellen. In subparagraaf 7.10.3 gaan we in op de redenen die partijen dwang laten ervaren. Wij proberen die redenen in

54 $r = -.31, p < .04$. In woorden omschreven, is de samenhang statistisch significant (maar 4% kans dat de samenhang op toeval berust), de samenhang is matig (meer dan .29) en de samenhang is negatief, dus als er minder dwang wordt ervaren, wordt meer procedurele rechtvaardigheid ervaren.

55 $r = .38, p < .04$.

56 Deze procedurele rechtvaardigheid hebben we geoperationaliseerd door aan partijen na de zitting veertien stellingen voor te leggen (vijfpuntsschaal) die daarop betrekking hebben. We verwijzen voor een verdere uitleg van deze operationalisering naar subparagraaf 8.3.2 en 8.3.3.

57 Bij *due consideration* is de samenhang met een ervaren dwangschikking bij eisers: $r = -.38, p < .01$. Zij voelden zich dus minder gehoord bij een dwangschikking. Voor *voice* is er een vergelijkbaar verband, maar slechts marginaal statistisch significant: $r = -.23, n.s. (p = .08)$

58 Voor *due consideration* en dwangschikking vonden wij bij gedaagden: $r = .30, p = .06$. Het verband is marginaal significant, maar ook contra-intuïtief: bij een toename van ervaren dwang neemt ook de door gedaagden ervaren procedurele rechtvaardigheid toe. Wij zijn geneigd deze uitkomst als toevallig te beschouwen, maar voor *voice* en dwangschikking vonden wij bij gedaagden: $r = .30, p < .04$. Hier is de significantie aanwezig, maar blijft de uitkomst contra-intuïtief. Wij kunnen deze uitkomst niet verklaren dan door toeval of misschien doordat we een relatief groot aantal statistische analyses hebben uitgevoerd, wat de kansen op een toevallige 'hit' (die dan niet goed verklaarbaar is) vergroot.

een aantal groepen in te delen en zullen deze voor een aantal voorbeeldzittingen uitwerken en met citaten illustreren. In subparagraaf 7.10.4 trekken we conclusies.

7.10.2 Ervaren dwang, in getallen weergegeven

Door 79 eisers en door 77 gedaagden is meegewerkt aan ons onderzoek. Na afloop van de 100 zittingen die wij observeerden, hebben deze 156 respondenten 27 keer zeer eens, eens, of ‘beetje eens/beetje oneens’ aangekruist bij de stelling ‘Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen’.

In tabel 60 geven we een overzicht van de antwoorden waaruit ervaren dwang blijkt in verbinding met de uitkomst van de zitting.

Tabel 60 Hoe vaak waren respondenten het (in enige mate) eens met de stelling ‘Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen’, onderscheiden naar uitkomst van de zitting?

partijen	eens met de stelling (in enige mate)		uitkomst					
			v (n = 58)		s (n = 29)		w (n = 13)	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
eisers (n = 79)	14	17.7	7	12.1	3	10.3	4	30.8
gedaagden (n = 77)	13	16.9	4	6.9	6	20.7	3	23.1
totaal (n = 156)	27	17.3	10	17.2	8	31.0	6	53.8

De tabel heeft toelichting nodig.

In de tabel staan vier kolommen met percentages. In de meest linker kolom daarvan zijn de percentages afgeleid van het totaal aan eisers, gedaagden en respondenten. Dus veertien van de 79 eisers (17.7%) en dertien van de 77 gedaagden (16.9%) hebben dwang ervaren. Opgeteld hebben 27 van de in totaal 156 respondenten (17.3%) dwang ervaren.

De drie kolommen met absolute getallen onder de letters ‘V’, ‘S’ en ‘W’ moeten zo gelezen worden dat daarin bij die drie uitkomsten het aantal keren wordt vermeld dat eisers en gedaagden dwang hebben ervaren. We geven een voorbeeld. Bij de uitkomst voortprocederen hebben zeven eisers in zeven zittingen dwang ervaren; dat staat gelijk aan 12.1% (zeven van de 58 zittingen). Verder hebben bij zittingen met die uitkomst vier gedaagden in vier zittingen dwang ervaren; dat staat gelijk aan 6.9% (vier van de 58 zittingen). Het totaal in die kolom is tien (en niet elf als optelsom van de twee getallen erboven). De reden is dat in één zitting met als uitkomst ‘voortprocederen’ beide partijen dwang hebben ervaren. Het gaat

dus om ervaren dwang door minstens één partij in tien verschillende zittingen met als uitkomst voortprocederen; dat staat gelijk aan 17.2% (tien van de 58 zittingen). Toevallig geldt ook voor de zittingen met de andere twee uitkomsten dat steeds één keer beide partijen dwang hebben ervaren, zodat daar de optelsommen acht en zes zijn in plaats van negen en zeven.⁵⁹

Wat is uit tabel 60 af te leiden? Ons vallen drie dingen op.

In de eerste plaats blijkt dat dwang kan worden ervaren ongeacht de uitkomst van de zitting. Opvallend is dat partijen in absolute aantallen het vaakst ervaren dat zij gedwongen worden te regelen als er wordt voortgeprocedeerd (in tien zittingen).

In de tweede plaats vallen de heel hoge percentages op bij de drie verschillende zittingsuitkomsten: bij voortprocederen is in 17.2% van de zittingen door minstens één partij dwang gevoeld, bij een schikking als uitkomst van de zitting is dat 31.0% en als een werkafsprake is gemaakt, is in 53.8% van de zittingen dwang gevoeld. Het gaat om ervaren dwang in bij elkaar 24 van de honderd zittingen.

In de derde plaats valt op dat in die 24 zittingen 27 partijen dwang rapporteerden, dus drie keer meldden beide partijen ervaren dwang. Daaruit volgt dat bij 21 zittingen maar een van de twee partijen ervaren dwang heeft gemeld. Bij zes van die zittingen werkte de andere partij niet aan het onderzoek mee. Uit de rest, echter, blijkt dat ervaren dwang een subjectief gegeven is: in vijftien zittingen meldt de ene partij ervaren dwang, maar heeft de ander geen dwang ervaren.⁶⁰

Aan de rechters hebben we een – naar wij dachten – equivalente stelling voorgelegd na afloop van de zitting: ‘Door mijn gedrag is er sprake van een dwangschikking’. Op de stelling is 95 keer door rechters een antwoord gegeven. Onze woordkeuze bleek ongelukkig, omdat rechters deze stelling regelmatig (niet onbegrijpelijk) hebben opgevat als betrekking hebbend op een tot stand gekomen schikking, zoals geformuleerd in de eerste zin van subparagraaf 7.10.1. Op deze stelling is daardoor opvallend vaak ‘niet van toepassing’ aangekruist als de uitkomst van de zitting een andere was. Ons doel om de door partijen ervaren (ondervonden) dwang te vergelijken met de door de rechters ervaren (uitgeoefende) dwang is daardoor mislukt.

59 De percentages zijn iets lager dan de percentages die Janneke van der Linden vond in haar onderzoek, zie J. van der Linden, A. Klijn & F. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 2009, nr. 3), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009, p.27. Zij vond 19% (wij 17.3%) bij partijen en 10% (wij 9%) bij advocaten.

60 We vermelden nog dat in de drie zittingen waarin beide partijen dwang hebben ervaren, één keer door beide respondenten op de stelling is geantwoord ‘beetje eens/beetje oneens’, één keer is ingevuld ‘eens’ en ‘beetje eens/beetje oneens’ en één keer is ingevuld ‘zeer eens’ en ‘eens’. Ook hier was er dus twee keer geen volledige overeenstemming bij de antwoorden.

Maar deels is vergelijking wél mogelijk. Dat is in die zittingen waarvan de uitkomst een schikking was, want bij die uitkomst past het begrip ‘dwangschikking’ dat we gebruikten in onze aan de rechters voorgelegde stelling. Hebben rechters en partijen in die gevallen dezelfde visie? In het geheel niet: negen partijen (drie eisers en zes gedaagden) rapporteerden een door hen (in enige mate) ervaren dwang bij acht van de 29 zittingen met als uitkomst een schikking, waartegenover één rechter staat die dit ook invulde na één zitting (hij was het een ‘beetje eens/beetje oneens’ met de stelling). Dus was er dan maar één match? Zelfs dat niet, want bij die ene zitting waar de rechter dacht aan dwang, hebben partijen die niet ervaren.⁶¹

Ook aan de advocaten/gemachtigden legden wij een vergelijkbaar geformuleerde stelling voor, zoals aan de rechters: ‘Er is sprake geweest van een dwangschikking’. Hier lijkt de interpretatie niet in de weg gestaan te hebben aan bevestigende antwoorden als de uitkomst van de zitting helemaal geen schikking was. In totaal 145 keer is deze stelling van een antwoord voorzien, 72 keer door de procesvertegenwoordigers van eisers en 73 keer door die van gedaagden. Negen keer (6.2%) is (enige mate van) dwang ervaren, zeven keer door de procesvertegenwoordigers van eisers en twee keer door die van gedaagden.⁶² Deze zittingen eindigden vier keer in voortprocederen, drie keer in een schikking en twee keer in een werkafpraak. Negen procesvertegenwoordigers in negen zittingen: nooit vinden beiden in dezelfde zitting dat sprake was van een dwangschikking. Een laatste interessant gegeven is dat de procesvertegenwoordigers in twee van de negen gevallen vinden dat er sprake was van een dwangschikking, terwijl hun cliënt (beide keren de eiser) dat niet vond; in de andere zeven gevallen waren partij en procesvertegenwoordiger het met elkaar eens. In die zeven gevallen meldt de partij twee keer een grotere mate van ervaren dwang dan de procesvertegenwoordiger en vijf keer dezelfde mate. Uit de aantallen volgt ook dat in zeventien gevallen een partij dwang ervaart, maar diens procesvertegenwoordiger niet.

Al deze gegevens bevestigen wat ons als eerste opviel bij de antwoorden van partijen zelf: dwang kan worden ervaren ongeacht de uitkomst van de zitting. Zij laten verder zien dat procesvertegenwoordigers minder vaak dwang rapporteren dan partijen, wat wij verklaren door hun professionele afstand tot de zaak. Dat ervaren dwang een subjectief gegeven is – wat ons in de derde plaats opviel bij de

61 Zaak 73.

62 De advocaten/gemachtigden van eisers antwoordden drie keer dat zij het met deze stelling een ‘beetje eens/beetje oneens’ waren (Zaak 29, zaak 55 en Zaak 83) en vier keer antwoordden zij ‘eens’ (Zaak 7, Zaak 41, Zaak 87 en Zaak 96). Aan de zijde van gedaagden antwoordden de advocaten/gemachtigden twee keer een ‘beetje eens/beetje oneens’ (Zaak 34 en Zaak 39).

antwoorden van partijen zelf – wordt deels bevestigd, maar deels ook niet. Alle negen keer heeft de andere procesvertegenwoordiger geen dwang gemeld. Zeventien keer ervaren partijen dwang en de procesvertegenwoordigers niet. Zeven keer ervaren beiden dwang.

We hebben aan de procesvertegenwoordigers ook de volgende stelling voorgelegd: ‘Hoe waardeert u de algehele rol van de rechter tijdens het beproeven van een schikking?’ Die vraag hebben we partijen niet gesteld. Er kon worden geantwoord op een vijfpuntsschaal van ‘zeer contraproductief’ tot ‘zeer productief’. Van de 131 antwoorden op deze schaal, waren er zes negatief.⁶³ In drie daarvan is ook een dwangschikking ervaren.⁶⁴

Ten slotte vermelden we dat we de procesvertegenwoordigers ook hebben gevraagd: ‘Hoe tevreden bent u (onafhankelijk van uw cliënt) met de regeling die uw cliënt vandaag heeft getroffen met de andere partij?’ Partijen hebben we niet een overeenkomstige vraag gesteld.⁶⁵ De antwoorden in de gevallen van ervaren dwang zijn interessant. Er is in die negen gevallen vijf keer een regeling getroffen. Alleen in Zaak 34 is een negatief antwoord gegeven: een ‘beetje tevreden/beetje ontevreden’. Opmerkelijk is dat in dezelfde zaak door de andere procesvertegenwoordiger, die geen dwang heeft ervaren, is geantwoord dat hij met de regeling ontevreden was. Er is duidelijk een verschil tussen tevredenheid over de uitkomst en ontevredenheid over de weg daarheen (dwang) en andersom.

Hoe diep zit de ervaren dwang bij partijen? In tabel 60 hebben we alle gradaties van ervaren dwang samengenomen. Maar bij het antwoord op de stelling hierover op een vijfpuntsschaal waren drie gradaties voorhanden: ‘zeer eens’, ‘eens’ en ‘beetje eens/beetje oneens’. In tabel 61 worden de antwoorden uitgesplitst en ook onderscheiden we tussen eisers en gedaagden.

63 Deze zes zaken zijn: Zaak 5, Zaak 24, Zaak 55, Zaak 85, Zaak 87 en Zaak 96.

64 Dat was in Zaak 5, Zaak 87 en Zaak 96.

65 Wel vroegen we partijen of zij hun doelen hadden bereikt. De antwoorden gaven vaak blijk van een waardering op een ‘tevredenheidsschaal’. Ook vroegen we partijen of zij vonden dat de rechter de zitting rechtvaardig liet verlopen. Maar dat is wat anders dan tevreden met de uitkomst (in de vorm van een regeling).

Tabel 61 De mate van ervaren dwang: in welke mate waren de respondenten het eens met de stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen'?

	zeer eens	eens	beetje eens	totaal
eisers	3	4	7	14
gedaagden	1	4	8	13
totaal	4	8	15	27

Tabel 61 laat zien dat het aantal gevallen waarin partijen veel dwang ervaren ('zeer eens' met de stelling) het kleinst is en dat de aantallen oplopen naarmate de ervaren dwang geringer wordt. De antwoorden in de lichtste categorie komen vaker voor dan die in de andere twee samen: vijftien tegenover twaalf keer.

We hebben partijen om een toelichting op hun antwoord gevraagd in het interview. Daardoor ontstaat veel inzicht in het waarom achter het geplaatste kruisje. Voordat we daarop ingaan in de volgende subparagraaf, besteden we in tabel 62 aandacht aan een reden die voor de hand zou kunnen liggen: het aantal schikkingsinterventies van de rechter doet dwang ervaren.

Tabel 62 Frequentie van zittingen ingedeeld op basis van het totale aantal schikkingsinterventies (in vijftallen), totaal en met ervaren dwang

aantal interventies per zitting in vijftallen	in hoeveel zittingen kwamen die voor			
	totaal (n = 100)		met ervaren dwang (n = 24)	
	abs	%	abs	%
0	0	0.0	0	0.0
1-5	21	21.0	4	16.7
6-10	32	32.0	4	16.7
11-15	20	20.0	5	20.8
16-20	9	9.0	4	16.7
21-25	7	7.0	4	16.7
26-30	4	4.0	2	8.3
31-35	5	5.0	1	4.2
36 en meer	2	2.0	0	0.0
totaal	100	100.0	24	100.0

Uit tabel 62 blijkt dat het totale aantal zittingen met veel interventies relatief gering is – maar 27 van de honderd zittingen kenden meer dan vijftien schikkingsinterventies – terwijl in die 27 zittingen elf keer dwang is gerapporteerd. In totaal is 27 keer door partijen dwang ervaren. Dus 27% van de zittingen, die met de meeste interventies, waren goed voor 40.7% (elf gedeeld door 27 ervaren gevallen van dwang)

van de gerapporteerde gevallen van ervaren dwang.⁶⁶ In het verlengde daarvan ligt het gemiddeld aantal schikkingsinterventies in zittingen waarin (een van) partijen dwang heeft ervaren hoger dan het gemiddeld aantal schikkingsinterventies over alle zittingen (ruim vijftien versus bijna dertien).

Maar de verdeling is gelijkmatig als we kijken naar de percentages in de laatste kolom. In (vaker voorkomende) zittingen met 1-5 schikkingsinterventies wordt even vaak dwang ervaren als in (minder vaak voorkomende) zittingen met 21-25 schikkingsinterventies. Uit de tabel blijkt het niet, maar uit onze data kunnen we afleiden dat in de zes zittingen met de meeste schikkingsinterventies van allemaal door geen van partijen dwang is ervaren.

We hebben in tabel 63 de schikkingsinterventies uitgesplitst in inhoudelijke interventies en procesinterventies.

Tabel 63 *Frequentie van zittingen ingedeeld op basis van het aantal inhoudelijke interventies en het aantal procesinterventies (in drietallen), totaal en met ervaren dwang*

aantal inhoudelijke interventies en proces- interventies per zitting in drietallen	in hoeveel zittingen kwamen die voor							
	zittingen met inhoudelijke interventies totaal (n = 100)		zittingen met inhoudelijke interventies, met ervaren dwang (n = 24)		zittingen met proces- interventies totaal (n = 100)		zittingen met proces- interventies, met ervaren dwang (n = 24)	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
0	11		1	4.2	3		0	0.0
1-3	33		9	38.0	40		9	38.0
4-6	28		4	16.7	31		7	29.2
7-9	14		4	16.7	10		4	16.7
10-12	4		2	8.3	5		1	4.2
13-15	4		2	8.3	5		1	4.2
16-18	3		1	4.2	5		2	8.3
18-21	2		1	4.2	0		0	0.0
22 en meer	1		0	0.0	1		0	0.0
totaal	100		24	100	100		24	100

In hoofdstuk 4 blijkt dat zittingen met als uitkomst een schikking meer inhoudelijke interventies kennen dan zittingen met andere uitkomsten.⁶⁷ Wordt ook meer dwang ervaren naarmate zich meer van deze interventies voordoen? Verdelen we de

66 Let erop dat het aantal van 27 dat we hier twee keer noemen niet ziet op hetzelfde. Het gaat om 27 zittingen met de meeste interventies. En het gaat om 27 gerapporteerde gevallen van ervaren dwang. Toevallig zijn die getallen gelijk.

67 Er is een (marginiaal) statistisch significant verband, zie paragraaf 4.6.

zittingen in twee groepen – die tot negen interventies en die daarboven – dan is te zien dat zittingen met minder interventies veel vaker voorkomen. Meer dan negen inhoudelijke interventies zagen we maar in 14% van de zittingen. Deze minderheid levert 25% van de gevallen van ervaren dwang op. Er lijkt dus een verband met het aantal inhoudelijke interventies te bestaan, maar als we naar de percentages kijken in de vierde kolom, dan zien we dat er procentueel veel meer gevallen zijn ($n = 24$) van ervaren dwang in zittingen met minder inhoudelijke interventies. Erg eenduidig zijn die getallen dus niet.

Een statistisch significant verband tussen het aantal procesinterventies en de uitkomst hebben wij niet gevonden.⁶⁸ Verdelen we de zittingen weer op dezelfde manier, dan blijken in 16% ervan meer dan negen procesinterventies voor te komen. Die minderheid levert 16.6% (4 van de 24) van de gevallen van ervaren dwang op. De aantallen procesinterventies lijken dus geen verband te houden met ervaren dwang. Maar ook hier zien we weer dat vaker dwang wordt ervaren in zittingen met minder interventies. Dus ook hier is het lastig conclusies trekken op basis van aantallen.

Ter completering van het overzicht geven we in tabel 64 de conflictinterventies weer.

Tabel 64 *Frequentie van zittingen ingedeeld op basis van het aantal conflictinterventies, totaal en met ervaren dwang*

aantal conflict- interventies per zitting	in hoeveel zittingen kwamen die voor		
	<i>totaal</i> ($n = 100$)	<i>met ervaren dwang</i> ($n = 24$)	
	<i>abs en %</i>	<i>abs</i>	<i>%</i>
0	40	10	41.7
1	17	0	0.0
2	18	7	29.2
3	9	3	12.5
4	6	0	0.0
5	1	0	0.0
6	6	3	12.5
7	0	0	0.0
8	1	0	0.0
9	0	0	0.0
10 en meer	2	1	4.2
totaal	100	24	100

68 Zie paragraaf 4.6.

In hoofdstuk 4 schreven we dat het aantal conflictinterventies een (sterk) statistisch significant verband vertoont met de uitkomst werkafspraak.⁶⁹ Tussen conflictinterventies en ervaren dwang bestaat geen verband, afgaand op de aantallen. In tien van de 24 zittingen waarin minstens een van partijen dwang heeft ervaren, kwam geen enkele conflictinterventie voor. De andere veertien meldingen zijn nogal willekeurig verspreid in de tweede kolom van rechts, waarbij de helft hoort bij zittingen met (slechts) twee conflictinterventies.

We concluderen dat geen of geen eenduidig verband is te leggen tussen de aantallen schikkingsinterventies, in totaal en onderverdeeld naar soort, en ervaren dwang.

7.10.3 Hoe verklaren partijen de door hen ervaren dwang?

Als we bij de gerapporteerde gevallen ook meetellen de ene keer dat een rechter het zo heeft ervaren dat hij (een beetje) dwang had uitgeoefend, komen we op 28 keer ervaren dwang in de 25 zittingen. We kunnen twee aangekruiste antwoorden niet verklaren, omdat we van de betrokken partijen geen uitleg hebben gekregen.⁷⁰ In een derde geval⁷¹ heeft de respondent de stelling 'Ik voelde me door de rechter gedwongen te regelen' tegengesteld uitgelegd. Hij kruiste aan 'beetje eens/beetje oneens' en legde in het interview uit dat hij wilde dat de rechter meer dwang had toegepast, vooral op de wederpartij die het alleszins redelijke voorstel van deze respondent (vond zichzelf) niet wilde accepteren. Dit geval is atypisch, want het gaat deze respondent om ervaren gebrek aan dwang, reden om dit antwoord buiten beschouwing te laten.

Van de 28 gerapporteerde gevallen blijven er dan 25 gevallen over, die samenhangen met 22 verschillende zittingen. We hebben deze 22 zittingen gecategoriseerd in acht groepen. Drie zittingen passen in twee categorieën, waardoor we in totaal 25 keer een zitting hebben ingedeeld.

1. Dwang doordat de rechter partijen te weinig *voice* geeft.
2. Dwang doordat de rechter het onderhandelingsproces uit evenwicht lijkt te brengen.
3. Dwang doordat de rechter te lang of te vaak herhalend intervenueert.

⁶⁹ Zie paragraaf 4.6, waarin we dit verband ook nuanceerden.

⁷⁰ In Zaak 39 heeft gedaagde 'beetje eens/beetje oneens' aangekruist bij de stelling over dwang, omdat hij twijfelde welk antwoord te geven. Waarom hij twijfelde is per abuis niet gevraagd in het interview. Wij vermoeden dat enige dwang is ondervonden, omdat de rechter aandrang op verder praten over een regeling, terwijl gedaagde door geldgebrek niets kon regelen. In Zaak 55 vulde eiser 'beetje eens/beetje oneens' in bij de stelling, maar we hebben hem later niet meer kunnen interviewen, omdat hij op onze verzoeken tot contact niet reageerde.

⁷¹ Zaak 85, citaten van deze respondent zijn opgenomen in box 13 en box 14.

4. Dwang doordat de rechter inhoudelijk meeonderhandelt, zonder voldoende ruimte te bieden.
5. Dwang doordat de rechter niet-gemotiveerde voorstellen doet/opmerkingen maakt.
6. Dwang doordat de rechter partijen voor het blok zet.
7. Dwang zit in het juridische ongelijk of in het moeite hebben met het loslaten van het eigen gelijk.
8. Dwang door weerstand tegen regeling.

De eerste zes categorieën omvatten vijftien zittingen. Al deze categorieën hebben te maken met het rechterlijk optreden.⁷² Uit de gebruikte woorden is al af te leiden dat de laatste twee categorieën niet direct te maken hebben met gedrag van de rechter. Die twee categorieën omvatten tien zittingen. Hierna werken we iedere categorie uit en gaan we steeds kort in op de zaken die ertoe behoren. Hier en daar geven we een typerend citaat of verwijzen we naar een eerder gegeven typerend citaat.

1. Dwang doordat de rechter partijen te weinig voice geeft

In deze categorie plaatsten we twee zaken. Hier is iets als suboptimaal ervaren door partijen wat voorafging aan en dus valt buiten het eigenlijke beproeven van de schikking. Partijen wilden nog niet over een schikking praten, omdat zij hun verhaal onvoldoende hadden kunnen doen. Dat rekenden zij de rechter aan. Doordat de rechter dat verhaal onvoldoende toeliet in de opvatting van deze partijen en toch (al) over een regeling begon, ervoeren zij dwang.

a. In Zaak 68 was gedaagde het 'zeer eens' met de stelling over ervaren dwang. De rechter deed een paar keer een voorstel voor een bedrag ergens in het midden, maar legde niet uit waarom dat redelijk/verstandig was: gedaagde vond dat deze bedragen veel te hoog waren, maar kreeg geen kans dat uit te leggen. Wat hij had willen zeggen was dat eiser de boel beduvelde en het maar probeerde met zijn eis van € 57.000, terwijl hij eigenlijk op helemaal niets recht had.

72 De bevinding van Marseille e.a. over ervaren dwang bij kantoncomparities wordt in ons onderzoek dus niet bevestigd. Zie A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Bating & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak, p. 87, waar is te lezen: '(...) het is opvallend dat wanneer rechters duidelijk laten blijken dat ze een (sterke) voorkeur hebben voor een schikkingspoging, de partijen zich vaker gedwongen voelen te schikken dan bij rechters die zich terughoudender opstellen.' In de helft van de zittingen in het onderzoek van Marseille e.a. gaven de kantonrechters in het schakelpunt als visie dat de zaak geschikt zou moeten worden. Onze respondenten noemden dit nooit als reden voor ervaren dwang. Wel constateerden Marseille e.a. net als wij dat in een ruime meerderheid van de zittingen geen dwang tot het treffen van een regeling wordt ervaren.

De rechter had voor de schorsing een voorlopig oordeel gegeven, dat partijen houvast bood. Tijdens de schorsing hadden ze bepaald wat daaruit zou volgen, maar geen overeenstemming bereikt: zij zaten op € 33.000 en € 16.000. Eiser bleek al snel bereid verder te zakken naar € 22.000. Dat was voor de rechter blijkbaar aanleiding om positioneel mee te praten om het resterende gat te dichten. De rechter deed een paar keer een voorstel voor een bedrag ergens in het midden, maar legde niet uit waarom hij dat deed. Er is een regeling bereikt op een bedrag van € 21.000. Uit het interview met gedaagde:

Interviewer: Had u het gevoel dat eiser op dezelfde manier werd gedwongen?

Gedaagde: Nee.

Interviewer: Maar u kwam van de gang met 16.000 tegenover 33.000. Eiser heeft van zijn 33.000 meer ingeleverd dan u van uw 16.000, want er is geschikt op 21.000. Dus waarom had u het gevoel dat eiser niet werd gedwongen en u wel?

Gedaagde: Dit is precies de kern. Het is heel mooi dat we het hierover hebben. Veel papierwerk en argumenten van beide zijden, dan zal de waarheid wel ergens in het midden liggen, dus laten we zorgen dat we daar uitkomen. Terwijl ik van een rechter zou verwachten dat hij echt kijkt wat er aan de hand is. Misschien zit er wel een jokkebrok of een schurk tegenover me. Eiser zakte heel snel van 57.000 naar 33.000 en toen naar 22.000. Hij gaf zijn rechten heel snel weg, want hij had geen rechten. Dat is precies de kern.

b. De rechter stelde een werkafpraak voor, terwijl eiser eerst nog veel meer had willen betogen over het geschil (Zaak 44). De werkafpraak kwam te vroeg. Vandaar dat hij meteen na de zitting de stelling over dwang had beantwoord met ‘beetje eens/beetje oneens’. Eiser leek in onze ogen met dat geschil getrouwd. Hij was achteraf – het interview was wat later die week – blij met de werkafpraak (gegevens uitwisselen met gedaagde en dan verder praten), want dan kon hij in het kader daarvan alles nog eens flink uit de doeken doen. Om dezelfde reden vond hij het voorstel voor mediation prima; gedaagde wees dat onmiddellijk af. En anders, zei eiser, kon alles nog eens in hoger beroep worden toegelicht.

2. Dwang doordat de rechter het onderhandelingsproces uit evenwicht brengt
In deze categorie hebben we twee zittingen geplaatst.

In de eerste zitting is dwang ervaren nadat eiser de rechter verkeerd had begrepen. Niettemin is het een aanwijzing dat in dat soort gevallen dwang kan worden ervaren. De rechter zei in het schakelpunt van de zitting tegen eiser: ‘Ziet u op dit moment mogelijkheden voor een oplossing? Bent u bereid daarover na te denken?’ Eiser vatte deze woorden (ten onrechte) op als een uitnodiging tot het doen van een inhoudelijk openingsbod in de zaal. Het plompverloren en zonder uitleg laten doen van een inhoudelijk openingsbod werd door eiser een beetje als dwang ervaren. Eiser had liever gezien dat de rechter het doen van een openingsbod aan het krachtenspel tussen partijen had overgelaten (Zaak 57).

De andere zitting bespreken we onder 3b hierna (Zaak 07).

3. Dwang doordat de rechter te lang of te vaak herhalend intervenueert

In deze categorie hebben we zeven zittingen geplaatst, het hoogste aantal van de eerste zes categorieën. In de ogen van partijen gaat dit dus het vaakst niet goed als zij dwang ervaren, hoewel in de laatste zaak de kritiek mild is. Kernachtig samengevat zeggen partijen in deze gevallen over wat de rechter deed: ‘Nou moet je een keer ophouden.’ Niet dat ze dat tijdens de zitting zeiden, maar zo hebben ze het wel ervaren.⁷³

a. De rechter checkte niet of eiser voelde voor een schikking, maar begon de zitting met het verkennen van de mogelijkheden van een schikking en was daarmee 31 minuten bezig (Zaak 87).⁷⁴ Eiser was het na de zitting zeer eens met onze stelling over ervaren dwang.

b. De rechter schorste drie keer, de laatste twee keer om de vertegenwoordiger van eiser (een vereniging van eigenaren) telefonisch ruggenspraak te laten houden (op initiatief van de rechter) met de bestuursleden van de vereniging die niet op zitting aanwezig waren. Intussen ‘bewerkte’ de rechter gedaagde niet, hoewel die helemaal niet meer bewoog in de onderhandelingen (Zaak 07). Deze aanpak kan ook worden ingedeeld bij het onvoldoende bewaren van evenwicht tussen partijen bij het plegen van procesinterventies. Eiser was het eens met de stelling over ervaren dwang.

Uit het interview met eiser:

73 Deze verklaring werd ook al gevonden door J. van der Linden, A. Klijn & F. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 2009, nr. 3), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009, p. 26: ‘Partijen willen geen drammerigheid.’

74 Zie voor een citaat van deze eiser box 15 en voor een citaat uit het interview met de rechter vlak boven box 15, in subparagraaf 7.3.3.

Interviewer: Maar wist u ook wat er op de zitting zou gaan gebeuren? Hoe de rechter het zou gaan aanpakken?

Eiser: Ja, ongeveer wel. Dat is niet iets waar ik van tevoren over nagedacht heb.

Interviewer: Nee, want u had al die zittingservaring.

Eiser: Ja, dat volgt eigenlijk een vast patroon.

Interviewer: En dat patroon was dit keer ook weer het geijkte patroon?

Eiser: Ehm, het duurde langer. Dat was onverwacht, en er werd naar mijn smaak wat te veel gehamerd op schikken en even de gang op. Met name voor proceskosten, dat heb ik nog nooit meegemaakt. Dat heb ik later nog besproken met collega's, die keken ook erg vreemd.

(...) daar is wel heel veel tijd aan besteed.

Interviewer: Te veel?

Eiser: Ja ik denk het wel.

Interviewer: Ook te veel inspanningen van de rechter, ongeacht de tijd die het kostte? Wat had de rechter niet moeten doen, wat u betreft?

Eiser: Die tweede keer de gang op was niet nodig geweest. (...) Er is twee keer... er is toch redelijk uitdrukkelijk op aangestuurd. Toen kwamen we terug en dat was niet positief. Toen werden we nog een keer de gang opgestuurd zo van 'denk er nog eens over na'.

c. De rechter deed een eigen voorstel waar eiser niet aan wilde en legde dat elf keer op tafel (Zaak 96). Eiser was het na de zitting zeer eens met de stelling over ervaren dwang. Uit het interview met eiser:

Interviewer: Mij viel op dat de rechter, toen zij over een regeling ging praten, meteen op een eigen spoor zat. Ze vroeg of er nog een mogelijkheid was om eruit te komen en voegde toe: 'Bijvoorbeeld door een deskundige er nog eens naar te laten kijken.' Wat vond u van die suggestie en van het feit dat ze er al meteen mee kwam?

Eiser: De snelheid waarmee ze daarmee kwam, was heel erg op de hand van gedaagden. Ze wou die regeling er gewoon doordrukken en had al drie keer gezegd dat een regeling misschien het beste was. Ik had al meteen gezegd dat het voor mij niet hoefde, omdat ik het vertrouwen in gedaagden een beetje kwijt was. Toen kwam de rechter dus nog twee keer met het voorstel om op de gang te praten. Ik had wel begrepen dat dit gewoonte is in de Nederlandse rechtsstaat. Wij dachten op de gang, oké, we strijken met de hand over het hart en regelen het, maar

dan wel met een deskundige als bindend adviseur. En daarna zei de rechter nog een paar keer dat het verstandig was het toch (anders) te regelen, bijvoorbeeld door erop te wijzen dat ik anders langer op mijn geld moest wachten en dat we toch in de woning moesten rondkijken (naar wat er nog moest gebeuren). Ik vond direct al dat dit helemaal niet het punt was.

d. De rechter deed drie keer hetzelfde voorstel, waarvoor eiser weinig voelde (Zaak 05). De rechter stuurde aan op het door partijen gezamenlijk benoemen van een deskundige om de oorzaak van een lekkage in de woning van eiser vast te stellen. Die lekkage was er al een jaar of zes en werd door eiser toegeschreven aan een oorzaak die lag in de woning van gedaagde. Beide partijen hadden al een partijdeskundige laten rapporteren. Eiser stemde met dit voorstel in na nog een schorsing. Zij was het in de vragenlijst eens met de stelling over ervaren dwang. Uit het interview met eiser:

Interviewer: U was het eens met de stelling dat u zich gedwongen voelde te regelen. Had u een time-out nodig? Lag er te veel druk van de rechter op u?

Eiser: Ik had een klein beetje aangegeven hoe ik tegenover een extra expert stond. Ik had een klein beetje aangegeven: zes tot zesenhalf jaar, dat kan. Maar dat heeft niet mijn voorkeur en dat heb ik ook aangegeven. Maar daar stapte de rechter overheen. En dat bleef maar. Toen ging ik sputteren en stak mijn advocaat er een stokje voor. De time-out hielp, dat was de structuur die ik nodig had, want toen zag ik in dat het inderdaad een herhaling van zetten was.

Ik voelde me gedwongen om te regelen. Ik had niet het idee dat ik nee kon zeggen.

e. De rechter noemde vijf keer als bazo dat er nog lang geprocedeerd zou moeten worden en dat beide partijen procesrisico's liepen, terwijl dit bazo op zichzelf een te geringe prikkel was om te regelen (Zaak 95). Eiser was het eens met de stelling over ervaren dwang. Uit het interview met eiser:

Eiser: Ik voelde dwang door het verhaal over de tijd, kosten en moeite van verder procederen.

Interviewer: Maar dat verhaal is een gegeven, als u het niet regelt. Dus hoezo dan dwang?

Eiser: Het klopt, dat zijn de feiten van het verder procederen. Maar als ik u zeg dat het regent, terwijl de zon schijnt en ik zeg dan tien keer dat het regent, dan wordt het bijna vochtig buiten.

Interviewer: De herhaling?

Eiser: Ja.

f. De rechter in Zaak 91 bood aan zelf een bedrag te noemen toen partijen geen regeling wisten te bereiken tijdens de schorsing. Hij legde dit aanbod aan partijen voor. Beide advocaten stemden in. Hoewel op deze gang van zaken niets valt aan te merken, heeft gedaagde hierdoor dwang ervaren (eens met de stelling). Uit het interview met gedaagde:

Gedaagde: Ik had eigenlijk liever gehad (...), ik weet niet wat de procedure is, maar dat hij had gezegd van 'oké, jullie zijn er niet uit, ik vel een vonnis, klaar'.

Interviewer: Omdat u ook eigenlijk voor de zitting al geen regeling wilde?

Gedaagde: Ja. Na de gang vond ik wel dat we genoeg voor een regeling hadden geprobeerd.

Interviewer: Dat duwen van de rechter waar u het eerder over had, waar bleek dat nou echt uit?

Gedaagde: Misschien wel een beetje over die tweede poging, dat vond ik op een gegeven moment wel een beetje genoeg.

g. De rechter pleegde dertien procesinterventies om in alle opzichten duidelijk te krijgen en partijen zich ervan bewust te laten zijn of een schikking erin zat. Er is in die termen bijna twintig minuten over de mogelijkheden van een regeling gesproken (Zaak 81). Uit het interview met gedaagde:

Interviewer: 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen', daar heeft u 'beetje eens' ingevuld.

Gedaagde: Ja, maar dat heeft hij ook best wel duidelijk gezegd, dat hij daar natuurlijk zit om een oordeel te vellen, maar dat het in ieders belang is dat we er op deze zitting uitkomen. Dus ja, gedwongen, met zachte hand. Ik denk dat de rechter geprobeerd heeft aan te sturen op een regeling maar dat is ook vanuit zijn positie een logisch ding.

Interviewer: Dat klinkt meer alsof u 'gestimuleerd' werd om te regelen.

Gedaagde: Ja, misschien wel.

Interviewer: Klopt het dat ik bij u proef dat u het eigenlijk niet wilde regelen?

Gedaagde: Nou, bij voorkeur tref ik geen regeling met meneer (naam eiser). Maar ik vind ook gewoon: die ergebnisregeling (gedaagde wilde wel wat betalen om ervan af te zijn) is de beste term om samen te vatten wat ik ervan vind.

4. Dwang doordat de rechter inhoudelijk meeonderhandelt zonder voldoende ruimte te bieden

Dit hebben we één keer opgetekend. Meeonderhandelen door de rechter kan tot ervaren dwang leiden, als de rechter zijn rol van neutrale beslisser loslaat. Dat hoeft niet zonder meer het geval te zijn bij meeonderhandelen. Als de rechter dit doet door vragenderwijs tegenvoorstellen te opperen, is het wel degelijk mogelijk deze techniek uit te voeren zonder dat dwang wordt ervaren. Hier valt te denken aan interventies van de rechter die er ongeveer zo uitzien: ‘U stelt nu betaling in termijnen voor, maar ik zie eiser niet enthousiast reageren. Ik kan me voorstellen dat eiser liever heeft dat u een bedrag ineens betaalt, ook als dat wat minder is dan waar uw voorstel toe leidt. Ik zie eiser knikken. Kunt u niet een bedrag ineens aanbieden?’ Dit aan een van onze observaties ontleende voorbeeld, heeft niet geleid tot door partijen ervaren dwang. Meeonderhandelen is dus uitvoerbaar, mits de rechter voldoende ruimte biedt aan partijen om die ingrepen naast zich neer te leggen.

Het gaat in het geval van ervaren dwang om een rechter die we ook in andere zittingen sterk op inhoud hebben horen meedenken, meestal in de vorm van vragenderwijs geopperde andere voorstellen. De rechter zit er aldus heel dicht op, maar beheerst die techniek goed. Het leverde maar één keer een beetje dwang op, door beide partijen ervaren. In deze zitting pleegde de rechter vijftien inhoudelijke interventies, veelal neerkomende op (tegen)voorstellen. Eiser voelde een beetje dwang daardoor, niet meer. Hij wilde graag schikken en elk duwtje in die richting kon hij best waarderen. Gedaagde wilde ook graag schikken en voelde ook niet meer dan een beetje dwang. Dat kwam doordat de rechter in haar ogen te snel een tegenvoorstel (€ 1.350) deed tegenover haar laatste voorstel van € 1.100 (óók door hem ingefluisterd). Eigenlijk verwijt gedaagde de rechter dat hij niet goed genoeg onderhandelde! Als de rechter langer had gewacht, had eiser misschien de € 1.100 wel aanvaard, zo redeneerde gedaagde in het interview (Zaak 52).

5. *Dwang doordat de rechter niet-gemotiveerde voorstellen doet/opmerkingen maakt*

In deze categorie hebben we twee zittingen geplaatst. De tweede daarvan is de enige zitting waarin een rechter bevestigend antwoordde op de stelling ‘Door mijn gedrag is er sprake van een dwangschikking’.

a. Toen partijen tijdens de schorsing geen regeling hadden bereikt, stelde de rechter zelf een bedrag van € 2.100 voor dat gedaagde aan eiser zou moeten betalen, maar de rechter zei expliciet niet te willen uitleggen hoe hij dat had berekend. Hij wilde zijn handen vrijhouden in een vonnis (Zaak 91).⁷⁵ Deze zitting hebben we ook in categorie 1 geplaatst. Dat heeft te maken met de reactie van gedaagde. De plaatsing in categorie 5 heeft te maken met de reactie van eiser, die het zeer eens was met de stelling over ervaren dwang. Uit het interview met eiser:

Interviewer: Wat kon u met het bedrag dat de rechter voorstelde?

Eiser: Ik kon niets met het bedrag van de rechter. Er werd enkel een bedrag genoemd, er zat geen motivering achter. (...) Waar wilde de rechter naartoe met het noemen van dat bedrag: dat wij er toch nog uit zouden komen en het zouden kunnen afronden? Het heeft voor mij echter averechts gewerkt. Ik dacht dat we goed op weg waren, zeker na de gangsessie. De tegenpartij biedt € 700 (extra). Dat is belachelijk. Bij die € 2.100 was ik hem (de rechter) kwijt.

b. De rechter zei op de zitting dat hij ervan uitging dat een bepaald soort bedrijfsgebouw in Nederland steeds is voorzien van een coating. Dat deed hij, zei de rechter in het interview, om gedaagde los te wrikken uit diens comfortabele zetel. De rechter meent dat zijn standpunt een zekere vooringenomenheid inhield en een beetje schikkingsdwang zal hebben gegenereerd. Gedaagde sprak in het interview ook van vooringenomenheid, maar had de stelling over dwang aangekruist met ‘oneens’. De verklaring daarvoor lijkt dat hij toch al wilde schikken, omdat hij aan het bazo, een deskundigenonderzoek, niet wilde beginnen. Ook als de rechter zijn opvatting, die gedaagde wat te sterk vond, voorzichtiger had geuit, was dit deskundigenbericht onvermijdelijk (Zaak 73).

⁷⁵ Dit stukje uit de zitting is geciteerd bij het bespreken van deze zaak in subparagraaf 7.7.2.

6. *Dwang doordat de rechter partijen voor het blok zet*

In deze categorie passen twee zittingen. Het blok dat de rechter in die zittingen zette, verschilde wel.

a. De rechter had aan het begin van de zitting vrij stellig een eindtijd genoemd. Later tijdens de zitting verwees zij partijen naar de gang voor overleg. Er waren toen nog twaalf minuten over tot het uur U. Gedaagde kon in die beperkte tijd geen contact krijgen met haar leidinggevende om ruggenspraak te houden en voelde zich voor het blok gezet (Ze zei in het interview: ‘Ik heb de bevoegdheid niet, maar moest nu toch iets kiezen: regeling of niet.’). De tijdklem was voor gedaagde blijkbaar zo groot, dat de voor de hand liggende en ook gevonden uitweg – we spreken af dat we iets later met elkaar verder overleggen en laten de zaak even aanhouden in de tussentijd – voor haar de druk niet wegnam (Zaak 62). Ze was het een beetje eens met onze stelling over ervaren dwang. Uit het interview met gedaagde:

Interviewer: En je zegt ook dat je je gedwongen voelde om te regelen?

Vond je dat vervelend? Hoe voelde je je daarbij?

Gedaagde: Nou het was vooral de tijdsdruk die het vervelend maakte voor mij. Ik ben wijkconsulent, dus ik heb wel wat werkzaamheden op dit project, maar zoiets als een schikking, daar mag ik eigenlijk helemaal niet over beslissen. Dus ik heb nu net drie keer geprobeerd de directeur te bellen en die neemt dan niet op, dus dat geeft wel stress. Dat heb ik wel echt als druk ervaren.

b. De tweede zaak is Zaak 05, die we ook al plaatsten in categorie 3. De rechter stuurde aan op het door partijen gezamenlijk benoemen van een deskundige om de oorzaak van een lekkage in de woning van eiser vast te stellen. Eiser, die het eens was met de stelling over ervaren dwang, stemde in met het voorstel van de rechter. In het interview zei eiser dat ze dwang had gevoeld bij die beslissing, omdat ze zich onvoldoende voorgelicht voelde. ‘Wat zou de rechter hebben beslist als ik niet had ingestemd? Er is veel gezegd tijdens de zitting, maar welke opmerkingen van de andere partij vond de rechter nu echt relevant en heb ik daarop wel genoeg teruggezegd?’ Die gedachten hielden eiser tijdens het interview bezig. Uit het interview met eiser:

Interviewer: Heeft u de goede keuze gemaakt?

Eiser: Nee, ik had moeten vragen wat het vonnis inhield. Maar ik raak de draad kwijt in zo’n discussie. Wat wordt nou aangenomen als waar?

In dat opzicht was de rechter niet goed te volgen. Het werd mij niet duidelijk wanneer de rechter iets buiten proportie of irrationeel vond. Dat hoorde ik niet tijdens de rechtszaak.

7. Dwang door confrontatie met de juridische werkelijkheid

Dwang kan ook ervaren worden door de juridische werkelijkheid in het geschil. Het kan de materieelrechtelijke werkelijkheid zijn dat men de zaak niet zal winnen. Het kan ook de procesrechtelijke werkelijkheid zijn, neerkomend op de tijd, de moeite, de kosten en dergelijke die gemoeid zijn met het afmaken van de procedure (het bazo). Het gaat dus om het ongelijk krijgen of het gelijk (nog) niet kunnen binnenhalen. De dwang zit, kortom, in het afscheid moeten nemen van het eigen gelijk. Men voelt zich minder door de rechter als wel door de werkelijkheid gedwongen. Toch hebben de rechters met deze ervaren dwang steeds wat te maken, omdat zij het ongelijk of het bazo onder woorden brengen.⁷⁶

In deze categorie brachten we zeven zittingen onder, die op dit punt erg op elkaar lijken en die we daarom zeer kort de revue laten passeren.

a. Gedaagde ervoer dwang door een duidelijk en veelomvattend voorlopig oordeel, leidend tot toewijzing van bijna de hele eis. Gedaagde had zoveel moeite met deze werkelijkheid dat hij geen regeling wilde treffen (Zaak 11).

b. Eiser ervoer een beetje dwang doordat de rechter hem aansprak, na eerder een voorlopig oordeel gegeven te hebben, op diens houding tegenover een schikking: ‘Als u dit kleine verschil niet wilt overbruggen, dan wilt u niet schikken.’ Eiser kwam daarna in beweging en er is een schikking bereikt (Zaak 29).

c. Eiser ervoer een beetje dwang door het impliciet voorlopig oordeel van de rechter dat zij een bewijsopdracht zou krijgen. Eiser kan het bewijs niet leveren. Er is een werkafpraak gemaakt (Zaak 90).

d. De rechter wees op de kosten van voortprocederen versus het financiële belang van de zaak. Gedaagde voelde een beetje dwang te regelen, omdat zij eigenlijk vindt dat zij gelijk heeft en eiser (‘dat jong’, ‘die snotter’) volkomen ten onrechte een vordering pretendeert. Het lijkt niet de rechter die dwong, in de ogen van gedaagde,

⁷⁶ Deze verklaring werd ook al gevonden door J. van der Linden, A. Klijn en F. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 2009, nr. 3), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009, p. 26. Zij schrijven de opmerkingen van hun respondenten toe aan de stelligheid waarmee de rechter het voorlopig oordeel presenteert, namelijk zo dat partijen daarvan ‘moedeloos’ worden. De auteurs baseren zich op één interview, waarin ‘stelligheid’ en ‘moedeloos’ met elkaar worden verbonden door de geïnterviewde. We zien deze verklaring niet als de belangrijkste oorzaak van de ervaren dwang. Het gaat niet om de stelligheid in presentatie die de ruimte ontnemt aan de partij die ongelijk krijgt, maar om de inhoud van de boodschap.

maar de door haar te betalen geringe kosten versus het afscheid nemen van het eigen standpunt. Gedaagde koos voor een schikking (Zaak 19).

e. De rechter sprak als voorlopig oordeel uit dat eiser bewijs moest leveren. Gedaagde vindt dat hij volledig gelijk heeft, maar of dat zo is, blijft daardoor onduidelijk op de zitting. Gedaagde 'baalt er toch van' dat eiser geld krijgt (gedaagde koos voor een schikking), want dat is het equivalent van het niet volledig gelijk krijgen door gedaagde. Het is niet de rechter die hem een beetje dwang deed ervaren, maar het bazo (de kosten en ellende van voortprocederen) versus het afscheid nemen van het eigen standpunt (Zaak 27).

f. Gedaagde ervoer een beetje dwang door de keuze tussen het bazo (voortprocederen, terwijl zij er heel graag vanaf wilde) versus het afscheid nemen van het eigen standpunt (door een regeling te treffen): 'Niet zo zeer de dwang maar dat er geen andere mogelijkheden waren: of onderhandelen of zit je nog vast aan die rechtszaak.' Gedaagde koos voor een schikking (Zaak 28).

g. In de schikkingsfase vatte de rechter eisers standpunt samen: 'Als u de zaak zou willen regelen, dan wilt u daar dus een vergoeding voor.' De rechter zei daarna tegen de vertegenwoordiger (een hogere manager) van de gedaagde vennootschap: 'Is het wat u betreft nog te regelen? Bent u bereid om aan eiser met een bepaald bedrag tegemoet te komen? Hoeveel weet ik natuurlijk niet, dat is iets voor de onderhandeling.' De manager had een machtiging te schikken en hoorde van zijn advocaat dat het duurder was om voort te procederen. Maar hij was het niet eens met de schikkingsbereidheid van zijn gedaagde werkgever, want vond dat het gelijk aan hun kant lag. Die opvatting kwam als een gevoel van een beetje dwang naar boven door de woorden van de rechter. Gedaagde koos voor een schikking (Zaak 34).

8. *Dwang door weerstand tegen regeling*

Het gaat hier niet per se om het eigen gelijk, maar om het per se niet willen regelen van de zaak. Hier spelen motieven (naast de overtuiging van het eigen gelijk) als sterk wantrouwen tegen of zelfs afkeer van de wederpartij een rol, of de opvatting dat er met de andere partij totaal niet te praten valt. In deze categorie plaatsen we drie zittingen.

a. Na een vaag voorlopig oordeel, waarin eiseres haar gelijk niet heeft gehoord, is geschorst. Een regeling is niet bereikt. Na de hervatting van de zitting vroeg de rechter of 'hij nog iets kon betekenen'. Het antwoord van eiseres was 'nee', waarna de rechter de schikkingsfase meteen beëindigde. Door die paar woorden heeft eiseres een beetje dwang ervaren, wat alleen te begrijpen is tegen de achtergrond van haar onwil om te schikken. Omdat de rechter daar stopte, vond ze die grens niet

overschreden. Dat de rechter hier ophield, waardeerde eiseres hoog in termen van respect (Zaak 88).

b. Rechter stelde vragenderwijs de mogelijkheid van mediation aan de orde, in wezen een werkafpraak ('we spreken af te gaan mediaten'). Gedaagde is ervan overtuigd dat eiser met het geschil getrouwd is en verwierp meteen de gedachte aan mediation. Gedaagde heeft een beetje dwang ervaren doordat de rechter de mogelijkheid van zo'n werkafpraak vragenderwijs opperde. Er is een heel andere werkafpraak gemaakt: gegevens uitwisselen en dan verder praten (Zaak 44).

c. Eiser wilde niets toegeven op zijn eis. Hij vond dat de houding van gedaagde niet deugde vanaf het allereerste contact over het probleem dat nu onderwerp van geschil was. De rechter straalde volgens eiser uit dat zij het wilde regelen. Die ervaren 'uitstraling' was al genoeg om eiser een beetje dwang te laten ervaren. De rechter was juist niet uit op een regeling, zei ze in het interview. De uitkomst van de zitting was voortprocederen (Zaak 46).

7.10.4 Conclusies over de dwangschikking

Of dwang wordt ervaren om tot een regeling te komen, is een subjectief gegeven. Dat blijkt uit het aantal malen dat dwang maar door één partij is ervaren (terwijl beide partijen meededen aan ons onderzoek) tegenover het aantal malen dat beide partijen dwang hebben ervaren. In achttien van de zittingen waarin dwang is gerapporteerd, werkten beide partijen mee aan ons onderzoek. In vijftien zittingen daarvan heeft maar een van partijen dwang ervaren en in drie zittingen beide partijen.⁷⁷

In absolute aantallen wordt het vaakst dwang ervaren als de uitkomst van de zitting voortprocederen is. In percentages uitgedrukt, is dan echter het minst vaak sprake van ervaren dwang, terwijl de dwang relatief vaker voorkomt bij zittingen met als uitkomst een schikking en het vaakst als de uitkomst een werkafpraak is.

Het aantal interventies lijkt wel van invloed op ervaren dwang: bij de 27% van de zittingen met de meeste interventies, is meer dan 40% van het aantal keren genoteerd dat dwang is ervaren. Maar in absolute aantallen blijkt het aantal keren dat dwang is ervaren vrij gelijkmatig verdeeld over de zittingen, als we die indelen naar aantallen interventies. Een vergelijkbaar beeld zien we bij inhoudelijke interventies en ervaren dwang. De aantallen conflictinterventies en de aantallen procesinterventies

⁷⁷ Dat zijn samen achttien zittingen. In nog zes zittingen is dwang ervaren door één partij. Maar in die zaken werkte de andere partij niet aan ons onderzoek mee.

lijken geen verband te houden met ervaren dwang. Juist in de zittingen waarin die aantallen lager waren, werd vaker ervaren dwang gerapporteerd.

Dwang kan dus ervaren worden ongeacht de uitkomst van de zitting en ongeacht het aantal schikkingsinterventies.

De redenen dat partijen dwang hebben ervaren, zoals door ons opgetekend in de interviews, hebben we verdeeld in acht categorieën, waarvan er zes zijn terug te voeren op het gedrag van de rechter. Als we die zes hier nog eens kort weergeven in dezelfde volgorde als in subparagraaf 7.10.3, dan komen die erop neer dat dwang kan worden ervaren als de rechter:

1. te vroeg overgaat tot het beproeven van een schikking,
2. bij het aansnijden van het onderwerp schikken het evenwicht tussen partijen niet bewaart door een van partijen uit te nodigen een openingsbod te doen,
3. te lang, herhaaldelijk op hetzelfde aambeeld hamert,
4. meeonderhandelt zonder voldoende ruimte te bieden,
5. niet-gemotiveerde voorstellen doet,
6. partijen voor het blok zet (keuze onder tijdsdruk of zonder informatie over bazo).

Van alle gevallen van ervaren dwang zijn er vijftien veroorzaakt door een of meer van deze redenen. Daarvan was het één keer de rechter die vond dat hij dwang had uitgeoefend.

Van de twaalf keer dat een partij invulde ‘zeer eens’ of ‘eens’ bij de stelling ‘Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen’ – dus negatiever dan ‘een beetje eens’ – was dit negen keer terug te voeren op een van deze zes oorzaken.

Daarnaast kan ook dwang worden ervaren doordat tijdens de zitting duidelijk wordt dat een partij geen gelijk of grotendeels geen gelijk gaat krijgen, of dat het eventuele gelijk niet dan na veel moeite binnengehaald kan worden. Onder dwang van dat gegeven, gaat die partij over tot een regeling of voelt daartoe sterke druk. Die dwang wordt dus niet zozeer ervaren door het gedrag als zodanig van de rechter, maar door diens boodschap over het juridische ongelijk of het negatieve bazo. Tien keer hebben wij deze oorzaak van ervaren dwang genoteerd.

Ten slotte kan ook nog dwang worden ervaren als een partij mordicus tegen een regeling is. Ook hier speelt het gedrag van de rechter een zeer ondergeschikte rol

en wordt de dwang vooral ervaren door de sterke opvatting van de partij over het (niet willen) treffen van een regeling. Deze oorzaak hebben we drie keer genoteerd.

7.11 CONCLUSIES VAN DIT HOOFDSTUK

In plaats van op collectief, cijfermatig niveau, zijn we in dit hoofdstuk op individueel zaaksniveau ingegaan op de vraag hoe de zitting verliep en afliep en hoe dat door rechtzoekenden en rechters is ervaren. We hebben daartoe de honderd geobserveerde zittingen ingedeeld in categorieën. Zie paragraaf 7.1.

In paragraaf 7.2 hebben we aandacht besteed aan de drie zittingen waarin het eigenlijke beproeven van een schikking niet van de grond kwam door interventies van de rechter die daarbuiten waren gelegen. Het handelen van de rechters week onderling sterk af – het afkappen van eiser die daarna boos wegloopt, het voornemen te verwijzen naar de meervoudige kamer waardoor een voorlopig oordeel niet meer kon worden gegeven en het nauwelijks houden van de informatiefase, waardoor partijen geen richting voor een oplossing meekregen – maar leidde in alle gevallen tot een blokkade. De wisselende antwoorden op de stelling ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’ weerspiegelen de mate van teleurstelling van partijen dat een regeling er niet in zat.

In paragraaf 7.3 bespraken we de 34 zittingen waarin een schikking niet denkbaar was doordat (een van) partijen beslist niet wilde(n) regelen of een partij financieel niet in staat was te regelen. Bij deze 34 zittingen waren 51 partijen betrokken die aan ons onderzoek meewerkten. Zij gaven 102 antwoorden op de stellingen ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’ en ‘Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide’. Daarvan waren er twaalf kritisch.⁷⁸ Ook als een regeling er financieel niet in zit of minstens één partij voelt niet voor een regeling, lijken partijen het dus in verreweg de meeste gevallen positief te waarderen als de rechter de mogelijkheid ervan verkent.

Sommige van de twaalf gevallen van kritiek kunnen we bovendien niet plaatsen. Bij sommige andere was het begrijpelijk dat de rechter koos voor de strategie waarop kritiek werd geuit. Kort gezegd, twaalf partijen hebben de zitting wellicht als onbevredigend ervaren in termen van procedurele rechtvaardigheid, maar de rechter kon in een aantal daarvan weinig doen om deze kritiek te voorkomen.

78 Zie steeds de laatste vier citaten in box 12, 13 en 15.

In paragraaf 7.4 gingen we in op de negen zittingen waarin de rechters bewust niet aanstuurden op een regeling, omdat zij vonden dat het gelijk duidelijk bij een van partijen lag.⁷⁹ Rechters ervaren dan een dilemma: schikkingsinterventies kunnen veroorzaken dat de winnaars in spe water bij de wijn doen, terwijl zij eigenlijk in hun juridische gelijk staan, maar als de zaak wordt geregeld, zijn partijen mogelijk meer tevreden dan na een vonnis (als uitkomst van voortprocederen) en schikkingen worden beter nageleefd dan vonnissen.

Rechters gaan verschillend om met dit dilemma, maar zonder uitzondering leidt het tot een terughoudende opstelling. Sommigen beginnen helemaal niet over een regeling. Anderen beginnen wel over een regeling, maar doen dat in de vorm van uitsluitend procesinterventies, die zij dan voorzichtig of terughoudend formuleren. Weer anderen beginnen wel ‘gewoon’ over een regeling, maar plaatsen daarna terughoudend inhoudelijke interventies in de vorm van voorlopige oordelen, door deze oordelen vaag te formuleren. Dat laatste geeft het risico dat het voorlopig oordeel verkeerd begrepen wordt, ook door de advocaten/gemachtigden van partijen, met als gevolg dat de onderhandelingspositie verkeerd wordt getaxeerd. Waar de rechters ruimte wilden meegeven, geven zij onduidelijkheid mee.

Vier van de veertien partijen die in deze negen zaken aan ons onderzoek meewerkten, uitten meer dan heel milde kritiek. Die vier waren partijen die de zaak zouden verliezen, terwijl zij zich dat niet altijd realiseerden. Twee van hen hadden nog wel willen onderhandelen, maar kregen geen handvatten mee. Zij onderschatten de weerstand van hun wederpartijen (de winnaars in spe) die niet tot enig compromis bereid bleken. De twee anderen wilden het net als de wederpartij niet regelen en vonden dat de rechter te veel naar een regeling stuurde, hoewel de rechter nauwelijks iets aan interventies inzette. Of zij wilden wel regelen, maar wisten dat de andere partij niet wilde en vonden zelfs het heel geringe aantal interventies van de rechter tijdsverspilling. Deze twee eisers toonden zich ronduit overgevoelig voor het perspectief van een regeling. Hun kritiek is niet te verklaren als we kijken naar het weinige dat de rechter op de zitting deed.

Onze conclusie is dat als rechters niet (sterk) willen aansturen op een regeling omdat zij vinden dat een van partijen duidelijk gelijk heeft, partijen daarop in een minderheid van de gevallen kritiek hebben, terwijl die kritiek van realiteitszin gespeend of weinig gefundeerd is.

Tot en met paragraaf 7.4 hebben we 41 zittingen besproken waarin een andere uitkomst dan voortprocederen niet mogelijk of niet waarschijnlijk was door een

⁷⁹ Vijf daarvan behoorden ook tot de 34 zittingen die in paragraaf 7.3 zijn besproken.

oorzaak ‘van buiten’, doordat minstens één partij niet wilde regelen of doordat de rechter bewust niet op een regeling aanstuurde. Van de resterende 59 zittingen hadden er 42 een schikking of werkafpraak als uitkomst. In paragraaf 7.5 hebben we laten zien dat volgens partijen de volgende schikkingsinterventies het meeste bijdroegen aan het bereiken van een schikking of een werkafpraak: het bazo (vijftien keer), het voorlopig oordeel (veertien keer), een eigen voorstel van de rechter (dertien keer), het ingaan op het conflict (elf keer) en ‘sfeer creëren’ (twee keer). Samen zijn dat 55 schikkingsinterventies in 42 zittingen, want soms zijn er meer interventies tegelijk genoemd.⁸⁰

In zeventien van deze 59 zittingen werd geen regeling getroffen, maar was de uitkomst van de zitting dat er werd voortgeprocedeerd, hoewel de rechters wel in al die zittingen een van de genoemde soorten interventies plaatsten en partijen niet negatief tegenover een regeling stonden. De vraag is waardoor het verschil in uitkomst wordt verklaard.

In paragraaf 7.6 gingen we in op de zes zittingen (van deze zeventien) met als uitkomst voortprocederen, nadat een schikking door gebrek aan *common ground* niet bereikt was. Wat opvalt aan vier van de zes zaken is dat het voorlopig oordeel duidelijk in het voordeel was van een van partijen, wat hun wil veel toe te geven in de onderhandelingen verkleinde. Duidelijke voorlopige oordelen in het voordeel van één partij sloten de weg naar een schikking af.⁸¹ Ook valt op dat onze vier respondenten in de twee zittingen waarin de rechter een eigen voorstel deed dit sterk in overweging hebben genomen. In één zaak is er in het verlengde van dit voorstel onderhandeld. In de andere zaak wilde eiser in het verlengde van het voorstel onderhandelen, maar zette de advocaat van gedaagde een andere koers in, terwijl gedaagde later in het interview twijfelde of hij niet toch de optie van de rechter had moeten volgen. Eigen voorstellen van de rechter hebben impact.⁸²

Bij deze zes zittingen werkten acht partijen aan ons onderzoek mee. Zij uitten maar één keer kritiek bij hun zestien antwoorden naar aanleiding van de stellingen ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’ en ‘Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide’. Die kritiek was mild.⁸³ De respondenten vonden dus bijna zonder uitzondering dat de

80 Zie tabel 57.

81 Bij die waarneming sluit aan wat andere rechters soms doen als ze vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft: een vaag voorlopig oordeel formuleren, om ruimte in de onderhandelingen mee te geven.

82 Zie ook tabel 57, 58 en 59.

83 Zaak 13.

rechters het midden wisten te houden in deze zes zittingen tussen te weinig en te veel bemoeienis met een regeling.

In paragraaf 7.7 zijn we ingegaan op de andere elf zittingen (van deze zeventien). Onze conclusie was dat in alle elf zittingen de rechter ‘iets heeft laten liggen’, waardoor mogelijk een schikking niet tot stand is gekomen. De verschillen tussen de geschetste elf zittingen zijn in de details aanzienlijk. Als we kijken naar de grote lijn dan is die dat rechters soms niet duidelijk genoeg zijn in wat zij willen zeggen, soms iets niet zeggen, soms niet doorvragen en soms iets anders suboptimaal doen.

Partijen waren vaak minder kritisch dan wij in dit rapport zijn. Uit wat sommige rechters tijdens de interviews zeiden, kunnen we afleiden dat zij hun optreden niet optimaal vonden of niet aan een alternatief hebben gedacht. Andere rechters waren het niet met onze interpretatie eens of lieten weten dat zij bewust een andere keuze maakten.

In paragraaf 7.8 gingen we nader in op de vraag wat volgens partijen het meest had geholpen in de 29 zittingen waarin een schikking tot stand kwam. Het bazo en het eigen voorstel van de rechter hebben relatief meer impact dan het voorlopig oordeel en het ingaan op het conflict.⁸⁴

Bij deze zittingen werkten 48 partijen aan ons onderzoek mee. Drie van hen waren het, opvallend genoeg, niet (volledig) eens met de stelling dat de rechter er alles uit gehaald had wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen.⁸⁵ Die reden kwam er twee keer op neer dat deze partijen graag de inhoud van het geschil nog wat meer uitgediept hadden willen zien alvorens tot regelen over te gaan. De derde respondent vond dat de uitkomst *unfair* was (door de strenge regels van het arbeidsrecht, niet door de rechter) en had graag gezien dat de rechter de eisende werknemer voorafgaand aan de schorsing wat steviger had voorgehouden dat het eigenlijk geen stijl was om deze eis in te dienen.

In paragraaf 7.9 gingen we nader in op de vraag wat volgens partijen het meest had geholpen in de dertien zittingen waarin een werkafpraak tot stand kwam. Het eigen voorstel van de rechter heeft afgemeten naar het aantal keren dat het wordt ingezet het vaakst effect, het voorlopig oordeel het minst.⁸⁶ De aantallen zijn echter klein, dus de verhoudingen moeten met grote voorzichtigheid worden bezien.

84 Zie tabel 58.

85 We laten dan buiten beschouwing dat partijen het soms ook oneens waren met deze stelling, omdat zij vonden dat zijzelf vooral het werken aan een schikking hadden verricht en niet de rechter.

86 Zie tabel 59.

Bij deze dertien zittingen werkten 23 partijen aan ons onderzoek mee. Vijf van hen waren het niet (volledig) eens met de stelling dat de rechter er alles uit gehaald had wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen. Op basis van de interviews is de uitleg voor ons één keer niet duidelijk. De andere keren blijkt het antwoord terug te voeren op teleurstelling over de bespreking van het geschil (onvoldoende diepgaand), de houding van de rechter tegenover de wederpartij (niet streng genoeg, want ik heb eigenlijk gewoon gelijk), de verwachtingen over de rolverdeling tussen rechter en partijen (de rechter liet het te weinig of juist te veel aan partijen over).

Bij het tot stand komen van een schikking of een werkafpraak, is het antwoord op de stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen' spannender dan het antwoord op de stelling 'De rechter bemoeide zich te veel met een regeling'. Op de dwangschikking zij we in paragraaf 7.10 afzonderlijk ingegaan. Daar hebben we echter alle zittingen en alle respondenten in ogenschouw genomen, omdat iemand ook dwang kan ervaren zonder daaraan toe te geven (met voortprocederen als gevolg). Sterker nog, in absolute aantallen wordt het vaakst dwang ervaren als de uitkomst van de zitting voortprocederen is. In percentages uitgedrukt, is dan echter het minst vaak sprake van ervaren dwang, terwijl de dwang relatief vaker voorkomt bij zittingen met als uitkomst een schikking en relatief het vaakst als de uitkomst een werkafpraak is. In 24 van de honderd zittingen is de stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen' beantwoord met 'zeer eens', 'eens', of 'beetje eens/beetje oneens'. De stelling is door 156 respondenten beantwoord, van wie 27 (17.3%) het in meer of mindere mate met deze stelling eens zijn. In maar drie zittingen ervoeren beide partijen dwang, in de 21 andere zittingen was dat maar een van partijen. Of dwang wordt ervaren om tot een regeling te komen, is blijkbaar persoonlijk gekleurd.

Dwang kan ervaren worden ongeacht de uitkomst van de zitting en ongeacht het aantal schikkingsinterventies. Het aantal interventies lijkt wel van invloed op ervaren dwang: bij de 27% van de zittingen met de meeste interventies, is meer dan 40% van het aantal keren genoteerd dat dwang is ervaren. Maar in absolute aantallen blijkt het aantal keren dat dwang is ervaren vrij gelijkmatig verdeeld over de zittingen, als we die indelen naar aantallen interventies. Een vergelijkbaar beeld bestaat bij inhoudelijke interventies en ervaren dwang. Het lijken vooral die inhoudelijke interventies te zijn die dwang doen ervaren, want juist in de zittingen waarin er minder conflictinterventies en procesinterventies waren, werd vaker ervaren dwang gerapporteerd.

De redenen dat partijen dwang hebben ervaren, zoals door ons opgetekend in de interviews, hebben we verdeeld in acht categorieën, waarvan er zes zijn terug te voeren op het gedrag van de rechter. Dwang kan worden ervaren als de rechter:

1. te vroeg overgaat tot het beproeven van een schikking
2. bij het aansnijden van het onderwerp schikken het evenwicht tussen partijen niet bewaart door een van partijen uit te nodigen een openingsbod te doen
3. te lang, herhaaldelijk op hetzelfde aambeeld hamert
4. meeonderhandelt zonder voldoende ruimte te bieden
5. niet-gemotiveerde voorstellen doet
6. partijen voor het blok zet (keuze onder tijdsdruk of zonder informatie over bazo).

Van alle gevallen van ervaren dwang zijn er vijftien veroorzaakt door een of meer van deze redenen. Daarvan was het één keer de rechter die vond dat hij dwang had uitgeoefend.

Van de twaalf keer dat een partij invulde ‘zeer eens’ of ‘eens’ bij de stelling ‘Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen’ – dus negatiever dan ‘een beetje eens’ – was dit negen keer terug te voeren op een van deze zes oorzaken.

Daarnaast kan ook dwang worden ervaren doordat tijdens de zitting duidelijk wordt dat een partij geen gelijk of grotendeels geen gelijk gaat krijgen. Onder dwang van dat gegeven, gaat die partij over tot een regeling of voelt daartoe sterke druk. Die dwang wordt dus niet zozeer ervaren door het gedrag als zodanig van de rechter, maar door diens boodschap over het juridische ongelijk. Tien keer hebben wij deze oorzaak van ervaren dwang genoteerd.

Ten slotte kan ook nog dwang worden ervaren als een partij mordicus tegen een regeling is. Ook hier speelt het gedrag van de rechter een zeer ondergeschikte rol en wordt de dwang vooral ervaren door de sterke opvatting van de partij over het (niet willen) treffen van een regeling. Deze oorzaak hebben we drie keer genoteerd.

Tot zover een weergave van onze conclusie per paragraaf. Als we heel hoofdstuk 7 in grote lijnen samenvatten, dan blijkt dat in 41 van de honderd zittingen een regeling onmogelijk of weinig waarschijnlijk was. In 59 zittingen was een regeling wel mogelijk. Deze is 42 keer bereikt. Van de zeventien keer dat dit niet het geval was, heeft de rechter er in onze ogen elf keer niet alles uit gehaald wat erin zat (uiteraard zonder dat we kunnen weten of dat de doorslag gaf).

Partijen zijn in meerderheid positief over het midden dat de rechters weten te houden tussen te veel en te weinig bemoeienis met het schikkingsproces. Als er

kritiek geuit wordt, is deze doorgaans mild. Dwang om te regelen is in 24 van de honderd zittingen ervaren door 27 partijen, dus meestal door maar een van hen per zitting. Veertien keer is dwang ervaren door toedoen van de rechter en dertien keer is de ervaren dwang toe te schrijven aan het afscheid moeten nemen van het eigen gelijk of aan sterke aversie tegen een regeling.

8 CONFLICTINTERVENTIES

Samenvatting

Rechters die het zonder meer bij hun beroep vinden horen om in te gaan op het conflict, zien vaker conflicten in een dossier, nemen zich vaker voor ernaar te vragen en doen dat op de zitting ook. Daarbij plegen zij per zitting meer conflictinterventies, besteden zij gemiddeld meer tijd aan het conflict en laten zij een grotere diepgang bij die conflictinterventies zien dan hun collega's met een andere beroepsopvatting. Deze gegevens zijn allemaal statistisch significant. Zij bedienen daarmee partijen, die doorgaans verwachten dat de rechter vraagt naar wat er onder de oppervlakte speelt (8.2). De door partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid neemt toe als de diepgang van de conflictinterventies toeneemt (marginaal significant, 8.3).

Rechters die geen aandacht geven aan een mogelijk conflict zitten er in meer dan de helft van de gevallen naast als zij veronderstellen dat er niets speelt onder de oppervlakte. Rechters die wel aandacht geven aan een mogelijk conflict, terwijl er niets speelt, krijgen heel weinig kritiek van partijen. Rechters die ingaan op een conflict dat bij beide partijen speelt, krijgen wisselende waardering. Steeds blijkt de kunst goed aan te sluiten bij wat partijen op dit punt wensen (8.4). Conflictinterventies met een geringe diepgang hebben zelden invloed op de uitkomst, die met een grotere diepgang hebben in de helft van de gevallen invloed op de uitkomst (8.5). We kunnen niet vaststellen dat het ingaan op het conflict leidt tot uitloop van zittingen (8.6).

8.1 RECAPITULATIE EN INLEIDING

In hoofdstuk 4 tot en met 7 zijn we al ingegaan op onderwerpen die met conflictoplossing en met conflictinterventies te maken hebben. We recapituleren eerst kort wat we daar hebben geconcludeerd en leiden dan hoofdstuk 8 in.

In hoofdstuk 4 hebben we geconcludeerd¹ dat er een statistisch significant verband bestaat tussen het voor de zitting gegeven antwoord van rechters op de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing' en het aantal conflictinterventies tijdens de zitting. Ook blijkt er een sterk statistisch significant verband te bestaan tussen het aantal conflictinterventies en de uitkomst. Meer in het bijzonder blijken de conflictinterventies vaker voor te komen

1 Zie voor al deze conclusies paragraaf 4.6.

als de uitkomst een werkafspraken is, groter dan bij andere uitkomsten. Het geringe aantal werkafspraken (13) maakt echter dat deze gegevens met voorzichtigheid moeten worden benaderd. Het verband lijkt bovendien sterk bepaald te zijn doordat in twee zittingen met de uitkomst werkafspraken een heel groot aantal conflictinterventies plaatsvond (11 en 22 stuks).² Het verband tussen beide hoeft bovendien geen oorzakelijk verband te zijn in de zin dat juist door conflictinterventies meer werkafspraken tot stand komen.

In hoofdstuk 6 hebben we aanvullend op de aantallen conflictinterventies in relatie tot de uitkomst van de zitting geconcludeerd dat de diepgang van de conflictinterventies en de fase van de zitting waarin deze worden geplaatst geen goede voorspellers zijn van de uitkomst.³

In hoofdstuk 5 ging het om de doelen die partijen voorafgaand aan de zitting hebben. Op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' vroegen wij een toelichting. Partijen die deze stelling positief beantwoordden, gaven daarvoor acht keer (3.5%) als toelichting dat ook andere conflicten met de andere partij dan kunnen worden meegenomen. Dat is veel minder dan het aantal keren dat de rechters tijdens de zitting ingingen op 'het conflict'. Maar in het laatste geval gaat het om een 'conflict' zoals wij dat ruim hebben gedefinieerd (zie hoofdstuk 1), terwijl partijen bij hun antwoorden mogelijk andere in de desbetreffende rechtszaak niet voorgelegde geschillen op het oog hadden, waarover een rechter wel zou kunnen oordelen. De behoefte van partijen om op de zitting over het conflict (zoals door ons gedefinieerd) te spreken, kan niet worden afgeleid uit deze aantallen.⁴

In hoofdstuk 7 gingen we dieper in op factoren die mogelijk de uitkomst van de zitting verklaren. Het vertrekpunt was wat partijen antwoordden op de vraag 'Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het meest hielp bij het praten over een regeling?'. Die antwoorden zijn waar nodig tijdens de interviews uitgediept.

Van de 72 keer dat door partijen een factor is genoemd die het meest bijdroeg, was dat dertien keer (18.1%) het door de rechter ingaan op het conflict. Deze conflictinterventies blijven daarmee ver achter bij de inhoudelijke interventies als genoemde factor die het meest bijdroeg (79.1%). Bij zittingen met als uitkomst voortprocederen hielpen conflictinterventies in twee gevallen (11.8%) het meest bij

2 In negen andere zittingen met die uitkomst bleef het aantal interventies bleef steken op nul tot drie, terwijl in de resterende twee zittingen vier en zes conflictinterventies zijn geteld.

3 Zie voor deze conclusies subparagraaf 6.4.2 en 6.4.3.

4 Zie paragraaf 5.3.

het praten/denken over een regeling. Bij de uitkomst schikking was dat zes keer het geval (16.7%) en bij de uitkomst werkafpraak vijf keer (26.3%).⁵

Naast deze vergelijking van verschillende factoren hebben we ook gekeken naar het relatieve effect van conflictinterventies door een vergelijking te maken tussen het aantal zittingen waarbij conflictinterventies door partijen zijn genoemd als factor die het meest hielp bij het praten/denken over een regeling en het aantal zittingen waarin conflictinterventies zijn gepleegd. In zestig zittingen zijn conflictinterventies gepleegd. Bij de zittingen die als uitkomst een schikking hadden, zijn conflictinterventies zes keer genoemd als factor die het meest hielp, bij de uitkomst werkafpraak was dat vijf keer het geval. In dertien (21.7%) van de zestig zittingen waarin sprake was van conflictinterventies zijn deze genoemd als factor die het meest hielp. In elf gevallen (18.3%) was de uitkomst een schikking of een werkafpraak.⁶

De aantallen conflictinterventies veroorzaken geen ervaren schikkingsdwang. Juist in de zittingen waarin die aantallen lager waren, werd vaker ervaren dwang gerapporteerd.⁷

Tot zover de recapitulatie van onze uitkomsten en conclusies. In aanvulling daarop gaan we in dit hoofdstuk dieper in op conflictinterventies, om zicht te krijgen op de antwoorden op de resterende vier onderzoeksvragen.

In paragraaf 8.2 gaan we in op de gedachten van rechters en partijen over de aanwezigheid van een conflict. Hoe vaak zien rechters vooraf dat er een conflict zou kunnen zijn? Hoe vaak nemen zij zich voor daarnaar actief op zoek te gaan? Speelt hun beroepsopvatting hier een rol? Wordt het voornemen ook uitgevoerd? En wat zijn de verwachtingen van partijen over rechterlijke conflictinterventies?

Vervolgens proberen we het effect van conflictinterventies op de ervaren procedurele rechtvaardigheid in beeld te brengen. Dat doen we eerst met getallen (paragraaf 8.3) en daarna op basis van wat partijen in de interviews hierover vertelden, waarbij we ook kort de antwoorden betrekken op enkele vragen uit de vragenlijsten die we na afloop van de zitting voorlegden aan de procesvertegenwoordigers (paragraaf 8.4).

⁵ Zie subparagraaf 7.5.2 en dan met name tabel 70.

⁶ Zie wederom subparagraaf 7.5.2 en paragraaf 7.8 en 7.9.

⁷ Zie subparagraaf 7.10.4

In paragraaf 8.5 willen we nader analyseren of het ingaan op het conflict heeft bijgedragen aan de uitkomst van de zitting. Werd duidelijk welke kant het op moest met de procedure?

In paragraaf 8.6 gaan we na of conflictinterventies van invloed zijn op de zittingstijd en dan met name of zittingen daardoor uitlopen of dat andere aspecten van de zaak daardoor te weinig kunnen worden besproken.

In paragraaf 8.7 sluiten we het hoofdstuk af met conclusies.

8.2 VOORNEMENS EN VERWACHTINGEN

8.2.1 *Het 'zien' van een conflict en het voornemen van rechters om erop in te gaan, mede gegeven hun beroepsopvatting*

In de vragenlijst die we aan de rechters voor de zitting voorlegden stonden twee stellingen over het conflict, met antwoorden op een vijfpuntsschaal. De stellingen waren: 'Ik vermoed dat partijen belangen en behoeften hebben die liggen achter het juridische geschil' en 'Naar die belangen en behoeften ga ik actief op zoek'. We hielden er rekening mee dat de rechters het antwoord echt niet zouden weten, reden voor ons om naast de antwoordmogelijkheid 'beetje eens/beetje oneens' het alternatief 'weet ik niet' toe te voegen.

Verder hebben we alle rechters geïnterviewd voorafgaande aan de eerste zitting die wij van hen observeerden. We hebben in totaal 39 rechters geïnterviewd. Twee van hen hebben we nooit op zitting geobserveerd. Hun antwoorden in de interviews hebben we niet in onze analyses betrokken. In dit algemene, half gestructureerde interview waren we op zoek naar hun beroepsopvattingen in het algemeen en naar hun visie op het conflict in het bijzonder. Vinden de rechters dat het ingaan op het conflict tot hun werk behoort en, zo ja, in welke mate? Op basis van deze interviews hebben we de 37 rechters ingedeeld in vijf groepen. Bij elke groep vermelden we tussen haakjes het aantal rechters dat we daarin hebben ingedeeld.

1. De rechters die niets met conflictoplossing te maken willen hebben. (1)
2. De rechters die afhoudend staan tegenover conflictoplossing en er bij voorkeur niet op ingaan, of niet goed weten hoe erop in te gaan, en/of er zelden over nadenken. (8)
3. De rechters die conflictoplossing vinden horen bij de rechterstaak, maar duidelijk secundair: zij gaan alleen als het zo uitkomt reactief op conflictoplossing in, dus (lang) niet altijd. (7)
4. De rechters die conflictoplossing vinden horen bij de rechterstaak, maar wel secundair: zij gaan reactief zonder meer op conflictoplossing in. (6)

5. De rechters die conflictoplossing vinden horen bij de kerntaken: zij beginnen er zelf over, tenzij daarvoor geen enkele aanleiding bestaat. (15)

In box 19 citeren wij een voor die categorie kenmerkend stukje uit een interview.

Box 19 *Wat typeert de beroepsopvatting van de rechters in de groepen 1 tot en met 5?*

1. Soms voel je weleens dat er meer meespeelt, maar ik ga daar niet op in. Als ik daarin mee zou willen gaan, zou dat betekenen dat ik iets ga zeggen wat ik niet zeker weet. (...) het komt zelden voor dat je erachter komt wat er nog meer meespeelt en dat je het vervolgens ook bespreekbaar kunt maken. Daar zijn die mensen immers niet voor gekomen en dus ook niet op voorbereid dat dat gaat gebeuren. Bovendien vind ik dat je heel voorzichtig moet zijn. Je bent in een positie waarin je bevoegdheden hebt. Dat maakt dat je voorzichtig moet zijn met het uit de context lichten van bepaalde signalen die je krijgt. Je kan het weleens helemaal mis hebben en dat maakt een verkeerde indruk op partijen. Dan denken partijen: 'Oh, denkt de rechter er zo over? Dan is hij totaal op de hand van de andere partij.' Partijen denken de gekste dingen. Als je iets doet wat niet verklaarbaar is, tast dat ook direct je overwicht en je gezag aan.
2. Ja, als de zaak zich daarvoor leent (ga ik in op het achterliggende belang). Dat kan zo zijn bij echtscheidingszaken en aanverwante zaken. Maar ik ben niet iemand die heel bewust gaat vragen: 'Wat gaat het u nu brengen? Waar gaat het u nu echt om?' Ik doe dat meer onbewust. Of tenminste, meer tussen de regels door. Ik zal daar zelden een echt item op de zitting van maken.
3. Ja, dat doe ik wel (ingaan op het achterliggende belang). Niet altijd. Nogmaals, bij zo'n huurzaak, dat zijn van die standaard zaken en daar is dan twintig minuten voor uitgetrokken. En dan kan ik wel aan iemand z'n hebben en houwen vragen, die heeft dan een hele grote zorgvraag en daar kan hij rustig anderhalf uur over praten, maar dan schiet je je doel voorbij. Dus als ik het nodig vind dan doe ik het, maar dus niet altijd. En hoe beslis je dan of je dat nodig vindt? Ja, dat hangt dus af van de aard van de zaak met name, en soms merk je dat ook aan partijen, hoe ze er zitten. En dat je denkt dat misschien iets meer speelt. Soms weet je dat ook wel van tevoren, omdat mensen een bepaalde relatie hebben, een familieverhouding of inderdaad in

een gezagsverhouding tot elkaar staan. Nou, dan weet je dat er altijd wel dat er iets meer speelt. Dus daar vraag ik toch, niet altijd, maar daar vraag ik wel naar.

4. In de letselschadezaken doe ik dat (ingaan op achterliggende belangen) wel heel bewust, omdat het meestal niet niks is wat mensen dan hebben meege maakt. Dan geef ik daar heel bewust ruimte voor. Maar in een contractuele verhouding hangt het van de situatie af. Als het mensen zijn die samen een vof hadden en uit elkaar zijn gegaan omdat ze niet meer met elkaar door één deur konden, probeer ik daar wel aandacht voor te krijgen. ‘Hoe is het nou zo ver gekomen?’ Als een bank een lening heeft verstrekt die niet betaald wordt, ga je dat minder snel doen. Het hangt een beetje van de zaak af. Vind je dat ingaan op achterliggende belangen, behoeften, zorgen meewerkt aan het beproeven van een regeling? Ja, soms wel. Als dat zo voorkomt, dan merk je dat wel. Voor mensen is het soms een opluchting dat dat bespreekbaar wordt. Dat zie je aan gezichtsuitdrukkingen.
5. Ja (ik ga in op het achterliggende belang), omdat het mensen vaak niet gaat om de vordering, maar om wat daarachter zit. En als je dat belang probeert te achterhalen, dan kan dat ook voor de andere partij een eyeopener zijn. Dan komen mensen eigenlijk echt tot de kern van hun geschil of waar het conflict over gaat. En dan is vaak wat erboven ligt aan vordering helemaal niet meer zo belangrijk.

De groepsomvang is niet gelijkmatig, wat samenhangt met het gegeven dat we bij de selectie van rechters op diverse locaties aan onze contactpersonen hebben verzocht specifiek rechters te benaderen die positief staan tegenover conflictoplossing.⁸ Het gaat dus niet om een willekeurig samengestelde groep die representatief geacht kan worden voor alle rechters die in Nederland dit soort zittingen doen.

Wij onderzochten of er een verband is te vinden tussen enerzijds de beroepsopvatting van de rechters en anderzijds hun antwoorden op de stelling ‘Ik vermoed dat partijen belangen en behoeften hebben die liggen achter het juridische geschil’ voorafgaand aan de zitting. Hierop is door de rechters 96 keer een antwoord gegeven, waarvan elf keer ‘weet ik niet’. Zien rechters die in het algemeen ‘meer hebben’

8 Zie hoofdstuk 2 voor een verdere toelichting.

met conflictoplossing ook vaker een onderliggend conflict voordat zij de zitting ingaan? We geven dit verband weer in tabel 65.

Tabel 65 *Antwoorden van de rechters voorafgaand aan de zitting op de stelling: 'Ik vermoed dat partijen belangen en behoeften hebben die liggen achter het juridische geschil', ingedeeld naar beroepsopvatting over conflictoplossing*

Ik vermoed dat er een onderliggend conflict is	Beroepsopvatting over conflictoplossing, van zeer afhoudend tot zeer welwillend (1-5)									
	1		2		3		4		5	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
ja	0	0	5	31.3	3	20.0	3	25.0	23	57.5
misschien	0	0	2	12.5	5	33.3	5	41.7	12	30.0
nee	1	100	9	56.3	7	46.7	5	41.7	5	12.5
totaal	1	100	16	100	15	100	12	100	40	100

De rechters hebben we van links naar rechts ingedeeld naargelang hun beroepsopvatting tegenover conflictoplossing. In de kolommen staan de antwoorden op de genoemde stelling. Om het overzicht te bevorderen, hebben we per groep rechters de elf keer dat 'weet niet' is geantwoord uit tabel 65 weggelaten. De resterende 85 antwoorden hebben we samengetrokken: de antwoorden 'zeer eens' en 'eens' zijn samen 'ja', de antwoorden 'zeer oneens' en 'oneens' zijn samen 'nee' en de antwoorden 'beetje eens/beetje oneens' zijn 'misschien' genoemd. We hebben absolute getallen en percentages vermeld.

Uit de tabel blijkt dat de stelling procentueel veel vaker met 'ja' wordt beantwoord door de groep rechters die conflictoplossing tot hun kerntaak rekenen (groep 5 in de tabel) dan door alle andere groepen rechters. Deze rechters 'zien' vaker vooraf een onderliggend conflict dan de anderen. Dit verband is statistisch significant.⁹

Wij onderzochten ook of er een verband is te vinden tussen enerzijds de beroepsopvatting van de rechters en anderzijds hun antwoorden op de stelling 'Naar die belangen en behoeften (achter het juridische geschil) ga ik actief op zoek' voorafgaand aan de zitting. Hierop is door de rechters 94 keer een antwoord gegeven, waarvan zeven keer 'weet ik niet'. Zijn rechters die in het algemeen 'meer hebben' met conflictoplossing ook vaker van plan actief op zoek te gaan naar een onderliggend conflict voordat zij de zitting ingaan? We geven dit verband weer in tabel 66.

⁹ De correlatie is matig: $r = .36, p < .001$.

Tabel 66 Antwoorden van de rechters voorafgaand aan de zitting op de stelling: 'Naar die belangen en behoeften (achter het juridische geschil) ga ik actief op zoek', ingedeeld naar beroepsopvatting over conflictoplossing

Ik ga actief op zoek naar een onderliggend conflict	Beroepsopvatting over conflictoplossing, van zeer afhoudend tot zeer welwillend (1-5)									
	1		2		3		4		5	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
ja	0	0	3	18.8	4	23.5	3	21.4	24	60.0
misschien	0	0	5	31.3	11	64.7	5	35.7	12	30.0
nee	0	0	8	50.0	2	11.8	6	42.9	4	10.0
totaal	0	0	16	100	17	100	14	100	40	100

De rechters hebben we van links naar rechts ingedeeld naargelang hun beroepsopvatting tegenover conflictoplossing. In de kolommen staan de antwoorden op de genoemde stelling. Om het overzicht te bevorderen, hebben we per groep rechters de zeven keer dat 'weet niet' is geantwoord uit tabel 66 weggelaten. De resterende 87 antwoorden hebben we samengetrokken: de antwoorden 'zeer eens' en 'eens' zijn samen 'ja', de antwoorden 'zeer oneens' en 'oneens' zijn samen 'nee' en de antwoorden 'beetje eens/beetje oneens' zijn 'misschien' genoemd. We hebben absolute getallen en percentages vermeld.

Uit tabel 66 blijkt een vergelijkbaar verband als uit tabel 65. De stelling wordt procentueel veel vaker met 'ja' beantwoord door de groep rechters die conflictoplossing tot hun kerntaak rekenen (groep 5 in de tabel) dan door alle andere groepen rechters. Deze rechters gaan dus vaker actief op zoek naar een onderliggend conflict dan de anderen. Dit verband is statistisch significant.¹⁰

Het valt op dat het percentage van de rechters in groep 5 dat met het eens was ('ja') met de stelling in tabel 66 nog wat hoger is dan in tabel 65 (60.0% tegen 57.5%). Het lijkt erop dat deze rechters soms ook actief op zoek gaan naar een onderliggend conflict als ze twifelen of het er wel is. Dat hebben we nader onderzocht. De antwoorden op de twee stellingen 'Ik vermoed dat partijen belangen en behoeften hebben die liggen achter het juridische geschil' en 'Naar die belangen en behoeften ga ik actief op zoek' hangen statistisch betrouwbaar met elkaar samen.¹¹ Wij konden ze daardoor samennemen om vervolgens de samenhang met de beroepsopvatting nog eens te bezien. Ook hier bestaat een statistisch significant verband:

10 De correlatie is matig: $r = .39, p < .001$.

11 Cronbach's alfa = .75.

hoe meer rechters gericht zijn op conflictoplossing, des te meer vermoeden zij een conflict in een concrete zaak aanwezig én gaan zij daarnaar op zoek.¹²

8.2.2 De uitvoering van het voornemen door rechters, mede gegeven hun beroepsopvatting

In deze subparagraaf onderzoeken we of de rechters de daad bij het woord hebben gevoegd. Dan doen we vanuit verschillende invalshoeken. In de eerste plaats hebben we gekeken of er een verband is tussen het antwoord op de stelling ‘Naar die belangen en behoeften (achter het juridische geschil) ga ik actief op zoek’ en het daadwerkelijk op enigerlei wijze ingaan op die belangen en behoeften (het conflict) tijdens de zitting. Dat verband blijkt te bestaan. In tabel 67 laten we het zien.

Tabel 67 Het voornemen van de rechters al dan niet actief op zoek te gaan naar het conflict en de uitvoering van dat voornemen

Ik ga actief op zoek naar een onderliggend conflict	Is de rechter daadwerkelijk ingegaan op het conflict?				totaal
	ja		nee		
	abs	%	abs	%	
zeer eens	5	100	0	0.0	5
eens	24	82.8	5	17.2	29
beetje eens/beetje oneens	17	51.5	16	48.5	33
oneens	7	46.7	8	53.3	15
zeer oneens	1	20.0	4	80.0	5
totaal	54	100	33	100	87

We geven een korte toelichting hoe de tabel te lezen. De percentages in de twee kolommen zijn gerelateerd aan het totaal in de laatste kolom. De regel ‘eens’ bijvoorbeeld, moet zo gelezen worden dat van de 29 keer dat dit antwoord door rechters werd gegeven op de stelling ‘Naar die belangen en behoeften (achter het juridische geschil) ga ik actief op zoek’, we 24 keer (82.8%) observeerden dat die rechters dat daadwerkelijk deden en vijf keer (17.2%) dat zij dit niet deden.

Uit tabel 67 blijkt dat rechters die (vast) van plan zijn actief op zoek te gaan naar een onderliggend conflict (de regels ‘zeer eens’ en ‘eens’) dit voornemen goeddeels uitvoeren (de percentages 100 en 82.8). Hetzelfde geldt in omgekeerde zin voor de rechters die vast van plan zijn niet actief op zoek te gaan naar een onderliggend conflict (de regel ‘zeer oneens’ en het percentage 80.0). Rechters die vooraf twijfelden (de

12 De correlatie is matig: $r = .41, p < .001$.

regel ‘beetje eens/beetje oneens’) komen ongeveer in het midden uit qua uitvoering. Ook ongeveer in het midden komen de rechters uit die niet van plan waren actief op zoek te gaan naar het onderliggende conflict (de regel ‘oneens’). Deze uitkomst is afwijkend, want in 46.7% van de gevallen doen ze dat toch. Ondanks deze afwijking is het verband tussen voornemens en uitvoering zoals dat in tabel 67 is weergegeven statistisch significant. Rechters die vooraf niet van plan zijn actief op zoek te gaan naar het conflict doen dat daadwerkelijk in mindere mate dan de rechters die dat wel van plan zijn. Rechters doen dus in overwegende mate wat ze zich voornemen.¹³ Niet meer geheel onverwacht na het voorgaande is dat er ook een statistisch significant verband is tussen het voornemen en het aantal conflictinterventies: naarmate rechters meer van plan zijn actief op zoek te gaan naar het conflict zijn er door ons meer conflictinterventies op de zitting geteld.¹⁴ Hetzelfde geldt voor de tijd die op de zitting (in de zaal) aan het conflict is besteed.¹⁵

In hoofdstuk 6 hebben we een indeling gemaakt van conflictinterventies naar hun diepgang.¹⁶ Hoe zit het met de diepgang van de interventies? Neemt die toe naarmate rechters positiever antwoorden op de stelling ‘Naar die belangen en behoeften (achter het juridische geschil) ga ik actief op zoek?’ We tonen het in tabel 68. Daarin zijn opgenomen de 54 zittingen waarin we conflictinterventies observeerden en wij van de rechters hun insteek ten aanzien van een mogelijk conflict wisten (zie de kolom ‘ja’ in tabel 67).¹⁷ We hebben, zoals eerder, de antwoorden ‘zeer eens’ en ‘eens’ op de stelling samengevoegd op de regel ‘ja’. De antwoorden ‘oneens’ en ‘zeer oneens’ hebben we samengevoegd op de regel ‘nee’. De antwoorden ‘beetje eens/beetje oneens’ staan op de regel ‘misschien’.

13 Rechters die het niet van plan zijn: $M = 3.56$, $SD = 1.13$; rechters die het wel van plan zijn: $M = 2.78$, $SD = 1.24$, $F(1, 92) = 9.34$, $p < .01$.

14 De correlatie is laag: $r = .22$, $p < .04$.

15 Ook hier is de correlatie laag: $r = .23$, $p < .03$. Op de factor tijd in relatie tot conflictoplossing gaan we in paragraaf 8.6 dieper in.

16 Zie subparagraaf 6.4.2.

17 In totaal waren er zestig zittingen waarin wij conflictinterventies observeerden, maar slechts bij 54 daarvan hebben de rechters vooraf de desbetreffende stelling in de vragenlijst ingevuld op de vijfpuntsschaal (dus niet het antwoord ‘weet ik niet’ of helemaal geen antwoord).

Tabel 68 *Het verband tussen het antwoord op de stelling 'Naar die belangen en behoeften (achter het juridische geschil) ga ik actief op zoek' en de diepgang van de conflictinterventies*

Ik ga actief op zoek naar een onderliggend conflict	Diepgang van de conflictinterventies, van zeer oppervlakkig tot zeer volledig (1-8)								totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	
ja	2	3	5	3	4	6	4	2	29
misschien	4	2	2	0	1	6	0	2	17
nee	0	3	2	1	1	0	0	1	8
totaal	6	8	9	4	6	12	4	5	54

We beschouwen de vele getallen van iets meer afstand door de getallen op de regel 'ja' op te tellen die staan in kolom 5 tot en met 8 (16), en hetzelfde te doen met de getallen op de regel 'misschien' (9) en op de regel 'nee' (2). Dan kunnen we berekenen welk percentage dat is van het totaal (29, 17 en 8) van die regel. Dat levert op dat rechters die zich voornemen actief op zoek te gaan naar een onderliggend conflict ('ja') dit in 55.2% van de gevallen doen met een bovengemiddelde diepgang en rechters die niet van plan zijn in te gaan op een onderliggend conflict ('nee') uitkomen op 25.0%. Rechters die twijfelen ('misschien') komen uit op 52.9%. Nadat het conflict op hun zittingen (toch) aan de orde kwam¹⁸, gaan ze blijkbaar bijna net zo vaak de diepte in als de rechters die al van plan waren actief op zoek te gaan naar het conflict.

Het verband tussen voornemen en diepgang is statistisch significant.¹⁹

Speelt de beroepsopvatting van de rechter nog een rol? Dat blijkt over de volle breedte het geval. Naarmate rechters 'meer hebben' met conflictoplossing²⁰, doen zij vaker aan conflictoplossing op hun zittingen²¹, plegen zij per zitting meer conflictinterventies²², besteden zij gemiddeld meer tijd aan het conflict op hun zittingen²³ en laten zij een grotere diepgang bij die conflictinterventies zien.²⁴ De conclusie was al dat het voornemen van rechters om aandacht te besteden aan een mogelijk conflict

18 Dat is veel minder vaak het geval dan bij de rechters die (vast) van plan waren actief op zoek te gaan naar het conflict, zie tabel 67.

19 De correlatie is matig: $r = .31, p < .01$.

20 Zie onze indeling in vijf groepen in subparagraaf 8.2.1.

21 Anders gezegd: rechters die niet/weinig aan conflictoplossing doen, vinden minder vaak dat conflictoplossing bij hun beroepsopvatting hoort ($M = 3.28, SD = 1.32$) dan rechters die wel aan conflictoplossing doen ($M = 4.15, SD = 1.09$), $F(1, 98) = 13.08, p < .001$.

22 De correlatie is matig: $r = .31, p < .01$.

23 De correlatie is laag: $r = .29, p < .01$.

24 De correlatie is matig: $r = .35, p < .001$.

wordt beïnvloed door hun beroepsopvatting. Daaraan kan worden toegevoegd dat dit ook in alle opzichten geldt voor hun uitvoering van dat voornemen.

8.2.3 *De partijverwachtingen over het door rechters ingaan op een onderliggend conflict*

Aan partijen legden we voorafgaand aan de zitting de vraag ‘Speelt er tussen de partijen meer dan er in deze rechtszaak aan de orde is gesteld?’ voor, waarop zij ‘nee’ of ‘ja’ konden aankruisen. Als zij hier ‘ja’ aankruisten, vroegen we hun ook om in te gaan op de stelling ‘Ik verwacht dat de rechter actief zal zoeken naar wat er tussen partijen verder nog speelt’ (antwoorden op een vijfpuntsschaal).

In totaal hebben 74 eisers de vraag of er meer speelde beantwoord. Niet meer dan zeventien van hen hebben de vraag met ‘ja’ beantwoord. Verder hebben 77 gedaagden deze vraag beantwoord en maar zestien van hen deden dat met ‘ja’. In maar vier gevallen – met andere woorden, voorafgaand aan maar vier zittingen – antwoordden beide partijen met ‘ja’. Dus in 29 gevallen noteerden we minstens één keer ja.

De rechters kruisten 34 keer ‘zeer eens’ of ‘eens’ aan bij de stelling ‘Ik vermoed dat partijen belangen en behoeften hebben die liggen achter het juridische geschil’ en nog eens 24 keer dat zij het met deze stelling een ‘beetje eens/beetje oneens’ waren.²⁵

Wij zijn ook zelf op zoek gegaan naar de aanwezigheid van een mogelijk conflict achter het geschil en kwamen tot nog hogere scores: in 54 gevallen speelde er volgens ons bij eisers meer dan alleen het geschil en in 51 gevallen bij gedaagden.²⁶

Hier is iets merkwaardigs aan de hand. Ten eerste verschillen partijen sterk in hun antwoorden. Meestal (25 keer) ziet maar een van hen iets dat tussen hen speelt, terwijl dat niet aan de orde is gesteld in de rechtszaak. Ten tweede vermoeden de rechters vaker dan partijen, zelfs vaker dan alle ‘ja-antwoorden’ van partijen samen, dat er belangen en behoeften achter het juridische geschil liggen. En ten derde is

25 Zie tabel 65. De aantallen 34 en 24 zijn de optelsom van de absolute getallen op de regels ‘ja’ respectievelijk ‘misschien’.

26 Dit hebben we gebaseerd op onze observaties ter zitting en de interviews met partijen na afloop daarvan. Dat deden we door door te vragen op de antwoorden van de geïnterviewden op enkele stellingen in de vragenlijst na afloop van de zitting. Dat waren vraag 16 tot en met 18 naar aanleiding van de stellingen 2q tot en met 2t: Wat maakt dat u (niet) veel had aan inzicht in de belangen over en weer? (2q en 2r). Wat maakt dat u (niet) veel had in wat u nog met de andere partij verbindt? (2s). Wat maakt dat u (niet) veel had aan het inzicht dat het vonnis het probleem niet zou oplossen? (2t). We vroegen of er nog iets onder de oppervlakte speelde (en legden uit wat we bedoelden) en/of wat voor hen het allerbelangrijkste was in hun zaak. Soms stelden we deze vragen al eerder in het interview, namelijk als de door partijen voorafgaand aan de zitting opgegeven doelen daartoe aanleiding gaven.

er volgens onze eigen 'score' nog vaker sprake van een conflict dan wie dan ook (rechters, eisers, gedaagden) vooraf aanneemt of laat weten.

We sluiten niet uit dat de vraag in de vragenlijst die we aan partijen voorlegden onvoldoende gericht was. Het zou kunnen dat de respondenten door de formulering ervan veeleer dachten aan andere (niet voorgelegde) juridische punten van geschil dan aan niet-juridische belangen of behoeften. Hoe dat ook zij, het maakt het onmogelijk om met de kleine aantallen antwoorden statistisch na te gaan of er een samenhang is tussen de vermoedens van de rechters dat er achterliggende belangen of behoeften spelen enerzijds en de antwoorden van (elk van) partijen op de vraag 'Speelt er tussen de partijen meer dan er in deze rechtszaak aan de orde is gesteld?' anderzijds.

Wel is het nog aardig te laten zien in tabel 69 dat de verwachtingen van partijen nogal verschillen. Wat vinden zij van de stelling 'Ik verwacht dat de rechter actief zal zoeken naar wat er tussen partijen verder nog speelt', als zij eerst antwoordden dat er nog meer speelde?

Tabel 69 Als er volgens partijen meer speelt dan in de rechtszaak aan de orde is gesteld, verwachten zij dan dat de rechter daarnaar actief zal zoeken?

'Speelt er tussen de partijen meer dan er in deze rechtszaak aan de orde is gesteld?'	'Ik verwacht dat de rechter actief zal zoeken naar wat er tussen partijen verder nog speelt'					totaal
	zeer eens	eens	beetje eens/ beetje oneens	oneens	zeer oneens	
eisers: ja	5	7	1	1	3	16
gedaagden: ja	1	7	3	3	1	15
totaal: ja	6	14	4	4	4	31

Van de zeventien eisers die 'ja' antwoordden op de vraag 'Speelt er tussen de partijen meer dan er in deze rechtszaak aan de orde is gesteld?', heeft er één aangekruist 'weet ik niet' bij de stelling 'Ik verwacht dat de rechter actief zal zoeken naar wat er tussen partijen verder nog speelt'. De andere zestien antwoorden staan in de tabel.

Van de zestien gedaagden die de genoemde vraag met 'ja' beantwoordden, heeft er één vervolgens niets bij de genoemde stelling aangekruist. De andere vijftien antwoorden staan in de tabel.

Hoewel de totale aantallen klein zijn, is in de tabel te zien dat partijen die vinden dat er meer speelt dan wat in de rechtszaak aan de orde is gesteld, doorgaans (20 van de 31 antwoorden) de verwachting hebben dat de rechter daarnaar actief zal zoeken.²⁷

In verband met deze kleine aantallen vermelden we ook de antwoorden die gegeven zijn door de procesvertegenwoordigers van partijen. Aan deze advocaten/gemachtigden is dezelfde stelling voorgelegd. Er zijn op een vijfpuntsschaal 33 antwoorden gegeven. In dertien daarvan is de verwachting uitgesproken dat de rechter aan het conflict aandacht zou geven, in twaalf juist niet en de rest zat in het midden ('beetje eens/beetje oneens'). Ook hier zijn de aantallen klein, maar het beeld is dat advocaten lagere verwachtingen hebben van de rechters als het gaat om aandacht voor het conflict.

We kunnen door de kleine aantallen antwoorden van partijen niet statistisch vaststellen of er een samenhang is tussen de verwachtingen van partijen en het gegeven dat op de zitting over het conflict wordt gesproken (met een wisselende diepgang). Wel is duidelijk dat over een conflict vaker is gesproken, namelijk tijdens zestig zittingen, dan dat partijen de verwachting hadden dat de rechter actief zou gaan zoeken naar wat er tussen partijen nog verder speelt.

Hoe zit het met die partijverwachtingen en het voornemen van de rechters om in die zittingen actief op zoek te gaan naar een conflict? We hebben de zestien antwoorden van eisers en de vijftien antwoorden van gedaagden (zie tabel 69) vergeleken met de voornemens van de rechters in die zaken. Alle antwoorden hebben we ingedeeld naargelang zij het 'zeer eens' of 'eens', respectievelijk een 'beetje eens/beetje oneens' respectievelijk 'oneens' of 'zeer oneens' waren met de stelling over het actief op zoek gaan naar wat er nog meer speelt. Meestal liepen voornemens van de rechter en verwachtingen van partijen parallel.²⁸ Vier keer echter bleek de verwachting bij eisers af te wijken van het voornemen van de rechter en twee keer bleek dit bij gedaagden het geval.²⁹ Als gezegd, zijn de aantallen heel klein, dus veel gewicht kan niet worden toegekend aan deze constatering.

27 De totalen 6 en 14 in de kolommen 'zeer eens' en 'eens' hebben we opgeteld. Opvallend is dat in de vier gevallen dat beide partijen vonden dat er meer speelde dan in de rechtszaak aan de orde was gesteld, zij zelden maar één keer dezelfde verwachtingen hadden over wat de rechter zou doen. Eisers kruisten bij de stelling aan 'eens', 'eens', 'zeer oneens' en 'weet ik niet'; gedaagden kwamen in dezelfde volgorde uit op 'eens', 'oneens', 'eens' en 'zeer eens'. De samenhang is ver te zoeken. Partijen lijken gewoon niet te weten wat ze kunnen verwachten van de rechter.

28 Parallel hebben wij genoemd dat de rechter het in enige mate eens was met de stelling over zijn voornemen en partijen het in enige mate eens waren met de stelling over hun verwachtingen respectievelijk dat rechter en partijen het in enige mate oneens waren met die stellingen.

29 Drie keer kruisten eisers aan het (zeer) eens te zijn met de stelling, terwijl de rechter (zeer) oneens aankruiste; één keer was dat andersom. De twee gedaagden kruisten (zeer) oneens aan, terwijl de rechter eens aankruiste.

In subparagraaf 8.2.2 concludeerden we al dat er een statistisch verband is tussen het voornemen van de rechter op zoek te gaan naar onderliggende belangen/behoefte en het daadwerkelijk uitvoeren van dat voornemen. Het primaat van het nemen van het initiatief tot het zoeken naar een conflict lijkt dus bij de rechter te liggen. Maar is er iets te zeggen over de invloed van de partijopvatting over de aanwezigheid van een conflict en de partijverwachting over wat de rechter daarmee zal doen?

Door de kleine aantallen heeft het niet heel veel zin daaraan veel aandacht te schenken. Zoals gezegd is door eisers en/of gedaagden voorafgaand aan 29 verschillende zittingen ingevuld dat er meer speelde dan in de rechtszaak aan de orde was gesteld. Zes keer blijken partijen en de rechter te verschillen wat betreft de verwachtingen/voornemens. In drie gevallen was de rechter van plan actief op zoek te gaan naar het conflict, terwijl de partij dat vooraf niet verwachtte. In drie andere gevallen was het omgekeerd. In alle gevallen is het conflict (met een wisselende mate van diepgang) aan de orde geweest. Op basis van deze gegevens is niet te zeggen of het primaat van het initiatief ligt bij partijen of bij de rechter.

In vijf andere van deze 29 zittingen is een conflict niet aan de orde geweest, hoewel partijen lieten weten in de vragenlijst vooraf dat er meer speelde dan in de rechtszaak aan de orde was gesteld. In vier van die gevallen waren de rechters niet van plan daarnaar actief op zoek te gaan, twijfelden zij of wisten zij het niet. Ook deze aantallen zijn heel klein, maar nu lijkt het primaat van het initiatief toch bij de rechter te liggen. Het spiegelbeeld bevestigt deze conclusie: terwijl er voorafgaand aan 71 verschillende zittingen door alle aan ons onderzoek meewerkende partijen 'nee' wordt geantwoord op de vraag of er meer speelt, is (de mogelijkheid van) een onderliggend conflict in 36 van die zittingen toch aan de orde geweest (met een wisselende mate van diepgang).

8.2.4 Conclusies van paragraaf 8.2

Er is een samenhang tussen de beroepsopvatting van rechters en hun oog voor de aanwezigheid van een conflict: rechters die 'meer hebben' met conflictoplossing vermoeden vaker dat er sprake is van een conflict. Er is ook een samenhang tussen dit vermoeden en het voornemen op de zitting actief naar dat conflict op zoek te gaan: rechters die 'meer hebben' met conflictoplossing namen zich vaker voor daarnaar op zoek te gaan. Ook is er een verband tussen dit voornemen en het op de zitting aandacht besteden aan het conflict. Daaruit volgt weer dat aandacht voor een conflict vaker voorkwam op de zittingen van rechters die 'meer hebben' met conflictoplossing. Dit alles is statistisch significant. Dat wijst erop dat het de rechters zijn die bepalen of een (mogelijk) conflict aan de orde komt op een zitting. We zien in

het verlengde hiervan dat een (mogelijk) conflict ook aan de orde komt als geen van partijen vooraf ‘ja’ antwoordde op de vraag of er meer speelt dan in de rechtszaak aan de orde is gesteld. Dit alles stelden we vast in subparagraaf 8.2.1 en 8.2.2.

In subparagraaf 8.2.3 zijn we ingegaan op de invloed van de opvattingen vooraf van partijen. Of die opvattingen van partijen veel invloed hebben op het aan de orde stellen of komen van een onderliggend conflict, konden we niet vaststellen. Partijen lieten ons maar een gering aantal keren weten dat er meer speelde dan in de rechtszaak aan de orde was gesteld, terwijl zij bovendien zelden allebei die opvatting hadden. Dus of het conflict op de zitting aan de orde komt door de opvattingen die partijen daaromtrent vooraf hebben, konden we niet statistisch vaststellen op grond van de antwoorden op deze vraag. Ondanks de lage aantallen komt wel naar voren dat partijen in die gevallen doorgaans verwachtten dat de rechter actief gaat zoeken naar wat er nog meer speelt. De gegevens die we in subparagraaf 8.2.3 bespraken, doen in elk geval geen afbreuk aan onze conclusies in subparagraaf 8.2.1 en 8.2.2 over de invloed van de rechter.

8.3 CONFLICTINTERVENTIES EN PROCEDURELE RECHTVAARDIGHEID

8.3.1 *De onderzochte elementen van procedurele rechtvaardigheid*

Procedurele rechtvaardigheid staat al decennialang in de belangstelling van gedragswetenschappers, eerst vooral in de Verenigde Staten. Maar in de praktijk van de Nederlandse rechtspraak heeft dit fenomeen niet veel langer dan tien jaar de aandacht. Die aandacht groeit nog steeds.

Het begrip ‘procedurele rechtvaardigheid’ komt dus uit de gedragswetenschap en staat daarom naast (maar is ook deels overlappend met) het begrip procedurele rechtvaardigheid zoals dat juridisch kan worden ingevuld. Dan gaat het om beginselen die ook verankerd zijn in het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (artikel 6 EVRM), zoals de onpartijdigheid van de rechter, het recht op een *fair hearing* dat partijen toekomt (bestaande uit het recht op hoor en wederhoor en dat van de *equality of arms*), de openbaarheid van de zitting en de uitspraak, en de afronding van de procedure binnen redelijke termijn.

Wij onderzochten de procedurele rechtvaardigheid zoals partijen die hebben ervaren.³⁰ De ervaren mate van procedurele rechtvaardigheid bepaalden partijen

³⁰ T.R. Tyler, ‘Procedural Justice and the Courts’, *Court Review* 2007, jrg. 44, nr. 1/2, p. 26-31.

zelf door antwoorden aan te kruisen bij stellingen over dit onderwerp. Denkbaar is dus dat partijen een grote mate van procedurele rechtvaardigheid hebben ervaren, terwijl juristen aanmerkingen zouden hebben op de gang van zaken gezien vanuit het oogpunt van een juridisch faire procedure. Het omgekeerde is ook denkbaar. Hierna hebben we het alleen over het begrip procedurele rechtvaardigheid uit de gedragswetenschap, tenzij anders blijkt.

In de loop van de jaren is een aantal typen van (of binnen) procedurele rechtvaardigheid onderscheiden, terwijl ieder type een aantal elementen van procedurele rechtvaardigheid kent. Het gaat dan om procedurele rechtvaardigheid in enge zin, bestaande uit elementen die direct zien op de kenmerken van de procedure zelf, zoals consistentie van procedures (procedures zijn door de tijd heen constant en voor iedereen gelijk), correctiemogelijkheden (hoger beroep), onbevooroordeeldheid van de rechter en de kans om je verhaal te doen (*voice*) en ervaren dat de rechter daarnaar goed heeft geluisterd (*due consideration*). Het tweede type is dat van de informatieve rechtvaardigheid, waaronder met name de uitleg valt die de rechter geeft (over diverse aspecten van de zaak of de zitting). Het derde type is de interpersoonlijke rechtvaardigheid, waaronder vallen het respect dat een partij (respondent) van de rechter kreeg en hoe gepast de partij (respondent) de vragen vond die de rechter stelde (niet discriminerend, seksistisch, racistisch en dergelijke). Van der Linden heeft deze vormen van procedurele rechtvaardigheid al betrokken in haar onderzoek over dezelfde soort zittingen als die in ons onderzoek aan de orde zijn.³¹ De twee verschillen tussen haar onderzoek en het onze zijn dat wij ons concentreren op de schikking tijdens deze zittingen en dat wij aandacht schenken aan conflictinterventies, terwijl zij de zitting als geheel bekeek en nauwelijks op het onderliggende conflict inging, dat ten tijde van haar veldonderzoek in 2006/2007 nog niet of nauwelijks voorkwam in de rechtszaal.

Wij waren vooral geïnteresseerd in het effect van conflictinterventies op de ervaren procedurele rechtvaardigheid. De onderzoeksvraag luidt: Is er een verband te leggen tussen (de gedragingen gericht op) conflictoplossing en de door partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid?

Onze onderzoekshypothese was dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid zou toenemen als de rechter zich met het conflict bezighoudt.

31 J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010.

8.3.2 *De operationalisering van de onderzoeksvraag over procedurele rechtvaardigheid*

Om een antwoord te vinden op de genoemde onderzoeksvraag hebben wij na afloop van de zitting aan partijen in een vragenlijst veertien stellingen over procedurele rechtvaardigheid voorgelegd. Die stellingen zijn terug te voeren op een aantal veronderstellingen die wij hadden.

Wij veronderstelden dat de door partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid zou toenemen als zij over meer konden spreken dan alleen het geschil, namelijk over een eventueel onderliggend conflict (*voice*) en zouden ervaren dat de rechter hen ook op dat onderwerp goed had begrepen (*due consideration*). Over beide elementen van procedurele rechtvaardigheid ontwikkelden we drie stellingen.³²

Verder wilden we weten of het ervaren respect zou toenemen als de rechter over een eventueel onderliggend conflict zou (laten) spreken. Daarover ontwikkelden we één stelling.³³

Zou de door partijen ervaren neutraliteit van de rechter veranderen als de rechter over een eventueel onderliggend conflict zou (laten) spreken? Daarover formuleerden we ook één stelling.³⁴

Ook waren we benieuwd of de door partijen ervaren uitleg door de rechter zou veranderen als de rechter over een eventueel onderliggend conflict zou (laten) spreken. Over uitleg hebben we vier stellingen geformuleerd.³⁵

Ten slotte hebben we nog twee algemenere stellingen geformuleerd: ‘De rechter heeft bij het spreken over de regeling dingen gedaan die niet door de beugel kunnen’ en ‘De manier waarop de rechter te werk ging bij het bespreken van een regeling, was eerlijk’. Met deze stellingen wilden we onder andere meten of de rechter ongepaste vragen had gesteld of op andere wijze fouten had gemaakt, naar de ervaring van de respondenten, tijdens de zitting.

32 Zie de vragenlijsten 09 (voor eisers) en 11 (voor gedaagden) in de bijlage bij dit rapport en dan in het bijzonder vraag 2 waar al deze stellingen zijn opgenomen. Voor *voice* gaat het om de stellingen onder b, d en e, voor *due consideration* gaat het om de stellingen onder c, f en g.

33 Zie in de genoemde vragenlijsten wederom vraag 2, de stelling onder h.

34 Zie de stelling onder i.

35 Zie de stellingen onder j tot en met m.

Nadat de respondenten de vragenlijst hadden ingevuld, volgde het interview. Daarin stelden we verdiepende vragen op basis van de gegeven antwoorden op (onder meer) deze veertien stellingen. Vooral bij kritische antwoorden – waartoe wij rekenden alle antwoorden vanaf het midden naar de negatieve kant van de vijfpuntsschaal – gaven we in het interview veel ruimte voor een verdere toelichting.

Een aantal stellingen houdt specifiek in wat de respondenten hebben ervaren ‘bij het praten/spreken over een regeling’ of ‘toen we het over een regeling hadden’. Wij ontdekten tijdens de interviews dat de respondenten het onderscheid tussen de verschillende zittingsfasen niet maakten. Dan hadden ze bijvoorbeeld ingevuld dat zij het eens waren met de stelling ‘Bij het praten over een regeling, kreeg ik van de rechter de ruimte om te zeggen wat ik wilde’. Maar dan bleek vervolgens dat zij hun ervaring vooral baseerden op het kunnen geven van informatie aan de rechter tijdens de informatiefase, bedoeld om de rechter in staat te stellen zo goed mogelijk voorgelicht een vonnis te kunnen geven. Die fase gaat vooraf aan de schikkingsfase. De minderheid van de respondenten die onze stellingen daadwerkelijk op de schikkingsfase betrokken, waren vaak niet in staat deze te beantwoorden (en kruisten dan aan ‘weet niet’ of ‘n.v.t.’), bijvoorbeeld omdat zij in die fase van de zitting niet (veel) meer aan het woord waren. Voor zover dat was af te leiden uit de interviews hebben we hun antwoorden op de stellingen alsnog ingevuld, maar dat kon lang niet altijd.

8.3.3 *Conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid*

In deze paragraaf gaan we na of er (statistische) samenhang bestaat tussen het ingaan op het conflict en ervaren procedurele rechtvaardigheid. Om daarvan een betrouwbaar beeld te krijgen, mede gegeven het aantal missende antwoorden, hebben we de antwoorden op al onze veertien stellingen over procedurele rechtvaardigheid samengenomen. Een robuuste schaal van veertien items betreffende procedurele rechtvaardigheid geeft een beter beeld. De veertien variabelen hangen statistisch betrouwbaar samen³⁶, zodat ermee gerekend kon worden.

Het aantal statistisch significante samenhangen is kleiner dan we verwacht hadden toen we onze onderzoekshypothese formuleerden. Mogelijk heeft de uitkomst te maken met het aantal antwoorden dat niet is ingevuld (missende waarden). Maar we denken dat het vooral komt doordat partijen over het algemeen hoge scores gaven

36 Eisers: Cronbach's alfa = .90. Gedaagden: Cronbach's alfa = .91.

aan de zittingen als het ging om ervaren procedurele rechtvaardigheid.³⁷ Dat was ook het geval als een onderliggend conflict helemaal niet ter sprake kwam. Er is, om het zo te zeggen, niet veel ruimte meer om nóg hoger te scoren als het conflict wel ter sprake kwam. En juist dat was nodig om onze onderzoekshypothese te bevestigen dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid zou toenemen als de rechter zich met het conflict bezighoudt.³⁸

We geven de resultaten weer, ook als die niet statistisch significant zijn.

Er is geen statistisch significant verband tussen het ingaan op het conflict en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den brede (alle veertien items). Dat geldt voor eisers³⁹ en dat geldt voor gedaagden.⁴⁰ Er is evenmin een statistisch significant verband tussen het aantal conflictinterventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den brede (alle veertien items). Dat geldt voor eisers⁴¹ en dat geldt voor gedaagden.⁴² Er is ook geen statistisch significant verband tussen de tijd die aan het spreken over het conflict in de zaal is besteed en de ervaren procedurele

37 Een vergelijkbare conclusie trekken Marseille e.a. uit hun onderzoek naar de nieuwe zaaksbehandeling (NZB) op zittingen van de bestuursrechter, zie A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2015, p. 164. Onze uitleg voor deze in de meeste gevallen hoge scores is dat partijen het gezag van rechters als uitgangspunt aanvaarden, zeker in de zittingszaal. Er is een basisvertrouwen en men kijkt de kat uit de boom. Wordt dat vertrouwen niet beschaamd, dan is de eindscore hoog. Zo bezien hangt ervaren procedurele rechtvaardigheid samen met (vage) verwachtingen. Dat is allemaal moeilijk meetbaar en de oorzaken behoeven een theoretisch meer doortimmerde dataverzameling. Mogelijk beschikken we daarover, maar onze analyse in dit rapport is op een verklaring van dit effect niet specifiek gericht. Daarom laten we het bij deze schets van een mogelijke interpretatie.

38 Tot een vergelijkbare bevinding komen A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 87. Zij schrijven: 'De grote verschillen in de opstelling van de rechters ter zitting weerspiegelen zich nauwelijks in de door de partijen ervaren procedurele rechtvaardigheid. De procespartijen zijn veelal positief tot zeer positief over het verloop van de comparitie.' Zie verder A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2015, p. 160, waar is te lezen dat enerzijds de door partijen ter zitting ervaren procedurele rechtvaardigheid hoog is, terwijl anderzijds de elementen die kenmerkend zijn voor de Nieuwe zaaksbehandeling op zittingen niet zijn terug te zien. Een van die kenmerkende elementen is de aandacht voor het conflict. In dezelfde publicatie is op p. 163 te lezen: 'We hebben geen verband kunnen vaststellen tussen de wijze waarop rechters een zaak ter zitting behandelen enerzijds en de door eiser ervaren procedurele rechtvaardigheid anderzijds (...)'.
 39 $F(1, 48) r = 0.03$, niet significant (verder: n.s.) ($M = 4.00$, $SD = 0.52$). Let op de hoge gemiddelde waardering (M): 4.00 op een vijfpuntsschaal, met maar heel weinig uitschieters (standaarddeviatie) naar boven of beneden in de antwoorden ($SD = 0.52$).

40 $F(1, 42) r = 0.12$, n.s. ($M = 4.01$, $SD = 0.47$). De gemiddelde waardering is nog hoger dan bij eisers en de standaarddeviatie nog geringer.

41 $r = .06$, n.s.
 42 $r = -.03$, n.s.

rechtvaardigheid in den brede (alle veertien items). Dat geldt voor eisers⁴³ en dat geldt voor gedaagden.⁴⁴ Er is wel een (marginaal) statistisch significant verband tussen de diepgang van de conflictinterventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den brede (alle veertien items). Dat geldt voor eisers⁴⁵ en dat geldt voor gedaagden.⁴⁶

Wij denken dat deze gegevens beïnvloed zijn door de manier waarop we conflictinterventies hebben gerubriceerd. Ook als de rechter heel oppervlakkig of afhoudend over het conflict spreekt, hebben we een conflictinterventie genoteerd. Volgens onze notatiewijze ging het dan om een zitting waarop is ingegaan op het conflict. Als er bij partijen behoefte is om over een onderliggende punt te praten, wordt daaraan op die manier niet tegemoetgekomen. Dat zal de score op procedurele rechtvaardigheid eerder andersom beïnvloeden.

Dat het aantal conflictinterventies of de daaraan bestede tijd en de ervaren procedurele rechtvaardigheid geen statistisch significante samenhang laten zien, is lastiger te verklaren. Wij houden het erop dat zowel de aantallen⁴⁷ als de tijd⁴⁸ doorgaans laag waren en dat de 'uitschieters' op het geheel niet veel effect hebben. Het enige wel (marginaal) statistisch significante verband is tussen de diepgang van de interventies⁴⁹ en de ervaren procedurele rechtvaardigheid. Naarmate die diepgang toeneemt, neemt ook de ervaren procedurele rechtvaardigheid toe. Heel zeker zijn we niet van onze verklaring, ook al omdat er een significante samenhang blijkt te bestaan tussen de diepgang van de conflictinterventies en de daaraan bestede tijd.⁵⁰ Dus hoe het kan dat de tijd niet en de diepgang wel significant samenhangt met de ervaren procedurele rechtvaardigheid, weten we niet.

Als in de interviews invloed werd genoemd van conflictinterventies dan was het vooral bij twee elementen van procedurele rechtvaardigheid: *voice* en *due consideration*. We gaan daarop in paragraaf 8.4 dieper in. Maar voor ons was dit reden ook statistisch te berekenen of er invloed bestaat van conflictinterventies op ervaren *voice* en ervaren *due consideration*.

43 $r = .09$, n.s.

44 $r = -.06$, n.s.

45 $r = .25$, $p = .075$. Er is 7,5% kans (p) dat de samenhang op toeval berust. De samenhang (r) is laag (minder dan .30).

46 $r = .25$, $p = .10$. Er is 10% kans (p) dat de samenhang op toeval berust. De samenhang (r) is laag (minder dan .30).

47 In 40 zittingen kwamen helemaal geen conflictinterventies voor, in 35 zittingen 1 of 2 en in nog eens 15 zittingen 3 of 4. Zie subparagraaf 4.5.2, tabel 23.

48 Zie daarvoor paragraaf 8.6.

49 Zie subparagraaf 6.4.2.

50 De correlatie is hoog en de significantie eveneens: $r = .50$, $p < .001$.

De drie variabelen over *voice*⁵¹ en over *due consideration*⁵² hangen statistisch betrouwbaar samen, dus er is mee te rekenen.

We hebben bij eisers en bij gedaagden gezocht naar de samenhang tussen deze drie variabelen van *voice* respectievelijk van *due consideration* en het plegen van conflictinterventies⁵³, het aantal conflictinterventies⁵⁴, de daaraan bestede tijd⁵⁵ en de diepgang⁵⁶ ervan. Geen enkele keer bleek er sprake van een statistisch significante samenhang.

8.4 WEL OF GEEN CONFLICTINTERVENTIES: WAT ZEGGEN BETROKKENEN EROVER?

8.4.1 Inleiding

In deze paragraaf staan niet de getallen en de berekeningen centraal, maar de woorden van betrokkenen. Wat zeggen rechters in de interviews over het al dan niet inzetten van conflictinterventies? Wat zeggen partijen na afloop van de zitting over conflictinterventies of over het achterwege blijven daarvan? Maakt het verschil of die partijen zelf menen dat er bij hen al dan niet iets onder de oppervlakte speelde (een conflict was)? We veronderstelden dat dit verschil maakt. Als er een conflict wordt ervaren, zal de respondent allicht een andere opvatting hebben over conflictinterventies op de zitting dan in het tegenovergestelde geval.

We komen zo uit bij een vierdeling, die terugkomt in de subparagrafen hierna. Aan de ene kant is dan aan de orde of de rechter wel/niet inging op het conflict en aan de andere kant of dat conflict er wel/niet was volgens de respondenten.

Of er sprake was van conflictinterventies hebben we in onze observaties vastgesteld. Wij zijn hierbij dus op onze eigen waarneming afgegaan. Bij de indeling hebben we geen onderscheid gemaakt naargelang het aantal conflictinterventies of de diepgang

51 Eisers: Cronbach's alfa = .75. Gedaagden: Cronbach's alfa = .82.

52 Eisers: Cronbach's alfa = .88. Gedaagden: Cronbach's alfa = .83.

53 Ingaan op conflict en ervaren *voice*, voor eisers: $F(1, 68) = 1.15$, n.s. ($M = 3.92$, $SD = 0.70$). Voor gedaagden: $F(1, 69) = 0.07$, n.s. ($M = 3.93$, $SD = 0.63$).

Ingaan op conflict en ervaren *due consideration*, voor eisers: $F(1, 68) = 1.65$, n.s. ($M = 3.94$, $SD = 0.84$). Voor gedaagden: $F(1, 58) = 0.51$, n.s. ($M = 4.03$, $SD = 0.59$).

54 Voor eisers: *voice* $r = -.03$, n.s. en *due consideration* $r = -.04$, n.s. Voor gedaagden: *voice* $r = -.14$, n.s. en *due consideration* $r = .04$, n.s.

55 Voor eisers: *voice* $r = -.14$, n.s. en *due consideration* $r = .03$, n.s. Voor gedaagden: *voice* $r = -.10$, n.s. en *due consideration* $r = .11$, n.s.

56 Voor eisers: *voice* $r = -.04$, n.s. en *due consideration* $r = -.02$, n.s. Voor gedaagden: *voice* $r = .05$, n.s. en *due consideration* $r = .21$, n.s.

ervan. Dus bij het ontbreken van welke conflictinterventie dan ook, plaatsten we de zitting in groep van zittingen zonder conflictinterventies. In alle andere gevallen plaatsten we de zitting in de groep met conflictinterventies.⁵⁷

De opvattingen van partijen over het al dan niet bestaan van een conflict hebben we gebaseerd op wat zij vertelden in de interviews, niet op hun opgave voorafgaand aan de zitting.⁵⁸

In subparagraaf 8.4.2 gaan we in op de zittingen waarin geen conflictinterventies voorkwamen en waarin de aan ons onderzoek meewerkende partijen van opvatting waren dat er geen conflict speelde.⁵⁹ Deze combinatie kunnen we kort aanduiden met ‘niet-niet’.

In subparagraaf 8.4.3 gaan we in op de zittingen waarin ten minste één conflict-interventie voorkwam en waarin de aan ons onderzoek meewerkende partijen van opvatting waren dat er geen conflict speelde.⁶⁰ Deze combinatie kunnen we kort aanduiden met ‘wel-niet’.

Als er geen conflictinterventies waren en minstens een van de respondenten vond dat er wél sprake was van een conflict deelden we de zittingen in bij de groep ‘niet-wel’. Die groep bespreken we in subparagraaf 8.4.4. Dan resteert de groep ‘wel-wel’ die we in subparagraaf 8.4.5 bespreken: er was sprake van ten minste één conflictinterventie en minstens een van de respondenten vond dat er wél sprake was van een conflict. In subparagraaf 8.4.6 gaan we in op de antwoorden op enkele vragen uit de vragenlijst die we aan de procesvertegenwoordigers voorlegden. We sluiten in subparagraaf 8.4.7 af met conclusies die we op basis van deze paragraaf trekken.

57 Dat deden we ook als er maar één conflictinterventie was van zeer oppervlakkige aard (diepgangsniveau 1, zie subparagraaf 6.4.2).

58 Uit subparagraaf 8.3.2 blijkt dat deze opgave vooraf weinig voorspellende waarde had over wat er op de zitting gebeurde. We concludeerden daar dat de door ons aan partijen voorgelegde vraag mogelijk niet precies genoeg was geformuleerd. In de interviews achteraf kwamen we natuurlijk verder, omdat we onze vragen konden verduidelijken en konden doorvragen.

59 Soms werkten beide partijen mee aan ons onderzoek, soms maar één. Met de opvatting van niet meewerkende partijen hebben we vanzelfsprekend geen rekening kunnen houden. Als er geen conflictinterventies waren en alle aan ons onderzoek meewerkende partijen waren van opvatting dat er geen conflict was, deelden we de zittingen in bij deze groep.

60 Soms werkten beide partijen mee aan ons onderzoek, soms maar één. Met de opvatting van niet meewerkende partijen hebben we vanzelfsprekend geen rekening kunnen houden. Als er wel conflictinterventies waren en alle aan ons onderzoek meewerkende partijen waren van opvatting dat er geen conflict was, deelden we de zittingen in bij deze groep.

8.4.2 Geen conflictinterventies en geen conflict (niet-niet)

Het gaat hier om de zittingen waarin de rechters geen conflictinterventies plaats-ten en waarin alle aan ons onderzoek meewerkende partijen lieten weten dat er aan hun zijde geen conflict speelde. In deze groep konden we achttien zittingen indelen.

Hoe verklaren de rechters dat zij geen conflictinterventies pleegden? Als we alle citaten hierover uit de interviews met de rechters in deze achttien zaken vergelijken, dan blijken er zes soorten verklaringen te zijn. We geven hierna in box 20 en verder voorbeelden van wat de rechters zeiden.

Rechters gingen niet op zoek naar een mogelijk conflict. De redenen die zij noemden, zijn de volgende.

- a. Ik had het gevoel dat er geen conflict was en/of ik kreeg geen signalen dat er wél een conflict was. (7)
- b. De omgang tussen partijen op de zitting gaf me in dat er geen conflict was. (1)
- c. De aard van de zaak en de daaruit voortvloeiende wijze waarop partijen tegenover elkaar stonden, bracht voor mij mee dat er geen conflict was. (7)
- d. De omvang (in geld) van de zaak rechtvaardigde niet dat ik op zoek ging naar een conflict. (1)
- e. Er was geen regeling mogelijk, dus ging ik niet op zoek. (5)
- f. Er zou toch wel een regeling worden bereikt, dus ging ik niet op zoek. (1)

Tussen haakjes staat het aantal keren dat deze verklaring is gegeven.⁶¹

In box 20 geven we voorbeelden van wat de rechters zeiden in de interviews als zij de verklaring onder a gebruikten. De citaten kenmerken zich door een zekere vaagheid – de rechters voelen het zo aan en/of krijgen geen signalen dat het anders zit. In dat laatste klinkt de opvatting door dat partijen iets moeten laten blijken, er is geen reden als rechter zelf op zoek te gaan. Als je voelt dat er niets speelt en daarom niet op zoek gaat, zul je ook niets ontdekken. De kans op een *self-fulfilling prophecy* bestaat. Maar in al deze gevallen hadden de rechters gelijk: ook volgens de partijen die we interviewden, was er geen conflict. Het getal achter ieder citaat in deze en de volgende boxen staat voor de beroepsopvatting van de rechter.⁶²

61 In totaal zijn dit 22 verklaringen over rechterlijke keuzes op negentien zittingen. Drie keer gaf een rechter twee verklaringen tegelijk. Zaak 79 is een buitenbeentje, omdat de rechter eerst naar het achterliggende conflict vroeg, waarop eiser ontkende dat dit er was (wel-niet). Later toonde eiser emoties in de zitting, die de rechter opzettelijk negeerde, omdat er geen regeling mogelijk was (niet-wel). Er was dus als het ware twee keer geen aansluiting. De wel-niet-variant in deze zitting komt nog kort aan de orde in subparagraaf 8.4.3.

62 Hoe hoger het getal des te positiever staan deze rechters tegenover conflictoplossing, zie subparagraaf 8.2.1.

Box 20 *Rechters over hun gevoel en het ontbreken van signalen (reden a)*

1. Ik heb niet het gevoel dat er hier iets anders speelde, het ging om geld. Daarom ben ik ook niet op zoek gegaan. (Zaak 01) – 2

2. Interviewer: Hebt u het idee dat er tussen partijen meer speelde dan het sec juridische conflict?
Rechter: Nee, niet echt. (...)
Interviewer: En u kreeg tijdens de zitting ook niet het idee dat er meer speelde?
Rechter: Nee, niet echt een ander onderliggend conflict. Nee, het ging echt over de levering van het huis. (Zaak 19) – 2

3. Rechter: Er is natuurlijk een vraag naar achterliggende belangen, daar ben ik niet bewust echt mee bezig geweest.
Interviewer: Die zijn er niet, denk je?
Rechter: Nee, dit gaat gewoon over: er moet betaald worden en zo heb ik het in ieder geval gezien, een zakelijk geschil. Ik heb niets gehoord over verdere belangen, ook niet tussen de regels door. (...) Nee, ik denk dat als er geen aanwijzingen zijn, dan ga ik ervan uit, misschien gemakshalve, dat er verder niets is. (Zaak 48) – 4

4. Interviewer: Ben je nog bezig geweest met onderliggende belangen op de zitting?
Rechter: Nee, daar ben ik niet mee bezig geweest. Ik heb alleen gevraagd wat ze wilden bereiken en toen kwam het antwoord dat beiden snel de erf-dienstbaarheid wilden beëindigen, waarbij bleek dat ze qua vergoeding heel ver uit elkaar zaten.
Interviewer: U was het eens met de stelling dat alle informatie die van belang was op tafel is gekomen.
Rechter: Ja, ik zou niet weten wat ik anders had moeten vragen, nadat partijen mij hun belang bij de afloop van de rechtszaak hadden gezegd en ik verder geen signaal kreeg dat er nog wat anders speelde. Het verschil van inzicht tussen partijen ging alleen over geld, daar zit geen onderliggend belang bij. Ik denk dat het bij mij dan zo werkt dat ik me ook geen voorstelling kan maken dat er nog wat anders speelt, waardoor ik ook niet meer op het idee kom om dat te vragen. (Zaak 57) – 5

5. Interviewer: Dus er was niet nog iets anders?
Rechter: Nee, niks nee. (...) Ik had niet de indruk dat er wat anders was.
Interviewer: Dat is ook de reden dat u daar niet naar heeft gevraagd.
Rechter: Nee. Nee, dat heb ik dan verder niet meer gedaan. (Zaak 80) – 5
6. Interviewer: Denkt u dat er bij partijen nog meer speelde dan het juridisch geschil?
Rechter: Buiten datgene wat op aan de zitting aan de orde is geweest niet nee. Er was wel wat gedoe over het vertrouwen, maar ik denk niet dat er nog andere dingen speelde. (Zaak 83) – 2
7. Rechter: Maar in een zaak als deze steek ik het vaak wel vrij juridisch in.
Interviewer: Heeft dat ook nog te maken met dat er geen onderliggend conflict leek te zijn?
Rechter: Dat leek zo. Je weet het nooit, dus je wil openhouden. Ik had niet de indruk. Maar ik wacht op signalen van partijen. Ik ga daar niet actief naar op zoek, met een open vraag. Partijen moeten het aangeven. (Zaak 100) – 4

In box 21 wordt de tweede uitleg geciteerd. Die komt erop neer dat er wel niets onder de oppervlakte zal spelen, als de zichtbare verhoudingen (aan de oppervlakte) goed zijn. Ook hier had de rechter gelijk.

Box 21 Een rechter over omgang tussen partijen op de zitting (reden b)

Nee, ik heb het idee dat ik alles boven water heb gekregen, zowel voor een vonnis als een regeling. Wat mij erg opviel: dat partijen zelf met elkaar in gesprek gingen en elkaar vragen gingen stellen. Dat is heel positief en heb ik laten gebeuren. Dan nemen partijen elkaar serieus. Ik denk niet dat partijen negatief over elkaar dachten. (Zaak 39) – 4

In box 22 staan citaten van rechters over de aard van het geschil als verklaring waarom zij niet op zoek zijn gegaan naar een onderliggend conflict. Hoewel geschil en conflict naast elkaar kunnen bestaan (wat ook zal blijken in subparagraaf 8.4.4), stemden hier de gedachten van de rechters precies overeen met wat partijen ons vertelden.

Box 22 *Rechters over de aard van het geschil (reden c)*

1. Interviewer: Had u het idee dat er nog niet-juridische achterliggende dingen speelden?
Rechter: Nee, ik geloof het niet. Er geldt weer voor dat het gewoon een overheidsinstantie is die hier zakelijk instaat en die niet met de eiser rechtstreeks te maken heeft. Eiser heeft wel een verhaal wat hij kwijt wil over waarom hij in deze situatie zit. (...) Ja, of dat een achterliggend probleem is weet ik niet. Hij voert het aan om zijn vordering te onderbouwen. (Zaak 12) – 5
2. Maar de aard en omvang van de zaak spelen een rol: een zaak als deze rechtvaardigt helemaal niet dat ik naar onderliggende belangen ga; dan beperk ik me tot de juridische kern. (Zaak 20) – 3
3. Het onderliggende conflict lag in de informatieverstrekking die een tussenpersoon heeft gegeven. Een op een hebben ze geen ruzie gemaakt. Maar het is die makelaar die al dan niet iets verkeerd heeft gedaan waar ze over vechten. Dan hoeft je niet heel erg te graven, het gaat namelijk over die andere persoon. Daar heb ik ook niet zoveel tijd in gestoken. Er was niet zozeer een conflict tussen hen, maar door de tussenpersoon ingeschakeld door gedaagde. (Zaak 29) – 5
4. Interviewer: Speelde hier nog iets anders dan het koopgeschil? Lag er nog iets onder de oppervlakte?
Rechter: Nee, ik had niet het idee.
Interviewer: Heeft u er nog naar gezocht?
Rechter: Nee, dit waren mensen die toevallig op elkaars pad waren gekomen omdat ze gereageerd hadden op een Funda-advertentie. Nee, ik heb daar verder niks achter gezocht. (Zaak 42) – 5
5. Interviewer: Ik heb u niet echt een belangenvraag horen stellen, waarom niet?
Rechter: Het was niet aan de orde. Iemand zat gewoon te liegen. Dit soort vragen zijn alleen van belang bij emotionele blokkades in een procedure. Die waren hier niet. (Zaak 51) – 3

6. Het achterliggende conflict is niet aan de orde geweest. (Naam gedaagde) heeft geen ander belang dan betalen of niet betalen. (Naam eiser) heeft verder geen bal met (gedaagde) te maken. (Zaak 65) – 2
7. Er speelt verder niets – het is gewoon een zakelijk geschil. (Zaak 88) – 2

Wat opvalt als we de citaten in box 20 tot en met 22 de revue laten passeren, is dat in geen van de gevallen de rechters hun veronderstelling checkten bij partijen, bijvoorbeeld door eenvoudig te vragen of er nog iets onder de oppervlakte speelde.⁶³ Uit de citaten blijkt dat dit niet steeds een bewuste keuze was.

In box 23 ten slotte zijn de verklaringen van de rechters opgenomen die we hierboven bij de letters d tot en met f hebben gezet. De verbinding tussen die verklaringen is dat de rechters het niet functioneel vinden om op zoek te gaan naar het geschil en dat blijkbaar bewust achterwege lieten. In het eerste citaat vindt de rechter, naast de aard van het geschil, de omvang van het geschil (het ging om ruim € 800) te gering om naar een conflict te zoeken en in de andere gevallen wordt het zoeken naar het conflict functioneel geplaatst in de sleutel van het bereiken van een regeling. Is die regeling onbereikbaar (om andere redenen) of wordt die toch wel bereikt, dan behoeft het conflict geen aandacht.

Box 23 *Rechters die het zoeken naar een conflict in hun zitting niet functioneel vonden (reden d, e en f)*

1. Maar de aard en omvang van de zaak spelen een rol: een zaak als deze rechtvaardigt helemaal niet dat ik naar onderliggende belangen ga; dan beperk ik me tot de juridische kern.⁶⁴ (Zaak 20) – 3
2. Interviewer: Omdat het in deze zaak zo zwart-wit was, vraagt u niet door?
Rechter: Eeh. Er was geen regeling te bereiken en de knoop moet worden doorgehakt. Zijn persoonlijke omstandigheden spelen als het gaat om de

⁶³ Op zichzelf volgt dit uit onze indeling in vier groepen. Dit is nu eenmaal de groep waarin de zittingen zijn ingedeeld zonder conflictinterventies. Het vragen aan partijen of er iets van belang buiten het geschil speelt, hebben wij steeds als conflictinterventie genoteerd.

⁶⁴ Dit citaat staat ook in box 22, daar ging het om de aard van de zaak, hier om de omvang. De onderstrepingen die wij aanbrachten, moeten dat illustreren.

vraag of er sprake is van onredelijk bezwarende omstandigheden. Maar dat betekent niet dat ik zijn hele historie wil weten. (Zaak 12) – 5

3. Ik had al eerder tegen eiser gezegd dat het nogal wat is, de belangen die gedaagde heeft. (Deze belangen zijn onderdeel van het geschil; de rechter moet belangen afwegen bij de beoordeling van het ontruimingsverzoek.) Eiser heeft ook iets gezegd in de trant van ‘vervelend, maar eigen schuld’. Eiser stond dus niet open voor die emoties en belangen van gedaagde. (Zaak 40) – 3
4. Interviewer: Waarom geen schikkingsfase?
Rechter: Het stond wel op mijn lijstje. Maar mevrouw (eiseres) was er niet. En eerlijk gezegd wil ik in deze zaak niet verantwoordelijk zijn voor welke schikking dan ook. Omdat het een kansloze zaak is voor eiser. Volstrekte kansloos. Iedere cent die de gedaagde betaalt, is onterecht. (Zaak 66) – 5
5. Interviewer: Waarom heeft u dan niet de behoefte die emotie te benoemen?
Rechter: Soms kan je er ruimte mee creëren voor een regeling. Hier niet. Dan is het niet zo nuttig daar begrip voor te tonen, ook niet naar gedaagde toe. (Zaak 79) – 5
6. Interviewer: De belangen bij een regeling zijn niet geïnventariseerd.
Rechter: Dat zou ik gedaan hebben als ik een regeling echt de voorkeur vond verdienen, en wanneer er ruimte was voor een regeling. Die ruimte was er hier zo heel duidelijk niet. (Zaak 80) – 5
7. Ik denk dat eiser gewoon wil horen dat hij zijn kwetsuren heeft opgelopen tijdens zijn werk bij deze werkgever en hij voelt zich niet gehoord door deze mensen. Dat is een achterliggend belang. Ze wilden er wel uit komen. Achterliggende behoeften zijn middel om tot afdoening te komen, dat is niet perse een doel op zichzelf. Nu was dat niet nodig want het doel, een gesprek, was al bereikt. Of in dat schikkingsgesprek tussen partijen de achterliggende behoeften aan de orde komen: geen idee. (Zaak 70) – 5

Tussen al deze keuzes en de beroepsopvatting van de betrokken rechters, zoals die blijkt uit de algemene interviews, bestaat geen duidelijk verband. In box 20 tot en met 22, waarin het zoeken naar een conflict door rechters niet altijd bewust achterwege lijkt te zijn gelaten, zitten maar liefst vijf citaten van vijf verschillende rechters

die in de algemene interviews als beroepsopvatting naar voren brachten *altijd* naar een mogelijk conflict op zoek te gaan. Blijkbaar maken zij uitzonderingen als zij – overigens steeds terecht – veronderstellen dat er geen conflict speelt. Wij wijzen erop dat deze uitzonderingen kennelijk niet zodanig veel voorkomen dat zij afbreuk doen aan het in subparagraaf 8.2.1 genoemde statistisch significante verband tussen beroepsopvatting en daadwerkelijk ingaan op het conflict.

In al deze zaken was er een match: de rechter pleegde geen conflictinterventies en er was ook geen conflict. Dat laatste blijkt duidelijk uit een aantal citaten van partijen die wij als voorbeeld hebben opgenomen in box 24.

Box 24 Voorbeelden van waar de zaak om draait volgens partijen

1. Hun belang is om niks te betalen en het mijne om alles te krijgen. (Zaak 01)
2. Partij: Verder speelt er niets.
Interviewer: Er speelde tussen u en de tegenpartij enkel iets zakelijks?
Partij: Ja. Ik ken die partij ook niet, alles is via een tussenpersoon gelopen. (Zaak 29)
3. Interviewer: Wat is uw kernpunt in deze zaak?
Partij: Kernpunt. Ik denk ... gelijk krijgen.
Interviewer: Dat is uw doel, maar was dat ook waar u vond dat de zaak om draaide voor u?
Partij: Dat was in principe, jeetje, eigenlijk ging het toch alleen om het ... dat die mensen, ja, bekennen. (Zaak 51)
4. Interviewer: Wat was voor u de kern van deze zaak?
Partij: Dat ik ervan af kom zonder een schadevergoeding te betalen.
Interviewer: Maar waar draait de zaak om?
Partij: Dat hij geld van ons vraagt, terwijl hij gewoon meteen uit dienst is gegaan en een andere baan gevonden heeft. Dus dat er helemaal geen schade is. (Zaak 80)
5. Alle info op tafel? Ja, eens. Het was een simpele zaak. Huurachterstand. Mijn probleem is in principe met het (...) vonnis wel opgelost. (Zaak 100)

Deze voorbeelden zijn typerend voor alle antwoorden uit de interviews met partijen in deze achttien zaken. Bij zulke duidelijke meningen over waar de kern van de zaak ligt – namelijk midden in het geschil – zagen wij geen aanleiding te vragen wat de respondenten ervan vonden dat de rechter niet op zoek ging naar het conflict. Te verwachten viel immers dat partijen geen kritiek hebben op het achterwege blijven van conflictinterventies. Die kritiek is ons in geen enkele van deze interviews spontaan gemeld.⁶⁵

8.4.3 Wel conflictinterventies, maar geen conflict (wel-niet)

Van alle zittingen in ons onderzoek waren er maar zes waarop de rechter conflictinterventies pleegde, terwijl er geen conflict speelde volgens de partijen die meewerkten aan ons onderzoek. Het ligt voor de hand dat de conflictinterventies in zulke gevallen snel ophouden, omdat partijen laten weten dat het voor hen alleen gaat om het geschil. Dat bleek ook stevast het geval. Het bleef meestal bij die ene verkennde conflictinterventie.⁶⁶ In box 25 nemen we enkele typerende citaten op van wat er dan op de zitting wordt gezegd.

Box 25 Wat wordt er gezegd bij conflictinterventies, terwijl er geen conflict is?

1. Rechter: Zou u daar belang bij hebben? Wat voor voordeel levert een schikking u op?
Gedaagde (eiser werkte niet mee aan ons onderzoek): Ik ben daartoe niet bereid, omdat ik volledig heb voldaan aan mijn verplichtingen. Ik heb gewoon gelijk. Ik sta voor een rechtvaardige uitkomst. Ik zie het als een bewijs van onvermogen als ik erin meega (met een regeling), alsof ik fouten toegeef. (Zaak 18)
2. Rechter: U heeft de zaak juridisch ingestoken. Zijn er afgezien van de juridische stellingen nog punten waar het met name om gaat in deze zaak en wat aan de orde moet komen?

⁶⁵ Een enkele respondent had de stellige opvatting dat een rechter helemaal niet op zoek behoort te gaan naar een mogelijk conflict: *Had u verwacht dat de rechter op niet-juridische onderwerpen zou doorvragen?* Nee, de rechter moet gewoon de wet toepassen. (Zaak 12)

⁶⁶ Zaak 79 is hier het buitenbeentje, omdat eiser zei dat er niets speelde, maar later wel emotie toonde op de zitting. In het interview bleek dat eiser niet alleen gelijk wilde krijgen in het geschil, maar ook wilde dat anderen in de toekomst niet met deze verwerpelijke opstelling van gedaagde zouden worden geconfronteerd. Dit komt neer op een gelijk willen krijgen in het geschil met een soort bonus.

Eiser (gedaagde werkte niet mee aan ons onderzoek): Nou eigenlijk is de eis duidelijk verwoord.

Rechter: En daar gaat het over. De juridische verwoording. Er zitten voor u niet nog zaken onder waar het eigenlijk om gaat en die nu ondergesneeuwd zijn?

Eiser: Nee. Alles is helder verwoord door (naam van advocaat van eiser) en daar sta ik volledig achter. (Zaak 79)

3. Rechter vraagt of de koek vergroot kan worden: Ik zit nog aan één ding te denken en vraag het toch even. U zat financieel te praten en dat is logisch, want is het een financieel conflict. Maar heeft u eraan gedacht of u op een andere wijze iets voor elkaar kunt betekenen?

Eiser: Op dit moment niet, nee.

Gedaagde: Ik zou niet weten hoe. (Zaak 81)

In de interviews na de zitting hebben partijen geen kritiek op deze conflictinterventies, terwijl hun antwoorden op de stellingen over procedurele rechtvaardigheid in de vragenlijst positief zijn. Geen van de respondenten heeft gezegd dat conflictinterventies niet in de rechtszaal thuishoren. De conclusie is dat vragen naar een mogelijk conflict geen kritiek van partijen opleverde, hoewel er bij hen geen conflict was. In box 26 laten we de belangrijkste reacties van partijen zien.

Box 26 *Wat vonden partijen bij wie geen conflict speelde van de conflictinterventies?*

1. Interviewer: Emoties zijn wel benoemd aan kant van de eiser, maar niet naar u teruggekoppeld. Was dat een probleem?

Gedaagde: Als ik had willen reageren, dan voelde het wel dat die ruimte er was. Maar ik vond het op dat moment niet nodig. Ik kon gewoon vertellen zoals het gelopen is, dus dat was geen probleem. (gedaagde, Zaak 34; eiser werkte niet mee aan ons onderzoek)

2. Eiser: Ja, ik vond het een leuke vondst van de rechter.

Interviewer: Leuk in de zin van creatief, of hoe bedoelt u?

Eiser: Nou op twee manieren. 1. creatief en 2. het verzachtte aan het eind van de rit nog een beetje de gemoederen. De spanning ging er even vanaf.

Interviewer: U vond het wel humor? Het was niet echt serieus bedoeld, denkt u?

Eiser: Ja, dat weet ik niet, voor hetzelfde geld was het beide geweest. Ik vond het creatief en humoristisch. Wie zegt dat het niet zo is? De rechter heeft alle opties bekeken. Dan ga je toch als rechter heel ver denk ik. (eiser, Zaak 81, waarin de rechter vroeg of partijen mogelijk nog zaken met elkaar konden doen in de toekomst)

3. Interviewer: Wat vond u ervan dat de rechter het opperde?

Gedaagde: Wel een gevoel voor humor. Ik vond dat van de rechter... ik had bijna zoiets van: maak je nou een grapje. Niet omdat het per definitie negatief was, juist omdat ik het een hele leuke oplossing zou vinden, maar ja, op het moment dat je daar al zit is zo'n oplossing al nauwelijks meer te doen. (gedaagde, Zaak 81)

4. Interviewer: De rechter heeft nog een paar keer op de onderlinge relatie gezinspeeld, hij heeft dingen gezegd als: ergens moet toch de zwartepiet zitten, zijn dit nou onoplosbare meningsverschillen, en aan u ook gevraagd ziet u een oplossing. En aan het einde nog van de persoonlijke verhoudingen zijn niet optimaal, dat maak ik alleen maar slechter, dus hij heeft het wel geprobeerd.

Eiser: Ja klopt.

Interviewer: Wat vindt u daarvan dat hij dit probeerde?

Eiser: Op zich wel goed natuurlijk, maar als de tegenpartij halsstarrig blijft dan heb je er weinig aan, ook als rechter weinig. Denk dat het voor de rechter wel frustrerend is als hij met zo'n persoon te maken heeft.

Interviewer: Dat hij het vroeg, dat was goed?

Eiser: Ja. (eiser, Zaak 98; gedaagde werkte niet mee aan ons onderzoek)

We hebben de rechters gevraagd waarom zij op zoek gingen naar een mogelijk conflict. De antwoorden variëren van 'Ik dacht dat er wat onderliggends speelde'⁶⁷, via 'Ik wilde zeker weten of er wat speelde'⁶⁸, tot 'Ik veronderstelde al dat er niets

67 Zaak 18 en Zaak 34.

68 Zaak 63, Zaak 79 en Zaak 98.

speelde, maar je weet het niet'.⁶⁹ We geven van alle drie varianten een citaat in box 27. De beroepsopvattingen van deze rechters lopen uiteen.⁷⁰

Box 27 *Waarom plegen rechters conflictinterventies, terwijl er geen conflict is?*

1. Interviewer: Had je een idee wat de onderliggende belangen zouden kunnen zijn geweest?

Rechter: Nou, de gedaagde wilde graag zijn goede naam hooghouden, en dat was voor hem meer een belemmering om tot een regeling te komen, omdat hij het echt zou ervaren als een nederlaag als hij zou toegeven of zou betalen, dus dat weerhield hem ervan, maar ik denk dat dat een belangrijk onderliggend belang is bij hem, zijn goede naam. (Zaak 18)

2. Interviewer: Op voorhand heeft u aangegeven naar die belangen en behoeften ga ik actief onderzoek beetje eens/beetje oneens. Dat is eigenlijk ook wel zo verlopen. Heeft u voor uw gevoel toch ook doorgevraagd op de belangen van de partijen?

Rechter: Nou, de belangen die zijn wel duidelijk. Vragen naar de bekende weg kan je wel één keer doen, maar dat moet je niet vaak doen is mijn opvatting. Wat ik zeg, het zijn professionele spelers, geen mensen in scheiding. (Zaak 98)

3. Interviewer: Daarna probeerde u nog even te kijken of er niet toch nog iets was wat partijen samenbond: kunt u zich dat nog herinneren?

Rechter: Ja, inderdaad: ik vroeg 'Kunt u niet nog op een ander vlak nog wat voor elkaar betekenen?'

Interviewer: Was dat een beetje: 'God zegene de greep'?

Rechter: Ja, dat was een beetje wanhoop, nou, niet wanhoop, maar soms heeft zo'n zitting waarin alleen maar onderhandeld wordt over geld.. dat wil ook nog weleens de blik vernauwen. Dan wil je toch nog even zeker weten: is er nu niets anders mogelijk. De koek vergroten. (Zaak 81)

⁶⁹ Zaak 81.

⁷⁰ Achter deze zes zaken zitten vijf verschillende rechters van wie de beroepsopvattingen variëren van 3 tot en met 5 op onze schaal, zie daarvoor subparagraaf 8.2.1. Opvallend is dat er geen rechters zijn met de meest terughoudende beroepsopvattingen (categorie 1 en 2) tegenover het ingaan op het conflict. Als er geen conflict speelt, zullen er geen aanwijzingen zijn op dat punt en gaan deze meer terughoudende rechters niet op zoek.

8.4.4 Geen conflictinterventies, maar wel een conflict (niet-wel)

In deze groep hebben we 22 zittingen ondergebracht. Het kenmerk van de zittingen in deze groep is dat de rechters geen conflictinterventies plaatsten, waardoor niet over een conflict is gesproken, terwijl er bij minstens een van partijen wel een conflict aanwezig was. We hebben alleen rekening gehouden met partijen die aan ons onderzoek meewerkten. Er is dus minstens één (aan ons onderzoek meewerkende) partij die minder naar voren heeft gebracht dan deze partij mogelijk had gewild.

Net als in subparagraaf 8.4.2 gaan we eerst in op de redenen die de rechters noemen om geen conflictinterventies te plaatsen. Niet heel verrassend is dat deze groten-deels overeenkomen met die hiervoor. Als we alle citaten hierover uit de interviews met de rechters in deze 22 zaken vergelijken, dan blijken hier niet zes, maar vijf soorten verklaringen te zijn. We geven hierna in box 28 en verder voorbeelden van wat de rechters zeiden.

Rechters gingen niet op zoek naar een mogelijk conflict. De redenen die zij noemden, zijn de volgende.

- a. Ik had het gevoel dat er geen conflict was en/of ik kreeg geen signalen dat er wél een conflict was. (2)
- b. De omgang tussen partijen op de zitting gaf me in dat ik niet op zoek ging naar een conflict. (4)
- c. De aard van de zaak en de daaruit voortvloeiende wijze waarop partijen tegenover elkaar stonden, bracht voor mij mee dat er geen conflict was. (10)
- d. Een regeling was niet mogelijk/wenselijk, dus ging ik niet op zoek. (6)
- e. Er zou toch wel een regeling worden bereikt, dus ging ik niet op zoek. (1)

Tussen haakjes staat het aantal keren dat deze verklaring is gegeven.⁷¹

Het ligt voor de hand dat wat de rechters zeggen in de interviews over de reden om niet naar een conflict te zoeken erg lijken op die zijn geciteerd in box 20 tot en met 23 in subparagraaf 8.4.2. Daarom zullen we ter illustratie in box 28 tot en met 31 alleen nog duidelijk andere visies citeren. Het getal achter ieder citaat in deze en de volgende boxen staat voor de beroepsopvatting van de rechter.

⁷¹ In totaal zijn dit 23 verklaringen over rechterlijke keuzes op 22 zittingen. Eén keer gaf een rechter twee verklaringen tegelijk.

We beginnen in box 28 met één langer citaat van een rechter ter illustratie van de onder a genoemde reden. In dit citaat komt heel duidelijk de beroepsopvatting van deze rechter naar voren: een onderliggend conflict doet zich heel zelden voor, de rechterlijke taak is een oordeel te geven over het geschil, niet over het conflict, de rechterlijke taak is dus ook niet om te spreken over een conflict, ingaan op een conflict ligt ook buiten de rechterlijke competentie (je moet oppassen met ‘psychologie spelen’), denkbaar is hoogstens een suggestie dat men naar een mediator gaat.

Deze rechter ziet een conflict als een zelfstandig en veelomvattend fenomeen. In onze definitie van conflict gaat het om een veel beperkter begrip. Ons veldonderzoek leert dat een verwijzing naar een mediator helemaal niet nodig om partijen over het conflict (in onze definitie) te laten spreken en ook dat het zelden psychologische competenties en meestal niet meer dan wat gesprekstechniek vergt om partijen de gelegenheid te bieden beknopt te zeggen wat hen dwarszit, los van het juridisch te beslissen probleem. Deze rechter had overigens ongelijk met zijn perceptie dat er in deze zaak niets onder de oppervlakte zat. Met name eiser heeft daardoor minder *voice* ervaren (zie verderop in deze subparagraaf).

Box 28 *Een rechter over zijn gevoel en het ontbreken van signalen (verklaring a)*

Nee, ik had geen enkele aanleiding om te veronderstellen dat er iets onder de oppervlakte speelde. En als dat wel zo is, maar dat komt niet zo vaak voor – dat heb je vooral als particulieren met elkaar procederen bijvoorbeeld, als het burens zijn of zo – dan voel je wel dat er ook andere dingen kunnen spelen, en dan vraag je daar ook weleens naar. Maar daar moet je heel voorzichtig in zijn, voor je het weet heb je de discussie totaal verlegd. En dat is je taak helemaal niet, want je moet je beperken tot de vordering in de dagvaarding. En natuurlijk, als je het gevoel krijgt dat de hele vordering eigenlijk nergens over gaat, dan kun je dat ook best uitspreken en vragen of er iets anders is dat partijen verdeeld houdt. En als dat zo is dan ga ik daar in ieder geval geen oordeel over geven, want dat behoort niet tot het proces. Dan kan ik hooguit zeggen dat het misschien verstandig is om via mediation of wat dan ook over dat andere onderwerp met elkaar rond de tafel te gaan zitten. Je moet er heel voorzichtig mee zijn als rechter om een soort psychologie te gaan spelen en te gaan zeggen dat partijen een heel ander probleem hebben zonder dat je daartoe gevraagd wordt. In de dagvaarding staat wat er van mij verwacht wordt en daar werk ik naar. Alleen in heel bijzondere gevallen, als je echt het gevoel hebt dat mensen iets heel anders hebben, kan je partijen doorsturen naar mediation. Ik heb in mijn leven drie zaken doorgestuurd naar mediation, en slechts een daarvan is een succes geworden. (Zaak 89) – 1

In box 29 geven we ook weer één citaat ter illustratie van de onder b genoemde reden. Die uitleg is duidelijk anders dan die in box 21. Daar was het de prettige omgang tussen partijen die de rechter tot de conclusie deed komen dat er geen conflict was. Hier is de conclusie dat er wel een conflict is, maar dat de rechter er niet op wil ingaan, omdat hij het risico niet wilde nemen dat gedaagde negatief was over eiser: ‘Dan is gelijk alles klaar.’⁷² Ook deze rechter had het mis, want van eiser weten we dat gedaagde tijdens de schorsing juist gezegd heeft dat hij met eiser als persoon geen problemen had. Zoals vaker in de hectiek van een zitting, blijkt uit de woorden van de rechter in het interview dat hij niet bewust heeft nagedacht over een keuze, maar dat hij deze op professionele intuïtie in een *split second* heeft gemaakt. We spreken hier over de keuze tussen niet op het conflict ingaan om de kans op een regeling te behouden (anders ‘is gelijk alles klaar’) of er wel op ingaan met de kans dat een regeling er dan niet meer inzit door de reactie van de betrokken partijen.

Box 29 Een rechter over de omgang tussen partijen op de zitting (verklaring b)

Interviewer: Je hoorde voor de gang van eiser dat hij gedaagde nog wel zag zitten. Je hebt eigenlijk niet gecheckt bij gedaagde hoe die daar in zat.

Rechter: Dat klopt. Ik weet nu niet of ik dat heel bewust deed. Het gaat allemaal in een *split second*. Ik heb er dus niet echt bij stilgestaan. Maar ik vind dat vragen om een reactie wel een beetje riskant. Stel je voor dat gedaagde negatief is over eiser. Dan is alles gelijk klaar. (...) Ik denk dat ik niets vroeg, omdat ik ook niets zag bij gedaagde. Maar dat is een verklaring achteraf. (Zaak 45) – 4

In box 30 geven we weer één wat langer citaat van een rechter die wel een conflict vermoedde, maar er niet op in wilde gaan. Dat zat voor hem in de aard van de zaak (de reden onder c). Anders dan meestal het geval is (zie ook de citaten in box 22), was die aard niet zakelijk, maar zo persoonlijk (geworden) dat de rechter het niet aandurfde.

Box 30 Een rechter over de aard van het geschil (verklaring c)

Ik heb niet de pretentie dat ik deze partijen op hun niveau had kunnen bereiken en hen inzichten had kunnen meegeven die behulpzaam hadden kunnen zijn bij

⁷² De keuze is of ‘defensief’ rechterlijk handelen met het oog op een regeling te prefereren valt boven ‘offensief’ handelen met de kans op zoveel duidelijkheid dat een regeling niet meer kan lukken. Is het erg dat dan ‘gelijk alles klaar’ is?

het anders naar elkaar kijken zodat ze meer bewegingsbereidheid zouden gaan tonen. En als ik het heel kort samenvat: ik ben geen psycholoog. De techniek kun je misschien nog wel leren, maar niet de competentie. Ik denk dat je een psycholoog moet zijn, van training, wil je een gesprek tussen dit soort mensen met dit soort achtergronden op gang kunnen brengen. In het begin van de zitting vond ik het niet gepast de belangenvraag te stellen. Ik had hem misschien, toen ik ze probeerde in beweging te krijgen, kunnen stellen en misschien wel moeten stellen. (...) Nee, ik heb er geen spijt van dat ik dat niet deed. In deze zaak niet. Met deze partijen, en wat deze partijen met elkaar hebben gedaan – want hier heeft een partij strafrechtelijke aangiften gedaan jegens de ander, ik denk dat dat een aparte problematiek oplevert in de verhouding tussen mensen – was het wel wenselijk geweest om over de competenties van een psycholoog te beschikken. En dat het dan makkelijker gaat als er twee advocaten zijn die bereid zijn een slag te maken naar die cliënten toe, en dat waren deze advocaten geen van beide. (Zaak 71) – 2

De keuze van de rechter in deze zitting past naadloos bij wat hij zei in het interview over zijn beroepsopvatting:

Overigens vind ik ook niet dat wij geëquipeerd zijn om als psycholoog op te treden. Ik denk weleens dat er collega's zijn die vanuit een vorm van paternalisme denken het beste met partijen voor te hebben en ook denken te weten hoe je de psychologische kant voor partijen moet benaderen en aanpakken. Ik vind dat wij daartoe niet de opleiding hebben en ik vind dat het niet onze kerntaak is.

In box 31 worden drie citaten gegeven van de onder d genoemde reden. Het verschil met de citaten in box 23, die dezelfde reden illustreren, is dat daar de rechters meenden dat een van partijen niet wilde regelen en daarom geen energie staken in het zoeken naar een conflict, terwijl hier de belemmering meer bij de rechters zelf zat. Twee rechters meenden zelf dat er geen regeling behoorde te komen, omdat een van partijen duidelijk gelijk had. En een rechter vond dat er bewijslevering moest komen over de inhoud van de uitlatingen van de werknemer (reden voor ontslag op staande voet) en negeerde daarom de behoefte bij de werkgever zich uit te laten over hoe deze uitlatingen haar geraakt hadden.

Box 31 *Rechters die het zoeken naar een conflict in hun zitting niet functioneel vonden*

1. Het punt waarop bij gedaagde veel emotie zat – grievende uitlatingen van de werknemer, reden voor ontslag op staande voet – zou onderwerp worden van bewijslevering.

Rechter: (...) de ene zitting is de andere niet. En in deze zitting had ik niet de behoefte om partijen uitgebreid stoom te laten afblazen. Die stoom bleef toch tussen de oren zitten. En hun verhaal kende ik al uit de stukken. (...) Ik dacht: ik weet genoeg voor een vonnis en stop hier geen verdere energie in. (Zaak 22) – 2

2. Rechter: Maar zelfs als dat (de aanwezigheid van een conflict) wel het geval zou zijn, dan zou ik er in deze zaak niets mee doen. Ik was namelijk terughoudend met een schikking.

Interviewer: Dus je besteedde geen aandacht aan een mogelijk conflict, omdat je het niet vermoedde aanwezig te zijn en omdat je niet naar een schikking toe wilde?

Rechter: Ja, dat is een correcte samenvatting. (Zaak 46) – 4

3. Rechter: Ik wilde geen verwachtingen wekken bij de eiser die ik in mijn vonnis niet kon waarmaken. Begrip tonen voor zijn belangrijkste punt (van conflict) is dan niet fair. Ik heb het niet aangedurfd. Als je zo'n nieuwe wereld aanboort, kunnen er onverwachte dingen gebeuren. Mijn uitkomst was en bleef echter duidelijk voor me (eiser verliest de zaak). Dat remde mij. (Zaak 92) – 5

Tot zover de citaten die wat toevoegen aan de citaten in box 20 tot en met 23. De beroepsopvattingen van de bij deze zittingen betrokken rechters lopen uiteen. Wederom opvallend is dat drie van deze rechters in de algemene interviews als beroepsopvatting naar voren brachten altijd naar een mogelijk conflict op zoek te gaan. Blijkbaar maken zij toch uitzonderingen, waarbij zij ten onrechte uitgingen van de afwezigheid van een conflict. Twee van hen gaven als reden op niet naar het conflict te hebben gezocht, omdat de aard van de zaak en de daaruit voortvloeiende wijze waarop partijen tegenover elkaar staan, voor hen meebracht geen conflict te

veronderstellen. Dat was beide keren ten onrechte.⁷³ We wijzen er weer op dat deze uitzonderingen kennelijk te gering zijn om afbreuk te doen aan het in subparagraaf 8.2.1 genoemde statistisch significante verband tussen beroepsopvatting en daadwerkelijk ingaan op het conflict.

Het ging hiervoor steeds om de eigen uitleg door de rechters van hun keuzes geen conflictinterventies te plegen. In alle 22 zittingen speelde bij ten minste een van partijen wel een conflict. Wat vonden deze partijen van het rechterlijk optreden op dit punt? Dat blijkt te verschillen. In twaalf gevallen maakten de betrokken partijen geen of een heel licht verwijt aan de rechter. Zij vonden dat zij zelf de kans onbenut hadden gelaten om het onderliggende punt te noemen⁷⁴, dat zo'n punt niet in de rechtszaal thuishoort⁷⁵, of dat de rechter met dat punt niets kon doen.⁷⁶ Ook kwam voor dat zij het onderliggende punt niet heel belangrijk vonden⁷⁷ of zij realiseerden zich dat punt pas doordat we er in het interview uitdrukkelijk naar vroegen.⁷⁸ En één keer bracht een partij zijn onderliggende punt – ik wil af van het gezeur en het gedraai van de andere partij – niet naar voren, maar werd hij perfect bediend door het voorlopig oordeel van de rechter dat complete duidelijkheid gaf, gevolgd door een schikking in het verlengde daarvan.⁷⁹

Dan houden we vijf zittingen over, waar de kritiek op de handelwijze van de rechter (wat) groter was. Twee ervan bespreken we (heel) kort en daarna zullen we er drie uitgebreider behandelen.

In Zaak 33 was het onderliggende punt van eiser 'een man een man, een woord een woord'. Hij was teleurgesteld in gedaagde, omdat die een gemaakte afspraak ontkende. Toen de rechter vroeg naar de bereidheid tot schikking, antwoordde eiser met enige omhaal van woorden dat dit voor hem moeilijk lag om die reden. De rechter ging er niet op in en leidde eiser terug naar de vraag of deze bereid was te spreken over een regeling. Eiser wist daardoor niet of zijn kernpunt bij de rechter was geland en gaf aldus blijk geen *due consideration* te hebben ervaren. Eiser realiseerde zich daarbij wel dat de rechter dat punt niet goed kon benutten in het

73 De derde rechter leidde twee van deze 22 zittingen. Hij zag beide keren het conflict wel, maar ging er niet op in, omdat het gelijk in het geschil heel duidelijk bij de andere partij lag (de onder e genoemde reden).

74 Zaak 13, Zaak 16, Zaak 46, Zaak 58, Zaak 86 en Zaak 94.

75 Zaak 69, Zaak 73 en Zaak 76.

76 Zaak 85.

77 Zaak 31, Zaak 36, Zaak 43 en Zaak 92.

78 Zaak 09 en Zaak 27.

79 Zaak 93.

faciliteren van een regeling, omdat gedaagde nooit in de zaal zou toegeven dat hij de afspraak had gemaakt. Ons viel op in het interview met de rechter dat deze het onderliggende punt van eiser precies had begrepen. Begrijpen en dat tonen zijn verschillende dingen.

In Zaak 45 was het onderliggende punt van gedaagde precies hetzelfde als dat van eiser in Zaak 33. Ook hij had dat punt duidelijker willen maken en heeft van de rechter respons gemist.⁸⁰

In Zaak 71 ging het om geld dat door gedaagde op verschillende momenten was ontvangen van een inmiddels overleden tante van eiseres. Gedaagde was jarenlang de huishoudelijke hulp van deze tante en stelt dat zij met haar een heel hechte band had opgebouwd, het voelde als moeder-dochter. Eiseres betwist dit en stelt zich op het standpunt dat haar tante onvoldoende overzag wat zij deed en dat gedaagde daarvan onrechtmatig heeft geprofiteerd. Zij eist het geld terug. Eerder deed zij strafrechtelijk aangifte. We citeren uit de interviews met beide partijen.

Uit het interview met eiseres:

Interviewer: Had u het gevoel dat u alles hebt kunnen zeggen wat u wilde zeggen?

Eiseres: Nee. Nee, er werden nu alleen maar vragen gesteld en ik had eigenlijk veel meer willen vertellen. (...) Ik wist niet of ik mocht interrumperen. Dus daarom hield ik mijn mond. (...) Ik heb wel vragen kunnen beantwoorden maar niet echt zelf kunnen zeggen wat ik te zeggen had. Ik had liever gehad dat de rechter me wat meer tijd had gegeven om te reageren.

Interviewer: Wat is volgens u het conflict tussen partijen?

Eiseres: Dat zij al dat geld heeft opgenomen, dat is het conflict. En dat ze dat niet rechtmatig gedaan heeft, en dat het onrechtvaardig is, omdat naar mijn mening mijn tante niet kon beslissen en dus heeft ze dat geld zonder dat ze het eigenlijk wilde, weggegeven.

Interviewer: Gaat het u ook alleen maar om het geld?

Eiseres: Ja. Want ik ken die mevrouw verder helemaal niet. Dus ik heb met haar verder geen ruzie of wat dan ook. Het gaat alleen om het onrechtvaardige, dat dat geld...Ja, dat had ik wel graag willen zeggen.

Interviewer: Maar de rechter heeft uw kernpunt wel begrepen volgens uw vragenlijst...

⁸⁰ Een citaat uit het interview met de rechter in deze zaak is opgenomen in box 29.

Eiseres: Nou. Ik bedoel daarmee dat hij wel heeft begrepen dat ik vind dat het onrechtmatig gedaan is.

Uit het interview met gedaagde:

Gedaagde: Ik ben al zo lang met deze zaak bezig. Al twee keer eerder een procedure. Dit is nu al de derde keer. De eiser geeft mij constant ongelijk. Ik wil mijn recht halen. Het komt erop neer dat de schuld naar mij wordt toegeschoven. Op de zitting zit je dan voor een meneer (de rechter) en ook met de onderzoekers erbij en daar voelde ik me zo vernederd, zo neergezet en dat is dan de derde keer, want bij de vorige twee keer ging het precies hetzelfde. Dat ik hiervan af ben, ik voel me nu niet vrij. Niet alleen ik ga eraan onderdoor, maar mijn hele gezin.⁸¹ (...)

Interviewer: De rechter heeft geen vragen gesteld over wat voor u de kern was. Had u dat gewild?

Gedaagde: Dat had ik graag gewild. Dan had ik hetzelfde gezegd als in dit interview. Dan had me dat een beetje opluchting gegeven. Want ik moest nu voor de derde keer over dit probleem spreken.

De rechter pleegde geen conflictinterventies.⁸² Uit wat partijen zeggen, blijkt dat zij beide duidelijk onvoldoende *voice* hebben ervaren. Voor eiseres zat dat in 'het onrechtvaardige', los van het onrechtmatige. Voor gedaagde zat dat in de herhaalde vernedering die zij heeft ervaren. Partijen hebben hun kernpunt niet uitgesproken. Door de interviews weten we dat zij het kernpunt van elkaar niet kenden. De rechter heeft ook niet gevraagd of een regeling partijen iets zou brengen. Beide partijen wilden heel graag een punt zetten achter de zaak, wat wij in beide interviews konden optekenen. Het is zeer de vraag of zij dat van elkaar wisten. Op de zitting is er niet naar gevraagd door de rechter. Een schikkingspoging is op de gang niet gelukt. De rechter drong niet aan.

Opmerkelijk is dat beide partijen aan het eind van het interview positief antwoorden op de vragen of zij tevreden waren en of de rechter de zitting rechtvaardig liet verlopen.

81 De geïnterviewde barst op dit moment in tranen uit en het interview moet worden afgebroken. Op de maandag na de zitting van vrijdag wordt het interview telefonisch voortgezet. De onderzoeker herhaalt zakelijk wat al was gezegd.

82 Zie box 30 voor wat de rechter daarover zei in het interview.

Eiseres: Hij legde goed uit dat als het tot een vonnis zou komen, dat we allebei moeilijk zitten. Dat vond ik rechtvaardig dat hij dat goed uitlegde. Het was in evenwicht.

Gedaagde: Tevreden ben ik over de hele rechtszitting, hoe het allemaal gegaan is en met de vragen en antwoorden. Ja, hij deed het goed. De visie en de uitspraken van de rechter naar beide partijen.

Het antwoord van eiseres gaat echter over andere elementen van procedurele rechtvaardigheid (uitleg en onpartijdigheid) en dat van gedaagde moet haast wel gaan over de behandeling van het geschil, want alleen dat kwam ter sprake op de zitting. Wij zien hierin niet dat zij hun eerdere kritiek lieten varen.

In Zaak 31 werkte alleen de gedaagde werkgever mee aan ons onderzoek. Het ging over een ontslag op staande voet. De werknemer had de nietigheid daarvan ingeroepen en eiste loondoorbetaling. De ontslaggrond was dat de werknemer zich scheldend en tierend op zeer grievende en kwetsende wijze had uitgelaten over de persoon van zijn werkgever. Partijen verschillen van mening over wat er precies was gezegd en op welke toon.

We citeren uit het interview met gedaagde:

Interviewer: Had u het idee dat de rechter de zaak in de vingers had?

Gedaagde: Ja, grotendeels wel. Maar de kern niet.

Interviewer: Wat is de kern?

Gedaagde: Of het ontslag op staande voet terecht is. Ik weet niet of de rechter nu vindt of de andere partij mocht zeggen wat hij heeft gezegd. (...)

Interviewer: Wat doet dat met u?

Gedaagde: Met mij? Ik kook vanbinnen. Omdat we dat gewoon heel graag hadden willen uitspreken. Ik ga ervan uit dat de rechter het gelezen heeft, maar dat weet ik dus niet zeker. Ik ga er wel van uit (...). Maar als we het op de zitting kunnen vertellen, dan weten we zeker dat ze het hoort en weet. Alhoewel ik inderdaad waarschijnlijk niet veel méér had verteld dan al in het dossier stond. Maar dan kan ze ook zien wat het met ons doet.

In de woorden van gedaagde liggen gebrek aan *voice* en vooral ook *due consideration* besloten: heeft de rechter het wel goed begrepen als ze het alleen maar van

papier heeft gelezen? Het komt duidelijker over als zij ook kan ‘zien wat het met ons (gedaagde en haar echtgenoot) doet’.

De rechter pleegde geen conflictinterventies.⁸³ Uit het interview met de rechter blijkt dat zij het onderliggende wel gezien heeft. Om te kunnen beoordelen of wat eiser had gezegd een ontslag op staande voet rechtvaardigde, was bewijslevering nodig. Op de zitting was het volgens de rechter prematuur om hierover verder te spreken. Achteraf meent de rechter dat ze het beter wel had kunnen doen, opdat gedaagde zich gehoord zou voelen.

Ten slotte bespreken we Zaak 89. Het ging hier om de installatie van een software-systeem. Na een geslaagde testopstelling was de implementatie in zeven van de achttien vestigingen van gedaagde mislukt, omdat daar met een ander besturings-systeem werd gewerkt dat niet compatibel was. Het softwarebedrijf eist betaling van de factuur. Gedaagde wil niet betalen. Beide partijen werkten aan ons onderzoek mee, maar alleen bij eiser blijkt een onderliggend punt aanwezig. Daarom citeren we alleen uit het interview met hem.

Interviewer: Heeft u uw punt kunnen maken op de zitting?

Eiser: Nee, ik heb vrij weinig gezegd. Ik had misschien wat moeten zeggen over dat ik vond dat we redelijk en correct hebben gehandeld. Dat mis ik wel. Daar wat meer de focus op.

Interviewer: Als we het los zien van het juridische, is dat dan eigenlijk het belangrijkste punt dat u naar voren had willen brengen?

Eiser: Ja. Ik deed het niet. Je begint te steggelen over de dingen die spelen. En dan wordt er op een gegeven moment gezegd (door de rechter), probeer het op te lossen. Het is spannend zo’n zitting en niet iets wat je dagelijks doet. Je neemt niet de ruimte om daarover (over het kernpunt) wat te zeggen. (...) Als dat wel had gekund, had dat misschien bijgedragen aan een positiever resultaat en ook aan een positiever gevoel. (...) Misschien is dat mijn eigen fout. De rechter heeft naar de details gekeken en dat is wel redelijk besproken op de zitting. Alleen dat rechtsgevoel over ons handelen kon ik niet kwijt. Dat mis ik wel een beetje. Om deze reden heb ik in de vragenlijst ingevuld bij 2d (alle info is op tafel gekomen) ‘beetje eens/beetje oneens’ en bij 2e (ik heb de kern goed kunnen vertellen) had ik ‘oneens’ moeten invullen.

⁸³ Zie box 31 voor een citaat uit het interview met de rechter, waarin zij haar keuze uitlegt.

De rechter pleegde geen conflictinterventies. Hij ziet zeer zelden een conflict op zijn zittingen en vindt dat in zulke gevallen een verwijzing naar een mediator het meest voor de hand ligt.⁸⁴ Het onderliggende punt van eiser was beperkt. Hij wilde vooral zeggen dat hij (zijn softwarebedrijf) erg zijn best had gedaan de problemen bij gedaagde op te lossen. Dat zij ‘redelijk en correct’ hebben gehandeld. Dat heeft eiser niet gezegd. Hij twijfelt of dat zijn eigen fout is. De rechter leidde het gesprek over de details van het geschil, waarin eiser niet de ruimte vond zijn onderliggende punt aan te snijden. Eiser werd overvallen door de aankondiging van de schorsing door de rechter. Tijdens de schorsing is een schikking bereikt en na de hervatting was het maken van het onderliggende punt niet meer opportuun. Eisers laat met zijn opmerkingen weten te weinig *voice* te hebben ervaren.

De conclusie uit het voorgaande is dat als rechters geen aandacht geven aan een conflict dat er wel is, de kritiek van partijen meevalt. Partijen die hun onderliggende punt niet hebben gemaakt verwijten de rechters doorgaans niets of zij zijn mild over het optreden van de rechters. Slechts in een beperkt aantal gevallen is de kritiek zwaarder. De kritiek heeft naar onze taxatie steeds betrekking op dezelfde elementen van procedurele rechtvaardigheid: een ervaren gebrek aan *voice* en/of *due consideration*.

De beperkt voorkomende en dan doorgaans milde kritiek vormt een verklaring voor het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid, zie subparagraaf 8.3.3.

8.4.5 *Wel conflictinterventies en wel een conflict (wel-wel)*

In paragraaf 8.4 hebben we tot nu toe 46 zittingen de revue laten passeren. De resterende 54 zittingen komen in deze subparagraaf aan bod. Het gaat dan om zittingen waarin de rechter conflictinterventies pleegde, terwijl er ook sprake was van een conflict bij ten minste een van partijen. Het zou te veel ruimte kosten om op alle zittingen afzonderlijk in te gaan. Wij volstaan in plaats daarvan met het beschrijven van de enkele onderwerpen die ook hierboven al aan de orde kwamen, waarbij wij ter illustratie kenmerkende citaten (in boxen) vermelden.

⁸⁴ Zie box 28 voor een citaat uit het interview met de rechter, waarin hij spreekt over een mogelijk conflict in deze zaak.

Eerst gaan we in op de redenen die rechters noemden om conflictinterventies te plegen. Om dit goed in beeld te krijgen hebben we een tweedeling gemaakt van de conflictinterventies naar diepgang. We beginnen met de zittingen waarin de diepgang kwam tot niveau 1 (de rechter neemt het conflict voor kennisgeving aan, gaat op iets anders door, houdt het af) of niveau 2 (de rechter stipt het conflict zelf heel kort aan of geeft slechts een heel korte reactie). Daarna komen de zittingen vanaf niveau 3 aan bod (de rechter diept het conflict uit, bij maar één partij).⁸⁵ De reden voor deze indeling is dat in de eerste groep weliswaar sprake is van conflictinterventies, maar die zijn defensief of zeer oppervlakkig. Wij verwachtten andere antwoorden van de rechters in de eerste groep dan in de tweede, waarin sprake is van conflictinterventies die het conflict meer uitdiepen.

Eenzelfde onderscheid houden we aan bij ons tweede onderwerp in deze subparagraaf: hoe hebben partijen deze conflictinterventies ervaren? Hier is ons vertrekpunt dat meer diepgang ook meer procedurele rechtvaardigheid doet ervaren. Uit subparagraaf 8.3.3 blijkt immers dat hier een marginaal statistisch verband bestaat.

Ten derde gaan we in op de vraag hoe partijen die vinden dat aan hun zijde niets onderliggends speelt, conflictinterventies hebben ervaren. Die conflictinterventies zullen zich dan vooral op de wederpartij hebben gericht.

Hoe verklaren de rechters dat zij overgingen tot conflictinterventies?

In onze eerste groep gaat het om afhoudende of zeer oppervlakkige conflictinterventies. Soms is er geen verklaring. De rechters zeggen dan dat zij meer hadden kunnen doen. Veel vaker is die reden er wel. Hoewel divers, gaat het vooral om argumenten die moeten verklaren waarom de rechter er weinig aan deed. Soms zeggen rechters dat zij niet weten hoe het verder uitdiepen van het conflict in die zitting zou hebben gemoeten, soms zagen ze geen aanleiding in het dossier om een conflict te veronderstellen, soms past het niet bij ze, soms zien ze het nut niet met het oog op het geschil en soms wilden rechters het risico niet lopen dat het gesprek over het geschil zou worden belemmerd. De beroepsopvattingen van deze rechters lopen uiteen, maar over het algemeen staan zij wat gereserveerder tegenover conflictinterventies.

In box 32 staan wat citaten ter illustratie. Achter ieder citaat melden we wat het concrete niveau van diepgang was en wat de beroepsopvatting van de rechter is.⁸⁶

85 Voor de indeling van conflictinterventies naar diepgang, met voorbeelden van elk van de acht onderscheiden niveaus, verwijzen wij naar subparagraaf 6.4.2.

86 Hoe staan zij tegenover het ingaan op een conflict op een schaal van 1 tot en met 5? Zie subparagraaf 8.2.1.

Box 32 *Wat rechters zeggen over hun conflictinterventies met een diepgang van niveau 1 of 2*

1. Daar had ik misschien nog iets meer op door kunnen gaan, want dat zat er wel denk ik, dat hij zich in zijn goede naam of eer voelde aangetast, dat hij nu als een leugenaar wordt neergezet. (Zaak 02) – diepgang 1, beroepsopvatting 2

2. Interviewer: Heeft u dat bespreekbaar kunnen maken, dat wat bij gedaagde speelde?
 Rechter: Nee, onvoldoende. Daarmee had te maken dat ik het lastig vond überhaupt met gedaagde in gesprek te raken. Hij zat te steunen en te kreunen; hij maakte een vermoeide indruk. Op een gegeven moment zei hij ook dat zijn advocaat het maar moest vertellen. Ik wist niet op de zitting wat ik moest doen om hem ertoe te brengen zich meer in de positie van eiser te verplaatsen. Achteraf ben ik daar niet tevreden over. (Zaak 03) – diepgang 1, beroepsopvatting 5

3. Interviewer: U stelde bij de eiser echter geen belangenvraag. Waarom niet?
 Rechter: Voor mij bleek uit het dossier dat het bij eiser niet zou spelen. Die gedachte baseer ik deels op het dossier, maar ook op wat ik tijdens de zitting waarneem. Ik ben geen psycholoog dus soms komt het er niet uit als het er wel is. (Zaak 30) – diepgang 2, beroepsopvatting 5

4. Interviewer: Mij viel op dat je het gesprek er niet over op gang bracht, en ik geloof dat dat misschien wel is omdat het niet zo bij je past.
 Rechter: Nee, dat zou wel kunnen. Ik zit daar ook niet om (naam eiser) te vragen van: goh, en hoe is het nu allemaal voor u, om dit mee te moeten maken. (...) Nee, dat past niet zo bij mij. (Zaak 32) – diepgang 2, beroepsopvatting 2

5. Interviewer: U zag het nut er niet van in?
 Rechter: Dat is wel een beetje zo. Het gaat tegen de zakelijke achtergrond van het geschil niet heel erg opschieten. Dat ging met enige overtuiging, onderliggend gevoel. Het is me niet gebeurd, zal ik maar zeggen.
 Interviewer: Zouden partijen er behoefte aan hebben gehad?
 Rechter: Ja, hmm, hmm, weet ik niet, ja... ja... (...) Ja, omdat ik aan de hand van de feiten niet inzag dat het van belang kon zijn.

Interviewer: Maar partijen vonden het wel van belang, want ze zeiden het vaak. Jij bent niet nieuwsgierig?

Rechter: Tja, het was erg welles-nietes met deze verwijten. Gedaagde had in de stukken van alles aan eiser verweten en dat was opgeklopt. (Zaak 78) – diepgang 2, beroepsopvatting 5

6. Twaalf jaar lief en leed gedeeld, twee dochters, en dan toch uit elkaar. Daar ga ik natuurlijk niet naar vragen waarom. (...) Nee doe ik niet. Dan ga ik voor psycholoog spelen. (...) Als het ten koste gaat van het verloop, dan vraag ik er wel naar: wat zit dwars, wat maakt dat u het niet wil bespreken en zo. Nu denk ik: laat maar, het suddert wel door. (...) Maar zo lang het loopt, dan vraag ik er niet naar. Ik zit hier niet als psycholoog. (Zaak 84) – diepgang 2, beroepsopvatting 3

De verklaringen van de rechters uit de tweede groep (conflictinterventies met een diepgang van niveau 3 en hoger) zijn nauwelijks divers. De rechters leggen vooral uit waarom zij het van belang vonden conflictinterventies te plegen, waarbij vooropstaat dat zij willen nagaan of bespreking van een conflict de weg effent naar een regeling. Als duidelijk is dat dit niet het geval is, staken de rechters hun conflictinterventies. Als duidelijk is dat het pad geëffend is, staken zij hun conflictinterventies ook. Wel verschilt de mate waarin de rechters voorafgaand aan hun conflictinterventies menen dat er een conflict speelt: soms zijn ze daarvan zeker, waarbij zij ook van opvatting zijn dat een vonnis het probleem tussen partijen niet oplost, soms vermoeden ze een conflict en soms gaan ze er volkomen open in. Ook van deze rechters lopen de beroepsopvattingen uiteen, maar over het algemeen zijn zij meer *conflict-minded*.

In box 33 staan citaten ter illustratie, waarbij we achter ieder citaat weer het niveau van diepgang van de conflictinterventies melden en ook de beroepsopvatting van de rechter.

Box 33 *Wat rechters zeggen over hun conflictinterventies met een diepgang vanaf niveau 3*

1. Er zaten een heleboel belangen en emoties achter. Ik had wel het idee dat partijen die naar voren hebben kunnen brengen. (...) Er zat nu nog niet meer in. (...) Ik heb er energie in gestoken, ik heb de belangen aardig in kaart, ik heb duidelijk gemaakt dat een vonnis het probleem niet oplost,

mijnheer was enorm aangeslagen door de aanhouding door het arrestatieteam, er loopt nog een appèl bij het hof, en wellicht in een later stadium kan er een oplossing komen. (Zaak 06) – diepgang 6, beroepsopvatting 5

2. Omdat ik de heer N. ervan wilde doordringen dat hij in het bestuur van de VvE zit en daardoor een band heeft met gedaagde. Terwijl de heer S. daar beroepsmatig zit, als beheerder van de financiën van de VvE. Dus die zit er heel wat anders in. Ik had niet het idee dat de heer N. zich dat realiseerde en vond het dus belangrijk om dat duidelijk te maken. (Zaak 07) – diepgang 7, beroepsopvatting 5

3. Interviewer: Waarom deed je het hier zo?

Rechter: Omdat ik – misschien zit ik voor partijen te denken – denk dat alles wel benoemd was.

Interviewer: Maar waarom vroeg je niet in dit geval ‘hoe nu verder’?

Rechter: Omdat ik ervan overtuigd was dat het voor beide partijen het beste was er op de door mij genoemde manier uit te komen. Nogmaals dan zit ik misschien wel een beetje voor partijen te denken. In andere zaken had ik nog niet alle munitie binnen en dan vraag ik het partijen.

Interviewer: Maar was het hier ook ‘binnen’ voor partijen?

Rechter: Ja. Ook zij hadden het idee dat alles gezegd was, volgens mij, zeker als ik meeneem wat partijen allemaal schreven.

Interviewer: Maar zagen partijen jouw oplossingsrichting ook zo?

Rechter: Ik denk het wel. Zij hadden in hun hoofd wat ik in mijn hoofd had. (Zaak 41) – diepgang 6, beroepsopvatting 5

4. Interviewer: Toen je vroeg naar het achterliggende belang kreeg je het niet te horen. Toen je er niet naar vroeg, kreeg je het wel te horen.

Rechter: Ja, bijzonder hè.

Interviewer: Jouw slotvraag was niet gericht op een achterliggend belang?

Rechter: Ja.

Interviewer: Die vraag was ter afsluiting van de informatiefase en gericht op het geschil?

Rechter: Ja, als eiser het niet spontaan had gezegd, dan had ik het nooit geweten. (Zaak 47) – diepgang 8, beroepsopvatting 5

5. Interviewer: U zegt in het algemene interview dat u wel geneigd bent om op emoties in te gaan, maar nu hoorde u het aan maar verder niet.

Rechter: Dat klopt. Wat daarachter zat is hetzelfde, namelijk dat er bij die man geen enkele ruimte zat om enige nuancering aan te brengen. (Zaak 61) – diepgang 3, beroepsopvatting 5

6. Interviewer: Op een gegeven moment zette advocaat (naam) in op emotionele punten. Ben je niet echt op ingegaan?

Rechter: Ik heb er nog over nagedacht, had ik iets mee moeten doen? Niet gedaan. Onbewust. Wel goed dat het aan de orde kwam. Ik heb ook vluchtig gekeken naar de advocaat van (naam wederpartij) en ik zag dat hij niets wist, dus dat het daar binnenkwam, en ik heb ervoor gekozen het samenvattend weer te geven. Dus geprobeerd zonder te verzanden, er toch aandacht voor te krijgen bij de wederpartij. En ik heb het meegenomen in de suggestie om te gaan praten. Advocaat knikte ook. Dus was het binnengekomen. (Zaak 62) – diepgang 7, beroepsopvatting 5

We komen toe aan het tweede onderwerp in deze subparagraaf. Uit subparagraaf 8.3.3 blijkt dat er een marginaal statistisch significant verband aanwezig is tussen de diepgang van de conflictinterventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid. De statistische samenhang is laag ($r = .25$) voor eisers en voor gedaagden. Onze onderzoekshypothese was dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid sterker zou toenemen (dan blijkt) als er diepgaander aandacht wordt gegeven aan het conflict. Hoe waarden partijen die conflictinterventies, waar zit de nuance, is die eigenlijk wel te zien? Zoals al geschreven onderscheiden we hierbij twee groepen naargelang het niveau van diepgang van de conflictinterventies.

Vanuit onze onderzoekshypothese geredeneerd, zou de waardering van partijen voor het afhoudend of oppervlakkig ingaan op een aanwezig conflict (onze eerste groep) laag moeten zijn. Dat blijkt lang niet altijd het geval. Inderdaad gaat soms (in woorden) de ervaren *voice* en/of *due consideration* duidelijk omlaag, maar volkomen neutrale reacties komen ook voor en er zijn zelfs positieve reacties. De aantallen ontlopen elkaar niet veel. Waar komt dit door? Het hangt direct samen met de behoefte van een partij om al dan niet te praten over iets onderliggends. Als die behoefte er is, wordt oppervlakkige aandacht of afhouden ervan door de rechter negatief gewaardeerd. Als de behoefte juist is om *niet* over het onderliggende te spreken (hoewel dat er wél is), dan volgt een positieve waardering. En als het onderliggende door een partij niet relevant wordt gevonden, als die partij (ondanks de behoefte daartoe) niet wil spreken over het onderliggende of als die partij vindt dat een conflict geen onderwerp van bespreking behoort te zijn in de rechtszaal,

volgt een neutrale reactie. Het draait dus vooral om de match tussen wat de rechter doet en waaraan partijen behoefte hebben. Die behoeften kunnen in dezelfde zitting verschillen tussen eiser en gedaagde, wat prompt een andere waardering oplevert. De relevantie van de match verklaart waarom de waardering (en daarmee de procedurele rechtvaardigheid) geen sterke samenhang vertoont met de diepgang van de conflictinterventies.

In box 34 illustreren we het voorgaande met wat citaten uit interviews, waar nodig voorafgegaan door een heel korte schets van de context.

Box 34 *Reacties van partijen op conflictinterventies van de niveaus 1 en 2*

1. De rechter maakt enkele heel kleine toespelingen op het onderliggende, waarvan zonneklaar was dat dit speelde in deze verdelingszaak.
Eiser: De kinderen zijn niet ter sprake geweest, maar daar ging deze zaak ook helemaal niet om. U snapt, dat blijft gewoon spelen. Maar dat heeft niet mijn houding vandaag beïnvloed. We hebben het daar van tevoren over gehad. Als je dat doet, dan ga je niets bereiken. Het moet duidelijk zijn waar je nu voor komt, anders wordt het lastig.
Gedaagde: Het was puur allemaal feitelijke dingen, en op zich heeft hij zich daar keurig aan gehouden, want wou je uitbreiden, dan bracht hij (de rechter) je wel weer terug, van ja, ik snap het wel, maar het gaat hierover. En dat was fijn? Ja, vond ik wel, kan je het afhandelen, blijft het zakelijk. (Zaak 84) – positief
2. Eiser: Nee, ik heb dat niet aangekaart. Dat is in deze zaak niet van belang. (Zaak 30) – neutraal
3. Gedaagde: Ik weet niet of het haar (de rechter) rol is om aandacht te besteden aan die onderdelen van het conflict. Ik weet niet of zij die psychologische rol op zich moet nemen. Dus ik kan eigenlijk ook niet beoordelen of ze dat had moeten doen. (Zaak 32) – neutraal
4. Gedaagde: Het was voor mezelf een beetje bescherming dit allemaal niet te zeggen. Want ik had vertrouwen in de zaak, mijn advocaat en de rechter. (Zaak 78) – neutraal

5. De rechter stond eiser met zoveel woorden toe voor te lezen wat deze had voorbereid. Dat ging duidelijk over een onderliggend groot punt van conflict. De rechter kapte het na achttien seconden af.

Eiser: Ik kreeg niet de ruimte van de rechter om te zeggen wat ik wilde. Dan had ik eerst mijn voorbereide verhaal van vijf minuten moeten mogen voorlezen. Ik heb thuis drie tot zes keer gelezen en het paste in vijf minuten. Alles staat erin (...) Als je 'tunnelvisiemalloten' zegt, word ik onderbroken. Als je zo bekrompen met taal omgaat. Ik ben een jongen van de straat en ik gebruik andere woorden dan de rechter. Maar daar moet ik wel de ruimte voor krijgen. (...) De rechter heeft de kern van mijn verhaal niet begrepen. Dat leid ik af uit het gegeven dat hij mij elke keer het woord ontnam. Want als ik wat mocht vertellen en ik was halfweg, dan werd ik weer onderbroken omdat het in zijn oren te laatluid klonk. (...)

Interviewer: Maar wij observeerden ook dat de rechter u probeerde samen te vatten.

Eiser: Nee, want van mijn betoog van vijf minuten heeft hij maar vijf zinnen gehoord en meer dan die vijf zinnen kon hij niet samenvatten. Dat ik vond dat de rechter geen respect had voor mijn standpunt (vragenlijst), komt daaruit voort. (Zaak 17) – negatief

6. Gedaagde: Iedere keer dat ik wilde uitweiden, werd ik afgekappt door de rechter. Dat geeft me het gevoel dat de rechter zijn eigen marathon rent en wat daarbuiten valt, dat is voor hem een bijkomstigheid, daar doet hij niets mee. Dat geldt voor deze rechter en ook voor de rechters tijdens mijn eerdere zittingen. (...) Dat (mijn onderliggend punt) is de aard van het dossier, de kern. Ik probeerde dat een paar keer toe te lichten en dat demotiveerde me om ermee door te gaan. Ik dacht, als ik ermee doorga dan gooi ik mijn eigen glazen in. (Zaak 68) – negatief

Vanuit onze onderzoekshypothese geredeneerd, zou de waardering van partijen voor het dieper (vanaf niveau 3 en oplopend) ingaan op een aanwezig conflict steeds hoger zijn. De waardering is inderdaad meestal positief, maar dat houdt geen gelijke tred met een grotere diepgang. Soms zijn conflictinterventies met een diepgang van niveau 4 al voldoende voor een positieve waardering. Ook noteerden wij neutrale reacties na zittingen met conflictinterventies van niveau 8. Een heel enkele keer

waren de reacties negatief.⁸⁷ De verklaring is dezelfde als hiervoor: de diepgang van de interventies past al dan niet bij de behoefte van een partij om te spreken over een conflict.

In box 35 staan positieve, neutrale en negatieve reacties van partijen op conflictinterventies, soms voorafgegaan door een korte schets van de context. Uit de citaten valt af te leiden dat de waardering te herleiden is tot twee elementen van procedurele rechtvaardigheid: *voice* en *due consideration*. Na de citaten is vermeld welk niveau van diepgang wij hebben toegekend aan het geheel van interventies in die zitting.

Box 35 Reacties van partijen op conflictinterventies van niveau 3 en hoger

1. Interviewer: Dat deel van de zitting, waarbij u onder woorden kon brengen wat voor u het belangrijkste was en wat u ervan zou vinden als uw eis zou worden toe- of afgewezen, had u het idee dat de rechter u daarin begreep?
Eiseres: Ja, want ik was heel duidelijk. Ik heb precies mijn situatie verteld. Hoe en waarom ook, dat ik dan verder kan met mijn leven. Ik heb nu sinds vorig jaar AOW. Daar moet ik het mee doen. Ik had het ook gewoon nodig. Dat heeft de rechter goed begrepen. (Zaak 11) – positief, niveau 4

2. De rechter benoemde in een vrij lange monoloog in het schakelpunt de onderliggende belangen van partijen, zonder daarop de reactie van partijen te vragen en zonder daarover (ooit) het gesprek tussen hen op gang gebracht te hebben. Aan beide partijen is gevraagd hoe zij dit hebben ervaren.
Interviewer: Deze rechter bracht het gesprek tussen partijen over alle punten die hij zelf noemde niet op gang.
Had u daaraan behoefte gehad?
Eiseres: Nee, ik wil helemaal niets meer met gedaagde. De rechter heeft dat goed ingeschat. Ik wilde met gedaagde helemaal geen gesprek tijdens de zitting. Ik wilde niet nog meer nare dingen over mijn gezin uitgestort krijgen.

87 In twee gevallen daarvan is ook verdedigbaar dat de reactie op de conflictinterventie zelf toch positief was. De uiteindelijke waardering viel negatief uit, omdat de conflictinterventie niet voldoende compensatie bood voor het ongelijk dat de partij van de rechter kreeg. Het onderliggende belang was dan onvoldoende meegewogen voor die partij: te weinig *due consideration*.

Zaak 11, niveau 4. Gedaagde: *U bent het 'oneens' met de stelling dat de rechter de kern goed begrepen heeft.* Ja. Ik wilde duidelijk maken dat gewoon gekeken moest worden naar (het verloop van) ruim twee decennia. *U bedoelt dat de rechter dat niet honoreerde en daarom bent u het oneens met de stelling?* Ja.

Zaak 25, niveau 7. Eiseres: *Aan het eind vroeg de rechter nog aan gedaagde of zij daarin iets konden meevoelen, klein bedrijfje (van eiseres) en zo.* Ja dat vond ik dan nog enigszins, dat ik dacht van goh ... *er wordt hier iets gecompenseerd?* Ja, precies.

Interviewer: Wij observeerden dat de rechter niet veel ruimte bood voor een gesprek tussen partijen. Vond u dat prettig?

Gedaagde: Ja. Dat vond ik wel fijn dat dat erbuiten gelaten werd. Ik denk dat eiseres zich anders veel meer had laten gaan. Dan had ze heftiger gereageerd, zoals ze dat kan. Dan was het anders verlopen. Daaraan had ik geen behoefte. (Zaak 41) – positief, niveau 6

3. De hele zitting was een aaneenschakeling van conflictinterventies. Partijen hadden daaraan grote behoefte, want zaten totaal vast in het geschil. Zij zeggen het volgende in de interviews.

Eiseres: Volgens de vragenlijst hielp het meest: duidelijkheid en doorvragen. Ik vond haar heel doortastend en betrokken bij de zaak. Heb ik niet zo vaak meegemaakt bij een rechter, ik vond het geweldig.

Gedaagde: Ik vond het een hele empathische vrouw. Dat vond ik sterk van haar, dat ze zich niet wilde laten meetrekken in juridische haarkloverij.

Interviewer: U zei inderdaad in de vragenlijst ‘wat het meeste hielp bij het praten over een regeling’ dat zij zich niet op een voetstuk stelt. Is er een verbinding met deze vraag?

Gedaagde: Ja klopt, ik vond dat ze het buitengewoon goed deed. Ze wekte sympathie op bij mij door haar opstelling. (...) Ik geef deze rechter een dikke pluim. Zulke rechters moeten er meer komen in Nederland. (Zaak 59) – positief, niveau 8

4. Interviewer: Heeft de rechter uw punt nou goed begrepen, denkt u? Hij zei dat het punt niet aan de orde was in deze zaak.

Gedaagde: Nee, die heeft het niet begrepen. Maar dat is een logisch gevolg van de insteek van mijn advocaat. Dat kun je mijn advocaat niet kwalijk nemen. En ook de rechter niet. (Zaak 03) – neutraal, niveau 3

5. Eiser: Alleen ik kon het onderwerp dat mij dwars zat, niet maken.

Interviewer: En dat lag niet aan de rechter, of voelde u die ruimte ook helemaal niet?

Eiser: Het lag niet aan de rechter. Het heeft meer te maken dat ik van mijn advocaat had begrepen, dat dit niet aan de orde zou mogen komen. (Zaak 56) – neutraal, niveau 8

6. Eiser: Dat was ook de reden van de zaak niet, de zaak was eigenlijk gewoon de achterstand. En dat er buiten die achterstand om allerlei zaken spelen;

natuurlijk, het is beter om een goede verhouding met elkaar te hebben dan een slechte, maar dat waren naar mijn smaak bijzaken bij het doel van deze zitting. (Zaak 07) – negatief, niveau 7

Ten slotte staan we stil bij de vraag of het verschil maakt als de respondenten zelf het conflict niet ervoeren (het onderliggende zat bij de wederpartij). In elf zittingen was dat het geval.⁸⁸ Soms zijn de reacties neutraal: men vindt er niet veel van, negatief noch positief. Regelmatig zijn deze respondenten positief over het gegeven dat de rechter inging op een onderliggend punt dat bij de andere partij speelde. In box 36 citeren we een aantal illustratieve antwoorden in die sfeer. Daarin is ook te zien dat het onderliggende belang van de andere partij een *eyeopener* kan zijn geweest voor de respondent.

Box 36 *Positieve en neutrale reacties van partijen op het feit dat de rechter inging op een onderliggend punt bij de wederpartij*

1. Interviewer: Ik heb gezien dat de gedaagde partij meer aan het woord was (over diens onderliggende belangen), vond u dat niet oneerlijk?
Eiser: Nee, omdat de antwoorden van hen ook meer vragen opriepen, terwijl onze kant vrij helder en duidelijk was wat wij wilden, en waarom wij dat wilden. De tweespalt in de verdediging van de tegenpartij kostte daarom wat meer tijd. (Zaak 24)
2. Interviewer: U zegt ook, ik had veel aan de duidelijkheid over de belangen van de andere partij?
Gedaagde: Ja, op een gegeven moment vroeg de rechter aan de wederpartij waarom breng je dit nou naar voren en waarom is dat belangrijk voor (naam eiser) om hier te staan. En dat was voor mij wel verhelderend van goh. Toen antwoordde de mevrouw van (naam eiser) zelf dat ze een klein bedrijf waren en wij een deskundige arbodienst. En ik denk dat dat wel een drijfveer kan zijn van de klant. (...)
Interviewer: Kreeg je hierdoor wellicht meer begrip vanuit (naam eiser) zelf, waarom ze dit hebben gedaan? Gedaagde: Nou, niet zozeer meer begrip,

⁸⁸ Alleen die zittingen tellen mee waarin beide partijen aan ons onderzoek meewerkten, zodat we op grond van wat partijen ons vertelden in de interviews konden vaststellen of sprake was van een conflict bij die partij. Zittingen waarbij dat bij één partij wel zo was en bij de andere niet, ongeacht of het dan ging om eiser of om gedaagde, hebben we tot deze elf zittingen gerekend.

maar het werd wel meer duidelijk van oké waarom ze dit zo belangrijk vonden en dus daar stonden. Niet van oké, ze hebben gelijk, totaal niet. (Zaak 25)

3. Interviewer: Was het voor u verrassend?

Gedaagde: Het was wel een beetje verrassend, ja. Ik wist niet dat dit voor hem speelde, verbazend. Ik verbaasde me erover dat hij niet bij de groep (van de respondent) zat. Het zegt iets over de man zelf: er zit nog hart in de man. Ik dacht direct: waarom heb je zo lang gewacht? (Zaak 57)

4. Interviewer: Vond u dat de rechter de zitting rechtvaardig liet verlopen?

Gedaagde: Ja, de rechter ging ook goed met de boosheid van eiser om. Hij hoorde het aan, maar reageerde er verder niet op. (Zaak 61)

In box 37 geven we citaten uit de vier interviews met negatievere reacties. Het eerste citaat is mild negatief: eigenlijk begrijpt deze partij het wel. De twee volgende citaten komen van partijen die onderliggende punten niet relevant vinden. Het laatste citaat is negatief door de manier van optreden door de rechter. Eiser vond de rechter in die zitting zelfs vooringenomen. Dat komt waarschijnlijk doordat de rechter het onderliggende punt van alleen gedaagde (gebrek aan woongenot) uitdiepte. Zij checkte niet of er bij eiser wat speelde, maar confronteerde hem wel met de emoties van gedaagden op een manier die eiser meteen in de verdediging deed schieten. ('U ziet dat het gedaagden hoog zit (...) maar even naar de klacht van gedaagden. Zij zeggen het is niet goed en we willen wel betalen, maar dan moet het wel goed zijn. Met name de klacht van het woongenot, dat het (verwarmings- en luchtbehandelingssysteem) goed ingeregeld is.') Daar komt bij dat het eigen voorstel dat de rechter eindelijk herhaalde aan het onderliggende punt van gedaagde tegemoet zou komen, maar eisers beroep op opschorting negeerde.

Box 37 *Negatieve reacties van partijen op het feit dat de rechter inging op een onderliggend punt bij de wederpartij*

1. Eiser: Ik had de indruk dat de rechter iets meer op de hand was van de zwakke partij. (...) De wederpartij mocht veel zeggen over zijn persoonlijke situatie, zijn ziekte, zijn echtscheiding. (...)

Interviewer: Wat doet dat met u?

Eiser: Ik word er niet boos van. Ik snap het wel. Ons beleid is strak, anders vliegen we alle kanten op, als we voorafgaand aan een zitting al toegeven. De

rechter nuanceert dat beleid dan in de concrete situatie op de zitting. Daar kan ik wel mee leven. Daarom heb ik er geen punt van gemaakt op de zitting. (...) Dat is dan toch het niet zakelijke in mij. Als privépersoon zie ik het punt wel. Ik heb die ruimte van mijn werkgever, de verhuurder. (Zaak 37)

2. Interviewer: Vond u de rechter juridisch deskundig?

Gedaagde: Ik denk wel dat zij, tegen de verwachtingen in, naar de achtergrond van de zaak informeerde, naar hoe het conflict ontstaan is. Ik had de verwachting dat dat niet ter zake deed en dat dat ook nergens benoemd is (in de stukken). (Zaak 60)

3. Interviewer: Wat vond je ervan dat de rechter bij het begin van de zaak zo expliciet vroeg naar de belangen die jullie hebben bij deze zaak?

Gedaagde: Op zich heel goed. Het overviel me wel een beetje, maar op zich een hele logische vraag en goed om daarmee te beginnen.

Interviewer: U had aangegeven dat u niet vond dat er een onderliggend conflict was, ik kreeg het gevoel dat (naam eiseres) dat eigenlijk wel vond.

Gedaagde: Ja, ik vond het vervelend dat zij het heel erg op de persoonlijke boeg ging gooien. Volgens mij speelt dat gewoon echt geen enkele rol. Dat zijn echt persoonlijke problemen, dus ik vind het een beetje flauw om zo maar te zeggen dat ze dat hier nu voor misbruiken.

Interviewer: U had het prettig gevonden als er strikt gekeken werd naar het juridische conflict en het meer emotionele conflict dat met name bij (naam eiseres) speelt, dat dat achterwege was gelaten?

Gedaagde: Ja. (Zaak 62)

4. Eiser: Wij waren de zaak begonnen omdat we niet betaald kregen. Daarom hadden we de resterende puntjes in de bouw ook niet afgemaakt. Maar de zitting ging in één keer over opleverpunten. En die mensen beginnen te huilen (omdat het niet is afgemaakt), waarop de rechter zegt dat het sneu voor ze is dat ze in zo'n huis wonen. Ik had er een beetje een raar gevoel bij hoe dat ging, moet ik eerlijk zeggen.

Interviewer: De rechter zei iets in de trant dat het woongenot van de andere partij werd aangetast. Wat vond u daar niet prettig aan, wat deed dat met u?

Eiser: Ik vind dat een beetje vooringenomenheid van de rechter, hoe ze dat zei. Vooral ook, omdat we helemaal niet voor dat punt kwamen. We kwamen daar (lees: we zijn de zaak begonnen), omdat ze nog geen euro hadden betaald voor de hele bouw. Dat punt (van het aangetaste woongenot) hebben

ze voor het eerst opgevoerd in productie 5 die twee weken voor de zitting was toegestuurd. Die vooringenomenheid proefde ik in de manier waarop ze hierover de vragen stelde (...) De rechter stelde best wel een paar gerichte vragen aan gedaagden. Vooral in het begin was het best wel een serieus vragenvuurtje. Totdat ze begonnen te huilen, toen sloeg het om. Met woonwensen waarop een smet lag en zo. Tot dat moment had ik er een best goed gevoel bij. (Zaak 96)

Onze conclusie is dat er weinig kritiek is van partijen die zelf geen conflict ervaren op het door rechters aandacht geven aan een conflict bij de andere partij. De geuite kritiek is twee keer terug te voeren op de opvatting dat het bespreken van een conflict niet in de rechtszaal thuishoort en één keer op de specifieke aanpak door de rechter, die eiser ingaf dat de rechter vooringenomen was.

8.4.6 Een korte uitstap naar de procesvertegenwoordigers

Uit het voorgaande blijkt dat kritiek van partijen op de rechters niet veel voorkomt en als het wel voorkomt dan doorgaans mild is. Dit beeld wordt versterkt door de antwoorden die we kregen op drie vragen die we voorlegden aan de procesvertegenwoordigers van partijen. Daarop antwoordden 72 procesvertegenwoordigers van eisers en 73 van gedaagden.

Die eerste vraag was: 'Hoe is uw waardering van het volgende? De inspanningen van de rechter om uw cliënt te laten vertellen wat deze echt belangrijk vond.' Er kon worden geantwoord op een vijfpuntsschaal van 'erg contraproductief' tot 'erg productief'. Van de 72 antwoorden van de procesvertegenwoordigers van eisers waren er 40 in de categorieën 'erg productief' en 'productief'; bij de andere groep van 73 waren dat zelfs 53 antwoorden.

De tweede vraag was: 'Hoe is uw waardering van het volgende? De inspanningen van de rechter om partijen elkaars niet-juridische belangen en behoeften te laten begrijpen.' Op dezelfde vijfpuntsschaal gaf de eerste groep van 72 respondenten 36 keer het antwoord '(erg) productief' en in de tweede groep van 73 respondenten waren dat er 48.

De derde vraag was: 'Deze vraag betreft uw oordeel over de mate waarin de rechter de zaak begreep. *Wilt u steeds 1 kruisje zetten?* De mate waarin de rechter de niet-juridische (bijv. financiële, relationele, persoonlijke) belangen en behoeften van mijn cliënt begreep, was ...' Vervolgens kon op een vijfpuntsschaal worden geantwoord, van 'heel slecht' tot 'heel goed'. Van de 72 respondenten uit de eerste

groep kruisten 57 ‘heel goed’ of ‘goed’ aan. In de andere groep van 73 respondenten waren dat er zelfs 63.

Al deze vragen gaan over het conflict. In de vragenlijst werden ook vragen gesteld over het geschil (‘de juridische positie’ van de cliënt of van partijen), waardoor we ervan uitgaan dat de respondenten het ook zo begrepen hebben. De eerste vraag ziet op het zich kunnen uitspreken over het conflict door een partij. De tweede vraag gaat over het partijen naar elkaar laten luisteren over het conflict. De derde vraag gaat over het begrip dat de rechter over het conflict heeft gekregen.

Wij concluderen dat de waardering van de procesvertegenwoordigers van wat rechters doen aan en begrijpen van het conflict hoog is. Die is vergelijkbaar met die van partijen. De antwoorden laten verder zien dat de procesvertegenwoordigers het begrip bij de rechter het vaakst hoog waarden, gevolgd door de *voice* die hun cliënten krijgen, gevolgd door het partijen naar elkaar laten luisteren. De door ons onderscheiden diepgang van de conflictinterventies loopt daaraan parallel. Hoe meer diepgang – en die wordt niet zo vaak bereikt – des te meer positieve antwoorden worden gegeven over het door partijen naar elkaar laten luisteren. Maar de procesvertegenwoordigers zijn in onze ogen gauw tevreden. In maar 43 zittingen was sprake van conflictinterventies met meer dan oppervlakkige diepgang. De positieve antwoorden lijken dan wel heel hoog in aantal.

8.4.7 Conclusies van paragraaf 8.4

Soms gaan rechters niet op zoek naar een mogelijk conflict, en dat blijkt er dan inderdaad niet te zijn. Hun keuze motiveerden deze rechters aldus:

- a. Ik had het gevoel dat er geen conflict was en/of ik kreeg geen signalen dat er wél een conflict was.
- b. De omgang tussen partijen op de zitting gaf me in dat er geen conflict was.
- c. De aard van de zaak en de daaruit voortvloeiende wijze waarop partijen tegenover elkaar stonden, bracht voor mij mee dat er geen conflict was.
- d. De omvang (in geld) van de zaak rechtvaardigde niet dat ik op zoek ging naar een conflict.
- e. Er was geen regeling mogelijk, dus ging ik niet op zoek.
- f. Er zou toch wel een regeling worden bereikt, dus ging ik niet op zoek.

De eerste drie redenen zijn niet bij partijen gecheckte veronderstellingen, die steeds juist waren. Tussen al deze keuzes en de beroepsopvatting van de betrokken

rechters, zoals die blijkt uit de algemene interviews, bestaat geen duidelijk verband. Er zitten ook rechters tussen die in het algemene interview zeiden altijd op zoek te gaan naar een mogelijk conflict.

Partijen in deze zaken hadden steeds duidelijke meningen over waar de kern van de zaak lag, namelijk midden in het geschil. Wij zagen geen aanleiding te vragen wat de respondenten ervan vonden dat de rechter niet op zoek ging naar het conflict. Te verwachten viel immers dat partijen geen kritiek hebben op het achterwege blijven van conflictinterventies. Die kritiek is ons in geen enkel van deze interviews spontaan gemeld (alles subparagraaf 8.4.2).

Soms gaan rechters wel op zoek naar een mogelijk conflict, terwijl dat er niet is. Zij motiveren dit met: 'Ik dacht dat er wat onderliggends speelde', 'Ik wilde zeker weten of er wat speelde' en 'Ik veronderstelde al dat er niets speelde, maar je weet het niet'. De beroepsopvattingen van deze rechters lopen uiteen. Het bleef steeds bij een verkennende interventie, die stopte als werd gezegd door partijen dat er geen conflict was. In de interviews na de zitting hebben partijen geen kritiek op deze conflictinterventies, terwijl hun antwoorden op de stellingen over procedurele rechtvaardigheid in de vragenlijst positief zijn (alles subparagraaf 8.4.3).

Als rechters geen conflictinterventies pleegden, hoewel er een conflict was, noemden zij daarvoor bijna dezelfde redenen als die hierboven al zijn genoemd. Ook hier is deels sprake van niet bij partijen gecheckte veronderstellingen. Het verschil is dat deze rechters het steevast verkeerd veronderstelden. De beroepsopvattingen van de rechters in deze gevallen lopen uiteen. Er zitten ook rechters tussen die in het algemene interview zeiden altijd op zoek te gaan naar een mogelijk conflict.

Als rechters geen aandacht geven aan een conflict dat er wel is, valt de kritiek van partijen mee. Partijen die hun onderliggende punt niet hebben gemaakt, verwijten de rechters doorgaans niets of zij zijn mild over het optreden van de rechters. Slechts in een beperkt aantal gevallen is de kritiek zwaarder. De kritiek heeft naar onze taxatie steeds betrekking op dezelfde elementen van procedurele rechtvaardigheid: een ervaren gebrek aan *voice* en/of *due consideration*.

De beperkt voorkomende en dan doorgaans milde kritiek vormt een verklaring voor het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid, zie subparagraaf 8.3.3 (alles subparagraaf 8.4.4).

Als er wel sprake is van een conflict waarop de rechters (met wisselende mate van diepgang) ingaan, trekken wij de volgende conclusies.

Rechters zijn divers in hun verklaringen waarom zij met weinig diepgang op een conflict ingaan. Soms zeggen rechters dat zij niet weten hoe het verder uitdiepen van het conflict in die zitting zou hebben gemoeten, soms zagen ze geen aanleiding in het dossier om een conflict te veronderstellen, soms past het niet bij ze, soms zien ze het nut niet met het oog op het geschil en soms wilden rechters het risico niet lopen dat het gesprek over het geschil zou worden belemmerd. Zij zijn meer gelijkkluidend in hun uitleg waarom zij dieper op het conflict ingaan: mogelijk leidt dit tot een regeling. De beroepsopvattingen van deze rechters lopen uiteen, maar in het algemeen plegen rechters die meer *conflict-minded* zijn conflictinterventies met wat meer diepgang.

Naarmate de diepgang van de conflictinterventies beter aansluit bij de behoefte van partijen om te spreken over een conflict, worden die interventies positiever gewaardeerd. Partijen die niet (diep) over een conflict willen spreken, zullen niet intensief aan het gesprek hierover deelnemen. Als rechters goed luisteren naar signalen op dit vlak, zou de aansluiting bij de partijbehoefte optimaal kunnen zijn. De waardering (positief of negatief) van partijen is bijna steeds te herleiden tot *voice* en *due consideration*. De relatie tussen waardering en aansluiting bij de behoefte vormt een verklaring voor het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid, zie subparagraaf 8.3.3.

Er is weinig kritiek van partijen die zelf geen conflict ervaren op het door rechters aandacht geven aan een conflict bij hun wederpartij, als dat op een goede manier wordt gedaan. Neutrale en positieve reacties hebben de overhand (alles subparagraaf 8.4.5).

De procesvertegenwoordigers van partijen zijn erg positief over de gelegenheid die hun cliënten kregen te spreken over wat echt belangrijk voor hen is, over het door partijen naar elkaar luisteren wat betreft de niet-juridische belangen en over het door de rechter begrijpen van de niet-juridische positie van partijen (zie subparagraaf 8.4.6).

8.5 CONFLICTINTERVENTIES EN HUN INVLOED OP DE UITKOMST

8.5.1 Inleiding

Een van onze zeven onderzoeksvragen luidt: 'Is er een verband te leggen tussen (de gedragingen gericht op) conflictoplossing en de oplossingsrichting (uitspraak, schikking, mediation)?'

In dit rapport is het begrip ‘oplossingsrichting’ steeds ‘uitkomst’ (van de zitting) genoemd. Dat doen we in deze paragraaf verder ook zo. Al in hoofdstuk 3 hebben we geschreven dat wij drie uitkomsten van zittingen observeerden: voortprocederen, schikking en werkafpraak. De drie varianten die we nog in onze onderzoeksvraag hadden staan, vervangen we door deze drie uitkomsten. De variant ‘uitspraak’ is onnodig beperkt, want zittingen kunnen ook eindigen met een andere manier waarop de rechtszaak moet worden voortgezet, zoals het nemen van een akte of een conclusie. Dit alles hebben we willen vatten onder het begrip ‘voortprocederen’. De uitkomst ‘mediation’, staat voor ‘verwijzing naar mediation’, maar deze uitkomst deed zich geen enkele keer voor. De uitkomst ‘werkafpraak’ hadden we niet voorzien, maar hebben we toegevoegd aan het palet van uitkomsten, omdat deze werkafspraken zich geregeld voordeden.

De onderzoeksvraag zoals we die beantwoorden in dit rapport luidt dan: ‘Is er een verband te leggen tussen (de gedragingen gericht op) conflictoplossing en de uitkomst van de zitting (voortprocederen, schikking, werkafpraak)?’

In paragraaf 8.1 hebben we gerecapituleerd wat we in eerdere hoofdstukken concludeerden over onder meer conflictinterventies en de uitkomst. Verder konden we noteren dat partijen regelmatig het ingaan op het conflict noemen als het belangrijkste wat de rechter deed/zei bij hun denken over een regeling. We volstaan hier verder met een verwijzing.

Die conclusies beantwoorden de onderzoeksvraag niet voldoende compleet. Wanneer draagt het ingaan op een conflict bij aan de oplossingsrichting, hoe ziet die bijdrage er dan uit en welke oplossingsrichting wordt het dan? Dat is het onderwerp van deze paragraaf.

Natuurlijk hebben we het in deze paragraaf over uitsluitend de 55 zittingen mét conflictinterventies én een conflict. Want ontbreken conflictinterventies dan kunnen zij geen invloed hebben op de oplossingsrichting, en zonder conflict vallen de conflictinterventies niet in vruchtbare aarde en valt daarvan evenmin invloed op de oplossingsrichting te verwachten. In vorige hoofdstukken (zie ook paragraaf 8.1) bleek onder meer een statistisch significant verband tussen zittingen met conflictinterventies en de uitkomst werkafpraak. Om onze gedachten te verder te bepalen, zijn we nagegaan of er een statistisch significant verband bestaat tussen de aanwezigheid van een conflict bij een van partijen en de uitkomst. Dat blijkt niet het geval.

We moeten, kortom, de zittingen stuk voor stuk bekijken als we verdere conclusies willen trekken. Onze veronderstelling is dat oppervlakkige conflictinterventies

(diepgang van niveau 1 of 2) geen invloed zullen hebben en dat die invloed groter kan worden naarmate de diepgang toeneemt.⁸⁹ De zittingen met conflictinterventies van niveau 1 en 2 zullen we eerst bespreken en daarna de zittingen waarop conflictinterventies met een grotere diepgang zijn gepleegd.

8.5.2 *Conflictinterventies tot niveau 2 en hun invloed op de uitkomst*

Bij vijftien zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang van niveau 1 of 2.⁹⁰ Bij tien daarvan was de uitkomst voortprocederen en bij vijf was de uitkomst een schikking. Bij geen ervan was de uitkomst een werkafsprak.

Zoals wij verwachtten, hadden de conflictinterventies zelden invloed op de oplossingsrichting. Die werd in twaalf gevallen bepaald door een van de drie volgende factoren: de negatieve houding van partijen tegenover een regeling⁹¹, de financiële onmogelijkheid van een partij om te regelen⁹², of inhoudelijke interventies, gevolgd door positionele onderhandelingen met wisselend resultaat.⁹³

In drie gevallen waren de conflictinterventies wel (mede)bepalend voor de oplossingsrichting. Dat baseren we op onze observaties van de zittingen in combinatie met de interviews na afloop, dus op onze eigen analyse van iedere zitting. Dat was twee keer doordat de rechter het conflict *niet* wilde bespreken en (mede) daardoor voortprocederen de oplossingsrichting werd. En dat was één keer doordat door de conflictinterventies duidelijk werd dat beide partijen graag wilden regelen, wat gelukt is.

In Zaak 03 hield de rechter een conflict buiten de deur, wat ook een vorm van een conflictinterventie is. Gedaagde meende recht op schadevergoeding te hebben tegenover eiser, maar had dat helemaal buiten de rechtszaak gehouden. Daarmee is het in onze definitie een conflict. Toen gedaagde erover begon op de zitting zei de rechter (begrijpelijk) dat deze schade niet besproken kon worden. Zonder dat zijn recht op schadevergoeding was uitgezocht, wilde gedaagde niet de claim van eiser betalen. Daarmee was een regeling meteen onmogelijk en werd het voortprocederen. Een relevant aspect was ook dat gedaagde in slechte lichamelijke conditie verkeerde,

⁸⁹ Vergelijk de statistische uitkomsten in subparagraaf 8.3.3.

⁹⁰ 1 = De rechter neemt het voor kennisgeving aan, gaat op iets anders door, houdt het af. 2 = De rechter stipt het zelf heel kort aan of geeft slechts een heel korte reactie. Zie verder subparagraaf 6.4.2.

⁹¹ Zaak 08 (eiser), Zaak 13 (beide partijen), Zaak 23 (gedaagde) en Zaak 78 (gedaagde).

⁹² Zaak 08 en Zaak 30, steeds gedaagde.

⁹³ Zaak 15 (voortprocederen), Zaak 21 (schikking), Zaak 32 (voortprocederen), Zaak 53 (schikking), Zaak 83 (schikking), Zaak 84 (schikking) en Zaak 100 (voortprocederen).

waardoor weinig van de inhoud van de zitting tot hem doordrong. Hij was op dat moment gewoon niet in staat om eventuele onderhandelingen te overzien. Ook dat stond in de weg aan een andere oplossingsrichting dan voortprocederen.

Ook in Zaak 17 kwam de conflictinterventie van de rechter erop neer dat hij eiser belette zijn onderliggende punt te vertellen. Eiser is daarom boos de zitting uitgelopen. Na het vertrek van eiser waren schikkingskansen voorbij. Een uitspraak resteerde als enig alternatief. Hierbij moet opgemerkt worden, dat de kansen op een regeling ons niet groot leken. Eiser vond (zo bleek uit het interview) zijn eis zo redelijk – eigenlijk begreep hij niet waarom gedaagde hem niet gewoon gelijk gaf – dat het de vraag is of hij nog water bij de wijn zou hebben willen doen.

In Zaak 28 stelde de rechter op twee manieren aan het begin van de zitting de belangenvraag. ‘Is er nog iets dat u aan me kwijt wilt, voordat ik het juridische geschil aan de orde ga stellen?’ en heel kort daarna: ‘Zou het voor u een opluchting zijn als het vandaag geregeld zou worden?’ Beide partijen zeiden ‘ja’. ‘Nou, dan ga ik kijken of ik u daarbij kan helpen.’ Meer heeft de rechter niet aan het onderliggende gedaan. Gegeven de doelen van beide partijen, waren de interventies effectief. Hun eerste doel vooraf was gelijk krijgen, wat vanzelfsprekend niet verenigbaar is. Hun tweede doel was er een punt achter zetten. Door het inlassen van de belangenvraag werd dit al snel duidelijk. Partijen hoorden zichzelf en de ander beamen dat het een opluchting zou zijn als het geregeld kon worden. De rechter heeft gestuurd op dat tweede doel van elk van partijen – ook door te wijzen op het bazo (‘met Kerst procedeert u nog’) – met als effect dat beide partijen daaraan de prioriteit hebben gegeven en een schikking tot stand kwam. Ze hebben dat achteraf ervaren als een bevrijding, hoewel zij allebei nog wat gevoelens van ontevredenheid over de uitkomst uitten. Want die uitkomst kwam voor allebei neer op het loslaten van een deel van hun gelijk (hun eerste doel).

De conclusie is dat conflictinterventies met een diepgang van niveau 1 en 2 zelden effect hebben op de uitkomst. Of in al die gevallen verdieping van de conflictinterventies tot een andere uitkomst zou hebben geleid, blijft speculeren en dat is niet erg zinvol in onze analyse.

8.5.3 Conflictinterventies vanaf niveau 3 en hun invloed op de uitkomst

Bij veertig zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang vanaf niveau 3, terwijl er bij ten minste één partij een conflict aanwezig was.⁹⁴ Bij 21 daarvan was de uitkomst voortprocederen, bij tien zittingen was dat een schikking en negen keer was de uitkomst van de zitting een werkafpraak.

In precies de helft van deze zittingen droegen de conflictinterventies bij aan de uitkomst. Dat baseren we weer op onze observaties van de zittingen in combinatie met de interviews na afloop, dus op onze eigen analyse van iedere zitting. Alle drie de uitkomsten kwamen voor, maar niet in gelijke mate. Bij de 21 keer dat werd voortgeprocedeerd, hadden conflictinterventies daarop zes keer invloed, waarvan twee keer in negatieve zin. Bij de tien keer dat een schikking werd bereikt, was dat vijfmaal onder (steeds positieve) invloed van conflictinterventies. Bij de negen werkafspraken was dat zonder uitzondering onder positieve invloed van conflictinterventies.

Ondanks conflictinterventies met een diepgang vanaf niveau 3 én de aanwezigheid van een conflict bij minstens één partij werd de uitkomst in de andere helft van de zittingen door een andere factor bepaald. Dat was een van de volgende factoren: (een van) partijen wilde(n) niet regelen⁹⁵, de financiële onmogelijkheid om te schikken⁹⁶, het onderliggende woog voor partijen niet erg zwaar.⁹⁷ Dan was er nog een groepje zittingen waarin, meestal na veel inhoudelijke interventies, door partijen positioneel werd onderhandeld zonder merkbare invloed van de ook gepleegde conflictinterventies.⁹⁸

Hoe zit het precies met de andere twintig zittingen waarin die invloed wel waarneembaar was? Dat zijn er meer dan de dertien keer dat door partijen werd

94 3 = De rechter diept het uit, bij maar één partij. 4 = De rechter diept het uit bij beide partijen. Enzovoort. Zie verder subparagraaf 6.4.2.

95 Zaak 02 beide partijen, Zaak 10 gedaagde, Zaak 25 gedaagde (na voor haar gunstige signalen van de rechter), Zaak 61 gedaagde (volgens taxatie van de rechter die niet aandrong), Zaak 63 beide partijen, Zaak 64 gedaagde, Zaak 75 gedaagde, Zaak 77 eiser, Zaak 87 eiser. In al deze gevallen was voortprocederen de enig denkbare uitkomst ongeacht de gepleegde conflictinterventies. De diepgang van de conflictinterventies in de genoemde zaken varieerde van niveau 3 tot en met niveau 7.

96 Zaak 87. De diepgang van de conflictinterventies was van niveau 5. Ook hier was de uitkomst natuurlijk voortprocederen.

97 Zaak 07, Zaak 49, Zaak 50 en Zaak 54. De diepgang van de conflictinterventies varieerde in deze zaken van niveau 5 tot en met niveau 8. Ook hier was de uitkomst steeds voortprocederen.

98 Zaak 04, Zaak 37, Zaak 52, Zaak 56, Zaak 68, Zaak 95 en Zaak 96. In de laatste twee zaken was de uitkomst voortprocederen en in de eerste vijf zaken was de uitkomst een schikking.

geantwoord dat het ingaan op het conflict het meest bijdroeg aan het praten over een schikking.⁹⁹ De diepgang van de conflictinterventies in deze twintig zittingen was duidelijk bovengemiddeld: in veertien ervan niveau 6 of hoger. Het kostte veel ruimte om alle twintig zaken te bespreken. We volstaan met een aantal uitgewerkte voorbeelden en verder met wat citaten uit andere zaken.

Zaak 11

Hier ging het om een zitting binnen het toen net begonnen project ‘Gericht Op Oplossing’ (GOO) van de Amsterdamse rechtbank. De zittingen in dat project kenmerken zich doordat de rechter met partijen op zoek gaat naar een oplossing van de zaak. Alle rechters die in dit project meedoen, hebben een opleiding tot mediator doorlopen en gebruiken gesprekstechnieken van mediators om de zaak te bespreken. Zij hebben in de zitting niettemin geen andere rol dan die van rechter en zetten dus – anders dan mediators – ook inhoudelijke interventies in als voorlopige oordelen of eigen voorstellen.

In deze zitting was een opvallend groot aantal conflictinterventies te horen. We citeren de rechter. Alle vragen zijn steeds gesteld aan beide partijen en door beiden beantwoord, soms met ondersteuning van hun advocaten. We laten de antwoorden van partijen weg.

Wat is het allerbelangrijkste voor u? (...)

En als ik u nou zeg dat u gelijk krijgt, wat betekent dat voor u? (...)

Wat betekent het voor u als u geen gelijk krijgt? (...)

Wat is dan uw grootste zorg? (...)

U heeft van elkaar gehoord wat belangrijk is en wat de zorgen zijn.

Als u dat nou heeft gehoord, bent u dan nog bereid te zoeken naar een oplossing – aan het begin van de zitting was u daartoe enigszins bereid – die recht doet aan beider belangen? (...)

Voor mevrouw is het belangrijk dat hij (gedaagde) zijn afspraken nakomt en voor meneer dat hij verder kan met zijn leven. Dus een redelijke uitkomst is van belang. (...)

Dit deel van de zitting nam ruim twintig minuten in beslag. Uit de antwoorden werd beide partijen duidelijk dat het voor de ander om niets anders dan het geld zou gaan. Ook werd duidelijk dat er geen alternatieve oplossingen konden worden bedacht. Het kwam dus aan op afrekenen op basis van de juridische posities.

⁹⁹ Zie subparagraaf 7.5.2, tabel 57.

De rechter schakelde daarnaar over, wat blijkt uit de volgende citaten:

U bent nu samen op zoek naar wat redelijk is, maar een voorlopig oordeel kan ook. (...)

Inderdaad, ik kan niet een redelijk bedrag in mijn vonnis geven. Wat gaat u met dat voorlopig oordeel dan doen?

Na instemming van partijen gaf de rechter het voorlopig oordeel. Daarna is de zitting geschorst voor overleg tussen partijen.

Advocaten na de schorsing: We zitten op dit moment veel te ver uit elkaar.

Rechter: Op dit moment moet ik maar, denk ik, niets meer zeggen. U weet waar u staat.

De uitkomst was dat er werd voortgeprocedeerd. Ons viel op dat de rechter ondanks de vele conflictinterventies niet méér deed dan zeggen dat beide partijen de belangen en zorgen van de ander hadden gehoord en vervolgens vroeg zij of partijen een oplossing zagen. Deze insteek van de rechter was een bewuste, zo blijkt uit het interview na afloop van de zitting:

Rechter: Maar die (partijen/advocaten) moeten zelf met een oplossing komen en die moeten zelf ook willen. Dat is de insteek.

Interviewer: Je hebt het over te weinig zelfwerkzaamheid?

Rechter: Het is niet aan de rechter om de hele tijd met nieuwe oplossingen te komen, een nieuwe volgende stap. Als op een gegeven moment niemand meer weet hoe het verder moet... ja, hoe wilt u dan verder? (...) Het is aan partijen de oplossing te vinden en de stappen daartoe te zetten. Wij (als rechters) moeten niet denken: o jee, het loopt vast, het lukt niet.

Interviewer: Is dat typisch GOO, een formule die daarvoor geldt?

Rechter: Nee, ik denk dat wij (als rechters) heel erg actief op zittingen zijn en aan het meewerken zijn de hele tijd, met het vinden van oplossingen. Terwijl je best eens even achterover mag leunen. (...)

Wat buiten de bespreking is gebleven, zijn de drijfveren van partijen die maakten dat zij zo verschillend aankeken tegen hun rechten en plichten. Zeer waarschijnlijk is de kern dat eiseres in het geld een waardering terugziet voor de tijd dat zij een

relatie met gedaagde had, terwijl gedaagde die tijd (die al bijna twintig jaar voorbij was) niet voldoende zwaar (meer) vond wegen om nu nog die waardering in de vorm van de eis te moeten opbrengen. Of een uitdieping daarvan iets had veranderd, is zeer de vraag: het financiële verschil toen het schikkingsgesprek stokte, was erg groot (ongeveer € 30.000) en het juridische gelijk lag bij één partij, althans dat was voor ons duidelijk uit het voorlopig oordeel.

Zaak 59

Deze zaak ging over een burengeschil. Ook hier pleegde de rechter een groot aantal (22) conflictinterventies. We citeren er een aantal:

U hebt dus meerdere raakvlakken met elkaar. Dat maakt het voor u vandaag misschien extra vervelend om hier te zitten, of niet? Want, hoe staat u erin vandaag? (...)

Heeft u in dagelijks leven ook nog veel met elkaar te maken? Heeft u privé nog contact? Spreekt u elkaar nog? Komt u elkaar tegen? (...)

U leeft een beetje langs elkaar heen, begrijp ik dat zo goed? (...)

Hoe is dat op u overgekomen?' (Zeer onaangenaam.) Heeft u dat toen niet uitgesproken tegen (naam wederpartij)? Was dat voor u duidelijk, mevrouw (naam eiseres), dat uw buurman zo meer last kreeg van uw praktijk? (Nee, en mij is ook niet gevraagd of het hersteld kon worden.) (...)

U zegt ronduit het klopt niet, ik geloof het niet. Geldt voor u allebei dat u elkaar niet meer gelooft? Dan constateer ik dat het verleden behoorlijk wat kwaad bloed heeft gezet. U vertrouwt elkaar niet meer en gelooft niet wat de ander zegt. (...) Dat is erg verdrietig. (...)

Ik maak me op dit moment geen illusie dat ik dat in anderhalf uur ga veranderen. Denkt u wel? Partijen: de wonderen zijn de wereld niet uit, maar het wordt erg moeilijk. Rechter: Goed, nou, wat een uitdaging (= impliciet commitment vragen van partijen voor een poging). (...)

Iedere keer zegt u, allebei, weer wat over vroeger. Ik zou het zo fijn vinden het met een blik naar de toekomst te bekijken. Ik verwijt u niet dat u op het verleden terugkomt, maar ik zou het willen hebben over wat er nodig is om ervoor te zorgen dat het in de toekomst wel goed loopt. (...)

Wat ik aanbied, vrijblijvend, dat we de zitting ter plaatse voortzetten. Dan kijk ik hoe het eruit ziet en praten we over of er iets valt te regelen. En als u nou slim bent, heeft u dan al met een tuinman gesproken over

wat leuk zou zijn aan groenvoorziening. Gedaagde: En over de eik. Rechter: Met alle respect, ik kom graag, maar die eik zie ik niet veel in. Dat is trekken aan een dood paard. Ik kom kijken als u dat graag wilt. Ik kom om u te faciliteren. Een vonnis maken is voor mij nu makkelijker. En als ik dan kom, moet u niet met onderwerpen aankomen, die mij tot de conclusie brengen dat ik liever niet was gekomen. U doet ook een beroep op mijn tijd. Dat moet u zich goed realiseren. Voelt u daarvoor? (Dit werd aan alle vier gevraagd, beide partijen en hun advocaten). Ja.

Deze rechter presenteerde een combinatie van invoelend vermogen, het partijen laten reflecteren op elkaars onderliggende punten, het vragen van commitment van partijen om zich in te spannen voor een oplossing, praktische aanpak, gerichtheid op gemeenschappelijke belangen en duidelijkheid over wat juridisch niet haalbaar was. Partijen waren in de interviews na afloop vol lof.¹⁰⁰

Zaak 72

In de vorige zaak ging het zeer lang over allerlei onderliggende punten. Maar dat hoeft niet, terwijl er dan toch merkbaar invloed kan uitgaan van conflictinterventies. In Zaak 72 was een geschil ontstaan tussen een franchisenemer en een franchisegever over de verkoopprijs van de winkel. De franchisegever had die gekocht van de franchisenemer en korte tijd later tegen een veel hogere prijs verkocht. De franchisenemer voelde zich bekocht; de franchisegever vond het niet meer dan goed zakelijk handelen van zichzelf. De franchiserelatie bestond nog steeds, want de franchisenemer was een andere winkel begonnen met dezelfde formule. De rechter had in een voorlopig oordeel laten weten dat de franchisenemer (eiser) geen sterke zaak had. De rechter benadrukte het belang van het voorliggende schriftelijk contract en de noodzaak van bewijs door de franchisenemer als die iets anders beweerde:

Het verhaal van gedaagde is ook consistent en als er dan een contract ligt dan wordt het lastig om een andere gang van zaken hard te maken.

Maar de rechter zei ook:

Dan is er ook nog de mogelijkheid van een schikking. Ik kan mij voorstellen dat u van de zaak af wil. Er zijn ook risico's aan verbonden. U

¹⁰⁰ Zie subparagraaf 8.4.5, box 35 onder 3.

bent ook lid van de organisatie, dus het gaat ook om het behoud van goede verhoudingen.

Dat was alles. Ter plaatse is de werkafpraak gemaakt dat gedaagde een schikkingsaanbod zou doen aan eiser. In afwachting daarvan en van de eventuele verdere onderhandeling is de procedure aangehouden. Uit het interview met gedaagde (dat iets later is gehouden):

Nou, we hebben een aanbod gedaan (...) het is nog niet duidelijk of dat geaccepteerd wordt. (...) Het heeft ook te maken met je zakelijke relatie. We hebben nog een relatie met elkaar. Die zullen we ook behouden. In dat kader is het altijd beter om te schikken dan een vonnis te krijgen. Dit is een belang. Volgens mij was dat het belangrijkste, voor zover hij (de rechter) het over belangen had.

Zaak 26

Het gaat om een verbroken samenwerking tussen eiser die als consultant voor gedaagde projecten uitvoerde. Tegen het einde van de al door gedaagde opgezegde samenwerking deed er zich iets voor bij de overdracht van het werk. Gedaagde vond dat de klant beter bediend zou worden uit een oogpunt van continuïteit als een ander het werk van eiser alvast zou overnemen. Zakelijk weergegeven blijkt het te gaan om een uiting van gedaagde die erop neerkwam dat een junior medewerker, net aangenomen, de opdracht beter kon uitvoeren dan eiser (een senior). De rechter benoemt dat eiser tijdens het vertellen heel boos wordt en weer in het moment van toen zat, wat eiser beaamt. 'Ik was volledig ongeschikt om dat werk te doen, ik had niet de kennis, niet de kunde'. Dit alles kwam eruit aan het begin van de zitting in antwoord op de belangenvraag. De rechter liet ook gedaagde zijn kant van het verhaal verduidelijken. Verder kwam naar voren dat beide partijen graag een eind aan het geschil zouden maken. De rechter vat het samen:

U bent begonnen als zakenpartners. U had verwachtingen dat het goed zou gaan. Daarin bent u allebei teleurgesteld. U hebt de beslissing genomen uit elkaar te gaan. Dat is zuur. Vlak voor het eind heeft eiser het idee gekregen dat gedaagde hem diskwalificeerde. Gedaagde had die bedoeling niet. En dan ga je de juridische loopgraven in en schieten en munitie verzamelen.

Dan blijkt dat de rechter aanstuurt op een poging de blokkade bij eiser weg te nemen, want partijen staan immers een regeling voor. De rechter kiest voor een schorsing: ‘Hoelang heeft u nodig?’ Tijdens de schorsing pendelen de advocaten eerst. Ze praten over het voorval. Daarna brengen de advocaten de partijen zelf in gesprek onder vier ogen. De uitkomst is dat gedaagde niet kan erkennen dat het zo gelopen is als eiser het heeft ervaren en dat eiser daardoor de deur naar een regeling dicht doet.

Dit is een voorbeeld van een niet goed uitgevoerde conflictinterventie. Dat interventie op het conflict nodig was, is duidelijk. Wat niet optimaal ging, was dat de rechter de regie van het gesprek over het conflict losliet. Zij schorste om partijen dit gesprek zelf te laten voeren. Dat is ook gebeurd, op de gang. De advocaten lieten de regie vervolgens ook los, door partijen onder vier ogen met elkaar te laten spreken. Daar ging het mis, binnen de kortste keren liep eiser boos uit het gesprek weg, wat ook voor gedaagde reden was om zeer terughoudend te worden om het nog te regelen. Een gesprek waarbij emoties hoog zitten, heeft een neutrale gespreksleider nodig. De rechter legde dit buiten haar invloedssfeer. Over een regeling is tussen partijen in elk geval niet gesproken op de gang; het ‘voorgesprek’ over de blokkade mislukte al. Door deze manier van interveniëren in het conflict was de kans groot dat de uitkomst voortprocederen zou worden, althans kon er geen regie meer worden gevoerd op het bijsturen in een andere richting toen die kans zich verwezenlijkte.

In box 38 geven we citaten uit interviews met partijen over hoe conflictinterventies hen hebben beïnvloed.¹⁰¹

Box 38 *Partijen over hoe conflictinterventies hen hebben beïnvloed*

1. Eiser: Ik wist wel dat ons probleem veel groter is dan deze zaak, en dat een vonnis inderdaad niet alles oplost, er is gewoon te veel gebeurd, maar je wil daar niet al te veel bij stilstaan. (...) Het was goed dat ze ons voorhield dat een eventueel vonnis ook niet positief zou kunnen uitpakken en dat ze ons vroeg, wat gebeurt er dan? En wat gebeurt er als het vonnis wel positief uitpakt? Want ik ben bang dat het conflict dan ook niet over is. Het was goed dat de rechter dit deed, want we waren toch de zitting ingegaan met het idee dat we zouden winnen, we staan er juridisch goed voor. En doordat ze dit zei realiseer je je toch ook wel weer dat het niet vaststaat dat we gaan winnen

¹⁰¹ Zie ook eerdere citaten in box 33 onder 3 (de rechter) en box 35 onder 2 (beide partijen) in Zaak 41.

en dat als we wel winnen het ook nog niet over is. Dit heeft bij ons wel de mogelijkheid weer een beetje getriggerd om misschien later toch aan een mediation traject te denken. Nu niet hoor, nu echt niet. We willen rust. Maar wie weet, later op een ander moment. De rechter heeft daar in ieder geval een kleine opening voor gecreëerd. Want van tevoren stonden we zeker niet open voor een regeling. (eiser in Zaak 06)

2. Interviewer: Wat is uw grootste belang nou eigenlijk?

Gedaagde: Het belangrijkste is denk ik toch dat ik geen veroordeling wil hebben.

Interviewer: Dus eigenlijk dat u gelijk krijgt?

Gedaagde: Ja, het gaat me niet om het gelijk, maar het gaat me er meer om dat ik geen veroordeling achter mijn naam krijg en dat mijn goede naam wordt aangetast.

Interviewer: Dus eigenlijk gaat het erom dat u een onbezoedeld blazoen wil houden.

Gedaagde: Ja, klopt. (...) Heel persoonlijke benadering, dat vond ik wel prettig. Daarnaast vond ik het verrassend dat ze eigenlijk meteen probeerde naar een oplossing te zoeken. Op zich een goede zaak zou je zeggen. Maar dat betekent dat je ook meteen naar een soort deal toewerkt. Ik heb toen gezegd, laten we kijken of dat haalbaar is.

Interviewer: Wat waren uw verwachtingen?

Gedaagde: Ik had van tevoren wel gedacht dat het een gesteggel zou worden over die feiten, maar toen zij (rechter) dus anders dan ik verwacht had instak, toen dacht ik even, nou misschien dat we er dan toch met elkaar uitkomen. Dat bleek uiteindelijk niet haalbaar en een beetje een verstarring. (gedaagde in Zaak 74)

3. Eiser: Het was fijn dat de rechter de zaak rustig doornam en dat ik ook hoorde hoe de tegenpartij ertegenaan keek. Niet dat ik nu alles weet, maar onze kinderen zitten bij elkaar op school en ik wilde rust, dus het was voor mij belangrijk dat er een oplossing kwam. Ik hoopte eerst op een beslissing van de rechter, maar een langdurig proces had ik ook geen zin in. De regeling was uiteindelijk het beste. (eiser in Zaak 67)
4. Het geschil ging over financiën in het verlengde van een echtscheidingsconvenant. Eiseres had geen sterke zaak, bleek uit wat de rechter op de zitting

zei. Gedaagde sprak op de zitting ook over zijn wens over een omgangsregeling. De rechter liet dat gesprek toe.

Eiseres: Er spelen nog andere factoren tussen partijen. Maar die staan te ver buiten de onderhavige zaak. Het gesprek was al uitgebreid tot de omgangsregeling met (naam kind). Die andere factoren liggen weer verder af en waren op deze zitting niet passend om aan de orde te stellen.

Interviewer: Wat was voor u de kern van de zaak?

Eiseres: Geld en omgang. (eiseres in Zaak 82)

5. Gedaagde: Ik ben vooral tevreden voor mijn kind. Ik wou mijn kind meer zien en daarover zouden we op donderdag aanstaande een kort geding hebben. Maar nu is dat ingetrokken, niet meer nodig. Ik heb nu gekregen wat ik wilde. (...) Maar ik moet wel betalen. (gedaagde in Zaak 82)
6. Gedaagde: Voor mij kwam het als een verrassing, omdat ik niet zo goed wist dat we zo veel ruimte zouden krijgen om te overleggen en om te praten, en dat de rechter zich zo zou verdiepen in de achtergrond van deze zaak. Dat wist ik dus niet, dat dat zo ver ging. (...) En ik wilde haar toch ook een beetje tegemoetkomen om de relatie nog een beetje positief te houden, dus dat speelde ook nog wel mee. (gedaagde in Zaak 97)
7. Eiser: De rechter is aan het pellen gegaan, alleen maar. Hij heeft doorgeprikt. Als hij er niet zes of zeven keer op had aangedrongen, was het niet gebeurd. (...) Ik heb niet eerder beseft, en dat kon ik ook niet doen, dat die notaris de kwaaië pier was dat was mij altijd wel duidelijk, maar ik dacht 'die zitten met z'n tweetjes' (de wederpartij én de notaris). (eiser in Zaak 14)

8.5.4 Conclusies van paragraaf 8.5

We kunnen op basis van deze en de vorige subparagraaf concluderen dat conflictinterventies in 55 zittingen zijn gepleegd, terwijl er ook sprake was van een conflict. In 21 gevallen hadden deze conflictinterventies invloed op de uitkomst. Met name de interventies met meer diepgang hebben die invloed. Als de interventies minder goed geplaatst worden, leiden deze ertoe dat het conflict blijft bestaan en dan is de uitkomst voortprocederen vervolgens de enige die nog denkbaar is. Conflictinterventies hebben geen invloed op de uitkomst als partijen niet willen regelen, want dan wordt het stevast voortprocederen, en ook niet onder een aantal andere

omstandigheden, waaronder bijvoorbeeld dat het onderliggende conflict voor partijen niet zwaar genoeg weegt om van invloed te kunnen zijn.

8.6 CONFLICTINTERVENTIES EN ZITTINGSTIJD

8.6.1 *Inleiding*

Een stelling die regelmatig als argument wordt aangevoerd door rechters die niet aan conflictoplossing willen doen of daarin terughoudend zijn, is dat deze werkwijze veel tijd kost. En dat is tijd die zij zeggen niet te hebben op een zitting. Het leek ons van belang dit argument op zijn houdbaarheid in de praktijk te toetsen, door na te gaan hoeveel tijd er aan conflictoplossing in de zittingzaal wordt besteed, in relatie tot de vraag of zittingen (daardoor) uitlopen. Onze onderzoeksvraag 7: ‘Hoeveel zittingstijd is gemoeid met conflictoplossing? Zijn zittingen (daardoor) uitgelopen?’

8.6.2 *Hoelang wordt aandacht aan het conflict besteed?*

Om een eerste beeld te krijgen van de tijd die aan het conflict wordt besteed op de door ons geobserveerde honderd zittingen hebben we deze tijd opgeteld. In deze tijd zijn vanzelfsprekend niet alleen de interventies van de rechters meegeteld, maar ook de tijd die partijen en hun advocaten/gemachtigden spraken over het conflict. Als op een zitting op verschillende momenten gesproken werd over het conflict hebben we de tijdblokjes bij elkaar opgeteld. Bij elke zitting hebben we vervolgens de ‘conflictijd’ op hele minuten afgerond. We kwamen op 486 minuten in honderd zittingen, dat is dus bijna vijf minuten gemiddeld per zitting. In veertig zittingen is helemaal niet ingegaan op het conflict. Als we die buiten beschouwing laten, gaat het om 486 minuten in zestig zittingen, wat neerkomt op iets meer dan acht minuten (acht minuten en zes seconden) gemiddeld per zitting. Op het eerste gezicht kost het spreken over het conflict gemiddeld niet al te veel tijd. Die conclusie baseren we op de geplande zittingstijd. Die tijd varieerde van 30 tot 180 minuten per zitting. De honderd zittingen hadden een som aan geplande tijd van 10.620 minuten, gemiddeld iets meer dan één uur en 36 minuten per zitting. De zestig zittingen met conflictinterventies hadden samen een geplande duur van 6.540 minuten, gemiddeld één uur en 49 minuten. Gemiddeld werd dus in die zestig zittingen met een

gemiddelde geplande duur van 109 minuten iets meer dan acht minuten aan het conflict besteed.¹⁰²

Het beeld dat niet veel tijd aan het conflict besteed wordt, zien we bevestigd in tabel 70, waarin we de honderd zittingen uitsplitsen naargelang de aan het conflict bestede tijd.

Tabel 70 *Tijd die in de zittingszaal aan het conflict wordt besteed*

tijd besteed aan het conflict	aantal zittingen waarin dit het geval was
helemaal geen tijd	40
tot ongeveer 3 minuten	33
tot ongeveer 6 minuten	9
tot ongeveer 10 minuten	6
tot ongeveer 15 minuten	4
tot ongeveer 20 minuten	4
boven 20 minuten	4

In maar 27 van alle zittingen is langer dan ongeveer drie minuten aan het conflict besteed. In maar acht zittingen was dat langer dan een kwartier.

Hiermee is het argument dat aandacht besteden aan het conflict veel tijd kost niet gefalsificeerd. Het kan immers zijn dat de oppervlakkigheid van de gegeven aandacht maakt dat doorgaans weinig tijd met de bespreking van het conflict is gemoeid. Dat lijkt wel zo te zijn, althans er is een statistisch significant verband tussen de diepgang van de conflictinterventies en de tijd die in de zittingszaal aan het conflict wordt besteed.¹⁰³ In zittingen met conflictinterventies van diepgangsniveau 1 en 2¹⁰⁴ is de tijd die aan het conflict besteed wordt gemiddeld 1 minuut en 53 seconden per zitting. In zittingen van niveau 3 is dat 3 minuten en 40 seconden. In zittingen van niveau 4 tot en met 7¹⁰⁵ is dat 9 minuten en 12 seconden. In zittingen van niveau 8 is dat net meer dan een half uur.¹⁰⁶ Tegelijk zien we dat in de vijf zittingen waarin een diepgang van niveau 8 werd bereikt, heel verschillend door de rechters werd opgetreden. Sommigen volstonden met het uitlokken van een standpunt van

102 Van de totale geplande zittingstijd van 6.540 minuten is 486 minuten aan het conflict besteed, wat neerkomt op 7.4%. De verhouding tussen werkelijke zittingstijd en de tijd die aan het conflict is besteed, komt aan de orde in de volgende subparagraaf.

103 De correlatie is hoog en de significantie eveneens: $r = .50, p < .001$. Zie ook subparagraaf 8.3.3.

104 We nemen deze twee niveaus samen, omdat de gemiddelde tijden ervan nauwelijks verschillen (maar elf seconden).

105 We nemen deze vier niveaus samen, omdat de gemiddelde tijden ervan weinig uiteenlopen (van ruim acht tot ruim twaalf minuten).

106 Om precies te zijn dertig minuten en 48 seconden.

partijen over hoe zij in de zaak stonden en wat hun belangrijkste punt was, om daarop te reflecteren door een samenvatting op intentie en kort de gelegenheid te geven aan partijen over en weer op elkaar te reageren. Dat nam niet meer dan tien minuten in beslag. Anders ging het in twee zittingen waarin uitgebreid verkend is wat er allemaal bij partijen leefde en hoe zij weer in het reine met elkaar zouden kunnen komen. Dat duurde beide keren zeventig minuten.¹⁰⁷ De diepgang van de interventies zegt dus niet alles over de tijd waarin aandacht aan het onderliggende is besteed.

8.6.3 *Lopen zittingen uit doordat op het conflict wordt ingegaan?*

Het antwoord op deze vraag is moeilijk te geven, omdat een comparitie na antwoord verschillende onderdelen/fasen kent, die allemaal tijd kosten. Als de tijd die deze onderdelen duren langer is dan de geplande zittingstijd, is er sprake van uitloop van de zitting. Maar om die uitloop dan toe te schrijven aan de tijd die gemoeid was met het ingaan op het conflict, is een willekeurige keuze. De uitloop kan bovendien niet alleen liggen aan de diverse onderdelen van de zitting, maar ook aan de tijd die op de gang is gebruikt om te spreken over een regeling of aan een verkeerd ingeplande tijd. Niettemin schetsen we een beeld.

Daartoe hebben we de geobserveerde zittingen verdeeld in een groep van veertig waarin geen tijd is besteed aan het eventuele onderliggende conflict en een groep van zestig waarin dat wel is gebeurd. We geven in tabel 71 per groep een aantal kengetallen.

107 Zaak 59 en Zaak 60, het gaat om dezelfde rechter in beide zaken.

Tabel 71 Enkele kengetallen van zittingen zonder en met aandacht voor een eventueel conflict

	zaken zonder aandacht voor een eventueel conflict	zaken met aandacht voor een eventueel conflict	totaal aantal zittingen
aantal zittingen dat duurde zoals gepland	0	1	1
aantal zittingen dat uitliep	13	32	45
aantal zittingen waarin tijd over was	27	27	54
saldo tijd in minuten t.o.v. de geplande tijd	-633	+221	
aantal zittingen met 40 of meer minuten uitloop	2	12	
schikkingstijd als % van de zittingstijd	33.9	37.4	
zaal/gang (%)	36.8/63.2	47.9/52.1	
'conflictijd' als percentage van de schikkings- tijd ¹⁰⁸	-	19.2	
'conflictijd' als percentage van de zittingstijd ¹⁰⁹	-	7.2	
totaal aantal zittingen	40	60	100

In deze tabel staat veel informatie. In de eerste plaats valt op dat het inplannen van tijd blijkbaar niet eenvoudig is. Maar één keer duurde een zitting precies even lang als gepland (90 minuten). Het aantal zittingen dat korter duurde dan gepland (54), overtreft het aantal zittingen dat langer duurde dan gepland (45).

Als we de groepen zonder en met aandacht voor een eventueel conflict vergelijken dan lijkt de stelling op te gaan dat aandacht voor een eventueel conflict voor uitloop zorgt. Meer dan de helft van de zittingen (32 van de 60) met die aandacht liep uit¹¹⁰, tegenover ongeveer een derde deel van de zittingen zonder die aandacht (van de veertig).¹¹¹ Dit beeld wordt bevestigd als we naar de werkelijke tijd (in minuten) kijken. De veertig zittingen zonder aandacht voor een eventueel conflict duurden samen 633 minuten minder dan gepland.¹¹² De zestig zittingen met aandacht voor

108 Of er aandacht is gegeven aan het conflict op de gang hebben we niet geregistreerd, dus we kunnen alleen de tijd die in de zaal aan het conflict is besteed in onze berekeningen betrekken. Overigens werd op de gang heel zelden rechtstreeks gesproken tussen partijen, dus over het conflict zal het niet of nauwelijks hebben kunnen gaan op de gang. De schikkingstijd en de zittingstijd zijn inclusief schorsingen (de gang).

109 Zie de vorige noot.

110 De uitloop was in zeven zittingen 10 minuten of minder, in tien zittingen was dat 20 minuten of minder, in vier zittingen was dat minder dan veertig minuten en in twaalf zittingen was dat 40 minuten of meer.

111 De uitloop was in vier zittingen 10 minuten of minder, in eveneens vier zittingen was dat 20 minuten of minder, in drie zittingen was dat minder dan veertig minuten en in twee zittingen 40 minuten of meer.

112 Opgeteld is 4.080 minuten (68 uur) ingepland voor deze veertig zittingen, terwijl zij in werkelijkheid 3.447 minuten (ruim 57 uur) duurden. Uitgedrukt in een percentage is de 'tijdwinst' 15,5%.

een eventueel conflict duurden samen 221 minuten langer dan gepland.¹¹³ Het tijdsverschil lijkt terug te voeren op de schikkingstijd per zitting, die bij de groep van veertig zaken in verhouding minder is dan bij de groep van zestig zaken (33.9% versus 37.4%), terwijl de tijd die aan de schikking wordt besteed in de zaal toeneemt (van 36.8% naar 47.9%).¹¹⁴ De tijd die wordt besteed aan een eventueel onderliggend conflict in de zestig zaken is in verhouding tot de schikkingstijd niet verwaarloosbaar klein (19.2%). De hypothese dat de extra tijd (vooral) aan andere activiteiten dan aandacht voor het conflict ligt, lijkt daardoor niet op te gaan, hoewel dat beeld genuanceerder wordt door de constatering dat van de totale zittingstijd in die zestig zaken maar 7.2% wordt besteed aan een eventueel conflict.

Voor nuancering is ook aanleiding als we onze gegevens op een andere manier op een rij zetten. In de groep van zestig zittingen met aandacht voor een eventueel onderliggend conflict zijn 27 zittingen afgerond binnen de geplande tijd. De twaalf¹¹⁵ zittingen die de meeste minuten eerder klaar waren, tellen op tot een 'tijdwinst' van 583 minuten (bijna tien uur). Aandacht voor een eventueel onderliggend conflict betekent dus zeker niet steeds uitloop. En in tabel 72 is te zien dat in de twaalf zittingen in deze groep die het meest uitliepen, meestal nauwelijks tijd is besteed aan een eventueel conflict. Dus uitloop wordt niet steeds verklaard door aandacht voor het conflict.

Tabel 72 De twaalf zittingen met de meeste uitloop en de tijd die daarin aan een eventueel conflict is besteed, in minuten

uitloop	90	71	65	62	60	56	50	44	44	43	43	40
'conflictijd'	3	40	1	5	4	2	1	14	5	1	1	3

We hebben het onderwerp ook benaderd door als vertrekpunt te nemen de twaalf zittingen waarin de meeste tijd is besteed aan het conflict. Lopen die uit? Het antwoord is wederom dat dit niet steeds zo is, zie tabel 73.

¹¹³ Opgeteld is 6.540 minuten (109 uur) ingepland voor deze zestig zittingen, terwijl zij in werkelijkheid 6.761 minuten (ruim 112 uur) duurden. Uitgedrukt in een percentage is het 'tijdverlies' 3,4%.

¹¹⁴ Tot die tijd rekenen wij niet alleen de schikkingsfase, maar ook de tijd op andere momenten in de zitting ging over een schikking. Ook rekenen wij daartoe de tijd die over een eventueel conflict is gesproken. Voor de uitleg van die keuze verwijzen we naar subparagraaf 4.5.1.

¹¹⁵ Deze zijn te beschouwen als pendant van de twaalf zittingen in deze groep die het meest uitliepen, zie tabel 71.

Tabel 73 De twaalf zittingen waarin de meeste tijd aan het conflict is besteed en het verschil tussen de werkelijke en de geplande duur van deze zittingen, weergegeven in minuten

'conflicttijd'	70	70	40	27	19	18	18	16	15	14	13	12
uitloop ¹⁶	20	-25	71	-20	-54	12	2	-72	15	44	-37	-10

8.6.4 Conclusies van paragraaf 8.6; is er een probleem?

In de meeste zittingen wordt geen of niet meer dan drie minuten tijd besteed aan een eventueel conflict. De diepgang van de conflictinterventies leidt niet steeds tot een lange 'conflicttijd', hoewel er een statistisch significante samenhang bestaat. Aandacht besteden aan een eventueel conflict kost vanzelfsprekend tijd: relatief 7.2% van de totale zittingstijd in de groep van zestig zaken. Maar dat dit zonder meer tot uitloop leidt, valt beslist niet te concluderen. Ook is niet vast te stellen of de uitloop in voorkomend geval steeds moet worden toegerekend aan de 'conflicttijd'.

Natuurlijk kan het uitlopen van zittingen een probleem vormen: soms moet iemand weg, een mogelijk aansluitend geplande zitting heeft een vertraagde start. Maar omdat we niet kunnen vaststellen op basis van de getallen dat dit probleem wordt veroorzaakt door de tijd die in de zitting wordt besteed aan een conflict, laten we dit verder buiten beschouwing.

Wij hebben maar één keer kunnen vaststellen dat door de tijd die in de zitting is besteed aan een conflict er op inhoud een probleem ontstond. In die zaak constateerden de rechter en de partijen na afloop dat (daardoor) te weinig tijd was overgebleven voor het voldoende bespreken van het geschil, hoewel de zitting al twintig minuten langer duurde dan gepland.¹¹⁷ In de twee andere zaken die behoren tot de top 3 van zittingen waarin de meeste tijd is besteed aan het conflict, ontstond dit probleem niet. In de ene zaak¹¹⁸ is de zitting flink uitgelopen, waardoor het geschil voldoende besproken kon worden en in de andere zaak¹¹⁹ is afgesproken dat de zitting later zou worden voortgezet, zodat op die wijze extra zittingstijd werd gecreëerd.

¹¹⁶ Als de zittingen korter duurden dan gepland, hebben we een negatief getal vermeld.

¹¹⁷ Zaak 60. In deze zitting is 70 minuten over het conflict gesproken.

¹¹⁸ Zaak 44. De uitloop was 71 minuten.

¹¹⁹ Zaak 59. De zaak ging over een burenruzie. De afspraak was dat de rechter bij partijen zou gaan kijken, een descente dus of een comparitie ter plaatse.

8.7 CONCLUSIES VAN DIT HOOFDSTUK

Rechters die ‘meer hebben’ met conflictoplossing vermoedden vooraf vaker dat er sprake is van een conflict, namen zich vaker voor daarnaar op zoek te gaan en besteedden daaraan ook daadwerkelijk vaker aandacht. Dit alles is statistisch significant. Dat wijst erop dat het de rechters zijn die bepalen of een (mogelijk) conflict aan de orde komt op een zitting. We zien in het verlengde hiervan dat een (mogelijk) conflict ook aan de orde komt als geen van partijen vooraf ‘ja’ antwoordde op de vraag of er meer speelt dan in de rechtszaak aan de orde is gesteld. Of die opvattingen van partijen veel invloed hebben op het aan de orde stellen of komen van een onderliggend conflict, konden we niet vaststellen. De aantallen waren daarvoor te laag. Ondanks de lage aantallen komt wel naar voren dat partijen in die gevallen doorgaans verwachtten dat de rechter actief gaat zoeken naar wat er nog meer speelt. Zie voor dit alles de paragraaf 8.2.

Onze onderzoekshypothese was dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid zou toenemen als de rechter zich met het conflict bezighoudt.

Er is geen statistisch significant verband tussen het ingaan op het conflict, het aantal conflictinterventies, of de tijd die aan het spreken over het conflict in de zaal is besteed en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den brede. Er is wel een (marginaal) statistisch significant verband tussen de diepgang van de conflictinterventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den brede. Dat geldt voor eisers en dat geldt voor gedaagden. Statistisch significante verbanden tussen al de onafhankelijke variabelen en de elementen *voice* en *due consideration* (samen genomen) vonden we niet. Zie hiervoor paragraaf 8.3.

In paragraaf 8.4 gingen we in op aandacht voor een eventueel conflict in combinatie met het bestaan ervan.

Soms gaan rechters niet op zoek naar een mogelijk conflict; zij motiveerden dat aldus:

- a. Ik had het gevoel dat er geen conflict was en/of ik kreeg geen signalen dat er wél een conflict was.
- b. De omgang tussen partijen op de zitting gaf me in dat er geen conflict was.
- c. De aard van de zaak en de daaruit voortvloeiende wijze waarop partijen tegenover elkaar stonden, bracht voor mij mee dat er geen conflict was.
- d. De omvang (in geld) van de zaak rechtvaardigde niet dat ik op zoek ging naar een conflict.
- e. Er was geen regeling mogelijk, dus ging ik niet op zoek.
- f. Er zou toch wel een regeling worden bereikt, dus ging ik niet op zoek.

Met de beroepsopvatting van de betrokken rechters, zoals die blijkt uit de algemene interviews, bestaat geen duidelijk verband. Er zitten ook rechters in de bovenstaande groep die in het algemene interview zeiden altijd op zoek te gaan naar een mogelijk conflict. De genoemde redenen verschilden nauwelijks naargelang er al dan niet daadwerkelijk van een conflict sprake was. De eerste drie redenen zijn zonder uitzondering niet bij partijen gecheckt, dat blijkt ook al uit de formulering ('gevoel', 'geen signalen', 'gaf me in' en 'bracht voor mij mee') van die redenen. Het zijn dus rechterlijke veronderstellingen, die niet juist waren als er wél een conflict bestond. In dat geval vroegen we aan partijen wat zij vonden van het gebrek aan aandacht voor het conflict. Slechts in een beperkt aantal gevallen hebben zij meer dan milde kritiek. Die heeft steeds betrekking op een ervaren gebrek aan *voice* en/of *due consideration*. De beperkt voorkomende en dan doorgaans milde kritiek vormt een verklaring voor het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid, zoals we al in paragraaf 8.3 concludeerden.

Soms gaan rechters wel op zoek naar een mogelijk conflict, terwijl dat er niet is. Zij motiveren dit met: 'Ik dacht dat er wat onderliggends speelde', 'Ik wilde zeker weten of er wat speelde', 'Ik veronderstelde al dat er niets speelde, maar je weet het niet'. De beroepsopvattingen van deze rechters lopen uiteen. Het bleef steeds bij een verkennende interventie, die stopte als werd gezegd door partijen dat er geen conflict was. In de interviews na de zitting hebben partijen geen kritiek op deze conflictinterventies, terwijl hun antwoorden op de stellingen over procedurele rechtvaardigheid in de vragenlijst positief zijn. Het levert dus in termen van procedurele rechtvaardigheid weinig gevaar op om af te tasten of er een conflict speelt.

Als er sprake is van een conflict waarop de rechters wél (met wisselende mate van diepgang) ingaan, trekken wij de volgende conclusies. Rechters zijn divers in hun verklaringen waarom zij met weinig diepgang op een conflict ingaan. Soms zeggen rechters dat zij niet weten hoe het verder uitdiepen van het conflict in die zitting zou hebben gemoeten, soms zagen ze geen aanleiding in het dossier om een conflict te veronderstellen en lieten ze het bij oppervlakkige aandacht, soms past het ingaan op een conflict niet bij ze, soms zien ze het nut niet met het oog op het geschil en soms wilden ze het risico niet lopen dat het gesprek over het geschil zou worden belemmerd. Rechters zijn meer gelijklopend in hun uitleg waarom zij dieper op het conflict ingaan: mogelijk leidt dit tot een regeling. De beroepsopvattingen van al deze rechters lopen uiteen, maar in het algemeen plegen rechters die meer *conflict-minded* zijn, conflictinterventies met wat meer diepgang.

Naarmate de diepgang van de conflictinterventies beter aansluit bij de behoefte van partijen om te spreken over een conflict, worden die interventies positiever gewaardeerd. Partijen die niet (diep) over een conflict willen spreken, zullen niet intensief aan het gesprek hierover deelnemen. Als rechters goed luisteren naar signalen op dit vlak, zou de aansluiting bij de partijbehoefte optimaal kunnen zijn. Rechters weten doorgaans die aansluiting redelijk te maken. De relatie tussen waardering en aansluiting bij de behoefte vormt een verklaring voor het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid, zoals wij al concludeerden in paragraaf 8.3. De waardering (positief of negatief) van partijen is bijna steeds te herleiden tot *voice* en *due consideration*.

Partijen die zelf geen conflict ervaren reageren in overwegende mate neutraal of positief als de rechter aandacht geeft aan een conflict bij de wederpartij. De in drie gevallen geuite kritiek is twee keer terug te voeren op de opvatting dat het bespreken van een conflict niet in de rechtszaal thuishoort en één keer op de specifieke aanpak door de rechter, die eiser ingaf dat de rechter vooringenomen was.

In paragraaf 8.5 zijn we ingegaan op conflictinterventies en hun invloed op de oplossingsrichting (voortprocederen, schikking, werkafpraak). Bij vijftien zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang van niveau 1 of 2. Zoals wij verwachtten, hadden die conflictinterventies niet vaak invloed op de oplossingsrichting. In drie gevallen waren de conflictinterventies wel (mede)bepalend voor de oplossingsrichting. Dat was twee keer doordat de rechter het conflict niet wilde bespreken en (mede) daardoor voortprocederen de oplossingsrichting werd. En dat was één keer doordat door de beperkte conflictinterventies toch duidelijk werd dat beide partijen graag wilden regelen, wat gelukt is. In de andere twaalf gevallen werd de oplossingsrichting bepaald door een van de drie volgende factoren: de negatieve houding van partijen tegenover een regeling, de financiële onmogelijkheid van een partij om te regelen of inhoudelijke interventies, gevolgd door positionele onderhandelingen met wisselend resultaat.

Bij veertig zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang vanaf niveau 3, terwijl er bij ten minste één partij een conflict aanwezig was. In precies de helft van deze zittingen droegen de conflictinterventies bij aan de uitkomst. De diepgang van de conflictinterventies in die twintig zittingen was duidelijk bovengemiddeld: in veertien ervan niveau 6 of hoger. We gaven in paragraaf 8.5 voorbeelden van dergelijke zittingen. Als de conflictinterventies niet bijdroegen, was dat door een van de volgende factoren: (een van) partijen wilde(n) niet regelen, de financiële onmogelijkheid om te schikken, en het onderliggende woog voor

partijen niet erg zwaar. Dan was er nog een groepje zittingen waarin, meestal na veel inhoudelijke interventies, door partijen positioneel werd onderhandeld zonder merkbare invloed van de ook gepleegde conflictinterventies.

In paragraaf 8.6 zijn we ingegaan op de 'conflictijd'. In de meeste zittingen (namelijk 73) wordt geen of niet meer dan ongeveer drie minuten tijd besteed aan een eventueel conflict. De diepgang van de conflictinterventies leidt niet steeds tot een lange 'conflictijd', hoewel er een statistisch significante samenhang bestaat. Aandacht besteden aan een eventueel conflict kost vanzelfsprekend tijd: relatief 7.2% van de totale zittingstijd in de groep van zestig zaken waarin die aandacht er was. Maar dat dit zonder meer tot uitloop leidt, valt beslist niet te concluderen. Ook is niet vast te stellen of de uitloop in voorkomend geval steeds moet worden toegerekend aan de 'conflictijd'. Maar één keer hebben we geobserveerd dat door de aan het conflict bestede aandacht tijdgebrek ontstond met gevolgen voor de inhoud van de behandeling van de zaak.

9 ANTWOORD OP DE ONDERZOEKSVRAGEN

Samenvatting

In dit hoofdstuk beantwoorden we onze zeven onderzoeksvragen. De antwoorden komen ook al aan de orde in de eerdere hoofdstukken. Hier groeperen we ze.

9.1 DE EERSTE ONDERZOEKSVRAAG: WELKE SCHIKKINGSINTERVENTIES ZIEN WE EN HOE VAAK KOMEN DIE VOOR?

Het korte antwoord

We observeerden 553 procesinterventies in totaal 97 zittingen, 533 inhoudelijke interventies in totaal 89 zittingen en 186 conflictinterventies in totaal zestig zittingen. Die conflictinterventies waren regelmatig afhoudend tot niet meer dan oppervlakkig en werden ook geregeld maar bij één partij gepleegd. Ingaan op het conflict behoort blijkbaar nog niet erg tot de Nederlandse zittingscultuur en niet alle rechters beheersen het ambacht van het begeleiden van het gesprek over het conflict goed genoeg.

Het langere antwoord

Hoewel zich een veelheid aan varianten voordoet, zijn alle schikkingsinterventies in te delen in drie categorieën: procesinterventies, inhoudelijke interventies en conflictinterventies. *Procesinterventies* zijn gericht op het op gang brengen, het aan de gang houden of het afronden van het schikkingsproces. Ze zijn gericht op het proces van het schikken. De belangrijkste daarvan zijn de schorsing, de duur daarvan en het hervatten van het schikkingsgesprek na de schorsing als partijen zonder regeling terugkomen.¹

Inhoudelijke interventies kunnen van belang zijn voor de inhoud van (de onderhandelingen over) een schikking, omdat partijen aan die interventie hun (onderhandelings)positie kunnen afmeten. Het meest komen voor: het geven van een voorlopig oordeel, het wijzen op het bazo, en het doen van een eigen voorstel door de rechter.²

1 Zie ook paragraaf 6.2.

2 In paragraaf 6.3 hebben we deze drie inhoudelijke interventies verder onderverdeeld.

Conflictinterventies zien op het onderliggende conflict.³ Het conflict omvat, kort gezegd, alle vormen van onenigheid tussen partijen waarover in het vonnis niet kan worden beslist, hetzij omdat de onenigheid niet-juridisch is, hetzij omdat de onenigheid niet ter beslissing is voorgelegd. Rechters kunnen er per definitie niet over oordelen en hebben voor het schrijven van het vonnis informatie over het conflict dus niet nodig. Dat zij er toch aandacht aan besteden, hebben wij daarom geduid als gericht op het doel een schikking te beproeven. Het conflict kan (sterk) van invloed zijn op de wil om te regelen.⁴ De conflictinterventies hebben we onderverdeeld naar de mate van diepgang, variërend van ‘De rechter neemt wat er over het onderliggende conflict gezegd wordt voor kennisgeving aan, gaat op iets anders door, houdt het af’ tot en met ‘De rechter gaat op het conflict in en laat ook partijen reflecteren op elkaar’.⁵

Tot de eerste onderzoeksvraag behoort ook de frequentie waarin de geobserveerde schikkingsinterventies voorkomen.

Procesinterventies komen veel voor: 553 in totaal. Deze kwamen in 97 zittingen voor, zodat het gemiddelde per zitting met deze soort interventies 5,7 is geweest. In drie zittingen kwamen geen procesinterventies voor. De schorsing van de zitting met het oog op het beproeven van een schikking zagen we in 77 van de honderd zittingen minstens één keer, in negentien zittingen is meer dan één keer geschorst.⁶ De duur van de schorsingen liep uiteen van vijf tot 77 minuten. In 57 gevallen lag die duur tussen de 10 en 46 minuten.⁷ In 35 gevallen kwamen partijen zonder regeling uit de schorsing. Twintig keer hervatten de rechters daarop het schikkingsgesprek, terwijl zij de andere vijftien keer niet of nauwelijks aandrongen op verder praten.⁸

Inhoudelijke interventies komen bijna even vaak voor als procesinterventies: 533 in totaal. Deze kwamen in 89 zittingen voor, zodat het gemiddelde per zitting met deze soort interventies 6,0 is geweest. In elf zittingen kwamen geen inhoudelijke interventies voor.

Inhoudelijke interventies in de vorm van een voorlopig oordeel zijn de regel. Voorlopige oordelen komen in de praktijk voor in vele varianten van meer en

3 Zie voor een definitie van het begrip ‘conflict’ hoofdstuk 1.

4 Zie voor een uitwerking van deze drie categorieën subparagraaf 4.5.1.

5 Zie paragraaf 6.4.

6 Zie tabel 32 in subparagraaf 6.2.2.

7 Zie tabel 33 in subparagraaf 6.2.3.

8 Zie tabel 34 in subparagraaf 6.2.4.

minder verstrekkende aard, zowel qua presentatie als qua inhoud.⁹ Wij hebben zeven categorieën van voorlopige oordelen onderscheiden: het wijzen op de bewijslastverdeling, het geven van een voorspelling over de kans van slagen van de bewijsoverlevering, het honoreren of afwijzen van juridische stellingen en weren, het noemen van een range van bedragen waarbinnen geschikt zou kunnen worden, het noemen van een concreet bedrag waarop geschikt zou kunnen worden, het gedeeltelijk toe- of afwijzen van de vordering(en) en het over de volle breedte van het geschil toe- of afwijzen van de vordering(en). Daarin konden we de meeste voorlopige oordelen onderbrengen. We hanteerden nog een achtste restcategorie ('anders'). We noteerden voorlopige oordelen in 88 van de honderd zittingen. Heel vaak kwamen er voorlopige oordelen langs van verschillende soort: 142 bij elkaar in deze 88 zittingen. Het totale aantal voorlopige oordelen is nog hoger, namelijk 246, omdat van sommige soorten meer dan één voorlopig oordeel werd gegeven en/of omdat precies hetzelfde voorlopig oordeel tijdens de zitting werd herhaald.¹⁰

Ook inhoudelijke interventies in de vorm van het wijzen op het bazo komen veel voor, maar minder vaak dan het voorlopig oordeel. In 63 zittingen wezen de rechters op het effect van voortprocederen. Dat ging meestal over het tijdsbeslag, de extra kosten, de onzekere uitkomst (inclusief de kans dat hoger beroep zou worden ingesteld) en/of de psychische belasting. In zestien gevallen werd nog iets anders genoemd.¹¹ Het voorlopig oordeel wordt dus frequenter ingezet als schikkingsinterventie dan het bazo, wat ook te zien is aan de andere aantallen: 129 versus 142 en 184 versus 246.¹²

Dan zijn er nog inhoudelijke interventies in de vorm van eigen voorstellen van de rechter. Die kunnen ook in voorzichtige vraagvorm worden gepresenteerd ('Is een gedachte dat u ...?'). In 46 zittingen observeerden wij een voorstel van de rechter. In tien zittingen is meer dan één voorstel is gedaan, oplopend tot vier. Daardoor zijn in deze 46 zittingen 61 voorstellen gedaan.¹³

Conflictinterventies zoals die voorkwamen op de door ons geobserveerde honderd zittingen, moeten genuanceerd bekeken worden. De aandacht van rechters voor 'het onderliggende' – hoewel in opkomst in civiele zittingen – is klein in vergelijking met die voor andere schikkingsinterventies. We roepen daarbij in herinnering dat wij bij de selectie van rechters op vier locaties hebben gevraagd naar degenen die

9 Zie subparagraaf 4.5.1.

10 Zie subparagraaf 6.3.2.

11 Zie box 7 in subparagraaf 6.3.3 voor citaten van het anders wijzen op het bazo.

12 Zie tabel 40 in subparagraaf 6.3.3.

13 Zie voor de frequentie tabel 46 en voor citaten van voorstellen box 8 en 9 in subparagraaf 6.3.4.

erom bekendstonden aandacht voor het conflict te hebben. We telden in totaal 186 conflictinterventies. Dat was in zestig zittingen, wat leidt tot een gemiddelde van 3,1 in de zittingen waarin deze interventies zijn geobserveerd. In veertig zittingen was helemaal geen aandacht voor een mogelijk conflict. De aandacht was bovendien vaak oppervlakkig. In zeventien van de genoemde zestig zittingen gingen de interventies niet verder dan 'De rechter neemt het voor kennisgeving aan, gaat op iets anders door, houdt het af' of 'De rechter stipt het zelf heel kort aan of geeft slechts een heel korte reactie'. De diepgang ontbreekt dan volledig. Tot deze gevallen behoren ook de zittingen waarin de rechter uitdrukkelijk vroeg aan beide partijen of er meer speelde dan ter beoordeling en beslissing was voorgelegd en het antwoord 'nee' was. Het gesprek over het onderliggende stopt dan vanzelfsprekend meteen. 'Het onderliggende' komt dan niet naar boven, omdat het ontbreekt of omdat de rechters er niet echt op ingaan als het wel speelt.

Er blijven 43 zittingen over, waarin meer dan dat gebeurde. Maar dan lijkt de techniek van de rechters nog niet erg ontwikkeld. In 21 van deze 43 zittingen ging het maar om één partij van wie 'het onderliggende' werd uitgediept, waarop werd gereflecteerd door de rechter en/of waarop de andere partij om een reactie werd gevraagd. Dat de andere partij geen onderliggend punt had, werd mogelijk goed aangevoeld door de rechters in die zittingen, maar in elk geval niet gecheckt. Soms miste de rechter dit punt volledig, omdat het er wel was. Met als gevolg dat ook de reflectie van de rechter uit evenwicht was of dat de andere partij zich op achterstand vond staan, want die werd wel om een reactie gevraagd op 'het onderliggende' van de wederpartij, maar niet uitgenodigd het eigen punt te vertellen. In de andere 22 zittingen, minder dan een kwart van het totaal, werd 'het onderliggende' bij beide partijen uitgevraagd. In dertien gevallen daarbinnen reflecteerden de rechters daar ook op, waarmee zij dus gedachten over het conflict ('het onderliggende' over en weer) te berde brachten. En in vijf gevallen is aan beide partijen gevraagd op elkaars onderliggende punt te reageren, waarmee (een begin van) een gesprek ontstond, de in onze ogen meest uitdiepende wijze van conflictinterventie. Dat gebeurde dus in maar vijf van de in totaal honderd zittingen die we observeerden, bij drie van de 37 rechters die wij observeerden. Dat vinden wij een ronduit magere score, zowel in verhouding tot de aandacht die het ingaan op het onderliggende tegenwoordig in de opleiding krijgt als in verhouding tot de veel grotere aantallen inhoudelijke interventies.¹⁴ Het bespreken van een onderliggend conflict is geen onderdeel van de 'zittingscultuur' in civiele zaken.

¹⁴ Zie subparagraaf 6.4.2.

9.2 DE TWEDE ONDERZOEKSVRAAG: WAAR LEIDEN DE SCHIKKINGSINTERVENTIES TOE EN ZIJN VERSCHILLEN TE VERKLAREN?

Het korte antwoord

We observeerden drie uitkomsten van de zittingen: voortprocederen, schikking en werkafpraak. De statistische samenhang met schikkingsinterventies was beperkt, maar wel relevant: zittingen met meer inhoudelijke interventies hadden vaker de uitkomst schikking. Met name voorlopige oordelen over de bewijslast en over het gedeeltelijk toe- of afwijzen van vorderingen hebben dat effect. Ook het wijzen op het bazo, en dan vooral het wijzen op de kosten en het procesrisico, hangt samen met een hoger schikkingspercentage. De sterkste samenhang bestaat tussen de schikking als uitkomst van de zitting en eigen voorstellen van de rechter.

Een verklaring voor de verschillen in uitkomst geven we in hoofdstuk 7. In 41 zittingen was alleen de uitkomst voortprocederen denkbaar. Oorzaken:

1. Er viel iets voor op de zitting waardoor het schikkingsgesprek niet vruchtbaar op gang kon komen (3x).
2. (Een van) partijen wilde(n) beslist niet regelen (30x).
3. gedaagde kon financieel niets aanbieden (4x).
4. De rechter wilde het schikkingsgesprek niet op gang brengen (9x, waarvan 5x samenvallend met oorzaak 2).

In 59 zittingen waren alle drie de uitkomsten denkbaar. De verdeling was aldus:

1. Voortprocederen, want er was geen *common ground* voor een schikking (6x).
2. Voortprocederen, nadat de rechter iets suboptimaals deed, waarbij onbekend is wat er anders zou zijn gebeurd (11x).
3. Schikking (29x).
4. Werkafpraak (13x).

Wat vinden partijen van het optreden van de rechters in de honderd zittingen? Slechts een kleine minderheid van partijen laat kritiek horen in reactie op de stellingen 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen' en 'De rechter bemoeide zich te veel met een regeling'. De kritiek is vaak ook nog mild en soms niet te rijmen met onze observaties van de zitting en met het interview als geheel.

Het antwoord op de stelling 'Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen' is soms gegeven, omdat een partij moeite had om afscheid te nemen van het eigen gelijk. Maar vijftien keer is het antwoord toe te schrijven aan wat de rechter deed.

Dat is in twaalf verschillende zittingen zo ervaren. Deze antwoorden komen bij alle drie de uitkomsten van een zitting voor. Ervaren dwang kwam opvallend genoeg in absolute aantallen het vaakst voor bij zittingen die als uitkomst voortprocederen hadden. Rechters rapporteerden zelf maar één keer een dwangschikking. Rechters onderschatten blijkbaar de dwang die van hen kan uitgaan.

Het langere antwoord

Als rechters voor de zitting een positief antwoord invullen bij de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing', blijken ze na de zitting een hoger niveau aan te kruisen op een zevenpuntsschaal van de energie die zij menen te hebben gestoken in het beproeven van een regeling.¹⁵ We zien dan ook meer schikkingsinterventies.¹⁶ Maar zien we ook een effect op de uitkomst van de zitting? In ons onderzoek deden zich drie uitkomsten van zittingen voor: voortprocederen, schikking en werkafpraak.¹⁷ Dat blijkt op grond van de cijfers maar in heel weinig gevallen statistisch significant.

Er is geen statistisch significant verband tussen de energie die een rechter naar eigen mening gestoken heeft in het beproeven van een regeling, en de uitkomst van de zitting. Er wordt, als we inzoomen, ook niet statistisch significant méér energie gerapporteerd door rechters als we alleen de uitkomsten schikking en voortprocederen vergelijken.

Er is ook geen statistisch significant verband tussen het totale aantal schikkingsinterventies op een zitting en de uitkomst. Er is een parallel te trekken met de gemiddelde tijd die in de zaal wordt besteed aan het beproeven van een schikking. Die verschilt nauwelijks als we kijken naar de verschillende uitkomsten. Bij de uitkomst voortprocederen is dat per zitting gemiddeld 16 minuten, bij de andere twee uitkomsten 14 minuten.

Er is geen statistisch verband tussen het aantal procesinterventies en de uitkomst.

Er is wel een (sterk) statistisch significant verband tussen het aantal conflictinterventies en de uitkomst. Meer in het bijzonder blijken de conflictinterventies vaker voor te komen als de uitkomst een werkafpraak is, groter dan bij andere uitkomsten. Het geringe aantal werkafspraken (13) maakt dat deze gegevens met voorzichtigheid

¹⁵ Zie tabel 15 in paragraaf 4.2 voor een overzicht van de antwoorden op de stelling en tabel 17 in paragraaf 4.3 voor het verband met het energieniveau.

¹⁶ Zie paragraaf 4.5.

¹⁷ Zie tabel 1 in paragraaf 3.2.

moeten worden benaderd. Het verband lijkt bovendien sterk bepaald te zijn doordat in twee zittingen met de uitkomst werkafpraak een heel groot aantal conflictinterventies plaatsvond (11 en 22 stuks), terwijl in negen andere zittingen met die uitkomst het aantal interventies bleef steken op nul tot drie. Ten slotte blijkt een (marginaal) statistisch significant verband tussen de inhoudelijke interventies en de uitkomst. Meer in het bijzonder blijken de inhoudelijke interventies meer voor te komen bij de schikking als uitkomst, groter dan bij andere uitkomsten. Deze statistische verbanden zijn niet per se causaal, in de zin dat juist door inhoudelijke interventies meer schikkingen tot stand komen of door conflictinterventies meer werkafspraken.¹⁸

Dus het doel van de rechter voorafgaand aan de zitting heeft soms een voorspellende waarde voor wat er op de zitting gebeuren zal (toename van erin gestoken energie, toename van schikkingsinterventies), maar zegt heel weinig over de uitkomst (afloop) van die zitting. In hoofdstuk 5 onderbouwden we de conclusie dat de reactie van partijen op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting', die aan hen is voorgelegd voorafgaande aan de zitting, ook geen voorspellende waarde heeft voor de uitkomst van de zitting.¹⁹

In hoofdstuk 6 hebben we, nog steeds getalsmatig, gekeken naar de specifieke schikkingsinterventies die we noemden in paragraaf 9.1.

Bij de *procesinterventies* hebben we gekeken naar de schorsing en de hervatting van het schikkingsgesprek nadat tijdens de schorsing geen overeenstemming is bereikt. We hebben geconcludeerd dat er een statistisch significant verband is tussen het aantal schorsingen en de uitkomst van de zitting, dat er meer schikkingen (dan gemiddeld over alle zaken in ons onderzoek) worden bereikt op zittingen waarin de schorsingen langer duren en dat er in lichte mate meer schikkingen worden bereikt op zittingen waarin rechters het schikkingsgesprek na de schorsing hervatten, waartoe zij dan wel (enige) ruimte kregen van partijen en hun procesvertegenwoordigers.²⁰

18 Zie voor deze verbanden paragraaf 4.6.

19 Statistische berekeningen hebben we met deze antwoorden van partijen en de rechters niet uitgevoerd, omdat de betrouwbaarheid (interne consistentie tussen de antwoorden) te slecht was om er als variabelen mee door te rekenen.

20 Zie subparagraaf 6.2.5.

Bij *inhoudelijke interventies* keken we naar de vier vaakst voorkomende soorten van het voorlopig oordeel, naar het wijzen op het bazo in vier varianten en naar het eigen voorstel van de rechter, in vier varianten. Was er getalsmatig een relatie met de uitkomst vast te stellen?

Bij voorlopige oordelen over de bewijslast neemt de schikking als uitkomst van de zitting duidelijk toe. Wij wijzen erop dat een oordeel van deze strekking een extra effect kan hebben, omdat er gevolgen uit voortvloeien voor de lengte en kosten van de procedure, die toenemen. Het alternatief voor een schikking (voortprocederen) wordt daardoor allicht minder aantrekkelijk, ook voor de partij die de bewijslast niet heeft. Het aantal werkafspraken neemt procentueel af, maar de aantallen zijn hier heel klein en dus ontstaan snel procentuele verschillen. Per saldo neemt het percentage van zaken waarin wordt voortgeprocedeerd met meer dan 6 procentpunt af.

Bij voorlopige oordelen over het toe- of afwijzen van de vorderingen in de volle breedte van het geschil blijkt dat er, opvallend genoeg, nauwelijks invloed is op het percentage zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd. Natuurlijk is het zo dat deze voorlopige oordelen soms onder veel voorbehoud zijn gegeven en daardoor niet de uiterste duidelijkheid boden. Maar voor veel oordelen geldt dat niet. Een verklaring kan zijn dat het na een oordeel dat zoveel duidelijkheid biedt, de onderhandelingsruimte zo klein is geworden dat het geen zin heeft voor partijen om 'op eigen kracht' verder een schikking na te streven. Ook is denkbaar dat een partij in wiens nadeel het oordeel strekt, kiest voor een vonnis om de mogelijkheid van hoger beroep te behouden; een schikking in het verlengde van het voorlopig oordeel is dan niet aantrekkelijk.

Voorlopige oordelen over het gedeeltelijk toe- of afwijzen van de vorderingen kwamen in absolute getallen niet veel voor (in achttien zittingen). Harde conclusies zijn dan gevaarlijk.

Maar toch is het aantal schikkingen procentueel veel hoger als uitkomst van zittingen waarop zulke oordelen zijn uitgesproken. Het percentage werkafspraken neemt af na zulke voorlopige oordelen (maar dat zijn echt kleine aantallen!). Het percentage van de zaken waarin na de zitting wordt voortgeprocedeerd neemt duidelijk af. Het verschil met de voorlopige oordelen van ruimere strekking is opvallend. Mogelijk is juist de onderhandelingsruimte die nog overblijft de reden dat meer schikkingen worden bereikt na voorlopig oordelen over slechts een deel van de vordering(en).²¹

21 Zie subparagraaf 6.3.2 en de tabellen daarin.

Zittingen waarin het procesrisico van voortprocederen is genoemd, eindigen vaker met een schikking en vaker met een werkafpraak dan het geval is als we kijken naar alle in ons onderzoek geobserveerde zittingen. Dienovereenkomstig neemt het percentage zittingen met als uitkomst voortprocederen duidelijk in omvang af.

Rechters zijn vrij terughoudend in het gebruiken van het argument dat voortprocederen nog veel tijd zal kosten (in maar 28 van de honderd zittingen), waardoor verondersteld zou kunnen worden dat zij dit argument vooral bezigen als het voortprocederen daadwerkelijk extra tijd kost (meer dan alleen de tijd om tot een eindvonnis te komen). Als rechters wijzen op de extra tijd die gemoeid is met voortprocederen, eindigen zittingen verhoudingsgewijs ongeveer op dezelfde manier als zittingen waarin niet op dit gevolg is gewezen. De impact van de factor extra tijd lijkt dus – hoewel waarschijnlijk niet te onpas ingezet – toch gering.

Anders ligt dat met het wijzen op de kosten van voortprocederen. De kostenfactor is in iets meer dan een kwart van de zittingen genoemd. Ook dat vinden we vrij weinig. Ook hier zou verondersteld kunnen worden dat op dit gevolg van voortprocederen terughoudend – dus niet te onpas – wordt gewezen. Zittingen waarin op dit gevolg is gewezen eindigen duidelijk vaker met een schikking dan zittingen waarin niet op dit gevolg is gewezen. Ook de werkafspraken nemen een klein beetje toe in verhouding. Dienovereenkomstig neemt de uitkomst voortprocederen duidelijk af.

Het argument dat voortprocederen psychische belasting mee kan brengen, wordt ook niet al te vaak door rechters gebruikt. Het weegt voor partijen blijkbaar niet zo zwaar, want de procentuele verhoudingen van de drie uitkomsten verschillen weinig ten opzichte van de zittingen waarin het argument niet is gebruikt. Alleen de werkafpraak als uitkomst is procentueel veel hoger, maar dat moet zeer waarschijnlijk worden toegeschreven aan de kleine aantallen.²²

Wat opvalt is dat de zittingen waarop rechters eigen voorstellen doen veel vaker eindigen met een schikking of een werkafpraak dan de zittingen waarop ieder eigen voorstel ontbreekt. De uitkomst schikking stijgt met meer dan tien procentpunten en de uitkomst werkafpraak met meer dan acht procentpunten. Dit verband wordt nog sterker als we kijken naar de zittingen waarop meer dan één keer een eigen voorstel is gedaan. Dat waren er tien, waarvan er negen in een schikking eindigden, terwijl er één keer werd voortgeprocedeerd. De getallen geven een vergelijkbaar beeld als we kijken per soort eigen voorstel. De schikking als uitkomst blijkt zeer dominant te zijn. Het voortprocederen als uitkomst van de zitting neemt even duidelijk af. De aantallen van de door ons onderscheiden soorten eigen voorstellen zijn

²² Zie subparagraaf 6.3.3 en de tabellen daarin.

te laag om zinvolle statistische verbanden te kunnen leggen met de uitkomst van de zitting.²³

Bij *conflictinterventies* keken we naar de diepgang (verdeeld over acht niveaus)²⁴ en naar de fase waarin deze werden geplaatst.²⁵ De uitkomst werkafpraak werd bereikt op acht zittingen waarop ook conflictinterventies voorkwamen. Op één zitting na ging het dan om conflictinterventies met meer diepgang (bovenste helft van de schaal). Voor het overige is de diepgang van de conflictinterventies geen goede voorspeller van de uitkomst. Schikkingen worden juist vaker genoteerd als uitkomst van zittingen waarop de conflictinterventies minder diepgaand waren (onderste helft van de schaal). Het aantal keren dat wordt voortgeprocedeerd ligt ongeveer gelijk als we de onderste helft van onze schaal vergelijken met de bovenste. De fase waarin conflictinterventies worden geplaatst, is al evenmin een goede voorspeller van de uitkomst van de zitting.

In hoofdstuk 7 hebben we een verklaring gegeven voor de verschillen in uitkomsten van zittingen. Bij 41 zittingen kon de uitkomst niet anders zijn dan voortprocederen. De schikkingsinterventies van de rechters waren dan vaak geringer in aantal of terughoudender gepresenteerd. Bij deze zittingen zijn we ingegaan op de vraag of partijen vonden dat de rechters met hun schikkingsinterventies het midden hielden tussen er alles uit halen wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen en te veel bemoeien met een regeling.²⁶

Bij drie zittingen was door een oorzaak ‘van buiten’ geen andere uitkomst meer denkbaar dan voortprocederen.²⁷

Op een voor ons onverwacht groot aantal van dertig zittingen bleek dat minstens een van partijen zo stellig tegen een regeling was, althans tegen een regeling die anders dan heel dicht in de buurt van ‘hun gelijk’ zou liggen, dat de enig redelijkerwijs denkbare uitkomst van de zitting was dat er moest worden voortgeprocedeerd. Dit aantal van dertig zittingen was voor ons verrassend, omdat we aan het slot van paragraaf 5.4 moesten concluderen dat de reactie van partijen op de voor de zitting voorgelegde stelling ‘Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting’ geen voorspellende waarde heeft voor de uitkomst van de zitting. Als we bij deze zittingen optellen de vier gevallen waarin het onmogelijk was om te regelen

23 Zie subparagraaf 6.3.4 en de tabellen daarin.

24 Zie subparagraaf 6.4.2.

25 Zie subparagraaf 6.4.3.

26 Zie paragraaf 7.2 tot en met 7.4.

27 Zie paragraaf 7.2, waar wij ook ingaan op de vraag of deze rechters volgens partijen er alles uit gehaald hadden om hen tot een regeling te laten komen.

omdat gedaagde geen geld had, dan komen we in totaal op 34 zittingen waarin een regeling er echt niet in zat.²⁸

Bij vijf van deze 34 zittingen en bij nog eens vier andere zittingen was voortprocederen de uitkomst, (ook) doordat de rechters bewust niet aanstuurden op een regeling. Rechters die vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft, willen vaak voorkomen dat zij veroorzaken dat de winnaar in spe water bij de wijn doet.²⁹

Naast al deze zittingen blijven er 59 over in ons onderzoek waarbij ook andere uitkomsten dan voortprocederen mogelijk waren. Dat zijn zittingen zonder belemmering ‘van buiten’, met partijen die een voldoende positieve grondhouding tegenover een regeling hebben en financieel voldoende ruimte om een regeling te treffen, en met rechters die niet bewust terughoudend zijn met hun schikkingsinterventies. Bij zeventien van deze zittingen is de uitkomst voortprocederen.

Dat schrijven wij zes keer toe aan gebrek aan *common ground*. Wat opvalt aan vier van de zes zaken is dat het voorlopig oordeel duidelijk in het voordeel was van een van partijen, wat hun wil om veel toe te geven in de onderhandelingen verkleinde. Ook valt op dat in de twee zittingen waarin de rechter een eigen voorstel deed dit door partijen sterk in overweging is genomen.³⁰

Elf keer menen wij dat de uitkomst voortprocederen voorafgegaan is door een kans op een regeling die de rechters hebben gemist. Daarmee is niet gezegd dat zonder deze gemiste kans een regeling tot stand gekomen zou zijn.³¹

In de andere 42 van deze 59 zittingen is een regeling getroffen, in de vorm van een schikking of een werkafpraak. Het percentage schikkingen is vanzelfsprekend hoger dan als we meten over alle honderd zittingen (49.2% versus 29.0%); hetzelfde geldt voor het percentage werkafspraken (22.0% versus 13.0%).

Partijen noemden in deze 59 zittingen de volgende interventies van de rechter in antwoord op de vraag wat het meest hielp bij het praten/denken over een regeling:

28 Zie paragraaf 7.3, waar wij ook ingaan op de vraag of deze rechters volgens partijen het midden hebben weten te houden tussen er alles uit halen wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen en te veel bemoeienis met een regeling.

29 Zie paragraaf 7.4, waar wij ook ingaan op de manier waarop deze rechters omgaan met dat dilemma en op de vraag of deze rechters volgens partijen het midden hebben weten te houden tussen er alles uit halen wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen en te veel bemoeienis met een regeling.

30 Zie paragraaf 7.6, waar wij ook ingaan op de vraag of deze rechters volgens partijen het midden hebben weten te houden tussen er alles uit halen wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen en te veel bemoeienis met een regeling.

31 Zie paragraaf 7.7, waar wij ook ingaan op de vraag of deze rechters volgens partijen het midden hebben weten te houden tussen er alles uit halen wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen en te veel bemoeienis met een regeling. Voor zover we dat konden halen uit de interviews geven we daar ook de opvatting van de rechters weer op wat wij een gemiste kans vonden.

het voorlopig oordeel (achttien keer), het wijzen op het bazo (achttien keer), het eigen voorstel van de rechter (zestien keer), het ingaan op conflict (dertien keer) en sfeer creëren (twee keer). Samen zijn dat 67 schikkingsinterventies, want soms zijn er meer interventies tegelijk genoemd.

Volgens partijen droegen in de 42 zittingen die eindigden met een schikking of een werkafpraak aan het praten/denken over een regeling de volgende schikkingsinterventies het meeste bij: vijftien keer het wijzen op het bazo, veertien keer het voorlopig oordeel, dertien keer het eigen voorstel van de rechter (dat in voorkomend geval ook gericht kan zijn op een werkafpraak), elf keer het ingaan op het conflict en twee keer sfeer creëren. Samen zijn dat 55 schikkingsinterventies, want soms zijn er meer interventies tegelijk genoemd.³²

Als we kijken naar het aantal keren dat bepaalde schikkingsinterventies zijn ingezet op de honderd zittingen die wij observeerden en we zetten daartegen af het aantal keren dat deze interventies zijn genoemd door partijen als het meest behulpzaam bij het praten/denken over een regeling in de 29 gevallen dat een schikking is bereikt, dan is de volgorde: het wijzen op het bazo (17.5%), het eigen voorstel van de rechter (17.4%), het voorlopig oordeel (11.4%) en het ingaan op conflict (10.0%).³³

Als we kijken naar het aantal keren dat bepaalde schikkingsinterventies zijn ingezet op de honderd zittingen die wij observeerden en we zetten daartegen af het aantal keren dat deze interventies zijn genoemd door partijen als het meest behulpzaam bij het praten/denken over een regeling in de dertien gevallen dat een werkafpraak is bereikt, dan is de volgorde: het eigen voorstel van de rechter (10.9%), het ingaan op conflict (8.3%), het wijzen op het bazo (6.3%) en het voorlopig oordeel (4.6%).³⁴

Partijen zijn bij alle honderd zittingen positief in hun reactie op de stellingen ‘De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen’ en ‘De rechter bemoeide zich te veel met een regeling’. Een minderheid heeft kritiek, die dan vaak ook nog mild is en soms niet in overeenstemming is met onze observaties van de zitting en de interviews als geheel.³⁵ Onze conclusie is dat rechters meestal het midden weten te houden tussen te weinig en te veel bemoeienis met

³² Zie hierover paragraaf 7.5.

³³ Zie paragraaf 7.8, waar wij ook ingaan op de vraag of deze rechters volgens partijen het midden hebben weten te houden tussen er alles uit halen wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen en te veel bemoeienis met een regeling.

³⁴ Zie paragraaf 7.9, waar wij ook ingaan op de vraag of deze rechters volgens partijen het midden hebben weten te houden tussen er alles uit halen wat erin zat om hen tot een regeling te laten komen en te veel bemoeienis met een regeling.

³⁵ Zie de paragraaf 7.2 tot en met 7.9, waarin wij steeds aandacht besteden aan de reacties op deze stellingen.

het beproeven van een schikking. Niettemin is ook door vijftien partijen in twaalf verschillende zittingen ervaren dat zij zich door de rechter gedwongen voelden te regelen. Deze antwoorden komen bij alle drie de uitkomsten van een zitting voor. Ervaren dwang kwam opvallend genoeg in absolute aantallen het vaakst voor bij zittingen die als uitkomst voortprocederen hadden. Schikkingsdwang die de rechter uitoefent, althans zoals partijen dat ervaren, heeft dus lang niet altijd tot gevolg dat een regeling bereikt wordt en is in die zin niet effectief. Rechters rapporteerden zelf maar één keer een dwangschikking. We trekken de conclusie dat rechters de dwang die van hen kan uitgaan, onderschatten.³⁶

9.3 DE DERDE ONDERZOEKSVRAAG: WELKE GEDRAGINGEN VAN DE RECHTER ZIJN GERICHT OP CONFLICTOPLOSSING EN HOE VAAK KOMEN DEZE VOOR?

Het korte antwoord

We observeerden 186 conflictinterventies. Dat was in zestig zittingen; in veertig zittingen was geen aandacht voor een eventueel conflict. We deelden de conflictinterventies in op acht niveaus van diepgang. In 43 zittingen kreeg het conflict meer dan oppervlakkige aandacht. In 21 daarvan ging de rechter maar bij één partij in op het conflict, de andere partij kreeg geen aandacht in dit verband. Dat is een basale fout die partijen onbalans kan doen ervaren. In maar vijf zittingen (van allemaal) werd de grootste diepgang (van onze indeling) bereikt. Een statistisch significant verband met een bepaalde uitkomst van de zitting is niet aanwezig, maar conflictinterventies met meer diepgang droegen in de helft van de gevallen wel degelijk bij aan de oplossingsrichting. Zie daarvoor het antwoord op de zesde onderzoeksvraag.

Het langere antwoord

Het antwoord op deze vraag is goeddeels al gegeven als onderdeel van de beantwoording van de eerste twee onderzoeksvragen. Omdat deze onderzoeksvraag afzonderlijk voorligt, besteden we er ook afzonderlijk (opnieuw) aandacht aan.

Alle gedragingen van de rechters ter comparitie die zijn gericht op het onderliggende conflict, hebben wij in ons onderzoek gedefinieerd als conflictinterventies. Conflictinterventies zien op het onderliggende conflict.³⁷ Het conflict omvat, kort

36 Zie verder paragraaf 7.10. Nog eens dertien partijen in dertien verschillende zittingen hebben dwang ervaren, maar die is dan niet te herleiden tot het gedrag van de rechter, maar terug te voeren op de moeite die een partij heeft om afscheid te nemen van het eigen gelijk of de weerstand die een partij heeft om met de ander een regeling te treffen.

37 Zie voor een definitie van het begrip 'conflict' hoofdstuk 1.

gezegd, alle vormen van onenigheid tussen partijen waarover in het vonnis niet kan worden beslist, hetzij omdat de onenigheid niet-juridisch is, hetzij omdat de onenigheid niet ter beslissing is voorgelegd. Rechters kunnen er per definitie niet over oordelen en hebben voor het schrijven van het vonnis informatie over het conflict dus niet nodig. Dat zij er toch aandacht aan besteden, hebben wij daarom geduid als gericht op het doel een schikking te beproeven. Het conflict kan (sterk) van invloed zijn op de wil om te regelen.

Er blijkt een (sterk) significant verband te zijn tussen het voor de zitting gegeven antwoord van rechters op de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing' en het aantal conflictinterventies dat we in de zitting konden noteren. Er is ook een (sterk) statistisch significant verband tussen het aantal conflictinterventies en de uitkomst werkafpraak. Het geringe zittingen (13) met die uitkomst maakt dat dit gegeven met voorzichtigheid moet worden benaderd. Het verband lijkt bovendien sterk bepaald te zijn doordat in twee zittingen met de uitkomst werkafpraak een heel groot aantal conflictinterventies plaatsvond (11 en 22 stuks), terwijl in negen andere zittingen met die uitkomst het aantal interventies bleef steken op 0 tot 3. Het verband tussen beide hoeft bovendien geen oorzakelijk verband te zijn in de zin dat juist door conflictinterventies meer werkafspraken tot stand komen.³⁸

We hebben in veertig van de honderd geobserveerde zittingen geen enkele conflictinterventie genoteerd. In de andere zestig zittingen varieerden de aantallen, maar meestal waren die vrij gering. In 35 zittingen zagen we één of twee interventies, in maar drie zittingen was het aantal hoger dan zes.³⁹ Opvallend is dat de aandacht voor 'het onderliggende' – hoewel in opkomst in civiele zittingen – nog niet heel erg groot is. We zagen 186 conflictinterventies in totaal. We roepen daarbij in herinnering dat wij bij de selectie van rechters op vier locaties hebben gevraagd naar degenen die erom bekendstonden die aandacht te hebben.

De conflictinterventies hebben we onderverdeeld in acht niveaus naar de mate van diepgang.⁴⁰

38 Zie voor deze verbanden paragraaf 4.6.

39 Zie subparagraaf 4.5.2, tabel 23.

40 Zie tabel 50 in subparagraaf 6.4.2, waar wij ook uitgewerkte voorbeelden geven van interventies op elk niveau.

De niveaus van het ingaan op het conflict zijn:

- 1 = de rechter neemt het voor kennisgeving aan, gaat op iets anders door, houdt het af
- 2 = de rechter stipt het zelf heel kort aan of geeft slechts een heel korte reactie
- 3 = de rechter diept het uit, bij maar één partij
- 4 = de rechter diept het uit bij beide partijen
- 5 = de rechter reflecteert erop, bij maar één partij
- 6 = de rechter reflecteert erop bij beide partijen
- 7 = de rechter laat één partij reflecteren op de ander
- 8 = de rechter laat partijen reflecteren op elkaar

De relatief geringe aandacht van rechters voor het onderliggende, lijkt te worden bevestigd door het feit dat conflictinterventies met heel weinig diepgang (niveau 1 en 2) door ons op zeventien zittingen is geobserveerd.⁴¹ Maar hiertoe behoren ook de zittingen waarin de rechter uitdrukkelijk vroeg aan beide partijen of er meer speelde dan ter beoordeling en beslissing was voorgelegd en het antwoord 'nee' was. Het gesprek over het onderliggende stopt dan vanzelfsprekend meteen.

Dan blijven er 43 zittingen over, waarin meer dan dat gebeurde. Maar dan lijkt de techniek van de rechters nog niet erg ontwikkeld. Het gaat om 21 van de 43 zittingen waarop het conflict meer dan oppervlakkige aandacht kreeg. De interventies 3, 5 en 7 zijn weliswaar uitgebreider dan 1 en 2, maar niet in balans. Bij die conflictinterventies ging het maar om één partij van wie 'het onderliggende' werd uitgediept, waarop werd gereflecteerd door de rechter en waarop de andere partij om een reactie werd gevraagd. Dat de andere partij geen onderliggend punt had, werd mogelijk goed aangevoeld door de rechters in die zittingen, maar in elk geval niet gecheckt. Soms miste de rechter dit punt volledig, terwijl het er wel was. Met als gevolg dat ook de reflectie van de rechter uit evenwicht was of dat de andere partij zich op achterstand vond staan, want die werd wel om een reactie gevraagd op 'het onderliggende' van de wederpartij, maar werd niet uitgenodigd het eigen punt te vertellen.

In de andere 22 zittingen werd 'het onderliggende' bij beide partijen uitgevraagd. In 13 gevallen reflecteerden de rechters daarop, waarmee zij dus gedachten over het conflict ('het onderliggende' over en weer) te berde brachten. En in vijf gevallen is aan beide partijen gevraagd op elkaars onderliggende punt te reageren, waarmee

⁴¹ Zie wederom tabel 50 in subparagraaf 6.4.2. We keken naar de grootste mate van diepgang per zitting en noteerden dan dat niveau bij die zitting.

(een begin van) een gesprek ontstond, de in onze ogen meest uitdiepende wijze van conflictinterventie. Dat gebeurde dus in maar vijf van de in totaal honderd zittingen die we observeerden, bij drie verschillende rechters.

Een verband tussen de diepgang van de interventies en de uitkomst blijkt niet duidelijk, behalve bij werkafspraken. Die worden op één na allemaal bereikt op zittingen met conflictinterventies met de meeste diepgang (5 of meer op onze schaal). Er is geen statistisch significant verband. Schikkingen worden juist vaker genoteerd als uitkomst van zittingen waarop de conflictinterventies minder diepgaand waren. Het aantal keren dat wordt voortgeprocedeerd ligt ongeveer gelijk als we de onderste helft van onze schaal vergelijken met de bovenste. Verder vallen de verhoudingen tussen voortprocederen, schikking en werkafpraak op. De totalen in percentages (van zestig zittingen) liggen heel dicht in de buurt van de percentageverdeling over alle honderd zittingen (58, 29 en 13). Dat beeld wordt niet wezenlijk anders als we de verhoudingen vergelijken tussen de uitkomsten van zittingen in de bovenste helft van onze achtpuntsschaal.⁴²

De mate van diepgang van conflictinterventies is dus niet een erg goede voorspeller van de uitkomst van de zittingen. Dat geldt ook voor de timing van conflictinterventies.⁴³

Van de zittingen waar een conflictinterventie plaatsvond tijdens de fase van de belangenvraag – intensiever, veronderstelden wij – kent twee derde deel de uitkomst voortprocederen en een derde eindigt met een schikking. Conflictinterventies in de informatiefase – minder intensief, zo veronderstelden wij – combineren vaker met zittingen waarvan de uitkomst een schikking is. Als de uitkomst een werkafpraak is, dan blijken er uitsluitend in de schikkingsfase conflictinterventies te zijn geweest. Een statistisch significant verband is dan ook niet te vinden.

Maar er is wel degelijk een verband tussen conflictinterventies die méér dan oppervlakkig zijn en de uitkomst, zij het dat die uitkomst niet steeds dezelfde is. Bij veertig zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang vanaf niveau 3, terwijl er bij ten minste één partij een conflict aanwezig was. Bij 21 daarvan was de uitkomst voortprocederen, bij tien zittingen was dat een schikking en negen keer was de uitkomst van de zitting een werkafpraak. In precies de helft van deze zittingen droegen de conflictinterventies bij aan de uitkomst. Dat baseren we op onze

⁴² Zie opnieuw tabel 50 in subparagraaf 6.4.2.

⁴³ Zie tabel 51 in subparagraaf 6.4.3.

observaties van de zittingen in combinatie met de interviews na afloop, dus op onze eigen analyse van iedere zitting. Alle drie de uitkomsten kwamen voor, maar niet in gelijke mate. Bij de 21 keer dat werd voortgeprocedeerd, hadden conflictinterventies daarop zes keer invloed, waarvan twee keer in negatieve zin. Bij de tien keer dat een schikking werd bereikt, was dat vijfmaal onder (steeds positieve) invloed van conflictinterventies. Bij de negen werkafspraken was dat zonder uitzondering onder positieve invloed van conflictinterventies.

Bij de andere negentien zittingen werd de uitkomst door een andere factor bepaald. Dat was een van de volgende factoren: (een van) partijen wilde(n) niet regelen, de financiële onmogelijkheid om te schikken, het onderliggende woog voor partijen niet erg zwaar. Dan was er nog een groepje zittingen waarin, meestal na veel inhoudelijke interventies, door partijen positioneel werd onderhandeld zonder merkbare invloed van de ook gepleegde conflictinterventies.

9.4 DE VIERDE ONDERZOEKSVRAAG: VINDEN DE RECHTERS CONFLICTOPLOSSING BEHOREN TOT HUN TAKEN?

Het korte antwoord

We hebben de rechters ingedeeld in vijf groepen naargelang hun opvatting over ingaan op het conflict: van afwijzend tot *conflict-minded*. Op de zitting handelen zij goeddeels naar hun opvatting; het zijn de rechters die bepalend zijn of een eventueel conflict op de zitting aan de orde komt. Hun keuze is lang niet altijd raak. Meer *conflict-minded* rechters gaan dieper in op een conflict dan hun collega's.

Het langere antwoord

In ons onderzoek hebben we 37 rechters geobserveerd, met wie we steeds vooraf een algemeen interview over hun beroepsopvatting hebben gehouden. Op basis van deze interviews hebben we de 37 rechters ingedeeld in vijf groepen.⁴⁴

1. De rechters die niets met conflictoplossing te maken willen hebben. (1)
2. De rechters die afhoudend staan tegenover conflictoplossing en er bij voorkeur niet op ingaan of niet goed weten hoe erop in te gaan en/of er zelden over nadenken. (8)
3. De rechters die conflictoplossing vinden horen bij de rechterstaak, maar duidelijk secundair: zij gaan alleen als het zo uitkomt reactief op conflictoplossing in, dus (lang) niet altijd. (7)

⁴⁴ Bij elke groep vermelden we achteraan tussen haakjes het aantal rechters dat we daarin hebben ingedeeld. Citaten uit de interviews die dienden als basis voor deze indeling staan in subparagraaf 8.2.1, box 19.

4. De rechters die conflictoplossing vinden horen bij de rechterstaak, maar wel secundair: zij gaan reactief zonder meer op conflictoplossing in. (6)
5. De rechters die conflictoplossing zonder meer vinden horen bij de kerntaken: zij beginnen er zelf over, tenzij daarvoor geen enkele aanleiding bestaat. (15)

De verhouding tussen de aantallen rechters is niet representatief voor Nederland, omdat we bij de uitnodiging tot medewerking aan ons onderzoek hebben laten weten dat we geïnteresseerd waren in aandacht op de zitting voor het conflict.⁴⁵ De veronderstelling is dat *conflict-minded* rechters in ons onderzoek zijn oververtegenwoordigd. Desondanks staan de zestien rechters in de eerste drie categorieën terughoudend en een enkele keer zelfs afwijzend tegenover aandacht voor het conflict. Dat is ruim 43% van de deelnemende rechters. Dit lijkt een aanwijzing dat veel civiele rechters in Nederland in de jaren van ons veldonderzoek (2013-2015) vinden dat conflictoplossing niet primair tot hun taken behoort.

Belangrijk is dat rechters ook goeddeels blijken te handelen naar hun beroepsopvatting. Er is hier een statistisch significante samenhang. Rechters die ‘meer hebben’ met conflictoplossing vermoedden vaker dat er sprake is van een conflict, nemen zich vaker voor op de zitting actief naar dat conflict op zoek te gaan en doen dat vervolgens ook daadwerkelijk. Daaruit volgt dat aandacht voor een conflict vaker voorkwam op de zittingen van rechters die ‘meer hebben’ met conflictoplossing. Dat wijst erop dat het de rechters zijn, en niet partijen, die bepalen of een (mogelijk) conflict aan de orde komt op een zitting.

Het voorgaande brengt mee dat verondersteld mag worden dat conflictoplossing relatief nog niet veel te zien was in de comparities na antwoord in Nederland in 2013-2015. Als rechters het steeds bij het goede eind zouden hebben, was er weinig aan de hand. Maar in veertig zittingen die wij observeerden, was er geen aandacht voor een mogelijk conflict, terwijl in 22 daarvan wél een conflict speelde. De beroepsopvattingen van rechters zijn blijkbaar zeker zo bepalend voor de vraag of de mogelijkheid van een conflict aan de orde wordt gesteld, als de daadwerkelijke aanwezigheid van een conflict.⁴⁶

Dit aantal van 22 is een aanwijzing dat de opvattingen van partijen over het bestaan van een conflict niet veel invloed hebben op het aan de orde stellen of komen van

⁴⁵ Zie hoofdstuk 2 over de methodologie.

⁴⁶ Zie subparagraaf 8.4.4.

een onderliggend conflict. Maar we konden dat niet statistisch vaststellen. Partijen lieten vooraf aan de zitting maar een gering aantal keren weten dat er meer speelde dan in de rechtszaak aan de orde was gesteld, terwijl zij bovendien zelden allebei die opvatting hadden. Die aantallen waren te laag voor berekeningen. Ondanks de lage aantallen komt wel naar voren dat partijen in die gevallen doorgaans verwachtten dat de rechter actief gaat zoeken naar wat er nog meer speelt.⁴⁷ (Als dat dan niet gebeurt, kan kritiek ontstaan. Daarover gaat onze volgende onderzoeksvraag, in paragraaf 9.5.)

Soms gaan rechters niet op zoek naar een mogelijk conflict. Zij motiveerden dat aldus:

- a. Ik had het gevoel dat er geen conflict was en/of ik kreeg geen signalen dat er wél een conflict was.
- b. De omgang tussen partijen op de zitting gaf me in dat er geen conflict was.
- c. De aard van de zaak en de daaruit voortvloeiende wijze waarop partijen tegenover elkaar stonden, bracht voor mij mee dat er geen conflict was.
- d. De omvang (in geld) van de zaak rechtvaardigde niet dat ik op zoek ging naar een conflict.
- e. Er was geen regeling mogelijk, dus ging ik niet op zoek.
- f. Er zou toch wel een regeling worden bereikt, dus ging ik niet op zoek.

De genoemde redenen verschilden nauwelijks naargelang er al dan niet daadwerkelijk van een conflict sprake was. Met de beroepsopvatting van de betrokken rechters, zoals die blijkt uit de algemene interviews, bestaat niet steeds een verband. Soms worden de genoemde antwoorden gegeven door rechters die in het algemene interview zeiden altijd op zoek te gaan naar een mogelijk conflict. Maar deze uitzonderingen zijn kennelijk te gering in aantal om in de weg te staan aan het gevonden (en zojuist genoemde) statistische verband tussen beroepsopvatting en ingaan op het conflict.⁴⁸

Soms gaan rechters wel op zoek naar een mogelijk conflict, terwijl dat er niet is. Zij motiveren dit met: 'Ik dacht dat er wat onderliggends speelde', 'Ik wilde zeker weten of er wat speelde', 'Ik veronderstelde al dat er niets speelde, maar je weet het niet'. De beroepsopvattingen van deze rechters lopen uiteen. Het bleef steeds bij een verkennende interventie, die stopte als werd gezegd door partijen dat er geen conflict was.

⁴⁷ Zie hiervoor verder paragraaf 8.2.

⁴⁸ Zie subparagraaf 8.4.4.

Als er wel sprake is van een conflict waarop de rechters (met wisselende mate van diepgang) ingaan, trekken wij de volgende conclusies. Rechters zijn divers in hun verklaringen waarom zij met weinig diepgang op een conflict ingaan. Soms zeggen rechters dat zij niet weten hoe het verder uitdiepen van het conflict in die zitting zou hebben gemoeten, soms zagen ze geen aanleiding in het dossier om een conflict te veronderstellen en lieten ze het erbij, soms past het ingaan op een conflict niet bij ze, soms zien ze het nut niet met het oog op het geschil en soms wilden rechters het risico niet lopen dat het gesprek over het geschil zou worden belemmerd. Zij zijn meer gelijklopend in hun uitleg waarom zij dieper op het conflict ingaan: mogelijk leidt dit tot een regeling. De beroepsopvattingen van deze rechters lopen uiteen, maar in het algemeen plegen rechters die meer *conflict-minded* zijn, conflictinterventies met wat meer diepgang.

9.5 DE VIJFDE ONDERZOEKSVRAAG: IS ER EEN VERBAND TE LEGGEN TUSSEN (DE GEDRAGINGEN GERICHT OP) CONFLICTOPLOSSING EN DE DOOR PARTIJEN ERVAREN PROCEDURELE RECHTVAARDIGHEID?

Het korte antwoord

Partijen geven in het algemeen hoge scores bij de stellingen over procedurele rechtvaardigheid, ook als conflictinterventies helemaal niet voorkwamen op de zitting. Er is niettemin een marginaal statistische samenhang tussen de diepgang van de conflictinterventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid: hoe dieper, des te hoger.

Uit de interviews met partijen blijkt dat zij het geen probleem vinden als de rechter nagaat of er een conflict speelt, terwijl dat niet zo is. Als bij één partij iets onder de oppervlakte speelt en de rechter besteedt daar aandacht aan, heeft de wederpartij daarvoor meestal begrip. Het niet ingaan op een aanwezig conflict, ontmoet wel kritiek, maar niet veel en meestal mild. Partijen die een conflict ervaren, verwachten vooraf wel dat de rechter er aandacht aan zal geven. Als rechters dat wél doen, is de daarvoor vooral waardering als zij kunnen aansluiten op het niveau van diepgang dat partijen wensen, soms vrij oppervlakkig, meestal dieper. Als rechters goed luisteren naar signalen op dit vlak, zou de aansluiting bij de partijbehoefte optimaal kunnen zijn. Rechters weten doorgaans die aansluiting redelijk te maken.

Het langere antwoord

Onze onderzoekshypothese was dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid zou toenemen als de rechters op het onderliggende conflict zouden ingaan.

In paragraaf 8.3 probeerden we vast te stellen of er (statistische) samenhang bestaat tussen het ingaan op het conflict en ervaren procedurele rechtvaardigheid. Om daarvan een betrouwbaar beeld te krijgen, hebben we de antwoorden op al onze veertien stellingen over procedurele rechtvaardigheid samengenomen. Een robuuste schaal van veertien items betreffende procedurele rechtvaardigheid geeft een beter beeld. De veertien variabelen hangen statistisch betrouwbaar samen, zodat ermee gerekend kon worden.

Het aantal statistisch significante samenhangen is minder dan we hadden verwacht toen we onze onderzoekshypothese formuleerden. Mogelijk heeft dat te maken met het aantal antwoorden dat niet is ingevuld (missende waarden). Maar we denken dat het vooral komt doordat partijen over het algemeen hoge scores gaven aan de zittingen als het ging om ervaren procedurele rechtvaardigheid. Dat was ook het geval als een onderliggend conflict helemaal niet ter sprake kwam. Er is, om het zo te zeggen, niet veel ruimte meer om nóg hoger te scoren als het conflict wel ter sprake kwam. En juist dat was nodig om onze onderzoekshypothese te bevestigen dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid zou toenemen als de rechter zich met conflict bezighoudt.

We geven de resultaten weer, ook als die niet statistisch significant zijn.

Er is geen statistisch significant verband tussen het ingaan op het conflict, het aantal conflictinterventies, of de tijd die aan het spreken over het conflict in de zaal is besteed en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den brede (veertien items). Er is wel een (marginaal) statistisch significant verband tussen de diepgang van de conflictinterventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den brede (veertien items). Dat geldt voor eisers en dat geldt voor gedaagden.⁴⁹

Wij denken dat deze gegevens deels beïnvloed zijn door de manier waarop we conflictinterventies hebben gerubriceerd. Ook als de rechter heel oppervlakkig of afhoudend over het conflict spreekt, hebben we een conflictinterventie genoteerd. Volgens onze notatiewijze ging het dan om een zitting waarop is ingegaan op het conflict. Als er bij partijen behoefte is om over een onderliggende punt te praten, wordt daaraan op die manier niet tegemoetgekomen. Dat zal de score op procedurele rechtvaardigheid eerder andersom beïnvloeden.

Dat het aantal conflictinterventies of de daaraan bestede tijd en de ervaren procedurele rechtvaardigheid geen statistisch significante samenhang laten zien, is

⁴⁹ Zie subparagraaf 8.3.3.

lastiger te verklaren. Wij houden het erop dat zowel de aantallen als de tijd doorgaans laag waren en dat de ‘uitschieters’ op het geheel niet veel effect hebben. Het enige wel (marginaal) statistisch significante verband is tussen de diepgang van de interventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid. Naarmate die diepgang toeneemt, neemt ook de ervaren procedurele rechtvaardigheid toe. Heel zeker zijn we niet van onze verklaring, ook al omdat er een significante samenhang blijkt te bestaan tussen de diepgang van de conflictinterventies en de daaraan bestede tijd. Dus hoe de tijd niet en de diepgang wel significant kunnen samenhangen met de ervaren procedurele rechtvaardigheid, weten we niet.

Als in de interviews invloed werd genoemd van conflictinterventies dan was het vooral bij twee elementen van procedurele rechtvaardigheid: *voice* en *due consideration*. Voor ons was dit reden ook statistisch te berekenen of er de invloed bestaat van conflictinterventies op ervaren *voice* en ervaren *due consideration*. De drie variabelen over *voice* en over *due consideration* hangen statistisch betrouwbaar samen, dus er is mee te rekenen.

We hebben bij eisers en bij gedaagden gezocht naar de samenhang tussen deze drie variabelen van *voice* respectievelijk van *due consideration* en het plegen van conflictinterventies, het aantal conflictinterventies, de daaraan bestede tijd en de diepgang ervan. Geen enkele keer bleek echter sprake van een statistisch significante samenhang.⁵⁰

In paragraaf 8.4 zijn we ingegaan op de reacties van partijen op het al dan niet plegen van conflictoplossing door de rechter. Daar hebben we de zittingen ingedeeld in vier groepen: er speelde wel of niet een conflict en het conflict kwam wel of niet ter sprake. Aldus ontstaan de groepen ‘niet-niet’, ‘wel-niet’, ‘niet-wel’ en ‘wel-wel’. Wat waren de reacties van partijen in deze vier groepen?

Het kwam achttien keer voor dat de rechters geen aandacht gaven aan het conflict en het er ook niet was (‘niet-niet’). In die gevallen zagen we geen aanleiding te vragen wat de respondenten ervan vonden dat de rechter niet op zoek ging naar het conflict. Te verwachten viel immers dat partijen geen kritiek hebben op het achterwege blijven van conflictinterventies. Die kritiek is ons in geen enkel van deze interviews spontaan gemeld.

Het kwam zes keer voor dat de rechters wel aandacht gaven aan een mogelijk conflict, maar het er niet was (‘wel-niet’). In de interviews na de zitting hebben partijen

⁵⁰ Zie subparagraaf 8.3.3.

geen kritiek op deze conflictinterventies, terwijl hun antwoorden op de stellingen over procedurele rechtvaardigheid in de vragenlijst positief zijn. Het levert dus in termen van procedurele rechtvaardigheid weinig gevaar op om af te tasten of er een conflict speelt. Daarbij moet worden opgemerkt dat deze interventies natuurlijk kort waren, omdat partijen meteen lieten weten dat er niets buiten het geschil speelde.

Het kwam 22 keer voor dat de rechters geen aandacht gaven aan een conflict, maar het er wel was ('niet-wel'). De door de rechters aan ons genoemde redenen om daaraan geen aandacht te geven, staan in paragraaf 9.4 (opgesomd van a tot en met f). De eerste drie redenen zijn niet bij partijen gecheckte veronderstellingen, die niet juist waren. Wat vonden deze partijen van het rechterlijk optreden op dit punt? Dat blijkt te verschillen. In zeventien gevallen maakten de betrokken partijen geen of een heel licht verwijt aan de rechter. Zij vonden dat zij zelf de kans onbenut hadden gelaten om het onderliggende punt te noemen, dat zo'n punt niet in de rechtszaal thuishoort, of dat de rechter met dat punt niets kon doen. Ook kwam voor dat zij het onderliggende punt niet heel belangrijk vonden of zij realiseerden zich dat punt pas doordat we er in het interview uitdrukkelijk naar vroegen. En één keer bracht een partij zijn onderliggende punt – ik wil af van het gezeur en het gedraai van de andere partij – niet naar voren, maar werd hij perfect bediend door het voorlopig oordeel van de rechter dat complete duidelijkheid gaf, gevolgd door een schikking in het verlengde daarvan. De rode draad in al deze gevallen is dat wat de rechters deden – hoewel zij geen aandacht gaven aan een wel aanwezig conflict – toch redelijk blijkt aan te sluiten bij de behoefte van partijen, althans dat zij geen grote behoefte hadden het conflict te bespreken. Zie voor een uitwerking daarvan hieronder bij de groep 'wel-wel'.

In vijf zittingen was de kritiek op de handelwijze van de rechter (wat) groter. Deze zijn besproken in subparagraaf 8.4.4.

De beperkt voorkomende en dan doorgaans milde kritiek sluit aan bij het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid, zoals we al in paragraaf 8.3 concludeerden.

Het kwam 54 keer voor dat de rechters aandacht gaven aan een conflict en het er ook was ('wel-wel'). De mate van diepgang verschilde. We roepen in herinnering dat we het inhoudend of heel kort ingaan op het bestaande conflict ook als conflictinterventies hebben genoteerd. Deze zittingen vallen daardoor in de groep 'wel-wel'.

Vanuit onze onderzoekshypothese – naarmate er meer aandacht is voor het conflict neemt de ervaren procedurele rechtvaardigheid toe – geredeneerd, zou de

waardering van partijen voor het afhoudend of oppervlakkig ingaan op een aanwezig conflict laag moeten zijn. Dat blijkt lang niet altijd het geval. Inderdaad gaat soms (in woorden) de ervaren *voice* en/of *due consideration* duidelijk omlaag, maar volkomen neutrale reacties komen ook voor en er zijn zelfs positieve reacties. De aantallen ontlopen elkaar niet veel. Waar komt dit door? Het hangt direct samen met de behoefte van een partij om al dan niet te praten over iets onderliggends. Als die behoefte er is, wordt oppervlakkige aandacht of afhouden ervan door de rechter negatief gewaardeerd. Als de behoefte juist is om niet over het onderliggende te spreken (hoewel dat er wél is), dan volgt een positieve waardering. En als het onderliggende door een partij niet relevant wordt gevonden, die partij (ondanks de behoefte ertoe) niet wil spreken over het onderliggende of als die partij vindt dat een conflict geen onderwerp van bespreking behoort te zijn in de rechtszaal, volgt een neutrale reactie. Het draait dus vooral om de match tussen wat de rechter doet en waaraan partijen behoefte hebben. Die behoeften kunnen in dezelfde zitting verschillen tussen eiser en gedaagde, wat prompt een andere waardering oplevert. De relevantie van de match verklaart waarom de waardering (en daarmee de procedurele rechtvaardigheid) geen sterke samenhang vertoont met de diepgang van de conflictinterventies.

Vanuit onze onderzoekshypothese geredeneerd, zou de waardering van partijen voor het dieper (vanaf niveau 3 en oplopend) ingaan op een aanwezig conflict steeds hoger zijn. De waardering is inderdaad meestal positief, maar dat houdt geen gelijke tred met een grotere mate van diepgang. Soms zijn conflictinterventies met een diepgang van niveau 4 al voldoende voor een positieve waardering. Ook noteerden wij neutrale reacties na zittingen met conflictinterventies van niveau 8. Een heel enkele keer waren de reacties negatief. De verklaring is dezelfde als hiervoor: de diepgang van de interventies past al dan niet bij de behoefte van een partij om te spreken over een conflict.

Ten slotte staan we stil bij de vraag of het verschil maakt als de respondenten zelf het conflict niet ervoeren (het onderliggende zat bij de wederpartij). In elf zittingen was dat het geval. Soms zijn de reacties neutraal: men vindt er niet veel van, negatief noch positief. Regelmatig zijn deze respondenten positief over het gegeven dat de rechter inging op een onderliggend punt dat bij de andere partij speelde.⁵¹

51 In subparagraaf 8.4.5 citeren we in box 36 een aantal illustratieve antwoorden in die sfeer. Daarin is ook te zien dat het onderliggende belang van de andere partij een *eyeopener* kan zijn geweest voor de respondent.

Er waren maar vier negatievere reacties.⁵² De eerste is mild negatief: eigenlijk begrijpt deze partij het wel. De twee volgende komen van partijen die onderliggende punten niet relevant vinden. De laatste reactie is negatief door de manier van optreden door de rechter. Eiser vond de rechter in die zitting zelfs vooringenomen. Dat komt waarschijnlijk doordat de rechter het onderliggende punt van alleen gedaagde (gebrek aan woongenot) uitdiepte. Zij confronteerde eiser vervolgens met de emoties van gedaagden op een manier die eiser meteen in de verdediging deed schieten.

Onze conclusie is dat er weinig kritiek is van partijen die zelf geen conflict ervaren op het door rechters aandacht geven aan een conflict, als dat op een goede manier wordt gedaan. Dit beeld wordt bevestigd door de antwoorden van de procesvertegenwoordigers van partijen op enkele vragen uit de vragenlijst die we na afloop van de zitting aan hen voorlegden.⁵³

Wij concluderen dat de positieve en negatieve(re) waardering door partijen van het plegen van en de diepgang van conflictinterventies door de rechter of het juist achterwege laten daarvan, direct samenhangt met de behoefte die partijen hebben om al dan niet over het conflict te spreken. Naarmate het voorkomen en de diepgang van de conflictinterventies beter aansluiten bij de behoefte van partijen om te spreken over een conflict, worden die interventies positiever gewaardeerd. Partijen die niet (diep) over een conflict willen spreken, zullen niet intensief aan het gesprek hierover deelnemen. Als rechters goed luisteren naar signalen op dit vlak, zou de aansluiting bij de partijbehoefte optimaal kunnen zijn. Rechters weten doorgaans die aansluiting redelijk te maken. De relatie tussen waardering en aansluiting bij de behoefte vormt een verklaring voor het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid, zoals wij al concludeerden in paragraaf 8.3.

9.6 DE ZESDE ONDERZOEKSVRAAG: IS ER EEN VERBAND TE LEGGEN TUSSEN (DE GEDRAGINGEN GERICHT OP) CONFLICTOPLOSSING EN DE UITKOMST VAN DE ZITTING (VOORTPROCEDEREN, SCHIKKING, WERKAFSPRAAK)?

Het korte antwoord

Afhoudende of oppervlakkige conflictinterventies dragen niet bij aan de uitkomst van de zitting. Conflictinterventies met meer diepgang (vanaf niveau 3, maar doorgaans op niveau 6 of hoger) droegen in de helft van de veertig zittingen bij aan de

⁵² In subparagraaf 8.4.5 geven we in box 37 citaten uit de vier interviews met negatievere reacties.

⁵³ Zie subparagraaf 8.4.6.

uitkomst. Die uitkomst verschilde, wat verklaart dat een statistisch significant verband met een bepaalde uitkomst niet is gevonden. Dit soort conflictinterventies had geen effect als partijen beslist niet wilden regelen, als zij financieel niet in staat waren iets aan te bieden, of als zij het conflict niet zwaar genoeg vonden wegen.

Het langere antwoord

Bij het formuleren van deze onderzoeksvraag gingen we er nog van uit dat mediation ook een van de uitkomsten van de zitting zou zijn. Dat bleek niet het geval. Met de werkafspraken als uitkomst hadden we vooraf geen rekening gehouden. We kunnen de onderzoeksvraag beantwoorden in relatie tot de door ons geobserveerde drie uitkomsten: voortprocederen, schikking en werkafpraak.

Bij vijftien zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang van niveau 1 of 2. Bij tien daarvan was de uitkomst voortprocederen en bij vijf was de uitkomst een schikking. Bij geen ervan was de uitkomst een werkafpraak. Zoals wij verwachtten, hadden de conflictinterventies in deze zittingen zelden invloed op de oplossingsrichting. Die werd in twaalf gevallen bepaald door een van de drie volgende factoren: de negatieve houding van partijen tegenover een regeling, de financiële onmogelijkheid van een partij om te regelen of inhoudelijke interventies, gevolgd door positionele onderhandelingen met wisselend resultaat.

In drie gevallen waren de conflictinterventies wel (mede)bepalend voor de oplossingsrichting. Dat was twee keer doordat de rechter het conflict niet wilde bespreken en (mede) daardoor voortprocederen de oplossingsrichting werd. En dat was één keer doordat door de beperkte conflictinterventies toch duidelijk werd dat beide partijen graag wilden regelen, wat gelukt is.

De conclusie is dat conflictinterventies met een diepgang van niveau 1 en 2 zelden van invloed zijn op de oplossingsrichting. Of in al die gevallen verdieping van de conflictinterventies tot een andere oplossingsrichting zou hebben geleid, blijft speculeren en dat is niet erg zinvol in onze analyse.

Bij veertig zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang vanaf niveau 3, terwijl bij ten minste één partij een conflict aanwezig was. In precies de helft van deze zittingen droegen de conflictinterventies bij aan de uitkomst.

Bij 21 zittingen was de uitkomst voortprocederen, bij tien zittingen was dat een schikking en negen keer was de uitkomst van de zitting een werkafpraak. Bij de 21 keer dat werd voortgeprocedeerd, hadden conflictinterventies daarop zes keer invloed, waarvan twee keer in negatieve zin. Bij de tien keer dat een schikking werd bereikt, was dat vijfmaal onder (steeds positieve) invloed van conflictinterventies.

Bij de negen werkafspraken was dat zonder uitzondering onder positieve invloed van conflictinterventies.

Als de conflictinterventies niet bijdroegen, was dat door een van de volgende factoren: (een van) partijen wilde(n) niet regelen, de financiële onmogelijkheid om te schikken, het onderliggende woog voor partijen niet erg zwaar. Dan was er nog een groepje zittingen waarin, meestal na veel inhoudelijke interventies, door partijen positioneel werd onderhandeld zonder merkbare invloed van de ook gepleegde conflictinterventies.

In de twintig zittingen waarin conflictinterventies bijdroegen aan de uitkomst was de diepgang van deze interventies duidelijk bovengemiddeld: in veertien ervan niveau 6 of hoger. We gaven in paragraaf 8.5 uitgewerkte voorbeelden van dergelijke zittingen.

De conclusie is dat conflictinterventies met meer diepgang (mede)bepalend kunnen zijn voor de uitkomst van de zitting, tenzij partijen niet willen of kunnen regelen of het conflict niet zwaar vinden wegen.

9.7 DE ZEVENDE ONDERZOEKSVRAAG: HOEVEEL ZITTINGSTIJD IS GEMOEID MET CONFLICTOPLOSSING? ZIJN ZITTINGEN (DAARDOOR) UITGELOPEN?

Het korte antwoord

In de huidige praktijk kost het ingaan op het conflict weinig tijd: in de zestig zittingen waarin conflictinterventies voorkwamen, namen die gemiddeld 7.2% van de werkelijke zittingstijd in beslag. We konden niet vaststellen of zittingen nu juist dáárdor uitlopen.

Het langere antwoord

In veertig zittingen is geen seconde besteed aan een eventueel conflict. In nog eens 33 zittingen is enkele seconden tot drie minuten tijd besteed aan een eventueel conflict. In 27 zittingen was dat dus langer dan drie minuten en in acht zittingen was dat langer dan een kwartier. Veel tijd wordt er dus doorgaans niet besteed aan een eventueel conflict. Gegeven de statistische samenhang tussen diepgang van de conflictinterventies en de aan het conflict bestede tijd, moet de conclusie zijn dat de korte interventies zoals die in de meeste zittingen voorkomen niet al te veel

diepgang hebben. Tegelijkertijd hebben we voorbeelden gezien van interventies met een flinke diepgang die niet al te veel tijd kosten.⁵⁴

Het antwoord op de vraag of zittingen uitlopen door de tijd die aan het conflict wordt besteed, is moeilijk te geven, omdat een comparitie na antwoord verschillende onderdelen/fasen kent, die allemaal tijd kosten. Als de tijd die deze onderdelen duren langer is dan de geplande zittingstijd, is er sprake van uitloop van de zitting. Maar om die uitloop dan toe te schrijven aan de tijd die gemoeid was met het ingaan op het conflict, is een willekeurige keuze. De uitloop kan daarnaast ook liggen aan de tijd die op de gang is gebruikt om te spreken over een regeling of aan een verkeerd ingeplande tijd.

Als we, met deze voorbehouden, de zestig zittingen met conflictinterventies vergelijken met de veertig zonder, dan blijkt in de groep van zestig meer tijd aan het beproeven van een schikking te worden besteed, waartoe wij rekenen de tijd die aan het conflict is besteed. De groep van zestig zittingen loopt ook vaker uit en loopt ook vaker lang uit. De totale werkelijke zittingstijd is langer dan de totale geplande zittingstijd in die groep, terwijl dat bij de groep van veertig juist andersom is.⁵⁵ Aandacht besteden aan een eventueel conflict kost vanzelfsprekend tijd: relatief 7.2% van de totale zittingstijd in de groep van zestig zaken waarin conflictinterventies voorkwamen. En die aandacht lijkt vaker tot uitloop te leiden. Maar dat beeld behoeft toch sterke nuancering.

27 zittingen in de groep van zestig liepen niet uit. In de twaalf zittingen die in de groep van zestig het meest uitliepen, was de aan het conflict bestede tijd vaak gering.⁵⁶ In tien ervan niet meer dan vijf minuten. De uitloop kan daaraan redelijkerwijs niet worden toegeschreven. En als we kijken naar de twaalf zittingen waarin de meeste tijd is besteed aan het conflict, dan blijkt in de helft van de gevallen dat de geplande zittingstijd niet is overschreden.⁵⁷

We kunnen uiteraard concluderen dat conflictinterventies tijd kosten, maar die is relatief gering over alle zestig zittingen gemeten. We kunnen niet concluderen dat door conflictinterventies zittingen steeds uitlopen.

54 Zie subparagraaf 8.6.2. Blijkbaar zijn dat uitzonderingen die niet in de weg staan aan het geconstateerde statistische verband.

55 Zie voor dit alles subparagraaf 8.6.3, tabel 71.

56 Zie subparagraaf 8.6.3, tabel 72.

57 Zie subparagraaf 8.6.3, tabel 73.

Natuurlijk kan het uitlopen van zittingen een probleem vormen: soms moet iemand weg, een mogelijk aansluitend geplande zitting heeft een vertraagde start. Maar omdat we niet kunnen vaststellen op basis van de getallen dat dit probleem wordt veroorzaakt door de tijd die in de zitting wordt besteed aan een conflict, laten we dit verder buiten beschouwing.

Wij hebben maar één keer kunnen vaststellen dat door de tijd die in de zitting is besteed aan een conflict er op inhoud een probleem ontstond. In die zaak constateerden de rechter en de partijen na afloop dat (daardoor) te weinig tijd was overgebleven voor het voldoende bespreken van het geschil, hoewel de zitting twintig minuten langer duurde dan gepland. In de twee andere zaken die behoren tot de top 3 van zittingen waarin de meeste tijd is besteed aan het conflict, ontstond dit probleem niet. In de ene zaak is de zitting flink uitgelopen, waardoor het geschil voldoende besproken kon worden en in de andere zaak is afgesproken dat de zitting later zou worden voortgezet, zodat op die wijze extra zittingstijd werd gecreëerd.

Maar één keer hebben we geobserveerd dat door de aan het conflict bestede aandacht een tijdgebrek ontstond met gevolgen voor de inhoud van de behandeling van de zaak.⁵⁸

58 Zie verder subparagraaf 8.6.4.

10 AANBEVELINGEN VOOR EEN ANDERE ZITTINGSAANPAK EN VOOR VERDER ONDERZOEK

Samenvatting

We geven dertig praktijkaanbevelingen, gebaseerd op ons onderzoek. De meeste aanbevelingen richten zich tot de zittingsrechters, soms (ook) tot de opleiders en/of tot de mensen die invloed hebben op het cursusprogramma of de organisatie van de opleiding. De dertig aanbevelingen zijn, zonder toelichting, ook opgenomen aan het begin van dit rapport.

We wijden enkele gedachten aan theoretisch onderzoek en doen twee aanbevelingen voor verder veldonderzoek (over de rol van de advocaat en over het mogelijke effect van een andere inrichting van de zittingszaal).

10.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk komen we tot aanbevelingen voor de praktijk van de comparitie na antwoord en tot aanbevelingen voor verder onderzoek. De aanbevelingen voor de praktijk zijn ook bruikbaar voor de ‘mondelinge behandeling’ die is opgenomen in de nieuwe wetgeving.¹ Het kernartikel (art. 30k Rv) over die mondelinge behandeling houdt immers nog steeds in dat de rechter daar een schikking kan beproeven.²

1 Artikel 30k Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv), in werking getreden op 1 september 2017 voor alle zaken waarin geen dagvaarding voor die datum was uitgebracht. Dit artikel is een onderdeel van een veel meer omvattende wetswijziging, de zogenoemde KEI-wetgeving, waarvan de kern wordt gevormd door de ‘Derde afdeling A’ van genoemd wetboek, die heet ‘Algemene voorschriften voor procedures’ (22 artikelen, van 30a tot en met 35 Rv).

2 Er is een subtiel verschil met de wetsbepalingen die gelden voor de zaken waarin een dagvaarding is uitgebracht voor 1 september 2017. Die bepalingen maken een onderscheid tussen de schikkingscomparitie (art. 87 Rv) en de inlichtingencomparitie (art. 88 Rv). Het doel van de ene is een schikking te beproeven en van de andere om inlichtingen in te winnen. De twee comparities kunnen afzonderlijk worden bevolen. In de praktijk worden comparities na antwoord steeds op basis van beide artikelen tegelijk bevolen, omdat bijna in alle zittingen zowel inlichtingen worden ingewonnen als een schikking wordt beproefd. Op het moment dat de comparitie na antwoord wordt bevolen, is het voor de rechters niet zeker dat dit werkelijk allebei gebeurt. Vaak kennen zij zelf het dossier niet, omdat een andere functionaris in de rechtbank de zaken die geschikt zijn voor een zitting selecteert. En als de rechters de zaak al wel kennen, kunnen zij meestal niet met zekerheid voorspellen of beide doelen op de zitting zullen worden nagestreefd. Maar tegen de achtergrond van het bevelen van een comparitie na antwoord met beide doelen, ligt het niet voor de hand dat rechters het schikkingsgedeelte geheel achterwege laten. Toch hebben we dat een enkele maal geobserveerd, bijvoorbeeld in Zaak 25. In de nieuwe wet (art. 30k Rv) is bepaald

Onze praktijkaanbevelingen doen we tegen de achtergrond van de aanbevelingen uit eerdere publicaties³, voor zover betrekking hebbend op het beproeven van schikkingen. We groeperen de praktijkaanbevelingen, daarbij min of meer de opzet van dit rapport volgend. Dat doen we bij de aanbevelingen voor verder onderzoek niet, omdat die beperkter in omvang zijn.

Onze praktijkaanbevelingen richten zich tot de zittingsrechters, tenzij anders vermeld.

10.2 AANBEVELINGEN VOOR DE PRAKTIJK

10.2.1 Externe factoren

In hoofdstuk 3 hebben we van een aantal externe factoren⁴ benoemd en onderzocht of deze van invloed zijn op de uitkomst van de zitting.

Enkele externe factoren die met de zaak of met partijen te maken hebben, bleken relevant. Naar voren kwam dat het financieel belang een factor is die invloed heeft op de uitkomst van de zitting. Er worden vaker schikkingen bereikt bij zaken met een kleiner financieel belang, waarbij de cesuur ligt bij zaken tot € 25.000. Deze cesuur valt samen met de competentiegrens van de kantonrechter. Bij (civiele) zaken met een groter belang valt op dat de werkafspraken licht toenemen. Naast de omvang van het financiële belang is ook van invloed of de partijen op de zitting de uitkomst van de zaak in de eigen portemonnee voelen: is dat *niet* het geval, dan is vaker de uitkomst van de zitting dat er moet worden voortgeprocedeerd.

dat de rechter de mondelinge behandeling *kan* benutten voor het beproeven van een schikking, waardoor de stelligheid dat dit doel zal worden benut, is verdwenen.

3 Dat zijn de aanbevelingen uit zes publicaties, in chronologische volgorde weergegeven: J. van der Linden, *Zit-ten, luisteren, schicken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 98-100, J. van der Linden, A. Klijn & F. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 2009, nr. 3), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009, J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schicken* (diss. Tilburg), 2010, p. 208-212, A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 84-90, A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2015, p. 159-164, K. van der Kraats, *De (eigen)aardigheid van de kantonrechter. Over de verschillen tussen het proces(verloop) bij de kantonrechter en de civiele rechter en de betekenis daarvan* (diss. Utrecht), 2017, deel 5 in de reeks van het Montaigne Centrum voor Rechtspleging en Conflictoplossing, p. 179-204.

4 In onze definitie zijn externe factoren: tevoren vaststaande gegevens, die niet veroorzaakt worden door de opstelling van de actoren tegenover het geschil en die ook niet voortkomen uit wat er op de zitting gebeurt.

Ten slotte is van invloed op de uitkomst of partijen een relatie hebben die doorloopt na afloop van het geschil en de rechtszaak (ze moeten nog ‘door met elkaar’). In die gevallen zagen we hogere percentages aan regelingen.

Op grond van het voorgaande komen we tot de volgende aanbevelingen:

- (1) Houd rekening met de aard (kanton of civiel) en het financiële belang van de zaak als factoren die van invloed kunnen zijn op de uitkomst.
Is het een kantonzaak en/of is het financiële belang klein(er) dan verdient het zeker aanbeveling een schikking te beproeven. Is het groot/groter, dan kan misschien een tussenstap in de vorm van een werkafpraak aan de orde zijn.
- (2) Ga na wie het financiële belang in de portemonnee voelt, omdat dit gegeven van invloed kan zijn op de uitkomst.
Voelen beide (vertegenwoordigers van) partijen op de zitting de uitkomst van de zaak *niet* in de eigen portemonnee, dan neemt de kans dat moet worden voortgeprocedeerd toe.
- (3) Sta erbij stil of partijen na afloop van de zitting nog ‘door met elkaar’ moeten, want dit gegeven kan van invloed zijn op de uitkomst.
Moeten partijen nog ‘door met elkaar’, dan verdient het aanbeveling een schikking te beproeven of het nut van een werkafpraak na te gaan.

Naast de externe factoren die samenhangen met de zaak en met partijen, blijkt in hoofdstuk 3 ook een externe factor die samenhangt met de rechters van belang: hun ervaring. Die ervaring hebben wij specifiek verbonden met de comparitie, niet met andere zittingen (al dan niet op een ander rechtsgebied). Wij hebben de rechters die meewerkten aan ons onderzoek op basis van hun eigen schatting ingedeeld naar gelang het aantal comparities dat zij hadden geleid. Er blijkt een evenredig verband tussen ervaring en schikkingspercentages: hoe meer comparities rechters hadden geleid, des te hoger lag dat percentage.

Het bereiken van een schikking is geen doel op zichzelf. Als wij als vertrekpunt nemen dat het partijen zelf zijn die de keuze voor een schikking maken, dan is de conclusie gerechtvaardigd dat meer ervaren rechters beter in staat zijn partijen te faciliteren bij het beproeven van een schikking. Dat zou anders zijn als sprake was van veel dwangschikkingen, maar dat komt in ons onderzoek niet naar voren.

Als we veronderstellen dat eenmaal ervaren rechters hun schikkingsvaardigheden behouden, kunnen zij daarvan gebruik blijven maken tijdens hun carrière. Hoe eerder zij ervaren zijn, des te langer daarvan geprofiteerd kan worden.

Dat brengt ons tot de volgende aanbeveling aan de opleiders van rechters en, voor zover aan de orde, ook aan de beleidsmakers in de organisatie:

- (4) Maak onderdeel van het beleid dat rechters zo snel mogelijk beginnen met het leiden van comparities en richt de (individuele) opleiding daarop vanaf het begin in, opdat zij zo vroeg mogelijk in staat zijn om op basis van toenemende ervaring partijen bij het beproeven van een schikking steeds beter te faciliteren.

In ons onderzoek constateerden wij dat rechters op heel verschillende manieren zittingen leiden. Dat heeft te maken met individuele verschillen, zoals taakopvatting, persoonlijke aard en ervaring. Deze verschillen zijn in onze visie typerend voor professionals. Zoals rechters verschillen in hun aanpak, zo zullen ook docenten, groepswerkers en leidinggevendenden verschillen, om maar eens wat voorbeelden te noemen. Wij hebben niet kunnen vaststellen dat de verschillen tussen rechters te herleiden zijn tot de rechtbanklocatie waar zij werken. Het lijkt ons weinig zin hebben als rechters met elkaar een model ontwikkelen voor ‘de ideale zittingsaanpak’. Het ideale model bestaat niet en zal nooit bestaan. Ideaal is waarschijnlijk dat de rechters in de zitting ‘dicht bij zichzelf blijven’, omdat zij dan als professionals optimaal functioneren. Het ideaal is zodanig verbonden met de persoon van de rechter dat het steeds verschilt. Wij nemen daarom niet de aanbeveling over van Marseille e.a. na hun onderzoek van kantoncomparities en hun bevinding dat die per rechtbanklocatie en binnen rechtbanklocaties erg verschillen qua aanpak door de rechter⁵, dat een voorkeurswerkwijze moet worden ontwikkeld.

Wel nemen we de andere aanbeveling over uit dat onderzoek, die luidt dat gerechten en rechters meer informatie met elkaar moeten delen.⁶ Het is in het

5 Zie A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 88 en 89. Zij schrijven: ‘Die verschillen achten wij niet zonder meer gerechtvaardigd. De geconstateerde verschillen brengen ons tot het formuleren van twee aanbevelingen. De ene is dat gerechten en rechters meer informatie met elkaar moeten delen. De andere is dat – op basis van die informatie – een discussie gestart moet worden over de vraag welke werkwijze ter zake van de kantoncomparitie bij voorkeur zou moeten worden gevolgd.’ Deze aanbeveling is opmerkelijk in het licht van wat we lezen in een ander onderzoek van Marseille naar zittingen van de bestuursrechter. Daar staat: ‘Er is niet één beste indeling van de zitting.’ Zie A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2015, p. 160.

6 Zie de vorige noot.

algemeen zinvol dat professionals met elkaar contact hebben over hoe zij (onderdelen) van hun werk uitvoeren.

In ons onderzoek hebben wij, het volgt al uit wat we hiervoor schreven, grote verschillen in zittingsaanpak tussen rechters geconstateerd. Rechters weten maar zeer ten dele hoe hun collega's het doen. Ze hebben en nemen maar beperkt tijd om bij anderen te kijken. Dat zou anders moeten zijn, want juist door die verschillen valt er veel over en weer te leren. De door ons gevonden samenhang tussen ervaring en uitkomst van de zitting (meer regelingen) indiceert ook dat ervaren rechters effectiever in hun aanpak zijn, dus ook daarvan kunnen anderen leren. Eén keer per jaar een zittingsbezoek aan en van een collega in het kader van intervisie is met het oog hierop ronduit te weinig. De productiviteit van de intervisie zal toenemen als rechters leren hoe ze als intervisor moeten kijken.

Onze aanbeveling, ook aan de beleidsmakers in de organisatie, is:

- (5) Bepaal de werklast zo dat rechters een groter deel van hun werktijd kunnen besteden aan intervisie (in de vorm van het bij elkaar kijken op en met elkaar nabespreken van zittingen) en, aan de rechters, gebruik die ruimte om van elkaar te leren.
- (6) Train rechters in de vaardigheid van het interviseren.

10.2.2 Doelen voorafgaand aan de zitting

In hoofdstuk 4 namen we tot vertrekpunt wat de rechters invulden in de vragenlijst voorafgaand aan de zitting in reactie op de stelling 'Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing'. In hoofdstuk 5 deden we hetzelfde met wat partijen invulden bij de vergelijkbare stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting'.

In hoofdstuk 4 is door ons besproken dat er een verband is tussen het antwoord van de rechters op deze stelling en de door hen gerapporteerde mate van energie die zij achteraf meenden in het beproeven van een schikking te hebben gestoken. Hoe meer zij van plan waren actief te zoeken naar een oplossing, des te meer energie zij rapporteerden. Die zelfrapportage stemt overeen met de toename van het door ons geobserveerde aantal schikkingsinterventies in die gevallen. Het aantal schikkingsinterventies en de uitkomst houden echter geen statistisch verband met elkaar, maar er is wel zo'n verband tussen conflictinterventies en werkafspraken en (statistisch

marginaal) tussen inhoudelijke interventies en schikkingen. Conflictinterventies en inhoudelijke interventies zijn, in onze definitie, vormen van schikkingsinterventies. Er is dus ook een verband tussen het voornemen van de rechter (het antwoord op de stelling) en de uitkomst van de zitting.

Ook hier nemen we tot vertrekpunt dat het partijen zelf zijn die de keuze voor een schikking maken. Verder is niet ondenkbaar dat rechters vooral positief antwoorden op de stelling over het actief op zoek gaan naar een oplossing, in die zaken waarin een schikking op basis van het dossier denkbaar leek. Maar ook in die gevallen kan het stilstaan bij dit voornemen ervoor zorgen dat rechters beter voorbereid zijn op de partijwens dat zij als rechter het beproeven van een regeling faciliteren.⁷

Dat brengt ons tot de volgende aanbeveling:

- (7) Sta bij de zittingsvoorbereiding uitdrukkelijk stil bij de vraag of u graag met partijen actief op zoek gaat naar een oplossing en overdenk in dat geval wat mogelijk een oplossing zou kunnen zijn.⁸

In hoofdstuk 5 vonden we geen statistische samenhang tussen het antwoord van partijen op de genoemde stelling en de uitkomst van de zitting. De verklaring is, kort gezegd, dat partijen heel verschillende beelden bleken te hebben bij deze stelling. Met 'een oplossing' in onze stelling bedoelden wij een vorm van een regeling, maar partijen vatten dit woord regelmatig anders op, bijvoorbeeld 'duidelijkheid' of 'een uitspraak verkrijgen van de rechter', of zij bleken 'een oplossing' als equivalent te beschouwen van hun gelijk. De oplossing was dan dus dat zij gelijk kregen en de andere partij zou inbinden. Dit kwam naar voren uit onze observaties en de interviews met partijen na de zitting. Daarom konden we in hoofdstuk 7 op grond van het kwalitatieve deel van ons onderzoek wel een verband leggen tussen hoe partijen tegenover hun zaak stonden en de uitkomst van de zitting. Dit verband was met name (kwalitatief) robuust in die gevallen waarin één partij of beide partijen beslist

⁷ Wat we in ons onderzoek niet konden nagaan, is of er invloed uitging van het feit dat wij de genoemde stelling vooraf aan rechters voorlegden op het handelen van de rechter tijdens de zitting. Mogelijk heeft hier een rol gespeeld dat deze stelling een bewustwording teweeg kan brengen die het handelen beïnvloedt. Onderzoeksmethodologisch was dat geen probleem, omdat wij juist in die zittingen waren geïnteresseerd waarop de rechter actief in zou gaan op een mogelijk onderliggend conflict en dus conflictinterventies zou plegen. Het al dan niet bewust stilstaan bij dit punt door rechters en de invloed daarvan op hun gedrag, vormde geen onderwerp van ons onderzoek en staat ook overigens buiten wat wij onderzochten en rapporteerden.

⁸ Het tweede deel van de aanbeveling, over het nadenken over mogelijke oplossingen, heeft te maken met aanbeveling (19) over eigen voorstellen van de rechter.

niet wilde(n) regelen. Dan was de uitkomst van de zitting (natuurlijk) steevast dat er moest worden voortgeprocedeerd. Dit was het geval in dertig van de honderd zittingen.

Het spreekt vanzelf dat lang niet altijd uit het dossier zal blijken hoe partijen staan tegenover een regeling. Dus om daarachter te komen, zullen de rechters de zitting moeten benutten door daarnaar te vragen bij partijen. Het antwoord geeft zicht op hoe partijen tegenover een mogelijke schikking staan. Dat kan veel weinig vruchtbare schikkingsinterventies besparen. Want als zij beiden (of een van hen) zeer duidelijk tegen een schikking zijn, heeft het waarschijnlijk geen zin in het beproeven daarvan veel energie te steken.

Wij observeerden dat rechters heel vaak als inleiding tot de schikkingsfase aan partijen vragen of zij bereid zijn tot een schikking.

Maar het kwam ook voor dat die vraag al vroeg in de zitting werd gesteld, al vóór de informatiefase begon. Dat is efficiënt, want het antwoord kan dan al duidelijk maken of later in de zitting tijd aan het beproeven van een schikking besteed moet worden en dat maakt een optimale tijdsindeling mogelijk. Ook kan de rechter op die manier al vroeg in de zitting de eigen gedachten over de haalbaarheid van een schikking verifiëren. Dat is relevant, want rechters schatten de schikkingsbereidheid van partijen regelmatig te laag in.⁹

In hoofdstuk 7 concludeerden we¹⁰ dat het simpelweg in de vragenlijst de stelling voorleggen of een rechtzoekende bereid is om naar een oplossing te zoeken, ons onvoldoende informatie opleverde. Het doorvragen in het interview over de persoonlijke doelen die de partijen hadden op/met de zitting, bracht veel meer duidelijkheid over hun opstelling. Dat trekken we hier door naar de rechters. Wij observeerden soms dat een directe vraag aan het begin van de zitting aan partijen of men het wilde regelen tot defensieve antwoorden leidde. Maar als de vraag indirecter werd geformuleerd (wij tekenden bijvoorbeeld op: ‘Wat moet er wat u betreft op deze zitting gebeuren?’ of ‘Wat verwacht u van deze zitting?’) dan werd daarop zonder terughoudendheid geantwoord op een manier die aan de rechter het benodigde inzicht bood.

9 Dit hebben wij niet onderzocht, maar blijkt wel uit het onderzoek van Van der Linden. Zie J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010, p. 44 en wat uitgebreider J. van der Linden, *Zitten, luisteren en schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 36, 37 en 98.

10 Zie subparagraaf 7.3.2.

Dat brengt ons tot de volgende aanbeveling:

- (8) Vraag als rechter aan partijen hoe zij tegenover de zaak staan (zich tot de zaak verhouden) en wat zij in dat verband van de zitting verwachten. Doe dit bij voorkeur vroeg in de zitting, maar in elk geval voordat u (achteraf vruchteloze) schikkingsinterventies pleegt. Stel de vraag bij voorkeur op een indirecte manier.

10.2.3 Procesinterventies

Procesinterventies zijn schikkingsinterventies die erop gericht zijn het gesprek over de schikking te beginnen, voort te zetten en af te ronden. Zij zien dus op 'het proces van het schikken'.

In hoofdstuk 6 zijn we dieper op twee procesinterventies ingegaan in relatie tot de uitkomst van de zitting: de schorsing en het door de rechter hervatten van het schikkingsgesprek als na de schorsing blijkt dat partijen er niet uitgekomen zijn. In hoofdstuk 7 stonden we onder meer stil bij de vraag of partijen kritisch antwoordden op de stelling 'De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen'.

We beginnen bij die laatste antwoorden. Die zijn met name interessant in de dertig zittingen waarin (een van) partijen beslist niet wilde regelen. Je zou juist dan verwachten dat de rechters in de ogen van partijen niet veel kunnen doen in het kader van het beproeven van een schikking. Van de 51 respondenten in ons onderzoek die partij waren bij zo'n zitting hoorden wij in zeven gevallen kritiek over een tekort aan inspanningen van de rechter. Die kwam doorgaans van de wederpartij van degene die het beslist niet wilde regelen. De kritiek zit niet zozeer in het aantal als wel in de terughoudendheid van de interventies. Partijen hadden graag meer stelligheid gezien, wat waarschijnlijk te maken heeft met de beleving van hun eigen gelijk. De kritiek kwam zelden of nooit op de zitting zelf tot uiting; partijen vertelden het ons bij de interviews. Partijen blijken dan opvattingen te hebben over wat zij de rechter graag hadden willen horen zeggen. Doordat dit op de zitting niet ter sprake wordt gebracht – meestal zeggen rechters iets in de trant van 'Als de andere partij niet wil, tja, dan is er niet veel meer te regelen' – hebben de rechters zichzelf niet de kans gegeven op die opvattingen te responderen. Als zij dat wel doen, zal het gevoel

bij partijen dat de rechter er alles aan gedaan heeft, toenemen en daarmee ook de ervaren procedurele rechtvaardigheid.¹¹

Of met dit alles een andere uitkomst was bereikt, is natuurlijk onzeker, want minstens een van partijen wilde het beslist niet regelen. Dat brengt ons op het volgende punt. Partijen konden in de vragenlijsten voorafgaand aan de zitting invullen of zij op de zitting op zoek wilden naar een oplossing. Ook konden zij hun antwoord motiveren door naar eigen inzicht door ons gepresenteerde alternatieven aan te kruisen en/of zelf het motief op te schrijven. De respondenten die negatief stonden tegenover het zoeken naar een oplossing, zijn natuurlijk voor het grootste deel terug te vinden bij de dertig zittingen waarin (een van) partijen beslist niet wilde regelen. De top 3 aan motieven voor die houding is:

- a. Ik heb het gelijk aan mijn zijde.
- b. Het is een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt.
- c. Ik kan de andere partij niet vertrouwen.

Deze motieven¹² zeggen veel over stelligheid van opvattingen en mogelijk ook over de escalatiegraad. Op de stelligheid van opvattingen kunnen rechters inspelen met inhoudelijke interventies, met name voorlopige oordelen, waarop wij ingaan in subparagraaf 10.2.4. Uit de literatuur is bekend¹³ dat een regeling ondenkbaar is als de graad van escalatie te hoog is opgelopen. Om het palet aan oplossingsrichtingen (naast voortprocederen) te vergroten is de-escalatie nodig en dat vraagt om de-escalatietechniek van de rechter.

Onze aanbevelingen, waarvan de eerste zich richt tot zittingsrechters en de tweede zich richt tot de opleiders van rechters in opleiding en, voor zover aan de orde, tot de beleidsmakers in de organisatie:

11 Zie voor het voorgaande paragraaf 7.3. In paragraaf 7.4 gaat het over terughoudend optreden door rechters bij het beproeven van een schikking, omdat deze rechters vonden dat het gelijk duidelijk bij een van partijen lag. Daar blijkt de kritiek op een terughoudende opstelling weer mee te vallen, maar toch meestal in dezelfde sfeer te liggen: de partij die ongelijk zou krijgen, had nog wel willen onderhandelen, maar kreeg van de rechter geen handvatten. Een stelligere opstelling van de rechters zou hier geleid hebben tot duidelijkheid in het nadeel van de partijen die naar handvatten op zoek waren.

12 Zie hiervoor paragraaf 5.3, met name tabel 31.

13 F. Glasl, *Konfliktmanagement, ein Handbuch für Führungskräfte, Beraterinnen und Berater*, Bern: Verlag Paul-Haupt 2011, p. 233-313. Bij een hoge escalatiegraad willen partijen liever samen met de ander verliezen, dan het met de ander regelen.

- (9) Wees bij het aftasten of een schikking mogelijk is niet te terughoudend in de formulering. Beëindig de schikkingsfase niet dan nadat beide partijen duidelijk hebben kunnen zeggen of zij daartoe bereid zijn. Vraag bij verschil van opvatting aan de partij die wél wil schikken of deze nog openingen ziet die u kunt benutten, gegeven de opstelling van de andere partij, en respondeer daarop.
- (10) Maak onderdeel van het opleidingsbeleid en de opleiding dat rechters de-escalatietechniek als zittingsvaardigheid aanleren. Onderdeel van het opleidingsbeleid moet zijn dat ook de praktijkopleiders¹⁴ deze techniek beheersen en kunnen overbrengen aan rechters in opleiding

In hoofdstuk 6 concludeerden wij¹⁵ dat er een statistisch significant verband is tussen schorsen en schikken: zittingen zonder schorsingen eindigen zelden met een regeling. Dat ligt in het verlengde van de praktijkregel dat met het oog op schikkingsonderhandelingen bijna altijd wordt geschorst. Daarbij past onze observatie dat als rechters niet tot schorsing overgaan, dat meestal komt doordat een of beide partijen duidelijk zegt dat onderhandelingen over een schikking ongewenst zijn of geen zin hebben. Kortom, het lijkt er vooral op dat schikkingsbereidheid bij partijen leidt tot schorsingen en niet andersom. Wij doen dus niet de aanbeveling aan rechters om maar te schorsen in de hoop dat partijen het dan wel regelen.

Wel doen we in verband met de schorsing een andere aanbeveling. We hebben vastgesteld dat er meer schikkingen (dan gemiddeld over alle zaken in ons onderzoek) worden bereikt op zittingen waarin de schorsing langer duurt of de schorsingen samen langer duren.¹⁶ Twintig van de 29 schikkingen zijn bereikt nadat er meer dan twintig minuten op de gang was besteed. Een schikking wordt relatief het vaakst voorafgegaan door een half uur tot drie kwartier op de gang. Iets vergelijkbaars geldt voor werkafspraken: tien van de dertien afspraken werden voorafgegaan door meer dan twintig minuten op de gang. De gemiddelde tijden op de gang waren bij

14 De term 'praktijkopleider' staat voor de rechters die 'in het veld' de rechters in opleiding begeleiden (en opleiden) op zittingen en bij het schrijven van uitspraken. De aanbeveling komt er dus op neer niet te volstaan met cursussen voor de rechters in opleiding, maar uit te breiden tot veel intensievere en langer durende de training *on the job*, waartoe de praktijkopleiders dan ook techniek moeten beheersen.

15 Zie subparagraaf 6.2.5 en paragraaf 6.5.

16 Nagenoeg steeds wordt voor schikkingsonderhandelingen geschorst. Deze vinden dan op de gang plaats. Deze bevinding in ons onderzoek werd ook al gedaan door Marseille e.a. Zij schrijven dat in 61 van de 95 door hen geobserveerde zittingen is geschorst voor schikkingsonderhandelingen. Zie A.T. Marseille, H.B. Winter, M. Bating & C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014, p. 86.

de drie uitkomsten voortprocederen, schikking en werkafpraak respectievelijk 14, 31 en 28 minuten.¹⁷

Onze aanbeveling is daarom:

- (11) Gun partijen en hun procesvertegenwoordigers voldoende tijd op de gang en beëindig een schorsing bij voorkeur niet als men zegt ‘nog even nodig te hebben’.

Onze andere aanbeveling heeft te maken met het hervatten van het schikkingsgesprek als partijen na de schorsing melden dat zij geen regeling hebben bereikt. Voor die hervatting van het schikkingsgesprek moeten rechters dan wel (enige) ruimte krijgen van partijen. Wij hebben echter geobserveerd en (later) uit de interviews met partijen afgeleid dat rechters soms te snel concludeerden dat die ruimte er niet was en ten onrechte meteen overgingen naar de vraag hoe er zou worden voortgeprocedeerd. Mogelijk komt die voort uit een gevoel van onmacht, doordat zij niet weten hoe het schikkingsgesprek nog verder te begeleiden. We hebben in andere zittingen geobserveerd en (later) uit de interviews met de rechters afgeleid dat zij uit principe na de eerste schorsing niet aandringen. Zij stellen zich op het standpunt dat partijen een eigen verantwoordelijkheid hebben om het te regelen, maar dat hun kans daartoe na die ene schorsing voorbij is. Wij vinden die opvatting rigide en een onderschatting, zo niet een miskennis van de eigen faciliterende taak¹⁸ die de zittingsrechter heeft. Dat het hervatten van het schikkingsgesprek effect heeft, blijkt uit onze data: in de 38 zittingen waarin de rechter het schikkingsgesprek hervatte, na de mededeling van partijen dat zij er niet uitgekomen waren, is achttien keer alsnog een regeling bereikt.¹⁹

Dit alles brengt ons tot de volgende aanbeveling:

- (12) Vraag na een schorsing waarin partijen geen regeling hebben bereikt of het zin heeft het schikkingsgesprek te hervatten en trek geen conclusies dan na een gedegen antwoord.

¹⁷ Zie subparagraaf 6.2.3 en dan vooral tabel 33.

¹⁸ Zie art. 87 Rv: de comparitie is met ook het doel om een regeling te beproeven uitgeschreven. Als de rechter meent dat alleen partijen de verantwoordelijkheid hebben dat doel na te streven, waarom wordt er dan een zitting uitgeschreven? Dan kan een regeling net zo goed buiten de zitting om aan partijen worden overgelaten.

¹⁹ Zie subparagraaf 6.2.4 en dan vooral tabel 34. Deze achttien regelingen staan gelijk aan bijna 43% van alle 42 regelingen in ons onderzoek.

10.2.4 Inhoudelijke interventies

Inhoudelijke interventies zijn schikkingsinterventies waaraan partijen inzicht in hun onderhandelingspositie kunnen ontlenuen. De belangrijkste zijn het voorlopige oordeel, het bazo en het eigen voorstel van de rechter. In de 42 zittingen waarin de uitkomsten schikking of werkafpraak werden bereikt, hielpen volgens partijen de volgende inhoudelijke interventies het meest: vijftien keer wijzen op het bazo, veertien keer het voorlopig oordeel en dertien keer het eigen voorstel van de rechter (dat in voorkomend geval ook gericht kan zijn op een werkafpraak). Samen zijn dat 42 inhoudelijke interventies in 42 zittingen. Soms zijn er meer interventies tegelijk genoemd, waardoor de zich opdringende conclusie dat alleen inhoudelijke interventies ertoe doen, niet juist is.²⁰

Andere soorten inhoudelijke interventies observeerden we te weinig om daarover aanbevelingen te doen. Het gaat dan over de voorspelde uitkomst of kans van slagen van de bewijslevering (acht keer), over een range van bedragen waarbinnen geschikt zou kunnen worden (één keer) en over een concreet bedrag waarop geschikt zou kunnen worden (één keer).

In hoofdstuk 6 gingen we in op de cijfers: leidden inhoudelijke interventies tot bepaalde uitkomsten van de zitting? In hoofdstuk 7 gingen we in op hoe partijen inhoudelijke interventies hebben ervaren: wat hielp hen het meest bij het denken/praten over een regeling? Daarbij werden inhoudelijke interventies het meest genoemd.

We gaan achtereenvolgens in op het voorlopig oordeel, het bazo en het eigen voorstel van de rechter.

Het voorlopig oordeel kwam opvallend veel voor²¹, meer nog dan vroeger²²: in 88 van de honderd zittingen.²³ Ook steeg het percentage waarin we voorlopige oordelen konden noteren over het gedeeltelijk of geheel toe- of afwijzen van vorderingen: van

20 Zie de subparagraaf hiervoor over procesinterventies en die hierna over conflictinterventies.

21 Daarbij hebben we alle voorlopige oordelen meegeteld: impliciete en expliciete, gevraagd en ongevraagd, verstrekkende of beperkte, oordelen over juridische argumenten, over procesposities (bewijslast) en over het geheel of gedeeltelijk toe- of afwijzen van vorderingen of verweren.

22 Zie J. van der Linden, *Zitten, luisteren en schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 47, tabel 30, regel 5 en 7. Zie verder subparagraaf 6.2.4.

23 Op deze 88 zittingen hoorden we in totaal 246 voorlopige oordelen, waarvan 142 van een verschillende soort.

10.7% in het onderzoek van Van der Linden tot 33% in ons onderzoek.²⁴ Rechters zijn actiever dan vroeger en in hun acties ook minder terughoudend.

Als we partijen aan het woord horen, dan zeiden zij in veertien van de 42 zittingen die eindigden in een regeling dat het voorlopig oordeel daaraan het meest bijdroeg. In verhouding tot de 88 zittingen met voorlopige oordelen is dit bijna 16%. Het effect van voorlopige oordelen is bij zittingen met als uitkomst een schikking lager dan dat van het wijzen op het bazo en het doen van eigen voorstellen, maar bij zittingen met als uitkomst een werkafpraak is het effect van het voorlopig oordeel volgens partijen het grootst.²⁵

Kijken we alleen naar de getallen dan vonden wij, kort samengevat, een samenhang tussen voorlopige oordelen over de bewijslast²⁶ en over het *deels* toe- of afwijzen van vorderingen en de uitkomst van de zitting: die was dan vaker een vorm van regeling (schikking of werkafpraak). Wij vonden geen samenhang tussen voorlopige oordelen over juridische stellingen/verweren en over het integraal toe- of afwijzen van de vorderingen en de uitkomst van zittingen.

Wij concludeerden dat een voorlopig oordeel dat duidelijk in het voordeel was van een van partijen, hun wil veel toe te geven in de onderhandelingen verkleinde. Daarbij sluit aan dat verstrekkende voorlopige oordelen statistisch bezien niet leiden tot meer regelingen. Bij onze waarneming past dat rechters soms opzettelijk een vaag voorlopig oordeel formuleren als ze vinden dat een partij duidelijk gelijk heeft: zij willen dan ruimte in de onderhandelingen meegeven. Rechters ervaren dan een dilemma: de signalen van de rechter kunnen veroorzaken dat de winnaars in spe water bij de wijn doet, terwijl zij anders (van de rechter in het vonnis) juridisch gelijk zouden krijgen. Maar als de zaak wordt geregeld, heb je wel twee tevreden partijen die de regeling vrijwillig nakomen (althans dat is doorgaans de veronderstelling). De uitweg uit dit dilemma is weleens zo'n vaag voorlopig oordeel dat het verkeerd wordt opgevat en aldus een verkeerd begrepen basis voor schikkingsonderhandelingen vormt.

Nog een conclusie uit onze data is dat de vaakst gegeven motivering van een negatief antwoord op de stelling 'Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting' luidt 'Ik heb gelijk'.²⁷ Zie ook wat wij schreven over aanbeveling (10).

24 Zie subparagraaf 6.3.2, met name tabel 35.

25 Zie de paragraaf 7.8 en 7.9.

26 Een voorlopig oordeel over bewijslast heeft ook gevolgen voor het bazo: de procedure zal allicht bewijslevering omvatten, wat invloed heeft op de positie (kosten, tijd) van beide partijen.

27 Zie paragraaf 5.3, met name tabel 31. Meer dan een kwart van deze 'negatieve' respondenten gaf deze verklaring.

Het voorgaande leidt ons tot de volgende aanbevelingen:

- (13) Het inbouwen van een voorbehoud in voorlopige oordelen werkt schikkingsbevorderend, evenals voorlopige oordelen die niet over alle vorderingen gaan of het gelijk en het ongelijk meer verdelen over partijen.
- (14) Stellige voorlopige oordelen met een ruime strekking (toewijzen of afwijzen van de vordering) leiden niet tot schikkingen. Tegen de achtergrond van de wetswijziging door de zogenoemde KEI-wetgeving²⁸ kan in zulke gevallen tegenwoordig beter gekozen worden voor een mondeling eindvonnis.
- (15) Geef – tegen de achtergrond dat een van partijen duidelijk gelijk heeft – geen vage²⁹ voorlopige oordelen, omdat partijen (ook hun advocaten) die verkeerd kunnen begrijpen, waardoor zij op een verkeerd begrepen basis onderhandelen.
- (16) Geef met name ten behoeve van partijen die kennelijk, maar niet geheel terecht, overtuigd zijn van hun eigen gelijk voorlopige oordelen over dat ‘gelijk’. Dat kan helpen een starre houding tegenover een regeling te doorbreken.

Het bazo staat voor ‘beste alternatief zonder oplossing’. Dit begrip gebruiken wij voor het door rechters wijzen op tijd, kosten, psychische belasting en procesrisico, verbonden aan voortprocederen (als er geen regeling wordt bereikt). Het procesrisico valt uiteen in het risico de procedure bij de rechtbank te verliezen en het risico op hoger beroep. Het wijzen op het bazo is een inhoudelijke interventie, omdat partijen daarop hun onderhandelingspositie kunnen afstemmen.

In 63 van de honderd zittingen is door rechters op een of meer van deze vijf vormen van het bazo gewezen. In die 63 zittingen zijn samen 184 bazo’s genoemd.³⁰ Het bazo is dus op minder zittingen ingezet dan het voorlopig oordeel (zie hierboven). Het wordt ook op minder zittingen ingezet dan vroeger, voor zover dat blijkt uit het onderzoek van Van der Linden, maar als het wordt gebruikt dan observeerden wij

28 Een van de nieuwe artikelen uit deze herziening is het voor nieuwe zaken op 1 september 2017 in werking getreden art. 30p Rv, dat voorziet in een mondeling ter zitting uit te spreken eindvonnis. Toestemming van partijen is daarvoor niet nodig.

29 Dit begrip moet letterlijk worden opgevat. We hebben het dus niet over voorlopige oordelen die met een voorbehoud worden gegeven.

30 Daarvan waren er 129 van een verschillende soort. Als rechters ingingen op bazo’s, noemden zij er dus gemiddeld bijna drie per zitting van gemiddeld iets meer dan twee verschillende soorten.

meer bazo's per zitting dan Van der Linden.³¹ Het wijzen op het bazo gebeurt dus selectiever, namelijk vooral als het er echt toe doet, wat maar ten dele het geval is als na de zitting een eindvonnis wordt gewezen (tijd en kosten vallen dan nagenoeg weg). Daarbij past dat het bazo, als we partijen aan het woord horen, in vijftien zittingen (van de 63 waarop het werd ingezet) het meest hielp bij het denken/praten over een regeling.

Toch is in getallen de samenhang met de uitkomst van de zittingen niet steeds vast te stellen. Alleen zittingen waarin gewezen is op het procesrisico (dat de zaak bij de rechtbank verloren kan worden) en op de kosten die verbonden zijn aan voortprocederen, is de uitkomst vaker een schikking. Voor de andere varianten van het bazo is dat niet zo of hadden we te weinig gegevens voor een conclusie.

Dan hebben we ook nog zeventien keer een rechter horen wijzen op een van de hierboven genoemde soorten bazo, maar dan specifiek op de zaak toegesneden bazo.³² De uitkomst van de zittingen waarin rechters een specifiek bazo noemen, is duidelijk vaker een schikking. Mogelijk dat het bazo voor partijen dan reëel is, waarbij de rechter aansluit, of dat het wijzen op het specifiek toegesneden bazo maakt dat het sterker tot partijen doordringt.

Dit brengt ons tot de volgende aanbevelingen:

- (17) Wijs alleen selectief op het bazo, namelijk wanneer de genoemde factoren werkelijk kunnen spelen. Wijs dan vooral (ook) op het procesrisico en op de kosten, want die zijn voor partijen doorgaans relevanter dan tijd en psychische belasting.
- (18) Snijd, indien mogelijk, het bazo specifiek op de zaak toe, want dat is voor partijen het meest relevant.

Wij hebben zelf tevoren vier eigen voorstellen benoemd, omdat we verwachtten dat die door rechters zouden worden gedaan. Die voorstellen zijn: 'Middel het verschil', 'Doe een concessie aan de ander', 'Maak het af op het bedrag dat ik u noem' en 'Aanvaard het voorstel van de ander'. Daarnaast hielden we rekening met

31 Zie J. van der Linden, *Zitten, luisteren en schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 47, tabel 30, regel 1. Van der Linden betrok in haar onderzoek alleen de varianten tijd, kosten en psychische belasting. Zie verder subparagraaf 6.3.3.

32 Zie subparagraaf 6.3.3, box 7 voor voorbeelden.

schikkingsvoorstellen van de rechter die specifiek zouden samenhangen met het voorliggende geschil.

Net als voorlopige oordelen komen eigen voorstellen van de rechter veel meer voor dan vroeger, afgaande op het onderzoek van Van der Linden.³³ Zij trok op grond van haar lage aantallen de conclusie: ‘Dit wijst erop dat veel rechters vinden dat zij zich met dergelijke interventies te veel op het terrein van partijen begeven. Zij wagen zich hier derhalve niet aan.’³⁴ Die conclusie trekken wij op grond van onze bevindingen niet. Dat deze interventies voorkomen in 46 van de honderd zittingen, waarin wij 61 verschillende eigen voorstellen observeerden, wijst al niet op terughoudendheid. Dat beeld wordt versterkt door het grote aantal zittingen (36) waarin rechters specifieke eigen voorstellen deden. Dat waren bij elkaar 26 van de 37 rechters die wij hebben geobserveerd. Rechters lijken duidelijk veel verder te gaan in het op deze wijze beproeven van een schikking dan acht jaar eerder toen Van der Linden haar data verzamelde.

Wat opvalt is dat de zittingen waarop rechters geen eigen voorstellen doen veel vaker de uitkomst voortprocederen hebben dan zittingen met eigen voorstellen.³⁵ Anders gezegd: zittingen met eigen voorstellen hebben vaker een regeling (schikking of werkafpraak) als uitkomst. Het verband wordt nog sterker als we kijken naar de zittingen waarop meer dan één keer een eigen voorstel is gedaan. Dat waren er tien, waarvan er negen in een schikking eindigden, terwijl er één keer werd voortgeprocedeerd.

Ook in diverse zaken waarin zonder succes is onderhandeld tijdens de schorsing bleken partijen zich sterk naar gedane eigen voorstellen van de rechter te hebben gericht.

Dit alles roept de vraag op of partijen dwang ervaren. Daarop komen we verderop nog terug.³⁶

33 J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 47, tabel 30, regel 8 tot en met 11. Zie verder subparagraaf 6.3.4, met name tabel 46.

34 J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 48.

35 De percentages zijn respectievelijk 66.7% en 47.8%. Zie subparagraaf 6.3.4, met name tabel 47.

36 J. van der Linden, A. Klijn & F. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 2009, nr. 3), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009, doen op p. 27 en 28 een vergelijkbare aanbeveling, waarin bij zij ook ingaan op de vraag hoe de kans dat partijen daarbij dwang ervaren kan worden verminderd.

Hier doen we de volgende aanbeveling:

(19) Denk gericht met partijen mee over een oplossing en doe daartoe voorstellen.

In subparagraaf 10.2.5 komen we terug op de vraag of op deze manier de kans op een dwangschikking niet wordt vergroot.

10.2.5 Conflictinterventies

Er is een samenhang tussen de beroepsopvatting van rechters en hun benadering van een mogelijk conflict. Rechters die ‘meer hebben’ met conflictoplossing vermoeden vaker dat er sprake is van een conflict en nemen zich vaker dan andere rechters voor daarnaar actief op zoek te gaan. In het verlengde van dit voornemen besteden zij ook vaker aandacht aan het verkennen van een (mogelijk) conflict. Dit alles is statistisch significant.

Dat wijst erop dat het de rechters zijn die bepalen of een (mogelijk) conflict aan de orde komt op een zitting. We zien in het verlengde hiervan dat een (mogelijk) conflict ook aan de orde komt als geen van partijen vooraf ‘ja’ antwoordde op de vraag of er meer speelt dan in de rechtszaak aan de orde is gesteld.³⁷ Als partijen een conflict ervaren, volgens hun antwoorden in de vragenlijst voorafgaand aan de zitting, laten ze ook weten dat ze verwachten dat de rechter daaraan aandacht zal geven.³⁸ Daarmee is niet gezegd dat zij dit ook in alle gevallen wensen.

Kortom, vooral de rechter is bepalend als het aankomt op het ‘zien’ van en ingaan op een conflict. Als er een conflict speelt, gaan partijen ervan uit dat de rechter daaraan aandacht geeft, maar zij laten meestal het initiatief aan die rechter.

In veertig zittingen werd geen enkele conflictinterventie gepleegd. In die zittingen gingen de rechters dus niet op zoek naar een (mogelijk) conflict. Zij motiveerden die keuze in de interviews na de zitting met onder meer de volgende drie redenen:

- a. Ik had het gevoel dat er geen conflict was en/of ik kreeg geen signalen dat er wél een conflict was.
- b. De omgang tussen partijen op de zitting gaf me in dat er geen conflict was.
- c. De aard van de zaak en de daaruit voortvloeiende wijze waarop partijen tegenover elkaar stonden, bracht voor mij mee dat er geen conflict was.

³⁷ Zie hiervoor subparagraaf 8.2.1 en 8.2.2.

³⁸ Zie subparagraaf 8.2.3.

Omdat er geen conflictinterventies waren, zijn deze redenen niet meer dan veronderstellingen van de betrokken rechters, die zij niet checkten. Achttien keer hadden ze het goed, maar 22 keer hadden ze het mis.³⁹ Dit bevestigt dat rechters de aanwezigheid van een conflict vaker fout dan goed aanvoelen, terwijl partijen de aanwezigheid van een conflict op hun beurt niet aansnijden.⁴⁰ Als er een conflict speelt dat niet door de rechter is geadresseerd, is daarop regelmatig kritiek van partijen, vaak mild, soms zwaarder. Zij komen dan *voice* en *due consideration* tekort.⁴¹ Een verkenning of een conflict er is stuit daarentegen nauwelijks op kritiek. Ook van partijen bij wie niets onder de oppervlakte speelt, vernamen we nauwelijks kritiek als de rechter wel inging op het onderliggende punt bij de wederpartij.⁴²

Dit alles brengt ons tot de volgende aanbeveling:

- (20) Gaat u er niet van uit dat u vanzelf wel signalen krijgt van partijen als er een conflict speelt. Gaat u er evenmin van uit dat er geen conflict zal zijn bij gebrek aan signalen daarover; mogelijk ziet u ze niet, of worden ze niet zomaar door partijen gegeven. U moet actief bij partijen nagaan of mogelijk een conflict speelt, als u daar zeker van wilt zijn.

We vonden maar op één punt een statistische samenhang tussen conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid. We denken dat dit vooral komt doordat partijen over het algemeen hoge scores gaven aan de zittingen als het ging om ervaren procedurele rechtvaardigheid. Dat was ook het geval als een onderliggend conflict helemaal niet ter sprake kwam. Er is, om het zo te zeggen, niet veel ruimte meer om nóg hoger te scoren als het conflict wel ter sprake kwam. En juist dat was nodig om onze onderzoekshypothese te bevestigen dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid zou toenemen als de rechter zich met het conflict bezighoudt.

Het gevonden (marginaal) statistisch significante verband is dat tussen de diepgang van de conflictinterventies en de ervaren procedurele rechtvaardigheid in den

39 Zie subparagraaf 8.4.2 en 8.4.4.

40 Wij zien een bevestiging van onze waarneming over de opstelling door partijen in het onderzoek van Marseille e.a. naar zittingen van de bestuursrechter. Zij schrijven: 'Onze indruk is dat op zittingen waar de rechter als eerste aan appellant vraagt wat voor hem belangrijk is in de betreffende zaak (...), snel duidelijk wordt of er meer speelt bij partijen en of het zinvol is daar ter zitting aandacht aan te besteden.' Zie A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2015, p. 161:

41 Zie subparagraaf 8.4.4.

42 Zie subparagraaf 8.4.3 en 8.4.5.

brede. Dat geldt voor eisers en dat geldt voor gedaagden.⁴³ In het algemeen plegen rechters die meer *conflict-minded* zijn conflictinterventies met wat meer diepgang.

In het kwalitatieve deel van ons onderzoek hebben we gevonden dat naarmate de diepgang van de conflictinterventies beter aansluit bij de behoefte van partijen om te spreken over een conflict, die interventies positiever worden gewaardeerd.⁴⁴ Partijen die niet (diep) over een conflict willen spreken, zullen niet intensief aan het gesprek hierover deelnemen en omgekeerd. Als rechters goed luisteren naar signalen op dit vlak, zou de aansluiting bij de partijbehoefte optimaal kunnen zijn.⁴⁵ Maar dan is het wel nodig dat rechters over de vaardigheid beschikken om deze diepgang naar behoefte aan te brengen. Rechters zijn divers in hun verklaringen waarom zij in voorkomend geval met weinig diepgang op een conflict ingaan. Soms zeggen rechters dat zij niet weten hoe het verder uitdiepen van het conflict in die zitting zou hebben gemoeten, soms zagen ze geen aanleiding in het dossier om een conflict te veronderstellen, soms past het niet bij ze, soms zien ze het nut niet met het oog op het geschil en soms wilden rechters het risico niet lopen dat het gesprek over het geschil zou worden belemmerd.⁴⁶ De kernpunten in deze uitleg zijn dat rechters de vaardigheid niet zeggen te hebben en dat rechters vooral oog hebben voor het geschil. In beide gevallen valt het ‘doorschakelen’ met diepgang naar het conflict niet te verwachten.

Rechters zijn vrij gelijkkluidend in hun motivering waarom zij in voorkomend geval dieper op het conflict ingaan (als ze de techniek beheersen): mogelijk leidt dit tot een regeling. In het kwantitatieve deel van ons onderzoek vonden we geen bevestiging van deze veronderstelde mogelijkheid. Conflictinterventies en de uitkomsten van zittingen houden nauwelijks verband met elkaar in cijfermatige zin. Geen goede voorspellers van de uitkomst zijn het aantal conflictinterventies⁴⁷, de diepgang ervan⁴⁸ en de zittingsfase waarin zij worden geplaatst.⁴⁹

43 Zie voor dit alles subparagraaf 8.3.3, waarin we ook uitleggen op welke onderdelen we het oog hebben als we spreken van procedurele rechtvaardigheid ‘in den brede’.

44 De waardering (positief of negatief) van partijen is bijna steeds te herleiden tot *voice en due consideration*.

45 De relatie tussen waardering en aansluiting bij de behoefte vormt een verklaring voor het nauwelijks aanwezig zijn van statistisch significante verbanden tussen het al dan niet voorkomen van conflictinterventies en ervaren procedurele rechtvaardigheid.

46 Een enkele keer hebben we geconcludeerd dat het door de rechter niet ingaan op het conflict een regeling blokkeerde, zoals in Zaak 33, zie paragraaf 7.7.

47 Zie paragraaf 4.5, waarin is vastgesteld dat er weliswaar een statistisch significant verband bestaat tussen het aantal conflictinterventies en (uitsluitend) de uitkomst werkafpraak, maar ook dat door het kleine aantal zittingen met die uitkomst en door het voorkomen van twee uitschieters – zittingen met hoge aantallen conflictinterventies die eindigden met een werkafpraak – hier grote voorzichtigheid is geboden.

48 Zie subparagraaf 6.4.2.

49 Zie subparagraaf 6.4.3.

In het kwalitatieve deel van ons onderzoek kwamen we een stuk verder met onze inzichten.

Bij veertig zittingen observeerden we conflictinterventies met een diepgang vanaf niveau 3, terwijl er bij ten minste één partij een conflict aanwezig was. In precies de helft van deze zittingen droegen de conflictinterventies bij aan de uitkomst. De diepgang van de conflictinterventies in die twintig zittingen was duidelijk bovengemiddeld: in veertien ervan niveau 6 of hoger.⁵⁰ Als de conflictinterventies niet bijdroegen, was dat door een van de volgende factoren: (een van) partijen wilde(n) beslist niet regelen, er was een financiële onmogelijkheid om te schikken, of het onderliggende conflict woog voor partijen niet erg zwaar. Dan was er nog een groepje zittingen waarin na (meestal veel) inhoudelijke interventies, door partijen positioneel werd onderhandeld zonder merkbare invloed van de ook gepleegde conflictinterventies.

Conflictinterventies met voldoende diepgang en op goede wijze uitgevoerd, kunnen dus effect hebben op de uitkomst. Gegeven het feit dat in het merendeel van de zittingen conflictinterventies achterwege bleven (van de honderd zittingen was dat veertig keer, terwijl daarvan 22 keer een conflict was) of oppervlakkig waren (in zeventien van de zestig zittingen mét conflictinterventies) of zich maar tot één partij richtten (in 21 van de overige 43 zittingen), valt hier nog veel te winnen. Blijkbaar is de aandacht die op dit moment in de opleiding van rechters wordt besteed aan deze techniek onvoldoende. Het lijkt geen integraal, volwaardig onderdeel te zijn van de Nederlandse ‘zittingscultuur’ in civiele zaken.

Dit alles brengt ons tot de volgende aanbeveling⁵¹, die ook gericht is aan de opleiders van rechters en, voor zover aan de orde, aan de beleidsmakers in de organisatie:

50 We gaven in paragraaf 8.5 voorbeelden van dergelijke zittingen.

51 Een vergelijkbare aanbeveling lezen wij in het onderzoek van Marseille over zittingen van de bestuursrechter: ‘Opvallend daarbij is dat, voor zover zij zeggen dat de behandeling van zaken bij hen niet volgens het stramien van de Nieuwe zaaksbehandeling plaatsvindt, zij veel vaker praktische dan principiële belemmeringen noemen. Eén daarvan betreft de vereiste vaardigheden, een andere de beschikbare tijd. In de wetenschap dat het enthousiasme van de rechter voor de Nieuwe zaaksbehandeling een factor is die zowel een significant positief effect heeft op de wijze waarop rechters zaken behandelen, als op de mate waarin de uitspraken van bestuursrechters worden geaccepteerd, is het van belang dat rechters voldoende in staat worden gesteld te werken volgens het stramien van de Nieuwe zaaksbehandeling.’ Zie A.T. Marseille, B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum, *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2015, p. 164. Ook J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 97 en 98, beveelt training in communicatietechniek aan, met onder meer als doel dat rechter beter toegerust zijn om te spreken over ‘belangen’. Zij herhaalt die aanbeveling in haar proefschrift op p. 147 en 148.

- (21) Maak de zittingsvaardigheid van rechters, met name neerkomende op communicatietechniek en op het aanleren om met voldoende diepgang – dat wil zeggen een diepgang die aansluit bij de concrete behoefte van partijen – in te gaan op een onderliggend conflict, tot een groter onderdeel van de opleiding van rechters en tot een wezenlijk onderdeel van het opleidingsbeleid. Onderdeel van het opleidingsbeleid moet zijn dat ook de praktijkopleiders deze techniek beheersen en kunnen overbrengen aan rechters in opleiding.

Een argument tegen het ingaan op het conflict op de zitting is dat het te veel tijd kost. Mogelijk dat de rechters die dat menen een ander beeld hebben van een conflict. Zij zien dat wellicht als een zelfstandig en veelomvattend fenomeen, dat al gauw meerdere sessies bij een mediator zou vergen om te bespreken. Onze definitie omvat ook een groot palet aan veel kleinere onderliggende problemen.

De bevindingen in ons onderzoek bevestigen dat het weinig tijd kost om in te gaan op het conflict zoals wij dat definieerden. In 35 van de zestig zittingen waarin aandacht is gegeven aan het conflict, duurde dat niet langer dan ongeveer drie minuten. De ‘conflictijd’ was 7.2% van de totale zittingstijd in de groep van zestig zaken. Lang niet altijd liepen die zittingen uit. Ook is niet vast te stellen of de uitloop in voorkomend geval toegerekend moet worden aan de ‘conflictijd’.

Wij hebben maar één keer kunnen vaststellen dat door de tijd die in de zitting is besteed aan een conflict er op inhoud een probleem ontstond.⁵² In die zaak constateerden de rechter en de partijen na afloop dat (daardoor) te weinig tijd was overgebleven voor het voldoende bespreken van het geschil, hoewel de zitting al twintig minuten langer duurde dan gepland.⁵³ In de twee andere zaken die behoren tot de top 3 van zittingen waarin de meeste tijd is besteed aan het conflict, ontstond dit probleem niet. In de ene zaak⁵⁴ is de zitting flink uitgelopen, waardoor het geschil voldoende besproken kon worden en in de andere zaak⁵⁵ is afgesproken

52 Tijdgebrek was in een andere zaak, zonder conflict, ook een doorslaggevende factor. In Zaak 30 waren partijen en de rechter het erover eens (onafhankelijk van elkaar, in de interviews na de zitting) dat er meer mogelijk was geweest om een regeling te bereiken als er meer tijd had kunnen worden besteed. Recht doen aan de zaak, betekent voldoende tijd plannen of maken om dat na te streven. Van der Linden deed nog de aanbeveling aan de beleidsbepalers in de rechtbanken om voldoende tijd vrij te maken voor het houden van zittingen (niet te strak te plannen) om tijdsdruk te voorkomen. Die aanbeveling nemen we niet over, omdat tijdgebrek op zittingen in ons onderzoek nauwelijks een relevante factor was. Zie J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schicken* (diss. Tilburg), 2010, p. 208 en 209.

53 Zaak 60. In deze zitting is 70 minuten over het conflict gesproken.

54 Zaak 44. De uitloop was 71 minuten.

55 Zaak 59. De zaak ging over een burenruzie. De afspraak was dat de rechter bij partijen zou gaan kijken, een descente dus of een (tweede) comparitie ter plaatse.

dat de zitting later zou worden voortgezet, zodat op die wijze extra zittingstijd werd gecreëerd.

Kortom, ingaan op het conflict kost wat tijd, maar in de huidige praktijk doorgaans niet veel. Het argument dat de tijd ontbreekt, is zelden meer dan theoretisch. De drie keer dat op een zitting in ons onderzoek wel zeer uitgebreid ingegaan is op een (groot) conflict, kostte dat daarentegen relatief veel zittingstijd.

We doen daarom de volgende aanbevelingen:

- (22) Het ingaan op een conflict kost in verreweg de meeste gevallen in de huidige praktijk relatief weinig zittingstijd en behoeft dus niet achterwege te worden gelaten met het oog op de klok.
- (23) Het uitgebreid ingaan op een groot conflict kost relatief veel zittingstijd. Bedenk tevoren of de na te streven oplossingsrichting deze aanpak rechtvaardigt en welke maatregelen dan nodig zijn of welke afspraken gemaakt moeten worden, om te ontkomen aan een dwingende tijdsklem.⁵⁶

Een laatste waarneming over het ingaan op het conflict baseren we op één zitting in combinatie met wat wij tijdens schorsingen op de gang zagen. We beginnen met dat laatste. Als op de gang wordt onderhandeld, gebeurt dat door de advocaten of andere procesvertegenwoordigers. Zij pendelen tussen de partijen heen en weer. Partijen zelf praten zelden met elkaar. Als er een conflict speelt, zullen partijen daar toch vooral zelf uitdrukking aan moeten geven. Het zit hen dwars. Niet te verwachten is dat de advocaten dat voor partijen doen in het contact met de advocaat van de andere partij. Als er al iets op dat punt naar voren wordt gebracht – wat wij niet weten, omdat we het onderhandelingsgesprek niet volgden – dan komt daarover het gesprek nog niet op gang, want alleen de advocaten (vertegenwoordigers) spreken er met elkaar over. De conclusie die we trekken is dat spreken over een conflict in de zittingszaal moet plaatsvinden, omdat het anders niet gebeurt. Eén zitting⁵⁷ gaf een ander beeld. Naar onze interpretatie gaf de rechter in die zaak ongewild de regie uit handen door partijen voor het gesprek over het onderliggend pijnpunt van eiser naar de gang te sturen. Dat gesprek mislukte jammerlijk en dat bleek in de zitting niet te repareren.

56 Zie ook het citaat in noot 49.

57 Zaak 26, besproken in paragraaf 7.7.

Wij komen tot de volgende aanbeveling:

- (24) Het gesprek over het conflict moet in de zaal zelf plaatsvinden onder regie van de rechter. Ga er als rechter niet van uit dat partijen daarover wel op de gang zullen spreken of dat dit gesprek net zo vruchtbaar zal zijn als het in de zaal mogelijk is.

10.2.6 Ervaren dwang om te regelen

Het begrip ‘dwangschikking’ is beperkter dan de dwang door de rechter die partijen op de zitting kunnen ervaren. Wij hebben ervaren dwang onderzocht die uitging van de rechter en gericht was op de totstandkoming van een schikking of een werkafpraak, waarbij het niet nodig is dat daadwerkelijk een regeling wordt bereikt.⁵⁸

In percentages uitgedrukt, is het minst vaak sprake van ervaren dwang als de uitkomst van de zitting voortprocederen is, terwijl ervaren dwang relatief vaker voorkomt bij zittingen met als uitkomst een schikking en het vaakst als de uitkomst een werkafpraak is.⁵⁹

Of dwang wordt ervaren om tot een regeling te komen, is een subjectief gegeven. Als op een zitting dwang door de rechter om te regelen (schikking of werkafpraak) werd ervaren, was dat meestal maar door één partij.⁶⁰ Dwang kan ervaren worden ongeacht het aantal schikkingsinterventies.⁶¹

Zes van de door partijen genoemde oorzaken van door hen ervaren dwang, zijn terug te voeren op het gedrag van de rechter.⁶² Dwang wordt ervaren als de rechter:

1. te vroeg overgaat tot het beproeven van een schikking⁶³
2. bij het aansnijden van het onderwerp schikken het evenwicht tussen partijen niet bewaart door een van partijen uit te nodigen een openingsbod te doen
3. te lang, herhaaldelijk op hetzelfde aambeeld hamert

58 Zie subparagraaf 7.10.1.

59 Bij voortprocederen is in 17.2% van de zittingen door minstens één partij dwang gevoeld, bij een schikking als uitkomst van de zitting is dat 31.0% en als een werkafpraak is gemaakt is in 53.8% van de zittingen dwang gevoeld. Het gaat om door partijen ervaren dwang in bij elkaar 24 van de honderd zittingen.

60 In achttien zittingen werkten beide partijen aan ons onderzoek mee. Maar drie keer ervoeren zij allebei dwang.

61 Zie voor dit alles subparagraaf 7.10.2.

62 Zie subparagraaf 7.10.3.

63 Hierbij sluit aan dat partijen het soms oneens waren met de stelling dat de rechter er alles had uit gehaald wat erin zat om tot een regeling (schikking of werkafpraak) te komen, terwijl een regeling wél was bereikt. Hun verklaring was dan dat er op de zitting onvoldoende over de zaak was gesproken. Ook voor deze partijen kwam de regeling dus ontijdig, te vlug. Zie paragraaf 7.8 en 7.9.

4. meeonderhandelt zonder ruimte te bieden
5. niet-gemotiveerde voorstellen doet
6. partijen voor het blok zet (keuze onder tijdsdruk⁶⁴ of zonder informatie over bazo).

Onze aanbevelingen zijn:

- (25) Let bij het beginnen over een schikking op de timing. Begin niet eerder over een schikking dan na bespreking van het geschil óf na dit eerdere begin te hebben afgestemd met partijen.
- (26) Hamer niet te lang op hetzelfde aambeeld, wat in de praktijk neerkomt op het niet te veel herhalen van dezelfde inhoudelijke schikkingsinterventie. Het herhalen van wat niet aanslaat, doet dwang ervaren. Dat geldt voor het herhalen van onvruchtbare eigen voorstellen, maar ook voor het herhalen van een onvoldoende indruk makend bazo en voor het meermaals herhaald schorsen van de zitting zonder dat eerder al een regeling was bereikt. Bewaar bij procesinterventies ook het evenwicht tussen partijen: richt niet alle interventies tot één partij als daartoe geen aanleiding is.
- (27) Meeonderhandelen in de vorm van het doen van eigen voorstellen, kan als techniek worden beoefend zonder veel kans op door partijen ervaren dwang, als die voorstellen vragenderwijs geopperd worden en meteen worden gecheckt op aanvaardbaarheid, kortom als er ruimte geboden wordt en afstemming wordt gezocht.⁶⁵
- (28) Inhoudelijke interventies zonder uitleg zijn apocrief en laten partijen dwang ervaren. Motiveer dus uw inhoudelijke interventies.

Daarnaast kan ook dwang worden ervaren doordat tijdens de zitting duidelijk wordt dat een partij geen gelijk of grotendeels geen gelijk gaat krijgen of mordicus tegen een regeling is. Deze ‘dwangervaring’ zegt veel over de betrokken partij en

64 Zie hierover noot 52.

65 J. van der Linden, A. Klijn & F. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 2009, nr. 3), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2009, doen op p. 28 de enigszins vergelijkbare aanbeveling om wel te laten weten hoe een schikking eruit kan zien, maar daarbij geen ‘harde’ bedragen te noemen en zonder daarbij ‘te stellig’ te zijn. Van der Linden herhaalt die aanbeveling in haar proefschrift op p. 210 en 211, toevoegend dat ook terughoudendheid betracht moet worden bij het noemen van bedragen waartussen geschikt kan worden (bandbreedtes).

niets over de rechter. Onze aanbeveling aan rechters is om zich hierdoor niet van schikkingsinterventies te laten weerhouden.

10.2.7 Wat is te leren van zittingen waar kansen op een regeling gemist zijn?

In paragraaf 7.7 hebben we elf zittingen besproken waarop de rechters een kans op een regeling lieten liggen. Enkele van deze zittingen zijn al aanleiding geweest tot het doen van aanbevelingen.⁶⁶ De overige zittingen brengen ons tot nog twee aanbevelingen.

Zaak 65: Toen partijen van de gang terugkwamen zonder regeling, schakelde de rechter vrijwel meteen door naar de uitkomst voortprocederen. De drijfveren van de rechter niet verder te door te vragen, waren zonder uitzondering gebaseerd op onjuiste (bij eisers advocaat waarschijnlijk onjuiste) en niet gecheckte veronderstellingen over hoe de advocaten hun uitingen bedoelden en hoe groot het gat tussen partijen daadwerkelijk was. Als de rechter wel zijn veronderstellingen had gecheckt, had de interactie op de zitting waarschijnlijk anders gelopen en had een regeling er mogelijk wel in gezeten.

Hier is een verbinding te leggen met de gevallen waarin rechters niet nagingen of er bij partijen een conflict speelde. Zij gingen af op eigen interpretaties van signalen dat er geen conflict speelde, maar zaten daarbij vaker fout dan goed. Wat we zien is dat rechters veronderstellen, maar niet vragen.⁶⁷ Zie onze aanbeveling (20), waarbij de volgende aansluit:

- (29) Check uw veronderstellingen over de opstelling van partijen bij een schikking en het bereikte tussenresultaat op de gang. Vraag of de behoefte bestaat (verder) te spreken over een regeling en laat het antwoord toelichten. Kortom, onderzoek en bespreek steeds in voldoende mate wat de optimale uitkomst van de zitting (oplossingsrichting) is.⁶⁸

⁶⁶ Zaak 26 en aanbeveling (24), Zaak 30 in verband met aanbeveling (22), Zaak 33 in relatie tot aanbeveling (21), Zaak 91 en aanbeveling (28), Zaak 96 en aanbeveling (26).

⁶⁷ J. van der Linden, *Zitten, luisteren, schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2008, p. 97 en 98, beval ook al aan rechters meer te trainen in zittingsvaardigheden, met als doelen dat de schikkingsinterventies beter aansluiten bij wat partijen voor ogen staat en dat de zittingsdeelnemers gelijkere percepties hebben over onder meer de vraag of er alles aan is gedaan om een schikking te bereiken. Zij beveelt ook aan dat rechters meer luisteren (en dat te laten merken door samen te vatten wat partijen zeggen) en minder zenden als het gaat om de mogelijke voordelen van een schikking. Zij herhaalt deze aanbeveling in haar proefschrift op p. 147 en 148.

⁶⁸ J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010, p. 211 en 212, deed deze aanbeveling ook al.

De andere aanbeveling komt voort uit onze analyse van vier zittingen die op één punt sterk overeenstemmen. Het gaat over het voorlopig oordeel.

We bespreken de vier zittingen heel kort.

Zaak 07: Het geheel overziend is onze interpretatie dat een uitgesproken voorlopig oordeel over de proceskosten gedaagde over de streep had kunnen trekken. Dan had een regeling tot stand kunnen komen. De rechter is vond dat ook.

Zaak 32: De rechter viel 'stil' door het voor haar onverwacht hoge aanbod van gedaagde op de gang, dat voor eiser niettemin onvoldoende was. Zij bevestigde in het interview wat overvallen te zijn geweest. Als de rechter duidelijk was geweest over het bedrag dat zij als voorlopig oordeel in haar hoofd had, was het vervolg mogelijk anders gelopen.

Zaak 81: De rechter veronderstelde dat de advocaat het juridisch niet helemaal goed had gezien, maar zette desondanks het voorlopig oordeel niet alsnog 'strak' neer, zoals hij het in het interview zei. De opvatting van de advocaat werd aldus niet gecorrigeerd en vormde de basis van mislukte onderhandelingen.

Zaak 100: Partijen waren er bijna uit. Alleen de vordering van buitengerechtere kosten hield hen nog verdeeld. De rechter heeft in onze ogen een kans op een regeling gemist, door richting eiser niet nog duidelijker te zijn over de afwijzing van die eis. De rechter vond dat zelf ook: ze 'had het nog meer kunnen aangeven'.

De rode draad is dat deze rechters duidelijker en/of directiever hun voorlopig oordeel hadden moeten verwoorden. Daartoe was aanleiding, omdat partijen er bijna uit waren of onderhandelden buiten het kader dat de rechter als voorlopig oordeel voor ogen had.

Wij bevelen aan:

- (30) Zijn partijen er bijna uit of onderhandelen zij buiten het kader van uw (mogelijk nog niet duidelijk uitgesproken) voorlopig oordeel, wees dan (alsnog) duidelijk over uw voorlopig oordeel en over wat dat in uw ogen betekent voor de schikkingsonderhandelingen.

10.2.8 Twee signaleringen

Wij sluiten af met twee signaleringen. Ze zijn belangrijk genoeg om een plekje te krijgen in dit hoofdstuk. We komen echter niet tot aanbevelingen. Dat is in het eerste geval omdat we geen opvatting hebben over wat hier zou moeten gebeuren.

Dat is in het tweede geval omdat onze onderzoeksbasis niet hard genoeg is voor een aanbeveling.

De eerste signalering doen wij naar aanleiding van één zitting.⁶⁹ De rechter koos ervoor niet sturender te zijn naar een regeling, hoewel ze het sneu vond voor eiser dat de eis verkeerd was ingestoken én vond dat gedaagde er daardoor gemakkelijk afkwam, want eigenlijk een hoger bedrag moest betalen als eiser (zonder advocaat) de vordering maar van de goede grondslag had voorzien. Dit samen noemde ze tijdens de zitting ‘het hele onredelijke’ van de procedure. De uitkomst van de zitting was dat de rechter een vonnis aankondigde. Ze wees de eis af.

Wij interpreteren het zo dat de rechter haar keuze op de zitting maakte vanuit haar (formeel-juridische) taakopvatting: zij had te oordelen over de eis en niet over de werkelijkheid onder die eis. Op die werkelijkheid wilde zij dan haar sturing niet baseren. Wij vermoeden dat keuzes die rechters op zitting maken vaker direct samenhangen met hun taakopvatting. Als zij bij die taakopvatting stilstaan buiten de zitting en zich ervan bewust zijn, zouden zij gemakkelijker tijdens zittingen bij zichzelf kunnen nagaan en zouden zij bewuster zijn van de vraag of de zittingsuitkomst die zij bewerkstelligen of waarop zij invloed hebben, bij die taakopvatting past.

De tweede signalering gaat over het *ongevraagd* geven van voorlopige oordelen. In hoofdstuk 7 hebben we kort beschreven⁷⁰ dat de opvatting bij rechters daarover blijken te verschillen. Wij observeerden rechters die steeds of als het zo uitkomt ongevraagd voorlopige oordelen geven⁷¹ en er zijn rechters die dat alleen desgevraagd doen.⁷² Hierin lijkt een verschuiving ten opzichte van het verleden te hebben plaatsgevonden; toen was de ‘leer’ dat alleen desgevraagd voorlopige oordelen behoorden te worden gegeven.⁷³

Wat partijen ervan vinden, hebben we niet systematisch gevraagd, maar wel regelmatig. We hoorden daarop nooit kritiek. Integendeel, de tendens in de antwoorden was eerder dat zij op dat voorlopig oordeel zaten te wachten en er zeker om

69 Zaak 20, besproken in paragraaf 7.7.

70 Zie subparagraaf 7.7.2.

71 In de interviews vertelden rechters dat ze niet alleen zo handelden in de door ons geobserveerde zitting, maar dat ze het altijd zo doen.

72 Dat kan op initiatief van partijen (advocaten) zelf zijn of doordat de rechter vraagt of aan een voorlopig oordeel behoefte is en daarop bevestigend wordt geantwoord.

73 J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010, p. 211 en 212, beveelt nog aan op basis van haar veldonderzoek in 2006/2007 om niet ongevraagd voorlopige oordelen te geven.

hadden gevraagd als de rechter hun behoefte zou hebben gepeild. Hoe advocaten erover denken weten we niet. Wel observeerden we af en toe dat een rechterlijk aanbod tot een voorlopig oordeel werd afgeslagen. Het waren uitsluitend advocaten (procesvertegenwoordigers) en nooit partijen zelf die dat aanbod afsloegen. Mogelijk volgt daaruit dat advocaten niet van ongevraagde voorlopige oordelen zijn gecharmeerd. Omdat onze onderzoeksgegevens niet hard zijn, volstaan we met de signalering dat rechters zouden kunnen overdenken of hun opvatting over het *ongevraagd* geven van voorlopige oordelen moet worden herijkt.

10.3 AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK

In deze laatste paragraaf van dit hoofdstuk richten wij ons op de vraag welk onderzoek gedaan zou moeten of kunnen worden, gezien de uitkomsten van ons onderzoek en het vergelijkbare onderzoek dat tot nu toe is gedaan. We onderscheiden theoretisch geïnspireerd onderzoek in subparagraaf 10.3.1 van het empirische onderzoek in subparagraaf 10.3.2.

10.3.1 *Onderzoek in theoretische zin*

De aandacht voor conflictbeslechting en schikkingen door rechters is ingegeven door de wens effectiever en efficiënter te zijn in de rechtspraak. Deze wens is al opgekomen in de jaren zeventig van de vorige eeuw in de Verenigde Staten, waar een beweging ontstond om 'weg' te gaan van de formele instellingen van het recht en het recht dichterbij de burgers te brengen. *Alternative dispute resolution* (ADR) zou de oplossing zijn voor een inefficiënt, ineffectief, duur en vastgelopen rechtssysteem. De beweging die toen in gang is gezet en die heeft geleid tot grotere aandacht voor mediation en mediation naast rechtspraak, voor buurtbemiddeling, voor *therapeutic jurisprudence*, *judicial mediation*, *problem solving courts* en het *multi-door court house*, werkt tot in deze dagen door, ook in de Nederlandse rechtspraak. De nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht is daarvan een belangrijk, geformaliseerd voorbeeld en hetzelfde geldt voor de institutionalisering van mediation naast rechtspraak. De ontwikkelingen op het gebied van strafrecht lijken wat achter te lopen bij die op het bestuurs- en civiele recht, maar ook daar staat men niet stil gezien de grotere betrokkenheid van het slachtoffer in het strafproces (spreekrecht en mediation tussen slachtoffer en dader) en de experimenten met alternatieve procedures en sancties. Theoretisch gezien ligt het voor de hand om al deze ongelijksoortige en elkaar opvolgende en beïnvloedende ontwikkelingen samen te nemen en daarop te

reflecteren. Ze komen immers voort uit een gedeeld onbehagen en soms ongenoe- gen met het functioneren van rechtspraak.

Een eerste theoretische lijn zou kunnen liggen bij de vraag of het bij het ontwikkelen van alternatieven voor rechtspraak zou kunnen gaan om een uitbreiding van de regulerende capaciteiten van de Staat en van instituties in het algemeen. In het algemeen wordt ADR voorgesteld als een beweging die zich van het recht af beweegt, of althans daar een alternatief naast zet of soms zelfs in plaats daarvan zijn plek opeist. Vanuit een ander perspectief, geënt op dat van *governance* en het Foucaultiaanse *governmentality*, zouden we ADR echter ook kunnen zien als uitbreiding van regulering. Gebieden die ‘voorheen’ tot het informele domein van burgers behoorden, worden met de ADR-beweging in kaart gebracht, geclassificeerd, gereguleerd en van procedures voorzien en krijgen vervolgens een stempel, goedgekeurde opleiding en certificaat. ADR is zo gezien een olievlekachtige uitbreiding van het geschil- en conflictoplossende vermogen van rechtspraak, een annexatie van voorheen ongere- guleerd gebied.

Een tweede theoretische reflectie zou kunnen ingaan op de vraag wat de opkomst van ADR en de eis tot ‘informalisering’ van heel diverse sociale relaties ons maatschappelijk gezien gebracht heeft, inclusief de gevolgen die het mogelijk heeft voor het afkalven of juist het versterken van het gezag van de rechtspraak. Hangt de opkomst van ADR samen met een breder gevoel van onbehagen in de samenleving dat zich uit in lage(re) niveaus van vertrouwen in instituties? Hoe positioneert de rechtspraak zich hierin?⁷⁴ In hoeverre heeft men zich binnen de rechtspraak gericht op de eisen die in diverse maatschappelijke instituties zijn opgekomen met betrekking tot de communicatie met burgers? Welke discussies zijn door juridische professionals gevoerd om de rechtspraak *up to date* te houden met eisen van het communicatieve maatschappelijk verkeer en hoe hebben deze discussies uitgewerkt? Op welke manier heeft de rechtspraak, niet alleen in Nederland maar ook elders, gereageerd op de opkomst van ADR en hebben verschillende typen reacties geleid tot verschillende gevolgen ten aanzien van de rechtspraak, met name waar het gaat om haar legitimiteit?⁷⁵

74 Vergelijk R.H. de Bock, *De toekomst van de civiele rechtspraak. Een pleidooi om de rechter niet te ontlasten* (oratie Amsterdam UvA), Zutphen: UitgeverijParis 2017. De Bock voert aan dat alternatieve vormen van geschilbeslechting de civiele rechter tot een steeds kleiner wordend terrein beperken, wat onder meer negatief werkt voor de rechtsontwikkeling.

75 Zie in dit verband M. Barendrecht, K. van Beek & S. Muller, *Menselijk en rechtvaardig. Is de rechtsstaat er voor de burger?*, Den Haag: Hiil Innovating Justice 2017.

Een derde theoretisch interessante verkenning zou betrekking kunnen hebben op de vraag in hoeverre de ideeën liggend achter de eisen voor een efficiëntere en effectievere rechtspraak daadwerkelijk haalbaar zijn. Uit ons onderzoek blijkt dat een ‘sturender’ en ‘communicatiever’ rechter die oog heeft voor de belangen van partijen, nauwelijks ‘meer’ bereikt dan een rechter die zich richt op de juridische merites van de aan hem voorgelegde zaak. Zittingen zijn kennelijk zo complex dat de gedachte aan ‘maakbaarheid’ voor een groot deel illusoir is. Wat betekent deze constatering voor de theorieën achter ADR, mediation, *judicial conflict resolution* enzovoort? Kan de gedachte dat recht en rechtspraak bijdragen aan een efficiënte en effectieve geschilbeslechting, laat staan aan conflictoplossing, niet beter gerelativeerd worden? Moeten de kwaliteiten van de rechtspraak op een ander vlak worden gezocht?

10.3.2 Onderzoek in empirische zin

In deze paragraaf gaan we in op het empirische onderzoek dat nog gedaan zou moeten of kunnen worden. Wat zouden we nog willen weten en wat hebben we in ons eigen onderzoek over het hoofd gezien? We geven daarbij ook onze mening over wenselijke onderzoeksmethoden en beschrijven een inzicht ‘ten overvloede’ dat wij tijdens het onderzoek hebben opgedaan.

Hierna gaan wij eerst in op de rol van de advocaat en het proces van onderhandelen op de gang. Daarna wijden wij enkele overwegingen aan de door ons gebruikte en naar ons idee noodzakelijke combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden. Ten slotte gaan wij kort in op een andere, experimentele inrichting van de zittingsruimte tijdens de comparitie.

Een gedachte die ons tijdens ons onderzoek bekwam was dat we de rol van de advocaten en andere procesvertegenwoordigers⁷⁶ ten onrechte buiten beeld hadden gelaten. Hadden we ons niet moeten realiseren dat partijen tijdens de comparitie na antwoord en tijdens onderhandelingen op de gang, sterk door hun advocaat beïnvloed zouden worden? Als we geïnteresseerd waren in de invloed van de rechter op het schikkingsgedrag van partijen, dan zouden we toch ook de invloed van hun advocaat moeten meenemen? We zouden zelfstandig onderzoek naar advocaat-clientrelaties en beïnvloeding toejuichen. Wij hebben dit onderzoek achterwege gelaten om een pragmatische reden. Om de invloed van de advocaat te meten is een zelfstandige, veel onderzoektijd vragende studie noodzakelijk, want we zouden het

76 Hierna gebruiken we kortheidshalve alleen de aanduiding ‘advocaat’.

eerste contact en vervolcontacten moeten observeren, de correspondentie tussen advocaat en cliënt daarbij moeten betrekken, de manier moeten analyseren waarop de advocaat probeert de cliënt van een bepaalde strategie en argumentatie te overtuigen en hoe de cliënt dit percipieert, de communicatie tijdens een schorsing op de gang enzovoort.⁷⁷ Dit alles was door de omvang ervan niet te integreren in ons onderzoek, dat al zeer bewerkelijk was in de door ons gekozen vorm. Bovendien zou het onderzoeken van de rol van de advocaat ons wegleiden van de comparitie en dus van de rol van de rechter waarin wij juist waren geïnteresseerd.

Daarnaast zijn wij in het licht van *onze* onderzoeksvragen niet overtuigd van de noodzaak de advocaat als ‘beïnvloedende factor’ te bestuderen. Ongetwijfeld heeft het overleg tussen advocaat en cliënt voorafgaand aan de zitting invloed op de opstelling van de cliënt. Dit zou een voor de hand liggende verklaring kunnen zijn voor de opstelling van partijen in ons onderzoek, ongeacht of die opstelling erop neerkwam dat zij het beslist niet wilden regelen of juist het tegenovergestelde. Maar wij waren geïnteresseerd in de invloed die van het rechterlijk handelen uitging, waarbij de ‘starthouding’ van partijen voor ons een gegeven was. De vraag wat die die ‘starthouding’ had veroorzaakt of wie daarop invloed had uitgeoefend en hoe, viel buiten de reikwijdte van ons onderzoek.

Tijdens de zitting en de schorsing is de invloed van de advocaat ook aanwezig, maar deze moet, als het gaat om onze onderzoeksvragen, niet worden overschat. De voor ons centraal staande schikkingsinterventies van de rechter waren vanzelfsprekend voor alle aanwezigen op de zitting waar te nemen. Voor zover wij uit de interviews met partijen konden afleiden was over de betekenis daarvan doorgaans overeenstemming tussen cliënt en advocaat. En als die er niet was – de geïnterviewden zeiden dan dat hun advocaat had uitgelegd wat deze schikkingsinterventies betekenden voor de strategische (onderhandelings)positie – maakte dat voor wat wij wilden onderzoeken weinig verschil. Wij waren geïnteresseerd in de invloed van die schikkingsinterventies en minder in de vraag of die schikkingsinterventies direct door de partijen zelf waren begrepen of pas na toelichting door hun advocaat. Daarbij is van belang dat wijzelf de zittingen ook steeds hadden geobserveerd en ons, met die eigen kennis, maar zeer zelden is opgevallen dat de uitleg van de advocaat (zoals in het interview aan ons verteld door de partij) afweek van onze eigen interpretatie van de schikkingsinterventies. In hoeverre de vervolgens gemaakte keuzes van partijen – gaan we onderhandelen, wat is onze ondergrens, enzovoort – zijn beïnvloed door hun advocaten is het onderzoek waard, we schreven dat al. Dat geldt ook voor

77 Advocaat-clientcontact is betrekkelijk veel onderzocht in Amerikaans onderzoek. Voor een van de weinige onderzoeken in Nederland zie J. Griffiths, ‘What do Dutch Lawyers Actually do in Divorce Cases?’, *Law & Society Review* 1986, jrg. 20, nr. 1, p. 135-175.

de onderhandelingen zelf die op de gang plaatsvinden. Onze indruk is daarbij dat de meeste rechtzoekenden zich heel wel bewust zijn van de strategische mogelijkheden en voor een belangrijk deel zelfstandig bepalen hoe zij de zaak vervolgen (doorprocederen of schikken). Dat bleek ons ook uit de interviews met rechtzoekenden vlak na de zitting. Zij spraken nagenoeg altijd in termen van 'Ik wilde niet schikken' of 'Ik vond het aanbod van de andere partij te laag' of 'Ik sta gewoon in mijn gelijk', en minder vaak in termen van 'Mijn advocaat adviseerde mij om het vonnis af te wachten' of 'Ik heb het advies van mijn advocaat maar opgevolgd en het bod van de andere partij aanvaard'. Toegegeven, het kan zijn dat rechtzoekenden zich dan het standpunt van hun advocaat eigen maken, maar daarvoor hebben wij weinig aanwijzingen. Maar wat daarvan zij, onze onderzoeksvragen richtten zich op wat anders.

Kort gezegd, empirisch onderzoek naar de onderhandelingen en positiebepaling op de gang zouden de antwoorden op *onze* onderzoeksvragen niet veranderen. Als zelfstandig onderzoek is het echter wel degelijk interessant.

Het punt over de onderzoeksmethoden dat wij willen aanroeren, betreft ons gegroeide inzicht, tijdens de analyse van ons empirische materiaal, dat het noodzakelijk is om kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden te combineren. Zoals wij in hoofdstuk 2 beschreven, zijn wij het onderzoek aanvankelijk gestart met het idee van de noodzaak van kwalitatief onderzoek naar de zittingsaanpak van de civiele rechter. Vandaar onze grote aandacht voor de subjectieve insteek en perceptie van zowel de rechters als de rechtzoekenden. Die probeerden wij te achterhalen met vragenlijsten, echter gevolgd door halfgestructureerd opgezette, maar tamelijk open uitgevoerde interviews die wij aanvankelijk van grotere waarde vonden dan de vragenlijsten. Wij maakten het verzamelde materiaal voor onszelf inzichtelijk door elke zaak apart te beschrijven en analyseren aan de hand van onze deelvragen; wij hebben met andere woorden honderd kwalitatieve analyses gedaan. Desondanks bleek dat wij op die manier niet al ons materiaal op een goede manier konden ontsluiten en onze onderzoeksvragen konden beantwoorden. Daarvoor was een kwantitatieve insteek noodzakelijk, die wij aanvankelijk alleen in beschrijvende zin hanteerden (cijfers en tabellen over afloop van zaken, type partijen, hoogten van vorderingen enzovoort), maar waar wij na verloop van tijd ook statistische analyses op uitvoerden. Dat bleek mogelijk, omdat wij het materiaal op een systematische manier hadden verzameld en verwerkt en daarbij impliciet diverse hypothesen al in ons achterhoofd hadden op basis van het eerder gedane onderzoek. Tot zover brengen wij niets nieuws naar voren als het gaat om de noodzaak van de combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Beide methoden hebben een eigen insteek

en genereren eigen inzichten. De noodzaak van een *multi-method approach* wordt tegenwoordig door bijna elke onderzoeker verkondigd. Het wordt echter interessant als specifieke conclusies op elkaar betrokken kunnen worden en inhoudelijk uiteenlopen. Dat bleek in ons onderzoek het geval.

Zoals wij in hoofdstuk 6 en 7 hebben beschreven, bleek uit de statistische analyse van ons materiaal dat er geen of nauwelijks significant verband was tussen diverse schikkingsinterventies van de rechter en de afloop (uitkomst) van de zaken. In hoofdstuk 8 echter moesten wij op basis van onze kwalitatieve analyses concluderen dat de diepgang van conflictinterventies wel degelijk en in belangrijke mate bepalend waren voor de afloop van zaken. Dit inhoudelijke contrast tussen de conclusies van kwantitatieve en kwalitatieve analyses maakt de noodzaak van gecombineerde onderzoeksmethoden duidelijk. De combinatie is derhalve niet alleen interessant omdat de methoden een ander type inzicht opleveren (zie de aloude discussie over *causaal verklaren versus begrijpen//interpreteren/Verstehen*), maar noodzakelijk omdat conclusies op basis van de ene methode kennelijk kunnen worden tegengesproken met conclusies uit de andere.

Wij wijden ten slotte enige gedachten aan een door Van der Linden⁷⁸ geopperde mogelijkheid om met het oog op een meer inhoudelijk verloop van de comparitie na antwoord, te experimenteren met een andere inrichting van de zittingsruimte. Hoewel dit in feite buiten ons onderzoek valt, is ons opgevallen dat alle zittingsruimten zodanig zijn ingericht dat partijen en hun advocaten gericht zijn naar de rechter. Partijen kunnen elkaar alleen aankijken (en hoeven dat ook alleen dan) als zij opzijkijken. Verbale maar ook non-verbale communicatie tussen partijen is op die manier tot een minimum beperkt. Dat past bij het toernooimodel van onze civiele rechtszaken; partijen vechten om hun gelijk te krijgen en daartoe moeten zij de rechter overtuigen. De opstelling in de zaal faciliteert de communicatie tussen rechters en elk van partijen, maar niet die tussen partijen zelf. Daar komt bij dat advocaten vaak blijken te handelen conform dit model door tussen de partijen in te gaan zitten, waarmee zij hun cliënt afschermen van direct contact met de andere partij. Uit onderzoek naar communicatie blijkt echter dat een belangrijk deel daarvan non-verbaal is. Als op zittingen steeds meer aandacht is voor directe communicatie tussen rechter en partijen en voor een gedachtewisseling tussen partijen zelf, zeker als die over het onderliggende conflict gaat, dan ligt het voor de hand om daar ook de plaatsing van het meubilair op af te stemmen. Zonder meteen

78 J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg), 2010, p. 208 en 209.

een rondetafel-conferentie in te stellen (dat zou naar ons idee afbreuk doen aan het antagonistische karakter van een zitting), zouden de tafels en stoelen waar partijen met hun advocaat aan zitten, een klein beetje verder schuin gezet kunnen worden zodat het makkelijker is voor partijen om direct met elkaar te communiceren en om elkaars lichaamstaal te zien, zonder afbreuk te doen aan de regie van de rechter. Directe communicatie tussen partijen leert de rechter veel over een mogelijk achterliggend conflict en de emoties die daarbij gepaard gaan. Dat ter sprake brengen – zonder dat het centraal komt te staan, want rechtspraak is geen mediation – stellen partijen bovendien op prijs, zo blijkt uit ons onderzoek. Kortom, het lijkt ons interessant en met het oog op moderne rechtspraak relevant om te experimenteren met de inrichting van de zittingsruimte en die experimenten te evalueren.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Ahsmann, M.J.A.M. (2014). 'Comparitie en pleidooien'. In: A.W. Jongbloed & L.R.H. Ernes (red.), *Burgerlijk procesrecht praktisch belicht* (p. 183-209), Deventer: Wolters Kluwer.
- Baarsma, B. & M. Barendrecht (2012). *Mediation 2.0*. SEO Economisch Onderzoek/HiiL – Tisco (Universiteit van Tilburg). De paper is te downloaden van https://mediatorsfederatienederland.nl/content/uploads/sites/2/2014/05/Position_paper_mediation2.0_Baarsma_Barendrecht_DEF.pdf (laatst bezocht 6 september 2017).
- Barendrecht, M., K. van Beek & S. Muller (2017). *Menselijk en rechtvaardig. Is de rechtsstaat er voor de burger?* Den Haag: HiiL Innovating Justice.
- Black, D. (1976). *The Behavior of Law*. New York: Academic Press.
- Blanck, P.D., R. Rosenthal & L. Hazzard Cordell (1985). 'The Appearance of Justice: Judges' Verbal and Nonverbal Behavior in Criminal Jury Trials'. *Stanford Law Review*, jrg. 38, nr. 1, p. 89-164.
- Bock, R.H. de (2017). *De toekomst van de civiele rechtspraak. Een pleidooi om de rechter niet te ontlasten* (oratie Amsterdam UvA). Zutphen: Uitgeverij Paris.
- Boldt, R. & J. Singer (2006). 'Juristocracy in the Trenches: Problem-solving Judges and Therapeutic Jurisprudence in Drug Treatment Courts and Unified Family Courts'. *Maryland Law Review*, jrg. 65, nr. 1.
- Bijleveld, C. & H. Elfers (2010). 'Sekse en straftoemeting. Een experiment'. *Tijdschrift voor Criminologie*, nr. 4, p. 365-373.
- Coenraad, L.M. & P. Ingelse (2017). 'Afscheid van de klassieke civiele procedure?' In: *Afscheid van de klassieke procedure?* (Handelingen Nederlandse Juristen-Vereeniging), Deventer: Wolters Kluwer, p. 13-138.
- Commissie Punt (1995). 'Meer efficiency in civiele procedures'. *Trema special 1995*, nr. 7a en als bijlage bij *Advocatenblad 1995/16*.
- Coontz, P. (2000). 'Gender and Judicial Decision: Do Female Judges Decide Cases Differently from Male Judges?'. *Gender Issues*, jrg. 18, nr. 4, p. 59-73.
- Dreu, C.K.W. de, V. Yzerbyt & J. Leyens (1995). 'Dilution of stereotype-based cooperation in mixed-motive interdependence'. *Journal of Experimental Psychology*, jrg. 21, p. 575-593.
- Dreu, C.K.W. de & P.J. Carnavale (2003). 'Motivational Bases of Information Processing and Strategy in Conflict and Negotiation'. *Advances in Experimental Social Psychology*, jrg. 35, p. 235-291.

- *ENSIE, Eerste Nederlandse Systematisch Ingerichte Encyclopaedie (E.N.S.I.E.), laatst bezocht op 7 december 2017.
- Eshuis, R.J.J. (2009). *De daad bij het woord. Het naleven van rechterlijke uitspraken en schikkingsafspraken* (Research Memoranda, jrg. 5, nr. 1). Den Haag: Sdu Uitgevers/Raad voor de rechtspraak.
- Eshuis, R.J.J. & T. Geurts (2016). *Lagere drempels voor rechtzoekenden. Evaluatie van de Verhoging van de Competentiegrens in 2011* (Cahier 2016-14), Den Haag: WODC.
- Fay-Ramirez, S. (2015). 'Therapeutic Jurisprudence in Practice: Changes in Family Treatment Court Norms Over Time'. *Law & Social Inquiry*, jrg. 40, nr. 1, p. 205-236.
- Galanter, M. (1974). *Why the haves come out ahead. Speculations on the limits of legal change*. *Law & Society Review*, Vol. 9, Nr. 1, Litigation and Dispute Processing: Part One (Autumn, 1974), pp. 95-160.
- Genn, H. (2012). 'What Is Civil Justice For? Reform, ADR, and Access to Justice'. *Yale Journal of Law & the Humanities*, jrg. 24, nr. 1.
- Gerritsen, M., J. Weda & J. Poort (2009). *Mediation naast rechtspraak: Kosten en doorlooptijden* (Research Memoranda, jrg. 5, nr. 3). Den Haag: Sdu Uitgevers/Raad voor de rechtspraak.
- Glasl, F. (2011). *Konfliktmanagement, ein Handbuch für Führungskräfte, Beraterinnen und Berater*. Bern: Verlag Paul Haupt.
- Griffiths, J. (1986). 'What do Dutch Lawyers Actually do in Divorce Cases?'. *Law & Society Review*, jrg. 20, nr. 1, p. 135-175.
- Groot, W. de (1667). *Inleyding tot de practyck, Van den Hove van Holland*. 's-Gravenhage (2^e druk).
- Hoon, M.W. de (2010). 'De rechter als conflictmanager: Een experiment uit de praktijk'. *Tijdschrift voor Mediation*, jrg. 14, nr. 2, p. 12-21.
- Hoon, M.W. de & S. Verberk (2014). 'Towards a More Responsive Judge. Challenges and Opportunities'. *Utrecht Law Review*, jrg. 10, nr. 4, p. 27-40.
- Kraats, K. van de (2017). *De eigen(aardig)heid van de kantonrechter. Over de verschillen tussen het proces(verloop) bij de kantonrechter en de civiele rechter en de betekenis daarvan* (diss. Utrecht en deel 5 in de reeks van het Montaigne Centrum voor Rechtspleging en Conflictoplossing). Den Haag: Boom Juridisch.
- Lens, V. (2015). 'Against the Grain: Therapeutic Judging in a Traditional Family Court'. *Law & Social Inquiry*, jrg. 41, nr. 3, p. 701-718.
- Linden, J. van der (2008). *Zitten, luisteren en schikken. Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research Memoranda, jrg. 4, nr. 5). Den Haag: Sdu Uitgevers/Raad voor de rechtspraak.

- Linden, J. van der, A. Klijn & F. van Tulder (2009). *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 2009, nr. 3). Den Haag: Sdu Uitgevers/Raad voor de rechtspraak 2009.
- Linden, J. van der (2010). *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (diss. Tilburg). Deventer: Wolters Kluwer.
- Marseille, A.T., H.B. Winter, M. Batting & C.E. Bloemhoff (2014). *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research Memoranda, jrg. 10, nr. 5). Den Haag: Sdu Uitgevers/ Raad voor de rechtspraak.
- Marseille, A.T., B.W.N. de Waard, A. Tollenaar, P. Laskewitz & C. Boxum (2015). *De praktijk van de Nieuwe zaaksbehandeling in het bestuursrecht*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- McCoy, C. (2003). 'The Politics of Problem-Solving: An Overview of the Origins and Development of Therapeutic Courts'. *American Criminal Law Review*, jrg. 40, nr. 4, p. 1513-1534.
- Morley, I. & G. Stephenson (2015). *The Social Psychology of Bargaining*. Hove: Psychology Press.
- Prinz, J. (2010). 'Sex on the Bench: Do Women and Men Have Different Moral Values? Gender and judges: Do women and men have different moral values?', *Psychology Today* 18 mei 2010, Psychologytoday.com.
- Rubin, J.Z. & B.R. Brown (1975). *The Social Psychology of Bargaining and Negotiation*. New York: Academic Press.
- Solum, L.B. (2004). 'Procedural Justice'. *Southern California Law Review*, jrg. 78, p. 181-321.
- Sourdin, T. & A. Zariski (2013). *The Multi-Tasking Judge. Comparative Judicial Dispute Resolution*. Thomson Reuters, Australië.
- Spinak, J.M. (2008). 'Romancing the Court'. *Family Court Review*, jrg. 46, nr. 2, p. 258-274.
- Spong, G. (2014). 'Vrouw vonnist anders dan man', NRC 10 juni 2014, Nrc.nl
- Tyler, T.R. (2007). 'Procedural Justice and the Courts'. *Court Review*, jrg. 44, nr. 1/2, p. 26-31.
- Verberk, S. (2011). *Probleemoplossend strafrecht en het ideaal van responsieve rechtspraak* (diss. Rotterdam). Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Verschoof, R.J. (2013). *Waar gaat het over?* (oratie Utrecht). Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Verschoof, R. (2014). 'What is it all about? An Overview of the Dutch Research and a Plea for a Change'. *Utrecht Law Review*, jrg. 10, nr. 4, p. 41-55.
- Winick, B.J. (2002). 'Therapeutic Jurisprudence and Problem Solving Courts', *Fordham Urban Law Journal*, jrg. 30, nr. 3.

BIJLAGEN

De door ons voor de operationalisering van de onderzoeksvragen gebruikte documenten nemen we op in de bijlagen bij dit rapport. We hebben niet alle zestien documenten die we gebruikten opgenomen. We leggen hier uit waarom we documenten niet hebben opgenomen en om welke documenten het gaat.

Document 04 Vragenlijst voor gedaagde voorafgaand aan de zitting en **Document 05 Vragenlijst voor de advocaat van gedaagde voorafgaand aan de zitting** zijn niet opgenomen, want zij zijn gelijk aan respectievelijk de documenten 02 en 03, die hierna wel zijn opgenomen.

Document 07 Observatie zitting, inhoudelijk gebruikten we voor het maken van zittingsaantekeningen. Het schikkingsdeel van de zitting en de interventies die buiten dit deel ook relevant konden zijn voor het beproeven van een schikking hebben we met behulp van de gemaakte geluidsopnamen na afloop uitgewerkt. Daarom is document 07 niet opgenomen bij de bijlagen.

Document 08 Observatie zitting, tijd gebruikten we voor het noteren van de tijd die gemoeid was met diverse onderdelen van de zitting. Een en ander hebben we gebruikt voor het schrijven van paragraaf 8.6. Omdat de inhoud van dit document nogal voor de hand ligt, nemen we het niet op bij de bijlagen.

Document 11 Vragenlijst voor gedaagde na de zitting en **Document 12 Vragenlijst voor de advocaat van eiser na de zitting** zijn niet opgenomen, want zij zijn gelijk aan respectievelijk de documenten 09 en 10, die hierna wel zijn opgenomen.

Document 15 Interview met gedaagde na de zitting is niet opgenomen, omdat het nagenoeg gelijk is (het woord eiser is vervangen door gedaagde) aan document 14, dat hierna wel is opgenomen.

DOCUMENT 01

ALGEMEEN INTERVIEW MET DE RECHTER

1.
 - a. Wat vindt u het belangrijkste in het werk van de civiele rechter?
 - b. Kunt u dit toelichten?
 - c. Heeft u dat steeds zo gevonden of is dat in de loop der tijd veranderd?

2.
 - a. Hoeveel comparities heeft u als rechter tot nu toe in uw beroepsleven gedaan?
 - b. Hoe waardeert u uw onderhandelingsvaardigheden en waarom (voorbeelden)? (1 = zeer slecht, 10 = uitmuntend)
 - c. Hoe waardeert u uw communicatietechnieken en waarom (voorbeelden)? (op een schaal van 1 tot 10)
 - d. Hoe waardeert u uw conflictmanagementtechnieken en waarom (voorbeelden)? (op een schaal van 1 tot 10)

3.
 - a. Wat wilt u in het algemeen bereiken op een comparitie na antwoord?
 - b. Wanneer komt u met een tevreden gevoel uit een comparitie na antwoord?
 - c. Is dit ook het bevredigendst in andere aspecten van uw werk?
 - *Denk daarbij aan andere zittingen, of aan uitspraken waarbij de rechter vindt precies hetzelfde te bereiken als bij een bevredigende comparitie (bijvoorbeeld een uitspraak waarin het geschil haarscherp is gefileerd, of waarin het gulden midden tussen alle belangen is gevonden), of aan bijvoorbeeld werk voor een landelijke werkgroep voor de rechterlijke macht, waarin een richtlijn tot stand wordt gebracht waarin iedereen zich herkent.)*
 - d. Wat vindt u het meest bevredigend: een mooi vonnis schrijven of een mooie schikking tot stand brengen?
 - Dit is een controlevraag op 3a tot en met 3c. Kijken of de rechter consistent blijft in de antwoorden.

4.
 - a. Hoe stelt u zich op bij het beproeven van een regeling?
 - *Aansturen op een antwoord in de richting van de hierna genoemde typologieën. Dus geen genoegen nemen met 'beleefd' of 'bescheiden' of 'net*

zoals tijdens de rest van de zitting', want deze antwoorden zijn voor ons onderzoek te weinigzeggend.

Typologieën:

Ik intervenueer in beginsel niet in de keuzes van partijen.

Ik stuur op het proces bij het beproeven van een regeling, maar (liever) niet op de inhoud.

Ik stuur inhoudelijk op een uitkomst, liefst eentje die in mijn ogen gewenst is.

- *Achter deze vraag ligt natuurlijk hoe de geïnterviewde vindt dat een rechter dat hoort te doen. Als er een antwoord is gegeven, kun je gerust die vraag stellen ('En vindt u dat een rechter het ook zo hoort te doen?')*
- b. Hoeveel tijd en energie steekt u in het ter comparitie beproeven van een regeling?
 - *Achter deze vraag ligt natuurlijk ook hoe de geïnterviewde vindt dat een rechter dat hoort te doen. Als er een antwoord is gegeven, kun je ook hier gerust naar vragen, zoals bij 4a.*
- c. Hoe ver mag hij gaan?
 - *Een wat ontwijkend antwoord is hier niet uitgesloten. Denk aan 'zo ver als nodig is' of 'dat hangt er vanaf'. Dan doorvragen in de lijn van de typologieën. 'Als een partij zegt niet te willen regelen, vraagt u dan verder?' 'Als partijen in uw ogen het beter zouden kunnen regelen, maar er zit nog een gat tussen hun bedragen, doet u dan zelf het voorstel dit gat te dichten?' Of geef geen zelf bedachte voorbeelden, maar vraag: 'Wat is het meest verstrekkend wat u ooit heeft gedaan bij het beproeven van een regeling?' 'Dat doet u normaal anders?', 'Hoe ver gaat u normaal dan?'*
- d. Vindt u het op uw weg als rechter liggen in te gaan op emoties, onderliggende (buiten het geschil liggende) belangen, behoeften, zorgen? Kunt u dat toelichten? Heeft u er uit uw eigen praktijk voorbeelden van? Gaat u vaak daarop in?
- e. Ziet u uw rol als rechter bij het inwinnen van informatie hetzelfde als uw rol bij het beproeven van een regeling?
 - *Dit is een controlevraag op vraag 4a. Mogelijk dat bij 4a dit antwoord al is gegeven. Zo niet, gewoon vragen om te zien of de rechter consistent blijft in de beantwoording.*

DOCUMENT 02

VRAGENLIJST VOOR EISER VOOR- AFGAAND AAN DE ZITTING

Vraag 1

Wordt dit uw eerste zitting van deze soort?

Omcirkel 'Ja' of vul het aantal keer in achter 'Nee'.

ja
nee, ik ben al ... keer op zo'n zitting geweest.

Vraag 2

Speelt er tussen de partijen meer dan er in deze rechtszaak aan de orde is gesteld?

Wilt u antwoorden door 1 kruisje te zetten.

nee
ja

Vraag 3

Waar aan heeft u de meeste behoefte of waarover maakt u zich het meest zorgen?

Vraag 4

Wat hoopt u te bereiken op deze zitting? Oftewel: wat zijn uw persoonlijke doelen voor deze zitting? *Vul hieronder uw doelen in (maximaal 3).*

1.
2.
3.

Vraag 5

Graag willen we van u weten wat uw verwachtingen van de zitting zijn. Hieronder staan stellingen. Steeds kunt u aangeven of u het met een stelling zeer eens, eens, beetje eens/ beetje oneens, oneens, of zeer oneens bent. *U kunt dit doen door achter iedere stelling 1 kruisje te zetten.*

In welke mate bent u het eens met de stellingen hieronder?	zeer eens	eens	beetje eens/ beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet ik niet
a. Ik verwacht dat de rechter actief op zoek zal gaan naar een oplossing.						
b. <i>Als u bij vraag 2 'ja' aankruiste:</i> Ik verwacht dat de rechter actief zal zoeken naar wat er tussen partijen verder nog speelt.						
c. Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting.						

Als u bij stelling c heeft aangekruist 'zeer eens' of 'eens' → ga naar vraag 6

Als u bij stelling c heeft aangekruist 'beetje oneens / beetje eens' → ga naar vraag 7

Als u bij stelling c heeft aangekruist 'oneens' of 'zeer oneens' → ga naar vraag 8

Vraag 6

Waarom zou u graag proberen een oplossing voor de zaak te vinden tijdens de zitting? U mag meerdere antwoorden geven. *Omcirkel de letter voor het antwoord.*

- a. Ik vind dat het echte probleem niet wordt opgelost met een vonnis.
- b. Ik denk dat ik in deze zaak juridisch niet sterk sta.
- c. Er is onderhandelingsruimte voor een redelijke oplossing.
- d. Met de andere partij is wel te onderhandelen.
- e. Ik denk dat de andere partij wel wil meewerken.
- f. Eerdere onderhandelingen hebben een oplossing dichterbij gebracht.
- g. De standpunten liggen niet zo ver uit elkaar.
- h. Ik denk dat ik de andere partij wel kan vertrouwen.
- i. Ik zie veel mogelijkheden voor een regeling, omdat ...
- j. Om (ook nog) andere redenen:
 - 1. Ik wil invloed hebben op de uitkomst
 - 2. Ik denk dat dan ook andere conflicten met de andere partij kunnen worden meegenomen
 - 3. Ik heb nog vaker met de andere partij te maken

4. Ik heb belang bij een snelle oplossing
5. Ik heb behoefte aan rust
6. Ik wil door met mijn leven
7. Ik zal mij zo aanzienlijke proceskosten besparen
8.

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

Vraag 7

Waarom twijfelt u of u graag zou proberen een oplossing voor de zaak te vinden tijdens de zitting? U mag meerdere antwoorden geven. *Omcirkel de letter voor het antwoord.*

- a. Een oplossing is mooi, maar het is ook een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt.
- b. Ik denk eigenlijk dat ik het gelijk aan mijn zijde heb.
- c. Ik twijfel of er voldoende onderhandelingsruimte is.
- d. Ik vind het moeilijk om met de andere partij te onderhandelen.
- e. Ik twijfel of de andere partij wel wil meewerken.
- f. Eerdere onderhandelingen hebben niet tot een oplossing geleid.
- g. De standpunten liggen waarschijnlijk te ver uit elkaar.
- h. Ik twijfel of ik de andere partij kan vertrouwen.
- i. Ik zie weinig mogelijkheden voor een regeling, omdat ...
- j. Anders, namelijk ...

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

Vraag 8

Waarom zou u niet graag proberen een oplossing voor de zaak te vinden tijdens de zitting? U mag meerdere antwoorden geven. *Omcirkel de letter voor het antwoord.*

- a. Het is een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt.
- b. Ik heb het gelijk aan mijn zijde.
- c. Ik zie geen onderhandelingsruimte.
- d. Ik vind het te moeilijk om met de andere partij te onderhandelen.
- e. De andere partij wil niet meewerken.

GESCHIKT OF NIET GESCHIKT?

- f. Eerdere onderhandelingen hebben niet tot een oplossing geleid en ik ga het niet nog eens proberen.
- g. De standpunten liggen te ver uit elkaar.
- h. Ik kan de andere partij niet vertrouwen.
- i. Ik zie geen mogelijkheden voor een regeling, omdat ...
- j. Anders, namelijk ...

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

DOCUMENT 03

VRAGENLIJST VOOR DE ADVOCAAT VAN EISER VOORAFGAAND AAN DE ZITTING

Vraag 1

Deze vraag gaat over uw ervaring.

- a. Hoe lang bent u al als advocaat actief? Zet 1 kruisje in het juiste hokje.

☐	minder dan 5 jaar
☐	tussen 5 en 10 jaar
☐	meer dan 10 jaar

- b. Hoe vaak bent u de afgelopen 4 jaar actief geweest, namens een eiser of een gedaagde, op een comparitiezitting als advocaat? Zet 1 kruisje in het juiste hokje.

☐	minder dan 5 keer
☐	meer dan 5 keer, maar minder dan 20 keer
☐	meer dan 20 keer, maar minder dan 50 keer
☐	meer dan 50 keer

- c. Was u de laatste vier jaar (ook) actief als gecertificeerd mediator? Zet 1 kruisje in het juiste hokje.

☐	nee
☐	ja, minder dan 5 keer
☐	ja, meer dan 5 keer, maar minder dan 10 keer
☐	ja, meer dan 10 keer, maar minder dan 25 keer
☐	ja, meer dan 25 keer

Vraag 2

Speelt er tussen de partijen meer dan er in deze rechtszaak aan de orde is gesteld?

Wilt u antwoorden door 1 kruisje te zetten.

☐	nee
☐	ja

Vraag 3

Waar aan heeft uw cliënt de meeste behoefte of waarover maakt deze zich het meest zorgen?

--

Vraag 4

Wat hoopt uzelf (dus niet uw cliënt) te bereiken op deze zitting? Oftewel: wat zijn uw persoonlijke doelen voor deze zitting? Vul hieronder uw doelen in (maximaal 3).

1.
2.
3.

Vraag 5

Graag willen we van u weten wat uw verwachtingen (dus niet van uw cliënt) van de zitting zijn. Hieronder staan vijf stellingen. Steeds kunt u aangeven of u het met een stelling zeer eens, eens, beetje eens/beetje oneens, oneens, of zeer oneens bent. U kunt dit doen door achter iedere stelling 1 kruisje te zetten.

In welke mate bent u het eens met de stellingen hieronder?	zeer eens	eens	beetje eens/ beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet ik niet
a. Ik verwacht dat de rechter actief op zoek zal gaan naar een oplossing.						
b. Als u bij vraag 2 'ja' aankruiste: Ik verwacht dat de rechter actief zal zoeken naar wat er tussen partijen verder nog speelt.						
c. Ik zal graag proberen een oplossing te vinden tijdens de zitting.						

Als u bij stelling c heeft aangekruist 'zeer eens' of 'eens'

→ ga naar vraag 6

Als u bij stelling c heeft aangekruist 'beetje oneens / beetje eens'

→ ga naar vraag 7

Als u bij stelling c heeft aangekruist 'oneens' of 'zeer oneens'

→ ga naar vraag 8

Vraag 6

Waarom zou u graag proberen samen met uw cliënt en de andere partij een oplossing voor de zaak te vinden tijdens de zitting? U mag meerdere antwoorden geven. Doet u dat door de letter voor het antwoord te omcirkelen.

- a. Ik vind dat het echte probleem wordt niet opgelost met een vonnis.
- b. Ik denk dat mijn cliënt in deze zaak juridisch niet sterk staat.
- c. Er is onderhandelingsruimte voor een redelijke oplossing.
- d. Met de andere partij is wel te onderhandelen.
- e. Ik denk dat de andere partij wel wil meewerken.
- f. Eerdere onderhandelingen hebben een oplossing dichterbij gebracht.
- g. De standpunten liggen niet zo ver uit elkaar.
- h. Ik denk dat mijn cliënt en ik de andere partij wel kunnen vertrouwen.
- i. Ik zie veel mogelijkheden voor een regeling, omdat ...
- j. Om (ook nog) andere redenen:
 - 1. Ik wil (met mijn cliënt) invloed hebben op de uitkomst
 - 2. Ik denk dat dan ook andere conflicten met tussen partijen kunnen worden meegenomen
 - 3. Mijn cliënt heeft nog vaker met de andere partij te maken
 - 4. Mijn cliënt heeft belang bij een snelle oplossing
 - 5. Mijn cliënt heeft behoefte aan rust
 - 6. Mijn cliënt wil door met zijn leven
 - 7. Mijn cliënt zal zich zo aanzienlijke proceskosten besparen
 - 8. ...

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

Vraag 7

Waarom twijfelt u of u graag samen met uw cliënt zou proberen een oplossing voor de zaak te vinden tijdens de zitting? U mag meerdere antwoorden geven. Omcirkel de letter voor het antwoord.

- a. Een oplossing is mooi, maar het is ook een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt.
- b. Ik denk eigenlijk dat mijn cliënt het gelijk aan zijn zijde heeft.
- c. Ik twijfel of er voldoende onderhandelingsruimte is.
- d. Ik twijfel of de andere partij wel wil meewerken.
- e. Het is moeilijk om met de andere partij te onderhandelen.

- f. Eerdere onderhandelingen hebben niet tot een oplossing geleid.
- g. De standpunten liggen waarschijnlijk te ver uit elkaar.
- h. Ik twijfel of mijn cliënt en ik de andere partij kunnen vertrouwen.
- i. Ik zie weinig mogelijkheden voor een regeling, omdat ...
- j. Anders, namelijk ...

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

Vraag 8

Waarom zou u niet graag proberen met uw cliënt en de andere partij een oplossing voor de zaak te vinden tijdens de zitting? U mag meerdere antwoorden geven. Doet u dat door de letter voor het antwoord te omcirkelen.

- a. Het is een principiële zaak en ik vind het belangrijk dat de rechter zich uitspreekt.
- b. Mijn cliënt heeft het gelijk aan zijn zijde.
- c. Ik zie geen onderhandelingsruimte.
- d. De andere partij wil niet meewerken.
- e. Het is te moeilijk om met de andere partij te onderhandelen.
- f. Eerdere onderhandelingen hebben niet tot een oplossing geleid en ik ga het niet nog eens proberen.
- g. De standpunten liggen te ver uit elkaar.
- h. Mijn cliënt en ik kunnen de andere partij niet vertrouwen.
- i. Ik zie geen mogelijkheden voor een regeling, omdat ...
- j. Anders, namelijk ...

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

DOCUMENT 06

VRAGENLIJST VOOR DE RECHTER VOORAFGAAND AAN DE ZITTING

Vraag 1

Wat zijn uw verwachtingen van de zitting? Hieronder staan 8 stellingen. Steeds kunt u aangeven of u het met een stelling zeer eens, eens, beetje eens/beetje oneens, oneens, of zeer oneens bent. U kunt dit doen door achter iedere stelling 1 kruisje te zetten.

In welke mate bent u het eens met de stellingen hieronder?	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet ik niet
a. Ik verwacht dat het nemen van een beslissing in deze zaak voor mij eenvoudig is.						
b. Ik vermoed dat partijen belangen en behoeften hebben die liggen achter het juridische geschil.						
c. Naar die belangen en behoeften ga ik actief op zoek.						
d. Ik verwacht dat eiser graag een oplossing zal proberen te vinden.						
e. Ik verwacht dat de <u>advocaat</u> van eiser graag een oplossing zal proberen te vinden.						
f. Ik verwacht dat gedaagde graag een oplossing zal proberen te vinden.						
g. Ik verwacht dat de <u>advocaat</u> van gedaagde graag een oplossing zal proberen te vinden.						
h. Ikzelf zou graag met partijen en hun advocaten actief op zoek gaan naar een oplossing.						

Vraag 2

Wat hoopt u te bereiken op deze zitting? Oftewel: wat zijn uw persoonlijke doelen voor deze zitting? Vul hieronder uw doelen in (maximaal 3).

1.
2.
3.

DOCUMENT 09

VRAGENLIJST VOOR EISER NA DE ZITTING

Vraag 1

Voorafgaand aan de zitting hebt u een korte vragenlijst ingevuld. Daarin is onder meer gevraagd naar zijn uw persoonlijke doelen voor deze zitting: wat hoopte u te bereiken op deze zitting? Uw antwoorden van toen, hebben wij hieronder genoteerd.

Kunt u voor ieder doel aangeven in welke mate dat volgens u is bereikt? U kunt dit doen door achter ieder doel 1 kruisje te zetten.

In welke mate zijn uw persoonlijke doelen bereikt?	in heel hoge mate	in hoge mate	in gemiddelde mate	in lage mate	in heel lage mate
1.					
2.					
3.					

Vraag 2

We zijn benieuwd wat uw ervaringen met deze zitting en deze rechter zijn. Hieronder staan stellingen. Steeds kunt u aangeven of u het met een stelling zeer eens, eens, beetje eens / beetje oneens, oneens, of zeer oneens bent. Als u het antwoord niet weet of u de vraag niet op u of uw zitting van toepassing was, kunt u dat ook aankruisen.

U kunt dit doen door achter iedere stelling 1 kruisje te zetten.

stellingen	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet niet / n.v.t.
a. Ik vond de rechter juridisch deskundig.						
b. Bij het praten over een regeling, kreeg ik van de rechter de ruimte om te zeggen wat ik wilde.						
c. De rechter heeft goed begrepen welke belangen ik had bij een regeling.						
d. Alle informatie die belangrijk is in deze zaak, is op tafel gekomen.						
e. Ik heb de kern van waarom het mij ging, goed kunnen vertellen.						
f. De rechter heeft die kern goed begrepen.						
g. De rechter had daarvoor respect.						
h. Toen we het over een regeling hadden, behandelde de rechter mij met respect.						
i. Toen we het over een regeling hadden, behandelde de rechter mij hetzelfde als de andere partij.						
j. De rechter lichtte de keuzerichtingen voor het vervolg (vonnis, regeling) duidelijk toe.						
k. Ik snapte waarom de rechter een regeling aan de orde stelde.						
l. De uitleg die de rechter gaf toen we het over een regeling hadden, was afgestemd op mijn behoeften.						
m. De rechter heeft duidelijk uitgelegd wat zijn rol was bij het bespreken van een regeling.						
n. De rechter legde te veel tijdsdruk op bij het bespreken van een regeling.						
o. Ik had veel aan het voorlopig oordeel van de rechter.						
p. Ik had veel aan de schets door de rechter van de gevolgen als het niet geregeld zou worden.						

V R A G E N L I J S T V O O R E I S E R N A D E Z I T T I N G

stellingen	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet niet / n.v.t.
q. Ik had veel aan de duidelijkheid over de belangen van de andere partij.						
r. Ik had veel aan de duidelijkheid over mijn belangen.						
s. Ik had veel aan de duidelijkheid over wat mij nog met de andere partij verbond.						
t. Ik had veel aan het inzicht dat het vonnis het probleem niet zou oplossen.						
u. De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen.						
v. Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide.						
w. Ik voelde mij door de rechter gedwongen te regelen.						
x. De rechter heeft bij het spreken over de regeling dingen gedaan die niet door de beugel kunnen.						
y. De manier waarop de rechter te werk ging bij het bespreken van een regeling, was eerlijk.						
z. Door de manier waarop de rechter te werk ging bij het bespreken van een regeling, is mijn vertrouwen in de rechter toegenomen.						

Vraag 3

Zet achter de vraag 1 kruisje	heel tevreden	tevreden	beetje tevreden / beetje ontevreden	ontevreden	heel ontevreden
Hoe tevreden bent u met de uitkomst van de zitting?					

Vraag 4

Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het meest hielp bij het praten over een regeling?
Wat deed/zei de rechter tijdens de zitting dat het minst hielp bij het praten over een regeling?

Vraag 5

Voor ons onderzoek is belangrijk dat wij later (na ongeveer een jaar) met u nog eens op de zaak en de zitting terugkijken. Dit zal zijn in de vorm van een kort telefoongesprek. Als u daaraan wilt meewerken, zou u dan uw telefoonnummer en – mochten wij u niet kunnen bereiken – uw mailadres hier willen vermelden? Deze gegevens worden door ons voor geen enkel ander doel gebruikt.

telefoonnummer

e-mailadres

DOCUMENT 10

VRAGENLIJST VOOR DE ADVO- CAAT VAN EISER NA DE ZITTING

Vraag 1

Voorafgaand aan de zitting hebt u een korte vragenlijst ingevuld. Daarin is onder meer gevraagd naar zijn uw persoonlijke doelen (dus niet die van uw cliënt) voor deze zitting: wat hoopte u te bereiken op deze zitting? Uw antwoorden van toen, hebben wij hieronder genoteerd.

Kunt u voor ieder doel aangeven in welke mate dat volgens u is bereikt? U kunt dit doen door achter ieder doel 1 kruisje te zetten.

In welke mate zijn uw persoonlijke doelen bereikt?	in heel hoge mate	in hoge mate	in gemiddelde mate	in lage mate	in heel lage mate
1.					
2.					
3.					

Vraag 2

We zijn benieuwd naar uw ervaringen op deze zitting met de rechter. Hieronder staan stellingen. Steeds kunt u aangeven of u het met een stelling zeer eens, eens, beetje eens / beetje oneens, oneens, of zeer oneens bent. Als u het antwoord niet weet of u de vraag niet op u of uw zitting van toepassing was, kunt u dat ook aankruisen.

U kunt dit doen door achter iedere stelling 1 kruisje te zetten.

De stellingen over uw ervaringen op de zitting met de rechter	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet niet / n.v.t.
a. Ik vond de rechter juridisch deskundig.						
b. Alle informatie die belangrijk is in deze zaak, is op tafel gekomen.						
c. Ik heb de kern van waarom het mij ging, goed kunnen vertellen.						
d. De rechter heeft die kern goed begrepen.						
e. De rechter had daarvoor respect.						

GESCHIKT OF NIET GESCHIKT?

De stellingen over uw ervaringen op de zitting met de rechter	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet niet / n.v.t.
f. De rechter lichtte de keuzerichtingen voor het vervolg (vonnis, regeling) duidelijk toe.						
g. Ik snapte waarom de rechter een regeling aan de orde stelde.						
h. De uitleg die de rechter gaf toen we het over een regeling hadden, was afgestemd op de behoeften van mijn cliënt.						
i. De rechter heeft duidelijk uitgelegd wat zijn rol was bij het beproeven van een regeling.						
j. Bij het praten over een regeling, kreeg ik van de rechter de ruimte om te zeggen wat ik wilde.						
k. De rechter heeft goed begrepen welke belangen mijn cliënt had bij een regeling.						
l. Toen we het over een regeling hadden, behandelde de rechter mij hetzelfde als de advocaat van de andere partij.						
m. Toen we het over een regeling hadden, behandelde de rechter mij met respect.						
n. De rechter heeft eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen.						
o. Ik vond het voorlopig oordeel van de rechter belangrijk bij het beproeven van een regeling.						
p. Ik vond de schets belangrijk die de rechter gaf van de gevolgen als het niet geregeld zou worden.						
q. Ik had veel aan de duidelijkheid over de belangen van de andere partij.						
r. Ik had veel aan de duidelijkheid over de belangen van mijn cliënt.						
s. Ik had veel aan de duidelijkheid over wat mijn cliënt nog met de andere partij verbond.						
t. Ik had veel aan het inzicht dat het vonnis het probleem niet zou oplossen.						

Vragenlijst voor de advocaat van eiser na de zitting

De stellingen over uw ervaringen op de zitting met de rechter	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	weet niet / n.v.t.
u. De rechter heeft bij het spreken over de regeling dingen gedaan die niet door de beugel kunnen.						
v. Ik vond dat de rechter zich te veel met een regeling bemoeide.						
w. Er is sprake geweest van een dwangschikking.						
x. De rechter legde te veel tijdsdruk op bij het beproeven van een regeling.						
y. De manier waarop de rechter te werk ging bij het beproeven van een regeling, was eerlijk.						
z. Door de manier waarop de rechter te werk ging bij het beproeven van een regeling, is mijn vertrouwen in de rechter toegenomen.						

Als u een of meer van uw antwoorden op vraag 2 wilt toelichten, kunt u dat hier doen:

Vraag 3

Op basis van uw ervaringen op deze zitting, zult u ook in staat zijn een algehele waardering te geven over het optreden van de rechter bij het beproeven van een regeling. *U kunt dat doen door steeds 1 kruisje te zetten.*

Hoe is uw waardering van het volgende?	erg productief	productief	neutraal	contra-productief	erg contra-productief	dit deed de rechter niet
a. De leiding van de rechter bij het beproeven van een schikking.						
b. De inspanningen van de rechter om uw cliënt te laten vertellen wat deze echt belangrijk vond.						
c. De vragen van de rechter aan partijen in de schikkingsfase.						
d. De inspanningen van de rechter om partijen elkaars de juridische posities te laten begrijpen.						
e. De inspanningen van de rechter om partijen elkaars niet-juridische belangen en behoeften te laten begrijpen.						

GESCHIKT OF NIET GESCHIKT?

Hoe is uw waardering van het volgende?	erg productief	productief	neutraal	contra-productief	erg contra-productief	dit deed de rechter niet
f. De inspanningen van de rechter om partijen duidelijk te maken wat hun sterke en zwakke punten zijn.						
g. Het voorlopig oordeel van de rechter.						
h. De inspanningen van de rechter om schikkingsopties op tafel te krijgen.						
i. De inspanningen van de rechter om partijen zich te laten uitspreken.						
j. De inspanningen van de rechter om partijen rechtstreeks met elkaar te laten spreken.						
k. De algehele rol van de rechter tijdens het beproeven van een schikking.						

Als u een of meer van uw antwoorden op vraag 3 wilt toelichten, kunt u dat hier (doorlopend naar het volgende blad) doen:

Vraag 4

Deze vraag betreft uw oordeel over de mate waarin de rechter de zaak begreep. *Wilt u steeds 1 kruisje zetten?*

	heel goed	goed	niet zo goed	slecht	heel slecht
De mate waarin de rechter de juridische positie van mijn cliënt begreep, was					
De mate waarin de rechter de niet-juridische (bijv. financiële, relationele, persoonlijke) belangen en behoeften van mijn cliënt begreep, was					

Als u een of beide antwoorden op vraag 4 wilt toelichten, kunt u dat hier doen:

De volgende twee vragen alleen beantwoorden als er een regeling is getroffen.

Vraag 5

Zouden alle onderdelen van de getroffen regeling ook in het dictum van een vonnis kunnen zijn opgenomen? *zet 1 kruisje als antwoord.*

☐	ja
☐	nee

Vraag 6

	heel te- vreden	tevre- den	beetje tevreden / beetje ontevre- den	ontevre- den	heel ontevre- den
Zet achter de vraag 1 kruisje					
Hoe tevreden bent u (onafhankelijk van uw cliënt) met de regeling die uw cliënt vandaag heeft getroffen met de andere partij?					

Als u uw antwoord op vraag 6 wilt toelichten, kunt u dat hier doen:

Einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

DOCUMENT 13

VRAGENLIJST VOOR DE RECHTER NA DE ZITTING

Vraag 1

Voorafgaand aan de zitting hebt u een korte vragenlijst ingevuld. Daarin is onder meer gevraagd naar zijn uw persoonlijke doelen voor deze zitting: wat hoopte u te bereiken op deze zitting? Uw antwoorden van toen, hebben wij hieronder genoteerd. Kunt u voor ieder doel aangeven in welke mate dat volgens u is bereikt?

U kunt dit doen door achter ieder doel 1 kruisje te zetten.

In welke mate zijn uw persoonlijke doelen bereikt?	in heel hoge mate	in hoge mate	in gemiddelde mate	in lage mate	in heel lage mate
1.					
2.					
3.					

Vraag 2

We zouden graag weten hoe u de zitting heeft ervaren op een aantal punten. Over elk punt hebben wij een stelling geformuleerd. *U kunt bij iedere stelling 1 kruisje zetten.*

De stellingen over uw ervaringen op de zitting	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	niet van toepassing
a. Ik heb duidelijk uitgelegd wat mijn rol was bij het beproeven van een regeling.						
b. Mijn schets van de gevolgen als het niet geregeld zou worden, was belangrijk.						
c. Mijn voorlopig oordeel was belangrijk bij het beproeven van een regeling.						
d. Alle informatie die belangrijk is voor een regeling, is op tafel gekomen.						
e. Aan de orde is geweest welke belangen partijen hadden bij een regeling.						
f. Aan de orde is geweest of iets partijen nog met elkaar verbond.						
g. Aan de orde is geweest of een vonnis het probleem al dan niet zou oplossen.						

GESCHIKT OF NIET GESCHIKT?

De stellingen over uw ervaringen op de zitting	zeer eens	eens	beetje eens / beetje oneens	oneens	zeer oneens	niet van toepassing
h. Ik heb eruit gehaald wat erin zat om partijen tot een regeling te laten komen.						
i. Ik bemoeide me te veel met een regeling.						
j. Ik legde te veel tijdsdruk op bij het beproeven van een regeling.						
k. Door mijn gedrag is er sprake van een dwangschikking.						

Vraag 3

Hoeveel energie heeft u op deze zitting gestoken in het beproeven van een regeling? Zet u 1 kruisje op de lijn hieronder.

heel heel
 weinig veel
 1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Vraag 4

Welke factoren hebben in deze zaak een rol gespeeld bij uw beslissing om deze mate van energie (die u noteerde bij de vorige vraag) te steken in het beproeven van een regeling?

In de eerste kolom wordt een factor omschreven. In de tweede kolom wordt u gevraagd deze factor nader te duiden. Bij de factoren a en u vragen we u zelf de beschrijving te noteren. Bij de overige factoren vragen we u te omcirkelen wat van toepassing is. In de vierde kolom vragen we u om te mate van invloed van deze factor op uw energieinvestering te omschrijven. Ook hier vragen we u om te omcirkelen wat van toepassing is.

Vragenlijst voor de rechter na de zitting

Mocht een factor voor u totaal geen rol gespeeld hebben, dan vragen wij in die hele regel niets in te vullen.

Factoren die van invloed kunnen zijn geweest	Nadere beschrijving factor		Invloed op investering	
a. Het soort zaak (bv. contractenrecht, o.d., arbeid, ondernemingsrecht) namelijk	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
b. De hoogte van de vordering, namelijk	hoog/ gemiddeld/ laag	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
c. De complexiteit van de zaak, namelijk	hoog/ gemiddeld/ laag	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
d. De te verwachten verdere duur van de rechtszaak, namelijk	lang/ gemiddeld/ kort	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
e. Mijn kennis van dit soort zaken, namelijk	veel/ gemiddeld/ weinig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
f. De tijd die ik in de voorbereiding heb gestoken, namelijk	veel/ gemiddeld/ weinig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
g. Mijn verwachting voor de zitting dat een regeling erin zat, namelijk	hoog/ gemiddeld/ laag	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
h. De tijd die ik verwacht nodig te hebben voor het schrijven van een vonnis, namelijk	veel/ gemiddeld/ weinig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
i. De omvang van mijn andere werkzaamheden, namelijk	groot/ gemiddeld/ klein	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
j. De ervaring van de advocaten in dit soort zaken, namelijk	veel/ gemiddeld/ weinig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
k. Het verschil in kennis en kunde tussen de twee advocaten, namelijk	groot/klein/ geen	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
l. De onderhandelingsvaardigheid van de advocaten, namelijk	goed/ gemiddeld/ slecht	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
m. De mate waarin de advocaten zich redelijk en coöperatief opstelden, namelijk	zeer/ gemiddeld/ weinig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.

GESCHIKT OF NIET GESCHIKT?

Factoren die van invloed kunnen zijn geweest	Nadere beschrijving factor		Invloed op investering	
n. Het machtsverschil tussen partijen, namelijk	groot/klein/ geen	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
o. De mate waarin partijen zich redelijk en coöperatief opstelden, namelijk	zeer/ gemiddeld/ weinig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
p. Het aantal partijen dat mij vroeg hen te helpen bij het beproeven van een schikking, namelijk	beide/één/ geen	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
q. De mate waarin partijen nog met elkaar verbonden waren, namelijk	zeer/ gemiddeld/ niet	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
r. De mate waarin de standpunten van partijen uiteenlagen, namelijk	ver/ gemiddeld/ weinig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
s. De niet-juridische belangen van partijen bij een regeling, namelijk	groot/klein/ afwezig	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
t. Mijn idee dat een vonnis het probleem zou oplossen, namelijk	wel/niet	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.
u. Anders, namelijk de aanwezigheid van de factor / de mate waarin	(omvang/ mate)	maakte dat ik	meer/ minder/ evenveel	energie dan/als normaal in het beproeven van een regeling heb gestopt.

DOCUMENT 14

INTERVIEW MET EISER

NA DE ZITTING

Het gaat er in het interview om door de partij te laten toelichten wat de invloed van de rechter was bij het beproeven van een regeling en hoe procedureel rechtvaardig zij het gedrag van de rechter vonden.

Doelen bereikt? Verwachtingen uitgekomen?

Kijk naar de antwoorden op vraag 1 in de vragenlijst.

1. Kunt u uw antwoorden toelichten? *Probeer erachter te komen of de rechter hieraan heeft bijgedragen (positief of negatief).*

Van belang is ook dat eiser vertelt over welke verwachtingen van de rechter hij/zij had en of die zijn uitgekomen. Dat kan het beste worden vastgeknoopt aan het antwoord op vraag 2 of vraag 3.

Deskundigheid

Vraag 2a in de vragenlijst gaat over de deskundigheid van de rechter, zoals deze is ervaren door de partij.

Als is aangekruist 'weet niet / n.v.t.': deze vraag overslaan. Anders wel stellen. Het antwoord gaat soms over allerlei gedragingen van de rechter (doorvragen, ruimte bieden etc. etc.). Hoewel die aspecten later ook nog aan bod kunnen komen, is het goed om dan meteen ook de vraag te stellen wat de eiser had verwacht. Die vraag over wat de eiser had verwacht kan ook pas later worden gesteld.

2. Wat maakt dat u de rechter (niet) deskundig vond? (2a)

Vraag als het antwoord daartoe aanleiding geeft ook naar de verwachtingen van eiser over de rechter.

Procedurele rechtvaardigheid

Voice

Kijk zo nodig naar wat je invulde op de observatielijst bij de delen/observatievragen A3, B1, B4, B5, C2, C3, C4, C5, D1 (e, h, i, j, l, m) en D3.

De vragen 2b tot en met 2f in de vragenlijst gaan over: de kern van het verhaal kunnen vertellen, het begrijpen van die kern door de rechter, het op tafel komen van alle informatie en het krijgen van ruimte bij het praten over een regeling. Dit alles

kan omvatten de onderliggende belangen (dus het ter sprake zijn gekomen van het conflict). Vergelijk ook de antwoorden op vraag 3 (meeste behoefte / meeste zorgen) in de Vragenlijst voor partijen voorafgaand aan de zitting

3. Bij 2b en 2c '(zeer) oneens' of 'beetje oneens / beetje eens':

In welk opzicht kreeg u niet (helemaal) voldoende ruimte van de rechter om te zeggen wat u wilde bij het praten over een regeling?

Waaruit leidde u af dat de rechter uw belangen bij een regeling niet (geheel) begreep?

Vraag als het antwoord daartoe aanleiding geeft ook naar de verwachtingen van eiser over de rechter, als je dat niet bij 2 al deed.

4. Bij 2d '(zeer) eens': Ging die informatie ook over iets anders dan de eis en het verweer?

Bij 2d andere antwoorden: Welke informatie is niet (helemaal) op tafel gekomen?

5. Wat was voor u de kern waarom het ging? Wat maakte dat u die (niet) goed kon vertellen? Waaruit leidde u af dat de rechter het (niet) goed begreep? (2e en f)

Respect

Kijk zo nodig naar wat je invulde op de observatielijst bij de delen/observatievragen A1 (a, b, c), B1, B5, C3, C4, D1 (c, d, f, g, k).

De vragen 2g en 2h in de vragenlijst gaan over respect voor opvatting en persoon van de partij. Vraag een toelichting.

6. Waaruit leidt u af dat de rechter (geen) respect had voor de kern waarom het volgens u draaide? (2g)
7. Waaruit leidt u af dat de rechter (geen) respect voor u had bij het praten over een regeling? (2h)

Neutraliteit

Kijk zo nodig naar wat je invulde op de observatielijst bij de delen/observatievragen B2,B3, C5, D1(e), D4 en D5. Hieruit kan blijken hoe de rechter zijn aandacht en vragen tussen partijen verdeelde. Alleen vraag 2i in de vragenlijst gaat over neutraliteit. Stel steeds de volgende vragen.

8. Vond u de rechter neutraal (onpartijdig) in zijn opstelling?
9. Was voor u steeds duidelijk waarmee de rechter bezig was (transparant)?
10. Vond u dat de rechter ontvankelijk was voor kritische kanttekeningen aan zijn adres, van u of van uw advocaat (bekritiseerbaarheid)?

Uitleg

Kijk zo nodig naar wat je invulde op de observatielijst bij de delen/observatievragen A1 (e, f, g, h, i, j, k), B6, D1 (a, b), D2, D3.

De vragen 2j tot en met 2m gaan over uitleg. Als daar is aangekruist 'weet niet / n.v.t.' kun je interviewvraag 11 overslaan. Anders:

11. Heeft u bij het praten over een regeling iets niet begrepen of iets gemist in de uitleg van de rechter? (2j tot en met 2m)

Schikken

Tijdsdruk

Kijk naar het antwoord op vraag 2n in de vragenlijst. Als hier is aangekruist '(zeer) oneens' of 'beetje oneens / beetje eens' of 'weet niet / n.v.t.' kun je interviewvragen 12 en 13 overslaan.

Als hier '(zeer) eens' is aangekruist, vraag dan om een toelichting, waarbij je je eigen observaties in het hoofd houdt (observeerde je die tijdsdruk ook?).

12. Waardoor ervoer u tijdsdruk? (2n)
13. Wat had dat voor effect op u?

Voorlopig oordeel

Kijk naar het antwoord op vraag 2o in de vragenlijst. Als hier 'weet niet / n.v.t.' is aangekruist, kun je interviewvraag 14 overslaan. Anders:

14. Wat maakt dat u (niet) veel had aan het voorlopig oordeel? (2o)

Gevolgen van het niet regelen van de zaak

Kijk naar het antwoord op vraag 2p in de vragenlijst. Als hier is aangekruist '(zeer) oneens' of 'beetje oneens / beetje eens' of 'weet niet / n.v.t.' kun je interviewvraag 15 overslaan.

Als hier '(zeer) eens' is aangekruist:

15. Wat maakt dat u veel had aan de schets, door de rechter, van de gevolgen als het niet geregeld zou worden? (2p)

Het aandacht geven aan het conflict

Kijk zo nodig naar wat je invulde op de observatielijst bij deel B alle observatievragen, deel C observatievragen 3 en 6, deel D observatievragen 11 (l van Leo), 1m en 3. Die gaan over welk effect het ingaan op het conflict heeft op het beproeven van een regeling.

De vragen 2q tot en met 2t gaan over het effect van het aan de orde geweest zijn van het conflict. Als bij een vraag 'weet niet / n.v.t.' is aangekruist, kun je de bijbehorende interviewvragen 16, 17 en/of 18 overslaan. Anders:

16. Wat maakt dat u (niet) veel had aan inzicht in de belangen over en weer? (2q en 2r)
17. Wat maakt dat u (niet) veel had in wat u nog met de andere partij verbindt? (2s)
18. Wat maakt dat u (niet) veel had aan het inzicht dat het vonnis het probleem niet zou oplossen? (2t)

De inspanningen van de rechter

Kijk zo nodig naar wat je invulde in de observatielijst deel D. De vragen 2u tot en met 2w in de vragenlijst gaan over hoe partijen de inspanningen van de rechter hebben ervaren: deed hij genoeg, deed hij te veel, was hij te dwingend in de ogen van de partij. Vraag om een toelichting. Let erop dat de vragen 3 en 4 sterk samenhangen en dat het antwoord op één vraag meteen dat op de andere kan inhouden.

19. De rechter heeft er volgens u (niet) uit gehaald wat erin zat om een regeling te bereiken. Kunt u dat toelichten? (2u)
20. De rechter heeft zich (niet) te veel bemoeid met een regeling / u voelde zich door de rechter (niet) gedwongen te regelen. Kunt u dat toelichten? (2v en 2w)

De uitkomst van de zitting

Vraag om een toelichting op vraag 3 in de vragenlijst. Realiseer je dat deze uitkomst duidelijk is als er een regeling tot stand kwam, maar niet zo duidelijk is in het andere geval.

21. Wat maakt dat u (niet erg) tevreden bent met de uitkomst van de zitting? (3)
22. Heeft het optreden van de rechter hiermee iets te maken?

Algemeen

Kijk naar de antwoorden op vraag 4 in de vragenlijst. Vraag om een (verdere) toelichting.

23. Wat maakt dat u daarover het meest / het minst tevreden bent? (4)
24. Heeft uw antwoord te maken met wat u noemde als uw hoofddoel(en) op de zitting? Kunt u dat nog verder toelichten? (1)

De vragen 2x tot en met 2z in de vragenlijst geven een indicatie over hoe de algehele beleving van de zitting in termen van procedurele rechtvaardigheid kan zin geweest. Hou de antwoorden op met name die vragen in het hoofd bij het volgende.

25. Vond u dat de rechter de zitting rechtvaardig liet verlopen? (2x tot en met 2z, maar mogelijk ook breder)

26. Welk rapportcijfer geeft u de zitting al met al?

Toelichting? (Als het goed is zal eiser terugverwijzen naar al het andere in het interview. Alleen als je het cijfer vindt afwijken (positief of negatief) van wat er in het interview naar voren is gebracht, moet je even aandringen.)

DOCUMENT 16

INTERVIEW MET DE RECHTER NA DE ZITTING

Het gaat er in het interview om door de rechter te laten toelichten wat de observanten opviel tijdens de zitting en in de antwoorden van de rechter op de vragenlijst. Ook is van belang een koppeling te maken met het algemene interview dat de rechter is afgenomen.

Doel van de zitting

Kijk wat de rechter invulde op de vragenlijsten over de doelen vooraf.

- a. Wat was het belangrijkste van deze doelen
- b. Is dat tijdens de zitting nog veranderd?
- c. Wat heeft u ingezet om dat doel te bereiken?
- d. Vond u dat effectief en optimaal? (vergelijk hierbij ook de antwoorden van de rechter in de vragenlijst na de zitting over het bereikt hebben van de doelen)

Vergelijking met gebruikelijke aanpak

Met name het schikkingsdeel is interessant, maar de rest van de zitting kan daarop van invloed zijn geweest, dus begin te vragen naar de algehele zitting en spits daarna toe op het schikkingsdeel.

1. Deed u de zitting zoals meestal/vaker? Geldt dat ook voor het schikkingsdeel?
2. Als de rechter 'nee' zegt: wat was er dan anders, wat doet hij dan meestal/vaker, waarom is hij hier afgeweken?

De rol van de rechter in de schikkingsfase

Kijk naar wat je invulde in de observatielijst deel D observatievraag 1b en naar vragenlijst rechter vraag 2a: 'Ik heb duidelijk uitgelegd wat mijn rol was bij het beproeven van een regeling.'

Als de rechter heeft aangekruist 'beetje eens / beetje oneens', '(zeer) oneens' of 'weet niet / n.v.t.' of als jouw observatie verschuilt met het antwoord van de rechter:

3. Waarom heeft de rechter niet uitgelegd of niet (helemaal) duidelijk uitgelegd?
4. Was dat anders dan gebruikelijk (alleen deze keer)?

Als jouw observatie en het antwoord van de rechter verschillen:

5. Jouw observatie noemen en om een reactie van de rechter vragen.

De schets van de gevolgen als het niet geregeld zou worden

*Kijk naar wat je invulde in de observatielijst deel D observatievraag 2 en naar de vragenlijst rechter **vraag 2b**: 'Mijn schets van de gevolgen als het niet geregeld zou worden, was belangrijk.'*

6. *Als de rechter deze gevolgen schetste: hoe weet hij dat dit voor partijen speelde?*
7. *Als de rechter deze gevolgen niet schetste: wat was de reden?*

Als jouw observatie en het antwoord van de rechter verschillen:

8. *Jouw observatie noemen en om een reactie van de rechter vragen.*

Onderliggende belangen, zorgen en behoeften

*Kijk naar wat je invulde in de observatielijst deel D observatievraag 3. Kijk verder naar wat de rechter invulde bij **vraag 1b** in de vragenlijst die vooraf is voorgelegd en naar wat de rechter invulde bij **vraag 2d, e, f en g** in de vragenlijst die achteraf is voorgelegd. Is alle informatie ter tafel gekomen, heeft de rechter doorgevraagd op (verbindende) belangen, is aan de orde geweest of een vonnis wel alles oploste? Deze vragen gaan over (of zijn te betrekken op) het achterliggende conflict dat misschien tussen partijen speelt.*

Als het conflict wel ter tafel is gekomen:

9. *Wat is daarvan het effect geweest volgens u?*

Als de rechter niet naar het achterliggende conflict heeft gezocht:

10. *Wat maakte dat u dit niet heeft gedaan?*
11. *Was dat alleen deze keer? Vergelijk het antwoord op vraag 1 hierboven.*
12. *Hoe verhoudt zich dat met het onbesproken zijn van het conflict? Als de rechter 'zeer eens' invulde bij vraag 2d in de vragenlijst (alle informatie is op tafel gekomen).*

Als jouw observatie en de antwoorden van de rechter verschillen:

13. *Jouw observatie noemen en om een reactie van de rechter vragen.*

Het voorlopig oordeel

*Kijk naar wat je invulde in de observatielijst deel D observatievraag 4 en naar vragenlijst rechter **vraag 2c** 'Mijn voorlopig oordeel was belangrijk bij het beproeven van een regeling'.*

14. *Waarop baseert u dit?*

Kijk of je in de observatielijst deel D observatievraag 1e omcirkelde: de rechter geeft een voorlopig oordeel (op basis van de informatie-inwinning) en vraagt daarna aan partijen of zij willen onderhandelen:

15. Wat maakte dat u een voorlopig oordeel gaf, terwijl u nog niet had gevraagd of partijen nog wilden onderhandelen?
16. Was dat alleen deze keer? *Vergelijk het antwoord op vraag 1 hierboven.*

Als een voorlopig oordeel niet door beide partijen is gevraagd, maar toch expliciet is gegeven, een of meer kruisjes in de middelste twee van de vier antwoordkolommen bij observatievraag 4:

17. Wat maakte dat u een voorlopig oordeel gaf, terwijl niet door beide partijen daarom was gevraagd?

Als de rechter schikkingsbedragen voorstelde (observatievraag 4 alternatieven f of g zijn aangekruist):

18. Wat maakte dat u schikkingsbedragen noemde of een range van bedragen waartussen het geschikt kon worden?
19. Is er een verband met uw antwoorden op de vragen 2h, i en k in de vragenlijst rechter (alles eruit gehaald wat erin zat; te veel bemoeid met een regeling; door mijn gedrag is sprake van een dwangschikking)?

Als je invulde observatievraag 4h (de rechter deed iets anders, namelijk...):

20. Jouw observatie noemen en om een reactie van de rechter vragen.

Interventies op schikkingsproces

Kijk naar wat je invulde in de observatielijst deel D observatievragen 5 en 6. Kijk ook naar de vragenlijst rechter vragen 2h: Ik heb alles eruit gehaald wat erin zat om tot een regeling te komen. De volgorde van de in de observatielijst genoemde interventies bij beide vragen is min of meer zo dat de interventie steeds verder gaat.

21. Jouw observaties noemen en vragen waarom de rechter gekozen heeft voor deze interventies (en niet meer of juist minder)?

Gedrag in relatie tot procedurele rechtvaardigheid

22. Voor zover dat nog niet naar voren kwam in het interview, kun je ten slotte nog ingaan op het volgende. Als je iets is opgevallen in relatie tot de elementen van procedurele rechtvaardigheid die we in het onderzoek betrekken (voice, respect, neutraliteit, uitleg), noem dan jouw observatie en vraag de rechter om een reactie.

